

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ПЕРШИЙ.

А—К.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. *У*МАНЕЦЬ І А. СПІЛКА.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1893 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1893.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Відтворив з оригіналу у вересні 2009 р
Віктор Кубайчук
(Інститут теоретичної фізики
ім. М.М. Боголюбова НАН України)

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнішою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просьвіті словянських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всіх словянських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в сїм разі єдиний словарь Левченка (Опытъ русско-украинскаго словаря. Кієвъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидко руку, вийшов надто коротенький і дуже мало допомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сій потребі ми й зважились випустити в свѣт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсїм для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слїд, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому стані української лексикографії, коли ми й досі не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподіваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатнійший і більше за нас тямущий в сій справі, міг виконати сю працю цілком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і щербатий ківш, та без його ще гірш“. Коротенька історія нашої праці нехай буде поясненням в сій справі. Ще з того часу, як вийшов в свѣт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вичитати з якої книжки. Отже ми не мали тоді на думці ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всі, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерелó, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по впадоби і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при okazji за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, раділи нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почу-вала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме багатий і дуже цінний материял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорської Руси. Материял сей, як ми доневирились, був справді багатий. Постачали його сільські учи-телі, священники, пани, живучі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з пам'ятників усної народ-ної словесности і творів українських і галицьких письменників, як тепе-рішніх, так і колишніх. Кожне слово було записане на особливій кар-точці, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той материял мусів обробити і впо-рядкувати додавши граматичні поясненя, приміри з карточок і т. д., до чого той материял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кож-ного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужитковати сей цінний материял, щоб разом з українським словарем влаштувати й ро-сійсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточці спочатку ста-вили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тоді вже лаштували карточки по альфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заводили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академічного словаря (Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, состав-ленный вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПб. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зсилок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжці, коштував

яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похваті у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навесті на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде доконче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживається, чи воно питоме наше, чи позичене з якої мови, чи стародавнє, чи нове, дознати ся про всі інші подробиці. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалось, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ дохобила вже до краю, то можна було незабаром сподівати ся й самого словаря, а тим часом поспіє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсім упорядкований, та тоді, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняється і хоч потім знову розпочала ся, та вже при інших умовах. Стало ся се найголовнішє з тої причини, що найбільше діяльні і тямущі в сій справі сотрудики виїхали з того міста, де велась робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру витрачено такого багато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригоді стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповідність, не раз ставав в пригоді в таких напр. працях, як переклади з російської мови, заохочував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її далше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повніша і придатніша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілці з іншими товаришами і навіть в іншому місті довелося нам вести далше се діло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маємо змогу випустити в світ І-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподіваємось довести се діло до краю. Додаємо до сього, що ми мусіли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тоді була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало літ перевернулось, води чи мало утікло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і зєллки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки сї ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусіли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалося би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало-б усе

діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в світ нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнійшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сій праці, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванні нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусіли залишити розпорядок слів по слововиводам або по нившій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбучному порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся й Російська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный П. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПб. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозі перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину російських слів, які містить сей словарь, наскільки вистарчало нам матеріялу, що здавав ся певним, ми слідували за сим академічним словарем, але часом мусіли й ухилити ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові російській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберігаючи місце, зовсім випускали, а в збірку нашу заводили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письмений мові знаходили звисні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіння і навіть пишуть ся однаково, окрім хіба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляєть ся зовсім инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнілі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первісної форми, як се зроблено в російському академічному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в ній веі ті слова мають завжди самотійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо веі именники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або именники відглагольні так само і приложники, котрі походять від именників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те матеріялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окремое, а поруч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінці

слова, напр. Баловнийкъ, ца = мазій, ка і т. д. е) Заводимо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначаючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівняння ставимо окреме тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо ніяких граматичних поясень, визначаючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множественне заводимо в словарь чи окреме чи при єдиничному числі і то не скрізь а тільки тоді, коли яке слово не має єдиничного числа або частіше вживаєть ся у множественному або має в сьому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академічному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тоді, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння, або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і розгорядок слів надають фразі особливе розуміння, для чого всі такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тоді ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по зможі не утрудняти друкаря, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частині, звичайно, ми тримали ся цілком того правопису, який вживаєть ся в академічному словарі останнього видання, хоч і не всі в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по часті етимологічний, по часті історичний, далеко не виявляє фонетичних особливостей російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсім инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частіше вимовляєть ся як *л* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частині, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придатніший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академічного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам певним, звертали ся до словаря Даля (Толковый словарь живаго великорусскаго языка. В. Далья. СПб. 1881). Найбільше доглядаємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка, а переносні відділяємо знаком; б) Для перекладу беремо всі звісні нам сслони, але спершу ставимо такі слова, що частіше вживають ся, а вже

пóтім і всі інші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, ніж залишити щось такого, що може і геть-то в пригоді стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавніх, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішніми нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в таким разі, коли єї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тоді, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в інших джерелах, по яким ми перевіряли наш рукописний матеріал; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тоді, коли вони наvertsали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до цього. Вже з цього списку знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсім не покористували ся, та й з того, що єсть в цьому списку, далеко не все вибрано, як про се ми вже поперед казали; то-ж будущоу трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всі ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботі знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі інші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цілком віддати ся сій роботі, як вона того вимагає, а працювали між иншим ділом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разі сподіваємо ся, що наш словарь при недостатчі иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваєть ся, і може стане в пригоді будущоу здатнішому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тудити ся.

Нарешті вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудников, що чимало допомагали нам в сій праці: Т. Десятина-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зіньківського († 1891) і В. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всіх інших сотрудников, дай, Боже, їм нік довгий, хто допомагав нам чи то списуванням слів на карточки, лаштуванням їх, переписуванням на листи, чи перевіркою матеріала, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінці першого тому або на кінець цілого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всіх, а поки що всім нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список дружованих джерел,
якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.

Астр — Астрономичне.

Аф. — Афанасьєвъ-Чужбинскій. Поїздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собрание Сочиненій Афанасьєва-Чужбинского. Т. IX. СПб. 1892.

Б. Б. — Байки і прибайтки Л. Боровиковського. К. 1852.

Б. Г. — Байки Леоніда Глібова. К. 1882.

Бар. — Безталанне сватання. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.

Б. Н. — Богословіа нравѣнительная. Тіномъ Братства при Цѣрквѣ Храма Оуспѣніа престѣла Бѣдни нашеа Бѣи. Къ Актовъ. Рѣкъ ѡѣзѣ (1760).

Вол. — Волинь.

В. Ш. — Ворекло. Лірика поезія. А. Щоголева. Х. 1883.

Гал. — Галицьке слово.

Гл. — Глаголь.

Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописах).

Гул. Ар. — Гулак-Артемовський. Кобзарь К. 1878.

Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.

Д. — дивись.

ж. р. — жіночого роду.

зб. — збірне слово.

зв. — звірьок.

здр. — Здрібніле слово.

Кв. — Квітка Г. (Оснovieнченко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.

Кн. — Книжне слово.

Кон. — Кононєнко. Ліра. К. 1885. — Нещасне кохання. К. 1883.

Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.

Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.

К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.

К. Б. — Куліш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.

К. Д. — Куліш. Досвідки. Думи і поеми. К. 1878.

К. Д. Ж. — Куліш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

К. Кр. — Куліш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.

К. И. — Куліш. Нов. Пересынів книги Іова П. Ратая. Л. 1870.

К. П. — Куліш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П. Ратая. Л. 1870.

К. Св. П. — Куліш. Святе письмо нового завіту. Перекладали в куші П. Куліш і Д. Пулюй. Л. 1880.

К. Х. — Куліш. Хата. Збірник. СПб. 1860.

К. Ч. Р. — Куліш. Чорна Рада. СПб. 1857.

К. Хм. — Куліш. Хмельницьина. Историчне оповідання. СПб. 1861.

К. Ш. Т. — Куліш. Шекспирові твори. Переклад з британської мови. Т. I. Л. 1882.

Ком. — Комаха.

Ласк. — ласкоюче слово.

Лев. — Левицький І. (Печуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлячка 1881. — На Кожум'яках, комедия. К. 1874. — Маруся Богуславка, оперета. К. 1875. — Ув'яз і Петро Могила. Татари і Литва на Україні. — Перші Київські князі. К. 1875. — Повісти. Т. I. Л. 1872.

Лів. — Лівобережна Україна.

Л. В. — Лѣтописъ событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.

Л. С. — Лѣтописъ Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.

Мал. Сказки, пословицы, и т. п., записаны И. Мажурою. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. X. 1890.

М. В. — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.

Мед. — медицинське.

Ми. — множественное число.

муз. — музыкальнє.

Н. д. — Народна дума. (Див. джерела під П. п.)

Н. з. — Народна загадка. (Див. джерела під П. пр.)

Н. зам. — Народне замовляння. — Малоросійскія заклинанія. П. Ефименка. М. 1873.

Н. К. — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Мал. п.

Н. О. — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и разсказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Киевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. П. Народні пісні. — Историческія пісні малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Українські пісні з голосами. О. Баліної. X. 1863. — Народні українські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. I. К. 1883. — Пісні українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пісні. П. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пісні. А. Мелнишкін. К. 1854. — Пісні, думки і шумки руського народу на Подолі, Волині і Малоросії. — А. Кондринський. К. 1885. — Киевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. пов. — Народне повір'я.

Н. пр. — Народні приказки. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I, в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр - Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Сторожика. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольске.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. П. — Різдва на піч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальчи Великдень. Драматична дума. П. П. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботанический словарь. Составил Н. Анисимовъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ - Чужбинскій. А—З. Собрание сочинений. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з пам'ятників народної словесности.)

С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Кіев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малорусско-німецкий словарь. Уложили Е. Желеховскій і С. Недѣльскій. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малоросійскихъ ідіомовъ или собрание словъ несходныхъ съ русскими. Составил Н. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8'. (Всіх слів 11, 127, слова всі певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составил М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.

С. Ман. — Словарь Манжурн. (Див. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловскаго. Малоросійская грамматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Німецко-русскій (малорусскій) словарь черезъ О. Партицкаго. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія“.)

С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руськихъ ювіжанъ. Составил Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний: ми взяли віден тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. I, в. I-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8°, Т. V в. 1 п 2-й, Т—Ю. М. 1883—1885—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та нікогда велика, що „від дошки до дошки а в середині аж трошки“.)

Ст. Л. — Статутъ великаго князства Литовскаго. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Стень. Херсонський збірникъ, Х. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівняння.

Ст. — Стародавнє слово.

У. — Українець. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.

Фр. — В поті чола. Образки з життя робучого люду. Панисав І. Франко. Л. 1890.

Хар. Харківщина.

Хер. — Херсонщина.

Цер. — Церковно-словянське слово.

Чайд. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільською стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописах. — Слова, записані ним з уст народу.

Черн. — Чернігівщина.

Ч. К. — Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.

За. — Запорожське въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Дваринцкаго. СПб. 1888. — Історія запорожескихъ козаковъ. — Дваринцкаго. СПб. 1892.

Ак. — Фотографії зъ мого альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а, = 1. а, але. — Одна гора високая, а другая низька, одна мила далекая, а другая близька п. п. — Грошій треба, але як їх добути?

2. га? га! чого? а! о! е! еге! —
А! би воно куди! — О! тепер я розумію!
— Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Аа! = 1. гай! гай! — Гай, гай! що ти тут наробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрівай же! —
Ну-ну! будеш міні знати!

Аба = габá. — Товсте, але рідке біле сукно.
— І сповне дорогою білою габобою. К. Ш.

Аббатъ, аббатиса = игумен, игуменя (католіцького монастиря)

Аббівий = габівий.

Абонементъ = передплата, підписка, пренумерата. — Передплата на „Зорю“ коштує п. р. 6 р.

Абонентъ = передплатник, підписчик, пренумерант. — Всі галицькі часописі мають не багато передплатників.

Абонірувати ся = підписати ся, записати ся, передплатувати, пренумерувати. Я передплачую на сей рік дві часописі. Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Аборигени = тубільці. С. Л. К. Хм. —
Будь тубілець панства нашого, як і чужоземець. Ст. Л.

Абрикосовый = морелевий, жерделеви.
С. Л.

Абрикосъ, рос. Armeniaca vulgaris = мореля, жерделя. С. Л. Ап.

А'брисъ = обрис, начерк.

Абсентъ = полинка.

Абсолютизмъ = 1. безумовність.

2. самодержавство.

Абсолютный = безумовний, конешний.

Абсурдъ = бредня, бридня, дурниця, дурманіна. С. Аф. З. І.

А'бцугъ, в виразі „по першому абцугу, съ першого абцуга“ = зразу, з самого початку.

Авангардный = передовий.

Авангардъ, въ авангардъ = передове військо, попереду. — Попереду Дорошиско веде своє військо хорошеенько. п. п.

Аванпостъ = передова сторожа, варта.

Авантажный = показний. С. З.

Авантюристъ = пройдисвіт. — Де вже його не носило, чого з ним не було, а все чогось добуваєть ся, сказано пройдисвіт.

А'вва = батько, отець (игумен монастиря.)

Аввакумовщина = роскільницька секта,
прозвана так від протопіона Аввакума,
що повстав проти патріарха Нікона.

А'вгустъ, місяць календарний = А'вгуст, Серпень.

Августейший = найясніший. — Ой чолом, чолом, найясніший Царю, щось маю казати, п. п. — Найяснішому пану Якимовиду, королю польському. Ст. Л.

Авдотка = 1 пт. Oedipnemus crepitans —
Кулік болотяний, великий і Упура Еропс
одуд чубагий.

2. рос. Trolius europaeus — вовчий копїт,
вовча лапа, волоче око, прккрїт. С. Ап

**Аверьянтъ, рос. Valeriana officinalis L. = сто-
ян, смердючка.** С. Ап.

Авось = може, ачей, чень. — Струни мої.
золотії, заграйте міні стиха, ачей козак не-
тяжко та забуде лихо. (З віршованого на-
пису під мальованим запорожцем з бандурою.)
— Чень може й міні візьмешть ся година. Фр.

На авось = на удачу, на щастє, на

одчай, навманий. — На одчай зробив. —
Пустив на одчай. — Пішов навманий.

Аво́сь-либо = може такі. — Підождемо,
може такі він прийде.

Аво́ська, аво́ський = хто часто в роз-
мові вживає слово „аво́сь“ або що
робити на удачу.

Аво́сьничать = робити, пускати́сь на
удачу, на одчай.

Авра́мевщина = роско́льніцька се́ква,
прізвана так від ченця́ Авра́ма, що
вірує в анціхриста в ті́лесному о́бразі.

Авра́п, рос. *Centaurea jacea* = наголю-
ва́нки, се́рдечна тра́ва, синего́лов. С. Ап.
— А. ді́кий, *Gratiola officinalis* = золоти-
тися́чник, дріслівець. С. Ап.

Авро́ра = ра́ння зоря, світова́ зоря,
ра́ншня зоря, зі́рниця. (В давнину —
бо́гinya світу.) — Безпечно спати́ поляга́ти,
світо́вою зоря́ дожида́ти. н. д. — Я не спала
і не слала́ ся, до зі́рниця́ дожидала́ ся. н. п. —
Уже́ зі́рниця на не́бі ясно́ завнала́сь. К. Ш

Авро́нь, рос. *Lemna* = рі́ска. С. Ап.

Авро́ральний = півде́нний.

Авро́ст, **авро́стський, А́встрія** = ав-
стри́я, це́сарець (С. З.), австри́йський,
А́встрія, це́сарщина. — Прийшов якийсь
австри́я, хто його́ зна, чи воно́ поляк чи
чех. — Це́сарці пося́ть в возу́бещи́ ліка́р-
ства. С. З.

Автокра́тія, автокра́ть = самоде́ржавство,
самоде́ржавець.

Автоно́мія = само́ряд, само́стійність, не-
за́ле́глисть яко́го кра́ю, лю́дности або
за́кладу в свої́х спра́вах від цен-
тра́льного уря́ду.

А́втор = 1. пи́сьме́нник, пи́сьма́к.

2. творе́ць, винувáтник, винувáтець.

Автохто́ны = д. Абориге́ны.

Ага́ріне — ту́рки, магоме́тани.

А́ггелъ = злий дух, нечисти́й.

А́гли́цкая мя́та, рос. *Mentha piperita* =
хо́лодша мя́та.

А́гнецъ — 1. ягні́й, ягні́тко.

2. ча́сточка в проску́рі для прича́стя.

А́гница = ягні́ця, ягні́чка, я́рка. С. З.
Та́ прийшов же н тай у пия́ницю, та
нема́ Со́дохи — нісь пия́нцю. н. п.

Аго́нія = ко́нання, ско́нання, перед-
смер́тні му́ки. — В пе́дузі смер́тної, а
по́німе в остатко́м ско́нано́ Б. П. — Вже
при ко́нани́ за́став його́.

Агра́рний = земе́льня́й.

Агрикульту́ра = земе́леро́бство, хлі́боро́б-
ство, рі́льни́цтво.

Агроно́мический, агроно́мія = агроно́міч-
ний, хлі́боро́бський, — земе́леро́бський,
агроно́мія, нау́ка про хлі́боро́бство, н.
сі́льсько́го господа́рства.

Агу = агу́, агу́сі, агу́сеньки.

Ада́жіо, муз. = по́вагом, пово́лі. Зб. піс.
Лисенка.

Адале́нь, рос. *Nymphaea alba* = лата́ття,
бі́ле, жіно́че лата́ття. *Nymphaea luteum*
= жо́вте лата́ття, гле́чки, водя́ний
ма́к, (кві́тки се́ї росли́ни) — ба́бки, (ово́щ)
зба́нок, (лі́сти) — ка́пелью́ші, (ко́ринь) —
товсту́н. С. Ап.

Ада́лімъ, рос. *Turritus glabra* L. = пуж́ник.
С. Ап.

Ада́мова борода́, рос. *Centaurea scabiosa* =
воло́шки. С. Ап.

Ада́мова голова́, тра́ва, рос. *Cypripedium*
Calceolum = жо́ві возу́льки, чере́вички,
возу́ліни чере́вички. С. Ап.

Ада́мово я́блуко = 1. рос. *Pyrus Malus pa-*
radisiaca — райське я́блуко.

2. апат. *Cartilago Thyreoidea* — ка́дік, гор-
лі́нка.

Авока́тъ — адво́ка́т, пові́рений, хо́да́к,
хо́да́тарь, ста́ратель, (я́ко ора́тор) —
речни́к, (глу́мливо) — бре́хуне́ць. — Хто
би за хоро́бою своєю́ стати не мог, та́кий
мае́ть речни́ку сво́му ку мове́ню реч сво́ю
доручи́ти Ст. А. Дин. теж К. Хм. і С. З. —
Бре́хунця за себе́ постави́в.

А́довъ = неке́льйий. С. З. Л. — О́тродье
а́дово — пеке́льник.

Адо́нісь, рос. *Adonis vernalis* — горі́цьвіт,
ті́рлич. А. *autumnalis* — павлі́ні о́чі.
С. Ап. — Хто ті́рлич пося́ть, той за́вне бу́де
в ласці́ у па́нів. н. пов.

Адо́ня = скі́рта, скі́рта, сті́рта. — По
Гре́ки, як спа́лявши Трою́, зроби́ли з не́ї
скі́рти́ гно́ю. Кот.

Адресова́ть = 1. надпи́сати а́дрес.

2. по́слати, на́правити. — Ві́н його́ на-
прави́в до па́нотця́.

Адресова́ти ся = уда́ти ся, зве́рну́ти ся,
оберну́ти ся. — Ра́див йому́ удати́ ся до
справни́ка. — Як бі́да, удай́ ся до жи́да. н. пр.

А́декій = пеке́льний. С. З. Л. — Побачи́ти
пеке́льні му́ки Кот. — Ю́да не захо́тів з Хри-
стом бу́ти, але́ в пеке́льній огні́ горі́ти. н. п.
— О́ лю́бощі! ви справді́ добра́ рі́ч, хоч
певне, що за вас же́де нас пеке́льна пі́ч. К. Д. Ж.

А́дъ = пе́кло. С. З. Л. Кот. — Пе́ча́діє
а́да = пеке́льник. — До Бо́га важки́й шля́х,
а до пе́кла приме́сельний н. пр. — Хоч у пе́-

кло, аби тепло. п. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортак у некло провалив ся. К. Д. Ж.

Аджютантъ = осавул, осавула. В Гетьманщині: Генеральний Осавула при Гетьмані, Полковий О. — при Полковнику.

Аджюторъ : помігач, помішний.

Адюльтеръ : 1. чужолобство (Ст. Л. С. Ж.), перелюбство. К. П.

2. чужоложник, перелюбець. — Вольпо будет мужу одного чужоложника з женою своєю поймавши, вести до вриду нашого. Ст. Л. — Перелюбець смерком свого чигає — ніхто мене під вечір не пізнає. К. П.

Ажпо = аж, що аж, аджеж. — Аджѣж я тобі казан, чом же ти не послухав?

Ажурный — мерѣжчатий, дірчатий.

Ажъ = д. Ажпо.

Азартничать = кипіти, лютовати, занаймити ся. — А він що більш програв то більш лютує.

Азартъ = запал, завзятія. С. Аф. З.

Азбука = 1. азбѣка.

2. граматка, букварь, абѣтка. — Аз, буки, бери граматку в руни п. пр. — Українська абѣтка М. Галичука.

Азбучный = азбуківий, абѣтний. С. Ш.

Азіялъ = світка, свитина, сермѣга, каптан. — Вийду на могилу, надівши сердигу, ой хто-ж мене та пригоріє, бідного петигу. п. п.

Аидъ = д. Адъ.

Аиръ, рос. Asotus salatus = татарське зілля, аєр, гав'яр, явір, ленека, ієпеншик, С. Ап. — Дістав корінця татарського зілля. Н. К.

Аистовъ = буслячий, бусляний, лелечий.

Аистъ, = пт. Ciconia alba, C. nigra = бусел, бусля, боцян, бузько, черногуз, лелека, (самчик) — лелеч, лелечич. С. З. Л. Ш. На одній сіпюкаті і він пасєть ся і бузько жаби ловить. п. пр. — Раз весною прилетіли буселі із-за моря. С. Ш. — Облітав скрізь, як лелека. С. З.

Ай = 2. ой, ай. — Ой болить! — Ой, як я зликан си!

3. от так. — От так козак!

4. чи, хіба? — Чи ти втомив ся? — Хіба не чув?

Ай-да = д. Ай 2.

Айна, рос. Cydonia vulgaris. Pers. — айва, айва, гдуй, гунь, квіт, нігва. С. Ап. **Айдеескій** = А'дескій.

Айкати = ойкати, айкати. С. Ш

Акалн, акальчикъ = хто вимовляє о як а.

А'книъ = вимова о як а.

А'кати = вимовляти о як а.

Аклей, рос. Aquilegia vulgaris = голубкі, дзвоночки, брлики, оксаміт. С. Ап.

Акомпанемѣнтъ, акомпаніровать = провід, супровід, пригравання, проводити, пригравати.

Аккуратный = 1. сирівний.

2. чепурний, охайний. С. З. — А я кажу: встань раненько, прибери ся чепуренько. п. п

3. хазяйновитий.

Аконитъ, рос. Aconitum = царь-зілля, царь-трава, чорне зілля. С. Ап.

Акриды = сарапа. А їдою його була сарапа та дикий мед. К. Св. П.

Акрópolis = містгород.

Аксамітъ = оксаміт. С. З.

Аксесуаръ, частіше аксесуары = додатки, додаткові речі, причаццалі.

Актёръ, актриса = артиста, артистка, акторка, лицедій, ка, актьор, актриса.

Актъ = 1. дія, дію.

2. акт, святкування рокувщини ученого товариства, школи або іншого якого закладу.

3. дія, подія, сирава. — „Глитай“, драма в 5-ти діях М. Кропивницького — „Перемудрий“, комедія на 4 сирави П. Мирного.

4. акт, напір, грамота, бомага, (стародавня) — шпаргал, шпаргал. — Напір на гетьмана Івана царю од Кочубея дана. Греб.

Акула, риба Squalus = акула, морська собака.

Акулинка, рос. Verbascum Lychnitis = копровик, зайче ухо, дивина. С. Ап.

Акушѣрка = новитуха, сповитуха (С. З.), баба, бабка, (в жарт) — нупорізка, (плати й) — повівочне. Ішла раз нупорізка кудись на родини. П. О

Акушѣрскій = новівочний, бабоніцький.

Акушѣрство = 1. бабування, бабництво.

— То й вола потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабництвом нема коли й за своїми дітьми доглянути.

2. акушѣрство (наука). Почала учити ся акушѣрству.

Акушѣрствовать = бабити, бабувати. С. Ш. — Годі, Гацдю, бабити — чепелка загубила. п. пр.

Акушѣръ = акушѣр, бабич.

Акцѣнтъ = 1. наголос. — В сѣм слові треба наголос на першому складі.

2. вимова, промовка, говірка. — По Остерниці скрізь чути антицьку промовку. С. Л. — Ужась кумедн п його говірка.

Акціонерная компанія; акціонеръ; акція = спілка, товариство: спілщик, товариш; квиток на пайку або в кладку в спілці. — Спілка двох годув. п. пр. — Коли-б більше пабрати спілщиків, то може і пішло-б діло.

Аладья = блинєць, млинєць, сластьбѣн. С. З. — У п'ятицих просїа, з олією блинці. Греб. — Видно, що Гаша некла млинці, бо й ворѣта в тієї п. пр.

Ала-а = дурніця, нісенітниця, брідня.

Ала-а-а = гаркавий, гаркѣша.

Аламанекій языкъ = особлива вигадана мова у володимирських коробейників.

Алебастровий, алебастръ = любайстровий, любайстер, любастер.

Алей = олія. С. З.

Александрейка, александрика = червола тканина на сорочці.

Алєбикъ = лємбик. С. З.

Алєпкій = червонєнький, рожевенький.

Алєхонекъ, алєшенекъ = червонісїнький, зовсїм червоний, рожевий.

Али = чи, або, хїба. — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся? К. III

Аліфа = олія (на крапки).

Алканіе = 1. голодування, голод.

2. жадання, жага. С. З.

Алкій = 1. голодувати.

2. жадати, прагнути. С. З. — А я тебе так жадаю, чрез вікошче виглядаю п. п. — Всі поклои щиро прагнуть, а не в один гуз всі тинуть. (З вірші Мазепи.)

Алкоголь = спирт (чїстїй).

Алкогометръ = спиртомір, вовчок.

Алєбарда = кєлєп. — То Козак Ляха за кушем знахожає, кєлєпом по ребрах торкає. п. д.

Алєбардинъ = рос. Iris = півники. С. А.

Алєбѣрія = причта, иносїїв, иносїч. — Почав він говорити, та все якимсь причтами.

Алєя = алєя, вуличка. — Тополї вуличкою посаженї.

Алєюръ = хода. С. З. — Добра хода в сього коня.

Аловатий = д. А'ленькій.

Алость = червоність.

Алтарний, алтєрь = вївтарний, вївтарь. С. Аф.

Алтєй, рос. Althea officinalis = колáчки, проскуркї, проскурняк. С. Ап.

Алтынникъ = 1. гривня, шостáк. (Колїшня російська срібна монета = 3 коп. або 6 грошій).

2. скупердя, жмїкрут. С. З. Л.

Алтынъ = д. Алтынникъ 1.

Алчба = 1. д. Алканіе 1.

2. жадоба, несїть, несїтство. (С. З. пєнажерливїсть, жажерливїсть. К. Кр.)

Алчичать = жадати.

Алчність = д. Алчба 2.

Алчній = несїтий, пєнажерливий, жажерливий, жадєнный. — Той несїтим оком за край свїта зазирає, щоб загарбати. К. III. — А ті бачуть, що він у вєшеню хова, тай думають: бач, який жадєнный. п. к.

Альй = рожевий, червонїй. Квіте мїй рожевий. (З мєста гєтьмана Мазепи до Мотрі Кочубєйвої).

Альріникъ = 1. дурїсвїт, шахрай. С. З.

2. глїтай, жмїкрут.

Альріничать = дурити, шахрувати. С. З.

Альріщикъ = д. Альріникъ.

Аль = д. А'ли.

Альбѣмъ = альбѣм, альбѣм. (Гал.)

Альбумїнгъ = бїлковина, бїлок.

Альковъ = 1. вїмка в стїї, де стапо-вїть ся лїжко.

2. валькїр, ванькїр. — Жид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькїра і зараз запер за собою дверї. Фр.

Алѣтъ, ся = червонїти, ся. — Почало небо червонїти.

Аліпноватость = незугарність, незграбність, (про малювання) — ляпанїна, (про писання) — базгранїна.

Аліпноватый = незугарний, незграбний, (про малювання) — ляпаний, (про писання, гапування то-що) — партацький.

Амальгама = 1. сплав метала з живїм сріблѣм.

2. мїшанїна, сумїшка.

Амацѣтъ = заручник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амарантъ, рос. Amaranthus candatus = кра-са, щирїця, лїсїї хвостї, A. retroflexus L. — щирїця, волохач, A. paniculatus — васїльки, червонїй щир, садо-ва щирїця, щирєць. С. Ап. — По над шляхом щирїцею оврашки гуляють. К. III.

Аматєрь = ласїй, ласѣн, ласїй. — Ласїй на ковбасї. п. пр

Амбарець, амбарикъ = комїрка, комїр-чина, инбарчик.

Амбарний = комїрний, коморячий, инбарний. Коморячі дверї. С. З.

Амбарѣшка, амбарчикъ = Амбарець.

Амбаръ = комѣра, инбарь. (Лїв.), хлїб-ниця, житѣвня, лїсїхлїр. (Прав.) — Ко-

мори аж тріпати од хліба. — В дворі ко-
мір — як вулиці було, зерна туди зсипалось,
аж гуло. В. Ш. — Поскладай сало в комору.

Амбіція = гонор. С. З.

Амбра = нахонці. С. З

Амбразура = бійниця.

Амбрé = д. Амбра

Амбровый = пахучий, пахучий, за-
паханий.

Амвонъ = амбона (С. Ш.), казальниця.

Аминь = 1. так, правда.

2. кінєць. — Аминь вершіть дѣло. —
Кінєць вінчає дѣло. — Подъ аминь при-
шєль = дѣло до кінця. — Тутъ тобі
и аминь = тут тобі й кану́т, тут тобі
й край.

Амнистія = милость, помилування. —
Казали, що всім помилування буде.

Амуніція = Амуніція. — На грошъ аму-
ніціи, а на рубль амуніціи. — Хоч де-
пешка в капіталі, то на сто рублів чваніи. п. пр

Амуриться = женихати ся, залицятися,
лицятися, (про кумів) — прикуматися.
— А ну лиш швидче убíрай ся, з Дідою
не женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську
дівку, а женихав ся тут з другою. п. о. —
Почав щось часто до неї ходити, аж він,
бачу, прикузував ся

Амуры = кохання, женихання, зали-
ціння, зальоти. С. З. До одної біля-
вочки на зальоти ходьмо. п. ц.

Амшаникъ = омшаник. — Вже повишпел
бжіл з омшаника.

Анагодни, анадысь = недавно, допіро,
сїмни днями. — Допіро оце почує.

Анализировать = розкладати, розбирати,
аналізувати.

Анализъ = розклад, розбір.

Аналогический = аналогічний, схожий,
подібний.

Аналогія = аналогія; схожість, подо-
бність, подобєнство. (С. З.)

Аналогій, аналой = налож, стілець. —
Ой були ми в церкві та бачили диво: два
віпня на стільці, а два на головицї. п. п. —
Поставили стілець і молодих знімали.

Апáрхія = 1. безправ'я, безуряддя, без-
ладдя, рózрух.

2. розгордіш, гармідер. — Отамане
цап, не дбаєш за нас, та вже ж наше това-
риство, як розгордіши. п. п.

Анатомизировать = потрошити, потребу-
вати, порóти, різати, карбувати. — Вже
на третій день прийхав лікар і став потро-
шити вшальника.

Анахоретъ = скітник, одлюдник, ну-
стєльщик.

Анаѳема, анаѳемский = анахтема, ана-
хтемський. — Анахтемьсятии віри (ляка).

Анбаръ = д. Амбаръ.

Ангєлика, рос. Angelico = дїгиль, двєн-
гєль. С. Ап.

Ангєлочеъ = янголія, янголіятко. — А
воно, як янголятко, нічого не знає, малень-
кими ручицями пазухи шукає. К. Ш

Ангєль = янгол. Ангєль за трапєзу! —
Хлїб та сїль! — Ангєль тьмй — злий
дұх, нечистий.

Ангєльський = янгольський, янголінний.

Ангєльчикъ = д. Ангєлочеъ.

Англичанинъ, ис, англійский = ангелі-
нець, агличанин, ангелїанц, нці, агли-
чани, ангелїанський, агличанський,
аглицький. — Англійская болѣзнь, га-
chitis — одміна. — А. соль — аглицька
сіль.

Анда́нте, муз = повáгом, помáлу.

Андрогінъ = двоєнастий.

Андронъ = коряк, корєць, черпáк. —
Андроны поху́скають = хвалити ся, ви-
хвалити ся, чванити ся, брехати. —
Андроны їдуть = кажуть, коли хто
чванити ся, пишáсть ся.

Анекдотъ = 1. анекдот (коротке оповідан-
ня про яку цікаву оязию).

2. вигадка, побрєхєнька, (правдопод. бия)
— можебїтниця. — Він здатний на вигад-
ки, вже як почне, то одна за другою так
і сиплять ся.

Анемический = малокрòвий.

Анемія мед. Anemia — малокрòв'я, блїд-
ниця.

Анемомє́тръ = вітромір.

Анемонъ, рос. Anemone = сон, сон-трава,
сон-зілля. С. Ап.

Анисовка = ганусівка.

Анисовый = ганусовий.

Анисъ рос. Pimpinella Anisum = ганус.
С. Ап. — Під часностями запіапку і з га-
нусом і до калгану. Кот.

Анисовый = кропівий.

Анітъ, рос. Anethum graveolens = кріп,
окріп, укріп. С. Ап

А́нка, ит. Corvus monedula = гáлка, гá-
лшч, зб. — Не галля чорне поле вкрила. Кот.

Аналистъ = літописець.

Антагоністъ, антагонизмъ = протівен-
ство, супротівник.

Антарктичеській = південний.

Антидобръ = дарá. С. З.

Антикъ = старовина, старосвітчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; іноді звуть так і старосвітську людину.)

Антилопа, антилопъ = сарна, сайгак, діка коза. — Мов сарна в гаю. К. III.

Антипаса = провідна неділя.

Антихристъ = антихрист.

Античний = стародавній, старовинний. **Антий** = Антихристъ. — **Антигень хлѣбъ** = картопля. — **Антиева печать** = вісна принципієна (у роскільників).

Антропафі = людодіи.

Анчусъ, рибá, *Engraulis encrasicolus* = хамса. С. III.

Апъ = аж, алé. — Яж думав як куче, аж поно он по.

Апѣтны глѣзки, рос. *Viola tricolor* = братки, братчики, брат та сестра, полудцвіт, полудцвітки, Іван та Марія, зову́льні черевички. С. Ан.

Апартаментъ, ы = кімната, сьвітлиця, кімнати, горниці, покої.

Апатичеській, апатичный = байдужий, млявий. — Якійсь він млявий, мов усе йому байдуже.

Апатія = байдужість, млявість.

Апеліровать = апелювати, подавати на пересуд. — А сторона, которая би хотіла апелювати... Ст. Л. — Маєш апелювати до суду вищого В. II.

Апелляція = апелляція, пересуд.

Апельсинъ, рос. *Citrus aurantium* = помєранець. п. к.

Апеліровать = плєскати, хлѣпати, мичити. — Коли разом як захлопають в долоні, як заплещуть. О. Мор.

Апелісменты = блєски. Гал.

Апелогія = оборона.

Апелогъ = байка.

Апелексія, апелексическій удѣръ, мед. *Aporrexia* = грець. — А щоб тебе грець побило!

Апостѣтъ = недовірок, єретик, одщєненець. — Лях потуршок, кляпник галєрський, недовірок християнський. п. д.

Апостема, мед. *Abscessus* = чірка, чірка, чірка. С. З. Чірка, де схоже, там і сиди. п. пр.

Апаритъ = пристрої. — Без пристрою, як то кажуть, і боги не воєни. п. пр.

Апеститный; по = смашний, ласий,

їстовний, до смаку, у смак, смашно. — Ласий иматок найде куток. п. пр. — Нічого у смак не зїсть.

Апшетитъ = охота (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (бблзпий) — **їстовець**. — На його цює їстовець панас: їсть, їдї їсть си. — **Апшетита нѣтъ** = не їсть ся, на їдї не їдє, на їдло не берє, охоти нема. — **Съ апшетитомъ** = до смаку, у смак. Поїв у смак.

Апрѣши = шанці. — Обступили город Умань, порobili шанці, як ударили з семи гармат у середу вранці. п. п.

Апрѣльскій = апрільський, квітнєвий, цвітнєвий.

Апрѣль = апріль, квітень, цвітєнь.

Аравá = юрба, гурьба, сіла, юрма, тиск, зграв. — Чого ви такою юрбою прєсєзєли? — Зібрало ся тиск народу. — З ним була ціла зграв людин: і пєсarı доїззачі. п. п.

Аранжіровать = упорядкувати, упорядити, уладнати, уложити. — Збірник українських пісєнь для хору, уложив М. Лєсенко.

Аранникъ = гараник, малахай. — Татар бусурменів малахайли, як череду, у полон загашєте. п. п.

Аранъ = аран, мурин. — Мурин піколи не буде білим. п. пр.

Арба = гарба. — Приїхав як Армен гарбою С. З.

Арбузєць, арбузикъ, арбузішко = кавунець, кавунчик.

Арбузный = кавунєвий, кавунячий.

Арбузъ, рос. *Cucurbita citrullus* = кавун. С. З. Ан. Сухе стебло зірваного кавуна — баранчик. (Одрізняють кавун і кавуня або кавунія. У кавуна сїренякий кружок, де був цвіт, менший, ніж у кавунки; кавунка смачніша від кавуна. Афанасєвъ-Чужбинський. — Повѣдка въ Юж. Рос. т. I. ст 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Аргамакъ = румак. С. З. — Пришла свиня до воля, тай каже: Ось бо я румак п. пр.

Аргументъ = довід, доказ.

Арєна = 1. арєна. — І се на лицєдійную арену свою боротьбу за правду перенєсам. К. Б. 2. (ббю) — ббїще, ббїбвище, пблє, тїчок, гєрець. — От як поїхали вони на той тїчок, де їм саме з їжієм битися. п. к. — Завзятий як гєрець, поки не видє на гєрець. 3. (біга) — бігівисько. С. III.

Арєнда = 1. орєнда, посєсія.

2. рата, чини (за зємлю). — За що я буду Ляхам рату платити? п. д. Чини може брати си з ґрунту, горада, лєва. В. II.

Арендаторъ = орандаръ, рандаръ, посесор. — А мій батько орендаръ. К. III. — Виписавши в позві кринду свою от того орендари. Ст. Л.

Арендний = орендний, посесийний. — **Арендная плата** = плата, чинш, (за стін) — ставщина.

Арендовать = 1. наймати, орандувати, брати в посесію.

2. держати, тримати посесію. — Він тримає посесію у Брацлавського.

4. здавати в посесію. — Пап здав свою землю в посесію тай новин ся кудиш.

Ареометръ = вовчок.

Ареійникъ, ареньи, рос. Carduus = реп'ях, будік, колючка. С. Ап.

Арестантская = рештанська, рештарня, бугегарра, хурдіга, темна, холодна. глібка, санетка (Харьк.) шнаківня. — Сам хурдигу розбивав, кайдани ламав. К. III. — Та як же їх закували, в хурдигу замкнули. п. п. — Закинули його в темну. — Посадили в холоду.

Арестантскій = рештанський.

Арестантъ = рештант, невольник, в'язень. С. З. — Не въ родъ арестанта = хто йде в заслання на казенний кошт, разом з рештантами, але по своїй волі, напр. жінка за рештантам чоловіком.

Арестовать = 1. орештувати, забрати.

2. поцінувати. — Приїхав з приставом і поцінував всю худобу.

Арестъ = арест. — **Находитъ ся подъ арестомъ** = сидіти в рештанській, в холодній і т. д. — **Освободитъ ся изъ подъ ареста** = випустити, вийти на волю, визволитися.

Аржанецъ, рос. Phleum = житниця, P. pratense — пирій, ржанець. С. Ап.

Аржаніце = житнице. С. Аф.

Аржанікъ, рос. Plantago Lanceolata = подорожник, поцутник, ранняк, стягач, порізник, собачі язички і див **Аржанецъ**.

Аржаной = житний, житній, житяний. С. Аф. Л.

Аржанюха = житний хліб.

Аржіце = д. Аржаніце.

Аристократическій = 1. шляхетський.

2. вельможний, панський, ясне вельможний.

Аристократія = 1. шляхетчина. — Була колись шляхетчина, вельможан паці. К. III.

2. панство, шляхетство. — За папани панство все в сріблі та в золоті. К. III.

Аристократъ = пан вельможний, дук **Арифметика** = арихметика, щотниця. Арихметика або щотниця. Зложив О. Ісквій. Спб. 1863 р.

Арія = сьпів. — Сьпів Йреми з „Гамак“. Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.

Арка = арка, дуга, лука. — (Зробле аркою) — дужний. — Дужна стеля С.

Арканъ = 1. аркан. — Будеш коню во пенський сам на аркамій ходити. п. п.

2. припін, прив'язь. — Чоловік без коня як кінь на припої. п. пр. — На припін пасли коні, сідлані, готові. К. III.

Аркебуза = гаркебуз, самопал. С. З.

Арматура = 1. зброя, броня, ристун оружжя. — Умер козак й тиха його мостастає ся кінь ворогий та ясна зброя. п. п. — Воєнним ристунком готувати. Л. В. — Коні і ристунки повтрачали. С. 2. оздоба з гармат, рушниць та іншої зброї.

Армія = 1. вірмія, військо.

2. де-кільки корпусів війська під орудою одного отамана.

Армякъ = світа, свитина, сіряк, сірачина.

Армянинъ = вірмен, верміян, армен. Вірмену та жиду не має встиду. п. пр. Верміян як вирішувати. то треба чистім вір переводити. Ман.

Армянскій = вірменський, арменський.

Арнаутка = 1. (пінка) — арнаутка.

2. пшениця, Triticum vulgare — арноутка, білотурка, гарнівка.

Ароматическій, ароматичный, ароматный = запашний, пахучий, пахнучий, пахучий, духовитий, напінний. — Віпочок з хрещатого барвінку, з западного василечку. п. п. — Он погійте там рутошки, пахнучої маруношки. п. п. Духовита варена. — Он аломлю и напінну розу з напінною. п. п. — Пахуча квітка.

Ароматъ = пахощі, пах, дух. С. З.

Аронникъ, рос. Arum maculatum = козяча борода. С. Ап.

Арбузова борода, рос. Saxifraga sarmentosa = венерині косо. С. Ап.

Арса, аретъ, рос. Juniperus communis = яловець. С. Ап. З.

Арсеналъ = 1. арсенал (музей зброї різних часів і пародів).

2. пушкарня. — Теплий довго ходив по кошу, охлюдав курій, кушкарню. О. С.

Артанитъся = норовити ся, опиняти ся, баскалічити ся, комезити ся. — Його ведуть, а він ще й опиняєт ся. — Не ба-

скаличивсь-би, та йшов. Кот. — Кінь поро-
вить ся. — Та буде вже тобі колезити ся
— ходім!

Артелъ = артіль, (у рабалох) — ватага,
(у чумаків) — валька. С. Аф. — Отаманом
артіль держати си. п. пр. — Він був заборо-
дником в нашої ватазі. — Пристав до вальки
чумаків.

Артелищикъ = 1. товариш, спільник
(якої артілі).

2. отаман (артілі).

3. слугащий з якої артілі в купецькій
конторі, на вокзалах то-що.

Артиллерія = гармаш, пушкаръ. С. З. Л.

Артиллерія = 1. армата. — Сгративши ар-
мату, на голову зостал збитий і розпороне-
ний. Л. В.

2. гармаші, пушкарі. С. З. Л.

3. наука арматна.

Артистъ, ка = 1. артиста, ка.

2. мітець, мистець, мастак, майстер,
штукмайстер (найбільше в шахрайстві то-
що). — Мітець до шовкових кишень. п. пр.
— Майстер до чужих кайстер. п. пр. — О,
він на ці діла майстер.

Артишокъ, рос. Сунгар Scolymus — карчох.
Прав.

Артусъ = артус, дарнік. С. Аф.

Арфа = 1. муз. арфа.

2. грехот, рахва.

Арфистъ, ка, арфянка = арфяр, арфяр-
ка. С. Жел.

Архалукъ = кантан.

Архаровець = 1. шинг, сїнака (поліцій-
ський). — Шинг свою пісню нильно слухав,
от і догадав ся. Макаровський. С. З.

2. леданцо, непутящий, шибеник; оби-
дранець, обшарпанець, голодрабець.
— Пусти ся в леданце. — Так такий пи-
бенек, що крив Боже.

Архивъ = архіва.

Архипастиръ = владика.

Архитекторъ = будовник, будовничий.
С. Ш.

Архитектура = будовництво. С. Ш.

Архирей = владика, архирей.

Арчакъ = лўка (у сїда).

Аршинникъ = 1. крамарь (більше зневаж-
ливо або лайливо).

2. шахрай. С. З.

Аршинничать = крамарювати. (про дріб-
ніт крамарів).

Аршинный — аршиновий. — **Аршинный**
холстъ, товаръ = полотні завширшки
в аршин; крам, що продаєть ся на
аршини.

Аршинъ = аршин. — **Мѣрять на свой ар-
шинъ** — на свою мірку міряти. — **Про-
глатіть аршинъ** = сидіть або стоїть
рівно, ніче на веснячки.

Аскетъ = скітник, одлюдник, пустель-
ник. — А він так як скітник, в другій хаті
сам. п. в.

Асмоней = злий дух, сатана.

Аспарагъ, рос. Asparagus = лпнарага, за-
ячий холодок. С. Л.

Аспидный = грифельний. — **Аспидная**
доска — грифельна дошка, гавлетка.
(С. Ш.)

Аспидкія = гаснидський.

Аспидъ = 1. змія, Наје, Coluber Naје, Naја
— гасид, (про чоловіка — злий, лийнй) —
гасид. С. З.

2. грифель.

Асигновать = 1. призначити. — Він на
се діло призначив сто карбованців.

2. дати квітток на гроші.

Ассимилировать = привинодобляти, уно-
добляти. (С. Ш.)

Ассоціація = спілка, товариство, артіль.
(гайдмацька, козацька, рибальська і т. д.) —
ватага, (чумацька) — валька, (член асо-
ціації) — товариш, спільник. — Чоловік
та жінка — то найкраща спілка. п. пр. —
Давайте, каже, до спілки фабрики дерев'яних
виробів зложимо. — Шукайте собі спіль-
ників, а я сам буду роботу робити. Фр. —
(Див. Акціонер. компанія.)

Астма, мед. = задїха, дихавця, лїдуха.

Астра, рос. Aster — гайстра, гайстер, зім-
ник, п'ятаківці. С. Ап. З. — Увив мій гай-
стер. Кот. — Сей рік посіяно багато п'ятаків-
ців. Кев. г.

Астрагалъ, рос. Astragalus = богородшини
трава. С. Ап.

Астролябія = верцадло. С. Ман.

Асфальтъ = смоля жидівська.

Ась = га?, що?, а що? — Увійшов Бог
до некла, дивить ся, аж москаль киить у
смолі; він до його, а той не розслухав, тай
питає „асъ?“ — Ну, каже, коли „асъ“, то
випаде; а далі ото побачив і нашого і теж
до його щось, а той: „а що?“ — Ну, ка-
же, коли „а що“, то „варите его вщѣ!“ п. о.

Атава = отава. — Коєть, хлопці, отаву,
варіть куліш на славу. п. пр.

Атака = напад.

Атаковать = нападати, наїсти, кидати
ся на кого, вдарити на кого.

Атаманський = отаманський, отаманів.

Атаманъ = отаман, зб. — отамання, ва-

таг, ватажбк. (С. Аф.) — Терня козак — отаманом буден. п. пр. — Лоцмани вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колісь хлонці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. п. о.

Атаманствовать = отаманувати.

Атанде = тривай, почекай, годі, а зась, а дзусь.

Атеість = безвір'я, невірство, безбожність. — Протинное пірі єсть невірство. Б. Н.

Атейсть = невіра, безбожник.

Атерінка, рос. Arterina pantica = катерінка, дугулька.

Атлєсь = отлас, саста, єдваб. С. З. Л. — Тєди баба й без єдваба. п. пр. — Багато у него добра: отласу, хутра і срібла. Гр.

Атлєть = вєлетєнь, вєлит, дужак. — Вєлєтєню в сьвітї не довго жити п. пр. — На-стало наше покоління, а вєлєтєв давно нема. п. о.

Атмбсфєра = повітря, вбздух. — Летить орєл по над хутір та в повітрї вєтєси. п. п.

Атрибуть = причандал. — **Атрибуть влєсти** = клейноди, знакі. — Вийшла старинца зо всіма клєйподами. п. о.

Атєстатъ = свідїтельство, свідбцєство, атєстат.

А тї! = тїю-тїю!, кусї, уджга. (Лєв.) тїю-гї, тїю! С. Ш.

Атукать = тїютюкати, тїюгукати (С. Ш.) цькувати.

Ати, ітєнька = тїто, тїгусь, батєнько.

Ау! агї!, агбв!, го-гб!

Аудиторіа = аудиторія, слухальня.

Аудиторъ = аудитор.

Аукать, ся = гукати, одгукуватись; перєгукуватись. — **Каковб аукнєтєся, таковб и отклїкнєтєся** = як гукєш, так і одгукєть ся. — Як постєлиш, так і вїснєш ся. п. пр.

Аукціонъ = поторжка, (гал.) — лїцїтація. — **Продати єь аукціонб** = продати з молотка.

Афєня = крїмарь, рознощик, коробєйник, рашєвєць, щєтїнник.

Афєра = гєшєфт.

А'ханьки! = лишєнько!

А'ханьє = бханья, бхл.

А'хатъ = 1. бхати, вїтхати. — Кого кохає, та тим і вїтхєє. п. пр.

2. дивувати ся, лїкати ся. — **А'хиваль п и** = бачив і я лихб. — **Паахалєся на чудєсб** = надивував ся.

Ахнєся = дурнїця, брїднїй, нїсєнїгнїця, терєвєні, ка' зна що. — Бач терєвєні розцєтила. Кот. — Чого лїзавиш і терєвєні — мєні правиш? Кот. — **Ахнєію нєстї** = терєвєні правити, нїсєнїтнїцю плєстї, дурнїцю нєстї, верзтї, ка' зна що верзтї.

Аховбй = дивнїй, гїрнїй, чудбвнїй.

Ахтї! = ох! лишєнько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилєсь. — Гай-гай! отцє-ж і вїз поламав ся. С. Аф. — **Бмї не ахтї** = йомї не дїжє дббє, не сбблбдкб, не мєд.

Ахтїтєльный, ввинбєсть ся тїльки в нїразї: **не ахтїтєльный** = не дїжє гїрнїй, так сббї, абї-якїй.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох лишєнько! — Ах ти пєськїй єш! — Ой болїть!

Б.

Ба! = ач!, чн-ба!, чн ти ба! — Ач! вїд-кїєш вїн лїзи єя? Чн-ба! вїн ужє тут!

Баба = 1. (мїти батькова або мїтерї і кбкнє стїрї жїнкє) — ббба, здр. бббка, бббї-ся, бббїви, бббїли, бббусєнька.

2. (чнї жїнка) — жїнка, (мблбдб) — мблбдїцїя, здр. — жїтбчкб, мблбдїчкб.

Частб мблбвїк лбзє жїнкб: старб, старєнн-ка, мїнїтї і тбдї, кблїш мблб мблбдб. — Жїнка кнїжнїцкб, п хлїт не мєтєви. п. пр.

Чн є в євїтї мблбдїцї, як та Гїннї бїлб-лїцї? п. п.

3. (кбкнє жїнка) — жїнка, ббба. — Що гблбдї, тє й бббї. п. пр. — **Гдї чбртъ не слбдїть, тудб бббб пошлєть** = дє чбрт не змбжє, тудї бббб пошлє. п. пр. — **Знбїй ббба євбє крївбє вєрєтєнб** = жїнбчб рїч кблб прїпїчкб. п. пр.

4. д. Акушєрка.

5. птїцїя Pelesanus — ббба птїцїя. С. Л.

6. пбска, пбпушнїк. — Хрїстбс вбскрєє! Рад мїр увєсь, дїждбл єя ласкї. Тєпєр єєлєк пблєгєє єя в ємбк євїчєнбєї пбскї. (З вїршї).

7. журавель (у колодязі). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем хріє.

8. (комаха) ба́бка, ба́бич. С. Аф.

9. ба́ба, до́вбня, довбе́шка. — Почали бабою забивати папі. — Гевлуз, як довблею.

Баба́хнути = б́ухнути, ге́пнути, бря́знути. С. З. III.

Баба́хъ = бух, геп, брязь. — Як камінь бух у воду, гай тоне. Ког. — Як гепнув його межі плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!

Бабе́нка, бабе́ночка = молоді́чка, жіно́чка. — Ганзи рибка, Ганзи пичка, Ганзи пача молодичка.

Бабе́нь = бабі́й, ба́бич. С. Аф. III.

Бабе́нька, бабе́шка = д. Бабе́нка.

Ба́бина = коша́чі шкурки, що по селах прасолі вимінюють у жінок на різний крам.

Ба́бити = бабува́ти, ба́бити. С. Аф. III.

Ба́бица = бабе́га (Ча́йч.) ба́бище. С. III.

Ба́бій = 1. жіно́чий, жіно́цький. С. Аф. I. — Жіноча річ коло припічка. п. пр.

2. ба́бик, ба́б'ячий, ба́бівський. С. Аф. I. III. — Ба́бина гривня всім людям дивна. п. пр.

Ба́бій зубъ, гриб, *Sclerotium clavus* = рі́жкі, чорні рі́жкі (гал.) — ма́тка, ста́рий хлі́б. С. Ап.

Ба́бій у́мъ, б. ра́зумъ, рос. *Gypsophila rai-sulata* = перекотиполе, покотиполе, ка́ту́н. С. Ап.

Ба́бе лѣто = ба́бине лі́то. (Добри година спочатку осені і павутища, що тоді літає.)

Ба́би зу́бъ, рос. *Dentaria* = зу́бнийци, жи́вцеъ, ясене́ць. С. Ап.

Ба́бья пе́мочъ = д. Бе́ременность.

Ба́би пе́мочи = при́мхи, вередува́ння.

Ба́би ру́мяна, рос. *Echium* і *Oposna* = краснокоре́нь, кра́сний корі́нь, громо́вік, ша́рило. С. Ап.

Ба́бка = 1. д. Ба́ба

2. лі́карка, зна́харка, шенту́ха, ба́ба і д. Акуше́рка. — Сто баб — сто слаботів. п. пр.

3. (в дитячій грі кісточка) — ба́бка, па́ця, (та що нею б'ють) — ба́тка, (наліта блином, сви́нця) — о́лпв'я́нка, сви́нча́тка.

4. ба́бка (кілька снопів льону або коноплі, поставлених стора́ч, брусок гостріти́ ко́су і т. д.)

5. ри́бка, *Gobius* — блі́чок на Бу́ді, Дні́стрі і Дні́прі і під Аде́сом: *Gobius melanostomus* — гу́бань, *G. marmoratus* — блі́чок, цу́нци, *G. fluviatilis* б. го́нєць, *G. platycerphalus* — го́ловань, го́ловач, *G. Trautvetteri* — б. го́рла́ч, *G. melanio*

Pall. — б. кова́ль або чо́рний, *G. Katan* — ро́гань і др. (Херсонський Земський сборник 1891 — 1892 р.)

6. рос. *Plantago ageraria*. — ба́бка трава́, товсту́шка, хме́лшк. С. Ап.

Ба́бникъ — д. Ба́бень.

Ба́бничанье = бабува́ння.

Ба́бничать = д. Ба́бити.

Ба́бніща = д. Ба́бища.

Ба́бніокъ, баболю́бъ = д. Ба́бень.

Ба́бочка = 1. д. Бабе́нка.

2. *Parilio* — метели́к. мо́тиль. С. Л. — Но́чній ба́бочка, *Phalaena* — по́луно́шник.

Бабу́къ, звірьок, Dirus jaculus = зе́мляний за́єць.

Бабу́шка = 1. бабу́ся, бабу́сенка, бабу́ля, бабу́ня.

2. д. Акуше́рка і Ба́ба 1.

Бабу́шникъ = ба́бин, бабу́син, бабу́ний.

Бабу́шка = 1. д. Ба́бочка 2.

2. га́лу́шка. С. Аф.

3. рябо́тиння (знак од вісн).

Ба́бь = жі́нкі, жіно́цтво, жіно́щина, жіно́та, ба́бі.

Ба́би, сузі́рря Пле́йди — волосожа́р, квочка, квочка з курча́тами. С. I. Л.

Бабу́шка = за́бавка, ігра́шка, дя́цька.

Бага́жъ = бага́ж, кла́нки, паку́нки; кла́жа, покла́жа.

Ба́горъ = 1. ром. *Coccus* — черве́ць.

2. кра́ска — ма́ній, черве́ць, карма́зін, бака́н.

Ба́горъ — пі́шня, га́к. — Але борти́ки тільки мають мі́ти сокиру і пі́шню, чим би борть робити. С. I.

Багрецо́вый = 1. червча́стий, черво́ний, бакано́вий (Ко́ір).

2. карма́зіновий. (зроблений з карма́зину).

Прислав Гетьману Сагайда́шному по́лотку сво́ю карма́зинову, зелено́ю адама́шкою підпиту́ю. I. В.

Багре́ць = 1. д. Ба́горъ 2.

2. карма́зін.

Багрі́тъ, багрі́тсья = черво́нці, черво́нці. — Багато ти, Дні́пре, у море по́сив коза́цької кро́ви: черво́нці ти си́нє та не па́м'ят. К. III. — Із за́лісу мі́сяць ви́пливає, черво́ніє кругло́місний, горить а не сьє. К. III.

Багрі́тъ = до́вити ри́бу „багро́мъ“.

Багрови́ца = синя́к, баса́ман. — Так уда́рив си, що й до́сі синяки на ті́лі.

Багрови́й = червоносі́ний, сі́ний, черво́ний.

Багровѣть, багрѣть = д. Багрѣть ся.
Баграпець = свѣт або копір червоний.

Багрянѣть, ся = д. Багрѣть, ся.

Багрянѣца = багрянѣця. — А з шкур їхніх собі багрянѣцю пошив. К. Ш.

Багрянѣць = червоний.

Багунникъ, багунникъ, багунякъ, багунъ — рос. 1. *Ledum palustre* — багно, боловолюм, болотник.
 2. *Spiraea Ulmaria* — гіршник, огіршник, бузина болотна, жаб'ячі конопельки, кашка, медунія. С. Ал.

Бадаржѣнь, рос. Solanum melongena = баклажан (сѣний), *Lycopersicum esculentum* помідор, баклажан (червоний).

Бадѣйникъ = бодидарь.

Бадѣжаль = д. Бадаржѣнь.

Бадѣ — 1. підрѣ, цеберъ, цебрѣ. — Упало відро в колодязь. — Цебер води кришньої. п. п.

2. балій, шалійк (в кѣтрх розбіжкахи продають рибу.)

3. діжка, кадво (для мѣду, частіше з липи) — ліпівка.

4. рос. *Turpa* — рогіз, розоза, кіях, кіяхи, суганчики, (гал.) — палкі. С. Ал.

Бадѣль, рос. Illicum anisatum = бодян.

Б. дікій, Dictamnus albus — лопиш, лопиш. С. Ал. 3.

Бадѣга, губка Spongia або Bodiaga fluviatilis сі баустіс — бодѣга, водяна губка, надонник, ладѣжник. С. Ал. Мал.

Бадѣжничъ = жартун, веселун, кумѣдник, сміхун, базікало, балѣжник.

Бадѣжничать = жартувати, пустувати, кривити ся, кумѣдничати, базікати, балѣся, точити — С. Аф. I. Ш. Л. — Пустувати, жартувати, не дає спати. п. п. — Годі тобі балѣся точити.

Баз — основа, підстава, підвалина.

Базарѣть, базарничать = базарювати. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

Базарь = базирь, торг, торжок, місто, ринок. — Оп пішов чужак в Самарь на базарь. п. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. п. п. — У Києві на ринку продають коники горілку. п. п.

Базиліка = 1. церква (особливого будовання).

2. рос. *Oscinum basilicum* = васильки, душисті, церковні васильки. С. Ал.

Базисъ = д. База.

Базитися = бойти ся, лякати ся, жахати ся, страхати ся.

Башьки = снітки, снітопки. Іди снітопки.

Байбакъ = 1. звірокъ, *Aetomys bobae* — бабак. С. Аф. I.

2. лѣжень, лѣдарь, лѣдащо, сонѹли.

3. бурлака. С. Ш.

4. колода, оцѹнок (набітий гніздками, що привинують коло дула для перешкоди медвѣдою.)

Байбачій = байбачовий.

Байдара — човен, байдак (алеутський), обтігнутий шкурою морських звірів.

Байка = 1. казка, байка, приказка, пісенька (колинкова).

2. бая, байка. (ткапина).

Байковий, байчатий = бабвий. — В червоїй юпочѣ бабвій, в запасѣ гарній фаналевій. Кот.

Байчивий, байчикъ = балаклівий, балакучий, балаклій, мовний, говіркий, щебетун.

Бакалавръ = бакаляр.

Бакала, бакалдина = бакай, ковбань, ковбаня. С. З. Л.

Бакалейникъ = бакалійник. С. Ш.

Бакалейный = бакалійний.

Бакалейщикъ = бакалійщик.

Бакалѣя = бакалія. С. Ш.

Бакалѣщикъ = бакалійщик.

Бакенбарда, бакенбардъ, частіше мн. бакенбарды = бакири, бурці.

Бакенбардість — чоловік з великими бакирями.

Бакены, баки = д. Бакенбарды.

Баклага = 1. боклаг, баклажок. С. Аф. Ш. 2. мазинці. С. З.

Баклажѣнь = д. Бадаржѣнь.

Баклажничъ = бодидарь, що робить боклагі.

Баклапъ = 1. водянй ігтіця *Phalacrocorax*.

2. колодка, штурпак, оцѹнок, цурѹналок.

3. головань, головагій; головѣшка. — Не по баклапу умъ; великъ баклапъ, да єсть изьяпъ — велика головѣшка та рѣзому мало.

Баклѹша = 1. колодка, з коїрої виробляють дерев'яну посѹду і ложкі. — Бить баклауши — байдикати біти, байдикувати, байдувати. — Нічого не робить, тільки не, та байдикати бе. — Годі тобі, Байдо, байдувати. п. п.

2. колесо чаруше, гідравлічне.

3. тарілки металічні (муз.)

Баклушникъ, ца = 1. деревина, з котрої виробляють „баклуши“.

2. чоловік, що виробляє „баклуши“.

3. лідарь, ка, лодарь, ка, ледяцо, ледящія, леджень.

Баклушничать = д. від с. **Баклуша** бити **баклуши**. — **Перестати баклушничать** = перебайдикувати, перебайдувати.

Баклушний = невеликий, невеличкий.

Баклушити, **баклушничать** = балакати, базікати.

Баклушникъ, ца = д. **Байчивий**.

Бакуця = баясник, базікало.

Бакча = баштан. С. Аф. I. Ш.

Бакчевикъ, **бакчевникъ** = баштанник. С. Аф. Ш.

Бакчевой = баштановий. С. Ш.

Бакча = д. **Бакча**.

Бакшинъ = гостінець, могрич, басаринка, базаринка (С. Ш.); хабарь.

Балабанъ = 1. порода яструба *Falco laparius*.

2. дурень, бецман, бовдур, телень, тютій. С. З. Ш. Який виріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а щого не робить. С. Аф.

Балабока = 1. брязкало, брязкітка, брязкальце, брязкотіло. С. Ш. — у бубни грали, у брязкіти брязчали, п. д.

2. пацьорка і всяка дрібниця, що прилепляють ся за дш краси.

3. д. **Авдотька** і **Адалень**.

4. базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, белькотун, ха, бовкало, щецбетун, ха, торохтій, ка.

Балабонити = дзвонити, брехати, розбріхувати, байдики бити, байдикувати; чинити ся.

Балабонщикъ, ца = д. **Балабока** 4.

Балаганський = 1. йотовий.

2. кумедянський.

Балаганъ = 1. йтка, шона. С. З. — Це має тих яток, де продають баяків та маток. п. пр.

2. землянка.

Балагурити = базікати, балакати, баясати, точити; шуткувати, нустувати, жартувати. С. Аф. I. Як почне базікати, то й до застряго не перестукаєш. С. Аф. — Точили всякій балаган. Кот. — Про що се ви? так собі базікаєш.

Балагурство = балачка, базікання, баясання, баяндраси.

Балагуръ = баясник, базікало, баяндрасник, цокотун, торохтій; веселун, жартун, кумедник.

Балікирь = глечик, горіщок великий на молоку.

Балабайка = балабайка. — Грати у балабайку. С. Аф.

Баламутити = баламутити, каламутити, колотити. — Гей ви хлопці баламуті, баламуті всього світа, баламутять наші діти, п. п.

Баламутникъ, ца = баламута, баламутка, колотник, ця. С. З. Ш.

Баламутний = баламутний, каламутний.

Баламутчикъ, ца = д. **Баламутникъ**.

Баламутъ = 1. **Баламутникъ**.

2. баламут (кримський і чорноморський оселедець і особлива гра в карті).

Балацировать = 1. рівноважити ся.

2. танцювати на канаті.

Балансъ = 1. рівновага.

2. биланс, обрахунок.

Баласть = тяж, (? с. п.), савур. (Пісок, камінь то що, чим нагромається ся для ваги судно, як не має краму або иншої клакї.) Слово **Савур** виникає ся на берегахі Озовського моря. (Чи не має з сїм звязку назва звіскої в народній думі „Про трьох братів“ **Савур** могли?)

Балахвостъ = волоцюга.

Балахонъ = балахон, хламїда, халат.

Балахристичать = волочити ся, швепдяти, байдикувати, байдики бити. С. Аф. I.

Балахристъ, ка = волоцюга; новія, шльондра.

Балбесничать = лодарювати, байдики бити, байдикувати.

Балбесъ = бѣтбас, бецман, лодарь, телень, бовдур, ледарь.

Балбешка = оцупок, штурпак, цурупалок.

Балда = 1. гуля, гуля (на дереві).

2. дубня.

3. молот (ковальський).

4. д. **Балбесъ**.

Балданъ, = рос. *Rhamnus frangula* = жостір, жостер.

Балдахинъ = памѣт. — Ой вап'ялі козаченьки великий памѣт, тай пють вони горілочку ще й солодкий мед. п. п.

Болдранъ, **болдриянъ**, рос. *Valiana officinalis* = овер'ян, одхасник, чортове ребро, бісове ребро, стоян, (гал.) дідьче ребро. С. Ап.

Балендрієнть, **балендрияєнть** = 1. д. **Балагурити**.

2. трипдікати (грати на губах пальцями

або як шакше.) — Против мужик індика, жінка в шинку тридника. п. п.

Балендрясь, балендрясь = д. **Балагурь.**

Балендрясы = 1. балієси, балієндраси. — Балієси точили. С. Аф. — Балієндраси рончуєкає, дучім то він усе знає. п. п.

2. вігадки, витребеньки. С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на вігадки так па. С. Аф.

Балнвать = д. **Болѣть.**

Балка = 1. балка, брус, (під сієлю) — свб́лок, (то́нший під сієлю) — трям, трия́мок, (між кро́вами) — банта, бантина. С. Аф. І. Ш. — Лежати, як брус. п. пр.

2. балка. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. п. д.

Балкопъ = ганок (С. Л.), вишка. Л. Сам.

Балласть = д. **Бласть.**

Баллотировать, ся = голосувати, ся.

Баллотировка = голосування.

Балъ = 1. (при голосуванні) — го́лос, же́реб, же́ребок. За його всього два голоса було.

2. одмітка.

Балмошный = перозсудливий, необачний, пустотливий. — А по заду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, перобачний. п. п.

Балмошь, баломошь = дур, дурниця, дурощі, дурієси. — Виянь дур з голови. — Дурниця в голову влізла.

Балабанъ = д. **Балабанъ** 2.

Балабобъ = д. **Балабобка** 4.

Балованный = балований, мазаний, пещений. — Балований хлопець.

Балованье = балування, балощі.

Баловать, ся = 1. балувати ся, пустувати, жирувати. — Та годі, не пустуй.

2. балувати, мазити. — Вона його дуже балаує.

Баловень = пестун, милова́нець (про дітний) — мазун, мазу́нчик, мамі́й, ма́заний піріжок, мазе́па, (в їді) — пше́ншник. — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати її кажу́ть: ах ти мазепа! Волинь. — Се такий пше́ншник, що хліба йому хоч і не давай.

Баловникъ, па = 1. мазі́й, ка.

2. пестун, ха, песту́шка, жпру́н, ха, брику́н, брику́нець.

Баловство = 1. баловня, ба́гощі, пусто́вання, пусто́та, пу́стонці. — Гляди, щоб міші пустоців не було. С. Л.

2. балування, пусто́вання, ма́зання, потура́ння.

Баловщикъ, па = д. **Баловщикъ, па.**

Балтывать = д. **Болтать.**

Балчѹкъ = задо́к таранта́са.

Балъ = балъ, бенке́т, вечерни́ці. С. Аф. І. — Один одного на здоров'я питає, один одного на бенкет зазиває. н. п. — **Бъздитъ по баламъ** = балаюва́ти, бала́вати, бенкегува́ти. — Наші папочки усе балають.

Балы = балієси, балієндраси. — **Точить балы** — балієси, балієндраси то́чити, пра́вити. — І молодіші, цокотухи туг балієндраси пошели. Кот. — Точили венки балієси і підшували різні яєси. Кот.

Бальзамить, рос. Impotiens balsamina, 1. poi me tangere = не ру́ш мене́, розрив, черевічки Божої матері. С. Ан.

Бальзамировать, ся = бальзамова́ти, ся, масті́ти, ся.

Бальзамическій = наху́чний, запа́шний, нахну́чний, духо́вний. — Запа́шна квітка. — Духо́вита варена.

Бальзамъ = бальза́м, живни́ка. (Г. С. П.)

Бальный = бальовий.

Балюстрада = балієси. С. Аф. І. Ш.

Балыенна = балієса (стовбик в балієсах).

Балыеникъ = 1. хто робить балієси.

2. д. **Балагурь.**

Балыеничать = д. **Балагурить.**

Балысы = д. **Балыенна** і **Балы.**

Бамбай рос. Valeriana dubia = ада́мове ребро́, чо́ртове ребро́. С. Ан.

Банда = банда, вата́га, згря́я. — Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивала. п. о. — **Банды битъ** = д. **Баклуши битъ.**

Бандитъ = розбі́йник, розби́шака, харпиз, харпизя́ка (в Карпатах) — онрі́шок. С. З. Л. — Зовуть мене розбі́йником, кажуть розбиваю. п. п.

Бандурить = брі́нькати. — Чую, щось не мов на банду́рі брінькає.

Банить, ся = ба́нити, ся, ми́ти, ся.

Банка = ба́нка, сло́йка, сло́ик, (вели́ка) — баня́к, (з бля́хи) — бля́нянка, ну́шка. Вол.

Банке́тъ = бенке́т, у́чта. — З весело́ї учти Голка уті́ас. К. Д.

Банкрутить ся = банкрутова́ти. — Купці один за одним почали банкрутовати.

Банкъ = ба́нок. Віддав свої гроші у ба́нок.

Банникъ = 1. мі́тіа, віхо́ть, щі́тка. (заділя чистий гарма́т). 2. ві́ник (в лазі́й).

Банний = ба́нний, ла́зневий. — Приста́зь, какъ ба́нный листъ = приче́пив ся, як шовська смола́ до чо́бота. п. пр.

Бабочный = ба́ньковий, сло́жковий.

Баить = баит, (на віір квітки) квітка.
(на віір метелика) метелик.

Баицьк = ба́ицьк, ла́ицьк, ла́ицьок.

Ой ил, грубицьки, ви лаяицьки, ви броварицьки! Годі вам по вишніх горіло́к курити, по лаяиць лазе́нь тоштити п. д.

Ба́и = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у лазні.
п. пр. — Лазни в ка́лу стоїть, та людий мие.
п. пр. — Зато́пть же ви та повую лаяню.
п. п. — Зада́ть ба́ню = нагрі́ти чу́ба, чу́ри́ну, намі́лити го́лову.

Бараба́н = бараба́нати, тараба́нати, торохтіти. С. III.

Бараба́н = бараба́н, тараба́н. С. III. —
— Та як ударити у тараба́н, п. о. — Я б
тому бісовому тараба́ну хліба не дав за те,
що каже: „порубать хахлів.“ С. III. — А
за Дністром тараба́н глухо гули. Федькович.

Бараба́нний = бараба́нський, тараба́н-
ський. — Ах ти шкуро бараба́нська! (лайка).

Бараба́н = куйо́вдити, кудо́вчати,
коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Бара́к = кури́нь, байра́к.

Бара́нець — 1. рос. *Lycopodium clavatum*
деревя́.

2. рос. *Prunella officinalis* = про́ліски,
просере́н, перво́цвіт, медя́ник, медя́-
нички, медя́ник-зілля, бо́жі ру́чки, со-
ро́чі ла́пки, лісове́ зілля, бі́ля бу́кви-
ця, ко́тики, (гал.) — кля́чки, куку-
ри́чка, га́дінниця. (підку́рюють від га́до-
к). С. Ан.

Бара́нна = бара́нна, овечи́на, маха́н,
(з шльо́нскої ви́ці) шльо́нка, (завя́лена
на со́ці) — па́стряма́ (Эв.) — Павари́ли
кулі́шу з маха́ном, та́й дава́й їсти, п. о.

Бара́н ся = зкру́чувати ся (про кі-
рьо́вк).
Бара́ний — бара́нячий. — Согну́ть вь ба-
ра́ний ро́г — в ду́гу зігну́ти, на по-
ро́х сте́рти.

Бара́нка, час́тше мн. бара́нки — 1. бу́б-
личок, бу́блички.

2. кала́чик, бара́нець. — Розкру́чай до́бре
ві́рво́чку, щоб бара́нців не було́.

Бара́нов = д. Бара́ний.

Бара́нок = ге́мбель.

Бара́ничь — 1. д. Бара́нєкь.

2. д. Бара́нєць 2.

3. рос. *Glechoma hederacea* = ко́тики, лі-
сова́ м'я́та, розхі́дник, ша́ндра. С. Ан.

Бара́н = 1. бара́н, здр. — бара́нець,
(ривала́шаний) — ва́лах, скі́ц, (на плі́д)

аври́к, (круторо́гна) — круча́к, (ді́кин)
ту́р. Бач, який кучерявий бари́н, тре-

ба на аври́к ки́шту. Мил.

2. бара́няча шку́ра, смух, сму́шок.

3. тара́н (стїнобі́йна маши́на). — Приста-
вив тара́н до бра́ми, в ворота́ за́чали га-
тити́. Кот.

4. ко́го́ворот.

5. гле́чик (з дво́ма по́сцями).

Бара́хтати ся — 1. вовту́зити ся, брѳса-
ти ся, трі́пати ся. С. Аф. З. III. — Си-
ни́ця в клі́тї трі́паєть ся. С. III.
2. боро́ти ся, боро́кати ся.

Бара́нєкь — 1. бара́нєць, бара́ничь,
ягня́, ягня́тко.

2. пп. *Scolorax* — бара́нєць, ві́вча́рик,
бара́ничь. С. I. — Бара́нєкь вь бу-
ма́жкь — хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Бара́шк = 1. куче́рі.

2. за́йчики (бі́лі хви́льки на воді́).

3. бара́шкі (куче́ряві хма́рки).

4. бру́ньки (на ве́рбі то́що). — Дивно,
що на ве́рбі бру́ньки, п. пр.

Бара́шков = бара́шковий, ягня́чий,
(про смух) — сму́шевий, сму́шковий. —
Бєть у мене́ па́нка, бєть у мене́ дві, сму́ше-
ві обидві. п. п.

Барба́рісь, рос. *Berberis vulgaris* — байба-
рісь, кисля́нка, ква́си́ця, кислі́ця. С. Ан.

Барба́н, риба *Mulus barbatus* — барбу́н,
барбу́ля. С. III.

Бара́ноть = д. Берга́ноть.

Ба́рда = ба́рда (пуща́ після́ перетонки го-
ри́ни з бра́си). С. III.

Барде́ний, бардо́вий — бардо́вий.

Бардъ = ко́бза́рь, банду́риста, банду-
ри́ст, банду́рник. С. III. — Сивий ус,
ста́ру чу́ри́шу ві́тер розві́ває, то при́ляже
то послуха́, як ко́бза́рь є́ни́ває. К. III. —
Банду́ристе, о́рже є́зизь! К. III.

Ба́ре = па́ні, па́нєство, па́но́ве, па́нва́.
С. З. I. — Не так па́н, як па́панки, п. пр.
— За па́нами па́нєство все в срі́блї та в
злотї. К. III.

Барельфе́ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Ба́ржа = ба́ржа, байда́к. (С. Пар.)

Ба́риновъ — па́нів, па́нський. — Па́нєська
ласка́ до поро́га, п. пр. — А чие́ жи́то?
па́ноєс.

Ба́рино́к — па́но́к мн. па́нікі.

Ба́ринь = па́н. — Не дуре́нь ви́гадав па́ном
бути́, п. пр. — Все па́н та па́н, а гре́блю
нема́ кому́ за́гати́ти, п. пр. — (З дрі́бного
па́нєства) — па́но́к, підпа́нок, полупа́нок.
— Не так па́н, як полу́панки, п. пр. —

(3 мужиків) **педо́панок**. Ти який єш пан? **педо́панок** його і рід усеє мужичий. - **Большой баринъ**. **пашюга**, **пан** на всю **губу**. **Жить бариномъ** = **паномъ жити**, по **панському жити**.

Бархатонъ .. **бархатонъ**, **нідбасок**.

Барить **си** = **панити**, **удавати** **пана**, **панювати** **ся**. Таки ж **пані** брат **мужик**, а **подишиє**, якого **вн** **пана** **удав** **себе**. — З **панам** **спілав** **си**, **тай** **паношити** **ся**. Г. Бар.

Барчъ = **І. паніч**, **здр.** — **панічик**, **панічченъко**. — **Панчу**, **панчу!** **дайте**, **и** **вас** **за** **чуб** **поемчу**. п. пр.

2. пан.

Барка = **барка**, **байдак**.

Баркась = **баркас**, **дуб**, **шаланда**.

Баричать = д. **Барітєся**.

Барочный = **барочний**, **байдаковий**.

Барская есесь, **рос.** *Lychnis chalcedonica* = **зіркі**, **зірочки**. С. Ап.

Барскій = **панський**, **панів**. — **Панська ласка** **літом** **гріє**. п. пр. — З **панським** **свого** **язика** **не** **рівний** **п. пр.** — **Панських** **груш** **не** **руш**: як **погінють**, **самі** **оддадуть**. п. пр. — **Барское дитя** = **паня**, **паненя**, **мн.** — **панята**, **паненята**. - **Барски**, **по барски** = **по панському**. — **Съ барскими замками** — **пановитий**, **панякуватий**. — **Вирубай дубишку** **толку**, **суковату** **та** **на білу** **сину**, **на** **панякувату**. п. п.

Барство = **І. панство**, **панування**. — **Панство** **в** **голоні**, **а** **воші** **за** **кожіром**. п. пр. **2. д. Барє**.

Барегновать = **панувати**, **паном жити**. **Лешє** **панувати**, **як** **пугот** **орати**. п. пр.

Барсукъ, **лн.** *Meles taxus* = **харсук**. **Чорпоморія**.

Барсу́чий = **харсунівий**.

Бархатъ = **кучугура**. — **Такі** **кучугури** **сину** **попаштало**.

Бархатецъ = **І. здр. с. Бархатъ**.

2. рос. *Tagetes patula* — **чорнобривці**, **чорнобривець**, **гвоздички**, **оксамит**. С. Ап. — **А** **вже** **ж** **мої** **чорнобривці** **розцвіли**, **и** **вже** **ж** **мою** **русу** **коєу** **розплел**. п. п.

3. оксамітка, **бархотка**. — **Цур** **тобі!** **яка** **ждеджуриєта** — **кушв** **и** **її** **оксамітку**, **не** **хоче** **ї** **панєста**. — ... **износєла** **бархотку**, **не** **хоче** **панєста**. п. п. С. Ш.

Бархатъ = **І. і. 2. Бархатецъ** **2. і. 3.**

2. рос. *Bellis perennis* — **стокротъ**, **стокротка**. С. Ап.

Бархатникъ = **І. д. Амарантъ**.

2. оксамітник (що **одигаєть** **ся** **ніжно**), **кармазініник** (як **знали** **козаки** **панів**, що **ходили** **и** **ношили** **кармазилах**). К. Ч. Р.

Бархатный = **оксамітний**, **оксамітний**, **бархатовий**.

Взла **корюдики** **бархатови**, **спідшию** **і** **керєст** **шовковий**. Кот.

Бархатный цвѣтокъ, **б. цвѣтъ** = д. **Бархатка** **3.**

Бархатъ = **оксамитъ**, **бархотъ**. (С. Ш.) — **Он** **чого** **ж** **ти** **у** **чорному** **ходии**, **та** **у** **чорному** **оксамиті?** п. п.

Барчѣпокъ, **барчикъ** — **паніч**, **здр.** **панічик**, **панічченъко**. — **Як** **би** **ви** **знали** **панічі**, **як** **тяжко** **наказати** **живучи**. К. Ш.

Барчуковъ = **панічів**, **панічєвський**, **панічівський**. — **Вони** **нішли** **у** **панічівську** **кімнату**. — **Се** **панічева** **шалка**.

Барчукъ = д. **Барчѣпокъ**.

Барщина = **панщина**. — **Я** **на** **панщину** **їду** — **торбу** **хліба** **несу**, **а** **із** **панщини** **їду** — **дрібні** **сльози** **рою**. п. пр. — **Опухла** **дитина** **голодная** **мре**, **а** **мати** **ишєшию** **на** **панщині** **жє**. К. Ш.

Барщинникъ — **крепакъ**, **паніщанин**.

Барщинный = **панський**. — **Тільки** **два** **дії** **на** **себе** **робим**, **а** **то** **вєс** **панські** **дії**.

Барышнъ = **панін**, **панїн**.

Барышка = **панійка**.

Барыня = **І. пані**, **панія**, **господія**. — **Пані** **на** **вєі** **сані** **п. пр.** — **Пані** **як** **пані**, **та** **до** **підшов** **коломазъ** **приєтала**. п. пр. **2. рос.** *Crataegus Oxyacantha* — **глід**, **глюд**. С. Ап.

3. москівський танецъ **і** **ієєня** **до** **сього** **танцю**, **що** **починаєть** **ся** **словами**: „**Ахъ** **барыня**, **барыни**, **сударыни** **барыня**“.

Барышникъ = **барішник**, **менжун**, (волами) — **прасол**, (кіньми) — **леверант**. (Прав.)

Барышничать = **барішувати**, **менжувати**, **прасолувати**. — **Він** **давно** **вже** **кіньми** **мєжувє**.

Барышникъ = **паночки**, **паночкини**, **паніни**, **панієвський**.

Барышня = **панна**, **панночка**, **панянка**, **паняночка**. — **А** **я** **собі** **єпротина** **а** **ти** **єобі** **пан**, **лукай** **собі** **паніночки**, **такої** **як** **єсам**. п. п.

Барышъ = **баріш**, **зєєк**, **корієєт**.

Басєка = **басєчка**, **казочка**. С. 3. Ш.

Басєшникъ = **басєшник**, **байк**.

Басєнный = **басєшний**.

Басієть = **басієта**, **басієстий**. — **Басієстий** **не** **має** **де** **єієти** (бо **з** **басєм** **тієєт**). п. пр.

Басієтый = **басєвий**.

Басієт = **басієти**.

Басієє = **басюка**, **басюра**. С. Аф. — **Ну**, **тай** **басюка** **у** **цього** **дяка**.

Баснописецъ = **байкаръ**. — **Пан** **славний** **байкаръ** **д. Гайбєв**.

Васпослѣнный = 1. бѣвний.

2. пѣбуваній, пѣчѣваний, пѣзвичайний. — На базарі тепер пѣчущина дорожнята. **Васня, басня** = байка, приказка. — Не все те правда, що байка каже. п. пр. Він йому байки розказує. п. к. — Приказки Гребінки. — Байки Глібова. — **Соловѣй баснями не кормлять** = соловей піснями не сит. п. пр.

Басовѣй = басовий.

Басопъ = галун, брузжент.

Бассейнь = водѣйма, водозбір; копанка, сажатка.

2. падь, влогѣвина, макітра, макорть.

3. басейн. — Басейн Дунаю.

Баста = годі, досить, буде, край, шабаш! — Ну, годі сьївати. С. Аф. — Мовчить тай годі! — Буде! дальше не їду. — Ще раз потягнеш, тай шабаш!

Бастіонъ = башта. — Ой поїхав козак Нечай од башти до башти, ой став панів, ой став ляхів як споники класти. п. д.

Бастовати = шабашити, переставити, кінчати.

Бастылина, бастыльникъ = бур'янина, бур'ян. С. Аф. I. III. — Сякий такий буриньць та хлїба бухонець, тай ситий чоловік. п. пр.

Басурманить, ся = басурмѣнити, ся, гурчати, ся. — Потурчались, побасурмѣнились. п. д. С. Аф. III.

Басурманскій = басурмѣнський. С. III.

Басурманъ = басурмѣн, бузувір. С. Аф. III.

Басъ = бас (голове, струмент і чоловік, що сьївав баса) — **Нѣтъ басомъ** = сьївати баса. — Він добре бере баса горою. Коли б не бас, то б сьїш нас. п. пр.

Батаръ = лопух, реп'ях та инший бур'ян.

Батенька = 1. батенько, батечко, татко, тато, татусь, татуня. — Прихились я до дубовька, а дубовько тай не батенько. п. п. 2. вживаєть ся в розмові, коли хто обертаєть ся до кого ласкаво-фамільно, як от-би: земляче. Любий то що.

Батѣрь = д. Багѣльникъ.

Батѣгъ = палиця, кпй, лозина.

Батѣжить = дубачити, чухрати, пужити. — Відчухрала його кишки.

Батожьѣ = паличчи, кпй. — Привизали його та кишки так відчухрала, що ну.

Батракъ = наймит, бурлака, бурлак, зб. бурлацтво. Та нехає вірше так пікому, як бурлаці молодому: бурлак робє, заробляє, не пїт очі заливає, а хазяїн його

дав. п. п. Зїбрало ся все бурлацтво до одної хати. п. п.

Батрачество = бурлакування, найми. — Та виріє и в паймах, в неволі, та не знав и долі пікопи. п. п.

Батрачить = наймитувати, бурлакувати, но паймах ходити. — Був у його наймит, тай каже: буде вже мені наймитувати. п. к.

Батрачіха, батрачка = наймичка, наймитка, бурлачка. — А наймичка невеличка що вечір небога своєю долю проклінав. К. III.

Батька = 1. батько, отець, тато і д. **Батенька** 1. — Шапуї батька та Бога — буде тобі всоди дорога. п. пр. — Як не послухави тата, то послухави ката. п. пр. — Ой пуцу, я копаченька в саду, а сам їду к отцю на пораду.

2. пін, пан'отець, батюшка. — Аби люди, а пін буде. п. пр. — Пиньодо пан'отця, щоб дитину охрестити. п. о.

Батькинь, батьковъ = 1. батьків, татів, батьковий, отцѣвий. — Отцєва і матчєва молитва зо дня моря ригує. п. пр.

2. попів, попівський, попівний, пан'отцїв. — Не малі мирянам журба — попова кешєна порвалася. п. пр.

Батюшка = д. Батенько і Батька.

Батюшкинь = д. Батькинь.

Батя = д. Батька 1.

Бауль = 1. скрінь, скрінька (обтігнута шкурою і окута залізом).

2. Візѣк (сапкн з будкою).

Баутка = бачка, приказка, побрѣхенька. — До казки приказка годїть ся. п. пр.

Баутка = д. Бабушка.

Баўшка = д. Баўшка.

Бахаръ = 1. байкѣ, бѣшник, кѣзочник, байкало, балѣсник.

2. лікаръ, знахаръ.

Бахвалить, ся = хвалити ся, вихвалїти ся, хвѣстати, ся.

Бахвалѣ, бахвалка = хвастьун, ка, хвалькѣ, чванькѣ. — Попи хвалькѣ пахвалити си то будько набудеть ся. п. пр.

Бахвальство = хвальбѣ, хтѣстоці, хвѣстивнѣ.

Бахилы = 1. постолї, верзунї, кожаниці, хоѣакї. С. З. Господи благослови стару бабу на постолї а молоду на кожаниці. п. пр. — Не жаль, колиб чобіт мулив, а то хоѣак. п. пр.

2. шкуратинї штани разѣм з чобітьми (на Воляї у забродників і бурлак).

Бахильщикъ = хто жне „бахилы 2.“

Бахорить = базікати, торѣчити, балѣсн точити, верзти.

Бахрома́ = торочкі́ (С. III), торочка (С. Нар.), стрьоби́, пацьбо́рки.

Бахро́мистий = торочкова́тий.

Бахро́мисть = торочі́ти. С. III.

Бахро́мочна́я тра́ва, рос. *Hepiaria glabra* L. = глэдун, осту́дник, грім, соба́че мило. С. Ап.

Бахро́мочна́я = торочко́вий.

Бахчу́ д. **Вамча́**.

Бахчу́ти, ся = 1. гінну́ти, ся, бұхчу́ти, ся, бріа́ну́ти, ся, бебехну́ти, ся. С. Аф. I, III. Як гінну́ його межі плечі, так він ю́й гін пото́чнн сн. С. Аф.

2. лі́ну́ти (ка́кати що несподі́ване або не до речі). О́тже ліну́в.

Ва́ць! = бұх, гін, брыз, бебех, торох. **Лєнь, лн!** Як кмінь, бұх! у воду, та и то́щєт. **Кот.** А він його гін об землю. **Торох** Руту́днн в лівий бік. **Кот.** — Наклєв у хлєву та лн об лаву. п. пр. — **Сь ба́чу** = зра́зу.

Вашени́ца, рос. *Turritis glabra* = польовий льоно́к, пұжннк, га́йдама́ка. С. Ап.

Ваше́ний = баштовий.

Вашка́ = 1. голо́ва вели́кої ри́би одрі́зана.

2. голо́вєшка (пєлка, розу́мца), каба́к (пєлка та дурпа).

3. на́копє́нник кова́льського мі́ха.

Вашко́ватий = 1. голо́ватий, голо́вач, голо́вань, голо́вок, вели́коголо́вий.

2. розу́мний.

Вашма́к = 1. чере́вік, здр. чере́вічок, мл. чере́віки, чере́вічка, з ві́рбовочка́ми для за́пинування) во́лочані чере́віки, (а дуже де́бєло́й шку́ри) — жо́ршні, (особ. р. — щєрба́к). У чу́жий чере́вік по́ги не ви́жєт. п. пр. Коли́ б же́ні чере́вік, то пі́шли б и на му́зика. К. III. — Ні́жка бі́ла, пєвє́лика, як з па́нєського чере́вічка. п. п.

2. залі́зний на́копє́нник на па́лю, як за́би́ти в тє́рдий гру́нт.

3. по́то́я дере́винний під ле́жш для во́зки па́ли.

4. га́льмє, га́льма. С. Аф. II, з сє́й горн пак не з'ї́демо, тре́ба га́льму на́ку́тути.

Вашма́нка, рос. *Cypripedium* = чере́віки. С. Ап.

Вашма́чник, ца = чере́ві́чник, ця.

Вашма́чнєй = чере́ві́чний.

Вашма́чок = 1. чере́ві́чок.

2. д. **Вашма́нка**.

Вашма́чок ма́ринєт, рос. *Cypripedium Calceolus* = жо́вті зо́зубки, чере́ві́чки, ан-зубі́ни чере́ві́чки. С. Ап.

Башма́кїй, рос. *Delphinium Consolida* = со-ки́ркі, польові со́киркі, ко́марові но́-сикл, чере́ві́чки, зо́зубі́ни чере́ві́чки, за́ячі ў́шки. С. Ап.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухо́ма у ко́заків при о́блєзі) — гу́ляй-горо́ді́на, (ва́ртова) ва́рєвня. — По́зво́ль, ба́тьку-о́таманє, па́м на ба́штї ста́ти, не по́зво́лим Теке́лю Сі́чу ру́йнува́ти. п. п. — Опа́нува́ли ве́жу, ко́торя ці́лого горо́да боро́нила. Л. С.

Ба́ю, ба́юшка-ба́ю = лю́лі, лю́лі-лю́лі. Ой лю́ді-лю́ді! а ко́тові ду́лі а Івасю ко-ла́чі, цє́б снєв уде́нь і нєчї. п. п.

Ба́юка́льний = ко́лєсє́вий.

Ба́юка́ть = лю́ляти, ко́лиха́ти, ко́лєса́ти, ко́тика сьї́ва́ти, присьї́вува́ти. — Як я бу́ла ма́ла, ко́лиха́ла ме́є ма́ма. п. п.

Ба́йнє = ко́бза́рь, (ста́р.) — бо́йн. — До́бре сєи, мій ко́бза́рю, до́бре, ба́тьку, ро-бі́ш, що сьї́ва́ти, розмо́вля́ти на мо́гилу хо́дшн. К. III.

Ба́яти = мо́вля́ти, ка́за́ти, гово́рїти. С. З.

Бди́тель, шча = не́всипу́щий, а. С. I.

Бди́тельность = шї́льнїсть (С. З.), не-всї́пучїсть, дба́лість, дба́ний. — Во́-ля не́вшнї буду́ть с шї́льностью тє ле́сти ро́зпо́снїти. Ст. I.

Бди́тельний = не́всипу́чий, до́гля́дний (С. Аф.), дба́лий, дба́йли́вий, шї́льний. С. I.

Бє́спїє = 1. бе́зєбї́ня.

2. д. **Бди́тельность**.

Бдє́ть = 1. не спáти, не всипáти, ні́ч зо́рити.

2. дба́ти, шї́льну́ва́ти, до́гляда́ти. — На́юве мо́лоді́, до́бре ви дба́єтє, чо́впн при-верта́йте, до о́тамана по́спїна́йте. п. д. — За те́бе до́вають, як за пя́ту по́гу. п. пр. — По́винєн справ ве́їх шї́льнува́ти. Б. II. — Те́мної по́чки не всипа́ючи, на бі́лих ручка́х ви́хпту́ючи. п. п.

Бєдє́рий = сте́гно́вий.

Бєдє́рчатий = сте́гна́стий.

Бєдрє́ць, рос. *Pimpinella Saxifraga* — брі́б-ча́сте зї́лячєко, ко́зєд, ко́злєкн, бєдрє́ць, бєдрї́нєць. С. Ап.

Бєдрє́ць о́фісовий, рос. *Pimpinella anisum* = га́нує.

2. *Achillea* = дере́вій, крї́ва́ник, се́р-но́різ. С. Ап.

3. *Sanguisorba officinalis* = ро́довї́к, су-хо́злє́тнїця, у́жа́че зї́ля. С. Ап.

Бєдрє́ний д. **Бєдє́рий**.

Бєдрї́єтий = д. **Бєдє́рчатий**.

Бєдро́, мл. бє́дра = сте́гно, кў́льшє, мл. кў́льшї. С. З.

Бедро́вий = д. Бедѣрний.

Бедри́нка царсгра́дская, рос. *Gudonia vulgaris* = ГДУ́ЛЯ, КВІТ. С. Ап.

Бедри́йний = д. Бедѣрний.

Бѣза, рос. *Syringa vulgaris* = бузо́к. С. Ап.

Беза́лаберность = беза́ддя, непоря́док, нерозсу́дливість.

Беза́лаберный = беза́дний, перозсу́дливий.

Беза́лаберщина = д. Беза́лаберность.

Безбо́жие = д. Атеи́змъ.

Безбо́жникъ = д. Атеи́стъ.

Безбо́жничать = безбо́жничати, не ма́ти Бо́га в собі, блю́знити. (С. III.) — Що ти роби́ш? Бо́га ти в собі не маєш.

Безбо́жный = безбо́жний, немилосе́рдний.

Безбо́кій = безбо́кий.

Безбо́лѣзненность, безбо́лѣзненный = здо́рова, безбо́ля, здоро́вий, безбо́лесний, безбо́лѣзний.

Безбо́родность = безбо́родий, безбо́родько, голобо́родий, голобо́родько.

Безбо́язненность, безбо́язненный = безбо́язя, смѣли́вість, відва́га, небо́язкий, смѣливий, відва́жний, небо́й. — Відва́га мед — горляку не, відва́га і кайда́ли тре. п. пр. І небо́й вовки їда́ть. п. пр.

Безбра́чіє, безбра́чність, безбра́чний = безшлю́бъ, безже́нство, безшлю́бний, безже́нний.

Безбре́жный = безкра́й. С. I. III.

Безбро́вий = безбро́вий, безбро́вко.

Безбро́хий = безпу́зий, безпу́зько.

Безбу́дный = ти́хий, спо́кійний, небурхли́вий, зати́шний. — Хоч не мншпо, аби зати́шно. п. пр. — Море зовсім ти́хе стояло.

Безбу́дность = доста́ток, замо́жність.

Безбу́дный, по = 1. замо́жний, замо́жпѣнький, з доста́тком. С. Аф. I.

2. без бі́ди, без ли́ха.

Безвѣ́дреница, безвѣ́дріє = негóда, негóдця, не́погодъ. — До мило́ї вро́ди не має негóди. п. пр.

Безви́нно = безвини́нно, без вини́, непови́нно; дарѣ́мне, дарма́. — Ті́ло бі́ле коза́цьке ко́до жовто́ї ко́сті обови́дали, кров хри́сти́нську безвини́шно проли́вали. п. п.

Безви́нность, безвини́вость = безвини́ність, непови́нність.

Безви́нный, безвини́вый = безвини́нний, непови́нний. С. Аф. I. III.

Безвкусна́, безвкусѣ́е = пѣсма́к. С. 3

Безвкусный = несма́шний, не до сма́ку. С. 3.

Безвѣ́лажный = су́хий, нево́хкий, безво́гий.

Безвѣ́стіє, безвѣ́стный = безу́ряддя, безвѣ́стця, безвѣ́стний.

Безвѣ́дця, безвѣ́дый, безвѣ́дный = безвѣ́ддя, безвѣ́дний. С. Ап. III. — Де́вять днѣ́х хлѣ́ба в уста́х не ма́ю, на безвѣ́дї поги́баю. п. д.

Безвѣ́збра́нный, по = пезабо́ронѣний, влѣ́ный, без перешко́ди. С. Ж.

Безвѣ́звратный, по = безпово́ротний, безворотт́я, безпово́ротно.

Безвѣ́звѣдний, по — даржови́й, дарѣ́мний, без гро́шній, дарма́, дурно́, дарѣ́мне, даром, за спа́сибі, за та́к гро́шній с.з.

Безво́лосый = безво́лосий, голомо́сий, голомшѣ́вий, гі́рчавий. С. I. — Збо́жжя гі́рчаво кі́шчиків. п. пр.

Безвѣ́рдный, по = нешко́дливий, непа́дливий, не шко́дить, не па́дити, не ва́дно. — Кий на ќй па́дити, а хлѣ́б на хлѣ́б не па́дити. п. пр.

Безвѣ́рменикъ = 1. безта́ланний, бездо́льний. С. III.

2. рос. *Colchicum autumnale* — ша́мра́н ді́кий.

Безвѣ́рменица = д. 1. Безвѣ́дреница.

2. негóда, ли́ха годі́на, пригóда, лихоло́ття. — При ли́хій годі́ні не має н ро́диш. п. пр. — На ко́зака негóдони́ка, ко́зак зажу́рив ся. п. п.

3. безта́ланна, бездо́льна, безца́шниця.

Безвѣ́рменный, по = невча́сний, недо́часний (С. 3. Ж.), не в ча́с, не вча́сно, не до ча́су, недо́часно. Б. цвѣ́тъ = д. Безвѣ́рменикъ 2.

Безвѣ́рменъе, безвѣ́рменъе = 1. д. Безвѣ́дреница і Безвѣ́рменица 1. і 2.

2. нѣ́колькоство. — Все́ було́ шкóди, та та́к за ти́м нѣ́колькоством і до́вѣ не па́нпсав.

Безвы́водной, безвы́водный = невыво́дний.

Безвы́годный = невигóдний.

Безвы́ходный = 1. невѣ́дхóдний, безвѣ́дхóдний, безвихóдний.

2. невикру́гний, безпора́дний. — Че́рез се́вн опши́в ся в невикру́тному ста́нї. — Ли́хо безпора́дне — ні́чого не вѣ́деш.

Безвы́чурный = про́стий, невига́дливий, немудро́ваний.

Безвы́здный = безви́здний.

Безвѣ́домый = безви́сний, невідо́мий, не́зна́ний. С. Л. — З незна́мого кра́ю. О. Мор.

Безвѣ́ріє = д. Атеи́змъ.

Безвѣ́рный = безви́рний, неві́ра, недові́рок. С. 3.

Безвѣстіє = безвѣстія, безвѣстія.

Безвѣстность, безвѣстный, по = невідомість, несвідомість, безвѣсний, невідомий, незнайний, безвѣсті, невідомо, неясно.

Безвѣтренный = безвѣтрій, тихий (про яке місце) — затишний.

Безвѣтріє безвѣтрі, тиша. С. Аф. III.

Безглазый — рубати, стинати голову, про кару) горлом карати, на горло карати. С. З. Ст. I. — За тот учинок на горло був скараний. Ст. I.

Безглазый, безглазый = безголовий.

Безглазый = безокий. С. Аф. III.

Безгласіє = мед. Arphonia — безголоса, німота.

Безгласный, по = безголосий, немаючий голосу, безмовний, німий, без голосу, німо; нішком, криткомъ, крадькомъ, потаємно. — Німі на панцину ідуть і діточок своїх ведуть. К. III. — Зробив се криткомъ.

Безгнѣвный, по — безгнѣвний, без гнѣву.

Безгодица, безгодье = д. Безвременшица 2.

Безголовый = 1. безголовий.

2. дурноголовий, дурний, дурень. С. Аф. I.

Безголовеный = безголовий.

Безгѣдностный = негѣдний.

Безграмотность, безграмотный = неграмотність, неписьменність, темнота, неграмотний, неписьменный, темний.

Безграничность, безграничный — безмір, безмір (Чайч.), безмірний, безкрай. С. Аф. I. III.

Безгрѣшный, по = безгрѣшний, негрѣшний, без грѣха, по правді.

Безданно = безданно, без плати; дарма, без гроший.

Бездарность, бездарный = недотѣпність, нецѣтність, нездѣлність, недотѣпний, нецѣтний, нездѣлний, недотѣна.

Безденежный, по = 1. без гроший, безгрѣшний. С. III.

2. безплатний, даремний, дармовий, без гроший, дарма, дурно, даремне, за так гроший. — Віддав йому за так гроший.

Безднежье = безгрішя, безгрозівя.

Бездна = 1. безодня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. сила, без ліку, безліч, сила тяжка, до ката, до біса, до чорта, до сто-

біса. — Він має силу гроший. — Всього без ліку має. — Жидів на ярмарку до біса, бай циганів до чорта паїхало.

Бездождица, бездожье = бездожжа, посуха, суша, сухоліття.

Бездождный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухий, посушний. — Сухе літо.

Бездоймный, бездоймочный = без недоїмки.

Бездоказательный, по = бездоказний, бездовідний, без доказу.

Бездолье = недоля, безталання, бездоля, безголовя. С. I. III.

Бездольный = 1. бездольний, безталанний, безщасний, нещасний.

2. бот Acotyledones.

Бездомникъ, ца = бурлака, бурлачка.

Бездомный = бездомний, безхатний; безпритульний. С. Аф. I.

Бездомовщина = бурлацтво.

Бездомокъ = д. Бездомникъ.

Бездонный = 1. бездѣний. — Бездѣної бочки не падали. п. пр.

2. безодній, безодній. С. III. — **Какъ въ бездонную бочку** = як у прірву.

Бездорожица, бездорожье = бездорожжя, безпутья. С. III.

Бездоходный = бездохідний.

Бездушіє = бездушність, нечутість.

Бездушный = 1. бездушний, нечутний, нечувствѣний.

2. мертвий, неживий.

3. немилосердний, лютий, черствий.

Бездыханный = д. Бездушный 2.

Бездѣйствительный = неробочий, недѣльний, гулящий.

Бездѣйствіє = неробота, недѣльність. — В переробі прорісін. — А в Суботу — неробота. п. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлушка = дрібниця, дрібязок, дурниця, витребенька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п. — А витрѣнки продавати, витребеньки купувати. п. п. — Купив якусь дрібницю.

Бездѣлье = безділя, неробота, гулянки, гульки, гультивство. — Йому все гульки, а до роботи і кнѣм не заженен. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робити.

Бездѣльникъ, ца = ледашо, ледящія, ледарь, ка, гульвіса, гультий, ка, ланець, лежень. С. З. I. — Ніхто не вижен — сама я, що полюбил гуляти, а гультий

усе не, прийде до дому мене бє. п. п.
— Ой послухай, синку, що говорить дїона:
моя дочка ледащія, не почує дома. п. п. —
Сказано лежєть, тільки спити та лежати. —
Він вже зовсім пустив ся в ледащо, не раз
і на крадіжці ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикувати, байдики
бити, нічого не робити, гуляти.

2. ледащити, ледарювати.

Бездѣльничество = байдикування; ле-
дацтво.

Бездѣльный = гулящий, неробочий;
дрібний.

Бездѣльство = д. **Бездѣльничество**.

Бездѣлюга = д. **Бездѣльця** і **Бездѣль-
никъ**, ца.

Бездѣтный = бездітний.

Бездѣтность, бездѣтство = бездітство.

Безішка = (жартливо) — поцілунок, цмок.
С. З. — А в кумасі цмоки ласі. п. п.

Безжалостный, но = немилосердний, не-
жалеєсливий, лютий, без жалю, немилосердно.

Безжєнный = нежонатий, безжєнний.

Безжизненность, безжизненный = 1. мєрт-
вість, мєртвий, неживий.

2. безжизність, млявість, безжизний,
млявий. — Землю укриває покривалом бі-
лим і земля безживна тихо занімала. Чайя.
— Якийсь він млявий, нічим його не роз-
ворушити.

**Беззаботливость, беззаботность, беззабот-
ливый, беззаботный, но** = недбальість,
недбальство, недбальчість, недбалий,
недбайливий, безклонітний, безжурний,
необачний, недбалиця, не знай-бїдї,
недбалю, безжурно, без клопоту. —
Недбалиця гірше п'яниці. п. пр. — А по-
заду Сагайдачний, що проміняв жінку на
тиютю та люльку, необачний! п. п.

Беззастѣный, но = 1. незаборонений,
незаказаний.

2. щїрий, щїросердий, щїро. — Нехай
мене той голубить, котрий мене щїро лю-
бить. п. п.

3. безкрайї, безумовний.

Беззаконіе = беззаконня, безправ'я. —
Велике безправ'я дієть ся. С. З.

Беззаконничать = закїя ламати, робити
не по закону, не по правді.

Беззаконный = беззаконний, безправний.

Беззаконствовать = д. **Беззаконничать**.

Беззапрѣтный = незаборонений, дозво-
лений.

Беззастѣнный = беззастїний, без'обо-
ронний. — Оставивши нас і Малу Русю

без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет.
Мазени.

Беззастѣнчивый = несоромливий.

Беззатѣйливый, беззатѣйный = прїстий,
не вигадливий, не мудрований.

Беззачѣтный = д. **Беззастїний**.

Беззачинный = бездївний. С. Ш.

Беззвѣчный = глухий, беззвѣчний.

Беззвѣдный = беззбїрий, не збїрний,
хмїрний. — Небо хмїрє — ні одної зїрки
не видно.

Безземельца, безземелье = безземєля.

Безземельный = безземельний; не грун-
товий, підсуєхдок.

Беззлойный = не нечїчий, не палїочий,
не жаркий.

Безконечность = безміря, безмірність.

Безконечный, но = безмірний, безкрайї.
без мірї, без краю, без кінця, без
кінця-краю.

Безко́нный = піний. — Два кїнних, а третїй
піний пїманиці. п. д.

Безкормица, безкормица = безкорм'я,
недостата корму, наїї, голопаня.

Безкорыстие = безкористливість.

Безкорыстный = не користливий.

Безко́стный = безкбстий. — Бугай без-
костий переплывє Дунай безмостий. п. з.
= пивка.

Безкоси́нный, безкосищатый = без одвїр-
ків, без дїток. (дїсрі або піква).

Безкро́вие = д. **Анемія**.

Безкровельный = безвєрхий. С. Ш. —
Хага безвєрха. — Тяжко маїр покидати
у безвєрхї хатї, а ще гірше дивити ся на
сїмолі, на лєтї. К. Ш.

Безкро́вный = 1. безкрбвий, безкрбвий.
2. безрїдний, безрода. С. Аф. Ш. —
Тяжко, важко п сьїгї жити сиротї, безродї;
нема куди прихилитись хоч з гори та й по-
ду. К. Ш.

3. безригїльний. С. Аф.

Безкру́чийный = безжурний, безсїмний.
— Безжурний поїв Грїць. п. пр.

Безкры́лый, безкры́льный = безкрилий.

Безла́дья = безладїя, неладїя, нелад.
розладїя. — Ой ти старїй, я молода, чом
мїж нами неладїя? п. п.

Безлє́стный = не підлєсливий, щїрий.

Безлї́ственный, безлї́стный, безлї́стый =
безлїстий, безлїстїявий. — На городї бу-
зїна та безлїстєва. п. п.

Безлїхвє́нный = не лїхвєрьєкий.

Безлї́чный = 1. не особїстий.

2. безлїчний.

Беззубий = немісячний.

Беззубий, беззубий = безлісний.

Беззубе = безліся.

Беззубіе = 1. д. Безвремінниця 2.

2. подорід, неврожай. С. І. Л.

Беззубити = беззубувати, спустошати.

Беззубце = беззубдя. — На беззубці і Хома чоловік. п. пр.

Беззуба = трохи не, мало не, безмалъ. — Безмалъ не двадцять. С. III.

Беззмездный = д. Безвозмездный.

Беззмепъ = 1. беззмін. С. III. — Слово вірне, як жидівський беззмін. п. пр.

2. міра вимір в декілька хунтів (в Північній Росії).

Беззмозкий = беззмозкий, беззлудий, дурний. С. III. — Прийшов беззмозкий, виїв без ложки. п. а. = кагачець.

Беззмове = беззмовність, мовчання, тиша.

Беззмовный, по = 1. беззмовний, мовчазливий, мовчазний, мовчки, без мови, німо. 2. д. Безирекословный.

Беззмостновать = мовчати, німувати. — На німому по Вкраїні високі палати. К. Д.

Беззмочинца = недійна (корова).

Беззмужинца = беззмужья жінка, (в розвідці) розвідка, (вишуга чоловіком) — покидичка, лінига.

Беззмрность = безміря, безмір. Чайч.

Беззмрний, по = безмірний, безкрай; надзвичайний; без міри, через верх, через край, надзвичайне, надто. — Що надто, то погано. п. пр.

Беззмстный = немалоучий служби.

Беззмсечный = д. Беззубный.

Беззмтєжє, беззмтєжность = спокій, супокій, упокій, тиша. — Іди, мати, до мене пробудити. Хліба — соло з упокоєм ужити. п. д.

Беззмтєжный = спокійний, супокійний, тихий.

Беззмдєжности, беззмдєжный = безпадійність, безпадійний.

Беззмдєбный = нецотрібний. — Він міні зовсім не потрібний.

Беззмкзаниость, беззмкзанный, по = безкарність, безкарний, по. — Ніколи не бачив чоловіка безкарно почесаними пугами. Вар.

Беззмрідца, беззмрідье = безладдя, безуряддя.

Беззмрєнный = не вмєсний, не умєсний, без ляміру.

Беззмрідный = безрідний.

Безначаліє = безуряддя.

Безначальный = безпочатковий (Чайч.), одвічний, предновічний.

Безначальственный = безурядний.

Безприветность = неморальність; розпуста.

Безприветный = неморальний, розпустний, непутящий. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. п. пр. — З ким пошла водила ся, зовсім розпуста стала. п. о.

Безпужный = д. Безбідний і Безпадобный.

Безбідный, по = 1. справедливий, без кривди, по правді. — По правді роби, й доброго кінця сподівай ся. п. пр.

2. неуразливий.

Безбачный = безхмарний, ясний.

Безблжжний, безблжжный = правдивий, справедливий, щирый. — Правдивий чоловік. — Щира правда.

Безбразить = 1. нівечити, гідити.

2. бешкетувати, шибєничати, дурити, казна що виробляти, безчинствувати.

Безбразіє = 1. гідота.

2. ненорядок, негжість, безчинство, незвичайність.

Безбразникъ = шибєник, палівода, шибай-голова, зайди-голова. — Такий шибєник, що лічого з ним не зробш. — Тимощі і Юрп були паліводи своєвольні. Л. В.

Безбразничать = д. Безбразить 2.

Безбразный = 1. поганій, гідкий, бридкий. — Не жалъ міні того воза, коли б дівчина гола, а го руда та погана, та й та воза поломала. п. п. — Стецько стидкий, Стецько бридкий, цур тобі одважи ся. Кв. 3. негжіий, незвичайний.

Безблжжный = необачний. С. 3.

Безблжжочный = безумовний.

Безблжжно = безієшно, без опаски. — Безієшно спати полягати. п. п.

Безблжжность, безблжжный = необережність, необачність, необережний, необачний, не сгрожкий.

Безблжжность, безблжжный = безпєч(ш)ність, безпєч(ш)ний. С. Аф. III. — Безпєча дорога. С. Аф. — Тут тобі безпєчно буде, моє сердєчко. п. п. — Сидів я уже під містом схований безпєчно. Фр.

Безблжжный = невідплатний, несплатимий. — Заліз в невідплатні довги.

Безблжжный = безблжжний, безблжжний і д. Беззаступний.

Безблжжочный, по = беззаступний, беззаступний, безперестанний, невідплатний,

безустанно, без перестанку, без перерви, безпереч, безперестань, разураз. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу невпиную клав. Чайч. — Та яєнь раз-ураз скрипів. К. Ш.

Безостий, безостый, безосий = неостистий, голоколосий.

Безостный костёр, рос. *Bromus inermis* = пирий. С. Ав.

Безотбойный = в'ідливий, невідчєний, невідчїний. — Таке в'ідливє, як оса.

Безотвѣтность = безодмѣність, безмѣність.

Безотвѣтный = 1. безодмѣний, безмѣний, безголѣсий.

2. неодповідний, невідповідний, неодв'ічальний, неодповідальний.

Безотвѣтственность, безотвѣтствіе, безотвѣтственный = неодв'ічальність, невідповідальність і д. **Безотвѣтный** 2.

Безотвязность, безотвязчивость = невідчєпність, в'ідлівість.

Безотвязный, безотвязчивый = д. **Безотбойный**.

Безотговорочный, по = безперечлий, по, неодмѣний, по.

Безотдѣточный, по = безповоротний, по, без в'іддѣчі.

Безотѣцкій = без'отецький, безбѣтченко, сиротѣ (у котрого не має батька).

Безотказный = д. **Безотговорочный**.

Безотлагательность, безотложность = пильність.

Безотлагательный, безотложный, по = невідкладний, неодволѣчний, неодмінний, пильний, наглий, неодмінно, пильно, притяжко, пробі, кѣнче, нагло. С. Л. — Прудкую і неодволѣчную справедливость учинили. Ст. Л. — Я до його пильне діло маю. С. Л. — Пригьом забажалося. — Що се тобі так нагло пришишило? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обоу. п. п.

Безотлучный = невідлѣчний, невідстѣпний.

Безотмѣнный = неодмінний, невідмінний.

Безѣтний = д. **Безотѣцкій**.

Безотносительный = безумѣний.

Безотрадный = 1. безрадїсний, безвідрадїсний, безпорядний, перозважний, безпросьвітний.

2. сумний, похмурій, монѣрний.

Безотерочный = д. **Безотлагательный**.

Безотступный = невідстѣпний, невідчєний.

Безотходный = невідхїдний.

Безотчѣтный, по = 1. неодв'ічальний, неодповідальний, неодв'ічально, на віру.

2. непритѣмний.

Безочерѣдный, по = 1. нечерговий, не в чергѣ, не по черзі.

2. незмінний, неперемінний, по.

Безошибочность, безошибочный, по = непомилність, непохїбність, нехїбність, непомилний, необмилний, нехїбний, непохїбний, по, без помилки, без обмилки. С. І. Л.

Безнагубный = незгубний.

Безна́лый = безпалький, безпальчий, безпалько. С. Ш.

Безна́мьтливость, безна́мьтность, безна́мьтливый, безна́мьтный = непамятлівість, безпамятність, забутлівість, безпамятний, непамятливий, непамятуючий, забутливий, безна́мьтко, забудько.

Безна́мьтство = 1. д. **Безна́мьтливость**.

2. непритѣмність, нестѣжа, забуттія.

Безнардѣнный = 1. лютий, немилосердний.

2. нахабний, невпінний. — **Безнардѣная голова** = шибеник, шибѣй-голова зайди-голова.

Безна́рный = безна́рий, непарїстий. — Непарїсті чоботи.

Безна́се́портный = безна́шпортний, безбілѣтний.

Безна́стѣно = безбаш, самѣнас, самопасом. — Пустив волів на безбаш. С. І. — Черѣда пішла самонасом. — Про гусей він не дѣав і вони ходили самонас. Фр.

Безна́ка = недбалиця, недбайло, недбалий, недбайливий, необачний.

Безнерѣвѣдный = 1. невивѣдний (що ніколи не виводить си).

2. неперево́дний (що не переводить с на кого иншого або в инше місце).

Безнерѣмный = незмінний, неодмінний, неперемінний.

Безне́рѣтый = д. **Безна́лый**.

Безне́рый = безне́рий.

Безне́чальный = безжурний, безжумний, нежурливий. — Безжурний понів Гриць п. пр.

Безне́чность = недбалисть, недбальство, недбайлівість, необачність, необачка.

Безне́чный = д. **Безна́ка** і **Беззабѣтный**.

Безна́сьменность, безна́сьменный = безна́шпортність і д. **Безна́спортный**.

Безплáтний, но = безплáтний, дармовий, дарёмний, без плати, дарма, дарёмне, дурно, даром, за спасібі. С. Аф. I. — Він має дармовий білет.

Безплемённый, безплемінний = безплемінний, безрідний, бездітний, без роду.

Безплóдіє = неплідність, неродючість.

Безплóдность = д. Безплóдіє і Безплóзность.

Безплóдный, но = 1. безплідний, яловий, (про землю, рослину) — неродючий, недорідний, (про тварі) — неплідючий, безплемінний, (про жінку) — безплідна, безплідниця, неплідниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають п. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. Безплóзний.

Безплóдная трава, рос. Cerastium vulgatum = укладник, цвітитарник. С. Ап.

Безплóтность, безплóтний = безтілесність, безтілесний.

Безповоротный, по = д. Безвозвратный.

Безпогодица = д. Безвёдреница.

Безподобный, по = незрівняний, дуже гарний, чудовий, без порівняння, незрівняно, дуже гарно, чудово.

Безпозвоночный = безхребетний, безкряжний.

Безпокоить, ся = турбувати, ся, клопотати, ся, пеклувати, ся, побивати, ся, непокóити, ся, турдіти. — **Не беспоко́йтесь** = не турбуйте, не заживайте. **Журба́щи**. — **Опъ совсѣмъ не беспоко́ится** = він і гадки не має. — Купуй сукню шшу, а хату криту, то й не турбуй ся. п. пр. — Нехай дуже не турбують і випочка не готують. п. пр. — Шкода, мамцю, людий турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. п. п. — Щоб моєї бідної головки той не клопотав. — Єней Анхизович сідайте, турба́щи не заживайте. Кот. — А вола так за ним поблываєт ся, що страх.

Безпокойный = 1. невокійний.

2. неспокійний, невгомонний, невгавучий. С. З. Л.

Безпокойствие, беспокойство = неспо́кій, турбота, турба́ция, турба, турбовання. — Нема нікому турботи про мої скорботи. п. пр. — Дяхи межі себе велику турбацію міліт, не хотючи королем Собеского. Л. С. — Тай спати лижє, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безплóзный = некорістний, непожиточний, дарёмний, марний. — Своя воля

добра, та не пожиточна. п. пр. — Дарёмна його праця.

Безплóый = без помóсту, без підлóги (хата або цю).

2. безплóий (про одєжу).

3. безсна́стий або двосна́стий.

Безплóщность, безплóщный = безпора́дність, безпора́дний, безпомі́чний.

Безпомѣстный = безземельний.

Безпоповщина = сѣкта, що не признає свьященства.

Безпорочный = безгрішний, безневинний, бездокі́рий, бездога́ний.

Безпорточный, безпорточный = безштáнько, голодрабець, обшáриалець, голодрaнець, шарі́ак. — Безштáнько — курчий дя́дько. (Дражня́ть малих хлопців, якби не хочуть одягати штáнів).

Безпорядка, безпорядокъ = непоря́док, безла́ддя, гармі́дер, розгорді́аш, шарварок, а́ляр, калаба́лік. — Гармі́дер, галає, там у гаю, срамотні сьиві аж лящатъ. К. Ш. — Такий гармі́дер, неспаче Орда наступа. С. Аф. — Збили страшениши шарварок. — Отамане, батько наш, небабеш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордіаш. п. п. — Такий калабалк підняв, що пічного не чути. Поворос.

Безпорядочно = без ладу́, немоладу́, непоря́дно, без пугтá, жу́жмом. — Живеш якось без пугтá. — Поросядає все без ладу́. — Поліз у шафу, а там все жу́жмом лежить. — Не розбрав, так і забрав все жу́жмом.

Безпорядочность, безпорядочный = безла́ддя, непу́тність, безла́дний, непу́тний, непу́тний, непу́тний.

Безпосредственный = безпосере́дній. С. Ш. — Безпосере́дній вибори до Ра́д державної.

Безпотомный, безпотомственный = д. безплемённый.

Безпочвенный = безгрунто́вий, безпідста́вний.

Безпошлинно = безда́нно, безмі́тне. — І тие товари безмі́тне пропущали бити маю́г. Ст. Л.

Безпошадный = безмило́сёрдний, немилосёрдний, лю́тий.

Безправіє = безпра́в'я.

Безпредѣльность, ный = д. Безграницёсть, ный.

Безпрекослóвіє, безпрекослóвность = безперечність, безпереча́.

Безпрекослóвний, по = безперечний, неодо́вний, безперечно́, неодо́вно, без

суперечн. — Неодмовно послухенство од-
давали. С. З.

Безпрем'яний, по = 1. д. **Безперем'яний.**

2. безпремінний, безбезприменний, по.
— Треба безбезприменно піти.

Безпречайтвенний по = вільний, непри-
пінний, вільно, без перешкоди.

Безпреривний, безпрестанний = д. **Безо-
становочний.**

Безприбыльний = невігдний, неножі-
точний, без зіску, без прибутку.

Безприданниця = безприданниця, безвін-
ниця, безпосажа.

Безпризорний = бездоглядний.

Безприм'яний = 1. безпримірий, без-
прикладний.

2. незрівняний.

Безприм'яний = чистий, незмішаний, су-
тий, щирий.

Безпристрастіє, безпристрастность = без-
сторонність. С. Ш.

Безпристрастний = безсторонний. — Не-
хай розсудить безсторонній читач. С. Ш.

Безпритворний = щирий. — Щира мо-
литва до Бога доходить. н. пр.

Безпричастний = непричтений. — Від до
свого діла зовсім не причетний.

Безпричинний, по = безпричинний, без-
основний, даремний, дарма, даремне.
ні за що, без усякої ради, ні за ві-
що, ні за що-ні про що. — Так таки
без усякої ради побив.

Безпритупність, безпритупний, по = без-
притупність. безпритупний, безза-
хистний, безприхильний, безпритупно,
без притупку. С. Аф. Ш. — Світ широ-
кий, а де в нім поділ єс бідному, безза-
хистному? Фр. — Безпритупна сиротина.

Безпробудний, по = непробудний, без-
пробудний, не прокидаючись, без про-
сипу. — Б. сонъ = вічний сон, смерть.
— Не без пробуду.

Безпросвітний = безпросвітний. — Те-
много безпросвітний.

Безпрокій = нічёмний. С. З.

Безпросипний = д. **Безпробудний.**

Безпутця = 1. д. **Бездорожця.**

2. бездлада, недозадність.

Безпутник, ца = непутящий, безпутний,
ледащо, гультай, розпутник, непу-
та, ледащія, розпутниця, повія,
хльорка, шльондра.

Безпутний, по = безпутний, непутящий;
розпутний, без пуття, розпутно. —

Розпутне життя в молодості приносить хво-
робу на старі кості. н. пр.

Безпутство = безпутність, непутність,
розпутство.

Безпутствовать = жити без пуття, роз-
путно; розпутничати.

Безпутье = д. **Безпутця.**

Безработица = безработиця, неробота,
безробіття.

Безработный = неробочий, гулящий. —
Сьогодні гулящий день. — Тепер переробча
пора.

Безрадостный = д. **Безотрадный.**

Безразборчивый = перозборчивий, неви-
гадливий, перозбіраючий, безроз-
бірний.

Безраздільный, по = нероздільний, су-
цільний, нероздільно, суцільно, цілком.

Безразлічіє, безразличность = однако-
вість.

Безразлічний, по = однаковий, однако-
во, байдуже, ні гадки, дарма. — Мі-
ні однаково, чи буду я жити в Україні, чи
ні, чи хто згадає, чи заплаче — однакові-
ськико мінї. К. Ш. — Байдуже йому про
все. — Та дарма — нехай кленуть, нехай
і судить. К. Х. — Се козак запорозький;
не об чім не туже, як люлька є і тютюнець,
то йому й байдуже. (З вірні під малюванням
запорозьцем).

Безразсудный = нерозумний, нерозсуд-
ливий.

Безразсудство = нерозсудливість.

Безразсчётный = необрахований, нероз-
рахований, нерозлічений.

2. неоплачений.

Безрогий = безрогий, комолій, тупий,
шутий. — Комолій віл і тулею бє. н. пр.
— Цоде, тупий, щоб тобі ріг одняв (котрого
нема) н. пр. — Шутий віл. Має.

Безродный = безрідний, без роду.

Безропотный, по = покірливий, покір-
ний, ненарікаючий, покірно, покірли-
во, без нарікання.

Безрукавка = одёжа без рукавів, (у жі-
нок) — керсет, керсетка.

Безрукавный, безрукавый = безрукавий.

Безрукій = безрукій; незручний.

Безрыбца, безрыбе = безрыба.

Безсвязный, по = нескладний, недотад-
ний, нескладно, не до ладу, не до
речі, ні склади, ні ладу. — Говорить
якось не до речі, що ні склади, ні ладу.

Безсем'яний = безсім'яний, безрідний.

Безсердечіє, безсердечность = немилосердія, лютість.

Безсердечный = немилосердний, лютий, жорстокий.

Безсиліє = несила, безсил'я, знемога. — *Йо радийший, та щож — несила мой.*

Безсильный, по = безсильий, недужий, кволий, охляий, немощный. без сили. — *Та поди мой недужий, та вивезить мажу з калюжі. п. п. — Така квота — од вітру валю си.*

Безсил'я = упадати на силах, занепадати, знемагати, кволіти, охлявати, висилити ся, знесилюватись. — *Охляв, опустив си, змарів чоловік. К. Х.*

Безсвітлий, по = щільний, но.

Безславити = славити, уводити в славу, гашити, ганьбити, ганьбувати, покривати соромом. — *Почали на все село славити і вже чого на неї не набрежали. — Свагати мене, козаченку, та не вводи мене в славу. п. п. — Служив Москві Іване, а во на ж його гане. п. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. п. пр.*

Безславіє = неслава, не добра слава, ганьба, сором. — *Он не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. п. п. — Тим до неї не горю си, неслави бою си. п. п.*

Безславный = безславний, ганебний, безцний.

Безсловесный = 1. німий, без'язикий. — *Безсловесное животное — німа тварь.*
2. немовлячий.
3. безмовний.

Безслідный, по = безслідний, безвістний, без сліду, безвісті, марне. — *Пробез вісті. — Як батька покинеш, сам марне замінеш. п. п.*

Безмертіє = безмертя.

Безмертний = рос. 1. Xeranthemum annuum — безмертки, волошки. 2. Helyschrisum arenarium — жовтушки, жовтяння, жовта гарічка, головокрут, сварка, сварливець, цмін, жовтий цмін, котячі ланки. С. Ан.

Безмертный = 1. безмертний, немертельний.

2. невимрущий, незабугний. — *Невимруща слава.*

Безмысленность, безмысленный = безглуздя, безглуздий. С. Аф. III.

Безмыслща = нісенітниця, бридний. — *Та се не пісня, а нісенітниця. — Я спійваю шоді, що в голову влізе. Бог.*

Безмыслиє = безглуздя.

Безмыный = д. Безперембный.

Безмыный = 1. нерозлічений, нерозрахований.

2. нечислений, незлічимий, незчислимий, незліченний, безліч. — *Не счисленне багатство було у його п. п. — Дав йому грош нечисленного. п. п.*

Безмыжность, безмыный = безсиж'я, голосінг, безснний.

Безмытный, по = безсовісний, безсумлінний, без совісті, безсумлінно. С. З. III.

Безмытный = безпорадний, нерозважний, необачний.

Безмытный = неприємний, несамолюбий. С. З.

Безмытный = неспокійний.

Безмыный = безсонько.

Безмыница = безсонниця, безсоння, (у дітей) — нічниця. С. Аф. III.

Безмыный = чистий, без сміття.

Безмыный = сухий, несоковитий. — *Безмыная трава, рос. Sclerantus = боровий проскурник (ків.), бородавник (гал.)* С. Ан.

Безмыный, по = безперечний, безуперечний, безперечно, без суперечки.

Безмыренный, ца = безсрібник, ця, безсрібляник, ця.

Безмыный, по = нестроковий, безстроку, набезрік. — *Відав гроші на безрік.*

Безмыный = мірний, неварливий, миролюбий.

Безмыбальный = безстебловий.

Безмырастие = безрастя, байдужість.

Безмырастный = безрастний, байдужий.

Безмырастие, безмырастный = д. Безбоязненность.

Безмырастник, ца = соромітник, ця, безлічник, ця. С. III.

Безмырадность, безмырадность = безсоромність.

Безмырадный, безмырадный = безсоромний, стидкий, сороміцький, безлічний, безсоромно, без сорому. — *Не спійвайте сороміцької, заспійвайте старосвітської. п. пр.*

Безмытный, по = нечислений, незлічений, без ліку, безліч, без лічби, нечисленно. — *Нечисленне багатство було у його. п. о. — Сімеон волів в оборі ялівнику без ліку. п. п. — А Орда без лічби пішла. д. Сам.*

Безз'яменний = беззасінний, пустоцвіт.
Беззаланний = безщасний, безталанний, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. III. Деяк шпаші безщасний на світі не має, п. п.
 — Як у наших славіях України були колись престрашні, бездольні години, п. д.

Беззалантний = д. Бездальний.

Беззальна (короба) = Ялові — У плової короші молоді не попросили, п. пр. — У багатого й теля з телям, а у вбогого одна короша, та й та плова, п. пр.

Беззаківка, беззаківщина = безглуздя, недоладність, безладдя.

Беззаківий, во = 1. безглуздий, нетямущий, дурноголовий. — Та він якійсь нетямущий — не має світлого ока в лобі.
 2. незрозумілий, недоладний, нескладний, не до ладу, не до річі.

Беззач = д. Беззаківка.

Беззорова, беззорова = безторжя.

Беззрешетний = д. Беззайзнений.

Беззрудний = нетрудний, неважкий, легкий.

Безз'ясенний = безт'ясенний.

Безз'яний = безт'яний. (Місце, де не має затіску).

Безз'ястний = неважкий, легкий.

Беззубочний, по = беззубий, без утрати, без шкоди.

Беззубий = нечадий.

Беззубий = беззубий.

Беззубий = беззубий.

Беззубий = беззубий, невгаучий. С. З.

Беззержний = беззержний, невиринний.

Беззержу = беззержно, невиринно.

Беззержний = д. Беззубий.

Беззубий, по = прямиий, простий, невхильний, просто, невхильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. III.

Беззубий, беззубий, по = беззубий, беззубий, беззубий, беззубий (С. Ж.), беззубий, беззубий, як найкраще. — Його життя чисте, беззубий.

Беззубий = беззубий, нерозумний, шалений, навіжений, навісний, несамолюбий, божевільний, дурний. — Тестаменту не повинні читати беззубий. Г. II. — Не має свідчати шалений, когорті розуму не має. (С. Л. — Що навіженному по розуму! п. пр. — Оженився навісний та вийшов дурнолюб, та не знав по роботі підняти хату, п. пр. — Цур тобі, одивися на, нех тобі, одивися на — божевільний! Кв

Беззубий 1. дур, дурість, шаленство.

2. навіженство, безглуздя. С. Л.

Беззубий, по д. = Беззубий. — Біжати, мов псамолюб, мов кічка не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне палення дяблю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубеєв.)

Беззубий, беззубий, по = невмовкаючий, невмовкаючий.

Беззубий = д. Беззубий.

Беззубий = дурити, навіснити. — Добре дурити, як приступає, п. пр.

Беззубий = навіснити, божевільно, дурити, беззубий, розум губити, з глузду зсуватися, спадати. — С. Аф. — Зсулувся з глузду, як псе з соломи, п. пр.

Беззубий = д. Беззубий.

Беззубий = д. Беззубий.

Беззубий, беззубий = д. Беззубий, безпорядочний.

Беззубий = беззубий, конешний.

Беззубий, рос. Orabus vernus L. = сердешна трава, ранник, черевички, зозуліни черевички, півники, горіх горобіний. С. Ал.

Беззубий = невдалий, марний.

Беззубий, беззубий, по = невтомний, невеселуний, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невеселуша. К. III.

Беззубий = 1. беззубий, беззубий, беззубий.

2. д. Беззубий.

Беззубий = д. Беззубий.

Беззубий = нерозважний, безпорядочний.

Беззубий = непахучий.

Беззубий = беззубий, карнавухий.

Беззубий = байдужий.

Беззубий = 1. байдужий.

2. безпричастний, непричастний.

Беззубий = 1. беззубий.

2. беззубий, беззубий.

Беззубий = беззубий, кучий. — Цюб, кучий! цюб тобі хвіст однав! (на беззубого вола). п. пр.

Беззубий = нехитрий, целукавий, щирий.

Беззубий = беззубий.

Беззубий, беззубий = беззубий, недорід, голод. — А тепер пришло на беззубий погубити, п. д.

Беззубий = беззубий, неврожайний, недорідний, голодний. — Неврожайний рік.

Беззубий = беззубий, нічий.

Беззубий = 1. беззубий, беззубий.

2. безмастий, безколірний.

Безцільний, по — безцільний, без цілі, без мети.

Безцінний = безцінний, неоцінний.
(Надто дорогий або надзвичайно дешевий.)

Безцінок = безцінок, безцінь, під-
дарма, дурниця. — Ой нехай же він Су-
прудове добро за безцінок збуває, ой нехай
же він Супруна козака з неволі викупає.
п. п. — Продав за під-дарма. — Проміняв
на дурницю.

Безцядіє, безцядний = бездітство, без-
дітний.

Безцятний, безцятість = д. Безталаний
і Бездольє.

Безчеловічє, Безчеловічність = нелюд-
скість (С. Ж.), лютість.

Безчеловічний, по = нелюдський, лю-
тий, немилосердний, люто, немилосердно.

Безчестити = безчестити, ганити, гань-
бити, ганьбувати, зневажати, бештати.
С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його
остатніми словами. Фр. — Которі королі
бештають і кривду йому чинять Б. П.

Безчестіє = безчестя, ганьба, зневага.
С. Аф. З. Ганьбою не діймеш, так силою
визмеш. п. пр.

Безчестний = печесний, ганьбний, бе-
зцятий. С. З. — А такою карюстю га-
небною маєє кара бити. Ст. Л. — Га-
небне діло.

Безчистий = безчистий.

Безчисте = безчистство, бешкет. — На-
робив такого бешкету, що сором і казати.
Безчистничать, безчистничать = бешке-
тувати.

Безчисленний, по = д. Безсчётний.

Безчувствєнность = нечудість, нечу-
ствєнність.

Безчувствєнный = нечудлий, нечувствєн-
ний.

Безчувствє = д. Безчувствєнность.

Безшабашный = 1. невгомінний, невс-
пущий.

2. шибеник, шибай-голова, пробий-го-
лови, зайді-голова, наливовода. С. З.

Безшєрєтний, безшєрєтєтый = безшєрєтєтий,
голий.

Безшєтанник = д. Безпорточник.

Безшумный = тихий, негомінний.

Безшүточє = без жарту, не в жарт,
ширлиці.

Безь без. — Безь пам'яті = непам'я-
тючи, непам'ятчи. — Безь сомніня =

ианєвне. — Безь удержу = без упуни.

— Безь умолку = немовкючи. — Безь
үстали = без утомл. — Безь шүтокь
= д. Безшүточно.

Безязычный = без'язикий, німий, без-
ріка.

Безызвѣстность, безызвѣстный = д. Без-
вѣстность, ний.

Безымѣнко, безымяно = безименко.

Безымѣнный, безымянный = безименный.

-- Безымѣнная недѣля = третій тиж-
день великого посту. Б. палець, Di-
gitus innotinatus = підмезинний.

Безынтєресный = 1. нецікавий. — Не
безынтєресный = цікавий.

2. некорисливий.

Безыскусный, безыскусственный = про-
стий, нештучний, натуральний.

Безыходный = д. Безвыходный.

Бей, бейте = бий, бийте.

Бекасинникъ = дріоний шріт (дріб).

Бекась, нт. Scolorax = вівчарик, бара-
нець, баранчик, хавка. — Персели під-
підьомкають, вівчарик посвятує. Номис.

Бекеша, бекешъ = каптан або сертук
допогоди, теплий.

Бекрень, вживається ся у виразі: „на бе-
крень“ = на бакирь. — Надів шапку
на бакирь.

Белєнный = (від грец. *βελεινος*) = чортів
палець.

Белєнй, рос. *Hyoscyamus niger* = блекотя,
німця. — Говорить, мов блекоти об'їв
ся. п. пр.

Белєндрясь, белєнтрясь = д. Белєнтрясь.

Бєлїберда = пісенітниця, теревені, те-
ревені-вені, курзү-верзү. С. З. — Пле-
те теревені. — Песе курзү-верзү.

Бєлладона, рос. *Atropa beladonna* = вівчі
йоди.

Бєльмєсь, вживається ся тільки у виразі: „ни
бельмєса“ = ні бельмєса, ні бє, ні мє,
ані жє. Що йому не кажи — ані же не
розуміє.

Бєнзєль = нєнзєль, здр. нєнзєлк. — По-
писав так її, але краще м'ялоє. Гул. Ар.

Бєргамотъ, рос. *Citrus limetta* = бергамо-
та, С. Ш. — *Citrus Bergamia* — гліва.
С. З.

Бєрдникъ = бєрдник, бєрдонник. —
Шляхик бєрднику не товариш. п. пр.

Бєрдо = бєрдо. — Бєрди павравив, шєки
паснував. В. П.

Бєрдочнякъ = д. Бєрднякъ.

Бёрдце, бёрдышко = бёрдечко. — Тобі, мати, шитки й бёрдечко, міші давай полотечечко. п. п.

Бердыш = келеп, топірець. (Гал.) — Келепом по плечах потягає. п. д.

Береговийше = побережжа, бережіна. (С. Ш.)

Береговій = береговий, побережний.

Берег = берег, здр. — бережок, бережечок. — Держись берега, а риба буде. п. пр. — Він сидів на березі. — Бпетра річка, певелічка, бережечки зносить. п. п.

Берeditь = ятри́ти, вража́ти. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чумаче, грай, не вразь мого серденька в край. п. п.

Берёжая (кобы́ла) = жерёбна, жере́ба.

Береже́нне = догляд, схов, сховок.

Відає йому гроші до схову.

Бережёнй = бережений, обережний, сторожкий, обачний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. п. пр. — Углі — сторожка птіця. Греб.

Бережлі́вість, бережлі́вий = бережлі́вість, ощадність (Гал.), бережлі́вий, ощадний (Гал.).

Бережиньк = 1. бережіна, побережжа. С. Аф. Ш.

2. снасть рибальська на р. Обі.

3. крило півода, що тягнуть з берега.

Бережній = береговий, побережний.

Бережність = 1. обережність, осто́рога, бачи́сть, обачи́сть. С. Л. — До права треба мати два мішки: один грошій, а другий бачи́ости. п. пр.

2. д. Бережлі́вість.

Бережний, по = бережений, обережний, сторожкий, обачний, бережно, помалу, обережно, обачно. С. З. Л. (д. Бережний).

2. д. Бережлі́вий.

Береж = 1. д. Бережлі́вість.

2. догляд.

Берёза, рос. Betula alba = береза.

Берёзка = берізка, березонька. — Берёзку завива́ть, развива́ть = водіти тапок з берізкою, уквічаною стьожками. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси повною травиченьки. п. п.

Березник = березняк, березіна. С. Аф. Ш. — А у березній грибів-грибів. С. Ш.

Березник = березний, березничок. С. Аф. Ш. — Вігла телечка та з березничка. п. п.

Берёзовик = 1. гриб, Boletus scaber — байка. красно́головець. С. Ап.

2. птіця, що водить ся в березяку (налібний, кулик, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. Ш.

Берёзонка = березівка. С. Ш.

Берёзовий = березовий. **В. гри́б** = д. Берёзови́к. — **В. губа**, Boletus igniarius = березняк.

Березу́ха = березівка.

Беремнная = черевата, вагітна, важка, тягінна, тяжка, непорожня, у вазі, у тяжі. (Всі про жінку). С. З. Л. — Баба випувата, що дівчина черевата. л. пр. — Ії мати, як була ще вагітною, то ще у черві прокліла. п. к. — Вона тоді саме у вазі була. — Вона важка ходить. Коли річ про інші твари: (міньця, коза, кішка) — кітна, котна, (корова) — тельна, (кобыла) — жерёбна, жере́ба, (свиня) — поросна, супороса, (собака) — щенна, щінна. — Згодувала її мати, як-свиню по-роспу. п. п.

Беремность = ваготіа, вага́, тя́жа.

Беремне́ть = ваготіти, ваготі́ти, череватіти, у вазі, у тяжі, гяжкою, важкою ходіти. — Отож вона зараз і заваготіла. п. к.

Берёмя = оберёмок. С. З. — Візьми оберёмок содомі та проточи.

Берейка = цяцька, бурулька.

Бересбрёк, бересдрёнь, берескдёх, рос. Evonymus — бруслина, брусиліна, бруслепіна, проскурина, верескдєп, вівчелико. С. Ап.

Берёста, берёсто = берёзова коря́ (ва́йсне верхні частини кори).

Берестенник, берестень = 1. на́чійня або що, зроблене з березової кори або оброблене нею.

2. личіак з березової кори.

Берестить = обробляти березовою корою.

Берестовик = д. Березован губа.

Берестовий — зроблений з березової кори.

Берестовий = берестівий, в'язовий.

Берестъ, рос. Ulmus campestris suberosa = берест, берестіна, караїч, карагач. — U. c. denudama — в'яз, караїч. С. Ап.

Берестяник, берестяний = д. Берестенник, Берестовий.

Беречь, ся = берегти́, ся, стеретти́, ся, глядіти, доглядати, шанувати, ся, жаліти, хороніти, ховати, щадіти, пильнувати. — Хазяїн бережить ся, а злодій даймо його береже. п. пр. — Стережи ся, Петре, парікати на Чагалку. Кот. — Не

бієсь, та стережи си. п. пр. — Хто не за-
слав лиха, не вміє шанувати добра. п. пр.
— Буду дома сидіти, буду жінку гледіти.
п. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. п.
пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глу-
бо. п. пр. — Не вміє же ти шанувати здо-
ров'я свого. п. п.

Берей = жінка, що збірає ягоди.

Берковець = берківець (міра вати в 10
пудів).

Беркуть = орел (білохвостий).

Берліна = берліна, берлінка.

Берлін = берлін. — Їде шляхом до Киє-
ва берлін шестернею. К. III.

Берлога = барліг, лігво, (вівчий, лис-
чий) вовківий, скота, (свійчий) —
барліг, багно. С. Аф. З. Л. Знайшло
лігво і медведь забрав. п. о. — Два мед-
ведя в одной берлогі не уживутся =
два коті в одному мішку не помі-
рять ся. п. пр.

Берложный = барліжний.

Берпець, рос. *Listera ovata* = зозуліни
сльозки, зозуліни рушники, стулігуз.
С. Ан.

Берсе, берсо, анат. *Crus.* = гомілка, го-
лілка, голянка (м'яка частина гомілки) —
літка. Гомілкою зовуть ся, як сама кість,
так і вся частина ноги від коліна до ступні.
Мин. — Побіг, аж лисками креше.

Беріновий = гомілковий. — Б. кость =
гомілка, цівка.

Бесермень = д. Васурмань.

Бесєсь, рос. *Erythronium dens canis* = собач-
ий. С. Нов.

Бєстія = скотина, бідло.

Бєсѣда = 1. розмова. балачка, говірка.

З дурним розмова, як з вітром полова. п.
пр. — Багато балакали, та діла мало. п. пр.

Бєз горілки немає говірки. п. пр.

2. бєсѣда, промова, річ. — Промова
в дєш рововин Т. Шевченка у Львові.

3. бєсѣда. С. Аф. III. — Були у Грицька
у бєсѣді, чимало людей було і вишли добре.

Бєсѣдка = бєсѣдка, бєсѣдка (лів.), аль-
гачка. (Прав.)

Бєсѣдованіє = д. Бєсѣда 1.

Бєсѣдовать = розмовляти, балакати, бе-
сїдувати, трахувати. С. З. III. Нема
мого миселького, що карії очі, ні с ким міні
розмовляти, сиди о півночі, п. п. Сиди
один в холодий хаці, не ма с ким тихо роз-
мовляти. К. III. Трахували до самої
ночі.

Бєсєва = коділа, діма. С. З.

Бєсєвать = тягти діму, бичувати.

Бєсѣвка = бєчівка, бичівка. С. Аф. З.

Бєчєвийкѣ = побєрєжжа для пристаї або
для спочивку лопамам і бурлакам, а також
для стежки, якою йдуть коні або бурлаки, що
тягнуть судна проти води.

Бєчєвийкѣ = бурлака, бурлак. — Забро-
див си, заросив си, де ж ти бурлак волочив
си? п. п.

Бєшмєтѣ = калтан (татарський).

Бздѣхъ = бздó. С. З.

зді́йка, бзди́юка, рос. *Solanum nigrum* =
паслін. С. Ал.

Бздѣшка, гриб *Lycoperdon bovista* = бздю-
ха, пурхавка, морюха, морова губка.
С. Ал.

Бздѣтъ = бздіти.

Бздѣха = д. Бздѣшка.

Библейскій, бібілія = біблійний, біблія,
святє писмó. — Тиж сьвяте писмє чп-
таєш, нас на розум навчаєш. п. д.

Бивакъ = табір (коли війське стає в полі
для почайгу або спочивку). С. З. III.

Бивать, ся = д. Бить, ся.

Бивачный = таборовий.

Бівень = клик.

Бигамія = двоженство.

Бизѣльникъ, рос. *Crepis tectorum* = жов-
тий цвіт, кульбаба, дікий молочай.

Білень = біик, біяк, бич. С. Аф. З. III.
— Молодили, поки бияи геть не поодїтали.

Білетъ = білет, паспорт, квітòк, карт-
ка, карточка. — Виправив білет на пів
року. — Добре було чулакувати, поки всьо-
ди рівно, а то уже через ті білєти та й хо-
дити не вільно. п. п. — По квіткам вида-
ють гроші в калтòрі.

Билліардъ = кармелюк. — Паїхали око-
мши в кармелюка грати — сюди туди по
кешєцях — нема чого взяти. п. п. (Пієли
си надрукована в Київ. Стар. з попенєнням,
що кармелюк — билліард; може й так, а мо-
же се назва якої небудь гри в карт.)

Било = 1. калатало, калатайло, клєн-
ло, стўкало. — Ніп у двіп, а чорт у ка-
латало. п. пр.

2. язик (двошн).

3. клин, баба (в оліїшці).

4. товкач (до стўни).

5. передок (в савках).

Билб́ардъ = д. Билліардъ.

Бипді́га, бипді́гъ = 1. воротило, стрі-
ла (у мшї).

2. бендюгі. С. З. III.

Бинтовать = перев'язувати, повивати,
бандажувати.

Биптъ = перев'язка, зав'язка.

Бирать = д. Брать.

Біржа = (купецька або де стоять звозчки) — біржа, (де збирають ся наймити для найма на роботу) — точок. Кіев. — На точку нашла наймичку.

Биржевікъ = біржак. С. Ш.

Биржевой = біржовий.

Бірка = карб, карбіж, карбіванка. С. З. — На щотах, бачили, не учпалась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Бірчить = карбувати.

Бірюкъ = вовк, (про чоловіка) — вовк, суший, похнюпа, похмурий. — **Смотрѣть бирюкомъ** = вівком дивитись. — **Жить бирюкомъ** = одлюдно жити. — Живе одлюдно на вигопі. С. З.

Бірюковатый = вовкуватий, похмурий, понурий, похнюпий, одлюдний.

Бірюлька = 1. цяцька, бурюлька. С. Ш. 2. дудочка, сопілочка (очеретяна).

Бірючина, рос. *Ligustrum vulgare* = вівчі ягоди, жимолось, жостір. С. Ап.

Бірючина = вівчіще.

Бврючий = вівчий.

Бітва = бій, баталія, січа, побій, бітва. (У занорожців: баталія мішаного характеру — гайлас, особливими ватагами, кожна самостійна — гармідер, етичка перед баталією парізно або малими купками — герць, герець). Эв. — Пили; пили занорожці і гуляли, під Товстою могилою баталію мали. п. п. — Служив в полку напана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: вставай, сину, до побой. п. п. — Не пастунай Літва, бо буде між нами бітва. п. п. — Завзятий як перець, поки не виїде на герець. п. пр.

Битва = клібіт, морюка.

Битвенный = бойовий, батальний. — Пастоящий батальний огонь. Кв.

Битка = бітка (пальта свинцем або оливою) — свинчатка, олив'янка, (з гвіздком) — гвозд'янка. С. Ш.

Биткомъ = напхом, набгом, повно, повнісінько, натовном.

Битокъ = 1. д. Битка.

2. довбня, довбешка. С. Ш.

3. (печінь) — биток.

Бітый = бітий, лулнений, луцьований, катюваний і т. д. (див. під с. Бить).

Кожі дитина, що біта, та не каже за що. п. пр. **Бітая дорога** = бітий шлях.

Незабаром виїхали ми на битий шлях. **Бітая птица** = різниця. На базарі було багато різної птиці. **Бітый часъ**

= цілу годину. — Проморив мене цілу годину. — **Бітый человекъ** = бувалець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. п. пр.

Бить = дріт топісенький, для гантарської роботи.

Бить, ся = 1. біти, ся, лупити, ся, лупцювати, ся, колотити, ся. (Батогом, ремнем, малахаєм то-що) — батожити, пужити, шмагати, суповити, чухрати, ніжити, перезати. — Лупить Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важким чим) — гатити. — Схопив рубель, тай почав гатити. — (До крові) — бігти на олію. — (До спивків) — басаманити. — (Дуже тяжко) — тузити, тузовати, туюжити, шпарити, періщити, лущити, гатити. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатити. Кот. — (Кулаками де попало) — садити, стусувати, товкмачити, стусанів давати, маніжити, кудовчити. — А він її за коси з печі, тай давай маіжити. п. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчити. п. о. — (Колітками) — колінчити. — Звалня його, колінчив, колінчив, тай викинув за двері. п. к. (Лобом, рогами) — бұцати, ся. — Ходить, як овечка, а буцає, як барап. п. пр. — (Погамн задими) — брикати, ся, хвищати, ся. — Знай, кобило, де брикати. п. пр. — (Немилосердно) — катувати. — Буду тебе бити, буду катувати, а як прийде педіля — буду шину мати. п. п. — (Паліцею) — дубасити. (Палею) — палі давати. — (По пінці) — ляскати, ляпаса давати, ляпці давати, ляпанцями годувати. — А він йому раз і вдруге ляпса дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Ріжком) — сікти, парити, чустрити, чухрати, шпарити, періщити. — (Хворостіною то-що) — хворостити, хвоїти, хвіськати, хвоськати, цвігати.

2. вбивати, забивати, розбивати, вбивати, збивати, біти. — Забивали палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вбивати медаль. — Збивати масло.

3. викидати. — Риба викидає шкуру.

4. (про звук) — біти, плескати, ляскати. — **Бить въ барабанъ, въ набатъ** = біти в барабана, б. на сполх, на гвалт. — А він побачив загодів, кинув ся

на двіницю тай давай на сполох бити. — **Бити въ ладоши** = плескати, в долоні плескати. — Ідє майй та в долоні плеще: гуляй, мамо, нема батька ище. п. п. 5. (про сѣрце) — **колотити ся, тбохкати, стукати, тпнати ся, трпнати ся.** — Сѣрце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птиць) — **трпнати ся, тпнати ся.** — Спинця в клѣтці трпнаєть ся. С. Ш. 7. (про хворобу) — **трястї.** — Лихоманка трясє. — **Бити бакаўши** = д. **Бакаўшничать.** — **Бити ся обь закладъ** = закладати ся. — Однє усе закладає ся, та без питанї і зостає ся. п. пр. — **Бити ся ййцами** = навбїтки бити ся. — От вони похристосувались, тай почали крашанками навбїтки бити ся. — **Бити ногами** = брикати ся. — Не підходьте до сього коня: він брикаєть ся. — **Бити чєломъ** = прохати мїлостї, чєлом давати. — Тай поїхали до столиці, прохати мїлостї у царя. п. п. — Його добром, та йому й чєлом. п. пр.

Битьє = биття. — Махання за биття не рахуєть ся. п. пр.

Битюгъ, битюкъ = 1. кїнь (тамбовської або воронїської породи).

2. (про чоловіка) — **мацак, жу́жак, бєцман, здоровїло.** — Якїй бєцман, а лічого не хоче робити. С. Ш.

Бичєвѧ = д. **Бечєвѧ.**

Бичєвѧніє = бичування, шмагання, катування.

Бичєвѧть = бичувати, багожити, шмагати, пужити і т. д. д. **Бить.**

Бичєвнїкъ, рос. *Artemisia procera* = божє дєрево, бїж-дєрево. С. Ап.

Бичъ = 1. бич, батїг, пуга. — Не втїкає нєс від казача, тільки від бича. п. пр. — З піску багача не вилєтєш. п. пр. — Не з такою цугою до Криму ходити. п. пр.

2. **кара Божѧ.** — Отож і мїла на людїй кара Божѧ: сарана, пошєсть.

3. **кат, душман, катюга.**

Битьє = пак, бо. — Що пак він казав? — Як бо його звуть?

Бїєніє = биття, (про сѣрце) — стукання, тбохкання.

Бїографїєскїй = біографічний, житєйський.

Бїографїѧ = біографія, житєпис.

Бїючїй = б'ючий, б'ющий.

Блѧго = 1. добрѧ, блѧго. — Се робить ся на добро всїм людям.

2. **добрѧ, гарѧзд, на щѧстя, добрѧ; нехѧй би, тм бїльшє щѧ..., дякуючи тому щѧ...** — Добре, що і рано встав. — На щѧстя я догадає ся. — Добрѧ, у кого є господа К. Ш. — І нехѧй би він справдї був вище, а тож...

Блѧговїднїй = гѧжий, гѧрнїй. — Ой там їхав козак гѧжий, щє й на личєнько хорошиїй. п. п.

Блѧговолєніє = добрїсть, лѧска, мїлость. — **Прїобрѣсть, заслужитъ блѧгонолєніє** = запобїгти лѧски, мїлостї, підїйти під лѧску, заслужити, ся на лѧску. — Що вже він не робив, щоб запобїгти лѧску у пана. — А я тую дрібну рієску забєру в запаску, такн своїому милєнькому підїду під лѧску. п. п. — Як чоловік цїкавий, на лѧску скоро заслужив ся. Л. В. — **Потєратъ блѧгонолєніє** = втрѧтити лѧску. — Я бою ся, козачєцьку, і сама и плачу, ой я в своїй матусєньки певнє лѧску втрачу. п. п.

Блѧговолїть = 1. лѧскавім бѹти, добрѧ бажѧти, жїчити, зїчити. С. З.

2. **зволїяти, ся.** — Зволїйтесь, добродїю, вєслухати. С. Л.

Блѧговѧіє = пахощї. С. З.

Блѧговѧннїй = запашиїй, пахучїй, пахнїючїй, пахущїй. — З запашиного вєсплєчку. — Ой посїйте ж там пахнїючої рутоньки. п. п. — Пахуча квітка.

Блѧговєспїтаннїй = звичѧйний, гѧжий, грѣчнїй, доброго бѧтька дитїна. — На тїм стїльчику грєчний молодєць. п. п. — От і видно, що доброго бѧтька дитина.

Блѧговрємєннїй, по = вчѧснїй, вчѧснє, у свїй час, в пору, сѧмє в чѧс, в добрїй час. — Добре у свїй час все зробити. — Він прїйшов самє в час.

Блѧговѧрнїй, аѧ = 1. **блѧговѧрнїй, правовѧрнїй.** (Спєциально вѧживаєть ся як єпітєт члєнів Царєської Сем'ї.)

2. **єтарїй, єтарѧ, мїй, моѧ** (називають друг друга чоловік та жїнка, бїльшє в жарт).

Блѧговѣствовѧть — 1. звїщѧти, оповїщѧти радїєсть, прїнїєсѧти радїєсну звїєтку.

2. **проповїдувати слѧво Божє.**

Блѧговѣститєль = **блѧговѧєник.** С. З. (Прїдаєть ся св. Архѧгєлу Гѧврїлу).

Блѧговѣстїть = д. **Блѧговѣствовѧть.**

Блѧговѣститъ = 1. **блѧговѧстити, дзвонити до слѹжби Божѧї, на слѹжбу Божу.** На самїєсєпський Вєликдєнь, як лѧдїючили до слѹжби. п. о. — Вжє почали блѧговѧстити.

2. розголошати, дзвоніти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвонити.

Благовѣстіє = добра вість, звістка. С. Ж.

Благовѣстникъ = д. Благовѣститель.

Благовѣсть = благовіст, дзвін до церкви.

Благовѣсть = д. Благовѣстіє.

Благовѣщеніє = Благовіщення. — Який день на Благовіщення, такий і на Великдень. п. пр.

Благовѣщенскій = благовісний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. п. пр.

Благоговѣніє = побожність (велика шаноба, повага до чого священного або високого, дивного або дуже гарного). С. Ж.

Благоговѣть = шанувати, поважати по-божно, преклоняти ся.

Благодареніє = дякування, подяка. С. З. — Яке частування, таке й дякування. п. пр.

— **Благодареніє Богу** = дякувати Богові, дяка Богові. — Поки що, дякувати Богові, здоровенькі.

Благодарительный = подячний.

Благодарить = дякувати. С. Аф. З. Л. —

Благодарю = спасібі, дякую, дякувати.

— **Благодаря** = дякуючи, дякувати. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. п. п. — Подякував за хліб, за сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувати. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостиву ласку дякую. Ст. Л.

Благодарність = 1. дяка, подяка, вдячність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за рака. п. пр. — Не жди дяки од прибудного неяски. п. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до нього. Фр.

2. хабір. — Дав йому три карбованці. (д. від с. **Взятка**.)

Благодарный, на = вдячний. С. З. Л. — Дякиши селян все тое приймвати вдячне. Б. П. Чого ми дячим от них будучи. Ст. Л.

Благодарственный — подячний.

Благодарствовать, благодарствуйте = д. **Благодарить, благодарю.**

Благодѣтний = благодѣтний, добрий, добродійний.

Благодѣть = 1. добро, благодѣть.

2. і З. Л. **Благодѣтєніє і Благодѣяніє.**

4. роскіш, достаток.

5. рос. *Gratiola officinalis* золотогієсячник, Бóжа мѣлость, дрисливець. С. Ап.

Благодѣтственный = щасливий. С. Л.

Благодѣтствіє, благодѣтство = щастя, гаразд, добро. — Дай, Боже, нам на здо-

ров'я, та скоро побачитись в гаразді. Ган. Барв.

Благодѣтствовать — жити щасливо, добре, благодѣтствовать. — На всіх языках всі мовчать, бо благодѣтствуют. К. Ш.

Благодѣшіє = добрість, добродушіє.

Благодѣшный = добрий, добродушний, мягкосердїй.

Благодѣтель, ница = добродій, ка, благодій, ка, добродійця. С. З. Л. — Господь послал нам якого добродійця. Ч. К.

Благодѣтельность = добродійство, добродійність.

Благодѣтельный = добродійний, благодійний, добродійний, добродійний, добродійний. (С. Ж.)

Благодѣтельство = добродійство, чинити, робити.

Благодѣніє = добро, добродійство. — Я йому добро зробив, а він так міні оддячив. — Дякуючи Господу Богу за так велике добродійство. Б. П.

Благодѣть = д. **Благодѣтельство.**

Благожелательный = жичливий, ласкавий. — А я бідний, нещасливий, ніхто міні нежичливий. п. п.

Благой = 1. добрий. — Добра рада, де щира правда. п. пр.

2. упертий, сердитий, негломінний, шалений. — **Кричать благимъ матомъ** = репетувати, галасувати, наупи кричати. — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. п. пр.

Благотѣніє = краса (величчя).

Благотѣный — прекрасний, дуже гарний.

Благомыслиє = добромисліє.

Благомыслиці = добромисний.

Благонадѣжность = певність.

Благонадѣжный = певний, надійний.

Благонамѣренный = добромисний.

Благопрѣвіє, благопрѣвный = обичайність, звичайність, обичайний, звичайний. — Який звичайний хлопець.

Благообразіє = краса, врода, гожість.

Благообразный = вродливий, гарний, гожий. — Хороша, вродлива, та доля її нещаслива. п. п.

Благополучіє = д. **Благодѣтствіє.**

Благополучный, но = щасливий, добрий, добре, гаразд. С. З. — Дома усе гаразд застав С. Л. **Благополучно** кончиться = виїти на добре.

Благоприліччє, благопристойность, пыл = звичайність, звичайний, гожість, гожий. С. Л.

Благопріобрѣсть; благопріобрѣтати = придбати, добути, надбати, набути, нажити, добувати, набувати, наживати, дбати. С. І. — У паймах, сяк собі та так, придбав сірома грошенягъ К. Ш. — Надбав грошей, став хороший. п. п.

Благопріобрѣтєнный = придбаний, надбаний, набутий, нажитий. — **Благопріобрѣтєнное имущество** = набуток, надбана, нажитє добро. — Це його набуток а не батьківщина.

Благопріятель = пріятель.

Благопріятный = 1. пріязний, ласкавий, милостивий, жичливий, прихильний, щірий. — Він завжди до його прихильний. 2. гóжий, погóжий, сприяючий, щасливий. — **Благопріятное время** — добрий час, слухний час, погóдний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподівати ся слухного часу. — Заобігаймо вперед такому безправю під сей до того діла погóдний час. С. З. — За дві неділі або як на то час погóдний знесеть. Ст. Л. —

Б. вѣтеръ = погóдний, ходовий. (Мая.), погóжий. — Треба швидче їхати, тепер саме ходовий вітер. — **Б. погода** = годїна, годяний, годїняний, годяно, годїняю. — Після дощів настала година. — За цілий тиждень ні одного дня не було годино. — **Б. случай** = добра оказія, добрий винадок, щастя. Йому випала добра оказія.

Благопріятетвовать = 1. ласкавим, милостивим, прихильним бути до ко́го. 2. годити, погóдити, сприйти, щастити. — Як Бог годить, то й мокре горить. п. пр. — Тепер час погóдити, треба ділом поспішати. С. Л. — А Бог міні погóдів, вовк кобилу задумив. п. пр. — Щастя йому сприяє. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. п. п.

Благоразуміє, благоразумный = розсудливість, розсудливий.

Благорасположеніє = ласка, ласкавість, милость, пріязнь, прихильність.

Благорасположенный = д. Благопріятный 1.

Благораствореніє = здорóвіє (повітря). **Благорастворенный** = здорóвий.

Благорóдникъ, рос. Eupatorium cannabinum = сідач, сідаш. С. Ап.

Благорóдный = 1. благородний, шляхетний, значний. — Благородна — свиня огородна. п. пр. (До тих, що своїм панством пишнують ся.) — Благородні — хлїба голодні, п. пр.

2. чесний, благородний, лицарський, щира душа. — Благородними кістками бо лота засинав. К. Ш.

Благосклóпность = д. Благорасположеніє.

Спискати благосклóпность = д. Благодаровленіє пріобрѣсть.

Благосклóпный = д. Благопріятный 1.

Благосклóпствовать = д. Благопріятетвовать 1.

Благословеніє = блявословенія, благословенство. С. З. — Матусинє благословенія. Онов. О. Сторожєнка

Благословити, ся = благословити, ся, поблагословити. — Благослови, Боже, нам глїзко звити, сей дом звеселити. п. п. — Благословилась Марусенька та у свого татка на посадоцьку сїсти. п. п.

Благосостояніє = достаток, гаразд, добробит. — Він має достаток. — Хто в біді, нехай бїду стерпить, а хто в гаразді, щоб пїкóли бїди не знав. п. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але очевидячки упадає. Батьківщина.

Благостія = добрó, милость.

Благодсть = добрість.

Благотворитель, ный і т. д. = д. Благодѣтель, ный і т. д.

Благоусмотрѣніє = воля, ласка, милость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустроєніє = упорядкуванія.

Благоустроить = порядок, лад дати, упорядкувати.

Благоустройство = упорядкування, добрий лад, порядок.

Благоуханіє, ный = д. Благовоніє, пый.

Благоухать = пахнути, пахтїти. — С. З. — Квітки пахнуть мепим рашком. Аф.

Благочестивый = благочестивий, побóжний.

Благочиніє = 1. д. Благоустройство.

2. кільки церков паравіильних під доглядом одного благочинного.

Благочинный = 1. д. Благоприличный.

2. благочинний, благочинник. С. З.

Блаженный = 1. щасливий, блаженний.

2. юродивий. — А я, юродивий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блаженство, вать = щастя, рай, рóекіш, раювати, роскошувати. — Рай, та не там тут раювати. К. Б.

Блажить = 1. величати, славити.

2. дуріти, пустувати, вередувати, коверзувати, козєжити ся. — Добре дуріти, коли пригугне. п. пр. — Ой маю, маю, москаль у хаті, пустує, жаргує, не дає спати. п. пр.

Блажній = шалений, свавольний, вередливий, негномоний. С. З.

Блаж = дур, дурість, дурощі, примха, блаженство, шаленство. С. З. Л. Ш. — Викни дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Пому усе блаженство в голові. С. З.

Блазніть, ся = спокушати, ся, знажувати, ся, зводити, принажувати. — Біда Польку спокусилася, пішла Полька за Русина. п. п.

Блажієвий = жовтотілесний (колір).

Блажіє = бланок.

Блев'ака = блюв'ака, риг'ач. С. Ш.

Блев'аніє = блюв'ання, блюв'ачка, риг'ання, риг'ачка.

Блев'ати = блювати, риг'ати, кидати з себе.

Блев'ач = д. Блев'ака.

Бл'івка = наживка (червчик або муха, що падівають на гачок для принади риби).

Блев'ота = блюв'ота, риг'ачка. — У його блюв'оти з опою.

Блев'отина = блюв'отина, блюв'аки, блюв'отиння.

Блезірь = 1. дзеркало (передня сторона нечі, або груби, що виходить в одну кімнату, коли тонка з другої.)

2. в вірзії: „для блезіру“ = абі-як, для годить ся. — Він це зробив тільки для годить ся.

Бл'єкюсть = в'ялість.

Бл'єкаий = зів'ялий, пов'ялий, збляклий.

Бл'єкнути = в'янути, бл'якнути, нідіти, линіяти, линіти; марніти. — Ждала, ждала козаченька, тай в'янути стала. п. п. — Вей мої квіти лугові понціли, що твоїх козаків у себе не виділи. п. п. — На калину вітер віє, калина линіє. п. п. — Полинли брови, помарніло личко, обсіла круг дівтора, як перещелчку. п. п.

Бл'єкот'а, бл'єкот' = 1. д. Белен'а.

2. рос. *Conium maculatum* = болиголов, бл'єкот'а, вомігга, сікавка, свистуля. С. Ан.

Бл'єск = бліск, лиск, бл'яск. — Бл'яску та гуркогу було багато. С. Ш.

Бл'єсна = бл'єшня (олив'яна рибка з гачком). — Щуки на бл'єшню добре ловлять ся.

Бл'єс'овка = н'язка, разок перлів.

Бл'єсоть = перли (не низані).

Бл'єстка = блістка, бл'ящик, бл'яка.

— Бл'єстки лучей = скалки. — Бл'япати бл'єстками = гаптувати, наяривувати.

Блестняк, ком. *Chrysis* = сьвітляк, блиш'ак. С. !

Блестніє = блиш'ання.

Блест'єть = блиш'ати, ся, блиш'котіти,

лєсн'єти, ся, вил'єскувати ся, (як зорі) — зоріти. — І полум'я бува блісне, як вітер повіє. Аф. — Ой у полі крипця, там водниця блиш'єть ця (а по другому шарипту: лєснєть ця) п. п. — Ох, щось лєснєть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж вил'єскують ся. — Дай то, милай Боже, блісне булава. К. Ш. — Місяць сьвітить, зорі зоріє. п. п. (Не рівно) — бліскаги, блікати, миготіти, миг'іти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивлюсь, аж то гроші горять. С. Ш. — Цілу дорогу мигить міні в очу, як сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно її коси полєскувались. С. З. (Дуже помалу) — блімати. С. Л. — Каганець блимає. — (Ледве видно) — леліти. — Деся далеко водниця леліє. — (Як срібло) — срібніти. — Дніпро при місяцю срібніє.

Блест'як, блест'янка = д. Блест'як.

Блест'ящій = блискучий, лискучий, блистучий.

Блєяніє = бєкання, мєкалня.

Блєять = бєкати, мєкати, мекетати. блєкотати, мекекєкати. С. З. Ш. — Кавчать мекечуть всіма голосами. Гул. Ар.

Блєж'айший = пайблєжчи... — Сюдою найблєжча дорога.

Блєжє = блєжче, блєзче. — Зеленький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милай, чорнобривий, присунь ся ще блєжче. п. п.

Блєжній = блєжній, блєзкий. С. Ш.

Блєзєхонько = блєзєнько, блєзєсенько.

Блєз'ити, ся = блєзити, ся, наблєжати, ся. С. З. — Ө. V. — до с... дубець банз'ить ця. п. пр.

Блєз'кій, ко = блєз'кий, недалєкий, блєзко, недалєко, на блєз'у. — Хоч блєзко, та слєзко. п. пр.

Блєзєж'айший = блєз'кий, сусідний, сусєжний.

Блєз'на = блєз'но.

Блєз'нєць = блєз'ня, блєз'нятко, блєз'нюк, блєз'няк, блєз'нючка. С. З. Ж.

Блєз'нєць = 1. блєз'нята, блєз'нюкі. — Рожать блєз'нєцовъ — блєз'няти. — Три роки блєз'няда, а на четвертий змілила троє привела. п. пр.

2. астр. — чеп'га (? одно з 12-ти сузір'я екліптики). — Віз став супротив нішочі над хатами, чеп'га вияснилась. С. З.

Близорукій = низькобкий, низький на очі, короткозорий. Помис.

Близость = близькість, близина, близь, близень. — **По близьості** = поблизу, зблизька, близько, біля, побли́я.

Близь = 1. д. **Близость** — **Поблизості**.
2. ко́ло, тро́хи не́, мало не́. — Він там прожив трохи не рік.

Близь = д. **Близость**.

Блинець = налісник (млинце́ з сіром).

Блинохв'ят = книшодай, книшохв'ят (жарливо або часом і лайливо, дражнить поновців).

Блинь = млинце́, блин, блинце́, (з шпопа) — шпоняник, (з гречки) — гречаник, (з гороху) — горохвяник. С. Аф. З. Пов. — Сінець, на млинце́. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. У міх при. п. пр. — Батько вмирає, а він блини вмицає. п. пр. — Приїхали паничі — гречаники у п'яті. п. п. — **Печь блины** — вживається сі метафорично = робіти на швидку руку, аби як. — **Блиномъ въ ротъ лѣзеть** = лащить ся, підсипається ся, підліщується ся.

Блистаніє = блискання, ліскання, блищання.

Блистательний — 1. блискучий. С. Ш.
2. пишний, величний.

Блистать = д. **Блестѣть**.

Блокада = облога. С. З. — Ми двадцять і чотири дні Орду громил, в облозі сиділи, конину їли. К. Б.

Блока́дний = обложний.

Блокирова́ть = облягати, обкладати, обступати. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай переселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усіма сторонами. п. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. п. п.

Блок = блок, ко́ліща, вертіло (? С. П.)

Бло́па = 1. шку́рка, ко́жущо́к, то́лубе́ць, плі́ва, плі́вка.

2. анат. Placenta — місце, місце, по́слід; сорочка. Щасливий — в сорочці родив ся. п. пр.

3. гу́ля, гу́ля, на́ріст.

Блоди́нь, ка = білявий, білявець, білявичик, білявичи, русявий, русявин, білявка, білявочка, білұ́ха, білява, білявниця, русява, русявка. С. З. Ш. — Білявою любка маю, сама білявечка. п. — Ой не піду до білявки, не піду: упав спіжок, нароблю сліду. п. п. — Ой пошукав білявочки иншої собі п. п. — Голо-

во́нько моя бідна, що дити маю? Та де ж моя білявниця, що я не видаю? п. п. — Паше брате, товаришу! Баталий буде: або твої або моя білявниця буде. п. п.

Бло́пок = об́апол, об́аполок, обзб́ол. С. З.

Блоха́, ком. Pulex irritans = блоха́, здр. — блішка, зб. — блошва́, блошня́. (Виганяти бліх перед огнем) — прудіти ся. С. З. — Блошня тієї розвелось страшена сила. — Ону́чі инші полохали, а хто прудив ся у ка́бощі. Кот.

Блоши́стий = блоха́тий, блоха́стий. — Тай блохате оце цу́чення.

Блоши́й = блоши́ний.

Блоши́вий = д. **Блоши́стий**.

Блоши́къ, рос. Aspidium filix femina = па́пороть, жіно́ча па́пороть. С. Ап.

Блоши́ть = блоши́ти. — Оце цу́чення тільки блоши́ть тут.

Блоши́ца = 1. і 2. д. **Блоши́къ і Вздұ́шка**.
3. рос. Originum vulgare = ма́теринка, зінówka, ду́ховий цвѣт. С. Ап.

Блоши́й, блошний = д. **Блоши́й**.

Блоши́я трава́, рос. L. Polygonum persicaria = гірча́к. С. Ап.

2. д. **Блоши́къ**.

Баудень = пу́стун, жру́н. С. Л.

Бауді́ть = 1. блуді́ти, блука́ти, тиня́ти ся, вія́ти ся. — Хожу, блужу, як те сонце в крузі. п. п. — Баукає, як прибулудив. п. пр. — Як бачиш, бурлака на сьвіті тиню ся од села до села. Кот.

2. бахурува́ти, рози́утетвовати, вота́чйити ся. — Але з дугими бахурують, свої ж жіньки лехай горюють. Кот.

3. пу́стувати, жирува́ти. С. Л.

Блуді́вий = пу́стоглі́вий, шко́дливий. — Шкодливий, як кішка, як тхір. п. пр.

Блудні́къ, ца = рози́утник, ця, ба́хур, ка, курва́ль, кұ́рва, блудя́жка, повія, хлѣ́рка. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У городі не без дурни, в селі не без курви. п. пр. — Коєн різали блудяжкам. С. З.

Баудни́й = рози́утний. — Зовсім розпутна стала і ото привела дитину. п. о.

Блудоді́й, ствовати = д. **Баудні́къ і Бауді́ть** 2.

Блудодѣ́аніє, блудь = 1. рози́уста, курва́льство, бахорува́ння. — Розпуста в молодості приносить хворобу на старі кости. п. пр.

2. любоді́йство. Б. Н.

Блудя́га = волоцю́га, заблұ́да, заволóка. С. З. — А на чужій на сторонці зо-

вуть мене заволокою, велять мні річку брести широкою ще й глибокою. п. н.

Блужданіє = блукання, блукання, блуд. С. III. — Як кого нападе блуд, нехай припам'ятає у який день було Різдво, візьме землі з під ніг і посинить на голову, той знайде дорогу. п. нр. — Та й набридли вже мні ся блукання.

Блуздіть = д. **Блудить** 1. Блукаючий вираз очей. Фр.

Блѣдноватий = блідуватий. — Листя як на ясені, тільки блідуватіше.

Блѣдноватий = блідорожевий, рожевенький.

Блѣднотолубий = голубенький, блакитновий. (С. III.)

Блѣднотелений = зеленуватий.

Блѣдний = блідий, блідний, блідоліпий. — Біда, у кого жінка бліда, а в кого рум'яна — кажуть: усім кохана. п. нр.

Блѣдність = 1. блідість, блідота.
2. **Блѣдність дівчачья**, Chlorosis = блідниця.

Блѣднота = д. **Блѣдність** 1.

Блѣдний = блідий, блідний. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виглядав. К. III. — **Блѣдая немочь** = д. **Блѣдність** 2.

Блѣднѣть = блідніти, бліднути, бліднішати, політніти. — Вопа всі пополотніла з ляку.

Блюденіє = догляд, дозор, пильнування, стереження. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блюдечко = блюдечко, блідце.

Блюдо = 1. блюдо, полумисок, таріль. С. З. Л. III. — Випесли йому блюдо червопів. п. н. С. III. Полумисків два ціпових. Стародавній опис. Київ. Ст. — Таріль точений. С. III.

2. страва, потрава. — Голодному кожна страва добра. п. нр. — Яка приправа, така й потрава. п. нр. — Тут іл'я різні потрави і все з поливаних місць. Кот.

Блюдолизничать = 1. тарілки лизати.

2. об'їдати когось.

Блюдолизъ = лизоблюд, похлібець, дармоїд. — Барабаш похлібець людський. С. З.

Блюсти, ся = доглядати, ся, глядіти, назираїти, наглядати, пильнувати, стерегти, заховувати, ся. С. Аф. З. Ж. — Нехай мати буде, вопаж, дрібні діти доглядати буде. п. н. — Буду дома сидіти, буду живку глядіти. п. н. — Нильшуй свого носа, а не чужого носа. п. нр.

Блюсти, ся = доглядати, доглядати.

чий, дозорний, доглядачка. Бач, бісова доглядачка, так вдріла. Кв.

Блюстительный = дозорний, пильний, доглядний. С. Аф. З. Треба пильно око мати за ним.

Бляха, бляшечный = бляха, бляховий, бляшаний. С. III.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобёр, здр. — бобрин. С. III.

2. Lutra — видра, виднийха. Эв. — Запорожці прозвали цього звіря виднихою чи видрою. О. Ст. — **Убитъ бобра** = піймати облизня, пошити ся у дурні, вхоніти шилом натоки.

Бобовинка, рос. Anthoxanthum odoratum = дущиця. С. Ап.

Бобовидный = бібчастий.

Бобовикъ = бобовиння. С. А. III.

Бобовина = біб.

Бобовникъ = рос. 1. Amygdalus nana бобчук, зяччі орішки, польові орішки, дівоча кров, черсакі. 2. Butomus umbellatus — осітняг, жаб'яча цибуля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівник, зубовник, трифолія. С. Ап.

Бобовникъ = д. **Бобовина**.

Бобокъ = бобіна.

Бобровина, Ссубиникъ = д. оббівникъ 3. **Бобръ** = д. **Бобёръ**.

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. Турецкіє бобы, Phaseolus = квасоля. С. Ап.

Остать ся на бобахъ = піймати облизня, пошитись у дурні, вхоніти шилом натоки. — **Разводитъ бобы** = баласити точити, теревені правити.

Бобалій = бурлацький. — Житти бурлацьке, як собацьке. п. нр.

Бобалка = бурлачка.

Бобаль = бурлака. С. III.

Бобальскій = д. **Бобалій**.

Богатѣння = богодѣння, Божий дім, шпигаль. С. III. — Це добре, що прийшли ті стару, бідолашу, до Божого дому.

Богатій = багач, багатірь, багатинія, дукка, дукарь, дукач. С. Аф. З. Л. III. — Іде багач, іде дукач, насміхаєть ся, за що тал голодотышка напиваєть ся. п. н. — Як умре багатірь, то йде за ним увесь мир, а як умре харшак, то йде один дук. п. нр. — Ой не сьмий ся із голодоты превращати дукоту, щоб не було із душено тобі роздупи. п. н. Він такий багатинія, що не зна, що то нема.

Богатієвекъ = заможний, заміжнёвський. С. Аф. З.

Богатіть = збогащати. — Пожитками збогатити. С. З.

Богатство = 1. багатство, скарб, скарби. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. п. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи такий скарб в руках наших, котрий жадною сумою нерешлаючи бити не может. Ст. Л.
2. роскіш, розкоші, пишність.

Богатый = 1. багатий, грошовитий, (дуже) — багатющий, (не дуже) — багатенький, заможний, заміжненький. (Див. ще: **Багатей**) — Багату чорт діти колише. п. пр. — Віп чоловік багатий, грошовитий. — Ой коли б же и, козаче, була багатенька: цалювала б я на тебе й на твого батенька. п. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. п. о.

2. пишний, розкішний. — На йому жуван пишний. — А той пишні та розкішні все храми мурус. К. Ш.

коштовний, дорогий. — Шаблі і вси зброя коштовна, сріблом оброблена.

Богатирський = багатирський, лицарський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: таї потопив вряжні Ляхів в городецьким ставу. п. п. — В похід вступати, лицарської слави добувати. п. п.

Богатирство = багатирство, лицарство.

Богатирь = багатирь, лицарь, козарлюга. — Вакоринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він своїм отаману голосно гукє: позволь, батьку-отамане, нам на башті стати, не позволим Січу руйновати; не позволим з шабелями, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. п. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. п. п.

Богатіть = багатіти, багатшати, розживати ся.

Богаче = багатше, багатіше. — Віп темер далеко багатіше став жити.

Богачевъ = багачський. — Нанське та багачке нігдє не пропаде. п. пр.

Богачество = д. **Багатство**.

Богачиха, богачка = багачиха, багатирка. С. З.

Богачъ = д. **Багатей**.

Богиня = богиня, божиця. С. Ш. — От баба і каже дідові: лізь на небо — ти будеш богом, а я божицею. п. к.

Богобоязливый, богобоязненный, богобоязливый = богобійний, богобоязливий, побожний. С. З. Ж. Ш. — Ко євдїстеству прищучили люди добріє, богобойне. Ст. Л.
А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підрадесть ся. К. Ш.

Богобоязливость, богобоязленность = богобійність, (С. Ж.) богобоязність.

Боговдохновенный = богодухновенний. Кул. Граматка.

Богоматерь = Богоматір, Мати Бóжа, Бóжа Мати, Богородиця, Пречіста. — Ой рятуї, рятуї, Божая Мати, не дай погибати. п. п.

Богомолець, богомолица, богомолка = 1. богомалець, богомільник, богомільниця. С. Ш.

2. прочан, прочанка, мн. прочане. С. З. — По дорозі в Київ тигли ся потомлені прочане.

Богомоль = 1. д. **Богомалець**.

2. святенник, святий та божий. — Такий святенник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадай ся. — Святий та божий, а псиною з душі тхне. п. пр

Богомолье = 1. богоміл'я.

2. проща. — На прощу в Київ одвезли, святими травами поїли, та все таки не поюгли. К. Ш.

Богомольникъ, ца = д. **Богомалець** 2.

Богомольный = богомільний, побожний. С. З.

Богомольщикъ, ца = д. **Богомалець**.

Богомольщина = прочане.

Богоотступникъ, чество = д. **Атеїсть, атеїзмъ**.

Богоравный = богорівний. — Одисей богорівний. Ніц.

Богородица = д. **Богоматерь**.

Богородица, богородичная, богородская трава, рос. 1. *Thymus serpyllum* = чебрець, чебрник, чепчик богородичний, (гал.) — чебрець, матерілка. С. Ан.

2. д. **Безсмертникъ** 2.

Богородичные праздники = Пречіста:

Успеніє Богородицы (15 серпня) — **Пєрша Пречіста**, **Рождєствє Богородицы** (8 жовтня) — **Друга Пречіста**, **Покровъ Богородицы** (1 листопада) — **Трєта Пречіста** або **Покрова**. С. Л.

Богослужєніє = службá Бóжа, одпáва. С. Л. — **Отпáвлять Богослужєніє** = правити службу Бóжу.

Боготворить = боготворити, оббжувати.

Богоугодный = богоугódний, угódний Бóгові. — Б. заведєніє = д. **Богадѣльня**.

Богохуленіє = блюзнїрство. С. Ж. Ш. — Блюзнїрство єсть слова зєлживї проти Бóгу или святим. Б. Н. — Нехай буде прокляг, поки аж блюзнїрства свого перестанєть. Уст. Луд. братства.

Богохульникъ, ца = блюзнїр, ка, блюзник, ця. — Блюзнїрі не можуть право-

вати ся, ані євдичити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Богоху́льничество, богоху́льство = д. **Богоху́леніє**.

Богоху́льствовать = блюзнити, блюзно-вати. С. Ж.

Богоявлєніє = 1. Богоявлєння. С. Ш.

2. (свѣто 6 січня) — **Водохрещі, Хрє-щі, Ордань**. С. З. — А трєгєє свѣто то Водохрещі. н. н.

Богоявлєнскій = **орданський**. — Треба покросити ордапською водою.

Богъ = **Бог, Віг, зар.** — **Боженько, дйтське** — **Бозіа**. — Як будеш в дорозі, памятай о Бозі. н. пр. — Без Бога ні до порога. н. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Істи, Боже! „Роби, небоже“. н. пр. — Ні Богові свѣчка, ні чортові кочерга. н. пр. — **Богъ вѣть поміць, Богъ на поміць, Помогай Богъ** = **поможі Боже, Боже помози, помагай Віг, магай-Віг!** — Ішов козак дорогою: помагай Віг, жєчє! н. н. — Боже помози! а сам пєжє. н. пр.

Богъ дасть = **дасть Віг, Віг-ма!** — **Богъ тебѣ судья** = **суді тебє Бог**. —

Богъ вѣсть = **Во'зна**. — Во'зна що вигадєє. — **Бѳга призываѣть во свидѣтели**

= **Бѳгом євдичити ся**. — Бѳгом євдичити ся, а чортові душу запродав. н. пр.

— **Богъ меня побєй** = **Побий менє Боже, Віг-мє**. — Віг-мє! що я пє брав. С. Ш.

— **Боже храни, сохрани Боже, оборони Боже, упаси Боже** = **крий Боже, боронь Боже, ховай Боже**. — Крий Боже,

як страшно! — **дяка Бѳгові, хвалити Бога**. — Хвалити Бога, уєє гаразд. — **Дай Богъ** = **бѳдай, дай Боже**. — Бѳдай тая річка куширем заросла. н. н. — **Дай, Боже, щастя, долю, хлѳба в волю**. н. пр. — **Дай Богъ здоровья** = **Поздоров, Боже**. —

Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде. н. пр. — **Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його**. н. н. — **Ей Бѳгу** = **йй Бѳгу, їжете Бѳгу, далєбі, присий Бѳгу**. — Далєбі, що так. — Не здатний, далєбі, брєхать. Кот. — **Какъ вась Богъ милуєть?** = **Як єє мѣте?** — **Як вас Богъ милує?** — **На Бѳга уповай, а самъ не плєшай** — **На Бога покладай ся, а сам рєбити не цурай ся**. н. пр. — **Роби, небоже, то й Бог поможє**. н. пр. — **Надїи в Бозі як хлѳб у стѳбі**. н. пр. — **Рѳди Бѳга** = **Бѳга рѳди, пробї**. — Кричить, пробї їй мати, щоб дѳвчину рятувати. н. н. — **Счастливъ твѳй Богъ** = **щѳстѳя твоє**. — Ну, щѳстѳя твоє, що втїк. — **Слѳва Бѳгу** = **слѳва Бѳгу, хвалити Бѳга**. — Хвалити Бога,

всього є доволі. — Хвалити Бога, що так обїйшлоє. С. Ш. — **Чѳмъ Богъ послѳлъ** = **що Бог дав**.

Бѳданіє = **бѳцання, бѳцькання, колоттѳ**.

Бѳдѳть, ся = **колѳти, ся, бѳцати, ся, бѳцькати, ся**. — 1 барап бѳцєє, як зачєши. н. пр. — **Хѳдитъ як овєчка, а бѳцѳкає, як барап**. н. пр. — **Туну — туну погамн, зколѳ тебе рогами**. п. к.

Бѳдѳць = 1. **острога, кіготь** (задній у півни).

2. **рїжѳк** (у житі), **колѳчка, шиц** (у рѳжі, шипиши і т. д.)

3. (в старовину) — **острога**. С. З. — Ой як стїєє козак Нечай конѳ острогами. н. п.

Бѳділо = **рожѳн**. С. З. — А вїп випив рѳжєн, та як штрикєє його. — **Хїба рѳжєн ти захѳгѳв?** Кот.

Бѳєкъ = 1. **д. Бїлєнь**.

2. **д. Битка**.

3. **лом, черѳп'я, груз**.

4. **стѳпа з товкачѳм** (велика дерев'ина).

Бѳєць = **бѳєць, перебѳєць**; **воїка, воївнїк**. С. З. — Ігрища думав завєсти і пїлий зарѳз розкричав ся, щоб перебѳїцѳв привєсти. Кот. — А мїщѳє ходѳть, все раду радѳть, що тому воїцѳ за дар дѳти. н. п.

Бѳжбѳ = **бѳжбѳ, бѳжїня**; **клятьбѳ**. — Дурпа клятьбѳ — об стѳпу головою. н. пр.

Бѳжєдрѳєко, **рос. Artemisia abrotanum** = **бїж-дѳрєво, бѳжє дѳрєво, бїждєрєвѳ-чѳк**. С. Ан. Ш. — Бїждєрєво-чѳк — дѳвкам до кїєсѳчѳк. н. п.

Бѳжєньє = **д. Бѳжбѳ**.

Бѳжєскїй = **бѳжїй, бѳжєскїй, бѳжькїй, бѳжїстїй**. С. Фр. Ш. — **Божа воля, божа й сїла**. п. пр. — **Но бѳжєскї** = **бѳжѳ, по бѳжѳму**. С. Ш.

Бѳжєствєнный = 1. **бѳжєствєнний**.

2. **чудѳвнїй, чудѳвпнїй**. — Чудѳва зорѳпа нїч. — А на самїм чѳлї сїив чудѳвнїй свѳт: там із повнѳ старїй зїхѳдїв єє за-вїт. К. Д. Ж.

Бѳжєствѳ = **Бог, Віг, Бѳжєствѳ**.

Бѳжїтьєя = **бѳжити ся, кляти ся, бїг-мѳти ся, присѳгѳти ся**. — Бѳжїла єє бїдѳна вѳдова, перед пѳном стѳя: ой далєбі, добродїю, нѳчєє сїєн домѳ. н. п. — Та не бїгмѳй єє так, бо грїх. С. Ш. — **Клїнєть єє, що не брав**.

Бѳжїй = **бѳжїй, бѳговїй**. — Ой радѳй єє зємлє: сїєн Бѳжїй народїв єє. н. п. — **Бѳжїєно мїлѳствѳ** = **з Бѳжїї лѳска**. — **Бѳжїє Провїдѳнїє** = **Вѳлѳ Бѳжѳ**. — **Бѳжєє дѳрєво** = **д. Бѳжєдрѳєко**. — **Бѳжѳя корѳвка**, **ком. Chrysomela** = **сѳнєчѳко**. С. З. — **Сѳнєчѳко, сѳнєчѳко!** вїглѳшъ у вїкѳ-

нечко: он татари йдуть, тебе заріжуть. п. пр. (Примовляють діти, пускаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божниця = 1. божник, божничок, божниця. — Намалюю матір, на божник поставлю; на божничок гляну, матір іспом'яну. п. п.

2. каплиця — Пішов у каплицю молитись.

3. божниця (болдохвальська). С. Ж.

Бозняк = бузина.

Бозовий = бузинівий. С. Ш.

Бозь, рос. Sambulus = бузина.

Бой = 1. бій, побій, биття.

2. бій, бійка, колот, колотнеча; січа, баталія, битва. — Лайка — не бійка: в боку не болить. п. пр. — Та між ними така баталія, що най Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. Битва) — **Бой свій** = забивання палів. — **Бой-дівка** = козиць дівка. Кв. — **Кулачний бой** = кулачки. — Ще чорти на кулачках б'ють ся, а він вже й сховив ся.

3. викидання ікри рибою.

4. д. Боєць 3.

Бойкий = жвавий, моторний, меткий, го-стрий, бойкий. С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. п. п. — **Бойкая дорога** = вибоїста, грудковата, нерівна. — **Бойкое місце** = людне. — Це саме людне місце, тут завше народ товчить ся.

Бойкість = жвавість, моторність.

Бойниця = 1. бійниця.

2. довбня (котрою вбивають скотину) — Як хватить довблею по голові.

Бойня = 1. бойня, різниця, більше вживається мн. бойні, різниці, (де разом і сало витоплюють) — салган. С. З.

2. різня, різанина. — Ушанська різня.

Бокаль = келих, пугар, чарка. — Сяючи шов по бенкетах веселих з чистого золота коваль келих. В. Щ. — Він з пугаром у руці саме до краков'яка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повний чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. п. п.

Боковий = боковий, побічний, прибічний, (про стіпу бокову від причілку або про вікно в такій стіпі) — причільний. — **Пора на бокову** = час спати, пора на боковеньку.

Боковушка, **боковушка** = бокова кімната. **Бокець** = боєць, перебієць (Д. під с. Боєць).

Бокець = 1. кулачки (по аглицькому звичаю).

2. стусан, штурхан. — Дав йому стусана. С. З.

Бок = бік, мн. **Бока** = боки. — **О'бок**, **бок** **обок** = обік, бік з боком; по-руч, попліч. — Обік його започка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Попліч сїдав. С. З. — **Изба на боку** = похита (стара) хата. — **Бока** **отвалить** = побити когось, бєбехи **надесядїти**. С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бєбехів вам **надесяжу**. Кот. — **Лежать на боку** = байдикувати, байдики бити, лежні справляти. — **Нобок** = геть, прич. — **Сь боку** **припєка** = п'яте колесо до воза, прикїп коляда, приший хвіст кобилї.

Болванити = 1. витєсувати, обтєсувати. 2. дурити, морочити, туманити.

Болван = 1. іділ, болван, божок.

2. колодка, штурпак, надовбень.

3. дурень, бовдур, бєцман, телепень, йолоп. — Який бовдур виріс. — Ач, який бєцман. — Стояв темер, як пеня, і правду мовивши, був дурень-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, полопе, не клапнеш ся пану возному? Кот. — **Іграть сь болваном** = з дурнем, з дїдком грати.

Болванєть = дурніти, дурнішати, туманити.

Болванєць = (у кравців) — колодка, на котрій вирівнюють шви.

Болванка = гудзик (дерев'яний, необтягнутий).

Болдырь = суржик, помісок, покруч. — То не справдешний хорт, а покруч. С. Л.

Болєнь = д. Болонь.

Болїголовь, рос. Conium maculatum = болїголов, блекотя, сїкавка, свистуля. С. Ал.

Болоком = на опашку. — Падїв свиту на опашку.

Болоня = гўля, гўля, гургўля, моргўля, гўля, гўля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набїгла гўля за вухом. С. З. — Ач які гутлі на деревї.

Болонь = 1. лубок.

2. трухлявина (в недавно зрубанїй деревї).

Болотина = багніна, багновїця. С. Л. Ш.

Болотистий = багністий, болотяний, багнявий. С. Л. Ш.

Болотник = 1. кулік (болотяний, Scolopax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaeolia = козлі, човник, стрїла, водяні стрїла, стрїлиця. б) Geranium sylvaticum = **СТОКО-**

літник, в) *Ledum* = д. Багульник. С. Аф.
3. болотяник, болотяний.

Болотний = болотяний, багновий. С. Л.
— Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяної, ой що нивали на Україні вина та меди ситні. п. п.

Болото = болото, багно, багнока, багнище. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнищі город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржавс) — Иржавець, ржавець. С. Л.

Болтаніє = 1. бовтання.

2. колихання, теліпання.

3. базікання, белькотання, пащикування, балієси.

Болтати = 1. бовтати, колотити, (ложкою в страві) — бабрати ся. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. п. п. — Не їв нічого, тільки побабрав. С. Ш.

2. колихати, махати, дригати. — Не колихай погами, бо чорта колинеш. п. пр. — Він ував, тай дригає погами.

3. базікати, торочити, молотити, верзти, городити, баласувати, балієси або баллядраси точити або правити, варзикати, пліскаєти, цвєнькати, (багато і швидко) — пащикувати, цокотіти, (не вмовкаючи) — лопотіти, лящати. С. Аф. З. Л. Ш. — Базікали о всіх ділах. Кот. — Дурний дурне й торочить. п. пр. — Не мели бо зна чого. — Верзе, що і в рот не понаде. С. З. — Жінки! коли б ви більш їли, то менш пащикувати уміли. Кот. — Сьміють ся та лають батьків своїх, що змалечку цвєнькати не навчили по німецьки. К. Ш. — Давай воли баласувати та хвалитись. п. к.

Болтати ся = 1. бовтати ся, колотити ся. — Вода бовтаєть ця в бочці.

2. бродити, тиняти ся, вештати ся, сновигати. — Так без діла тиняєть ся. — Пословицата там по всім куткам. Б. Г.

3. теліпати ся, мотати ся, тіпати ся, колихати ся. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Болтєнь = 1. копійстка.

2. бовтун, бовтюк, розбовток, запороток. С. Аф. Ш. Мац. — З десятка яєць двох бовтюків.

Болтливий, ая = щебетливий, а, ховзкий на язик, слизкоязыкий, а, базікало (Д. т. Болтунъ 1.).

Болтовий = базікання, балієси, теревені, верзіння, торочення. С. З. Ш. — Бач теревені розпустила. Кот.

Болтунъ, болтунья = 1. щебетун, ха, базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, торохтій, ка, белькотун, ха, талалай, ка, ляскун, ха, ляскотуха, (не вмовкаючи) — бубній, (ще й дурний) — бовкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лісом за пралісом талалай кричить. п. з. — Лепетєнь лепече, а дурєнь слуха. п. пр.

2. д. Болтєнь 2.

Болтунка = 1. д. Болтєнь 1.

2. д. Болтунъ 1.

3. пўтря; дерть або пійло з бороншом задля худоби.

4. яєшня (прижена з молоком).

Болтъ = 1. бовт.

2. прогбінч. — Треба вікна на прогбінчї позанірати.

Боль = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болять. п. пр. — Ніхто чужого болю не знає. п. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. тж: Болъизъ).

Больница = болыница, шпиталь, лікарня. (Хар.)

Болно = 1. боляче, болізно, боліть, болко, тяжко. — І сюди гариче і туди боляче. п. пр. — Болить серце, як згадаєш, старих Слов'ян діти вишавє кров'ю. К. Ш. — Очі болять болко. — Тяжко дивитись на його бідолаху.

2. дуже, вельми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже вподобалась.

Больной = слабій, недужий, хворий, хорий, болящий, (небезпечно) — трудний.

С. Л. — **Больное мѣсто** = боляче місце, болячка, гѣдзало. — Забула, що не дужа, тай пішла швидко. п. пр. — Всі недужі та хорі, а як паварять, то не знати, де ся подіє. п. пр. — Хворий лежить, а хлїб не влєжить. п. пр. — Які села прохажала, болящих питала і травами наповала. К. Ш. — Ніхто й не загляне до грішного болящого в будинки погани. К. Ш. — Дуже слабій лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.

Большакъ = старший в семі (дід, батько або старший син або брат).

2. настоятель (у роскблннїйв).

3. шлях (великий).

Больше = більше, більш, над. — **Больше всего** = найбільше, більш усього, над усе, над усього. — Любив їй Семен над батька і пеньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на личко біліну, та не знайдеш над мене вірйшу. п. п. — Малий Мирон над усе любить бігати. Фр.

Большеглазый = окатий, окань.

Большеголовый = головатий, головань, головко, головач. С. Аф.

Большинство = більшість, більшина.

Большой = більший, здоровіший. —

Большая часть = більша частина, більшість. — **Большую частью, по большей части** = здебільша, здебільшого, вай-більш, більш усього. — Найбільш буває так, що... С. З. — Здебільшого се буває тоді, коли...

Большой = великий, здоровий, (не дуже) — чималій, величєнький, здоровєнький, (дуже) — величєнний, величєзний, здоровєнний, здоровєзлий, здоровєцький. С. Аф. З. Л. **Столь большой** = отакій, отакєнний, отакєзний, отакєлєзний. — **Большая дорога** = великий шлях, стовновий шлях. — **Большіе** = старші. — Велика риба по глибо ходить. п. пр. — Здоровий виріс хлопєць. — Над кришницею виросла величєзна верба. — Отакєнний кавун кушєв (звичайно показуючи руками, який великий). — Нехай старші попереді візьмуть.

Большуха = 1. старша в сем'ї жінка, старша дочка.

2. настоятелька (у розкольникін).

3. берєза, дівчина, що танок водить.

Большущий = д. Большой (дуже).

Болѣ, е = д. Больше. — **Тѣмъ болѣе** = тим більш, і потім, потому. — Коли пали йдять скоромпе, то пали і потім. — Ти не знаєш, а я й потому. — **Чѣмъ болѣе... тѣмъ болѣе** = де далі... то все більш. — Де далі чоловік старієть ся, то все більш хворіє.

Болѣзненность = недужість, слабість, хворість.

Болѣзненный = болісний, болєсний, болісний, хоровітний, хірявий, хворобний, хіриний, слабовітний, нездоровкуватий, (про рослину) — міршавий. С. Л. Ш. — **Якийсь** він болісний вигляд має. С. Ш. — **І** доки якою душою і серцем хірявим моїм, як радієть ворогу я буду молити ся єгїнам нічим. К. П. — Та він якийсь нездоровкуватий.

Болѣзнь = 1. болісний, жалосливий, жалібівий. — Який він жалосливий. С. Аф. 2. лобій, мілий, бажаний. С. Ш.

3. сердєсний, бідолашний, нещасний.

Болѣть, болѣть = болієть, недуга, хвороба, хороба, слабість, неміч, нечотці, боліці, нездужання, слабування,

хорування. С. Аф. З. Л. Ш. — Це смерть страшна, а недуга. п. пр. — Ой деєь моя та дочка в недугі лежала. п. п. — Хвороба нікого не красить. п. пр. — Здоровий хороби сподівай ся, а хорий смерті. п. пр. — Нємоці обсіли.

Болѣть = 1. боліти, недужати, нездужати, недугувати, хорувати, хворіти, слабувати, (про гострий біль) — щеміти. — Ні їсти ні пити нічого не хоче! — Чи не запєдужав? Братнику Степанє, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумачєнько, а роду нєма. п. п. — Козак у свєтлицю — дівчина хорує; козак за ручєньку, сердєшно жалє. п. п. — Не здужає, що вєдмєд б за ухо вдержав. п. пр. — Він часто слабує. — Порізав пучку, та страх, як щемить. С. Л. — Щемить моє сердєнько. С. Л. 2. боліти, нобивати ся, жаліти, жалкувати, журіти ся, печалувати ся. — Мати боляє за сином. С. Ш. — Вона, сердєшца, за всіх нас побивала ся.

Боляринъ = д. Воляринъ.

Болячий, болячий = болючий, болячий, болючий, болкий і д. Больной.

Болячка = струп. — Рана взялась струном.

Бомбардировать = 1. бомбувати, кідати бомби. С. Ш.

2. набридати, докучати, закидати листами або прѣзбами.

Бондарить = бондарювати, боднарувати. С. Ш.

Бондаріха = бондаріха, бондарька, боднаріха. С. Ш.

Бондарь = бондарь, боднар, (син його) — бондарєнко, (малпа) — бондарчук, (дочка) — бондарівна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою боднарець, обручки струже, топєсєнькі дуже. п. п. — Гарна, як бондарівна. п. пр. (Як та, слава своєю красою, бондарівна, когтру убив Потоцький, що про неї зложено пієню.)

Боранивать = д. Воронить.

Борачъ, рос. Borago = огірощник, огірєчник, огірєшна трава. С. Ап.

Борборá, рос. Bunias orientalis = гріцик, гріцики, свиріпа, свєрбігуз. С. Ап.

Бордакъ = бардак, бурдєй, (хазяїн і хазяйка) — бандур, ша. Хар. — Що се ти цілий бурдєй завєла у себе? С. Ш.

Бордюра, бордюръ = крайка, окрайка, край, окравка, бєрег, бєрежок, (для шнаєрів) — бордюр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, золоті бєреги. п. п.

Борей = бора, борва, борвій. С. Ш.

Борєніє = бороття, боротьба, боріє.

З бороття руки повибивав. С. Ш. — З бороття не буде пуття. н. пр.

Борець = борѣць, перебієць. — Давно се діялось колись, ще як борці у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзій, борзій собака = хірт, хорт, хортова собака. — Тоді Троянці всі з хортами зібрались їхати за зайцями. Кот. — Кофі сидайте, хоргів скликайте, та поїдем у чисте поле. н. п.

Борзій = прудкий, швидкий, шпаркий. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Борзятникъ = 1. ловчий, доїзжачий (що з хортами стереже звіри).

2. охотник (про полювання з хортами).

Бористий = 1. боровий. — Боровий ліс.

2. рясний (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормота = д. Бормотунь.

Бормотаніє = 1. буркотання.

2. мімриння.

Бормотать = 1. (про голубів) — буркотати, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. н. п.

2. (про людей) — мімрити, харамаркати, бурмотати, мурмотати. — Щось таке мімрити під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимира там під ніс. Г. Л. Ар. — Та по молодечі навчать Богови молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Бормотливий = мімря, мімрій, бурміло. С. Ш. — Оце ще мімря говорить так, що й не розбереш.

Бормотунь, бормотунья = 1. (про голубів) — туркот. — Ходить турког волохатий. н. п. С. Ш.

2. д. Бормотливий.

Боровік = 1. гриб *Boletus edulis* = боровик, білий гриб. С. Ан.

2. рос. *Chimaphila umbellata* = барвінок, хрещатий барвінок, боровик, порушник, становийк. С. Ап.

3. нг. *Tet'ao tatrix* = тетерун, тетеріок, тетеря, тетєра, (саміця) — тетерія. С. Ш. — Глухий, як тетеруп. н. пр. — Летіла тетера, не вчора, тепера; упала в лободу, шукаю — не знайду. н. з. (бжол).

Боровій = 1. кнурійчий, кабанячий. — У його колячка борода, кнурійчий стан. н. п. — Кабаняча туша.

2. лежаківий.

Борозникъ, рос. 1. = *Setaria verticillata* — мнїй. С. Ап.

2. Вітши — бурячки, польові малина. С. Ап.

Боровій = боровий. — Боровий ліс. — Борова пшшка.

Боровъ = 1. кнур, кабан. С. Ш.

2. лежак, лежень. — (Поперечна труба від комина до димаря). — Мабуть загорівся лежак.

Борода = борода, зар. борідка. — Борода выросла, а ума не вынесла = борода по коліна, а розуму як в дитини. н. пр.

Бородавистий = бородавистий.

Бородавка = бородавка. С. Ш.

Бородавникъ, бородавочникъ, рос. 1. *Clematis* — ломоніс, ломиніс. С. Ап.

2. *Cerinth* — воскоцвіт, заяча кривця, діка капуста, дрік. С. Ап.

3. *Chelidonium* — гладушник, гладішник, глеконар, глечконар, прозорник, чистик, чистотіл. С. Ап.

Бородавочний = бородавочний.

Бородавчатий = бородавистий.

Бородастий, бородастый = бородастий. — Ох міні нудно, що з бородастим жати міні трудно. н. п.

Бородач = 1. бородач, бородань, кацан.

2. рос. а) *Andropogon* — бородача трава, б) *Filago* — горлянка, грудна трава, полинчик і в) *Vincetoxicum* — бородач, зміїний корінь, ранник, стручки, (гал.) — ломоніс, дупиніс. С. Ап.

Бородєнка, бородішка, бородка = борідка.

Бородіща = бородіще, бородяка. С. Аф.

Бородокъ = пробій (ковальський струмент до пробивання дірок в залізі).

Бородушка = борідка.

Борідчатий = остистий, остюватий, уса-тий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда = борозна, скорода (при кінці оранки) — роз'бра.

Борозділо = ковальський струмент для зрізування кінського копита.

Бороздильникъ = рало. С. З.

Бороздять = 1. борознити, скородити, ралити, роз'орювати.

2. дріпати, роздирати, черкати, рисувати (проводити риси). — Там мабуть гвіздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата пачаша обоз людський рисувати. Л. В.

Бороздка = борозєнка. С. Аф. Ш. — Ой кум до куми, до куми борозєнкою йшов. н. п.

Бороздникъ = 1. рало.

2. сапа, сапка. — Пололи сапками.

Боробдчатый = борознистий.

Борбкъ = борик, боричок. С. Ш. — (ъ борка да съ сосенки. п. пр. — звід'сіль, од'усюди, бо'зна звідки.

Борона = борона. Частици її: ряма — покліть, бильця, поперечини — гліці, кілочки — зуб'я, де чіпляють си орчик — піосмик.

Бороненіє = скородіння, волочіння.

Боронільный = скородільний, волочільний.

Боронільщикъ = скородільник, волочільник.

Бороніть = 1. бороніти, обороняти, заступати, ся, захищати. — Бодай мого миленького Пречистая бороняла. п. п. — А Бог міні допомає, мене заступає. К. Ш.

2. бороніти, волоčiti, проволікати, скородити, заскорожувати, заволочувати. С. Аф. Л. Ш. — А посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. в. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — І заскорожує він бороною, сил не жалючі й праці тяжкої. Чайч.

Боронка = борінка, боріночка. С. Ш.

Боронованіє, бороновать, бороновщикъ = д. Бороненіє, Бороніть 2 і Боронільщикъ.

Бороньба = д. Бороненіє.

Боротіє = бороти ся, борікати ся. — Боріте ся — поборете, вам Бог допомає. К. Ш. — Лучче з медведем борікати ся, як з жидом рахувати ся. п. п.

Бортевой = бортяний.

Бортель = ўлик, колодка, борть.

Бортіна = колодка або ўлик пчіл.

Бортникъ = бортник. — В ледачого бортника і мед ледачим пахне. п. п.

Бортничать = бортникувати, пасішникувати.

Бортовщикъ = бортник.

Бортъ = (одежі) — край, берег, (судна) — бік, облявок, (колиска) — бильця. — Тую галеру за шальовані облявки брали, та на пристань затягали. п. д. — Колісочка пивабська, золоті бильця, колину я чорнобривця. п. п.

Бортъ = борть, дуплѣ; ўлик, колодка. **Борщевікъ, борщівка**, рос. *Heracleum* = борщ, борщівник, козел. С. Ан.

Борщевникъ, рос. *Pastinaca sativa* = пастернак, пастернак. С. Ан.

Бортъ = 1. бір, сосновий або ялиновий ліс, (молодий) — бірник. — Пішли у бір по пшеники. Ів.

2. бранія. — **Бору пѣтъ** = не беруть,

сходу нема (в торгівлі). **Боромъ брати** = брати. — За пром брадо льон, брали конопельки. п. п.

3. (хим.) — бор.

Боры = збори (в одежі). — Свита з рисинми зборами.

Борьба = бороття, боротьба, борія. С. Л. — Ми для роботи на світ народились, ми для борні живемо. Чайч.

Босікомъ = босіяка, босіяком. — **Босікомъ ходіть** = босіяка ходіти, босіни справляти.

Босовікъ = 1. патінок, пантофель. — Набула без папчих патинки. Кот. — Такий чистий, як жидівський пантофель. п. пр.

2. босяк, халамідник (близвет.) раклѣ (Харьк.)

Босой = босий. — **На босюю ногу** = босоніж, босоніг. С. Аф. Ш. — Взув чоботи босовіж.

Босомыж, босомыжникъ — босяк, голодранець, голодрабець, голоколінець, гольтішак, босоніжка і д. **Босовікъ** 2.

Босоногій — босий, босонігий, необутій. — Мене послає по воду, необуту, неодигпетую. п. п.

Босоніжка = босоніжка.

Босотъ — 1. босість.

2. д. Бѣдность.

Босохлѣсть, босуля, босякъ = д. **Босовікъ** і **Босомыга**.

Ботало — 1. бовть. С. Аф. Ш. — Що сак то не бовть. п. пр.

2. дзвоник, що прив'язують коровам або коням на шню, як калатало, щоб легше одшукати, як пускають в ліс.

Ботать, ся = 1. хитати, ся, дрігати, точити ся.

2. бѣтати, полохати (рибу бовтом).

3. гѣпати, ся, тѣпати. — Гѣпує си об землю. — Тунає ногами.

Ботва = 1. рос. *Beta vulgaris* — бурій. С. Ан.

2. (у буряка) — бурячиння, гічка, свѣкла, (у моркви) — морковиння, (у інших городних рослин) — гічка, гічка, бидія.

Ботвіньє, ботвінья = 1. д. **Ботва** 2.

2. холодник, холодний борщ. (Чайч. — В літку нема пайкраще, як **холодити** з раками, та ще щоб огірочкін в **побути** кою і свеклою було бильніє.

Ботінки = полуботки.

Бѣтовъ = д. **Ботва**.

Бѣфортъ, бѣфортъ = чѣботи з **халими** за коліна.

Бѣтъ = 1. д. **Ботало** 1.

2. маслобойка (ручна).
 3. байдак. С. Аф. III. — Байдаки за порогі провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. III.
 4. д. Ботва.
Боты = чоботи.
Ботѣлый = 1. товстий, гладкий С. Аф. З. III.
 2. спільий, стіглий, посілий, достіглий.
Ботѣть = гладшати, товстїти, товстїшати. С. Аф. Л.
 2. спїти, поснївати, стїгнути, достїгати. — Кавуни вже почали поснївати.
Ботянь = 1. д. Аисть.
 2. гладун, гладирь, гладуха, пухтїй, ка, товпїга.
Бочага, бочагъ, бочажина = бакай. С. III. — Коло Дїпра багато бакаїв, та такі глибокі.
Бочарити, бочарничать = д. Бондарити.
Бочарня — бондарня.
Бочаръ, бочарїха = д. Бондарь.
Бочениться = 1. бокувати, нахилїти ся на бік. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, сядь собі примесенько, щоб було гаресенько. п. п.
 2. брати ся у бокі.
Боченокъ = барїло, барїлко, барїльце, бочонок, (вузький) — боклаг, баклажбк. С. Аф. З. III.
Боченочный = барїлковий.
Бочечный = бочковий. С. Аф. III. — Бочкове вино.
Бочистый = бокатий, бокань, повнобокый. С. Аф. III.
Бочиться = д. Бочешиться 1.
Бочка = бочка, кўхва, (с кришкою, замість скрпїї) — бодня, (з одним дном) — ка́дуб, ка́довб, (для капусти) — квасїйк, (для води) — віднїк, водяник, водянка, (для зешки міркука мірошпїку) — помїрниця, (перерізана) — перерїз, зрізок, шаллик, ширїтвас. С. З. Л. III. — Илбар з горїакою, а в нем горїакї 17 кув. Ст. опїс Кїєв. Ст. — Не сьмїй ся барїло, бо й само кувхою сталеш. п. пр. — По падобї то знайдеш і в кадовбї. п. пр. — Дала мїні мати бодню, та на п'ядь не повну. п. п. — **Какъ въ бездонную бочку** = як у прїрву. — Що не дай йому — як у прїрву, зараз розматчатї.

Боязливость = боязкість, боязність, жакхлївість, ляклївість, полохлївість.
Боязливый = боязкий, боязний, жакхлївий, ляклївий, полохлївий, полохлївий. С. З. III. — Ляклївий заєць. С. З.

Боязный = боязний, боязкий, страшний. — Мїні чогось боязко. С. Аф.
Бойный = боєсть; опаска. С. Аф. Л. III. — Нема в його пїакої боястї. — Чумаки без опаски спать полїгали. С. Л.
Бойринь = боїрин, пан, вельмѡжа.
Бойриться, Боярчїть, Боярскїй = д. Бариться, Барчїть 1 і Барскїй.
Боярская спїть, рос. Вирлеутъ = ласкавцї. С. Ап.
Боярская спесь = д. Барская спесь.
Боярство, Боярченкоъ, Боярыня, Боярышня = д. Барство, Барченкоъ і т. д.
Боярышникъ, рос. Crataegus Oxyacantha — глїд, глод. С. Ап.
Боярышница = д. Бабочка 2.
Бойться = боїти ся, лякати ся, жахати ся, страхати ся, страшїти ся. Полоханий заєць і пенька боїть ся. п. пр. — Як чорт хреста жахаеть ся. п. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.
Браво = добре, гарно, лєнсько!
Бравый = бравий, хватський, пїдвѣжний, молодєцький, голїнний, сьмїливий. — Все хорошї, все чорний, на котру глянь, то все бранї. п. п. — Казан москаль „правов“, та й збрехав брань. п. пр. — Ой як крикнув царь турецкий та на свої слуги, слуги молодєцькі. п. п. — Нарубок голїнний, хоч куди. Кп.
Брага = бра́га; пиво, що робить ся з хмєлю і солоду, часгїше зовуть ся у москалів: „бра́жка“.
Бражникъ, ца = гультай, ка, п'яниця, гуліяка. — А гультай той усе нїс, прїїде до дому, мене б'є. п. п.
Бражничать = гультякувати, пїїти-гульїти, курїти, пїїчїти. Евандр по давньому звичаю годї для прїснїка курив. Кот. — Ой щож ти там робив, паше голїрнику? Пив-гуляв, в карти грав, серце Марїєю. п. п.
Бражничанье, бражничество — гультяїство, п'яництво, пїїцїство.
Браздѣ = д. Борода. — Браздѣ = віжки; вудїла, удїла. — Покшї мїні милїй золотї удїла, щоб я тного коня до води водїла. п. п. — Пїдї, снїку, ца ярмарок пїшки, купи мїні рєзїнїї пїжки. п. п. — **Браздѣ правлєнїя** = стернѡ уряду.
Бракованный = бракований, відчєпач; обїрок, вїбїрок, вїбїрки, брак. — Зостали ся самї вїбїрки. — Купїть грунок. — Та у тебе самий брак. С. III.
Браковать = бракувати, вїбїрати, віддїляти. — Паш нап кого не поставїть у пєкрути, так усе бракують. С. III.
Браковѣчаніє = вїпчаннє.

Бракосочетання = шлюб; вінець, вінчан-
ня. — Перед шлюбом треба заручин. Б. Н.
— Стрічай, Боже, перший раз при дорозі,
другий на порозі, а третій при шлюбі, при
Божому суді. н. н. — Пішла подивитись на
вінчання.

Бракъ = 1. д. Бракосочетання. — Всту-
пить въ бракъ, сочетать ся бракомъ =
шлюб, вінець взяти, брати, закон при-
няти, у закон уступити, одружити ся,
побрати ся, звінчати ся, поняти ся,
поженити ся, брати ся, вінчати ся, на
рушникъ стати. — Ой рад би я шлюб у-
зати, та не велить міні мати. н. п. — Не
там щастя, не там доля, де багаті люди, хто
береть ся по любові, добре жити буде. н. п.
— Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб,
що ти брала із мною шлюб. п. п. — Ой
матішко, вжеж и це твоя, тільки того напа,
що з ним шлюб узяла. п. п. — Врешіть,
врешіть вороженьки — ми не подамо ся,
це й на ваше безголов'я, тай поберемо ся.
п. п. — Поможі нам, Боже, на рушнику
стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати.
п. п. — **Въ гражданскомъ бракѣ** = на
віру жити. — Хто їх знає, чого вони не
звільчались, вже третій рік живуть на віру.
2. брак, вибірки, обірок. (д. Брак-
вапний).

Брандмауэр = мур (між двома буди-
нками). С. З.

Бранець, бранцы = шлоєкші, котружін-
ки вибірають по краям коноплиця на топ-
ку пряжу.

Бранивать = д. Бранить.

Браніна = мережчата, здебільшого кар-
тата тканина.

Бранить, ся = лаяти, ся, сварити, ся,
(дуже) — кобенити, корелити, шпелити,
(дівго) — скребти, скромадити моркву.
— Биття не годиться, а лаяться гріх. п.
пр. — Лає мене моя мати, лає, вола ж мо-
го горенька не знає. п. п. — Мене мати
лає, гудять не пускає. п. п. — Венера лай-
ки не стерпіла, Юнону стала кобенити. Кот.
— Лай, лай, а гроші дай. п. пр. — Олимп-
ських шпетив на всю губу, свою і нещук
лаяв любу. Кот.

Бранливість, ый = лайливість, сварли-
вість, лайливий, сваркий, сварливий.

Бранный = 1. лайливий.

2. д. Босвой. — Бранное поле = д.
Арена.

Бранливість, Бранчивый — д. Бранли-
вость.

Браный = 1. братий (прич. від гл. братъ
— брати).

2. тканий з мережками (найбільше про

картате або иншим способом виткане з ме-
режками подотно, з котрого роблять рушні-
ки, пасгільники то-що).

Брапъ = 1. лайка, лаянка, лаяння. С. Л.
— За чарку тай за лайку. п. пр. — Лайка
не бійка — в боку не болить. п. пр.

2. війна і д. Бйтва.

3. д. Браніпа.

Браслетъ = браслет, обрúчка. — На ру-
ці у неї золота обрúчка, а перстні на паль-
цах аж горять.

Брасывать, ся = д. Бросать, ся.

Братаніха = братовá (жінка старшого
брата). С. Аф. З.

Братанічина = небога, племінниця (дочка
старшого брата).

Братанічъ = небож, небіж, племінник,
братаніч. С. Ш. (син старшого брата).

Братанщина = братство, братерство. —
Добре братство краще багатства. н. пр. —
І в келії, пеначе в Січі, братерство
славне ожива. К. Ш.

Братанъ = 1. брат старший.

2. небож, небіж, племінник (по бра-
тові).

3. брат у первих. С. Аф. З. — Він міні
доводить ся братом у первих: наші батьки
були рідні брати

Братанье = братання, побратимство. —
Сваташи — це братання. п. пр.

Брататься = братати ся, хрестами мі-
няти ся (на побратимство). — Не братай
ся, з ким телят не пас. п. пр. — Побратав
ся собака з горобцем. п. пр. — Вони хре-
стами поміняли ся і стали побратими.

Брательникъ = брат молодший.

Брательница = д. Братанщина.

Братецъ = братік, братко, братусь, бра-
туня, братічок. С. Аф. Ш.

Братіна, братінка = кúхоль, жбан, ко-
нівка, коидійка. С. З. — Та візьмемо
кухлі старі, полив'ячі, горілкою паливані.
В. Ц. — Куплю тобі цебер меду, коповоч-
ку пива. п. п.

Братінка = д. Братецъ.

Братки = д. Анютины глазки.

Братиниъ, братній = братів. — Сестра
— то була мала, а то од братового добув
аж в землю вросла. п. пр.

Братованье = побратимство. С. З.

Братоваться = д. Брататься.

Братовáя = ятрівка. С. З.

Братовобіе = братерство.

Братубійца = братовбійця, брато-
бійник.

Братекій = братський. — Братський
пастыр.

2. братерський, братерний. С. З. III. — Нехай любов братерська на віки зв'яже нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Братство = братство. — Член братства — братчик. С. III.

2. братерство (Див. Братанщина).

Братъ, братья = брат, браті. — Братъ двоюродный = брат у нервх. С. Аф. З. — Б. троюродный = брат у других. С. Аф. З. — Б. крестный = хрещений брат. — Б. крестовый, названий = по-братім, названий брат. — Б. молочный = молочний брат. — Братья сведёные, сведёные = звідені, зведенюкі, звіденята.

Братъ, ся = брати, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по душі дере. н. п. — Не за своє діло не бери ся. н. пр. — Умивай ся, моли ся, та за хліб бери ся. н. пр. — Брати ся до роботи. — Братъ верхъ = гору брати, перемагати. — Братъ въ долгъ = позичати, на бір брати, набирати. — Братъ сторону = заступати ся, ставати за кого. — Братъ ягоды, грибы = збирати. — Б. лёнъ, конопли = брати. За яром брала лён, брала конопельки. н. пр. — Братъ съ живого и мёртвого = драги, лупити (про хабарі). — Берётъ охоту, сѣку, печаль = берё охота, сум, жалі і т. д. — Братъ примѣръ = дивитись на кого і собі так робити. **Брачиться** = д. під сл. Бракъ — Сочетать-ся бракомъ.

Брачашіся = молоді.

Брачный = шлюбний, вінчальний, весільний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не шлюбною женою мів. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. П. — **Брачный возрастъ** = (для парубка) — ожениня, на літі, (для дівчини) — порі, видання. — Ти на літі і Ярига зріє; треба буде людей шукать, та що небудь діяти. К. III. — Син у його вже на оженині. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчиночка тай на порі стала н. п. —

Брачный обрядъ = шлюб, вінчання.

Брашно = їжа, їство, страва, потрава. — Усмік штучний їства. К. III. — З такої страви ляжеш вздовж лави. н. пр.

Бревенчатый = брусований, рублений. — Кожор брусованих дві. Стар. опис. — Хата мов рублена, сім на помості. н. п. **Бревно** = (товсте і кругле) — коліда, дуб,

дубок, (обтесане з чотирьох боків) — брус, бійка. (коротке) — оцунок, оцуналок, (тонке, кругле) — кругляк, (для повертання вітряка) — стріла, (в колодизному зрубі) — цямрина, (під стелею) — сволок, (в будові для вязку) — оценина, (поперечна) — банта, бантина, (для переходу через річку) — кладка, (на стріху) — притуга. — Лежить, як колода, як брус. н. пр. — Не дай спати ходячому, серцем замірати і шиною колодою у батні валитись. К. III. — Цямрину в колодизь оцунити. Гал. Варв. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — **Въ чужомъ глазу сучокъ видить, въ своемъ не примѣчаетъ и бревно** = чуже під лісом бачить, а свого й під носом не додачає. н. пр.

Брегъ = д. Берегъ.

Бредень = волок, волочок, бредень. С. Аф. З. III. — Вишлети волочок та піді на річку, може рибуку ловим. н. к.

Бредина, бреднякъ, рос. Salix caprea = верболіз, іва. С. Ап.

Бредить, ся = вертати, ся, плесті, марити, ся, блудити словами, вживати ся. — Такий весь гарний, як в огні, і цілу ніч щось верзе. — Таке йому верзеть ся — бо'ята що. С. Аф. — Спить ся міні, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудни — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — Вопа все марила ним. — Вживаєть ся йому щось страшне.

Бредни = дурниці, бредні, нісенітниця, теревені. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредня, а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. III.

Бредъ = верзіння, мари, маячня. (К. III.)

Бредникъ = д. Бредень.

Брезгать = бридити, грібати, гидувати; гордувати. — А потрави оним всяким звір, що єсть на світі — нічим не бридять. Л. Сам. — Він требає моім хлібом — сілю. — С ким знавсь, водивсь, тепер гидуєть мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридитесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. н. п.

Брезгливецъ, вица = д. Брезгливый.

Брезгливость, брезгливый = бридливість, виї, гидливість, виї. С. Аф. З. Л. III. — Як побачу що нечужарне, так і верше з рота — така гідлива. Черниг. Ст. Ніс.

Брезговать = д. Брезгать.

Брезгуть, пня = д. Брезгливый.

Брезкать = 1. брязчати, брязкотіти, дреньчати. — Козак гуді, брязчать його

гроші. п. п. — Щоб тії підківки брязчали, щоб лаші бороги мовчали. п. п.

2. брінькати. — Чую, щось брінькає на бандури.

Бре́зжити, ся = 1. сьвітати, на сьвіт займати ся, благословляти ся, сїріти. — Тільки що почало на сьвіт займати ся. — На дворі ледве сїріє. — Лиш на сьвіт благословилося. С. Ш.

2. мріти, мигтіти, миготіти, бчїмати. — Щось проти сьвічки миготїло. С. З. — Цїлу дорогу мпгтїть мінї в очу. С. З.

Бре́менити = обважати, обтяжати, заважати. С. З. — Один з тих волів в дорозі нздох через те, що чоловік обважив їх. п. о. — Тая трудність не помазу заважала. Ст. Л.

Бре́мя = вага, вагота, тїгарь, тягота, тїжарь. С. З. Ш. — Тяжкий тїгарь на серденьку має. п. п. — Притисненї будучи тїжаром сил. С. З. — **Разрѣшїться оть брѣмени** = родїти, розродїти ся, породїти. — Вона позавчора тільки розродила ся. — Породила менс мати у високих у палатах. К. Ш.

Бре́сність = марність. — Все про марність свою сьнїжу розказував.

Бре́нный = марний, тлїний. (С. Ш.)

Бре́нчалька = брязкїтка, брізкало, брізкальце, брязкотїло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкїткї бризчали. п. д.

Бре́нчаніє = 1. брязчаннїя, брізканнїя, брізкїт.

2. бріньканнїя.

Бре́нчать = д. **Брезжа́ти**.

Бре́стї, ся, бресть = брестї, ся, плестї, ся, плѣнтати, ся, чвалати, плуганитись, тягтї ся, дїбати. Є. З. Л. Ш. — Воно помїж народом пленталось. Ган. Бар. — І в двір пустили сл чвалати. Кот. — От пуганить ся! та йди бо швидко. — Він ледве дїбає.

Бре́хати = 1. (про собаку) — гавкати, брехати. — Собака й на сьвятого гавка. п. пр. — Собака й на свого хазяїна бреше. п. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. **Бранїться** і б) — брехати. — Брехати — не цїлом махати. п. п. — Хто бреше, тому легше. п. пр. — Так йому брехнути, як медку лизнути. п. пр.

Бре́хнїй = 1. брехнїй; бриднїй, нїсенїтнїй. — Бре́хню сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. п. пр. — Не щодни бриднїй, де-коли й правда. п. пр.

2. базїкало, балїєсник і д. **Болтунь** 2.

Бре́хунь, бреху́ха = 1. брехун, бреху́шка,

ха, здр. — брехуно́ць С. Ш. — Бре́хун на всі заставки.

2. д. **Болтунь** 1.

Бре́хун = д. **Бре́хнїй** 1.

Бре́шь = пролом, вірва. С. Аф. Л. Сам.

Брі́тва = 1. брітва, (з коси) — скісок. — Гострий, як брітва. п. пр.

2. білик (кушнїрський ніж для очистки мезки).

Брі́твеннїца, брі́товннїца = брітовннїця.

Брі́твеннїй, брі́товннїй = брітовннїй.

Брі́ть, ся = бріти, ся, голїти, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило годило, а моя й брітва не бере. п. пр. — Не мли ся, бо не буде голїти ся. п. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голяно. п. пр.

Брі́тьє = бріттї, голїння. С. Л.

Брі́ця, рос. *Setaria glauca* і *Panicum crus-gali* = бріця, мишїй. С. Ан.

Брі́чка = брічка, бріка, (з плетеним коробом) — нетечанка, (крита) — буда, будка, будара. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Брі́онїн, рос. *Bryonia* = нечїнай-зіл'є, перестун. С. Ап.

Брові́стїй = броватїй, бровань, бровач. С. Аф. Ш.

Бро́внїй = брівнїй.

Бровь, мн. **брови** = брова, здр. — брівка, брівонька, мп. — брови, брівкї, брівоньки, бровецїята. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другїй і цїпш нема. п. пр. — А в шинкарки чорні брівки, ковалї підківки. п. п. — Тільки в мене й чаропьки, що чорнїй брівоньки. п. п. — Вийди, дівчинонько, за гай по телята, та най же и подивлюсь на ті бровенята. п. п. — Не вь бровь, а прямо вь глазь, п. пр. — прямїєнько в вічі, без сорома казка.

Бродє́ць = д. **Бредєнь**.

Броді́альнїй = кваснїй. — Б. чань = квасїй.

Броді́ть = 1. бродїти, вѣштати ся, волочїти ся, тинїти ся, туляти ся, швѣндяти, швандяти, (не знаючи дороги) — блукати, (швидко, неспокїйно) — шмиглати, (без пристановища) — мїкати ся, тинїти ся, (зазираючи скрізь) — нїкати, сновїгати, пїшнїорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Піда ж ти, нещасна доле, в морї утопи ся, а за мною, молодю, та не волочи ся. п. п. — Як бачиш, бурлака в сьвітї... тїпая ся од села до села. Кот. — Тїняєть ся, як злодїй по ярмарку. — Не знав Троїнець ні оди, куди се так вони швєндяють, куди, про що

поши мандрують. Кот. — Посповиґада там по всім куткам. Б. Г. — Сюди шик, туди шик, ти в день повесели. п. пр. — Взукає, як прибудуши. С. Ш.

2. д. **Бресті.**

3. бродіти, кіснути, кваснути (про тісто, буряки то що), гра́ти, вигравати, шумувати, мусувати (про горілку, вино гову). — Роскваш став бродити. С. Ш. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили ляхи пива та не шумували, мали вони собі військо, та не панували. п. п. — Вино вже мусує.

Бродіть = 1. ловити рибу во́локом.

2. пробивати дірку (пробієм).

Бродийк = д. **Бредєп**.

Бродий = бродня, блукання, блукання, вештання, сповігання, нікання.

Бродік = пробій.

Бродік = забродчик, бурлака.

Бродь = брід. — **Въ бродь** = у брід, брідьма. Гап. Гарв. Коло річки, коло броду два годуби нили воду. п. п. — **Неспросяє броду, не суйся въ воду**, п. пр. = не спитавши броду, не сунься у воду.

Бродяга = бродяга, волоцюга, заволока, бурлака, поволока, прибу́да, приплентач, (про жінку) — волоцюга, бурлачка, мандрю́ха, повія, (зб.) — бурлацтво, сі́рбома. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дівся. п. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять міні річку брести широкую ще й глибокую. п. п.

Бродяжество, бродяжничество = бродяжество, волоцюжество, мандри, мандрівка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжество. Фр. — Пішов у мандри. — Мандрівочка, ріда тіточка. п. пр.

Бродяжничать = бродяжити, волочити ся, мандрувати, бурлакувати.

Бродяжий = бурлацький.

Бродячий = бродячий, мандрівний. С. Л.

Броже́ніє = 1. д. **Бродий**.

2. шумування, мусування.

Брошеносець — панцирник.

Брошеносный = панцирний. — Которий чоловік будь боярин, панцирний або тяганий чоловік. Ст. Л.

Бронза = брѣнза, спиж. С. З. Ш.

Бронзіровать, бронзовать = бронзувати.

Бронзованіє, бронзовка = бронзування.

Бронзовка, жук *Aphovius fassor* = оленка.

Бронзовый = брѣнзовий, спижовий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височелький. Ст. Опис. Кієв. Ст. — Дзвопами спижовими

коні панували. п. о. — А гармати, которі були спижовіє, з собою побрали. Л. Сам.

Брошик = панцирник.

Брош, брош = панцир.

Бросальщикъ, ца = кидальник, ця. С. З.

Бросаніє = кідання, шпурляння.

Бросальный, броса́тельный = кидальний.

Бросать = кідати, метати. (с силою) — шпуряти, шпурляти, (с зневагою) — вергати, швиргати, (що лебуть важке до долу) — гѣпати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. п. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Швирнув йому просто в вічі. — Гешпу до долу. — **Бросать жребій** = брати жереб, (наскою) — міряти ся, виміряти ся. — **Б. взглядъ** = скидати очима, б. глѣвный взглядъ = оскілками дивити ся. — **Б. вверхъ** = підкидати. — **Б. безъ вниманія** = кідати, покидати, залишати, нехтувати, занехавувати. — Куди милий тєнер одїзжаєш, мене молодую кому покидаєш. п. п. — Залишив се діло, зовсім занехав. — **Б. кровъ** = кідати, пускати кров. — **Б. въ огонь** (про хворобу) — кідати в жар. — **Б. якорь** = закидати якор.

Бросаться = кідати ся. — **Б. въ глаза** = кідати ся в вічі, набігати на очі, очі в себе брати. — **Б. въ объѣты** = кідати ся в обійми, на ший, припадати. — **Б. на что** = накидати ся. — Накинув си на борщ, цілий полумисок вил. — **Б. къ кому** = кідати ся, поривати ся. (примечливо) — сікати ся. — До хвири сікав си, за макоголі хватав си. Гул. Ар.

Бросить = кінчити, покінчити; шпурнути, поши́рнути, поши́рити; швирго́нути; гѣнути, брызнути, беркѣнути, бебѣхнути. (з шумом) — торохнути. — Показь своє, та йди мертвого шукати. п. пр. Чому міні, Боже, ти криля не дав? Яб землю покіннув і в небо залѣав. Петр. — Як батька покіннеш, сам марне загинеш. п. п. — Шпурнув каміноюю. — Брызнув об землю. — **Б. взглядъ** = скинути очима, намигнути оком. — **Б. безъ вниманія** = покіннути, залишити, занедбати, облишити, занехавати, занехати. — Перше мене любила, тєнер залишила. п. п. Ой я твій хліб і сіль занехаю, з тобою нелюбий я жити не стану. п. п. — Облиши уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кинути, ся, метнути ся, шатнути ся, (зразу) — порвати ся, (в бік) — шарахнути, (об землю) — гѣпнути, ся, беркнѣнути, ся, (у воду зразу) — шубовснути, (в лѣс зразу) — шелѣснути, (про хворобу) — вкнунути ся, прикнунути ся. — Віп кнунув ся бігти. — І красти бублики шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся віп по хаті — нікого нема. п. п. — Метнути ся по курінях — запасу не має. п. п. — Зараз метнути ся, притаскали її. п. к. — Кнѣ чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А віп його як тешиє до долу. — Віп в одѣжі так і шубовснутув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелѣснув. — Випнулася і до нас гаспидська вісна. — **Б. бѣжати** = кинути ся бігти, майнути. — А як сес дівчина зачула, та і з улиці майнула. п. п. — **Б. вѣ слѣзы** = заплакати, ударитись в слѣзи. — **Кровь бросилась** = к. вдарилась.

Броскій = 1. кидкий, меткий. — Віп дуже меткий — дальше всіх кидає.
2. жвавий, моторний, швидкий.
3. пустий, нікчемний.

Броскомъ = навкиді, навкидячки, навкидяча, кидкомѣ. — **Броскомъ броситься** = прожогом кинути ся, порвати ся. — Не догнав його, та навкидячийком у спину. — А віп як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросовой, бросовый = д. **Броскій** 3. — **Дѣло бросовое** = пустѣ дѣло, дурниця.

Брошенный — кинутий. — **Б. безъ вниманія** = залишений, покинутий, занехаяний, (про жінку) — лишена, залишена, покинута, покидячка, (про яку веп) — покидька, покидько, покидь, покидький брат. — Ще воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода гроший тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і деє завів ся. п. о.

Брошь, брошка = брѣшка, шнїлька, зашнїнка (частіше золота або срібна з самоцвітним камнем).

Брошѣра = книжечка, метѣлик. (Кіев.) — Краще б видати метѣликами, кожну частину книжки парізно.

Брудершафтъ = побратімство.

Брульонъ = чорняк, чорнѣтка. Перелісавши, чорняка лишив у себѣ.

Брундшка, рос. *Bulbocodium ruthenicum* — гадючий проросер, сирітки. С. Ап.

Бруселѣнь, бруселѣть = д. **Вересбрѣкъ.**

Брусника, брусница, рос. *Vaccinium Vitis*

Idaea = брусниця, (гал.) — камінкі, камінці, квасничкі, кваснівки. С. Ап.

Брусница = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусек.

2. мантачка, лопатка (у косарів).

Брусничникъ = кущ брусниць.

Бруснякъ = брусѣк, точило. С. Ш.

Брусовець = д. **Брусница.**

Брусовка — терпуг. С. Ш.

Брусовой = брусовий.

Брусчатый = брусований, рублений, зрублений з бѣлок. — Погреб дубовий брусований повий. Ст. Опис. Кіев. Ст. — Хата моя рубленая, сїм на помості. п. п.

Брусъ = 1. брус, бѣлка, (під селєю) — сволокъ, (в мѣшці, куди вставляють веретепѣ) — штѣга, (в крилах вітряка) — раменѣ, (поперечнини в будовлі) — бѣнта, бѣтнина, (на стрілі) — притѣга, а по краям — вѣльця.

2. брус, брусѣк. — Принесен брусѣк по точити пожити.

Брусѣкъ = жѣреп — верхнякъ. — З сього каміню вишнов би добрий жѣреп та ще й верхнякъ.

Брусной = д. **Брусчатый.**

Брухмель = д. **Вересбрѣкъ.**

Брызѣйка = брижі. С. Ш.

Брызѣчный, брызѣный = брижіний.

Брызгалка, брызгало = кропило; сїкавка. — А віп сивавкою давав прѣскати.

Брызганье = бризкання, прѣскання, порскання.

Брызгать, ся = бризкати, ся, прѣскати, ся, порскати, цїркати, (сивавкою) — сїкати, (пряжу, ткашину) — шпувати. — Доц тїльки попрѣскав. С. Л. — Так у вічі і порѣскає. С. З. — Доцник бризка. С. Аф. — Слѣзи так зразу і прѣснули з очей.

Брызги = бризки, прѣски, скѣлки. — Гуляк! прѣснули на снїм морі скѣлки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бризка, прѣска, скѣлка.

2. бризкання (водою або фарбою).

3. чѣло, насїнники. — Зерно таке гарне — саме чѣло.

4. д. **Брызгалка.**

Брыкатъ, ся = брикати, ся, вихати, хвнцѣти. — Знає кобила, де брикати. п. пр. — Кобила вихопула задом. п. к.

Брылай, брылъ = вѣрги, кѣпці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як кѣпці, як вѣрги.

Брылястый = товстогубий, губатий.

Брысь = тирѣсь, ту-тирѣсь. — Тирѣсь, кїцька!

Брюзга = буркун, боркотун, гримач, моркотун, мрукало, гомонливий. — У колиці дити кричить, а на печі буркун бурчить. п. п.

Брюзгливий = 1. д. Брюзга. 2. д. Брезгливий.

Брюзглий = опухлий, одутий, брезкий, брезкий. — Брезкий на виду. Ман. — Якийсь він брезкий. Чайч.

Брюзгнуть = пухнути, опухати.

Брюзгун = д. Брюзга.

Брюжання = буркит, муркит, бурчання, бурмотання.

Брюжати = бурмотати, буркотіти, бурчати, мурмотати, мурмотіти, мурчати.

Брюква, рос. *Brassica Napus rapifera* = бруква, *Brassica cap. pestrus, napobrassica* = каларіпа, галаріпа. С. А.

Брюки = штани, шаравари, (дуже узенькі) — німечки, галонці, (з хутра) — іршани, (гал.) — ногавиці. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двоє. п. п. — Чабани зимою завжди в пршаних штаних. — Якісь штани галонці на йому.

Брюєть, ка = чорнявий, чорнявець, чорнява, чорнявка, чорнуха. С. Л.

Брюхач = пухач, черевач, брукхач, (глумливо) — баріло, черевко, пухтій. С. З. III.

Брюхастий = пухатий, череватий. — Мов кабани годовані, чикати, пухаті. К. III.

Брюхата = д. Беремная.

Брюхатити = набивати пүзо.

Брюхатѣть = д. Беремѣть.

Брюхач — д. Брюхач.

Брюхмѣла = д. Бересбрѣк.

Брюхо, *Venter* = пүзо, черево, живіт, брукхо. С. З. III. — Ліг червом на ніч. — На брукх шѣлк, а в брукх шѣлк, п. пр. — На носі сап'ян рипити, а у борщі трясця кишій. — Нема чого у казані, а золоту на кантані. п. пр. — Плохо лежить — брукхо болять, п. пр. — Лихий сховок, то й доброго спокуюсїть. п. пр. — Ходить первым брукхом = вперше зачереватіти. — У брукха нѣтъ ушей = голодному їсти, а не музику слухати. — Брукхом хочетси = дуже хотіти.

Брюховина = рубець (у жуйної животици). **Брюховина** = тельбухи. С. III.

Брюшина = 1. *Peripancum* — ченець.

2. д. Брюховина.

Брюшко = пүзце, черевце, пүзя.

Брюшной = черевний, животівий, брукш-

ний. — Брюшная часть = почеревина. Фр.

Брызгать = д. Брезгать.

Брыкать = брызкати, брызкотіти, брызчати. — Козак гуля, брызчати його гроші. п. п.

Брыкнуть, ся = 1. брызнути, забрызчати. 2. гешнутись, бебехнути, ся, беркнцнути, ся, брызнути, брыкнути, бацнути, жвакнути. — Гешнув по ній, нечаче камішокою. — А він так і гешнув ся до долу. — А він його як брыкнув, аж шапка геть одлетіла. С. Аф. — Перечспив ся, та так і беркнцнув ся. — А він його як бебехне по сніпї.

3. лягнути, сказати що не до ладу, не до річі. — Не розслухав добре, таї лягнув.

Брыкшка = д. Бренчака.

Брыз = брыз, ген, торох, бебех, беркнц. — А він його ген об землю. — П'яниці брыз-брыз! буде бігн через грязь. п. пр. — Торох Рутуля в лівий бік. Кот. — Він їй беркнц у погн. — А той рветь ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебех в могилу! К. III.

Брызчатъ = д. Брезчатъ.

Брычаніе, брычатъ = д. Бренчаніе, Брезчатъ.

Брызчатъ = д. Брыкать.

Бубенець = бубончик, балаболка, балабончик. С. Л. III.

Бубончикъ = 1. д. Бубенець.

2. рос. *Iris sibirica* = півник. С. Ап.

3. д. Авдотька 2.

Бубень = бубон, гук, решето. С. III. — Славі бубни за горами, а з близька пікуратиш. п. пр. — Козаки на копиках виграпають, у бубни ударяють. п. п. — Голь какъ бубень, бубень бубномъ = голій, як бубон, як турецький святій. п. пр. — Звоюокъ бубень да страшенъ пугаси = кортіть чепцеві з келї, та шуми не спить. п. пр.

Бубновка = дзвінка. Кієв. Ст. Малорус. шпр.

Бубовый = дзвінковий. — Дзвінкова краля.

Бубны = 1. бубни.

2. (масть в картах) — дзвінки, звонкі. С. Л.

Бубрегъ = нїрка. — Купаєть ся, як нїрка в салі. п. пр.

Бубрешикъ = нїркова хвороба.

Бубрешный = нїрковий.

Буглазъ, рос. *Anchusa officinalis* = польова медунія, медянішник, воло-

вий язык, рум'янка, рум'яничок, ранник, свинюшник. С. Ап.

Бугористый = горбастый. — У молодого лікаря горбастий цвинтарь. п. пр.

Бугорчатый = горбоватий, горбкуватий.

Бугоръ, бугорокъ = горб, горбѣк, горбик, пагорск, шпиль, шпильбѣк, шпильчѣк, (шѣску, шѣгу) — кѣпа, кучугура, (сѣлѣтешнѣ) — бурт, (грѣвѣчнѣ) — конѣць. — Стоить хата на горбѣку на улицѣ дверѣм. п. п. — Ой там на горбѣчку косив мужик силѣ грѣчку. п. п. — Таѣ посѣдали собі на горбѣку. С. З. — Ой вийду я на шпильчѣк, та глѣву я на долину. п. п. — З гѣр і пагоркѣм Ворскляньскѣх. Л. В. — Ач, яку кучугуру шѣгу намело. — Грѣвѣцю проводили, частѣй копѣй виспулючи. Л. В.

Бугристый = д. Бугористый.

Бугритъ, ся = крутити, ся, хвилювати, ся.

Бугроватый = д. Бугористый.

Бугровый = горбовий, шпильовий.

Бугровина = гѣля, гѣля, ѳнух.

Будара = байдѣк, байдѣра.

Буде = як, коли, як шѣ. — Буде, окажѣтся возможнымъ = як що можна буде.

Будень = будень, будѣнный, будний день. С. Аф. З. III.

Будеть = 1. будѣ. — Він буде шпѣ.

2. гѣдѣ, будѣ, доволѣ, досѣть. — Та гѣдѣ тобі базкати! — Та будѣ вже тобі. — Досѣть одного сонѣа на небѣ. п. пр.

Будѣла = будѣло. — Рапѣцько у досѣвѣта будѣло тричі ступав у дверѣ.

Будѣльникъ = 1. будѣло.

2. будѣльник. — Кушив дѣитарѣ з будѣльником.

Будѣльщикъ = д. Будѣла.

Будѣть = будѣти, побужати. — А ще рапѣше наш Н.ко. вѣстав, братѣв побужав. п. п.

Бѣдка = бѣда, бѣдка, халабѣда. С. З.

Бѣдкій = чѣткий.

Бѣдкость = чѣткѣсть.

Бѣдно, бѣдничѣй, бѣднишнѣй день = д. Бѣдень.

Будорѣжить = турбувати, баламутити.

Бѣдочникъ = бѣдник. С. III.

Будра = рос: а) д. Барѣччикъ З., б) Hede-ga Helix — шлющ, в) Linaria — дѣвѣночкѣ, звѣники, косюркѣ, сокиркѣ, зайцѣв льѣн, ленѣк, ѳстѣдник, чѣстѣць, возѣлѣни черевѣчки. С. Ап.

Бѣдто = 1. наѣ, ненѣ, мѣв, мѣвляв, бѣцѣм, нѣби, льѣбѣн. — **Какъ бѣдто, бѣдто-бы** = наѣб-то, мѣвѣи то, нѣби-

то. С. З. Л. III. — І на все сѣло рѣс, наѣ звѣрь тѣ дере. (Силѣ). — Шпѣдѣкѣ вѣрѣла сѣ, нѣби то ѣ не плакала. п. п. — Бѣцѣм з лѣви сѣѣ ѳбѣжав сѣ, бѣцѣм і перѣстѣнь з пальѣа злив. Кѣт. — Дѣвѣи то дѣвѣина, а неѣаче вѣчѣра дѣлѣлось. Мар. Вѣв.

2. хѣбѣ?, невѣжѣ, чи вѣжѣ? — Хѣбѣ я з глѣзду зѣсунув сѣ, щобѣ таке робѣти? — А вѣи вѣжѣ прѣйшов. Невѣжѣ?

Бѣдущѣй — бѣдущѣй, потѣбнѣй, прѣйдѣшнѣй. — Од сѣго часу і на всѣ потѣбнѣй часѣ давѣти не маѣм. Ст. Л.

Бѣдущность = бѣдущина, прѣйдѣшнѣе. — Хѣто в краѣче не вѣритѣ, душою не рѣветѣ сѣ — бѣдущину змѣритѣ ѣ живѣе, як живѣть сѣ. Як.

Бѣраѣкъ = 1. байраѣк. — Ой не шумѣ лѣжѣ, зѣленѣй байраѣчѣ, не плаѣ, не журѣ сѣ, молодѣй козачѣ. п. п.

2. замѣт (в яру, в балѣ). — Як попадѣш у замѣт, то ѣ у дѣнь трудно вѣбратѣсь.

Бѣраѣчекъ = байраѣчѣк.

Бѣсѣрѣчна — ярѣк, бѣлѣчка. — Тѣло ко-зачѣкѣ рѣвали, по терѣах по балѣах жѣвѣту кѣсть жѣвакували. п. д.

Бѣжѣнина = свѣнѣина, сѣвѣжина.

Бѣжѣнѣе, бѣжѣнѣе = будѣнна.

Бѣзѣ = 1. бѣзѣ (нашѣток з грѣчѣкѣ, вѣсѣа і прѣса, або молодѣ пиво або грѣшевий чи ѣблѣнѣвий квѣс).

2. сѣль камѣяна.

Бѣзѣнитѣ = д. Бѣть.

Бѣзѣна, рос. Sambucus nigra = бузѣна, гѣл. — баз, базнѣк, S. racemosa — бузѣна червѣна, S. Ebulus — бузѣнѣк, ѳзюк, вѣзѣвѣник, гѣл. — базнѣк. С. Ап.

Бѣзѣннѣй, бѣзѣновѣй = бузѣновѣй. С. Аф.

Бѣзовѣтъ = д. Бѣть.

Бѣзѣнѣ = д. Бѣзѣ 2.

Бѣзѣ = д. Бѣзѣна.

Бѣнѣще = 1. шпѣль, бѣлѣбѣнь. С. Л. — Не велику ѣ неѣагѣту чоловѣк поставѣв хѣту, та ѣ поставѣв у сѣлѣ, коло мѣста на шпѣлѣ. В. III. — Хѣта стоить на бѣлѣбнѣ.

2. цѣвѣтарѣ, цѣркѣвнѣй двѣр. С. Л. — З довою рукою пѣд цѣвѣтарѣ. п. пр.

Бѣйвогѣ, Bos bubalus = бѣйвѣл, бѣйвал. С. III.

Бѣйнѣй = 1. бѣйнѣй, бунѣтовлѣвий, за-дѣбѣрлѣвий, заѣдерѣкуватѣй.

2. бѣйнѣй, бѣрхлѣвнѣй, рѣвачкѣй. — Вѣтре бѣйнѣй, тѣ з морѣм говорѣш. К. III. — Бѣрхлѣви хѣвлѣ. — Бѣйнѣй дощ. С. III. — Рѣвачкѣй вѣгер.

3. бѣйнѣй, великѣй (про зерно, рослѣну). — Бѣйна траѣа. С. III. — Бѣйнѣе жѣто, бѣйнѣе, та ѣломо жѣти, — шпѣли нашѣ хлѣбѣ-робѣи списѣми ѳрати.

Бѣйство = бѣча, гѣвалт, бѣшкет. С. З. —

За опучу та збили таку бучу п. пр. Па-
робили ївату на все село.

Буйствовати = бучу звивати, буйти, бу-
шовати, їватувати. — Хто звелів нам,
хто дозволив у церкві буйти. К. Д.

Бұка = 1. х́оха. — Не ходи туди, там хо-
ха. — Цить, а то хоха з'їсть.

2. вовкувати́й, буцд́ук, темрю́к, не-
лю́да, нелю́дько, безлю́дько, одлю́дько,
похню́пий, похму́рий. **Смотрѣть бұ-**
кой = в́овком диві́тись.

Букашка = кұ́зка, кома́шка (спільна на-
зва невеличких жорстококрилих комах Co-
leoptera).

Буква = буква, літера. — Б. гла́сная, со-
гла́сная, двугла́сная = голосна, при-
голосна, двогла́сна.

Буква́льний, по = досло́вний, досто́т-
ний, досто́мений; до слова, доця́ти,
досто́тно, досто́менно.

Буква́рь = буквара́, грама́тка, абетка.
С. Аф. Ш. — Аз, буки — бери грама́тку
в руки. п. пр.

Букве́ний = б́уковний, літерни́й.

Букви́ца = д. Б́уковина.

Букво́идство = б́уково́идство.

Букѣ́тъ = 1. пучо́к, пуче́чок, кити́ця.
С. П. (Що припилюють на весі́л'ї моло-
дим, бошрам і дру́жкам) — кві́тка, б́укѣ́т.
С. Ш. — Прийі́ мене́ пуче́чок гвозди́ків. —
Міні́ ж, дівко, та припилю́ть кві́тку, тебе́ ж,
дівко, заверта́ть в намі́тку. п. п.

2. дух, пах, па́хоші́ (в ви́пцках).

Букни́сть = книга́рь (що торгує старими
кни́жками).

Бұ́кля = пұ́кля, (у жидів на висках) — пейс.

Бұ́ковина, рос. Betonica = б́укви́ця, б́у-
ковник, бук-трава́, польови́й кану́нер,
матері́нка. С. Ан. — Бұ́ковина б́ілая =
д. Ва́ранець 2. — Б. л́єсна́я, Stachys sil-
vatica — б́укови́ця, ба́бка. — Б. ру́сская,
Aiuga pyramidalis = горля́нка, дівча́ча
краса́, гостровершкі, сухове́ршки, бо-
горо́дишник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. Fagus — бук, б́укови́на,
бучи́на. О. Л. Ш. — Б́і́лий букъ, Carpi-
nus betulus — граб, гра́бина.

2. луг, мі́тель. С. З.

3. жл́укто. С. Аф. З.

Була́вка = ши́йлька. С. З. Л. — В кита-
счку його іспови́ла, та ши́лькою зашпи-
лила. п. п.

Була́вочний = ши́лько́вий.

Була́ный = (про ко́п) — була́ний, (про

по́л) — по́ловий. По́л ж мо́ї ти по́ло-
ви́ї. п. п.

Була́тний — була́тний. По хиті́ поган-
дає — ні́ї одної ша́блі була́тної на сті́ні
не має. п. д.

Була́тъ = 1. була́т, ста́ль, крі́ця (мере́-
чата, дамаська).

2. меч, ша́бля. — Маю ша́блю у ру́ці:
ще не вмерла коза́цька ма́ті! Бог. Хм.

Була́га = 1. па́лиця, ці́пок, дубі́на
(гу́ляста). — Треба дуби́ну на твою́ спину.
п. пр.

2. гу́льтйй, гу́ляка.

Буды́рь = 2. пухи́рь, гу́ля, жоргу́ля. С. Л.

2. нері́вне місце в полі́.

3. хатка на беле́бні або в пусти́рі.

Буды́рий, буды́рья = б́ульки, б́ульби
(на воді). С. Аф. Л. Ш. — До́ц чимали́й:
он бач, ні́кі вели́кі б́ульки в ка́люжі.

Будты́рьянь = д. Бо́лдриа́нь.

Бұ́лка = б́улка, па́ляниця, (з лапками
запущеними, помазана олі́єю з цибу́лею) —
ки́шш, (гrecча) — балаб́у́ха, (невели́чка,
кру́гла) — бухане́ць, б́уханка, б́ухи́н-
ка, (французка) — ф́ранзо́ля. — Прий-
ди, прийди до вербу́нку, будеш ї́сти з ма-
слом б́улку. п. п. — Яка пше́нця така й
па́ляниця. — Па́ляниця — хлі́бові се́стриця.
п. пр. — Повна ні́ч па́ляниця, а по сере́д-
ні́ ки́шш. (п. з. — небо, зорі́ і міся́ць)
— Лучче хлі́б з водою, як бухоне́ць з бі́дою.
п. пр. — Гарячу́ зня́ку б́ухи́нку. Кот. —
Приві́з з города́ дві́ ф́ранзо́лі.

Бұ́лочная — лека́рня.

Бұ́лочникъ, ца = лека́рь, хлі́боне́к, хлі́-
бобчи́к (С. З.), б́улоши́ня, па́ляни́ш-
ниця, перепі́чайка, бублє́йниця, б́у-
блє́шниця. С. З. Л. — Хлі́бовчик і́де, ві́з
хлі́ба везе. п. п. — Зна́йте мене́ перепі́-
чайку, що на воро́тах ті́сто. п. пр.

Бұ́лочный = б́улоши́й, па́ляни́шний.

Будты́хатъ = 1. б́овтати, ко́лотити. —
Не дуже бовтай во́ду — почую́ть.

2. б́урити або ки́дати що в во́ду.

Будты́хнутъся = б́овтнути, шубо́вствнути.
С. З.

Будты́хъ = бовть, шубо́вствъ, бух, бур-
ті́сь, плюсе́. — Ішов через коло́ду, та
бовть у во́ду. п. пр. — А він зразу ш-
бовств у во́ду! — Як ка́мінь: бух! у во́ду,
та й тоне. Кот.

Була́га = 1. ка́мінь ди́кий.

2. брі́ла ка́міню.

3. д. Буа́дга 1.

Буды́жнийъ = д. Буа́дга 1.

Була́ния = прасо́л.

Бульдогъ = 1. британ, бульдогъ (анг. порода собак). С. Л.

2. револьвер.

Булькати, ся = бўлькати, ся, бўлькотіти, хлюпати, ся, хлюноскати ся, поло-скати ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпошугъ си качаточка поміж оскою. К. Ш. — А я собі у ставочку по-лоскала ся. п. п.

Бульонъ = бульйон, юшка.

Бумага = 1. — **Бумага писчая** = папір, папёр, бумага, здр. — папірець, папірка, зб. — папёр'є. — Писав би я листи — паперу не маю, засипав би листи — дороги не знаю. п. п. — Як спіг білєсеньке, як папір тонєсенке. п. п. — Думи мої, думи мої, лихо мнї з вами, чому стали на паперї сумними рядами? К. Ш. — Спи-ну твоє личко на бумазі п. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папёр'є біло, та болять мене дуже. п. п. — **Б. почтова** = листовий, поштовий папір. — **Б. обєрточная** = бібула. С. З. — **Б. хлещатая** = бавина, бавовна, бавна, бавелна, баволна. — Рани мої смертельні промивав, м'якською бавиною закладав. п. д. — **Б. гербовая** = гербовий, штемплєвий папір. — **Б. папирсная** = цигарошна. — **Б. цвєтїая** (для гапування) = заполоч. С. З. — Сорочка червоною заполочкою вишивана.

2. папір, бумага, (стара) — шпартгал, зб. — шпартгалля. — Подав на його в суд бумагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Гр. — Між шпарталами єдин аркуш рукописний польский. Л. В. — То в грубу так таки і вирє шпарталля все. Гул. Ар.

Бумагомарака, бумагомаратель = писака, писачка, базграч, партач, (про автора віршів) — віршомаз. — Писав писака, не розбере й собака. п. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й пові-рив типориним твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бумажка = папірка, папірець, папірчик, бумажка.

Бумажникъ = гаман, гаманець, гаманок. С. Аф. З. — На що тим німцям цілини, у їх і так повні гаман. п. пр. — Проклянув си чумака в рани, та й полатав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там грошій вже чорт має. п. п.

Бумажный = 1. папіровий, папіряний, папірчатий. — Папірчаті гроші. С. З.

2. бавовняний, баволняний, бавелняний. С. З. Ш. — Баволняна хустка. С. З.

Бумажная фабрика = папірня. С. З. —

Б. фабрикантъ = папірник. С. З.

Бумазєя, бумазєйный = бархан, бархановий. С. Ш.

Бунтовать, ся = 1. бунтувати, ся, по-вставати, бунт зривати. — Вели нам під Москалів утікати, або з Ляхами великий бунт зривати. п. д.

2. бунтувати, баламутити, каламутити, підбурювати. — Віп тільки людий бала-мутити. С. З.

Бунтовской = бунтливий, бунтовливий.

Бунтовщїкъ = бунтовник, бунтарь, по-встанець, баламута, (гал.) — воро-хобник.

Бунтовщїческий, бунтовщїчий = бунтов-ничий, бунтарський, повстанський. — Бунтовщице соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повстання, рбзрух, во-рохобня (гал.).

2. (в торговлі) — пачка, (шток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (шток, пряжі) — пасмо, повєсмо, (тютюпу) — папуша. — Та продала дівчина душу, та кушала коза-кови тютюпу папушу. п. п.

Бунчатъ = гудіти, густі, дзиччати, брп-ніти (про бжлі і чмелів). С. З. — Бриніли перні мушки та ранні пчолл. Бар. — Їджола бринити. С. З.

Буравить = свердліти. С. З.

Буравленіє = свердління.

Буравный = сверделовий.

Буравочный = свердловатий.

Буравокъ, буравчикъ = свєрдлик. С. Л.

Буравъ = свєрдел, свєрдлб. С. З. Л. (ве-ликий) — лопатень, (для виріплювання рулі рушниць то що) — шуст, (для розпу-кування кринишних жил, руди то що) — штірь, свєдєр. (Волинь.)

Бураковый = буряковий. — Бураковий борщ. С. Ш.

Буракъ = 1. діжечка (з березової кори з покрішкою).

2. півка (для фейерверків).

3. частіше мн. **бураки**, рос. Beta vulgaris — буряк, буряки. — Цукровий буряк, прбєтний буряк. С. Ш.

4. **бураки** — а) халїви (без зборів) і чо-боти (з такими халївами) і б) рибаль-ська снасть (для лову міноги).

Буранъ = хуртовина, хуга, віхало, за-вірюха, шквіря, хуртеча, хвіща, хві-жа. — Ось схопилась хуртовина, закурила ся долина і киить мороз у полі, на про-сторі та на волі. В. Ш. — У віконцї мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, слігом хату замітає. В. Ш. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бурачникъ = 1. д. **Бора́чъ**.

2. майстер, що робить „бураки“ (д. **Бура́къ** 1.).

Бура́чий = прил. від с. **Бура́къ** 1.

Бургомі́стръ, бургомі́стерша = бурми́стер, бурми́стр, бурми́стро́ва. С. Ш.

Бурда́ = бурда́, джурджа. (Ман.) — Іко́сь бурди замість пива дав. С. Ш.

Буре́на́ль = 1. вігрюга́, бу́ря.

2. і „роло́м, дом. — Після вчорашньої бу́рі багато в лісі вігрюлому.

Буреломни́къ = д. **Бурева́ль** 2.

Буреломъ = д. **Бурева́ль**.

Буре́на, буре́нка, буре́нушка = коро́ва бу́ра.

Бури́ть = свёрдли́ти, верті́ти.

Бу́рка = 1. кінъ бу́рої ма́сти.

2. бу́рка (кобси́якъ, керей повстяна, без рукави́в).

Бу́ркало = шві́галка і гу́ркало (ді́тські игра́шки).

Бу́ркала, бу́ркалы = баньки́. С. Аф. 3. Ш. — Чого ти так витрі́щив на мене оапкй?

Бу́ркатъ = д. **Бормота́тъ** 2 і **Бря́кнутъ** 3.

Бурку́нь = рос. 1. *Melilatus alba* — білий бурку́ц, *M. coerulea* — бурку́н-зі́'є, *M. officinalis* — жо́втий бурку́н, 2. *Medicago falcata* — бурунду́к, бурунчу́к, бурку́н, череві́шник, 3. *Onobrychis sativa* — за́ячий горо́х. С. Ап.

Бу́рла́къ = 1. бу́рла́ка, зб. бу́рла́цтво, (ла байда́ку) — байда́шник.

2. д. **Бездомни́къ**.

Бу́рла́ченіє, бу́рла́цтво = бу́рлакува́ння.

Бу́рла́чить = бу́рлакува́ти.

Бу́рливый = 1. бурхли́вий, бу́ре́мний, павальни́й, рвачки́й. — Над річкою бурхливою сто́яв коза́к з дівчи́ною. п. п. — Рвачки́й вітер.

2. невгомо́нний, неспоко́йний.

Бу́рли́ла = д. **Бу́рливый** 2.

Бу́рли́ть = 1. бушо́вати, бурха́ти, кле́коті́ти. — Мо́ре кле́коті́ло. — Злоба кле́коті́ла.

2. галасува́ти, бу́чу збива́ти, шарабу́рити, бушо́вати. — В шинку зараз почи́нає шарабу́рити.

Бурми́стръ = ста́роста, упрavíтель (з кре́стьян).

Бури́астый = рудий. С. 3.

Бу́рный = д. **Бу́рливый**.

Бурови́ть = 1. дзю́рити, рину́ти, бу́рхати. — А кров так і дзю́рить.

2. д. **Броди́тъ** 3.

Бу́рса́, бу́рса́къ, бу́рсацьє = бу́рса, бу́рса́къ, бу́рса́чва, бу́рса́цтво. — А із Бра́тства те бу́рса́цтво мовчки ви́глядає. К. Ш.

Бурта́, буртъ = бурт. — Сілі́трени́ бурти.

Буру́нь = 1. буру́н. С. 3. Ш. — Куди ча́йки у непого́дь о́жають з бу́рулями? С. Ш.

2. ба́гато, ба́гацько, си́ла. — **Буру́нь де́негъ** = вели́ка си́ла гроши́й.

Бурча́ніє = буркотни́й, буркотне́ча.

Бурча́тъ = бурча́ти, буркота́ти, буркоті́ти, бурхоті́ти. — У живо́ті бурчи́ть, бурхо́гить. С. Ш.

Бу́рь = свёрдел, шти́рь, свіде́р. (Воли́нь).

Бу́рый = бу́рий, рудий. С. 3. Ш.

Бу́ря = бу́ря, хуртові́на. С. 3. Ш. — Схопи́ла ся вели́ка хуртові́на на мо́рі, та́ка, що хви́ля забива́ла човни́. К. Св. II. — Схопи́ла ся шу́ря-бу́ря і сті́жечок ізверну́ла. п. п.

Буси́ть = 1. мря́чити, і́мжити, мжі́ти.

С. 3. **Буси́ть** = мжі́чка йде́, мгі́чка

йде́. — Дрібе́н дощик і́мжить. п. п.

2. нили́ти, пороши́ти, ку́рити.

3. бреха́ти, верзти́, терево́ні, дурни́цю нести́, пра́вити, то́чити, то́рочити.

Бусла́й = мугі́рь, муги́ря́ка, і́вал. С. Аф. 3.

Бусови́тъ = сі́ріти, сині́ти.

Бусурма́нь = д. **Басурма́нь**.

Бусъ = 1. мгі́чка, мжі́чка, са́мий дрі́бний до́щ або си́г.

2. нил, поро́х. — Чи ти, мли́й, при́наль нилом чи метели́цею? п. п.

Бусы́ = бу́зкове намі́сто (скля́не або во́скове) Ча́йч, смі́лка (з черво́ної маси), сі́чка (скля́не намі́сто, не округли́не по кра́ях).

Бусый = темносі́зий, сі́робу́рий.

Буси́тъ = д. **Бусови́тъ**.

Бута́рь = д. **Будочни́къ**.

Бүте́нь, рос. *Chaerophyllum Anthriscus* = бо́лі́голов, сверби́гуз. С. Ап.

Бу́тера́къ, рос. *Postulaca sativa* = со́сонка. С. Ап.

Бути́ть = закла́дати фунда́мент, наби́вати груз під фунда́мент.

Бутонъ = пу́'янок, пу́'яшок, (що почав розпуща́ти си) — розпу́кавка. С. 3. — Молоде́нька, паче пу́'янок. п. пр.

Бутора́жить = д. **Будора́жить**.

Бүторъ = манатки, збі́жжя, мизе́рія, ху́доба, худі́бчина. С. Аф. 3. Л. — п.

хав зо всімъ манатками. — Забрав усе лѣжки, тай повів ся кудись. — Як би взяли і всю мизерію з собою, дідами крадеце добро. К. Ш.

Бутузъ = купан, пузанъ, пузанчик; при-
садкуватий чоловік, товпіга, ошедок
(малі і гладкі).

Буть = груз.

Бутылка = пляшка, здр. — пляшечка
(лів.), бутелька (прав.). С. З. Ш. — Піч
— то бабська річ, а пляшка козацька. п.
пр. — Намочу і горілочку у зеленій пляшці:
з перцем і з верберцем. (?) п. п. — Потім
він, як в клітці пташку, над вікном повісив
пляшку. В. Ш.

Бутылочный = пляшківий, пляшаний,
бутельковий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Бутылъ = сулія. С. З. (опієтена) — бал-
панка. Мал. — Налив дві сулії наливки.

Буфетъ = 1. мисник, судник (лів.), кре-
денецъ (прав.). С. Л. — Поскладай таріл-
ки на мисник.

2. ресторан, буфет.

Бухалень, пр. *Botaurus stellaris* = бугай.
— А бугай: бугай! гпе чайку в духу. п. п.
— **Вейкій бухалень въ своємъ болотѣ**
голосить = коханий півень на своїмъ сміт-
нику шп. п. пр.

Бухало = 1. рущниця (поганенька).

1. д. Бухалень.

Бухарь = д. Бубенчикъ.

Бухать, ся = бухати, ся, бухкати, ся,
гѣнати, ся. — Даді рухнув за язик —
бухнула рущниця. С. Ш. — Він так з роз-
гошу і гешув ся.

Бухнуть, ся = 1. бухнути, ся, гѣпнути,
ся і д. Брякнуть 2.

2. лягнути, випалити (сказати що грубо,
не розважно).

3. дубнявити (С. Ш.), бучавити, бухну-
ти, набухати. С. Л.

Бухта = затока, бухта. — **Съ бухты —**
баракты = ні з того, ні з сього, зне-
чѣв'я. С. З.

Бухъ = д. Баць і Бултихъ.

Бучало = вир, водокруть, крутінъ, кру-
ча, шум. — Так кобтить, як вир водою.
п. пр. — Попав у саму кручу — пасялу
ниплив.

Бучать = д. Бунчать.

Бученіе = зоління, лужіння.

Бученъ = джміль.

Бучило = бакаїй, ковбань.

Бучить = лужити, золити, ся. С. Аф. —
Щоб у п'ятиццю нилом не нилили, а в су-
боту платти не золити. п. п.

Бучной = золінний. С. Аф.

Бушевать = бушувати, буйти, бучу зби-
вати, бурхати, вихорити, шурмовати,
войдувати, гвалтувати, шнувати. С. З.
— Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди бу-
яли: чи не бачили голубки поміж голубами.
п. п. — І вітри зачали бурхати. Кот.
В Італію ми не доїдем, бо ми ре дуже щось
шнує. Кот. — Годі тобі, сире, шурмовати
— уже твоя мила примирил. п. з.

Буйнитъ, буйство = д. Буйствовать,
Буйство.

Буйнъ = забійка, задбора, задержка
(С. Аф.), галабурдник. Фр.

Бы, когда бы, если бы, чтобы = коли-б,
щоб, як-би.

Бывалець = бувалець, бувалий. — Був у
бувальцях: знає — що кий, що палиці. п. пр.

Бывало = бувало, було. — Було колись
в Україні ревіли гармати. К. Ш.

Бывалый = бувалий, минулий, колишній.
— От згадали колишнє. Кот.

2. д. Бывалець.

Бывальщина = билиця, бувальщина, бу-
валь. — Се не казка, а билиця або бу-
вальщина, сказати. К. Ш.

Бывать = бувати, трапляти ся, луча-
ти ся. — Се з ним буває. — Траплять ся
часом тихенько западе. К. Ш. — Він рідко
коля у нас буває. — **Бывать часто у ко-
го** = учашати до кого. — **Какъ ни въ
чемъ не бывало** = мов нічого й не
було, наче й не він, не вона. — **Ни-
чуть не бывало** = зовсім ні. — **Этому
не бывать** = сього не буде!

Бывший = бувший, що був, минулий.
— **Нікогда бывший, когда-то бывший** =
колишній.

Быковникъ, рос. 1. *Verbascum nigrum* =
горлячі, омѣн.

2. *Melampyrum* = братіки, Іван та Ма-
р'я. С. Ав.

Быкъ = 1. *Bostaurus* — бик, віл, (стад-
ник) = бугай, (дикий, *Bosurus*) — тур.
С. Аф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве,
а хто кого дере, сам чорт не розбере. п. пр.
— Сидить, як тур у горах. п. пр. — З то-
бою ходити, як з туром водитись. п. пр.

2. медвідь, олень, лось (самці).

3. д. Бычокъ 3.

4. водяний быкъ = д. Бухалень.

5. СТОВН (мурований для підпори моста).
— **Быкъ быкомъ** = упертий, як віл.
— **Скільки съ быкомъ ни бить ся, а мо-
лока отъ него не добить ся**, п. пр. —
з бика ні лою, ні молока. п. пр.

Быліна = 1. д. **Бывальщина**.

2. **Біліна**, **білінка**, **білінонька**. — Ой одна п, одна, як білінонька в полі. К. Ш. — Чи щаслива ж та біліна, що росте у полі? Кот.

2. **Дума** (великоруська епична пісня про давних лицарів).

Біліе = зілля, біл'є. — Ой Васню! спди у біл'ю, а я у бодлачу (?), а як буде темна пічка — я те зобачу. п. п.

Білоє = минуле, колишнє.

Біло́й = **мину́лий**, **прежній**, (давно ко— лась) **колишній**.

Быль = д. 1. **Бывальщина** і 2. **Біліє**. — Сказка — складка, а п'єсія **быль** = казка — байка, а пісня правда. п. пр.

Быльє = д. **Біліє**. — **Было**, да **быльєм** поросло, н. пр. — було, та загало; було, та за водою пішло, п. пр. — Було колись — минуло ся.

Быльєватый = бур'януватий. — Сіно трохи бур'яновате.

Быльник **бѣлый**, рос. *Gnapholium sylvaticum* = суховершики. С. Ап.

Быльник, **быльняк**, рос. *Artemisia vulgaris* = **чорнобил**, **забудьки**, **забудка**, **нехвороща**. С. Ап.

Быстрѣхонекъ, **быстрѣшенекъ** = швиденький, жвавенький, кутенький, бистрєнький, швидєсенський і т. д.

Быстрина = **бистрини**, **бистрий**, **бистря**, **стрижень**, **прудовод**. — Зіхали ми на саму бистрию. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Быстроглазый = **бистроокий**, **бістрий** на очі. С. Ш.

Быстролетный = **бистроплинний**. С. Ш.

Быстроногий = **прудкий**, **вітроногий**. — Войско вітроногими коньми своїми. Л. В.

Быстроетъ, **быстрота** = **швидкість**, **пру́дкість**, **хуткість**, **скорість**, **бистрина**. С. Л.

Быстротечный = д. **Быстролетный**.

Быстротокъ = **прудовод**, **стрижень** і д. **Быстрина**.

Быстроуміе, **быстроумный** = **бістрий** розум (С. Ш.), **меткий**, **спритний**.

Быстрый, **быстро** = **швидкий**, о, **прудкий**, **хуткий**, **шпаркий**, о, (найбільше про воду) — **бістрий**, (порівн. ст.) — **швидчий**, **швидче**, **швидчийш**, **прудчий**, **хутчий** і т. д., **мерщій**. — Швидкоі роботи ніхто не хвалить. п. пр. — Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. п. п. — Панська ласка

бистрим конем їздить. Фр. — Та йди бо мерщій!

Быстръ, **быстрякъ** = д. **Быстрина**.

Бытіє = **буття**, **життя**, (С. Ш.), **існування**.

Бытность = **пробування**, **бутність**, **буття**. С. Ш. — **Въ бытность мою...** = за час мого пробування, за мого буття, коли я був...

Быть = 1. **побут**, **побит**, **життя**. — Чорпоморський побит — Я. Кухаренка.

2. д. **Бытность**.

Быть — **бути**, **пробувати**, **жити**, **знаходити ся**, **мати ся**, **існувати**. — А пробував там аж до смерті Іродової. К. Св. Ш. — І мій батько такий мав ся і в його вдав ся. — Більш кони лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. н. пр. — **Было** да **сильно** = **було** та **загуло**, **було** та **за водою пішло**. п. пр. — **Будь**

добръ, **будьте добры** = **будь** ласка, **будь** ласкав, **будьте ласкаві**! — **Будь**

что будетъ, **была не была** = **що буде**, **те й буде**. — **Що буде**, **те й буде**, **а буде** те, **що Бог дасть**. п. пр. — **Будеть съ него** = **буде з його**. — **Будеть тебѣ** = **буде тобі**! **знатимеш**! ось **пострівай**

лиш! — **Быть въ состояніи**, **въ силахъ** = **приміти**, **примогти**, **змогтись**, **здужати**, **здолати**, **силу мати**. — Не здужаю цього зробити. — **Примів** (**приміг**) би, в ложці води утопив. п. пр. — **Коли б змогтись**, **та ще поволоктись**. п. пр. — **Быть**

можетъ = **може**, **мабути**. — **Быль** **такое** = **счез**, **зник**, **пропав**. — **Быть къ лицу** = **лічати**, **до лиця бути**, **приставати**. — **Що не надіне**, **йй усе лічати**.

— **Быть годнымъ** = **годити ся**. — **Быть нужнымъ** = **здавати ся**, **здати ся**. — **На віщо він йому здав ся?** — **Быть свободнымъ** = **гуляти**, **гулящим бути**, **порожнювати**. — Як буде гулящий час, тоді зробию. — Не довго порожнювали гасичи, усі пішли на молоко. — **Быть по сему** = **нехай так**! — **Быть бариномъ**, **писаремъ**, **купцомъ** і т. д. = **панувати**, **писарювати**, **купцювати** і т. д. — **Какъ**

быть человекъ = **як слід людини**. — **Такъ и быть** = **гаразд**, **добре**, **нехай так**, **сілється**. **Нехай так**, **нехай риба буде**

как. п. п. — **Какъ быть?** = **що робити?** **як його бути?** Ой сама я не знаю, **що робити маю**. п. п. — **Что изъ этого будетъ?** = **що з цього буде**, **до чого воно йдєть ся?** — **Какъ бы тамъ ни**

было = щоб там не було. — Надо быть, надо полагаѣть = мабуть, либонь. — Він мабуть вже прийшов.

Бытьє = д. Бытіє, Бытность, Быть.

Бычати́на = воловина, бичина, м'ясо, гов'ядина.

Быча́чий, бы́чий = бича́чий, воло́вий.

Бычи́ться = 1. хму́рити ся, во́вком ди-
вити ся.

2. опина́ти ся, спина́ти ся, спіра́ти ся, пруча́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

Бычо́къ = бычо́к і д. Ба́бка 3. — Годова́лый бычо́къ = бу́зімок, бу́зівок, на-
зімок. — Як годовавий підсвінок або до-
брий назімок. К. Х.

Бѣгале́ = бігання, бігани́на, гасання.

Бѣга́ть = 1. бігати, гасати, ганя́ти, чухра́ти, шмигля́ти. (Д. Бѣжа́ть). — Турн к валу підступивши, скрізь на зикра-
тому гасав. Кот. — Из льоху та в хату
знай шмигляє, наливає. К. III. — Гая, мо-
плив, як та собака. К. X. — Бѣга́ть вза-
пуски = на ви́передки бігати, пере-
бігати ся.

2. тікати, утікати, втіка́ти, мандру-
ва́ти. — Він не раз вже тікає з служби.

3. ухила́ти ся, пура́ти ся. — На віщо ж
він пураєть ся людей?

Бѣга́ться = 1. на ви́передки бігати, не-
ребігати ся. — А ну, давай на випередки
— хто ко́го ви́передить.

2. тіка́ти ся. — Коло Ганни Зача́тія вов-
ки тікають ся. С. III.

Бѣгле́ць = утіка́ч, втіка́ч, тіка́ч, збіг.
С. З. III. — Троянець — голяк, втікач, при-
плентач, ланець. Кот.

Бѣглость = д. Быстрость.

Бѣглы́й = 1. уті́клий (С. Л.), збі́глий
(С. З.), забі́глий і д. Бѣгле́ць.

2. швидкі́й, хуткі́й, мото́рний.

3. поверхо́вний, ле́гкий, побі́жний
(гал.). — Бро́сить бѣглы́й взгля́дъ = ски-
нути оком, намигну́ти оком. — Бѣгло
= швидко, швиденько, хутко, хутень-
ко, на швиде́у ру́ку, побі́жно (гал.)

Бѣгля́нка = утіка́чка, втіка́чка.

Бѣгово́й = біговий. — Бѣгові́я дро́жки
= бігунці. — Він зараз за́пріг ко́ля в бі-
гу́нці, тай по́хвав.

Бѣго́мъ = бігом, бірма́, бігце́м, біжкн,
біжка́, підбі́гцем. С. Л. III. — Не то що
ходою, біжка до́біг би. — Горни́на підбі́г-
нем покванила ся до дому. Фр.

Бѣгоме́ръ (одеметръ) = бігомір.

Бѣготні́й = бігани́на, бігани́ця, гасання.
— В ночі підняли таку біганину, що всі
попрокидали ся. С. III.

Бѣгство́ = уті́кання, уті́чка, уті́канка,
уте́ка, уте́к, уте́ча, уте́чка, уті́к, вте́ка,
втек. С. III. — Пі до втеку горді́й шляхті,
ні до оборо́ни К. Д. — Стра́х до уте́чки
з Польщі. Л. В. — О́брати́ть, ся вѣ бѣг-
ство́ = поверну́ти на вті́ки, пу́ститись
на вті́ки, на вті́кача́ (С. З.), на́кивати́
п'ята́ми. — А він баче, що не переливки,
та на́втїкача.

Бѣгетвова́ть = уті́кати, вті́кати.

Бѣгункі́ = бігунці.

Бѣгу́нь = 1. д. Бѣгле́ць.

2. (про ко́ня) — бігу́н, баскі́й.

3. жо́рен (сторчовий у млині).

4. сту́пир (до ростира́ння фарб або похо-
вої маси).

Бѣгу́чий = 1. текучи́й. — Во́да текуча, а
не сто́яча.

2. линію́чий (про ко́лір).

Бѣгу́ = 1. біг. — На бѣгу́ = на бігу́,
у бі́зі. С. III.

2. бігові́сько. С. III.

3. Бѣга́ = а) гоні́тва. С. Ж. б) ман-
дрівка, вті́ки. — Нахо́дїтьсѣ вѣ бѣ-
гахъ = бу́ти в ма́ндрах, в ма́ндрівці,
на вті́ках. — Ма́ндрівочка — рі́дна ті-
точка. п. пр.

Бѣда́ = біда, лі́хо, го́ре, неща́стя, не-
до́ля, приго́да, безтала́ння, ли́ха го-
ди́на, безго́лов'я, ха́лена, причи́на,
здр. — бідо́нька, лі́шенько, го́ренько,
неща́стячко, недо́ленька, приго́донька,
(не велика) — шів бі́ді — лі́ха. — Ой
біда, біда чайді́ небози́, що вивела ді́ток при-
бітїй доро́зі. п. п. — Го́ре, ли́хо і біда —
не даю́ть за тебе. Кв. — Ти́ха во́да береги
зрива́є, ли́ха година па́ру розлуча́є. п. п. —
Мені́ з ду́мки не́йде наше безтала́ня.
Кот. — Ста́лась йому́ приго́донька не в де́нь,
а в по́чі — зане́дужав чу́маченько, з Криму
идучи. п. п. — Се ще шів бі́ди-ли́ха, ак
грошїй не має, абп була́ сила. — Бѣ́да
бѣду́ ро́діть, Бѣ́да не при́ходїть о́днѣ,
Бѣ́ды по бѣ́да́мъ, п. пр. — о́дна бі́да иде́
і дру́гу за со́бою веде́; біс бі́ду не-
ребу́де — о́дна згине́, дру́га бу́де.
Бі́да бі́ду поро́дила, а бі́ду чо́рт. п. пр.
— Вѣ́ то́мъ то и бѣ́да! = то-то бо й
лі́хо, го́ре. — Бѣ́да стра́снѣсь = ли-
хо спі́ткало. — Ка́къ на бѣ́ду = як на
лі́хо, як на те́. — Ли́ха бѣ́да нача́ло
= почи́н трудо́ний. — На́влѣць бѣ́ду =

накликати ліхо. — Пережити бѣду = перебідувати. — Помічь, пособить бѣдѣ = запобігти ліхови. — Сень бѣдъ, одинъ освѣтъ, н. пр. — чи раз бѣтько вдарив, чи сім раз, однаково одвічати.

Бѣдника = бідонька, лишенько і т. д. д. **Бѣда**.

Бѣднитися = біднити ся, бідкати ся. С. III.

Бѣдновать = бідувати. (Д. Бѣдствовать).

Бѣдность = бідність, убожество, убожество, недостатки, бідота, мизерин, злидні. — Та така бідність, таке убожество. Кот. — Козачатко до великого убожества прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки. н. пр. — Наші злидні ваше багатство перебудуть. н. пр.

Бѣднота = 1. д. **Бѣдность**.

2. бідота, біднота, голота, сиріма, голтіна, сиріманія, убіж, злидні. — Не боїть ся голода ні дощу, ні холода. н. пр. — Хоч злидні, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сипу, де голода нѣ. н. п.

Бѣдный = 1. бідний, убогий, вбогий, н. можний, мизерний, злиденний. — Ми не бідні, бо дупу маєм, тільки чорт бідний. С. III. — Вони люди злиденні. Ном. —

Бѣднымъ дѣлать = біднити, нищити, убожити. Наші пивні продавали, бідняли нас постійми. К. Д. — **Бѣднымъ представляться** = збіднитися.

2. бідний, бідоласний, сердешний. (Д. Бѣдняга 2.).

Бѣднѣть = біднити, біднішати, вбожити, убожчати, зводитися, переводитися, голіти, мизерніти. — Так звів ся, що хліба ні за що купити. С. Л. — Був колись багатирь, та перевівсь ні на що.

Бѣдняга, бѣднякъ = 1. бідняк, бідак, бідарь, злидень, злидарь, худак, харняк, голяк, голодрабець, безштанько, сирімаха, голтінака і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣднота** 2. — Микита був злидарь, слівми було розмочує сухарь. Б. Б. — Такі злидні, що й кицьку нема чим з пічурки вимашити. н. пр. — По під тинию сирімахи і днює й почує. К. III. — А в пивного сирімахи — ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбиши виглядає доля. К. III. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідолас, бідак, сердєга, бідоласний, бідний, сердешний, небѣга, не-тіга, небора́к, небора́ка, горона́ха. С. З. Л. Сльвали сердєги, а слєзи лились. К. III. — В селі не бачили й не чули, де вона поділась, думали на пожарищі небога згоріла. К. III. — Жде його небога, не діждеть ся. н. о. — Вижду на могилу, падівши

серцягу, ой хто мене та пригорне, бідного нестигу. н. п.

Бѣднѣть = д. **Бѣднѣть**.

Бѣдовать = д. **Бѣдствовать**.

Бѣдовый = 1. (про діло) — лихий, небезпешний.

2. (про чоловіка) — завзятий, невгомонний, голінний.

Бѣдокурить = шкідити. — Куди не влізе, скрізь нашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкідник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасливий.

2. бідоласний, злиденний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное время** = лиха година, лихоліття, злигодня година. — Як у нашій славній Україні були колись претрашній злигодні години. н. д. — **Бѣдственное положеніе** = лиха година і д. **Бѣда**.

Бѣдствие, бѣдство = лиха година, хуртовина, халена, безголов'я і д. **Бѣда**. — При добрій годині куми й побратими, а при лихій годині — не має й родни. н. пр. — Прибудь до мене, одвідай ти мене на чужій чужині, при злій хуртовині. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочине, отак і дівоча мине хуртовина. К. III. — Здорове тіло його перенесло всі ті халени без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бідування, горювання.

Бѣдствовать = бідувати, горювати, лихувати, бідкати ся, злиднювати, по-невѣряти ся. — Отак і я на сім світі сам бідую. Аф. — Піді до Кракова — всюди біді однакова, піді й за Кариати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасичок десь на чужині бідваєть ся. О. Мар. — Ото вже старий не поневіряв ся у своїх діттих, жив, як на своєму господарстві. п. о. — Як ми бідували, а поки ту напичку тільки відбували. н. п. — Не кажи, що я злидною, а кажи, що я шаную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийді, подиви ся. Кот.

Бѣжаніе = д. **Бѣганіе**.

Бѣжать = 1. бігти, (швидко) — чухрати, драти, чесати, чкурати, чимчикувати, мчати́сь, дму́хати. — Вицю і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі почурав. Кот. — Вовк помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. III. — Дмухнем лиш, братиці, ми до неї. Кот. — Чкурув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гасати, ганяти. — Галя, мовляв, як та собака. К. X. (Дрібенько ступаючи) — дріботіти, конотіти. (Не швидко) — трюхати, тюнати, підтющєм, трюш-ком бігти, трюхикати. С. III. (Тупаючи ногами) — тупотіти, тупотати, лопоті-

ти. — А він навтікача, аж допотити.

2. ухилити ся, цура́ти ся, ті́кати, у-ті́кати. — Чого ви нас цураєтесь?

3. ті́кати, (у)вті́кати, мандрува́ти, дра́ла, ті́гу, (ду)хача́ дава́ти. — Од па-мисти поли вріж та тікай. п. пр. — Втік не-ті́к, а побігти можна н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.

4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бі́гти, збіга́тись. — Молоко збігло ся. — Борщ біжа́ть. С. Ш.

5. (про ко́лір) — ли́няти.

6. (про го́дину і воду) — бі́гти, то́чити ся, пли́вти. С. Ш. — Вода то́чить ся. С. Ш. — Біжить річка — мли́новка, ка́міні руйнує. п. п. — Верхвино, ти сві́тку пап, ой як в то́бі пам мило! Як струме́нь то́й пливе пам час, весело, шумно, сьміло. н. п.

Біже́нець = д. Бѣ́лѣць.

Біжо́къ = здр. від с. Бѣ́гъ = кіне́ць, пе-регі́н (скільки можна пробігти враз).

Бі́жево = 1. білі́зна.

2. білі́ння.

Бі́лезна́ = риба з породи коро́нів *Aspius* гарах.

Бі́лѣкъ = тюле́нь молодий білої масти.

Бі́лена́ = д. Белена́.

Бі́ле́ніє = білі́ння.

Бі́ленький = 1. біле́нький.

2. д. Бѣ́лѣкъ.

Бі́лесова́тий = білі́стий, біля́вий. (С. Ш.)

Бі́лесові́на = лі́сина (біласта пляма).

Бі́лѣсть = д. Бі́лезна́.

Бі́лѣ́сый = д. Бі́лесова́тий.

Бі́лѣхоне́къ, бі́лѣ́шене́къ = біле́сенький.

— Як сипі́ білѣ́сеньке, як па́пір то́пѣ́сеньке. п. п.

Бі́ли, *Leucorrhoea* = опла́ва, упла́ви. — У не́й що рази довго уплави. Полт.

Бі́ливать = бі́лити.

Бі́лі́зна = ясна́ смуга або пля́ма.

Бі́лі́зна = бі́ль, білі́сть, біля́нка. С. Ш. — Личко мила, бі́ль бі́ліла. п. п. — Да-стівко! на то́бі весня́нки, да́й мені́ біля́нки.

Бі́лийкъ, рос. *Alisma Plantago* = шпільник, водя́ний по́лі́тчик, жо́вник. С. Ап.

Бі́лі́ло, бі́лі́ла, бі́лі́лы = білі́ло, по-бі́л. — Свинцо́вья бі́ліла = блѣ́вас. С. Аф. Ш. — Бо щокі́ терли ма́лією, а блѣ́васом і ніс і лоб. Кот.

Бі́лі́льний = білі́ловий, блѣ́васові́й.

Бі́лі́льни́къ, ца́ = білі́льник, ця́. — Тре-ба на́няти білі́льни́ць — побі́літи хату.

Бі́лі́на́ = д. Бі́лі́зна́.

Бі́лі́ти, ся́ = бі́літи, ся́, побі́ляти. —

— Шити-бі́лити: завтра Вели́кдень. п. пр.

— Бі́лити по́лотно.

Бі́лі́ця = білі́ця, черні́ця (пенострижена).

Бі́лі́чий, бі́лі́й = біля́чий. — Біля́ча шу́рка.

Бі́лка = 1. *Sciurus vulgaris* — бі́лка, (С. Ш.), віві́рка (Прав.).

2. білі́ння.

Бі́лкй = бі́лкі. — Чого ти витрі́щив бі́л-ки? (очі) С. Ш.

Бі́лкова́ть = за бі́лками охоти́тись.

Бі́лко́віна́ = бі́лковина́.

Бі́лко́вый = бі́лковий.

Бі́ло́ = бі́ло (С. Ш.), чи́сто.

Бі́лобо́кій = бі́лобо́кий. — Соро́ка бі́лобо́ка.

Бі́лобро́вый, бі́лобро́сый = бі́лобро́вий. С. Ш.

Бі́лобро́хий = бі́лопу́зий, підла́сий. — Від підла́сий.

Бі́лова́тий = біля́стий, біля́вий (С. Ш.), про́бі́лувати́й. — Вовки зимо́ю про́бі́лу-вати́. Чайч.

Бі́лова́ть = бі́лува́ти. С. Ш.

Бі́лови́къ = 1. д. Борови́къ 1.

2. папі́р пере́писаний на́чисто.

Бі́лово́й = бі́ловий, бі́лові́к, пере́писа-ний на́чисто.

Бі́ловоло́сый = бі́ловоло́сий, бі́лий, бі-ля́вий.

Бі́логола́зый = бі́лоо́кий, бі́лозо́рий. С. Ш. — Бі́лозорий кінь. С. Ш.

Бі́логоло́вець = 1. рос. а) *Spiraea ulmaria*, д. Вагу́льниць і б) д. Ведрене́ць онісо-вий 2., в) *Crepis lectorum* — куль-ба́ба, ді́кий молоча́й, жо́втий цві́т, г) *Silvaus pratensis* — морко́вник. С. Ап.

2. хви́ля пі́ява.

Бі́логоло́вка = рос. д. Вагу́льниць, *Spi-rgaea ulmaria* і *Fritolium montanum* — ку́ряча ла́шка, со́рочі ла́нки, бі́ла ка́шка, ко́нючина, кваси́к. С. Ап.

Бі́логоло́вникъ = рос. а) д. Вагу́льниць *Spiraea ulmaria* і Бі́логоло́вець 1.—в., б) *Vaccinium uliginosum* — голу́бець, п'я-ни́ця, пія́ки, ло́хіна, ло́хачі, глу́хія (гал.), в) *Berteroa incana* — ба́бійши́к, йка́вка, г) д. Бобови́къ 2. С. Ап.

Бі́логоло́вий = 1. бі́логоло́вий. — Ма-ківочки — бі́логоло́вочки! чи ви поспі́ли? (Приспів до весня́нки). С. Ш.

2. сивий. — Сивий ді́д.

Бі́логри́вый = бі́логри́вий. С. Ш.

Бі́логру́дый = бі́логру́дий. С. Ш.

Бі́лозо́ръ, рос. *Parnassia palustris* = бі́ло-

зѳр, гадаїзїл'я, м'аточник білий. С. Ап.
Бѣлокопѣтннкъ, рос. *Tussilago farfara* і *Petasites vulgaris* — підбіл, м'ачушник, м'атошник, рѳнник. С. Ап.

Бѣлокѳрка, рос. *Artemisia inodora* == нехвороща біла. С. Ап.

Бѣлокрїазннкъ, рос. *Calla palustris* == ф'ялковий кѳрїнь. С. Ап.

Бѣлокўдреннкъ, рос. *Ballota nigra* == глуха кропива, м'ятошник, собача м'ята, шандра. С. Ап.

Бѣлокўрый == д. Блондїнь.

Бѣлокъ — 1. білѳк (в'яцї, в'бїї, в'рослїпї).

2. д. Бѣлѳкъ, Бѣлкї, Бѣлковїна.

3. рос. *Anemone* == прѳлїска, перелїска. С. Ап.

Бѣлолїцїй, ая, Бѣлолїчка == білолїцїй, білолїкїй (С. Аф. Ш.) і д. Блондїнь, ка.

Бѣлолѳзъ, рос. *Salix amygdalina* == білотал, талá, лѳзá. С. Ап.

Бѣломѳйка == 1. прáчка.

2. мѳйки (де мѳють вовпу на рїцї). — На мѳїках подешно зарѳбляє.

Бѣлопўшца == д. Бѣлогѳлѳвецъ 1 - в.

Бѣлорўсєъ == білѳрус, лїтвїн. — Лїтвїн баїчка пїймав райка. н. пр.

Бѣлорўчка == білѳрўчка (С. Ш.), лѳхкѳвич (С. Фр.), лѳхкївна.

Бѣлорыбїца, риба *Salmo nelma* == білўха.

Бѣлоснїжнїй == снїговобїлій (Нов. Лев.), білоснїжнїй.

Бѣлѳстѳйка, рос. *Pulmonaria officinalis* == медўнка, медўнчики, медянік, медунїчник, дзвѳники, щемелїна, волѳвій азїк. С. Ап.

Бѣлоталъ == д. Бѣлолѳзъ.

Бѣлотўрка == д. Арнаўтка 2.

Бѣлотїльнїй == білотїлій.

Бѣлоўсєъ == 1. білоўсє, білоўсїй, біловўсїй. С. Ш.

2. рос. *Nardus stricta* — кѳвилá, мїчка. С. Ап. — Вітер кѳвилу та кѳмш по стѳну розсїпає. н. д.

Бѣлоцвѳтка == д. Бѣлѳкъ 3.

Бѣлоцвѳтъ, Бѣлоцннкъ == д. Багўальннкъ, *Spiraea ulmaria*.

Бѣлоцннкъ == охѳтник за білками.

Бѣлочнїй == білячїй, білковїй, вївїрковїй.

Бѣлочпнїй == білковїй.

Бѣлошвѳйка, бѳлошвѳєя == швáчка, швáля. С. З. — Вона швáчка й прáчка: дѳтепна дївка. Кв.

Бѣлошѳрстїй — білій, білошѳрстїй, білан, біляк. С. Ш.

Бѣлўга == 1. риба *Acipenser huso* — білўга. С. Ш.

2. морс. живѳтина *Delphinus leucas*.

Бѣлўжина == білўжина.

Бѣлўжїй == білўжїй. — Б. клей == карїюк.

Бѣлўхá == 1. д. Бѣлўга 2.

2. рос. *Antennaria dioica* — нечўї-вїтер, нечўївїка. С. Ап.

Бѣлўжннкъ, рос. *Filago arvensis* == горлянка, груднá трáвка, полїнчик. С. Ап.

Бѣлїй == білій (на масть) — білан, біляк. С. Ш. — Білій як снїг. — Ой лихо не Петрусь — білє личко, чорнїй ус. п. п. — Постїль біла, стїпа нїма — нї с ким гѳворити. п. п. — Та прїйшов же я та у пѳдїю, та дала Сѳлоха сорѳчку білу. п. п. — Бѣлая избá == 1. сѳвїтлїця, кїмна-та, гѳрнїця. 2. хáта з пїчкою з кѳмїном. — Та взяла його за ручєську, по-пѳла його у сѳвїтлѳнїку. п. п. — Бѣлїй сѳвѳтъ == сѳвїт Бѳжїй. — Бѣлѳє ору-жїє == холѳдна збрѳя (шаблї, кнїжаля то-щѳ). — Бѣлѳє стїхї == вїршї без рїфм.

Бѣль == 1. біль. (Всє білє — білі пїтки, біла фарба то-щѳ, порївнїй теж „Бѣлизнá“.) — Білі клубкї 5. Ст. Оп. Кїєв. Ст.

2. лусká (риб'яча).

3. риба крїм осѳтрової порѳди.

4. біль, папїрѳвки (порѳда лѳлакїв).

5. д. Бѣлогѳлѳвннкъ в.

Бѣльє == білїзна (С. Ш.), хўсти, хўстя (С. З.), сорѳчкї, шмáття (Прав.). — Матї пішли на рїчку сорѳчки прати. Полг. — Прала щѳ тїжнї їх білїзну. Фр.

Бѣльмѳ == більмѳ (С. Ш.), скáлка (С. З.), полўда. (Останнє, здаєть сá, тїльки в знач. *Satagasta*, а першї два і в знач. *Leucoma*.) — З білого ока слїзу спїває, тѳму закнїпає, більмѳ знáня. п. зам. — Злїзав білє більмѳ, попїс на очерета, па болѳта. п. зам. — Іздїв у Кїїв, там Каравáєв зняв полуду. С. Нїс. — Як сказав вїн, так наче полуда з очїй спáла. — Хоч і яспѳ зѳрї сѳвїтїть, не всї видятї людї, ой сѳть такі мѳжи пїмї, щѳ маѳють полудї. н. п. — Бѣльма, бѣльмѳы == очї, бап'кї. — Чѳгѳ ти вїтрїцїв бап'кї? — Какъ бѣльмѳ на гла-зў — як сїль в ѳцї. — Став сї пїму, як сїль в ѳцї.

Бѣльмѳочнїй == більмѳѳкїй, більмáк. (С. Ш.)

Бѣльгугъ, бѣльчўтъ == д. Бѣль 3.

Біліть = біліти, білішати.

Біліть, ся = біліти, ся, (про воду) — лисіти, ся, (ясно) — ясніти, (як срібло) срібніти. — Ані зірочка не зріє, тільки світ я степу біліє. В. Ш. — Риба града, дно лисіло. Р. В. — Ясною смугою срібніла течія кришніша.

Біляк = 1. біляк, чепур'їн. — Златосніп киячки на козаки, турецькую білую кобу на козаки на біляки. П. д.

2. таб'їн (про рибу на Волзі). — Оследці ходять табунами. С. Ш.

3. біляк, заєць *Lepus variabilis*. С. Ш.

Білянка = білінка, біл'уха, білівка, білівиця. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блондінка“).

2. гриби *Agaricus nitidus*, *procerus* і *subdulcis* — білінка. С. Ап.

Білячйна = зайтяна.

Білячка = білор'учка, чепур'уха. С. Ш. Л.

Бісенокъ, бісєнышъ = бісені, бісик, чортеня, чортик.

Бісєво = дурман. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилась.

Бісєна = дур, дурість. — Викип дур з голови.

Бісєть = бісити, дратувати.

Бісється = 1. бісити ся (С. Аф.), казїти ся, скаженїти, навісіити. — Собаки з жругу казїть си. п. пр.

2. бісити ся, лютовати (С. З.), сатанїти, скаженїти. — Лютує, мов скажений, — Запінцалась, посатанїла, цепає дурману ізїла. Кот.

3. казїти ся, мордувати ся, дурїти, пустувати. — Ганяли, бігали, казїлись, аж лав ся де-коли і шіт. Кот. — Мордуєть ся, як чорт в лотоках. п. пр.

Бісєноватий = біснуватий. С. Ш.

Бісєноваться = д. Бісється 2.

Бісєвка = чортїця, відьма.

Бісєво молоко, рос. *Euphorbia* — молочай, молочак. С. Ап.

Бісєвскій = бісів, бісєвскій, чортів, чортячий, диявольський, гаснидський, гємонський. — Ах ти, бісів син. С. Ш. — Твою пену долю розшарпав Виговський, що серце, мов казїнь, а розум бісєвський. п. д. — Чортяча спокуса. Лев.

Бісєвщина, Бісєвство = 1. чортяцтво, чортівнина, чортівщина, бісєвщина. 2. біснєвання, лютовання, шалєство. (С. Ж.)

Бісєкъ = синїця з породи *Parus*.

Бісєъ = біс, чорт, диявол, дїдько, сатана, кїций, гаснид, гємон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебуде. п. пр. — Чорте! на тобі гріш, тільки мене не руш. — Вигори міако; посїй рїдко то й уродить си дїдько. п. пр. — **Разсєпать ся мїакомъ** = бісикки пускати, підсипати ся. — А до мене губерєць підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Почав він їй бісикки пускати. С. Ш.

Бішєникъ, бішєница = 1. рос. а) *Cicuta virosa* — бєх, віха, вомїга, б) д. Белладона. С. Ап.

2. запридух, дурман (дуже міцна настойка).

Бішєнка = буркунєць, порода оследців *Clupea caspia*.

Бішєнство = 1. несамовїтїсть, шалєнство (С. З.), шальга; лютїсть. — Шальга на тебе паходить, та хочеш людїй кусати, чи що? Фр.

2. сказ, скаженїсть, скаженївка, стєклїзна. — Собака здохла від сказу.

Бішєнствовати = д. Бісється 2.

Бішєний = скаженїй, кручений, скаженїюка, стєклїй, шалєний, навісїй, навіженїй, несамовїтїй, бішенїй, біснєватїй; лїутїй, нїнявїй. — Скажена собака і свого господаря кусає. п. пр. — Скаженому псови ступай си з дороги. п. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побїгла. — Зїпське щєня, як би йому очі, то скаженїшого і не було-б. п. к. — Якусь пову сплу почув в собі, якусь відвагу шалєну. Фр. — То бігла як би шалєна, стояла довго тороплена. Кот. — Сам, мов бішенїй, стояв. С. Ш. — Оженив си навісїй та взяв біснєвату, та не знали що робити — запалили хату. п. п. — **Бішєная вїшня** = д. Белладона. — **Бішєная рїба** = д. Бішєнка. — **Б. трава** = д. Белєна. — **Бішєное зєльє**, рос. *Datura stramonium* = дурман, дурноп'ян, дїв-дерево, будяк, нїмїця. С. Ап.

Бїкнутъ = д. Брїкнутъ 2 і 3.

Бїшка — баранчик, ягнї, ягнїтко, овєчка, ягнїчка.

Ва́бикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сюркало.
— 3 дудочкою багато перспелів паловидл.
2. о́гирь молодий, лоша́к.

Ва́бити = ва́бити, прина́жувати, ма́нити, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вава́кати = 1. хава́кати (про крик перспелів).

2. д. Болта́ть 3.

Вавило́нистий = кривий, кру́чений. по-кру́чений.

Вавило́ны = покру́чена доро́га, ма́нівці, (про мерсжки) — криву́льки, криві ме-режки. — Пи́сають вавило́нами = криво пи́сати. — Выводи́ть вавило́ны = пи-сати мислі́те, то́чити ся (про лїпих.)

Ва́га = 1. ва́ги, ва́жниця, терези́. С. 3.
— Поламали терези, сі́ль ва́жучи на вози. п. п.
2. вага́, ва́жниця, підва́га. — Проши́в дрюки і ва́жницю і з дьогтем ма́зинці. п. п.
3. ште́льва́га (у скипа́жів — дрючок, до котрого чо́пляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = обо́з, та́бор (військовий). Ёв.

Вагенмейстеръ, вагмейстеръ = обо́зний.

Вагра́нка = го́реп (для перетонки ча́вуща).

Ва́женка = са́мий о́лепа.

Ва́жкати = д. Води́ти і Вози́ти.

Ва́жничаньє = пи́ха, пи́шання, велича́н-ня, пи́ндю́чення.

Ва́жничать = пи́шати ся, пи́шніти ся (С. 3.), велича́ти ся, пи́зити ся (С. 3.), бу́ддю́чити ся (С. Ш.), при́идити ся, ко́пїлїти ся, ко́пїлїти гу́бу, ко́зири́ти ся, пи́ндю́чити ся, пи́ндїчїти ся, пи́ро-жїти ся, (пад мі́ру) — брі́шкати. — Пи́шаєть ся, як коро́ва в ха́куті. п. пр. — Величаєть ся, як чу́мацька во́ша. п. пр. — Ко́ли не ши́рі, то й не ши́рожи ся. п. пр.

Ва́жність = пова́га (С. 3.), ва́жниця; вели́чність. — **Е́ка ва́жність!** = ве-ли́ка ва́жниця! — **Не вели́ка ва́жність** = не вели́ка рі́ч. — Вели́ка ва́жниця, що ві́п пан! — Не вели́ка рі́ч, що в ха́ті пі́ч. п. пр.

Ва́жний = ва́жний, пова́жний, ва́жлі-вий; вели́чний, пи́шний, бу́ддю́чний. — Ва́жлива рі́ч. Ча́йч. — Вели́чний, як жи́дівський па́тинок. п. пр. — Ві́н та́ке бу́ддю́чне ве́сїля уджи́гне, що ну. Кот. — **Не ва́жний** = так собі, аби́-який.

Ва́жня = ва́жня, терези́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = си́нійчник. С. Ап.

Ва́йя = ві́тка, гі́лька (пальмова або вер-бова). — **Недѣ́ля ва́й** = ве́рбна недѣ́ля.

Вака́ція = вака́ція, гу́ляще, упале́ місце. — Той найми́т покину́в, а сього па́няли на упале́ місце. п. о.

Вака́нтний = вака́нцїовий (С. 3.), ва-ку́ющий, вільний, гу́лящий, поро́жній. — Єписко́п святи́ти на вса́ чини єре́йські ва́жу́ючі. В. Н. — **Вака́нтнымъ бы́ти** = ва́кува́ти, гу́ляти, поро́жнюва́ти.

Вака́ція = д. Вака́ція.

Вака́ть, вака́ція, вака́ціонный = вака́-ці́, вака́ційний.

Ва́кса, ва́ксенный, ва́ксень = ва́кса, вак-совий, ваксу́вати. — Чоботи ва́ксовані. С. 3.

Ва́ла́нда, ва́ла́нда = мля́вий, лемі́шку-ва́тий, мля́ха, ма́куха, ма́руда, на́у́ша, ко́поту́н. — Не люблю́ в́жє, як во́по та́ке мля́ве: як по́че терти́сь та мля́тись, поки́ що зро́бе — от уже́ ма́куха!

Ва́ла́ндатся = 1. ко́пати ся, вовту́зити ся, ба́бляти ся, ва́ла́ндати ся. (С. 3.).

— Ба́блять ся з дї́кою од са́мого ра́нку. Лєв.
2. тиня́ти ся, блука́ти, хи́ляти ся. С. 3. Л.

Ва́лє́жникъ = лом, ві́тролом, ла́мань, ле-жа́г, нава́л, су́шняк, (дрі́бний) — хмі́з, тру́ск, трусо́к, (вики́нутий водою) — бере́жнік. — Набра́ла в лі́сі лому вели́кий оберемо́к. — О́й не ї́дь же, мій мля́ий, ти́ пі́зом — заки́дана дорі́женька хмі́зом. п. п.

Ва́лє́к = 1. пра́ч, пра́ник, пра́льний. С. 3. — Бере́ пра́ча, кла́дку в ру́ки, та ї́ди ху́сти пра́ти. п. п. — Пі́шла на рі́чку та де́сь пра́ник за́губила.

2. ру́бєль. С. 3. — Ку́пила ру́бєль з ка-чалко́ю. — 3 ру́блем там пра́чка хра́бро-вала. Кот.

3. ба́рок, о́рчик. С. 3. Л. Ш. — Наки-да́й ме́рщїй по́сторонки на ба́рки.

4. де́ржа́к (весла́). Мал.

5. ва́л, ва́лик, ва́лець (в мля́ї). С. Аф.
Ва́ленка, ва́лепо́кь, мп. ва́ленки або ва́-лены́ = по́встаньки, по́встайки. — Пі́вже зимо́ю в доро́гу, то краще́ всього́, як по́встаньки обу́єш.

Ва́ле́ріана = д. Ва́лдри́анъ.

Валѣтъ = (в картах) — Хлап, хвилка, пийжик. С. Л. — Хто, бач, яижик, той не король, п. пр. — **Червонный валѣтъ** = дурійсьвіт, шахрай меткий. С. Аф.

Валі́льня = валю́шня, валю́ша, шапо-
ва́лка, фалю́ша. С. Аф. Л.

Валіть, ся = 1. валіти, ся, валяти, перекидати, перевертати. — Звалив мене до долу.

2. накидати, насипати, висипати. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу врапці, накидали у годину жидів повні шаші. п. и.

3. скидати, звальювати. — Віп все па других звалює, а сам піби-то й не випуватий.

4. гіннути, падати. — Від чуми багато худоби гиє.

5. сунити, ся, сипати, плавом пливти, хмарою йти. — **Снітъ валѣтъ** = сніг сипле. — **Валомъ валіть** = як плав пливѣ, хмарою йдѣ. — **На бѣднаго Мака́ра п шийки валітєся** = на похиле дѣрево і кози скáčуть. п. пр.

Валка = 1. звальювання (до кущи).

2. рубіння, віруб (лісу).

3. юрба, натовп, сіла, тиск. — Такий натовп людей, що страх. С. Л.

4. надіж, опада, падь, впадок, віздрх. — Від чуми велика падь па худобу.

5. валі́ння, качі́ння (сукна, цвєтє то-що).

6. бійка, лупка.

Валкій = 1. хиткий, хилкий, хібкий. — Хитка лавка. — Хібкий човен. — **Ни шатко, ни валко, ни на сторону** = так собі, абі-як, помаленьку.

2. ласий, охочий. — Ласий па ковбаси. п. пр. — Віп до свого не дуже охочий.

Валово́й = гуртовий, огульний. С. З. — Гуртова ціна.

Валомъ = юрбою, гуртом (Див. теж: **Валіть** 5.).

Вало́шнєть = валашати, викладати, викладувати, холощати, холостити, легшати, легчити, завертати, скопити. — Валашати барапа. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Скопити швіна.

Валуй = 1. гриб *Agaricus foetans* — валуй. С. Ап.

2. вайло, валюка і д. **Вала́нда**.

Валу́нь = кругляк (камінь).

Валу́хъ = балах. С. Аф.

Валь = 1. вал, окіп.

2. хви́ля вели́ка, вал, бурун. — От па-

літає на їх хви́ля — бурун, не хви́ля, ціла гора водана. О. Мор.

3. (мех.) — вал.

Вальди́нєтъ, ит. *Scolopax rusticola* = вальюшень (Ман.), слумка, слуква (С. Л.), лёжень, окос.

Вальмі — д. **Валомъ**.

Вальный лѣсъ = дѣрєвня, зрубаний ліс.

Вальня = д. **Валі́льня**.

Вальсь = валець (танець).

Вальш́ный = 1. важкий, міцний.

2. гáрний, крáсний; показний, нішний.

Валю́га = вайло, валю́ка. С. Аф. — Оце ще валюка — тільки спить та лежить.

Валю́га = ціна, копт, вартість.

Валі́вка — д. **Валю́га**.

Валі́льня = д. **Валі́льня**.

Валі́льщикъ = шаповал. С. З.

Валі́льный = шаповальський. — Свита з шаповальського сукна. С. З.

Валі́ть = 1. валіти, качати. — **Валіть су́кно** = валіти (С. Аф.), фалювати. — **Валіть тѣсто, хлѣбы** = викачувати, місити, виробляти.

2. і 3. **Валіть** 1. і **Вить**.

4. базграти, ліпати, жазгати, робити що абі-як, недбало або на швидку руку.

5. їхати швидко. — **Катай-валай** = поганай, їдь швидко.

6. д. **Вало́шнєть**.

Валі́тьсє = 1. валіти ся, качати ся. — Ліг та й качаєть ся. — Шукаю свиту па жертці, а вопа долі валіть ся.

2. нездужати, хорувати, хворіти, слабувати, довго лежати недужим.

3. **Валі́тьсє вѣ постѣли** = вилежуватись. С. Аф. — А ти й досі вилежуєш ся, ач яке вайло!

Вампиръ = 1. зоол. *Vampyrus* — порода кажана.

2. ушпир, ушпиряка. С. З.

Ванда = верша (з лози). — Сьміяла си верша з болота, аж і сама в болоті. п. пр.

Ванна = ванна, купіль.

Варакать, варакатьсє = базграти, дріпати, ляпати (частіше про писани).

Варáхія, рос. *Inula hirta* = гвоздичка, горіцьвіт, сідач, суховёршки і *Inula britannica* = заболоточник. С. Ан.

Варварка = 1. люта, жорстока жінка, запекла баба, баба-яга, відьма.

2. рос. *Barbarea vulgaris* = свиріпа. С. Ан.

Варварство = азіятство, лютість, жорстокість.

Варваръ = азіят; лютий, жорстокий чоловік.

Варганити = 1. бріпкати, цигікати, тилікати. — Як почали вони цигікати: той на скрипці, а той на басі, так хоч з хати тікай.

2. базграти, ляпати, робіти абі-як, на швидку руку.

Варганъ = дрімба, вигран.

Варега, варезка = рукавиця, плетінка.

Варенець = ряжанка, колотуха, парепуха.

Вареніє = варіння.

Варельє = 1. варіння.

2. варення, смаження, (перестерте) — павідло. С. З.

Варей = куховарка. — Я до печі куховарочку напав. н. п.

Варить, ся = варіти, ся (в маслі, меду, сахару) — смажити (С. З.), мед — ситити. С. З. — **Варить, соляце варить** = пече, пале, палить. — **Молоко сварилося** = зкипілося.

Варіантъ = одміна. — Маю дві одміни сїєї пісні.

Варка = д. Вареніє.

Варкі = полудрабки. — Я на неї задивив ся, полудрабок поломинив ся. н. п.

Варници = солеварня.

Варни = пивоварня, медоварня, бровар, броварня. С. З. Ш.

Варовіна = 1. врьовка, верівка (частіше пасмолепа).

2. дратва.

Варовьє = вірів'я.

Варокъ = загін, баз. — Сі всі були в другім загоні, як би дошата або коні. Кот. — Воли на базу стоять.

Варъ = 1. спієка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спієка. п. пр. — На дворі вар займає дух. Кол.

2. окріп, вар. — Окропом ошпарив.

3. д. Варокъ.

4. смола, (у шевців) — шевська смола. — Присгав, як шевська смола до чобота. п. пр.

Василѣкъ, рос. *Centaurea cyanus* = волошка, волошки, блаваті. С. Ап. — Ой у полі (2) цвицли волошки, ти и тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Сі-ипа пшеницю — вродили блавати, кого вірно любило — трудно занехати. н. п.

Василѣкъ огородный, душистый, рос. *Osi-*

num Basilicum = васильки, пахучі васильки, церковні васильки. С. Ап.

Василѣкъ рогатый, рос. *Delphinium consolida* = сокиркі, комарові носики, косярики, черевички, зозуліни черевички. С. Ап.

Василіса, рос. *Gentiana cruciata* = тірлич, товстуха, лихоманник. С. Ап.

Василієкъ = 1. змії. — Аж дивить ся: летить змії страшенний, з трьома головами, огнем дише. п. к.

2. ящурка (американська — *Basiliscus americanus*).

Васильевъ вечеръ = меланки, кутá (перед повим роком).

Василѣкъ = кропило.

Васильковий = волошковий, блаватний, васильковий, сокирковий (д. **Василѣкъ**) — **В. чертополохъ** = д. **Василѣкъ**, *Centaurea*. — **В. цвѣтъ** = блакитний, (С. Ш.), блаватний. — А по над всім блакитне небо сладось і сонце йшло та хугору сьмілось. В. Ш.

Вася́ = голдівник. С. З.

Вася́льство́нать = голдовати. С. З. — Ой, Василю Молдавський, господарю волоський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будем тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем пішому папу голдовати. в. д.

Вася́льскій = голдовничий.

Вата = бавина, бавовна, бавелна, бавуна (С. З. Ш.), вата. — Рапи мої смертельний промивав, мияченькою бавиною закладав. н. д. — Каптан блакитного лудану на бавовні. Ст. опис. Київ. Ст.

Ватага = 1. отара, ватага, шматок (овець). — Ватажники ватагу пнали. К. Ш. 1. юрба, громада, кұна (людей).

3. д. Артель.

Ватажитись = збирати ся, громадитись, згромажуватись, купчити ся. С. Л.

Ватернаєъ = ґрунтага, важок, середвага. (С. Жел.).

Ватлѣчекъ = д. **Василѣкъ**.

Ватный, ваточный = бавовняний, бавелняний (С. Ш.), ватяний. — Бавовняля хустка. С. З.

Ватруха, ватрушка = мандріки, мніхи. С. З.

Вафельница = вахлярка.

Вафля, вафли = вахлі.

Вахля́к = 1. кұля, гурґуля, морґуля, гұля.

2. чвалай, вайло, вахлай, тухтій, мажула, мурміло. С. З. Ман. Ш. — З та-

чому вахлами шкода на вівка полювати.
Кул. — Чвалами ходять, а бісів прово-
дять. п. пр.

Чайка = 1. тухтійка, вахлайка, ду-
рєна, дурлєна.

2. рос. *Cirsium lanceolatum* — дїд, дїдов-
ник, дрябчак. С. Ап.

Вахляй, вахляк = партач (С. З.) і д.
Вахляк 2.

Вахлять = партачити, партолити, ба-
зирати, робити абій-як.

Вахта = 1. варт, вахта.

2. д. **Вобовник** 3.

Вахтеръ = вяхтор.

Вахтовникъ = д. Адалєнь.

Вачикъ = сакви.

Вашъ = ваш, vášий, vásкий.

Вайло = різак, долотцє.

Вайтель = різбяр, сніцер. (С. З.) —
Сніперу дата урочна робота: взяв він ула-
мок од чистого золота і для бенкетів, запевне
веселів, виковав сугий і хушавий келих. В. Ц.

Вайть = різати, вирізувати, вибивати,
виливати (з дерева, мarmору, кості або
металу).

Вовбать — забивати, заганяти, вганяти,
(кляни) — клинцювати. — Забивать па-
лі. — Забивати гвіздки. — Загнав клин у
козоду. — **Вовбать вь голову, вь толкъ**
= товкмачити. С. Ш.

Вовбаться = забивати ся, вганяти ся.
— Як удушити змія булавою, так і вжене
пого в землю. п. к.

Вобратъ, ся = втягувати, вбрати, ся,
набрати ся, просякати чим. (Чайч.)

Вобирный, вбирающий = беркий. С. Ш.

Вобть, ся, = забити, ся, загнати, уві-
гнати, ся, вбити, ся. — **Вобться вь**
милость = запобігти ласки, підлізти
до кого, піддєститись.

Воблизі = близько, біля, зблизька, зблі-
зу, поблизу. — Хоч близько, та склизько.
п. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе
тут поблизу нас.

Вобрасываніє = вкидання.

Вобрасивать, ся = (у)вкідати, ся, (у)вкі-
дувати, кідати ся.

Вобросить, ся = (у)вкінути, ся. — Вільно
Богу і звязавши в рай укінути. п. пр. —
Укінь дров у пічку. — Орда мала вкш-
уи ся. С. З.

Вобрызгивать, ся, вбрызнуть, ся = убрыз-
кувати, ся, вибрызкувати, вибрызкувати,
убрызкнути і т. д.

Вобьгть, вобьжать = (у)вбїгати, вбїгти.
— Убїг у хату.

Вобїгъ = пабїло, начисто.

Вваживать, ся = призвичаювати, ся (по-
малу до чого).

Ввалівать, ся = увалювати, ся, вкідати,
ся, падати.

Ввалить, ся = увалити, ся, вкинути, ся,
влїсти. — **Ввалились глаза** = запалн
оці, позатягало оці. — **Ввалились бо-**
ка = запали, позападали бокі. — **Вва-**
лить вь сніну і т. д. = влїпити, всї-
пати.

Введеніє = 1. уводини (С. Ш.), увод,
ввод.

2. вступ, передмова, предмова, увод,
переднє слово. — До мови предмова. п.
пр. — Предмова до приказань Божїих єсть
тая... В. Н.

3. **Введеніє во храмъ Пресвятої Бого-**
родици (свѣто 21. грудня) — Введення.

Ввесті, ввестъ = увести, привезти.

Ввергать, ся = вкідати, ся, впадати.

Ввернуть, ся, вертѣть, ввертываться =
вкрутити, ся, завертїти, увертїти, ся,
вкручувати, ся, завірчувати, увірчу-
вати, ся. (С. Ш.). — **Ввернуть слово** =
вкінути слово. — **В. крочокъ** = за-
гнути карлючку.

Вверхъ = у горі, в горі, на горі, звєрху.
— В горі над памі кувала зозуля. — Він
живє звєрху.

Вверхъ = у гору, в гору, до горі, на
гору, на верх. — Не дав Бог свині в го-
ру дивитись. п. пр. — Говорив до горі, по-
пробуй до низу. п. пр. — **Вверхъ дномъ,**
ногами = до горі ногами, горинїж,
шкерєберть. — Впав до гори ногами. —
Сказавши, столик ізвалила, шкерєберть к
чорту все пішло. Кот. — **Вверхъ живо-**
томъ, лицомъ = горі-черева (С. З.),
голі-черева, горилницъ. — Підліз і під
жорєп, тай ліг голі-череві. п. о. — Він ле-
жав гориллицю і давив ся прямо в стєлю.
Фр. — **Вверхъ по рѣкѣ** = в гору, про-
ти воді.

Вверчивать, ся = д. **Ввертывать, ся.**

Ввесті, ввестъ = увести, внєсті, при-
вести, завести. (Д. Вводитьъ).

Ввечеру = у вєчері. — Пішов з ранку, та
тільки у вєчері вернув ся.

Ввивать, ся = (у)влїтати, ся, веуку-
вати, ся, заплїтати, ся. — Вплїтала кіс-
ники у коси.

Ввивка = влїтання.

Ввинтитъ, ся, ввинчивать, ся = вкруті-
ти, ся; ушрубувати, ся, завертїти, ся,

вкрѹчувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубѡвувати, ся.
Ввѣть, ся = вплєсти, ся, всукати, ся.

Вводѣть, ся = 1. увѡдити, ся, ввѡдити, ся; заводѣти, ся, запроважувати, ся. — Він взяв її за ручєську і ввів у хату. — Почали нові порядки скрізь заводѣти. —

Вводѣть въ заблуждєніє = ману напукати. — **В. въ грѣхъ** = до грѣха доводити, на грѣх пѣдводити. — **В. въ дѣйствіє** = давати силу. — **В. въ обманъ** = дурити, обдурювати, звѡдити. — **В. въ убытокъ** = доводити до страхи, до збитку, робити шкоду. — **В. въ соблазнъ** = спокушати, призводити. — **В. въ стыдъ** = засорблювати. — **В. порядки** = заводѣти, запроважувати.

2. вставляти, вправляти, вроблювати.
Вводный = увѡдний, ввѡдний; вставний. — **В. листъ** = ввѡдний, ввѡдчий лист.

Вводъ = увѡдини, увѡд, ввод.
Ввозѣть, ся = увѡзити, ся, привѡзити, ся.
Ввозный = привѡзний.

Ввозъ = привѡз. — На базарі привозу дуже малє.

Вволакивать, ся = втягати, ся, втягувати, вволакати, ся.

Вволочѣть = втягѣти, уволоктѣти, втарабанити.

Вволю = у волю, до схочу, до смаку, у смак, в припуск, в припуст. (Мал.) — Було всього до схочу. — Потім, як все оглядѣв і на все до смаку вадивив ся. Ніщ. — Харчів, скільки хоч, в припуск дають.

Вворачивать = вкѡчувати.

Ввѣкъ = навѣки, повѣк. — Тебе ж, моє сердєнєтко, повѣк не забуду.

Ввѣритъ, ся = уручити, доручити, звѣрити, приручити, довѣрити, ся. — Чи уже ж ти помѣраеш, кому добро уручаеш? Доручаю кошовому, писарєви сѣчєвому. п. п. — Приручаю тебе, сердєнєтко моє, єдиному Богу, а сам и поїду в далеку дорогу. п. п.

Ввѣряться = 1. д. **Ввѣритъ, ся.**
2. здавати ся, покладати ся на кого. — Він у всьому мєкладаєть ся на дядька.

Ввѣывать, ся = 1. увѣязувати, вилѣтати.
2. вилѣтувати, ся, втручати ся, встривати.

Ввѣивать, ся = вганяти, ся, заганяти, ся, займати, залучати, влучати. С. Аф. — Піди швидче, залучи тєля у хлѣв.

Вгибать, ся = вгинати, ся, вдѣвлювати, ся
Вгибъ = вдѣвленє мѣсце, ямка, виука (С. Мал.).

Гладъ = рѣвно, глѣдко. — Він нам глєдова, він нам і батько, він нам обголєв глєлови глѣдко. п. п.

Вглубъ = углѣб, вглѣб. (С. Ш.).

Вглидываться, вглядѣться = (у)вдивляти ся, вдивити ся. С. Ш.

Вгнетать = вникати, вникувати, пхати втѣскувати, вдѣвчувати, втовкмачувати

Вгнѣздѣться = угнѣздѣти ся (С. Ш) мостити ся, укоренити ся.

Вгонять = 1. д. **Вганивать.**

2. забивати, заганяти. — Забивати палѣ. — Загнав скалку в погу.

Вгрѣбать, вгрѣсти, вгрестъ = вгрѣбати, загрѣбати, вгрѣбѣти, загрѣбѣти.

Вгустѣю = крѣто (про яйце).

Вдавать = давати, вѣддавати.

Вдаваться = 1. вганяти ся, витикати ся, висувати ся. — Велике каміння вганяєть ся в море. Лев.

2. вдавати ся, вкидати ся. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся: заграв мій кѣп мєропєнький — назад спѡдѣвай ся. п. п.

Вдавить = вдавѣти, втѣснити, упхати.

Вдѣвливать = д. **Вгнетать.**

Вдѣвнѣ = давнѡ, спѡзадавнѣ, здѣвна. С. З.

Вдѣлбливать = вѣдѡвблювати, забивати, заѡвѡвувати. — **В. въ гѡлову** = втовкмачувати. — Нѣж йому не втовкмачив в гѡлову.

Вдалекѣ, вдаль = далѣко, ѡддалѣ, ѡддалѣ, ѡддалекѣ, здалѣ, здалѣку.

Вдалъ = далѣко, в далєчинѣ, в далинѣ, в далєчинѣ.

Вдвигать, ся = всѡвувати, ся, засувати, ся. С. Аф.

Вдвжний = засувний.

Вдвинуть, ся = всѣнути, ся, засѣнути, ся.

Вдвоѣ = удвоѣ. С. Ш.

Вдвоѣмъ = у двѡх, в двѡх, у двѣйзѣ (С. З.), у двѣзѣ. (С. Ш.) — Ох! як би в двѡх! п. пр.

Вдвойнѣ = двѣчі, подвійно, два разѣ. — Двѣчі лѣто не бува. п. пр.

Вдѣвѣтеро, вдѣвѣтерѡмъ = вѣдѣвѣтеро, вѣдѣвѣять разѣв, вѣдѣвѣятьѡх.

Вдѣргивать, ся = втягувати, затыгати. — **Вдѣргивать нѣтку въ игѡлку** = всѣлѣти, засѣлѣти.

Вдѣсѣтеро, вдѣсѣтерѡмъ = вѣдѣсѣтеро, вѣдѣсѣтьѡх.

Вдираться = вдирати ся, впирати ся, втискувати ся.

Вдова = удовá, удовиця, зар. — удівонька, удівочка; спл ті — удовиченко, удовенко, дочка — удовівна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. п. пр. — У вдови два порови. п. пр. — Удовцю я любив, подарунки їй посив. п. п.

Вдовець = удове́ць. — Борщ без каші удовець. п. пр. — **Вдовомъ оставитъ** = зайудовити. — Мене молодого зайудовила, дих діток посвиротила. п. п.

Вдовинъ = удовин, вдовин, удовиний (С. Ш.), удовицький. (К. Б.) — Вдовини таї таї пішов під арини. п. п.

Вдовица, вдвий = д. Вдовá, вдвоини.

Вдováль = до́сить, дово́лі, вдóсталь і д. Вво́лю.

Вдовство = удівство, удове́цтво, удувáння. (Чайч.)

Вдовствовать = удовіти (С. Ш.), удувáти. (Чайч.)

Вдовушка = удівонька, удівочка.

Вдовый = д. Вдове́ць.

Вдовѣть = д. Вдовествовать.

Вдогонку, вдогонъ = на здогін, на здогінці, удогонь, уздогінці. (С. Ш.) — Він погो бив, бив, а потім ще наздогін каміюкою в сінну гешув. — Наздогінці не пацілуєш ся. п. пр.

Вдодъ, пр. Урира ерорс = одуд, ўдод. (С. Ш.) **Вдолобитъ** = д. Вдалблывать.

Вдоль = удовж, удовш, вздовш, уподовш, вподовш. С. З. Ш. — Було вчти, як лешало поперек подушки, а як удовж, то вже не поможет ся. н. пр. — Від такої страви лижеш вздовш лави. п. пр. — **Вдоль п поперекъ** = вздовш і впоперек.

Вдомѣтъ, у виразі: „не вдомѣтъ“ = не вдогад. — А міні й не вдогад, що вопо тут діялось.

Вдомникъ = приймак. — Приймаці як собаці. п. пр.

Вдосталь = зовсім, цілком, геть чисто і д. Вдоволь.

Вдохновение = надхнення, натхнення. — Є в свѣті слава з погляду нового достойна вищих дум, пісень пророчих, героїського патхлення огниного і чистих сліз дівожих. К. Б.

Вдохновенный = надхненний, натхненний. К. Б.

Вдохновитъ ся = надхнути ся, патхнути ся, удихнути (С. Ш.), додати дѹху. Скажи, що правда оживе, патхне, накліче, нажене повес слово. К. Ш.

Вдохновлять = надхати, дѹху додавати.

Вдохнуть = удихнути, удѹнути. С. Ш. — Удунув Бог дѹшу у цень, таї каєт ся. п. пр.

Вдрѣбезги = вдрѹзки, на дрѹзки, на мотлох, на гаму́з, на черен'я. — Потовкал вдрѹзкѹ кобзу. К. Б. — Та рубайге сосну здорову та трощіте ті на дрѹзкі. п. п. — Побити на гаму́з, на дрѹзки. Ман.

Вдурорадь = вдрѹге. — Ні вже вдруге мене не обдурши.

Вдуръ = 1. зра́зу, вмент, вмѣть, ра́пном, на́гло (Фр.), знена́цька. — Ми тільки що вийшли на улицю, коли рангом як нустиє си дощ. — Як би знена́цька янгол злетів з неба. Кот.

2. ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу. — Вийшли всі разом. — Одразу всі замовкли. — Всі враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = удувáти, ся, удмѹхувати. С. Ш.

Вдѹмчивый = вдѹшливий.

Вдѹмываться = удѹмуватись, замѣслюватись.

Вдѹнуть, вдуть = удѹнути, удихнути, удмѹхнути. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. удихáти.

2. д. Вдохновля́ть, Вдохну́ть.

Вдѣва́ть = д. Вдѣргива́ть.

Вдѣла́ть, ся = вробіти, ся, впрáвити, ся, (в мур) — вму́ровати, ся.

Вдѣлка = впрáвка.

Вдѣлывать, ся = вробляти, виврáляти, (в мур) — вму́ровувати, ся.

Вѣверица = д. Бѣлка 1.

Вѣденіе = ведіння.

Вѣдерникъ = бондарь (що робить і продає відра).

Вѣдерный, вѣдерный = відѣрни́й; відрѹвий, відерковий. — Відерна клешка. — От узив віп два бочони: один 1½ відра, другий відерковий.. таї дає нам відрове барильце. п. о.

Вѣдерная = 1. бонда́рня (де роблять відра).

2. склад (де горілка продаєт ся на відра).

Вѣдерце = відѹрко, відѣрце. — Ой на ставу плавало відѣрце — соснові клешки, дубовес депце. п. п.

Вѣдрено = го́дяно, годі́няно. — Впѣхали ми, так було годяно, а тут як пішли доці..

Вѣдреный = погѹжий, го́дяний, годі́няний. — Де́нь був погѹжий — на собі пі хмаринки.

Ведро, мн. ве́дра = 1. відрѹ, мн. відра, (велике, переважно металічне) — цебе́р, цебрѹ. — Цебри сивухи там стояли і брати повніи дѣжки. Кот.

2. (міра = 1½ бочки) — відрѹ. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відрі і дві відрі. — Міра в 3 відра. — спўст.
— Взив спўст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вёдро = година. — Треба вистигати косить за години. С. Аф.

Вёдрышко = 1. д. Ведёрце.

2. годинка. — Аби нам за години з хлібом упоратись.

Вёдръть = розгодинюватись, розпогібуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Вездѣ = скрізь, усюди, всюди, повсюди, по всіх усюдах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь по-гано. К. Ш. — Шукав по всіх усюдах — нігде нема.

Вездѣущий = всюдисущий, повсюдний.

Везеніє = везіння.

Везті, ся, везть = 1. везті, ся.

2. щастити, весті ся, таланиити, хвортунити, плужити, пайдити, йті ся. — Міні не щастить, не таланить. — Щось йому не ведеть ся. — Як кому ведеть ся, тай півень песеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотипу заведе, гляди й подохле. п. о. — Не пайдить, тай годі. — Кому йдеть ся, той на скіпку придеть ся. н. пр.

Вѣкша = д. Вѣзка 1.

Велерѣчивий = красномовний, солодко-мовний; многомовний (С. Ж.), великомовний, балаклівий. — Він був панич високий, повний, чорпавий, красний, сладокомовний. Кот.

Велерѣчіє = красномовство; многомовність. (С. Ж.)

Великанскій = велетенський.

Великанъ = велетень, велет, велич. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люди, от як дерево. н. о. — Велетню у світі не довго жити. н. пр. — Мов велетень, стирчала високо каміня сгіна. Фр.

Великій = 1. великий, здоровий, (дуже) — величєнний, величєзний, великѡнний, здоровєнний, здоровєзний, здоровєцький, (не дуже) — велнчєнький, чималїй. — Здоровий кавун. — От великонпа повідь буде. Кв. — **Велика Оедѡра**, да дѡра = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дуплинатий. н. пр.

2. великий, величний, велетень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громаді, як правда в пораді. н. пр.

Великовѣтый = величєнький, чималїй. — Черепки щось величєнькі на мене.

Великолѣпіє = величність, пишність, бучність.

Великолѣпный = 1. величний, бучний (С. Аф.), пишний, роскішний. — А той пишні та роскішні все храм мурє. К. Ш. 2. чудовий (С. З.), чудовний, дуже гярний, прекрасний.

Великолѣпекъ = чималєнький і д. **Великовѣтый**. — Хлопець чималєнький впріє.

Великорѡсый = висѡкий, здоровий. С. З.

Великорѡсїйскій = росїйський, москѡвський. (С. З.), великорѡський, (в жарт або на глум) — кацѡпський.

Великорѡссїя = Росїя, Русь, Москѡвщина (С. З.), Москѡвська Русь, (в жарт або на глумливо) — кацѡпщина. — Та підєм братці у Росїю жити, дасть нам Бог сеї поход сходит. п. п. — Закурїлась бита дорїженька на всі трахти йдучи, заплакали повобранці, в Москѡвщину йдучи. п. п. — Ой поїхав в Москѡвщину, тай там і загпнув, свою рідну Україну на віки покинув. п. п. — Наметїли гуси з Русї, сколотили воду Маруєї. п. п.

Великорѡссїйнинъ, ка, великорѡсєть, великорѡсєть, ка = росїйнин, ка, рѡський, ка, москѡль, москѡвка (С. З.), великорѡс, (в жарт або на глумливо) — кацѡп, ка (С. З.), русанєт, ка, (лайливо) — кацѡлѡз, зб. — москѡва, кацѡпня.

Великѡсть = великість.

Великохѡлѣкъ = чималєнький.

Великъ = д. Великій.

Величѡвость = величність, пишність.

Величѡвый = величний, велишний, пишний. — Бо у мене увесь рід пишний, бо у мене батько велишний. п. п. — Велчний, як жидівський патипок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дівчино горда, та пишна, чом ти до мене з вечера не виїшла? п. п.

Величѡйшій = найбільшій.

Величѡть, ся = 1. величѡти, ся, слѡвити, ся. — Не знаю, як вас величѡти.

2. пишѡти ся і д. **Вѡжничать**. — Пишаєть ся, як пороси на орнику.

Величєственный, но = величний, но. — І став величѡ на порозі і уклонивши сї вїтав Марію тихо. К. Ш. — **В. осѡнка, в. видъ** = велична постѡть, постѡва, величний вїгляд.

Величєство = величѡя, величність.

Величина = великість, величїнь, бїльшїна. — **Величиною** = завбїльшки (С. З.), навбїльшки. — Гряд вишав завбїльшки з орїх. — Коралів червоних в пиззі 26, бїльшиною в орїх лїсковил. Стар. опис. Кїєв. Ст.

Велічіє = веліччя.

Вельми = вельми, дуже. — Гуде вітер вельми в полі, реве, діє ламає. С. Аф.

Вельможа = великий пан, вельможка.

Велініє = веління, наказ, загад. С. Л.

Веліть = веліти, казати, наказувати, загадувати, приказувати. — Не веліла мати копі продавати, а веліла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала міні мати ще й наказувала, щоб я хлопців не водила й не принажувала. н. п. — Отець сина вирижає та й наказує: та не кажі тестеви усю правдоньку. н. п. — Загадує міні білу постіль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — Не веліть, не велібно = не веліти, не велемо, наказати, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Вена, анат. = жила.

Венгерець = 1. Угрин.

2. венгерець (крамарь розпознак, найбільше з Словаків або Угровців). — Купила пам'ясто у венгерця.

Венєра, астр. = венєра; вечірня, вечірєва зоря і д. Аврєва. — Ой зійшла зорі вечєрова, над Почаєвом стала. н. п. — Поки з венєрєвою зорєвою не зійде місяць над водою. К. III.

Венєринь башмачок = д. Адамова голова.

Венєринєскій = пранцюватий. — В. бо-
лєзнь = пранці.

Венєціонєскій = венєцький. К. III. Т. — В. ярь = гришпан, мідянка.

Венєса, мп. *Silix granatus* = гранат.

Вєнийий, венєзний = жильний.

Вєнтєль, вєнтєрь = ятір. С. З. — Стійте сміряю через річку, ятері мої густі, як вода зтемніла — риба буде сміло в вас пливати. В. ПЦ.

Вєнтєляторь = вітрячок, млинók (в стіні, вікні то що для впускання свіжого повітря).

Вєнтєляція = провітрювання.

Вєпрь = кабан дикий, одінець, вєпрь, зар. — Вєприк. — Брат мене вбив за того вєприка, що в саду рив. н. п.

Вєрба, рос. *Salix* = верба, (деревина) — вербїна. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. н. пр.

Вєрбєйшикь, рос. *Lysimachia vulgaris* = кри-
завник, ранняк, зімодра. С. Ап.

Вєрбїчникь, рос. *Verbascum* = дивина,
коров'як, ведмеже ўхо, дрябчак, цар-
ська сьвічка. С. Ап.

Вєрблєдь, вєрблєжій = вєрблєд, вєрєб-
лєд, вєрблєдчїий. — Вєрблєжє сїно,

рос. *Salsola kali* = курай, колючка, не-
рекотиплє. С. Ап.

Вєрблєжєка, рос. *Centaurea parviflora* і *C. ovina* = перекотиплє. С. Ап.

Вєрбний = вєрбний. — В. вєскрєсєньє
вєрбна недїля, (С. Аф.), квітня недїля.
— В. недїля = вєрбна, вєрбний тїж-
дєнь, вєрбна недїля, вєрбич. С. З. —
Похвала похвалить ся, а Вєрбна поставить
ся. н. пр. — Вєрбич — три кожухи тербич.
н. пр.

Вєрбнякь = вєрби, вєрбняк. (С. Аф.) —
Пішов дєсь у вєрби.

Вєрбєваніє, вєрбєвка = вєрбєунок, залу-
ка, затяг. С. Аф. З. — Прийди, прийди до
вєрбєнку, будєш їсти з маслом булку. н. п.
— А дати тїльки на затяти войск грошєвое
вєпомєжє. С. З.

Вєрбєвать = вєрбєвати, затятати, залу-
чати. С. З.

Вєрбєвий = вєрбєвий.

Вєрбєлєза, вєрбєлєзь, рос. *Salix viminalis*
= вєрбєлєз, лєза, молдавєнська ива.
S. capraea = вєрбєлєз, ива. *S. pentandra*
вєрбєлєз, талє, шєлєуг. С. Ап. — Вєрб-
лєз б'є до слєз. н. пр.

Вєрвє = дравєа. С. Аф. З.

Вєргать = кїдати.

Вєрїкєть = вїрок, рїшїнєць, прїсуд.
С. З. Л. — Пєнєжє той єсть пєзмїяний су-
дєб Божїих вїрок. (Духов. Гєт. Скорєпад-
ського). — Вєпє пєчудє той рїшїнєць. С. З.

Вєрєвка = 1. вїрєвка, вєрївка, ўжївка,
бєчївка. С. Л. — (Товєта при порєні або
нєводї) — кєдєла. С. З. — (Дялє шнурє-
валля вєза) — шнурєвалля. (Щє паки-
дєють на рєгї волєв) — нєлїгач, волєвїд.
С. З. Фр. — Налїгачєм скрутилє руки. К.
III. — (Кєрєтка) — мєтўз, мєтўзєк, мє-
тўзка, мєтўзєчка. С. З. — Гєрцєє, як
тєлє на мєтўзєку. н. пр. — (Тєнєякє) —
шпєгєт, швєрєка, (ї кєрєтєчка) — пєвє-
рєзєка. С. З.

2. кључ, нїзка. — А гєсїєлє справдї цї-
лїєй кључ з-зє кљєжу пїдлєв сїє. С. З. — Із
вїрїєю жєравлї лєтїть вїсєкє кљєчєм. К. III.

Вєрєвєчнїий = вїрєвєчнїий, мєтўзєянїий.

Вєрєдїть = д. Вєрєдїть.

Вєрєдїєвий = чїрякуватїий, чїряєвий.

Вєрєдь = чїряк, чїрка, бєлєякє. С. З.
III. — Пє вмер Дєнїлє, бєлєякє вдавїлє.
н. пр.

Вєрєзгє = плакєїй, плакєа (С. З.), кїркєа.

Вєрєзгїєвий = плачїєвий, кїркїєвий,
вєрєскїєвий.

Верезжати = верещати, кричати, плакати з віском.

Верейка = 1. д. Верей.

2. полукипок.

Вереница = д. Верѣвка 2.

Вересклѣдъ = д. Бересклѣдъ.

Верескъ, **вересь**, рос. *Lupiregus communis* = яловѣць, можевельник С. Ап.

ВеретенѠ = веретѣно. С. Аф.

Верѣте = 1. лантух (з ряднини) або куль (з рогами). — Постагав лантухи. С. З.

2. рядно (С. З.), верѣта. (Гал.) — Обложив соломою, накрив веретою. Фр.

ВерешѠкъ = черенѠк, скалка. С. Л.

ВерещѠга = яєшня (на сковороді спряжена), смаження, спряження. Прав.

Верещати = д. Верезжати.

Верей = 1. ворітниця (Мая.), стовп (до котрого привішують ся ворота).

2. човен (певеличкий, легенький).

Верзіла = здоровіло, бѣцман, (про жінку) — гергѣна, гріпа.

Веріги = ланцюги, кайдани, залізо, заковні, пуга. С. Ж. (про пустельників і подвизників).

ВермишѠль = лѠкишина (волоська).

Вернѣть, ся = 1. д. Вергѣть.

2. вернѣти, ся, завернѣти, ся, повернѣти, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, вернѣть ся до дому. н. п. — Завернѣть ся, тату, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повернув ся я з Сибіру. н. п.

ВерѠника, рос. *Veronica officinalis* = окладник. *V. chamaedrys* = безвѣршки, блакитні Ѡчки, одхѠсник, приворѠтки, рохѠдник, клад, конотѠнець, (гал.) — гѠдяче віл'я. С. Ап.

ВерѠа = верствѠ (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

ВерѠаъ = верстѠтъ, верѠѠкъ, верѠѠт.

С. Аф. 3. (Частини: 1. СТАН (складаєть ся з 4-х стовнів і 2-х товстих поперечип, котрі зовуть ся кѠні, 5-ти жѣрток, 2-х павѠів (верхній і спідній) і шайди, на котрій дві підніжки з байцѠрками, де стоїть ткаля. 2. два кѠлеса до верхнього і спіднього павѠою з пугѠою, котрою здержуєть ся кѠлесо, як навій накрутити ся. 3. лѠда, що нею ткаля прибива пугку, в пії блят, через котрій приходить пряжа. 4. ригівниці дві, котрі привізають до спіднього павѠою.) Харьк. Чайч.

ВерѠѠтъ = 1. верѠѠтъ, верѠѠкъ (дударський станок).

2. рівняти. — Почав рівняти військо. —

Не можна рівняти бідного з бѠгачим. н. пр. 3. верѠѠти (у друкарів — укласти в сторони або в стовпці).

Вѣрстный, верстовѠй = верстовий, (стовн) верствѠ, верстовѠкъ.

Вѣртель = рѠжен.

Вертикальный, по = сторчовий, стрімкий, сторч, сторчѠка, стрѠмко, на сторч. — СторчѠва хата (себ-то така, що з сторчових дубѠків).

Вертіло = свѣрдел, свѣрдлик (у теслів).

Вѣрткій = 1. верткій. — Верткѣ веретѣно.

2. д. ВѠлкій 1.

Вертіюжная впадина, anat. *aceta bulum* = клуб, кѠльша.

Вертіявый = верткій, кручений, юрливий (С. Л.), юлкій, дзѠга, (про жінку) — придзѠгльѠванка. С. З. — Очі гострі та верткі, паче та дзѠга бігають. н. о.

Вертопрахъ = вітрогѠн, жѣвжик (С. З.), фінтик, фѣртик (С. З.), глумливо — вертіхвіст, шѠліхвіст, крутіхвіст.

Вертопрашка = вітрогѠнка, дзѠга, придзѠгльѠванка, (глумливо) — вертіхвістка, шѠліхвістка, крутіхвістка. — Там придзѠгльѠванки журились, що нікому вже підморгнуть. — Оце ще дзѠга!

Вертопрашный = кручений, пустотливий.

Вертѣть = 1. тѣрмѠл (голубѠ).

2. (про чоловіка) — вертѣн і д. Вертлявый і Вертопрахъ.

Вертѣнья = вертѣха і д. Вертлявый і Вертопрашка.

Вертѣшка = 1. вітрячѠк, млинѠк (дѣтська забавка і пристрій для впускання сѣржого повітря).

2. д. Вертѣнь 2. і Вертѣнья.

Вертѣть, ся = вертѣти, ся, крутѣти, ся, кружѣти, віти, ся, мікати, ся. — Крутѣть ся, вертѣть ся, не знає, де дѣть ся. н. з. — Крутѣти своїм снѣгом, як неє хвостом. н. пр. — Коло рѠта мичѣть ся, та в рѠт не попаде. н. з.

2. верховѠдити, коверзувати. — Коверзує над ним.

3. крутіти, ся, викручувати, ся, вибріхувати, ся. — Нічого там крутити, колѠ пїймав ся. — Ти мїні не викручуй ся, кажи правду.

Вертічий = вертічий.

Вѣрхний = верхній (напр. верхній жорел у мляні).

Вѣрхній = вѣрхній, горівий, горішній. — Верхній жар землі. — Горішній кімната. — Подівнять ся козак Нечай в горішню кватирку. н. д. — Шукає в горішній полиці. Фр.

Верхівина = **вѣрх**, (стога) — **верх**, **овѣршок**, (чобота) — **халѣва**.

Верховный = **найвищий**, **звѣрхній**. С. З.

Верховодець = **верховода**.

Верховодити = **верховодити**, **орудувати**.
— **Всім ділом він орудує**. н. к.

Верховой = 1. **вѣрхній**, **горовий**, **горішний**. — **В. вѣтеръ** = **горовий вітер**, **горішний**.

2. **верховий**. — **Верховий кінь**.

3. **верховий**, **вѣрховень**, **вершник** (С. Аф.), **верховець**, **гінєць**. (С. З.) — **Послав у город верхового**.

Верховье = 1. **верх**, **вершок**, **вершняк**.

2. **верховина**, **вершина**. — **Коло самої верховини річки багато озер**.

Верхоглядъ, ка = **верхогляд**, **ка**; **роззява** (спільн. р.)

Верхоглідничать = **тави ловити**, **вітрішки продавати**.

Вѣрхомъ = **вѣрхом**, **горою**; **з вѣрхом**. — **Проїхав горою**. — **Насипав мірку з верхом**.

Верхѡмъ = **вѣрхи**, (про де-кільки) — **верхѡми**. — **Кинув повозку в бологі та вже верхи доїхав**.

Верхушка = **верх**, **вершок**. — **Верх на панні спій**. (Дерева) — **верховина**, **верхів'я**, **вершняк**, **верховіття**. — **Окорено піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо**. С. Аф. — **Будемо тобі верховіття у тернів стигати, тобі на признаку на шляху покидати**. п. д. (Горі) — **верховина**, **шпиль**. — **Зліз на гору, на самий шпиль**.

Верхъ = 1. д. **Верховье**, **Верхушка**.

2. (верхнє житло) — **верх**, **гора**. — **Де пан? Пішов на гору**.

3. (у екипажів) — **верх**, **буда**, **будка**, **покліть**.

4. (одежі) — **верх**, **покрива**, **покрівка**. — **Взять, братъ, одержать верхъ** = **гору взяти, брати, подужати, перемогти, переважувати**. — **Увій на Україні почала гору брати**. Л. С. — **До верху** = **до вѣрху**, **в шѣрть**. С. З. — **Верхи** = 1. **верх**, **вершок**, мн. **верхи**, **вершки**. 2. **плоскінь** (копанні). 3. **накожні** (на рукавицях).

Вѣрченіє = **вертіння**, **крутіння**.

Вѣрчений = 1. **вѣрчений**, **кручений**.

2. д. **Бѣшений**, **Вертопрашный** і **Вѣтреньй**.

Вершина = д. **Верховье**, **Верхушка**.

Вершинникъ = 1. **верховіття**, **вершняк**.

2. **байрак**, **лісок** (у вершині балки).

Вершить = **вершити**, **кінчати**, **вивершувати**. С. Аф. — **Треба вивершувати скирту**.

Вершковый = **вершковий**.

Вѣршний = 1. д. **Верховой** 3.

2. **навій вѣрхній** (у верстаку).

Веселенькій = **веселенький**.

Веселѣхонекъ, веселѣшенекъ = **веселєсенький**.

Веселить, ся = **веселіти, ся**, **звеселяти, бавити, ся**. — **А музика грає, грає, людий звеселє**. К. Ш.

Веселіє = **веселість**, **радість**, **веселощі, радіощі**.

Веселѣа = **копистка**. С. З. — **Треба добре вмішати кописткою**.

Веселый = **веселій**, **радісний**, **втішний**. — **Весела, як ясочка**. — **Веселая жінщина** = **веселуха**. — **Веселые глазки** = **д. Анютины глазки**.

Веселыникъ = **Гребєць** (С. Аф.), **громадільник**.

Веселыный = **веселовий**.

Весельѣкъ = **веселун**, **жартун**, **сміхун**, **сміхотун**.

Веселѣтъ = **веселіти, веселішати**. — **І у нас трохи повеселішало**.

Весенній = **весняний** (С. Л.), **весінній**. (С. Аф.). — **Весеннія пѣсни** = **веснянки**, (в лісових краінах) — **гаївки**. С. З. — **Заспіваймо веснянки якої**. — **Весеннею порою** = **о вєсні**. — **Раннєю весеннею порою** = **на провесні**.

Весло, мн. вєсла = **весло, мн. весла, здр.** — **весельце, веселечко, велике** — **опачина** (С. З.), **на кормі** — **стерно, деме-но, правіло** (Мал.), **на плоту або барці** — **трєсло**. — **Частини весла: лонать і держак, а на держаку кобилька або рұчка**. (Мал.) — **Підіймайте стерпа, лєхай хвиля грає, стогне, завяває**. н. п. — **Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядає**. н. п. — **Набігла страшенна хвиля, випало з рук в Одисей трєсло**. Ніщ. — **Ой як би міні той човничок, як би міні те веселечко**. п. п.

Весна = **весна**. — **Раннєю весною** = **на провесні**. — **Так на провесні у вербу суботу**. С. З. — **Въ концѣ весны** = **на розигри, на розиграх**. — **Встрѣчатъ, провозжатъ весну** = **веснувати**.

Весноватый = **веснянкуватий, рябий** (С. З.), **таранкуватий**. (С. П.).

Весновой = д. **Весенній**.

Весну́ха = 1. весня́нка, ластови́ння, ря-
боти́ння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко!
на тобі веснянки, дай міні білянки. Н. зам.
від веснянок. — Ластови́ння буває у того,
хто дере гнізда ластівок. п. пов. С. Ш.

2. рос. *Anemone nemorosa* — куросліп.
С. Ап.

Весну́шка = 1. д. **Весну́ха** 1.

2. жураві́на, жураві́ха, рос. *Oxycoccus
palustris*. С. Ая.

Весну́чатый = д. **Весновáтый**.

Весті, ся = 1. весті́, ся, прова́дити.
С. З. — Веде сліпого. — Діло веде́ть ся
добре.

2. воді́ти ся, поводі́ти ся. — Се часом
і у панів так поводі́ть ся.

3. весті́ ся, воді́ти, ся, плоді́ти, ся,
розводі́ти, ся, розплóжувати, ся. — Ін-
дики добре водять ся, коли за ними добрий
догляд. — Хвазая в нашій землі не пло-
дить ся. п. к.

4. воді́ти ся. — У нього завжди водять
ся гроші.

Весь = увесь, весь, усей, всенький, у-
сенький, цілий, цілєсенький. — Поду-
боток орудовав усенькою Україною. п. о.
— **Всє** = усє, всє. — Рьшительнó всє
= всє чісто, геть чісто, геть усє. —
Прощив геть усє. — **Всє равнó** = усє
однó, усє одна́ко, одна́ково, дарма́,
байдуже́, про мене́, сількісь, ані гадки.
— Мні́ одна́ково, чи буду́ я жити́ в Укра-
їні, чи ні. К. Ш. — Про мене, нехай вовк
траву їсть. п. пр. — Аби́ місяць світив,
а про зорі́ байдуже. п. п. — А я люблю́
Петра́ дуже, а до других і байдуже. п. п.
— **Всє такі́** = а всє́ж, усє такі́, протє́.
— А все ж я люблю́ його. — А про те він
міні́ любий по віки. — **При всє́м то́мъ**
= про те́, а про те́. — Про те він чо-
ловік добрий. — **Всєго́ лúчше, дорóже** =
найкра́нцє, найдорóжчє од усьогó, над
усє́. — Він міні́ над усє милі́ший. — **Во**
всю́ Іва́нове́ску́ю = на всі заставки,
зо всі́ сили, чим дужч. — Кричть на
всі заставки. — Побі́г чим дужч.

Весьма́ = вельми, дуже. С. Аф. З. — Ой
не шуми, дуже, дібро́вою дуже. п. п.

Ветла́, мл. ветлы́ = рос. *Salix* — верба́,
S. pentandra — верболі́з, талá, шєлю́г,
шєвлю́г, *S. acutifolia* — краснотáл, шє-
лю́г, желю́жіна, *S. alba* — біла лозá,
S. amygdalina — білотáл, талá, *S. cinerea*
— івина, лозá, чорнолóз, чорнотáл,
S. fragilis — лóмка верба́, крихковє́рб,
S. repens — ницелóз, *S. rosmarinifolia* —

неталá, ницелóз, ракі́тник, *S. purpurea*
— лозійк, сáмбірка, ро́китина і д. **Вер-
боло́за**. С. Ап.

Ветловникъ = лóзи, верболі́з, шєлю́г,
вєрби, вербія́к. — Схова́в ся у верболі́з.
— По́дав ся у лóзи.

Ветловый, ветляной, ветляны́й = вер-
бóвий, лозові́й. — Вєрбóві дрова́.

Ветляны́къ = д. **Ветловны́къ**.

Ветóшка = ганчі́рка (С. Аф. З.), кла́потъ,
шмáт старóго полотніá.

Ветóшникъ = старові́пник, старожє́чник
(Прав.), ганчі́рник, ганчу́рник (Харьк.
Чапч.), онучник.

Вєтошь, вєтóшьє = старові́нка, старін-
ка, дра́нка, дра́нтя.

Вєтхій = старій.

Вєткóзавѣтны́й = старозаві́тний.

Вєтхость = стáрість, давні́сть.

Вєтчина́ = шінка (Прав.), óкіст.

Вєтшáтъ = стáріти ся, па́датись, дря-
глі́ти.

Вєхóтка, вєхóть = віхóть, здр. — віх-
тик. С. Аф.

Вєчєрінка = вечє́рніці.

Вєчє́рній = вєчі́рній, вєчі́ровий. — Са-
док ви́шпєвий коло́ хати, вєчі́ря зирóнка
встає. К. Ш. — Вєчє́рня звѣ́зда = д.
Вєлє́ра.

Вєчє́ршкa = д. Вєчє́рінка.

Вєчє́рь = 1. вєчі́р. С. Аф. — Вєчє́ромъ
= у вєчє́рі, в вєчє́рі. — По́дъ вєчє́рь
= на́д вєчі́р.

2. д. Вєчє́рінка. — Ой не ходи, Гри́цю,
на ті вєчє́рніці, бо на вєчє́рніцях ді́вки ча-
рівниці. н. п.

Вєчє́рьтъ = вєчє́ріти, сутєні́ти, смєрка́-
ти, ся. — Ой на дворі́ вєчі́р вєчє́рів. п. п.
— На дворі́ почало́ вже сутєні́ти, коли ми
ви́їхали.

Вєчє́рошній = б́увший учóра у вєчє́рі,
вчорáшній з вєчє́ра. — Вєчє́рошнєє мо-
лòкò — надòбнє учóра у вєчє́рі.

Вєчє́рь = учóра у вєчє́рі.

Вє́шний = д. Вєсє́нній.

Вє́шнякъ = 1. вє́шня́к (млн, що мєлє
тільки вєснòю, коноплі́, висутєні́ вєснòю,
вєсє́ннє доро́га і т. д.).

2. óпуст (в грєблї).

Вєщє́вой = вєщє́вий, річє́вий.

Вєщє́ственны́й = вєщє́ствє́нний, матє-
рія́льний.

Вєщє́ствò = вєщє́ствò, матє́рія, рєч, річ.
(С. З.).

Вєщи́ца = штúчка, дрі́бни́ця. (С. П.).

Вещь = вѣщ (Лѣв.), реч, річ (Прав. С. З.).

Вѣщи = вѣщі, рѣчі, пожітки, збіжжя, манатки, клунки.

Вжати = втіснути, ухнути, утіснути, вбгати.

Вживѣ = за життя. — Він ще за життя розділив дітий.

Вжикати = брязкати, брязчати.

Вжикѣ = брязкання, брязкіт, брязчання. — Почув ся брязкіт коси.

Вжимати, ся = втіскувати, ся, вникати, впихувати, ся.

Вжимѣ = ямка (на гридці, вдавлена пальцем для посадки городини).

Взадѣ = з задѣ, позадѣ. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдачний... н. п.

Взадѣ = назад, взад. — Ни взадѣ, ни впередѣ = ні сюди, ні туди. — Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди. н. пр.

Взаємѣ = у позімку, в позімку, в помічку. — Коні в позімку піколи не давай і жінку і приданки не пускай. н. пр. — Взяти, дати взаємѣ = взяти, дати в позімку, позичити в ко́го, ко́му. — Іди до бідного сорочки позичати, а до багатого піколи. н. пр.

Взаємность = взаємність, обопільність. — Хоч з котрою ся спізнаю, взаємности не дознаю. н. п.

Взаємний, но = взаємний, обопільний, (С. З.), поспільний, взаємне, обопільно, посполу. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обопільно. Ч. К. — Пані душі так сповнялись обопільної любови. Рус. В.

Взаимѣ = д. Взаѣмъ.

Взалкати = голодніти.

Взамѣнѣ = замісто, замість, намісць, взаміну.

Взаперті = 1. під замком.

2. в самоті, в самотині, одлюдно.

Взаправду = справді, справжки, навсправжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гул. Ар.

Взапуки = на випередки, на звводи. — Побіг би з пям на випередки та пога бодить. С. Аф.

Взэхатися = заохати, заохкати.

Взашен, взашей = в потілицю, в три вірви, в шило. С. Аф. — Прогнав його у три вірви.

Взаламѣтити = збаламѣтити, скаламѣтити, сколотити. — Та налетіли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

Взбаламѣтити = шаленити, свавольний, вередливий. С. Ш. Аф.

Взбаламѣть = д. Блажѣ.

Взбальгивати, ся = бовтати, збівтувати, ся, колотити.

Взбарабѣшити = скуйовдити, розкуйовдити і т. д. д. Барабѣшити.

Взбарахтаться = відрипатись, відерти ся.

Взбеленіться = розлютовати ся і д. Взбѣється.

Взбѣвати, ся = збивати, ся, підбивати (про ріл'ю) — підралювати.

Взбираться = злізати, лізти, (на що яебудь) — п'ястї ся, спинати ся, дряпати ся, драбати ся. — Плеть ся, як жаба на куну. н. пр.

Взболтати, ся = сколотити, ся, збівтати, ся. — Два голубя воду пила, а два сколотили. н. п.

Взбороздѣти = з'орати, подрізати.

Взборонѣти, взборонѣвати = віскородити, заскородити, виволочити, заволочити.

Взбрасѣвати = підкидати.

Взбрасѣваться = 1. підкидати ся.

2. кидати ся. — Він кинувся на копицю сіна.

3. накидати ся. — Чого він накинув си на мене?

Взбрестѣ, взбрестѣ = 1. зійти, вилізти.

2. спасати на думку, влізти в голову. — Плете, що в голову влізе.

Взбросати = накидати. — За малу годину накидає цілий стіг.

Взбросити = зкинути. — Зкинув на горіще.

Взбрызгати = побризкати, покропити, попріскати (д. Брызгати).

Взбурѣти, ся = зріти, поріти; збурити, ся, зваловати, ся.

Взбудѣти = розбудити, розбуркати.

Взбудоразити = стурбовати, зворушити, розворушити, сколотити, звалтовати, зваловати. — Ой ідем ми, ідем, усе село зваловали. н. п.

Взбунтовати, ся = збунтовати, ся, забунтовати, скаламѣтити, повстати.

Взбутаєнити = д. Бить.

Взбурѣтити = д. Взбудоразити.

Взбучити, ся = 1. роздѣти, ся, набучити, набучавити. С. Л.

2. побити, стусанів надавати, прочухана дати; вилаяти.

Взбучка = прочухан, прочуханка, халазія. — Далл йому доброго прочухана.

Взбѣгати = збігати. — Збіг на гору.

Взб'яжати = збігти, вибігти.

Взб'єсити, ся = 1. роздратувати, ся, роздрочити, ся, розмордувати, ся, розізнати, ся, розбісити, ся, посатанити. — Запанила, посатанила, нещаче дурману із'їла. Кот.

2. сказити, ся, скрутити, ся, знавіснити, збісити, ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взб'аживати = завожжувати, накидати віжки.

Взб'ажувати = звозити, вивозити.

Взб'аливати, ся = зв'ялювати, ся, скидати, ся, накидати, накладати, навантажувати. — Звалив на плечі та й поніс. — **Взб'аливати вину на когось** = звертати, скидати, зв'ялювати на когось. — Сам парбив, а на мене зверта.

Взварець = 1. варена, варену́ха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. п. пр. 2. узвар. С. З. — Кутя на покуті, а узвар на базарі. н. пр.

Взваривати = варити, зв'арювати.

Взварь = 1. відвар.

2. д. Взварець 2.

Взвезти, взвезть = звезти, вивезти.

Взвести, взвесьть = звести.

Взвивати = зовівати.

Взвиватися = підніматися, зніматися. — Ой галочки — чубарочки, підніміть си в гору. н. п.

Взв'ідь = побачити, вздріти.

Взв'изгивання, взв'изгъ = верещання, вищання, вереск, віск.

Взв'изгивати = верещати, вищати

Взв'ітяться = підняти, ся, зняти, ся. — Два голуби воркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п.

Взв'ихрити = скуйовдити, розкуйовдити.

Взводити, ся = 1. зводити, ся, піднімати, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. виводити. — Трохи не до баби вивели церкву.

3. брехати, клепати. — Не знаєш що на-брехав на цього.

Взводний = зводний.

Взводъ = звод (від гл. зводити, крім того в війську = $\frac{1}{4}$ частина роти або ескадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взвожжати = завожжати.

Взвозити = звозити, вивозити.

Взвозъ = 1. звоз.

2. узвіз, увоз. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Пад узвозом

стоїть похила липа. — Скоро вийдем з б'їдка на узвозець, посеред узвозу грєбєш. С. Ш.

Взволікати = стягувати, витягати, зволікати.

Взволіопаппий = зрушений, збурений.

Взволіювати, ся = розхвилювати, ся, розхвилюти, ся (С. З.), схвилювати, ся (Чайч.), розбурхати, ся, збурити, ся, зрушити, ся. — Довгий час мало по малу прислав розбурхані страсті. Бар.

Взволічъ = зволокці, стягті.

Взв'іти = зав'іти.

Взв'івати, ся = м'яти, ся, розвивати, ся. — Військо йде, корогики мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взв'єсити, ся = зв'ажити, ся. С. Аф.

Взв'єшваніє = в'ажєння.

Взв'єшувати, ся = 1. в'ажити, ся, зв'ажувати, ся, вив'ажувати, розважати, ся. С. Аф. З. Л. — Час в'ажити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і сніпів його всі на двоє розділені і шалыми розважені. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважати, міркувати. — Міркуй, серце, міркуй, любко, чи за мене підеш хутко? п. п.

Взгадати, взгадувати = згадати, спогадати, згадувати.

Взаркивати = вигукувати, згукувати. (Чайч.).

Взглядъ = погляд, згляд (С. Л.), взір, позір. — І погляд у його не людський. Помпє. — **Бросьть взглядъ** = д. Взглянуть. — **На взглядъ** = на взір, на позір. — Се впо і на позір добре. Хар. — **На мой взглядъ** = на мій погляд, на мою думку, як на мене. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взглядывати = зглядувати, поглядати, позирати.

Взглянуть, ся = 1. зглянути, ся, споглянути, ся, поглянути, подивити, ся, зирнути, зирнути, позирнути, зпирнути, ся, оком накинати, скинути, звєсти очима. — Ой виїду я на гірку, та спогляну на зірку. п. п. — Глянь, ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. п. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видно сліду. К. Д. Ж. — Вони зглянули, ся й усміхнулися. — Ой не видно того села, лише видно хрести, туди міні люблю, мило оченьками звєсти (по др. варіанту: очима понести). п. п. — Ходє Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся поміж собою. Фр. — Вони рідко

коли осьмілюють ся зирнути на мене. Фр. 2. подобати ся, сподобати ся. — І васьмьки мої і Василь при мні, пек його батькові, сподобав ся мній. п. п. — Вопа йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = зганя́ти.

Взгоревать, ся = зажури́ти ся, затужі́ти, засумува́ти. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїда голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. п. д.

Вгору́къ, взго́рье = узгір'я (С. Ш.), згір'я (Чайч.).

Взгорі́ться = запалі́ти ся, загорі́ти ся, заня́ти ся, спалі́ти.

Взгремі́ть = загримі́ти, (дуже) — загрюкоті́ти.

Взгрома́живать, взгрома́здить = нагрома́жувати, нава́лювати, копичи́ти.

Взгрома́живаться, взгрома́здиться = вла́зити, влі́зати, влі́зти (високо).

Взгрусти́ть = засумова́ти, затужі́ти, зажури́ти ся. — **Взгрустну́лось** = сумно, журно ста́ло.

Вздв́ивать = дво́їти, подво́ювати. — **Вздв́ивать парь** = ра́лити, переобро́ювати.

Вздёривать, ся, вздёрнуть, ся — підтя́гати, ся, підтягн́и, ся, підсмі́кувати, ся, підсмі́кати, ся. — **Вздёрнуть на висі́лицу** = пові́сити на шибени́цу.

Вздёрнуть носъ = запи́нати ся, задрати́ носа, кі́рпу гну́ти (С. З.) — Стара то нічого, так молода кірпу гпе. Кот. — Печіп'р десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешеві́ть = подешеві́шати. — Хлі́б подешеві́шав.

Вздира́ть, ся = дра́ти, ся, здіра́ти ся.

Вздо́йти = подо́йти.

Вздо́рять = сварі́ти ся. — Од'їзжаючи, він мала́чку зняв, низько́ скло́нив ся: Пра́цай, пра́цай, сла́вне товари́ство, мо́же с ким сва́рив сл. п. п.

Вдо́рливый = сва́рли́вий, спо́рливий, сва́ркий (С. Л.), स्वा́дливий.

Вздо́рничать — д. **Вздо́рять.**

Вздо́рный = безглу́дий; непу́тятий; ні́кчемний.

Вздо́рожать = подоро́жшати, подоро́жча́ти. (С. Л.) — І хлі́б і все чисто подоро́жчало.

Вздо́рь = ду́рниця, бредня́, нісе́нїтниця. С. Л. — Он, Гриво́, не спуска́й ся на ду́рницю. п. п. — Хто сипа́є до дши, то й ви́рое́ге бредя́. л. пр. — Бредя́, а й до́сі як згадаю, то се́рце пла́че та бо́лить. К. Ш. —

Та се яе пі́сня, до́бродію, а пі́сенїтниця, я сьпіва́ю іно́ді, що в голо́ву влі́зе. Кот.

— **Горо́дїть вздо́рь** = ве́рзти, то́рочити, ду́рницю не́сти, те́ревені́ то́чити, пра́вити, ба́ляси то́чити, блягу́зкати, ка́зна що ве́рзти. — Еле́й похпо́нився, дослу́хав ся, що́ йому ве́рзда. Кот. — Ду́рний ду́рне й то́рочить. н. пр. — Ти́ йому ду́рниці́ не не́си, а то́лко́м говори́. Як.

Вздо́хнуті = 1. зі́тхну́ти (С. Л.), зді́хну́ти. — Кого ко́хає, за́ тим і зі́тхає. н. пр. — Ох ли́хо! ка́же ста́ра зі́тхну́вши. О. Мор. — Отта́к і у сьві́ті, хто́ рано по́чує, як се́рце засто́вге, як се́рце зді́хне. Аф.

2. **переді́хну́ти, ду́х пере́вести, зве́сти ду́х, відді́хати, відді́хну́ти, відно́чити.**

Вздо́хъ = зі́тхання. С. Л.

Вздо́рагивать = зді́ргати́ ся, ізд́ргати́ ся.

Вздо́рему́ть = задрі́мати, при́корхну́ти, удрі́ти шпака́ (Ман.).

Вздо́рогну́ть = зді́ргну́ти ся, ізд́рі́гну́ти ся. К. Д. С. Л.

Вздува́ть, ся = здува́ти, ся, зді́мати, ся, нади́мати, ся, (про о́гонь) — роздува́ти, розду́хувати, (про опу́х) — пу́хнути, напу́хати, розпу́хати.

Взду́мать = зді́мати, спогада́ти, заду́мати, у ми́слі взі́ти. — Зду́мав о́жешити́ ся. — Як ти́ ко́хаю, не спога́даєш. п. п.

Взду́маться = на ду́мку спа́сти.

Взду́ри́ть, ся = зду́ри́ти, поду́ри́ти і д. **Взбо́єсья.**

Взду́ть, ся = 1. д. **Вздува́ть, ся.**

2. **побі́ти, одлу́пити, сту́санів на́давати, одду́хопелити.**

Взды́мать, ся = підні́мати, ся, встава́ти і д. **Вздува́ть, ся.** — Чорні́ хви́лі зді́мали́ ся, як го́ри.

Взды́хание — зі́тхання.

Взды́хате́ль, ни́ца = зако́ханий, а.

Взды́хате́ль = 1. зі́тхати́, о́хати. — Не зі́тхай: чо́го нема, то й та́к нема. н. пр. — У́ся че́льді́ догада́лась, чо́го я зі́тхав і те́пера у́сі зна́ють — ко́го я ко́хаю. п. п.

2. **жалкува́ти, тужі́ти.** — Не раз жа́лкував, зга́дуючи ко́лишню до́лю.

Вздѣ́вать, ся = (про оде́жу) — одяга́ти, ся, на́дягати́, ся, вдяга́ти, ся (про обу́в) — обува́ти, ся, ву́зувати́, ся, (штку́ в го́лку) — вселя́ти, заселя́ти. — На́дягати́ свити́ну. — Ва́зувати́ чо́боти.

Взима́ние = збі́рання, збі́р.

Взима́ть, ся = збі́рати́, ся, бра́ти, гп.

Взира́ть = ди́вирти́ ся, погляда́ти. — По́глядає́ сюди́-ту́ди, де́ то бу́ть робо́ті. К. Ш.

— Не **взира́я** = не **вважа́ючи**, не **ді-влячи́сь**, не **зверта́ючи ува́ги**. — Не **вважа́ючи** на се, він такі пішов туди.

Взира́ться = **вдивля́ти ся**, **удивля́ти ся**. (С. Ш.) — Почав він щільно **вдивляти** ся.

Взлагать = д. **Возлагать**.

Взла́зять = **злі́зати**, **вилáзити**, (дрáпаючи́сь) — **де́рти** ся, **дрáпати** ся, (дер-жучи́сь за що в горі) — **спина́ти** ся, **п'я-сті** ся. — Я маленький хлопчик, **зліз** на стови́чник (з вірші). — **Виліз** на дерево. — **Спи́наєть** ся, як жаба на купу. н. пр.

Взла́мывать = **ламáти**, **вилóмлювати**, **роз-лóмлювати**; **відбóвати**, **розбивáти**. — **Виламав** двері. — **Розбив** скри́ню. — **Від-бив** замок.

Взле́зять = **ві́кохати** (С. Л. З.), **ві́пе-стити** (С. Аф.), **ві́пестувати**, **віховати** (С. З.) — Ой був в Січч старий козак на призви́ще Чалый, **вікохав** він сина Саву, ко-закам на славу. н. д.

Взлетáть = **злі́тати**, **злина́ти**, **підій-ма́ти** ся.

Взлётъ = **злі́т**.

Взли́за, частіше мп. **Взли́зы** = **лі́сини** з обо́х бо́ків чо́ла.

Взли́за(и)стый = хто має такі лі́сини.

Взли́бина, **взли́богъ** = 1. д. **Взго́рокъ**.

2. шпиль (гора).

Взломáть, ся = **зламáти**, **ся** і д. **Взла́м-ывать, ся**. (Про кригу весною) — **скре́-снути**, **скре́сти**. (С. З.)

Взломъ = **злом**, **полóм**.

Взли́зать = д. **Взла́зить**.

Взлюбі́ть, **вживаєть** ся у виразі „не **взлю-біть**“ = не **полюбі́ти**, не **злюбі́ти**. — Не **злюбила** її свекруха.

Взля́гивать = **бри́кати**, **ся**. — **Зпай**, **коби-ло**, де **брикати**. н. пр.

Взма́нивать, ся = **зна́нювати**, **ся**, **зна́-жувати**, **ся**, **підмовля́ти**.

Взма́хивать = **підма́хувати**.

Взмахъ = **мах**.

Взма́чивать = **мочі́ти**, **змóчувати**, **роз-мóчувати**.

Взма́щивать, ся = **рештовáти**, **мості́ти**, **ся** і д. **Взгро́мáзжива́ться**.

Взмётъ = 1. **підкида́ння**.

2. **óранка**.

Взмётывать, ся = **підкида́ти**, **ся** і д. **Взбра́сыва́ться**.

Взмíловать, ся = **змíлювати**, **ся**, **змíло-сёрдити** ся. — Ти, Цари́це, **мати** **паша**, **змíлуй** ся **яд** **нами**. н. п.

Взмокáть = **змокáти**, **ізмókáти**. — **Ізмок**, як **вовк**, **ізме́рз**, як **пес**. н. п.

Взмолі́ться = **заблагáти**.

Взмо́рникъ, рос. *Zostera* = **морська трава́**. С. Ап.

Взмо́рье = **узмо́рье**.

Взмуті́ть, взму́щать = **скаламу́тити**, **ка-ламму́тити**, **сколоті́ти**.

Взмы́лить, ся = **намы́лити**, **ся**, **змы́лити**, **ся**, **вмы́лити**, **ся**. — **Взмы́лить кому́ го-лову** = **намы́лити чу́ба**.

Взна́щивать = **знóсити**. — **Зніс** на **гору**.

Взно́сить = 1. **знóсити**.

2. **віддава́ти**, **платі́ти**.

3. д. **Взводи́ть** 3.

Взно́ситься = **підні́мати** **ся** і д. **Взно́ситься**.

Взно́с = **платі́ж**, **опла́та**, **випла́та**. —

Чле́нскій взно́с = (перший) — **вступне́**,

вписове́. С. З. Фр. (Дальше) — **вкла́дка**.

— **Треба** **дати** **вписового** в **цех**. Фр. —

Вступного 2 р. і **вкладка** **що року** по 3 р.

Взну́здáть, взну́здывать = **загну́зда́ти**, **за-гну́здувати**, **гну́зда́ти**, **ну́зда́ти**. (С. Л.).

Взны́ть = **заны́ти**.

Взобра́ться = **злі́зти**, **ві́дерти** **ся**, **ві́дря-пати** **ся**, **втеребі́ти** **ся**, **вшкря́бати** **ся**. (С. Л.) — **Дозволь** **собаці** **лапу** **на сті́д**, **то** **він** і **цілий** **втеребить** **ся**. н. пр.

Взогна́ть = **зі́гнати**.

Взогрі́вать, взогрі́ть, ся = **зогріва́ти**, **зі-грі́ти**, **ся**, **розгрі́ти**, **ся**.

Взойти́ = **зі́йти**, **вийти**, **посхо́дити**. — Ой **уже** **ж** **той** **ячмі́н**, **тай** у **полі** **зі́йшов**. н. п. — Я **ж** **дума́в**, **що** **зоря** **зі́йшла**, **аж** **то** **моя** **ді́вчи́шня** **по** **води́цю** **йшла**. н. п. — **Нема** **мого** **миле́нького**, **нема** **його** **тута**, **посходила** **по** **садо́чках** **шавлі́я** **та** **рута**. н. п. — **Взой-ті** **на** **у́мъ** = **на** **ду́мку** **спа́сти**.

Взопрі́ть = **упрі́ти**, **впрі́ти**. — **Віг**, **аж** **упрі́в**.

Взорва́ть = 1. **зі́рвати**, **розі́рвати**, **ві-бухну́ти**. — **Ого́нь** **кри́єть** **ся**, **але** **як** **ра-зом** **вибухне**. С. З.

2. **розгі́вати**, **розлю́говати**.

Взоръ = **взі́р** (С. П.), **позі́р**, **по́гляд**, **зро́к** (С. Аф.); **о́ко**, **о́чі**. — **Погляд** **весе-лий**, **сам** **моторний**. — **Пожира́ть** **взо́ромъ** = **па́сти** **о́чі**. — **І** **вес** **ті** **о́чі** **зазри́єтні** **на** **сирові** **пасе**. Б. Стариц. — **Поту́пить** **взоръ** = **спусти́ти** **о́чі**.

Взоткну́ть = **настро́мити**, **наштри́кну́ти**, **устро́мити**. С. З.

Взрасти́ть = **зрости́ти**, **ві́рости́ти**, **ві́хо-вати**, **ві́кохати**.

Взра́чный = **показни́й**, **го́жий**. — Ой **там**

ходить козак тожий; ще й на личенько хороший. п. п.

Заревѣть = заревѣти.

Зарослый = дорослий, зрослий, зростний.

С. Л. — Дорослий парубок.

Зростать = д. Взростать.

Зрубу = зруб, (в колодязі, криниці) — цімрина, цѣбрини. — Цимршу лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Зривать, ся = 1. скопувати, зривати, зрушувати, ся. — Скопала градки.

2. зривати, розривати, ся, вибухати.

Зрывной, зрывочный, зрывчатый = розрывний. — Розрывна бомба.

Зрывы = зрив, вибух. (К. Б.)

Зарыдать = заридати, заголосити. — Заголосиш і од муки пад хлонѣтком сѣпшиш руки. В. III.

Зарыдь = ридання. — **Зарыдомъ, на зрыдь плакать** = ридати, хлипати (С. Л.), гірко ридати. — Вони плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. Ніщ.

Зарыльщикъ = лясас, ляпанецъ, лясц. С. З. — Ляца у шку дати. С. З.

Зарыть = скопати, зрити, зрушити, порити (С. Л.), порушити, (про крота) — накротити.

Зарыхлить, зрыхливать, зрыхлять = спушити, підпушити, спушувати, підпушувати, зрушити.

Зрѣзать, зрѣзывать = розрізати, розрізувати.

Зрѣзь = зріз, надріз, розріз.

Зрѣзь = щѣрть, по вінця. — Повна мірка щерть. — Насипала борщу по самі вінця.

Ззубрить = 1. пощербити, вищербити. (С. Аф.). — Гей коняку Турки вбили, Ляхи таблю пощербили. В. III.

2. зазубрити, затвердити, втовкмачити.

Взѣрошивать, ся, взѣрошить, ся, взѣрошенный = кудлати, кудовчити, кошлати, куйовдити, розкудлати, розкудовчити, покошлати, розкуйовдити, скуйовдити, розкуйидити, скудлати, зколошкати, розплати, поколошкати, зкошматити, розкошматити, розкудланий, покудланий, розплатаний, скуйовжений, розкуйовжений, розкудовчений, покошланий, кострубатий. С. Л. З. — Мене змяе дрібний дощик, а розкуйидѣт буйний вітер. п. п. — Розкудовчене волосѣ. С. З. — Коструbate пір'я. С. З.

Взѣдаться = напускати ся, напосѣдати ся. — Напосѣв ся на мене так, що лихо.

Взѣздъ = вѣзд, виѣзд, узвѣз. (С. III.)

Взѣзжать, взѣхать = виѣздити, зѣздити, зѣхати. — Зѣхав козак на могилу, пустив кося на долину. п. п.

Взѣяріться = розлютовати ся, озбвѣрити ся.

Взывать = волати (С. Л.), гукати. — Бореjkова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розійти 'ся треба. п. п.

Взыграть = заграти; звеселити ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та під тими байдаками, що плывуть козаки. К. III.

Взысканіе = 1. зиск, позов, стягання.

— **Подать ко взысканію** = позов заложити. — Вірь, кому хочен, позов заложу. Кот.

2. штрап, пеня, кара грошева. — Присудили йому штрап платити.

Взыскать, взыскивать, ся = 1. виправити, доправити, правити (С. Л.), доправляти ся (С. Аф.); стагати, відрати. — Гірко, як двоє правлять, а третьому нічого дати. п. пр. — Насилу виправив свої гроші.

2. шукати. — **Чего ты взыскался?** = чого шукаєш? — **Взыскивать недоимки** = вибивати недоїмки.

Взятіе = взяття; здобуття.

Взятка = 1. (в картах) — взятка, братка, бѣтка. — Я взяв дві братки.

2. хабарь, хапанка, хавтур, хантура, базаринка, ралецъ, мазіло. С. Аф. З. Л. III. — Судді, підсудки, писарі, що одбирали хабарі. Кот. — Ти базарилку любиш брати, а людям в нужді помогати не дуже; бачу, поспішивсь. Кот. — Він хапанкою живе. С. З. — **Съ него взятки глады** = з його нема чого взяти.

Взятокъ = узяток. С. Л. III. — Гречка не вродила, то й для нічя доброго узятку не було.

Взяточникъ = хабарник, халуп, халуга, халко, хантурник, браткий, брачкий, драпіка, скубрій, щинавка, одберилушій. — Е пі, ваш становий зовсім не хабарник; а у нас брачкий. Хар. — Хануп такий, що з рідного батька злупить. Кот.

Взяточничать = хабарі, хавтурі і т. д. (д. Взятка 2) брати, лупити, хапати, хантурувати.

Взяточнический = хабаринський (С. III.), хантурний (Кот.), драпіжний (С. З.).

Взяточничество = хабарство, хапанни, хапанка, хапаніна, ханужество (С. III.).

Взять, ся = узяти, ся, забрати. — Взять

верхъ = гóру взяти, переважити, повершити кого. — Правда кривду переважить. н. пр. — **Взять за себе** = узяти за себе, женити ся, поняти. — Узав собі дівчиноньку. н. п. — **Взять сілою** = здобути, опанувати. — Турчин опанувати мал місто. Б. П. — **Взять волю** = одрук одбитись. — **Взять когь вь руки** = забрати в руки, до рук прибрати. — **Взяться за умъ** = схаченути ся, за розум взяти ся. — **Взяться за дѣло** = заходити ся. — **Веъмь взяль** = хоч куди, на все здатий. — Хоч куди козак! — **Ни дать, ни взать** = точнісінько, як раз, саме як раз. — **Взять слово назадъ** = зріктись. — **Откуда ни возьмись** = де не взьв ся. — Де не взьв ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — **Что взьв?** = а що піймав облизня? — **Взять чью сторону** = заступити ся, стати за когь, пристати до когь. — **Чортъ возьми!** = матері його біс, нехай йому чорт!

Вибра́ціи = дріжання.

Вивѣрра = д. Бѣлка.

Видальний = бувалий, бувалець.

Виданный = виданий, бачиний. — Не бачише діво. — **Виданное ли дѣло** = чи видано, чи чувано, чи чувана річ, чи видана річ?

Видать = бачити, видати; відко, відно, знати, ясно; мабути. — Болить мой головошка від самого чола — не бачила мильського сьогодні і вчора. н. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вжеж бо вам мильського по вік не видати. н. п. — Його щось піде не видко. — **Мабути** віп сього не знає. — **Видать орла по полѣту** = знати іа́на по халывах. н. пр. — **Орліний клѣкіт** зда́лека чути. н. пр.

Видаться = бачити ся, видати ся, зустрічатися, зди́бати ся. С. Аф. З. III. — Я часто з ним бачу си.

Видно = видімо, очевидьки, очеви́сто (С. З.), я́вно, очеви́дячки. С. Л. — **Видно не видно** = страшєнна сіла, дуже багато, чортів тиск.

Видимость = видимість, ясність.

Видимый = 1. видимий, видкий. — Видима смерть страшна. Кв.

2. очевидний, очеви́стий (С. З.), я́вний. — **По видимому** = як здасть ся, здається ся, либо́нь, бачить ся. — Здасть ся дуже, а гадючку вкинув. н. пр. — Ой ба-

чить ся не журю си, в тугу не вдаю си, а як ви́йду за ворота, від вітру валю ся. н. п.

Видно = 1. відко, відно, знати, значно. — Видко і хати, та далеко чухрати. н. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білєє, як у паяти. н. п. — Снатоньки не хочу, їстоньки не смачно, іде тут за тутою, на личеньку знано.

2. бачить ся, здасть ся, либо́нь, мабути, десь, ви́дай. — **Мабути** такі він справді винє. — Десь твій козак не радо з походу прубував, що... н. д. — Ой Позино, чого гаєм будиш, ви́дай ти, Позино, мого сина любиш. н. п. (Д. ще під с. **Видимый** — **Повидимому**.)

Видный = 1. д. **Видимый**. — **На видномъ мѣстѣ** = на видноці, на по́хваті. — Багато у його добра на видноці і під замками. Гр. — **Посажу** батька та на покуті, а сама сиду та на похваті. н. п.

2. показний, огрядний, значний. С. З. — **Показний** чоловік. — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видѣть, ся = виді́ти ся, (не ясно, здалека) — **ма́йчи, ся, ма́нячіти, ся, мрі́ти, мріяти, ма́йорити, бованіти**, (наче в тумані) — **тума́ніти**, (ясно) — **яси́ти**, (про воду пайбі́льше) — **ле́літи**. С. З. Л. — Далеко щось ма́нячи. — Гаразд не видпо, що воно, тільки мріє. С. З. — Ген, ген! щось бованіє. С. III. — Гора ще далеко туманіє. — Ані зіронька не мріє тільки сліг в стєну біліє. В П. — Рибѣ грѣла, дно испіло. Рус. В. — Забованіла геть-геть в стєну прощальна могила. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, стєни, лани мріють. К. III.

Видовой = видовий.

Видоизмѣненіе = одміна.

Видоизмѣняется = одміняти ся.

Видокъ = 1. бувалий, бувалець.

2. свідок. — У свідка очі, як у дідька. н. пр. — Свідок слави дідівщини. К. III.

Видь = вид, образ, вигляд; поста́ва, по́стать; взір, позір, ма́нїр. — Мало вигляд хрєста. н. о. — Постава съвята, а думка злодієська. н. пр. — Віп зробив се на взір (або на ма́нїр) того, як... — Се вино і на позір добре. — **Виды имѣть на когь** = ва́жити на когь. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: з с тобою вечір стою — на иншого важу. н. п. — **Видать виды** = надиві́ти ся, переба́чити, бува́ти в бува́льцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальчих: знає, що кий, що палиця. н. пр. — **Имѣть видъ** = ви́давати ся, ма́ти ви́д. — Земля не плонца, як нам спершу здавала си, а має инший вид. Де́що про Св. Б. — **Въ видѣ опыта** = на про́бу. — Зробив на пробу,

що з того вийде. — Для віда = для годіть ся. — Він це зробив для годить ся. — Имѣть въ видѣ = мати на увазі, мати на приміті, вважати. — Вважайте, що він каже. — Вви́ну́стити, потерѣть ізъ виду = забути, занехати, занедбати, з голови викинути. С. З. — Ни подѣ ка́кимъ ви́домъ = ні в я́кім разі. — На видѣ, съ віда = на взір, на позір, з віду, на вигляд. — Подѣ ви́домъ = з віду, б́у́цім, начеб-то. — Поста́вить на видѣ = зверну́ти ува́гу. При ви́дѣ = бачу́чи, дивля́чись. — На видѣ = на о́ці, на о́чах, на видно́ці. 2. Вид, одмі́на, одмі́нок. — Се тільки одмі́нок терпу. 3. біле́т, пашпо́рт.

Ві́ды = замі́ри, дум́ки, наді́ї, споді́ванка.

Виді́ніє = 1. виді́ння.

2. ма́ра, ма́на, ма́нїя (С. З.), (страшне) — поторо́ча, страхі́ття. (Чайч.) — Сьвіти йому міся́цьку і розга́ний ма́ри, а як при́йде мій ми́ленький, то за́йди за хма́ри. п. п. — Була ми́ні моя ма́ти поторо́ча у по́чі. п. п.

Виді́ти = ба́чити, вба́чати, вида́ти, ви́діти, (багато) — переба́чити, (погапо) — недоба́чати, сні́пати. — Я щасли́вий, що очі́й не маю, що ні́чого того в сьві́ті не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог ба́чить з пе́ба, що ко́му тре́ба. н. пр. — Чи ма́ло я чо́го на ві́ку переба́чив. — Та ві́л мабу́ть не доба́чає.

Виді́ться = 1. ба́чити ся, вида́ти ся, зустрі́чати ся. — Що́ для з ним бачи́мось.

2. здава́ти ся, ба́чить ся.

3. сні́ти ся, ма́рнти ся, вви́жати ся, мрі́ти ся, приви́джувати ся. — І спити́ ся ми́ні чи й про́сто вви́жаєть ся да́вши да́вши. О. Мор.

Видя́щий = зря́чий, видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л.

Визглі́вий = вересклі́вий (С. Фр.), пи́склі́вий.

Визго́тні = визко́тнія, пи́скотнія.

Визгу́ль, ны́ = верескú́н, ха, пи́скú́н, ха.

Визгъ́ = ве́реск, вереща́ння, визк, пи́ск. — Уся ро́дина, ма́ле й ве́лике, з вереско́м і пла́чем кишу́лись до пі́г. Фр.

Визка́ніє = визча́ння, вереща́ння, (про со́бак) — скавуча́ння, (про поро́сят) — куві́кання, кві́чання.

Визжі́ть = ви́щати, вереща́ти, (про со́бак) — скавуча́ти, (про поро́сят) — куві́-

кати, кві́чати. С. З. Л. — Із ля́ку пла́кала, кри́чала, вереща́ла. К. Д. Ж.

Визі́ть = визі́та, одві́дини, одві́дання. С. Л.

Ві́ка, рос. Vicia sativa і др. = ві́ка, го́робі́ний, го́роб'я́чий, ми́ні́ний го́ро́шок. С. Ан.

Ві́ла, часті́ше мп. ві́лы = ві́ла, (з трьо́ма зу́б'ями) — тро́йча́кі. — Це́ ще ви́лами по во́ді пи́сано. п. пр.

Ві́лка = ви́де́лка, ви́де́лко, ви́де́льце, ві́лка. С. З. Л. — Пода́йте ви́делка на ди́пачі ка́бачки. п. пр. — Прихо́див Па́пченко, та і́в ви́делка́ми карто́плю з ду́шиння́м. п. пр.

Вилко́вий = кача́ний, кача́новий.

Вило́к = кача́н. — Кача́н ка́пусти.

Вило́чка = 1 ви́де́лочка.

2. а́нат. у́ лгичь Furula — ду́жка.

Вило́чний = ви́де́лковий. — Ви́делкова коло́дочка.

Ві́лы = д. Ві́ла.

Вилы́ють = кру́тнуть, кру́тька́ да́ти.

Виля́ка, ви́ляла, ви́ляльщи́къ, ца́ = кру́тїй, ка́.

Вилы́ніє = кру́ти́я, ві́крути.

Виля́ти — кру́тити, ся, верті́ти, ся, ви́ляти (С. З.), ви́кру́чувати ся, кру́тити слі́д. — Ви́лять душо́ю = криві́ти, лука́вити.

Вина́ = ви́на, про́віна, про́вінни́сть. по́ві́на. — А за ту́ю про́ви́ньку Бог би́ти ска́рав, що́ ти ме́не да́вно люби́в, люби́в та не взи́в. п. п.

Вени́гретъ́ = 1. хо́ло́дна стра́ва з крі́пшено́го м'я́са або ри́би з го́ро́диною і з о́цтом.

2. мі́манїна.

Вини́ = ви́по (ма́сть в кар́тах). — Ви́по ко́зирь.

Вини́ть = ви́нува́тати, обви́нува́чувати. — Як би́ не ви́пен, то́б і не ви́пувати́ли. п. пр.

Вини́ться — ви́ніти ся, при́знава́ти ся.

Вини́ще = го́ріля́ка, си́вуха. — О́д його́ так і тхне́ го́ріля́кою. — Си́вуху так мо́в бра́гу хли́ще. Ко́т.

Вини́ловий — ви́но́вий. — Ви́нова кра́ля.

Вини́ний = ви́новий. С. Л. — Ви́новий ду́х.

— Ви́нный ка́мень, Tartarus — ви́нник.

С. З. — Ви́нная я́года = инжі́р, хві́та, фі́га. С. З.

Вино́ = (з ви́нограду і яго́д) — ви́но, а в Те́рєвській кра́їні — чи́хирь, (з хлі́ба, карто́плі то́-що) — го́рілка. (Д. під с. Во́дка). — Го́ряче ви́но, зе́лене ви́но = го́-

рілка. — Сидѣть вино́ = гнати го-
рілку.

Винова́тий = винува́тий, вінний, вінен.
— Ніхто не вишен, сама я, що полюбила
гультая. п. п.

Винова́т = І. д. Винова́тий.

2. вибача́йте. — Я не пізлав вас — ви-
бачайте.

Вино́вникъ, ца = винува́тник, ця, вину-
ва́тець, вінний, вінна. — Якийсь лихо-
дїй затаскав, що ми винуватця шукаєм. н.
к. — Повинец винуватця на суді признати
ся до своєї вини. Б. П.

Вино́вность = провину́ність.

Вино́вний = д. Винова́тий.

Виногра́дникъ = виногра́дник, сад-ви-
ногра́д.

Виногра́дная кисть = гріно, гріона, гріона.

Виногра́дъ, *Vitis vinifera* = виногра́д, (су-
хі ягоди винограду) — родзінки. — Сви-
но хоч родзінками годуй, то все буде ка-
палауха. п. пр.

Винодѣ́ліе = виноро́бство.

Винодѣ́ль = виноро́б.

Виноку́ренный заво́дъ, виноку́рия = вино-
ку́рия, вінниця (С. З.), горілля, го-
рілчанний завод, гуральня (Прав.), ка-
раван (Харьк.).

Виноку́рь = виноку́р, вінник (С. З.), гу-
ральник (Прав.).

Винопро́давець, виното́рговець = віня́р.
— Аби вина ті од певного віняра були
куплені. Б. П.

Винта́ть = гвинтува́ти, шрубувати.

Винтова́т = І. нарізувати гвинті.

2. пригвинчувати, пришрубовувати.

3. герцювати. — Козаки довго герцюва-
ли на конях.

Винто́вка = гвинтовка.

Винтові́й = гвинтовий, шрубовий.

Винтообра́зный = гвинтоватий, шрубо-
ватий.

Винть = І. гвінт, шруб, шру́ба, здр.
шру́бка, шрубик. — Ходить, як на шру-
бах. п. пр.

2. обоблива гра в карти.

Винче́ніе = гвинтува́ння, шрубован́ня.

Віны = д. Віни.

Виньѣ́тка = визеру́нок, кунштик, ме-
режка. — Хрестами і визерушками з квіт-
ками крутом листочки обведу, тай сплеую
сковороду. К. Ш.

Вислоу́хій = І. каплау́хій, клану́хій.
— По голоці каплаухі йдуть, аж уха телі-
паються. С. З.

2. недотѣпа, роззява. — Оце ще роз-
зява!

Вісальи́й = звіселий.

Високі́еный годъ, високі́еъ = пересту́п-
ний рік (Гал.), кас'янів год.

Висе́лька = І. пацьо́рка.

2. сосу́лька.

Вісе́лица = шибениця. С. З. Л. — Злодіи
на шибеницю ведуть, а він каже, що не
вишен. п. пр.

Вісе́личный = шибеничний.

Вісе́лка = жер́тка. С. З. — Повісив на
жерть.

Вісе́льникъ = шибеник. С. З. — Зірвав
ся, як шибеник з шибениці. п. пр.

Вісе́ніе = вісіння.

Вісе́тъ = вісѣти, звисати. — Гора зви-
сла пад морем.

Висо́лька = д. Висе́лька.

Виса́чій = висючий, віслий. — Віслий
замок.

Вита́ть = вітати. — Пехай душі козацькії
в Україні вітають. К. Ш. — І снігі гори
за Дніпром... сам Бог вітає пад селом. К. Ш.

Вітень = батіг до́вгий.

Витѣва́тий = кучерявий, квітчастий
(про мову).

Витѣ́ство = красномовство.

Витѣ́ствовать = красномовити.

Витія = красномовця, речник. С. Ж.

Вито́къ = виту́шка, вителка.

Виту́шка = І. д. Вито́къ.

2. верч, верчик, калачик (хлібець).

Вить, ся = віти, ся, звивати, ся, пле-
сти, ся, крутити, ся, сукати, ся (пад
чим, літаючи) — кружа́ти, віти ся. —
Чи не той то хміль, що коло тичини в'єть
ся? п. п. — Була в мене дівчина Орія,
тодіж мнісі єї кучері вили ся. п. п. — Коло
серця туга, мов гадица в'єть ся. — Цитки
сукати.

Вітязь = лицарь, козаря́юга. (Д. під с.
Богаты́рь).

Виха́й = тюхтій, чвала́й, маку́ха, мні́ха.

Виха́ть = І. чвала́ти, перевалюва́тись.
2. д. Вила́ть.

Вихо́рь = віхор, чуб.

Віхо́рь, **вихрь** = віхор, кру́тень, ку́рява.

Вихре́ць, алат. *Os cossurgis* = ку́прик. С. З.

Віхри́ть, ся = віхрити, ся, крути́ти, ся.

Вихрь = д. Віхо́рь. — Віхремь = як вихор.

Вихра́етый = вихорі́стий.

Ві́ца = каблу́чка (на плотах).

Ви́шненьк = вишня́к, ви́шний, ви́шне-
вий сад.

Вишненний = вишнёвий. — І ставок, і млинок, і вишневецький садок. п. п.

Вишеньє = І. д. **Вишеньникъ**.

2. вишні, ягоди (вишневі).

Вишнёвка = вишнівка, вишняк. — Вишнівки з кварту укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвый = д. **Вишненний**.

Вишня, рос. Prunus cerasus = вишня (дерево і ягоди), вишня (одна деревина) —

Вишня бѣлая, Prunum c. = черешня, (одна деревина) — черешня.

Ой у полі вишня, чому не черешня? п. п. — Ой вишню — черешню! чом ти листу не пускаеш? п. п.

Вишня бѣшеная, Atropa belladonna = бовчі ягоди. —

Вишня жидовская, Physalis Alkekengi = жидівські груші, міхунка. С. Ап.

Вишь = ач, бач, чи-ба, диві, глѣ, диві-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які роскоші, а в кешені чорт — ма гроший. п. пр.

Виолончельсть = басистий, басиста. — Басиста не має де сісти. п. пр.

Виолончѣль = бас, басоль. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. п. пр. — Тепер міні не до солі, коли грають на басолі. п. пр.

Вка́пывать, ся = І. уко́нувати, ся, зако́нувати, ся, заривати, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. Ш.

2. вкра́плювати, впуска́ти краплі, вка́пувати.

Вкати́ть, ся, вка́тывать, ся = вкоти́ти, ся, вко́чувати, ся, вто́чити, ся. С. Ш. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш.

Вка́шива́ться = вко́нувати, ся.

Вки́дывать, ся, вки́нуть, ся = укида́ти, ся, уки́дувати, ся, вки́нути, ся. С. Ш. — Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. п. пр. — Укинь волам сіна. — Побалакаеш, як у ніч укинеш. п. пр.

Вкладной = всу́вний. — Всувний ящик.

Вкладный, вкла́дочный = вкла́дний.

Вкладникъ, ца = вкла́дник, ця.

Вкладъ = вкла́дка.

Вклады́ваніе = укла́дування. С. Ш.

Вклады́вать, ся = укла́дувати, ся, укла́дати, ся, вту́лювати, ся, вса́жувати, ся, кла́сти, сажати в... всо́вувати, ся, (про гроші) — поклада́ти. — Уклав (або утулив) Бог душу у шия, тай каєть ся. п. пр. — Поклав гроші в банк.

Вкле́ывать, ся = вкле́ювати, ся, (карюкомъ) — вкарю́чувати.

Вклепа́ть, ся, вкле́пывать, ся = І. вкле́ляти, ся.

2. накле́нати на ко́го, вилу́тати, ся.

3. вклепа́ти ся, втѣ́пати ся, обізна́ти ся.

Включа́ть, ся, включа́ть = включа́ти, ся, залуча́ти, ся (С. Л.), вмика́ти, ся, включа́ти, залучи́ти.

Включа́тельный, по = включа́ний, по (Гал.).

Вко́вывать = вко́увати, зако́увати.

Вкогнѣ́ться = запусті́ти пазу́рі, кі́гті. — Як кішечка підкрадєть ся, тай запустить пазу́рі в пєйпю. К. Ш.

Вко́лѣчивать, ся = забива́ти, вбива́ти. — Почали забивати малі.

Вко́мвать, вко́мкывать, ся = ви́хну́ти, у́хати, вбо́гати, втовкма́чити, і́хати, бга́ти, товкма́чити.

Вконѣ́ць = до о́станку, до кі́нця, до по́слідку, до но́гі, до пня́, до цу́ри, до щє́нту, геть чі́сто, ці́лком, до рє́шти, до щє́рця. — Рішивсь усього до по́слідку. С. Л. — Пропали усі вивці до по́ги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чі́сто забрали і по́ціювали. — Згоріла тая церква до щє́нту. С. З. — Вибрали воду з колодязя до щє́рця. Хар.

Вкопа́ть, ся = у́копати, ся, зако́пати, ся.

Вкорє́пять, ся, вкорє́нать, ся = укорє́нити, ся (С. Ш.), у́грунтува́ти, ся, укори́няти, ся.

Вкорєнь = д. **Вконѣ́ць**.

Вкоротѣ́ = ма́ло, трѣ́хи, ѳ́мань.

Вкосѣ́ = на́вкосѣ́, на вко́сі, на ско́сі, косяка́, скіє́но, криво́, на́бік, на́вхиль, з'уко́са. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. п. п.

Вкра́дчивый = піддє́сливий, підлі́за.

Вкра́дывать, ся, вкра́сться = І. укра́дати ся, закра́дати ся, крадькома́ влѣ́зти, закра́сти ся. — Злодій який закрив ся в комору. — Украло ся горе. К. Ш.

2. вкльо́увати, ся, уклѣ́нути, ся. — Здаєть ся добре лі́чити, та й сам не знаю, як воно вкльоуло ся, що помилив ся. — Укльоуць ся злидні на час, не виженеш і за год. п. пр.

3. підлі́зати, підлі́зуватися, піддє́чувати, в дѣ́шу залѣ́зати, підлі́зти, піддє́стїти ся. — Заліз йому в дѣ́шу: що хоче, те й робить.

Вкратѣ́ = ко́ротно, ко́ротє́нько.

Вкривѣ́ = криво́.

Вкрупля́ть = д. **Вбрызгива́ть**.

Вкруть = навкру́гі, кру́гом, оку́ргі, оку́рг, навкру́г, кру́г, на вко́ло, до

вкола, на около, надовкола, обертом. С. З. Л. — Аж луна навкруги йде. С. З. — Окружи піш у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї па роздоллі та тирса шумить. Аф. — Захоїлося їм їсти, а навкруги нічого не видно їй близько. п. к. — Надовкола звіврі грають, воли мене не займають. п. п. — Й сизку, оглядаю ся довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почувла вона. Чайч.

Вкрутую = **круто** (про яйце).

Вкручивать = д. **Ввивать**.

Вкупаться, вкупиться = **пристати** в спілку.

Вкусить = д. **Вкушать**.

Вкусный, но = **смакий, смашний, но**, **смаковитий, ласий, ласо**. — Смачне молоко в глечку, та голова не влізе. п. пр. — Напечу хліба — не вдачний, наварю борщу — не смашний. п. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдеть ся куток. п. пр. — Хоч не смачно, так багато. п. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. п. пр. — **Вкусите дблат, ся** = **смачити, смачити, смачишати**.

Вкусовой = **смаковий**.

Вкусъ = **смак**. — Смаку, як в печеному раку. п. пр. — Хоч смердит, та коли смак має. п. пр. — Скільки смаку, стільки гріху. п. пр. — **Во вкусь** = **на манір, на штиль**. С. З. — **Войти во вкусъ** = **розсмакувати, розласитися, розласуватися**. — Бач, як розласив ся: усе б йому млшні та варешки. — **На вкусъ и цвѣтъ товарища нѣтъ**. п. пр. = **кому піп, кому понаді, а кому паймичка**. п. пр. — **Находится вкусъ въ чемъ** = **смакувати**. — В тім паши бракують, в чім убогії смакуюч. п. пр. — Вони слухали ї, смакуючи. С. З. — **По вкусу** = **до смаку, до вподоби**. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподоби. — **Со вкусомъ** = **у смак, до смаку, до вподоби, до сподоби, з смаком**. — Піяк не може нічого у смак попоїсти. п. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. п. пр. — Завше вона вбіраєть ся до сподоби.

Вкушать, вкусить = 1. **їсти, уживати, куштувати**. — Іди, мати, до нас проживати, хліба — соли з упокоєм уживати. п. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. п. пр. 2. **зазнавати, дознавати, куштувати, зазнати, скуштувати**. — Вже я зазнав того лиха і гора патернів ся не мало. Піщ. — Не мало я дознав тоді лиха. — 1 Гор-

ливі прийшлося скуштувати гіркої від матері. Фр.

Влага = **вохкість, вогкість, вільготь**. С. Л. — В повітрі пахло вохкістю. Фр. — Вогкість з жагликів аж капле. Кон.

Влагалище = 1. **піхва, піхви**. — Шаблі з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д. 2. **бог**. — **спідня частина листя, що обгортує стеблінку**.

3. **анат.** — **стільні, матошиний рукав**. — Це ті стільні, що лапають дурні. п. пр.

Влагать, ся = д. **Владывать, ся**.

Владыка = 1. д. **Владѣлец, Владѣтель**. 2. **архирей, влади́ка**.

Влаичество = **панування, панство, господарювання, господарство, володарство**. — Минуло ся його панство.

Владычествовать = **панувати, господарювати, володарювати**. — Панувала і я колись на широкім сьвіті. К. Ш. — Біс та його діти панують у сьвіті. п. пр. — Та допоможуть ворогови господарювати. К. Ш.

Владѣлец = **володарь, власник, господарь, пан, поміщик, державець, дідич**. — Три папи, два отамани, а один підданий. п. пр. — Що видячи, панове державці мусіли утікати. Л. С.

Владѣлица = **володарка, власниця, пані, дідичка, поміщиця**. — Добра пані за рабам. п. пр.

Владѣльскій = **панський, поміщицький, державський, володарський**. — А чия се земля? — папська. — А мужиків свободних і державських 10.000 ходили робити лямі. Л. С.

Владѣніе = 1. **володіння (С. Л.), облада**. 2. **держав, царство, господарство, государство**.

Владѣтель = 1. д. **Владѣлец**.

2. **царь, (гал.) — цісарь, державець, король, господарь**.

Владѣтельный = **державний**.

Владѣть = 1. **володіти (С. Л.), владати, мати, обладувати**. — А вже ж Господь Бог всім владає, иши вірно кохають ся, Віп їх розлучає. п. п.

2. **орудувати, керувати**. — Віп добре орудує вірном.

Влажность = д. **Влага**.

Влажный = **вохкий, вогкий, вільготний**. — Як там вохко па сідях стіпах. — **Влажнымъ дблатся, сдблатся** = **вохкнути, вільгнути**.

Влазить = **улазити, влізати**.

Вламываться = **влбмлювати ся, вдирати ся**.

Вла́дствова́ніє = панува́ння, господарюва́ння.

Вла́дствовать, Власте́льнъ, Вла́ститель = д. **Влады́чествовать, Владѣ́тель.**

Вла́стительс́ый = мо́гучий, мо́гутний, по́тужний. С. З. — Не зави́дуи мо́гучому, бо той заставляє. К. III.

Вла́стительствова́ть = д. **Влады́чествовать.**

Вла́стный = ві́дний, ма́ючий пра́во, си́лу. — **Онъ вла́стенъ** = він ма́є пра́во, си́лу, во́лю, ві́дно йому́.

Властолю́бець, властолю́бный = властолю́бний.

Властоцвѣ́тъ, рос. *Hermodallis flava* = Лі́ліас. — *H. fulva* — чоловічий вік, жовта лилія. С. Ал.

Вла́сть = вла́сть, вла́да, си́ла, пра́во. С. Аф. З. Л. — Бі́дна Ева одну з дре́ва зірнала клячку: зо́улась вла́сти, тре́ба при́сти на гре́бніи мичку. (З старо́дав. ві́рші. Кієв. ст.) — Під которо́ю зве́рхностю і вла́дою е́стем. С. З. — Його́ спла, його́ і во́ля.

— **Взя́ть, прио́брѣ́ть вла́сть** = си́лу, го́ру взя́ти, забра́ти си́лу. — **Ви́шняя вла́сть** = найви́ща вла́сть, зве́рхність. С. З. — Твоя́ вла́сть = твоя́ во́ля, си́ла.

Влася́йца = воло́сянийця. К. Б.

Вла́чить, ся = воло́кти, ся, воло́чити, ся, тягті́, ся, тарга́нати. — Трохи не пі́в ві́ку тре́ба було́ тягги́ службо́у. С. III. — **Вовк потарга́лив ві́зцю.** С. Л.

Вле́га = на́дъ, вло́говина.

Влетѣ́ти, влетѣ́ть = влі́гати, влеті́ти, вли́гати. С. III.

Влече́ніє = 1. воло́чіння, тяга́ніна, тарга́ніна. С. III.

2. по́тяг, по́ва́ба. — Го́тові одда́ти́сь всею́ ду́шею першо́му по́тязу́ серця. Бар.

Влечь = 1. д. **Вла́чить.**

2. ва́бити (С. З.), ма́нати, тягті́, на́дти. — На́че яка́сь си́ла тя́гне до́ його́.

Влече́ся = 1. тягті́ ся, воло́кти ся, воло́чити ся.

2. лі́нути, порива́ти ся.

Влива́ть, вли́ть = влива́ти, веплі́ати, влі́ти, вейна́ти. — Шни́карочко мо́лода, у́ещи ме́ду ще́ й впа. п. п. — Ве́щи ми́ні ще́ гро́хи борцу́.

Вливаться = вли́вати ся, вті́кати, вли́вати. — Сама́рь в Ду́йпо вливає́.

Влі́яніє = влі́в, си́ла, ва́га. — Ві́п ма́є влі́в. Лев. Ві́п ма́є на́д ним спа́у.

Влі́ятельный = вли́вовий, ду́жий, си́льний. — Пе́хый Ра́да наро́дня скли́че зара́з по́боді́льше влі́вових му́жів. Батькі́вщина.

Влі́ять = вли́вати, ма́ти влі́в, си́лу, ва́гу.

Вложі́ть, ся = вложі́ти, ся, вкла́сти, ся, уту́лити.

Вло́житься = вло́жити ся, вде́рти ся.

Влѣ́во = влі́во, улі́во, лі́вору́ч, соб, цоб. С. З. — Соб, бѣ́що, ко́ло плѣ́та, яка́ плата, така́ й робо́та. п. пр.

Влѣ́въ = злі́ва, улі́вору́ч.

Влѣ́зати = улі́зати, влѣ́зти, залі́зати, залі́зти. — За́лиз в чу́жу соло́му, та́й ше́лестить. п. пр.

Влѣ́зть = улі́зти, залі́зти.

Влѣ́пнѣть, ся = влі́пити, ся. — **Влѣ́пнѣть пощѣ́нну** = ля́паса, ля́панця́, ля́ща да́ти, за́тоніти по́ щі́ці.

Вло́біть, ся = зако́хати в се́бе, при́кохати, при́чарува́ти; зако́хати ся́, вко́хати ся́, залю́бити ся́. — Чи з иншо́ю зако́хав ся́, мене́ відду́рав си́? п. п. — Ве́селив ся́ ко́заченько, та́й не сха́мепув ся́, як вко́хав ся́ ві́н в дівчи́ну, вко́хавсь, аж вжа́хнув ся́. п. п. — Чи́ не бу́ло кра́цого залю́бити си́? п. п. — О́й ти́ дівчи́но, ча́рві́ниченько, при́чарувала́ моє́ се́рденько. п. п.

Вло́бленый = зако́ханий. С. Л.

Вло́бчивый = лю́бчивий, же́ннихлі́вий.

Влі́пати, ся = 1. влі́пати, ся.

2. вилу́тати ся́, вестра́ти, вло́нати ся́. 3. зако́хати ся́, втѣ́бнати ся́.

Вма́зати = вма́зати, зама́зати, (в му́р) — вму́ровати, (заслі́пку в ні́ч) — за́тушкува́ти, (шибки́ у ві́кна) — за́склі́ти, за́шклі́ти, вста́вити шибки́.

Вма́кнати = вмоча́ти.

Вма́ннати = зама́нювати.

Вма́тнати = вмо́тувати.

Вме́тати, ся = 1. вме́тати, ся. — Вме́ти сьмі́тити в я́му.

2. вкида́ти, ся.

Вми́гъ = вми́ть, ми́ття, в одну́ ми́ть, в ме́нт, у ма́х. — В одну́ ми́ть збі́гав до́ чоло́віка. С. Л. — Як по́далсь, у ма́х і па́гнали. п. к.

Вми́нати = уми́нати.

Вми́нѣть, вми́нѣть = 1. поста́вити, ста́вити, при́писати. — **Вми́нѣть въ́ вину́** = поста́вити за́ вину́, приви́нѣти. — Цього́ йому́ не приви́нѣли. — **Вми́нѣть въ́ обя́занность** = обя́зати, поста́вити за́ обя́зок.

2. за́щита́ти, залі́чити. — На́ рік засу́дли і́ того́ не за́щита́ли, що́ до су́да сиді́в у остро́зі.

Вме́стилице = ме́сце, вме́стни́ще.

Вме́стимость = вме́стимо́сть.

Вѣстительность = місткість, вмістимість.

Вѣстительный = місткий, просторий,
(про чамайдац, клунок то-що) — паковий.

Вѣстить, ся = умістити, ся, помістити, ся.

Вѣсто = замісь, замісто, замість, на місто, замість, латомість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писати, він граєть ся. Чайч.

Вѣсть = разом, укूपі, вкूपі, зар. — вкूपці, укूपоньці, заразом, до купи, вмісті, гуртом, у гурті, за гурт, огулом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. п. п. — Як робити у кулі, то не болять у цупі. п. пр. — Нещасливі ми з тобою на світ народились — жили колись укупочці, тепер розлучились. Кон. — У гурті то й смерть не страшна. п. пр. — Гуртом добре й батька бити. п. пр. — **Вѣсть єь тѣмъ** = разом з тим, ще до того, ще к тому, при тому. — Соплява молода півістка, а ще к тому не хоче робити. п. п.

Вѣшательство = вєтрявання, втручання. С. Л.

Вѣшати, ся, вѣшувати, ся = 1. замішати, замісити, замішувати, ся, замішувати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замішав в тісто картоплі.

2. втягати, втягати, вилутати, вилутувати.

3. вмішати ся, вєтрати, мішати ся, вмішувати ся, вєтрявати, втручати ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третій не мішає ся. Кот. — Я записав у втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тії їх справи не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як ополоник межі ложками. п. пр.

Вѣшати, ся = містити, ся, поміщати ся, влізати, вхолодити. — Ся книга містить в собі багато доброго. — В хаті всі не помістять ся. — В се барилло і відро не влязуть.

Вѣщеніє = уміщення.

Впасть, впасти = у найми, в найми. — Пішов у найми.

Вначалъ = спочатку, зпочатку, зпочину, на початку, перше, перше, спершу. — Кожне діло спочатку трудне. п. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внесанность = несподіванка.

Внесанный, по = несподіваний, по, раптовий, раптом, наглий, нагле, нагальний, знепачка. — Із несподіваного часом буває сподіване. п. пр. — Бороши Боже

наглої смерті. п. пр. — Через твій наглий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би знепачка злетів ангел з огненною різкою. Кот.

Внесеніє = унос, (гроший) — илатіж, оплата, (в список) — ўнос, вписання.

Внести, внести = (в) унести, (в список, в книгу) — вписати, записати, завесті. — Купча у книгу заведеша.

Внизъ = внизу, знизу, у споді, на споді, долі. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху нічого, а на споді почорніло.

Внизъ = зниз, на низ, на спід, до долу, долі. — Сердитий вітер завивав, до долу верби гпе високі, горами хвилі підійма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як глянув вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водою. — **Внизъ головою** = сторч, сторч головою, сторчка. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчага.

Вникати = вдивляти ся, додивляти ся, доходити. — Він до всього доходить.

Вниманіє = увага, вага, обачність. — Од військо слава, од папів увага. п. п. — Що старше від розуму? п. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дозпаватись. К. Х.

— **Достойно вниманія** = варто, гідно уваги. — **Обратитъ вниманіє** = звернути увагу, (на кого) — зглянути ся, звернути око. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обращать вниманіє** = звертати увагу, уважати, уважати, вжити. — Не уважай на врожай, сій жпто — хліб буде. п. пр. — Було б, мати, не уважати, що я єдинця, було б мене утопити, де без дна керлиця. п. п. — А наші Нечай на те не уважає та з кумою мед — вино кружає. п. д. — Я с тобою вечір стою, на пішого важу.

п. п. — **Отвлечъ вниманіє** = розважити, загавити. — Ти пожди тут, а я піду їх заставлю, а ти й бері. п. к. — **Оставитъ безъ вниманія** = занехати, занедбати, забайдужитись. — Ой не можу, козацько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, по вік запехати. п. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. п. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принимать по вниманіє** = зауважати, уважати, мати на увазі. — **Принимая во вниманіє** = маючи на увазі, уважючи, що..., з уваги на...

Внимательность = уважність, уважливність (С. Ш.), унятливість.

Внимательный, по = 1. уважний, ува-

[жлівий, унятливий, уважне, уважливо, унятливо, з увагою, пильно. — Не уважно слухаєш, а пієли не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинився і уважніше приглянувся, то побачив. Фр. — Судя має пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядайся, на всі чотири озирайся. Кот. — Та буду и на дівчину пильненько дивитися, ой чи буде по міні журити ся? н. п.

2. д. Взагопрятный 1.

Внѣмать = вважати, уважати, вчувати, слухати пильно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = знову, і знову, знов.

Вновь = 1. недавно і д. Вначалѣ.

2. ново.

Вносіть = уносити, заносити, (в список, книгу) — вписувати, записувати, заводити.

Вноська, внось = д. Внесеніє.

Внѣкъ, внѣка = онѣк, онѣк, онѣка, онѣка, здр. — онѣчок, внѣча, мн. — онѣки, онѣчата. — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. н. пр. — Піємець скаже: ви моголи, золотого Тамєрмаша онучата голі. К. Ш.

Внутренний = внутрішній, нутрішній, середній, осередній, нутравий. — Внутренніє раздоры = домашні сварки, чвари. С. З.

Внутренности = тельбухи, тельбух, трѣбухи, трѣбух, бѣбехи С. З. Л. Ш., (жмюти) — кендюх, хляки С. З., (грудини) — легкѣша, (у птиць) — потрох, потрохи, (грудини у птиць) — журавель, (у комах) — кашка. — Ніж в черево і засадив і вишив тельбухи з кишками. Кот. — А його дідьків у твої бѣбехи. С. Ш. — Внутренности вынимать, вынуть = трѣбушити, тельбушити, потрошити, вітребушити і т. д. С. З. Ш. — Внутренности повредить = надсадити, надірвати бѣбехи, тельбухи, одбити печінки. С. З. Ш.

Внутренность = нутро (С. Жел. Л.), середина.

Внутрі, внутрь = в середині, в середині. — В середині щось болить.

Внучата = онучата.

Внучатный = троюродний. — В. братъ — брат у другіх. С. Ш.

Внушать, внушить = вселяти, вмовляти, нишати, вселити і т. д.

Внушение = 1. внушення.

2. вимова.

Внушительный = внушающий; вражающий; значный.

Внѣ = за, по за, звѣрху, на двѣрі; без, окрім. — За хатою. — По за церквою. — Віє не в хаті, а на двѣрі. — Внѣ себя = не тямлючи, не пам'ятаючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — Внѣ всякаго сравненія = без порівняння.

Внѣдрять, ся = вкоренятися, ся, вселятися, ся.

Внѣшний = 1. вѣрхній, околичний. — Околична мазка. С. Л.

2. загрянйшний, закордоний.

Внѣшность = верх, поверх; вигляд, взір. **Внѣтний, но** = виразний, но, зрозумілий, ло, унятний, но, ясний, но.

Внять = завважити, учути, уняти, вняти (д. Внѣмать). — Не вняв, що каже. — Внять мольбамъ = здати ся на благання.

Во = у, в, до, за, з. — Во двѣрть = у двір. — Во снѣ = у вієні. — Во всемъ = у всьому. — Поѣхалъ во Францію = у Францію, до Франції. — Во сколько времени = за скільки часу, за якийсь час. — Онъ менѣ ни во что не ставитъ = він менѣ ні за що має. — Во вниманіє къ... = з уваги на, до... — Оцѣнилъ во сто рублѣй = оцѣнував у сто рублів. — Во всю Ивановскую = на всі заставки.

Вѣбла = риба *Leuciscus rutilus* з породи коропів.

Вѣбратъ = увібрати, втягти.

Вовлекать = втягати, затагати, знажувати.

Вовлеченіє = втягання, затагання.

Вовлечь = втягти, затагти, знайти. — Він то його знадив до сього.

Во-время = в пору, у свій час, вчасно. — Не во время = не в пору, не вчасно.

Вѣсье = зовсім, óвсі, óвсім. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсім пропав.

Во вѣки, во вѣкъ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, мое серденько, по вік не забуду. — Ни во вѣки = ніколи.

Вогнать, ся = 1. увігнати, загнати, ся, заняти, залучити. — Залучи теля у хліи.

2. забити, загнати. — Забув палю.

Вогнать во гробъ = довести до могил, вложити в домовину.

Вогнутый = вдавлений, увігнутий, угнутий.

Вода = вода. — **Вода верхняя, подпочвенная** = зашкурна, підшкурна. Херс. — **В. грунтовая** = жільна. Херс. — **В. живая** = а) живуща, б) сьвячена, в) текуча. — **В. желёзистая** = руда, смужавина. — **В. Боговлянская** = орданська. — **В. калчевая** = кринишна, криничана. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую непривишную. п. п. — **В. матерая** = гліб, глибиня. — Велика риба по глібу ходит. п. пр. — **Воды минеральные** = теплі води. — Папи поїхали на теплі води. — **В. полая, прибылая** = повідь, павідь, повінь, (поверх льоду). — **Полій**. — Так багачко людей, як о повіді води. С. З. — **В. проточная** = текуча, самотока. — **В. святая** = сьвячена. — Треба сьвячею водоцею побрязкати. — **В. стоячая** = стояча, водостій. — **Тёмная вода** = полуда. — Так паче полуда з очей спала. — **В. цѣлѣбная** = цілюща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живушою дрібною слезою. К. Ш. — **Вода важивасть, убывасть** = в. прибыває, спадає. — **Вывести на свежую воду** = на чисту воду вивести.

Водворить, ся, водворять, = 1. оселити, ся, осадити, ся, поселити, ся, осісти, ся, оселяти, ся і т. д.

2. завести, ся, запровадити, заводити, запроважувати.

Водевиль = водевиль, жарт. — Кум-мірошиш, жарт в 1 дії Дмитренка.

Водильщикъ, водитель = поводи́рь, поводи́рь, поводи́тарь, повожа́тий С. З. Л., (старців) — старчовод, міхоніша. — Ішов козак до Києва та сів спочивати. Торбинками обвішаний його повожаний. К. Ш. — Сліпий сьміліше ходит, як поводи́тарь водит пр. — Хто йде, їде — не минає: хто улам, хто гроші, хто старому, а дівчата — шажок міхоніші. К. Ш.

Водить, ся = водіти, ся, (кругом або коло) — обводити і д. Вести, ся. — **Водить вооры** = очіма поводити. — Очіма якось страшно поводи́в. — **Водить кого ва пось** = дурити. — **Водить хоро́вѣд** = танок водити. — Ой там Бопдарівна дівок талок водить. п. п. — **Водить зна́комство** = знати ся, водіти ся, (про родичів) — родичати ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом. п. пр.

Водка = горілка, гал. — горівка, здр. — горілочка, горілонька, горілиця, (стара) — старка, вистойнка, (краща) — око-віта, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варена, варенуха, запіканка, (в жарт) — спотікач, (пастояна на пгодах) — наливка; вишнівка, сливінка, тернівка, дулівка, агрусівка і т. д., (про горілку в жарт) — мокруха, ледащия, живиця, острогляд, запридух, (погана) — сивуха, недобар, підпінюк, (на ганусі) — ганусівка, (з потоку) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дівка — здоров'ю злодійка. п. пр. — Горілочка оковита, яка ж бо ти смаковита. п. п. — Благослови мій, батьку, оковитої папитись, я не зарікаюсь з бусурменом ще краще побитись. п. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б своєю кожуха. п. п. — Почастував гарним спотікачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. п. пр.

Водный = плодучий. — Качки більше плодучі, ніж гуси.

Водникъ = 1. відник, водяник, водян-ка; див. **Бассейнъ** 1.

2. рос. Асагши енгораеш = копитель, копитель, копитці, копитняк, підлістник, підорішник, підолішник і д. Адалень 2. С. Ап.

Воднистый = водянистий.

Водничий = д. **Водильщикъ**.

Водный = водяний.

Водобоязь = сказ, екаженія (С. Л.), скаженівка, стіклизна.

Водовѣтливце = д. **Бассейнъ** 1.

Водовѣзъ = водовѣз, возівода.

Водоворотъ = вир, водокруть, колóвер-тень, крутінъ, воронка, шум (С. Л.), верні-вода, чорторій. — Мутить, як біс у вирі. п. пр. — Так колотить, як вир водою. п. пр. — Моя біда і в вирі не потопає. п. пр. — У самий пум попав — па силу выпли. Мап.

Водоѣмъ = д. **Бассейнъ** 1.

Водокачалка, водокачалыя, водокачка = водокачка.

Водокрасъ, рос. Hydrocharis = жабурник. С. Ап.

Водокруть = д. **Водоворотъ**.

Водо́къ = д. **Водильщикъ**.

Водолазъ = 1. водолаз.

2. пг. — норѣцъ.

Водолей = 1. водолаз.

2. рос. д. **Водникъ** 2 і **Адалень** 2

Водоленъ = д. **Водникъ** 2.

Водомётъ = водобій, водограй.

Водомонна, водомоння = водорій, рівчак, ковдоби́на. — Після дощу та такі скрізь рівчакі коробило.

Водомёръ = водомір.

Водоосвященіє = водосвѣтъ, водохри́ща. С. Аф. З.

Водонадъ = водопад, водоспад.

Водонерца, рос. Muriophyllum = кушір. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водоній, водонійдо = водоній. — Погнав волів до водопою.

Водополь, водопольє = повідь, павідь, повінь, водопол'я, половіддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у лизу річка шумить та гуде, звісно, як післа повіді на Великодніх святах. Кв. — І до Великодня зійшла повідь. С. З.

Водопроводъ = водопровід.

Водотокъ = водотік.

Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.

Водоразливъ, водоразлітіє = д. Водополь.

Водородъ = водорід.

Водорой, водоронна = д. Водомонна.

Водоросль, рос. Fucus = пірост.

Водоросли = назва цілого класу безквіткових водяних рослин. Сюди, здається, належать *Conferva*, *Lemna* = ріска, *C. rivularis* = баговіння, жабур, жабу́рніня, *Alga* = жабур, *Ceratophyllum demersum* = кушір, *Spongia fluviatis* = бодяга, водяна губка, надощник. С. Ап. — А в дівчини стількі ласки, як на тихім ставу риски. н. п. — Рыбалка несе баговіппя зеленого. К. III. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водорізъ = 1. водоріз (у корабля).

2. рос. *Stratiotes aloides* = різак. С. Ап.

Водосбѣръ, рос. Aquilegia = оксаміт, дзвонічки, орлики. С. Ап.

Водосвѣтіє, водосвященіє = д. Водоосвященіє.

Водоскатъ = водостік.

Водостѣй = водостій.

Водоспускъ = опуст, лотоки. С. Л.

Водотѣкъ, водотокъ = течія, водотока.

Водохра́нилице = д. Бассейн 1.

Водочка = горілочка, горілонька, горілиця.

Водочный = горілочний, горілчаній. С. З. Л. — Бжода не любить горілчаного духу. С. З. — П'яниця на куфах горілчанних засіди. Л. В. — Кацап горілчанний без труб. Ст. опис. Київ. Ст.

Водоя́нний = ковдоби́на, ковбань, ковба́ня. С. З. Л.

Водружа́ть, водрузи́ть, ся = поставляти, ставити, втикати (С. Ж.), востромяти, ся, затика́ти, ся, поставити, устро́мити. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Затикають прапор. К. В.

Водчикъ = д. Водильщикъ.

Водъ, (від гл. водіть) = плід, хов. — Знаєть, гдѣ курамъ водъ, н. пр. = знає, де раки зимують, де кури вѣдять ся. н. пр.

Водяні́ка, рос. Empetrum nigrum = вод'я́нка. С. Ап.

Водянікъ = водяний, дідько.

Водяністий = вѣдяний, вѣдяністий.

Водя́нка = 1. вѣя́нка (напиток і росляна д. Водяні́ка).

2. мед. *Hydrops* — водяна, пухлина.

Водяно́й = 1. вѣдяний. — Водяний млин.

2. д. Водянікъ. — Водяна болѣзнь = д. Водя́нка 2. — Водяно́й быкъ = д. Выпь. — В. лапу́шникъ, цѣбъ, простѣлъ, макъ, рос. *Nymphaeavalla* = латаття, біле латаття. С. Ап. — В. орѣхъ, рос. *Tapa natans* = болѣтні, вѣяні, чортові орѣхи. С. Ап. — В. перець, рос. *Polygonum Hydropiper* = гірчак, богородишиний гірчак, чередник. С. Ап. — В. щавель, *Rumex Hydrolaratum* = вѣдяний щавель. С. Ап.

Водяніть = водніти.

Воєва́тъ = воюва́ти, ся. — От віп йому і каже: ходім воюватись. н. к.

Воєво́да = воіво́да, гетьма́н, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. — (На Україні воєводами звали великоруску старшину). — Без гетьмана військо гине. н. пр. — Для козака воівода — велика негода. н. пр.

Воєди́но = до ку́ни, в одно́, разо́м.

Воєначальникъ = гетьман, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. Л.

Воєнопла́нный = бра́нець, по́лоненник, плі́нний. С. З. Л.

Воє́нный = воє́нний, військовий. — Були і штарські і воєнні. Кот. — Військова служба.

Вожа́къ = 1. д. Водильщикъ.

2. провідця, проводарь, передовік; верховода, ватажо́к. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Віп у цьому ділі привідця.

Вожа́той, вожа́тый = д. Водильщикъ.

Вождельніє = жада́ння, жадо́ба, жа́га, хті́вость (С. Ж.).

Вождель́нный = жада́ний, пожада́ний. С. Л. Ж.

Вожделѣть = жадати. — Зажадала дівочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п.

Вождь = д. **Военачальникъ і Водійщикъ.**

Вожеватий = ласкавий, ввічливий, звичайний (хто вміє поводитись з людьми).

Вожений, воженая = жартливий, пустотливий, жирун, ха, брикун, ха.

Вожжа, мн. вожжи = віжка, віжки (Лів.), лійця, лійці. (Прав.) С. Л. — Та піді, сину, на ярмарок пішки, купи міні ремінний віжки. н. п.

Вожжать = завожжувати, накидати віжки.

Вожжаться = 1. водити ся, знати ся. — Він усе з жидами водить ся.

2. д. **Возитъся.**

Возблагодарить = подякувати, завдячити (д. **Благодарить**).

Возбранить, пиять = заборонити, пияти, боронити, заказати, закаувати, не звеліти, не веліти, (говорити) — зацінити, зацитькати. — А він мене з коршми не гонить, а він міні пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і зацитькає.

Возбудительный = збухаючий.

Возбудить, возбуждѣть = 1. збудити, будити, розбуркати, пробуркати, розбудити.

2. зворушити, заохотити, збудити, будити, приволити, розворушити. — Приволив його до роботи. — **Возбудить гнѣвъ** = розлютовати, роздратувати. — **В. смѣхъ** = розсмішити. — **В. мужество** = підняти дух, відвагу. — **В. удивленіе** = здивувати. — **В. страсть** = зворушити, зрушити, роздрочити. — **В. вопросъ** = підняти, знати річ, питання.

Возбужденіе = зворушення, запал, збудження, (С. П.), побудка (Гал.). — Заспівайте міні пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очей. Кот.

Возбужденный = збужений, зрушений, зворушений.

Возведеніе = зведення. — **В. постройки** = збудування.

Возвеличеніе = побільшення, величання.

Возвеличивать, ся = 1. побільшати, ся, збільшувати, ся, більшати.

2. величати, ся, славити, ся, вивисшати, висшати, підіймати ся в гору.

Возвеселить, ся = звеселити, ся, розвеселити, ся.

Возвести, возводить = 1. звести, вивести, зводити, виводити. — **В. постройку** = збудувати, поставити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

2. підняти, піднімати. — Підняв очі в гору.

Возвратить, ся = вернути, ся, повернутити, ся, звернути, ся, віддати (своє по суду) — виправити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайдег чужую вещь, повинен вернуть. Б. Н.

Возвратный = зворотний, поворотний. — Закон не має зворотної сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возвратъ = зворот, поворот, відворот, вороття, звертання, вертання, повертання. С. Л. — З того світу нема повороту. н. пр. — Не сьмій міні рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Є каяття, та вороття не має. н. пр. — Щоб тобі не було ні пуття, ні вороття! н. пр. — Піду і на відворот швидко буду. Под.

Возвращать, ся = вертати, ся, повертати, ся, звертати, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стали повертати ся, став кінь спотикать ся. н. д. — Де ти о полудні буваш, коли до дому повертаєш? Кон. —

Возвращаясь = вертаючись, поворотима, повертом.

Возвращеніе = д. **Возвратъ.**

Возвращенный = вернутий, звернутий, повернутий.

Возвышать, ся = підіймати, ся, піднімати, ся, в гору йти, повишати, ся, підносити, ся, висшати, височити. — Високо піднесла ся над покрівлю хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки патинки zostались. н. пр. — Височив гил'я та дрібен дощик. н. пр.

Возвышеніе = 1. повишення, підняття.

2. шпиль, шпилечок, згір'я. С. Л. — Ой вижду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п.

Возвышенность = 1. високість, величність.

2. д. **Возвышеніе** 2.

Возвышенный = 1. повишений, підвишений. — Повишена ціна.

2. високий, величний. — Величні думки

3. горовий, горяний (про місце).

Возвѣстити, возвѣщать = звістити, звіщати; вістку, звістку подати, давати; сповістити, сповіщати, ознаямити, ознаямувати. — Всім, кому відати належить, ознаямуєм і осьвідчаєм. С. З.

Возвѣщеніє = звѣщення, сповѣщення, ознаймування.

Воззлѣвіє = узголів'я, приголів'я. С. Л. III. (в труні) — приголівач. С. Пав.

Воззласть = виклик, поклик, вигук, гука́ння.

Воззлашати = виголо́шувати, го́лосно вимовля́ти, вигу́кувати.

Воззговоріть = промовіти, забала́кати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

Воззгоніть = переганя́ти.

Воззгораємость = палкість.

Воззгораемый = палкий, горючий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже палкецький. Кот.

Воззгорати, ся = 1. запалювати, ся, займати ся.

2. почина́ти ся, повстава́ти. — Ой не дивуйте, добрії люди, що на Україні повстало. н. п.

Воззгордіться, **воззгордіть** = загордіти, згордіти, записати ся, (іронично) — набундю́чити ся.

Воззгосподствовать = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятівський жвавий. К. III. — І життя можуть знову запанувати і піщо не зломить силу молодую. Чайч.

Воззгріа, мн. **воззгріа** = со́пля, со́пляк, віскря́к, со́плі, віскря́к. (С. Аф.).

Воззгріивий, **воззгрііть** = сопливий.

Возздавати, **возздати** = 1. віддава́ти, відда́ти, верта́ти, верну́ти.

2. відплачува́ти, відпла́тити, відда́чувати, відда́чити. — А він за його добро, бач, чим віддячив!

Возздаініє = відплата, запла́та, відда́ток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грищо, така запла́та; з чотирьох дощок темна хата. н. п.

Воззвигати, ся, **воззвигнуть** = 1. споружа́ти, ся, споруди́ти, стробі́ти, ся, ви́строїти, будова́ти, ся, збудова́ти, ви́будувати. С. Л. — На тому місті, де стояв Перун, він збудував церкву св. Василия. Лев.

2. підійма́ти, ся, підня́ти, повстава́ти, повста́ти, підноси́ти, ся. — Бог зможе з свого ка́міня підняти ді́тий Аврамових. К. Св. II.

Воззвѣщеніє Св. Креста (Свято 14. жовтня) Здви́ження (С. Л.), Чесний Хрѣ́ст. При́хав саме на Чесного. С. З.

Возздержаніє = здержка, удѣ́рж (С. Л. III.), у́ни, снн, уга́в (С. З.), по́мірність.

— Нема випину вдовиному сину, що звів зума дітку сиротину. н. п. — На підпиту нема спляку. н. пр.

Возздержати, ся, **возздерживати**, ся = удержати, ся, утрима́ти, ся, затрима́ти, ся, впи́нати, ся, спини́ти, ся, зупини́ти, ся, вде́ржувати, ся, спини́ти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати ле спляла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

Возздержный = зде́ржний, стрима́лий, витрима́лий (С. Л.), по́мірний.

Возздухъ = пові́тря, во́здух. — Летить орел по над хутір та в пові́трі вѣть ся. н. п. — **Выйти на возздухъ** = вийти на двір, на пові́тря. — **На возздухъ**, на во́льному во́здухъ = на дво́рі (а не в хаті), на пові́трі. — **Свято́й во́здухъ** = (у бурлаків) — ві́тер, похідний ві́тер. — **Испороченный, спертый во́здухъ** = важкий дух, заду́ха, приду́ха. — **Во́здух** (церк.) = во́здухи.

Возздушный = во́здуховий; ле́гкий. — **Возздушный насосъ** = духо́вий смок. — **В. кирпичъ** = цегла ви́сучена на со́нці (а не випалена). — **Возздушные замки** = химери. С. З. — **Возздушные замки стро́ить** = думка́ми багати́ти, химери ганя́ти, у хмарах лі́гати. — Дурень думкою багати́в. н. пр.

Возздымати, ся = д. Взыма́ти, ся.

Возздыхатель, ница = д. Взыхате́ль, ница.

Возздыхать = д. Взыха́ти 1.

Возздывать = зді́ймати, піді́ймати. — Руки до неба зді́ймили, милосердного блага́ли. н. д.

Возздыствие = си́ла, ва́га, впли́в.

Возздыствовать = поді́яти, вді́яти, за́подіяти, пороби́ти, вплива́ти.

Возздылати, **возздыловать**, ся = оброби́ти, розроби́ти, обробля́ти, розробля́ти.

Возздылованіє = оброблюва́ння, упра́ва (Гал.) — Управа тютюну.

Воззжалобиться = розжалувати ся, розбі́кати ся.

Воззжелать = забажа́ти, зажада́ти, захо́тити, захті́ти. — Забажала гіря кісничків. н. пр.

Воззжечь, ся, **воззжигать**, ся = 1. запали́ти, ся, запалюва́ти, ся, (свѣчку, лампу то-що) — засвѣ́тити, засвѣ́чувати, ся, свѣ́тити. — Засвѣ́ти каганець. — Пора свѣ́тити свѣ́тло.

2. д. **Воззжуждъ**.

Возззваніє = по́клик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Возв'я́тіть = поклікати, поклікнути, гукну́ти. (Д. **Взв'я́тять**.)

Возз'я́тіє = по́гляд (Д. **Взглядь**).

Возз'я́тіть = згля́нути, спогля́нути, подивити ся, зирну́ти. — Ой як вийду на гірку, та спогляну на зірку. п. п.

Возі́льщикъ = возі́льник, возі́й. — Треба возі́льників наймати, бо вже от-от і возовиця.

Возі́ти, ся = 1. возі́ти, ся. — Дрова воза́ть ся з лісу.

2. **воту́зити ся** (С. Аф.), **яло́зити ся**, **войдувати ся**, (на одному місці) — **мо́стити ся**, **ку́блити ся**, **куйов́дити ся**, (над яким ділом довго) — **морочити ся**, **ту́пати, ту́кати**, (коло кого) — **па́нькати ся**, **па́дькати ся**, **ця́цькати ся**. С. З. Л. — **Вотузити ся**, **ялозити ся** і **пріє**, та **ба!** нічого там не **вдіє**. Гул. Ар. — **Годі вам діти войдувати ся!** — Як є коло чого **ту́пати**, то є що й **хру́пати**. п. пр. — **Цілий день морочив ся** — нічого не зроби́ю. — **Бачу**, що пі́коли мі́ні **па́нькати ся** з моїм **пи́шними** **косами**, **взяла** та й **пообти́нала**. Фр.

Возка = возі́ння, (хлі́ба з поля) — **возо́виця**, **коповозі́ця**.

Возлага́ть, ся = **поклада́ти, ся**. — **В. упова́ніє** = **поклада́ти надію**, **поклада́ти ся**. — На Бога **покладай ся**, а **робити** не **цурай ся**. п. пр.

Возлежа́ть = **лежа́ти**.

Возле́лять = д. **Взле́лять**.

Возлета́ть, возле́ть = д. **Взлета́ть, Взле́ть**.

Возлива́ть = **налива́ти**.

Возликова́ть = **зраді́ти**.

Возложі́ть = **покла́сти**.

Возла́з = **біля**, **побіля**, **коло**, **край**, **крій**, **проз**, **обік**, **побік**, **обіч**, **побіч**, **півзбіч**, **півліч**, **поруч**. С. З. Л. — У **козака** **жінка** — **шабля** **біля** **боку**. п. п. — **Сів коло неї**. — Ой **сидить** **мила** **край** **віконця**, **вигладає** **свого** **сонця**. п. п. — Ой **сядь** **же** **ти** **крій** **віконечка** **прясти**. п. п. — **И** **поруч** **тебе** **не** **спіткну** **ся**, **людської** **кривди** **не** **вбою** **си**. Як. — **Він** **стоив** **позвбіч** **сієї** **хати**. — На **городі** **коло** **броду** **барвінок** **не** **сходить**. К. Ш.

Возлюбі́ть = **полюбі́ти**, **покоха́ти**, **улю́бити**.

Возлюбленний, ая = 1. **улюблений**, **полюблений**. — **Мати** **ж** **моя** **улюблена**, **до** **ле** **ж** **моя** **оплакана!** п. п.

2. **коха́нець**, **коха́нка**, **ми́лий**, **ми́ла**, **лю́бий**, **лю́ба**, **любо́** (С. З.), **лю́бчик**, **коха́ний**, **коха́на**, **милода́н** (С. З.), **ка**, **милува́нка**, **облю́бник**, **облю́бенець**, **облю́-**

бенка, **облю́бениця**. (С. З.). **Ломити** **руки** **з** **мезиного** **пальця**, **нема** і **не** **буде** **козака** **коха́ця**. п. п. — **Стук**, **трик** і **нікопечко**, **вийди**, **серце**, **коха́ночко**. п. п. **А** **и** **Дзобі**, **моїй** **любі**, **черевички** **куплю**. п. п. — **Милий** **милу** **покидає**, **вороги** **раде́нькі**. п. п. — **Запряжу** **я** **коня** **в** **санки**, **та** **поїду** **до** **коха́нки**. п. пр.

Возне́ддіє = д. **Возда́йніє**.

Возне́чати́ = 1. **зама́рити**.

2. **загорді́ти**, **запи́шати** **ся**.

Возни́ть = д. **Возне́чати́** 2.

Возмо́жність = **змо́га** (С. З. Л.), **мо́га**, **змо́жність**, **спромо́га**, **спромо́жість** (С. Л.), **возмо́жість**, **мо́жність**, **мого́та** (С. Л.). — У **Бога** **все** **мога**. п. пр. — **Не** **ску́шість** — **така** **спромо́жність**. п. к. — **По** **возмо́жності**, **на** **ско́лько** **возмо́жно** = **по** **змо́ві**, **яко** **мо́га**. — **Біжи** **яко** **мога** **швидче**. — **Получі́ть** **возмо́жність** = **змо́гти** **ся**, **спромо́гти** **ся**. — **Не** **змоглись** **на** **Бваггелію**, **ці́луйте** **псалти́рь**. п. пр. — **Спромі́г** **ся** **дід** **на** **обід**, **а** **баба** **на** **кісі́ль**. п. пр.

Возмо́жний, но = **возмо́гий**, **може́бний**; **мо́жна**, **возмо́во**.

Возмо́ч = **змо́гти** (С. Аф.), **здју́жати**, **здо́літи**, **змо́гти** **ся**, **спромо́гти** **ся**. — **Не** **здо́лає** **того** **ладу** **ні́жго** **поверну́ти**. К. Д.

Возму́жаль = **дорос́лий**, **му́жній**.

Возму́жати́ = **зму́жніти**, **внату́ритись**.

Возму́титель, ница = **бунтовник**, **ця** (С. З.), **бунта́рь**, **ка**, **баламу́та**, **ка** (С. Ш.), **коло́тник**, **ця**, (С. З.), **каламутник**, **ця**, **турба́тор**. (С. Ж.).

Возму́тительный = 1. **бунтовли́вий**, **бунтовни́чий**, (С. З.), **бунта́рський**. — **Буптовни́чює** **собири́ще**. С. З.

2. **огі́дний**, **гане́бний**. — **Гане́бний** **учи́нок**.

Возму́тити, ся, возму́щати, ся = 1. **ско́лотити, ся**, **скаламутити, ся**, **коло́тити, ся**, **каламутити, ся**. — **Що** **бі́лая** **лебедо́шка** **воду** **ско́лотить**. п. п. — **Два** **голу́би** **воду** **пили**, **а** **два** **ско́лотили**. л. п. — **Шука́ли** **броду** **та** **скаламутили** **воду**. п. п.

2. **стурбува́ти, ся**, **зру́шити, ся**, **стрі́вожити, ся**, **турбува́ти, ся**, **трі́вожити** **ся**.

3. **збунтува́ти, ся**, **забунтува́ти, зба́ламу́тити, ся**, **підбу́рити** (С. Л.), **збу́рити**, **обу́рити** **ся** (С. Л.), **підня́ти, ся**, **повста́ти**, **бунтува́ти** **ся**, **баламу́тити, ся** (С. Л.), **підбу́рювати** (С. Л.), **обу́рювати**, **підніма́ти** **ся**, **повстава́ти**, **бунт** **зрива́ти**. — **Пане** **Хмельницький!** **Зведи** **нам** **під** **Моска́дів** **вті́кати**, **або**

звели нам з Ляхами великий бунт зривати. п. д.

Возму́щення = бунт, повста́ння, ко́лот, ро́зрух, коло́тнеча. (С. З.).

Возму́щений = скаламу́чений, каламу́тний, стурбо́ваний, обуре́ний (С. Л.), збу́ренний, збаламу́чений і т. д. д. **Возму́тити**.

Возму́стити, возму́щати, ся = верну́ти. відда́ти, верта́ти, покрити кошт.

Возму́щення = зворо́т, верта́ння і д. **Вознагра́дження**.

Вознагра́дити, визна́граждати, ся = 1. запла́тити, відда́чити, нагоро́дити. — Чим же и вам нагорожу, ваші труди осоложу? н. п. 2. надо́лужити. С. З. — Багато згуляв часу — треба надо́лужити. — За пра́цю він надо́лужить. Гул. Ар.

Вознагра́дження = 1. відпла́чування, заплата́чування, надо́лжування.

2. запла́та, нагоро́да, відпла́та, віддя́ка. — Великий запла́та в небі чекає ти, що... Б. П. (За хліборобську пра́цю чесно́ю ужи́вкою) — скі́нщина, (чисту́шиною) — толо́ка. С. З. — (Мельникові чесно́ю зерно́) — мі́рчу́к, кі́вш. — (За прибу́дну худо́бу) — пере́йма.

Возна́м'їряться = намі́рити ся, нава́жити ся (С. Л.), замі́слити, налаго́дити ся (С. З.), покла́сти собі у думці́, покла́сти (С. З.). — Коли вже наважив ся мене їсти, то починай з хвоста. п. к. — Та куди се ви, добродію, налагодилися? Ког. — І поклав у першу неді́лю сватів заси́лати. М. В.

Вознего́довати = розгні́вати ся, розсе́рдити ся, обуре́ти ся, розлю́товати ся. — Розсердив ся, розгні́вав ся мій милий на мене. н. п.

Вознена́видіть = знена́видіти, незна́видіти, незлю́бити. — Знена́виділа вона її та й годі. — Мати сина та оженила, молоду неві́стку та незна́виділа. н. п.

Вознесе́нне Господ́не (св'ято) = Вше́стя, Уше́стя — Не при́йдець ся в Сре́ду Вше́стя, а все в Четвер. н. пр. — Не буде сьогодні, як Вше́стя в Сре́ду. н. пр. — Сонечко стало пекти перед Уше́стям, як посеред лі́та об Проко́ні. Кв.

Вознесе́нський = належа́чий до це́ркви або св'я́та „Вознесе́нія“.

Вознесе́ти, вознесе́ти, ся = 1. зня́ти, ся, підня́ти, ся, знесе́ти, ся. — Збудуєть ся церква пова, під небо знесе́ть ся. К. Д. 2. заго́рдіти, зали́шати ся.

Возника́ти = виника́ти, повстава́ти (С. З.), почина́ти ся, вихо́дити, става́ти. — Гей

не дивуйте, добрі́ї люди, що на Вкраї́ні повста́ло. п. п. — Гляди, щоб з цього чо́го недоброго не виникло. С. З. — Повста́ли бу́ти на Украї́ні. п. д.

Возникнове́нне = виника́ння, почи́н, поча́ток.

Возни́к = 1. кі́нь (для перевозки ваги).

2. ві́з, повозка (з вагою).

Возни́ця, возни́чий = ві́зник, возни́ця, фу́рман, ху́рман, погони́ч, погоне́ць, поганя́йло (С. З.), підводчи́к, вози́щик (Мал.); (при воло́вій ху́рі) — ху́рщик, ху́рманщик, чу́мак, (що звозить з поля хлі́б, сі́но) — вози́льник, вози́й, сі́новоз, (що звозить ва́пну) — ва́пня́р. — Вже ж коники позап'ягали, погоничі на возах сидять. н. п.

Возно́сити, ся = 1. зні́мати, ся, підні́мати, ся, зно́сити, ся, в го́ру підно́сити, ся. (С. Жел.).

2. сла́вити, хвалі́ти, вихваля́ти, ся.

3. горді́ти, пи́пати ся, гордува́ти, чва́нити ся, висо́ко лі́тати, (іронично) ки́рпу гну́ти, бундо́чити ся, пиндо́чити ся.

Возни́ = вовту́зіння, шамотня́ (С. З.), таргани́на (С. П.), ша́рварок, ша́рварка (С. З.), кло́шоти, захо́ди, по́рання, по́ранка, порани́на. — Три дні захо́ду, а день празни́ку. н. пр. — Збили такий ша́рварок, що кри́й Бо́же.

Возобла́дати = опанува́ти, го́ру взя́ти. — І пусти́ню опану́ють веселі́ села. К. П.

Возобнови́ти, ся, возобнови́лять, ся = 1. по́новити, ся, піднови́ти, ся, знови́ти, ся, онови́ти, ся, віднови́ти, ся, поновля́ти, ся і т. д. — Трохи поновив хату.

2. поча́ти, ся, почина́ти, ся зно́ву.

Возобнове́нне = оповле́ння, понове́ння. — Може часи́ оповле́ння? К. П.

Возови́к = д. **Возни́к** 1.

Возово́й = возови́й.

Возо́к = 1. **Вози́к**.

2. візо́к. С. З.

Возопи́ть, возопи́ять = заго́лосити, заво́лати, залементува́ти, зарепетува́ти. (С. Аф.). — Заго́лосиш і од му́ки над хлоп'я́том спі́лиш ру́ки. В. П.

Возра́доваться = зраді́ти (С. Л.), зра́дувати ся, (С. Аф.), звесели́ти ся. — На́ші пре́ди звеселя́ть ся у забу́тих труна́х. К. Д.

Возража́ти = одка́зувати (С. З.), одмо́вляти, одпові́дати; перече́ти, суперече́

чити (С. Л.), відказувати, відповідати. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти міні суперечити?

Возраженіє = одповідь, одказ, суперєка, перєка, суперєчка. — Нехай буде грєчка, аби не суперєчка. н. пр.

Возразить = одповідіти, одказати, одмовити, відповідіти і т. д.

Возрастаніє = зріст.

Возрастать = ростіти, зростати, підростати, виростати, більшати.

Возрастити = виростити, зростити, (про дітяй) — вигодувати, вигохати.

Возрасть = зріст, вік, поря, добя, літа. — Із малих літ годувала, до зросту в найми не пускала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. к. — Коли старий чоловік, буде міні батьком, а коли у мою діб, буде міні милим. н. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи літа другого до своїх). — **Возрастомъ** = завстарішки, увстарішки. — Він завстарішки такий, як ви — одних літ. — **Возрасть** **младенческий, дѣтскій; юношескій; старческий** = зріст, вік дитинячий, дитинний; хлоп'ячий, парубочий; старечий. — **На возрастъ** = на порі. — Росла, росла дівчинаюнька, тай на порі стала. н. п.

Возрацать = ростити, вирощати, вигодувати, вигохувати.

Возряться = вдивити ся, удивити ся. С. Ш.

Возродить, ся, возрождать, ся = відродити, ся, відроджати, ся і д. **Возобновить.**

Возрожденіє = відродження.

Возроитать = зарємствовати, нарікати (почать).

Возрыдать = заридати.

Возсіять = засійати, засіяти.

Возсоединеніє = злучення (С. Л. З.), сполучення, з'єднання, з'єднювання. (С. З.). — До з'єднювання прияті. С. З.

Возсоединить, ся, возсоединять, ся = злучити, ся, сполучити, ся, з'єднати, злучати, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсозидать = відбудовувати, споружати знову і д. **Возобновлять.**

Возсозиданіє = відбудування і д. **Возобновленіє.**

Возставать, возстать = вставати, повставати, підніматися і д. **Возмущать, ся** і **Возникать**

Возстаніє = повстання, бунт, розрух.

Возстановить, возстановлять = і. д. **Возобновить** і.

2. підбурити, настрєнчити. — І підбурили пароді на виєсьля схопили його. К. Св. П.

Возсѣдять = сідати, сидіти.

Возчикъ = д. **Возніца.**

Возъ = 1. Віз, здр. **ВѢЗИК**, (кіпський) — **ПовѢзка**, (довгий татарський) — **гарбѢ**, (чумацький) — **мѢжа, мѢжара, літєрний Віз**, (разом з парєю волів) — **паровиця** (чабалський дая возки харчів то-що) — **Котига**, (гончарський) — **кѢча**. С. Л. — Частици воза: (боки) — **полѢдрабки**, (задня частина полудрабків) — **крижівийця**, (брус від колїс до полудрабків) — **лушня**, **люшня**, (затичка, що держить лушню на осі) — **чєка**, (бруски на осях) — **насади**, (частина, котра скріплює осі і насади) — **підгєрєть, підгѢка**, (дрючок від задньої осі до передньої) — **штєльвѢга**, (дишель) — **війя**, (залїзна штаба під вією) — **шідісок**. (Подрібний опис воза д. Чумацкія пародіяны пїсьни. П. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли пєдужі, та ви вєзїть маж з калюжі. н. п. — Сталась йому пригодонька на Забарському полі, перевернули та сірі воли три паровиці соли. н. п. — Я на нї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (сузір'я) — **Віз**. С. З. — Народ означає де-які купи зірок різними призвищами, на пр. **Віз, Чєніга** і т. д. (Де-що про свѣтъ Божий).

Возымѣть = взяти, одібрати. — **Возымѣть желаніє** = забажати. — **В. намѣреніє** = д. **Вознамѣряться**. — **В. мыслъ** = здумати, у мислі взяти.

ВѢнскій = військовий.

ВѢнственнй = войовитий (С. Л.), хоробрій.

ВѢнство = військо. — Славне військо за порозьське тай занастали. н. п.

ВѢнствовать = воювати, ся, хабрувати.

ВѢннъ, вѢнтель, ница = **войк, войка, войовник, (К. Б.), войовнийця. (Кот.)**. — О, добрий був вонка! — А міщанє ходять, все раду радять, що тому войці за дар дати. н. п. — Лежить войк на купинї. н. п.

ВѢй = 1. голосїння і д. **ВѢль.**

2. витїя.

ВѢйлокъ = повесть, повєстїна, пѢвєтка. С. З. Л. (невєлічка) — **лѢмєць**. (С. Л.). — Як повєтка борода скімшилась. Кот.

ВѢйлочникъ = шаповѢл. С. З.

ВѢйлочный = повєстяний, повєстѢвий. С. З. Л.

ВѢйна = війна, (стар.) — **рѢзмир**. — Це

було після турецького розмиру. н. о. — **В. междуо́собная** = усоби́ця, чва́ра, чва́ри. С. З. Л. — Бували у нас мори і військові чвари. н. д. — **В. партиза́нская** = загони. Эв.

Войско = війско. — Війско йде, як мак цвіте. н. п.

Войсковой = військовий. — Військова рада, старшина.

Войти = увійти, уступити. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. н. пр. —

Войти вь любовь, вь милость = запобігти ласки, підійти під ласку, підлеститись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своїм козакови піди́ду під ласку. н. п. — **Войти вь до́віріє** = придбати віру, залігти в думу. — **В. во вкусъ** = розласнитись. — **В. вь лѣта** = дійти до літ; постарітись. — **В. вь сла́ву** = вславитись, зажити слави. — **В. вь го́лову, вь умъ** = спастись на думку. — **В. вь азартъ** = розпалити ся. — **В. долги́** = понапозичати ся, залігти в довгі, вдовжитись. — Ту зиму так вдвожив ся, що й досі з довгів не ви́йду. — **В. вь употребе́ніє** = вживатись (почати). — **В. вь чье́ положе́ніє** = звернути увагу на ко́го, зглянутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. вь себѣ** = схаменутись. — **Вь чужі́я мы́сли не войде́мъ** = в чужу́ думу не залізеш.

Войтъ = війт.

Вока́льный = голосовий, співочий.

Вокза́ль = вокзал, ста́нція, дво́рець (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий накуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокру́гъ = д. Вкругъ.

Волга́рь = бурла́ка (на р. Во́лзі).

Во́лгость, волгмы́ = д. Вла́жность, вла́жный.

Во́лгну́тъ = во́хкнути, ви́лгнути.

Волды́рникъ, рос. = 1. *Silene inflata* — куюльниця, кутасики (Гал.); 3. *Succubalus bacciferus*. С. Ап.

Волды́рь = 1. пухи́рь (С. З. Л.), міху́р. (Под. С. Л.) — Як пихури надуті. Л. В.

2. гу́ля, гу́ля, моргу́ля, гургу́ля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжа́нникъ, ка = ро́дом з над Во́лги.

Волжа́нка = рос. *Spiraea* — та́волга. С. Ап.

Волжа́йн, волжньи́ = д. Вла́жный.

Волкобо́й, рос. *Asconitum napellus* = бо́рець, зозулі́ни череві́чки. С. Ап.

Волковий = вовківній. С. Аф. З.

Волка́нь = вулка́н, со́пка, сопу́ха, (по-туклий) — го́ріла моги́ла. Чорноморія.

Волкода́вь = ярчу́к. С. З.

Волкодла́къ, вовкодла́къ = 1. вовкула́ка. С. Аф. З.

2. упи́рь, упри́яка. С. З.

Волконо́гъ рос. *Lycopus exaltatus* = водяна кропива, вовчу́г, вовко́ніг, *L. euro-raeus* — драголю́б, зю́жник. С. Ап.

Волконо́жіє, рос. *Lycopodium clavatum* = дере́зѣ. С. Ап.

Волкъ, *Canis lupus* = вовк, ві́вк, зьві́рь, зьві́р (С. Аф. Л.), здр. — во́вчик. — **В. сѣ́рый** = вовк сі́ряк, сі́романе́ць. С. З. **Мно́го волко́въ** = ба́гато вовкі́в, зьві́р-но́. — У лісі тепер зьвірно. Хар.

Волна́ = 1. хви́ля, (велика) — буру́н. С. З. Л. III. — Чого вода каламутна, чи це хвиля збила? н. п. — Із низу буйний вітер повіває, а по Чорному морю хвиля всталає. н. д.

2. во́вна. С. Аф. З. Л. — З козла пі вовни пі́ молока. н. пр.

Волне́ніє = 1. хвилюва́ння, хви́льова́ння. С. Л. III.

2. рух, турба́ція, триво́га.

3. ро́зрух, ко́лотнеча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.

Волни́стый = хви́листий, хви́лястий. С. З. Л. III. — А у мене в очу жита, жита хвилясті. Ган. Барв.

2. во́внистий.

Волновáтъ, ся = 1. хви́люва́ти, ся, хви́левáти, ся. С. З. Л. III. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.

2. баламу́тити, ся, бу́рити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволновáтъ.** — Хмарить ся, бу́рить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І зість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалося і бурилось в його груді. Барв.

Волногони́ = верховий, го́рішний ві́тер. Мал.

Волнообра́зный = хви́листий, хви́лястий. С. З. Л. III.

Волну́ха, гри́б *Agaricus torminosus* = вов-пінка.

Воло́вина = 1. шку́ра (воло́ва).

2. д. Быча́тина.

Воло́вий = воло́вий, воля́чий, во́лов'ячий. — **В. язы́къ**, рос. *Anchusa officinalis* = ме́дунця, ме́дени́шник, ра́нник, кра-

сноко́рень, румя́нка, воло́вий язик. С. Ап. — В. трава́, рос. *Ononis hircina* = вовчу́г. С. Ап.

Воло́га = 1. д. Вла́га.

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Сіль омаста, масло окраса. н. пр.

Вологло́дка = д. Воло́вий язикъ.

Воло́дка, рос. *Ajuga pyramidalis, reptans* = гостровершкы, суховёршкы, дівча́ча краса, горля́нка. С. Ап.

Володу́шка, рос. *Vulpes* = ласка́виці, ласка́вець. С. Ап.

Воло́жный = 1. д. Вла́жный.

2. сити́й, жи́рний. — Що б сало та не було сите. н. пр.

Волокі́та = 1. тяга́нина. С. Ш. — Судова тягачина. — Як почалась тягачина, не раз упріла у мене чупри́на. н. пр.

2. бабій, бабоду́р, баху́р (С. З. Л. Ш.), джигу́н, волоцю́га (С. З.) — Познайте молодіці го́жі: з Елеєм баху́рі всі схожі. Кот. — Ой джигуне, джигуне, великий ледащо, ведуть тебе до лана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибниці; одець тобі, джигуне, гарні молодіці. Ой на ноги дибки, на руки дибита; одець ж тобі, джигуне, гарні дівчата. н. п.

Волокі́тство — жени́тання, зали́цяння. за́льоти. — Не до козацького зали́цяння було убогому бурлаці. С. З. — На за́льоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

Волокі́стий = волокнута́тий. (С. Аф.). — З гру́бим волокном — ликовати́й. — Дѣ́ляться волокни́стымъ = волокнува́тяти. С. Аф.

Волокно́ = волокно́, (в салі) — про́різь, пото́чина.

Волоко́нце = волокі́нце. С. Аф.

Воло́к = 1. ВОЛО́К (межи́ричє, просторо́п між двома близькими річками, де неретягають човпи і всяку вагу волоком).

2. глу́хий лі́с, з котрого вивозить лі́то й зиму зрубану деревину, до́ро́га глу́хим лі́сом від села до села.

3. бі́да, бі́дка (повозка на двох колесах).

4. ВОЛО́К (рибальська сітка).

Волонте́р = охочи́й, охоти́ник, добро-во́лець.

Волоса́стий = волоха́тий, кудла́тий, па́платий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, целеха́тий, коструба́тий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусе́нь *Gordius aquaticus* — во́лос. С. Аф.

2. черва́к *Filaria medinensis*.

3. рос. *Rumex acetosella* = гороб'ячий щавель, квасе́ць, гороб'ячий, горобі́ний квасе́ць (укр.), щаві́й, шівні́к, ді́нка грече́ка. (гал.) — С. Ап.

Волоса́тий = д. Волося́стий.

Волоса́тть = волоха́тти, мохна́тти, кошла́тти, кудла́тти.

Волосене́ць, рос. *Elymus arenarius* = коло́сник, ко́лосня́к. С. Ап.

Волосе́нь = 1. ба́бка (кістка надкопиту).

2. мокре́ць (болячка над конитом).

3. во́лос (мед. *Ophixis Panaritium*). — Ста-ла во́па волос виплвати.

Во́лосе́ць = д. Волоса́тикъ.

Волоса́стий = 1. д. Волоса́стий.

2. волоси́й.

Волоси́й = 1. волося́ний.

2. волоси́й.

Волосно́сть = во́лосні́сть. (Де-що про сві́т Божий.)

Волосня́к = д. Водни́к 2.

Волосови́дний, волосово́й — волоси́й.

Волосова́я, рос. *Myosotis palustris* = паві́-ні ві́чки. С. Ап.

Волосе́к = волосо́к, волосо́чок, воло-ся́нка, волоси́ночка.

Волосоо́бразный = волоси́й.

Волосо́плітка, волосо́плітина — кі́сник кі́сничка. С. З. — Забажала тирава кі-сників. н. пр. — А в кі́нець коси ви́леда черво́ний шовковий кі́сник. С. З.

Волоси́й = волоси́й. — В. правле́ніє = во́лость, ра́туша. — В. старши́на = в. старшина, голо́ва, ви́йт.

Во́лосъ = 1. во́лос, волосо́к, волоси́на.

Мп. Во́лосы, волоса́ = во́лосся, здр. во-ло́ссячко. (Довге волосся) — па́тлі, (ску-довчене) — ку́чма, ку́длі, (кучериве) — ку́чері, (що видно з під очінка або хустки) ми́чка. — При́дь во́лосъ = па́смо. —

Кло́къ во́лосъ = жму́т, пучо́к, чуб, чу-при́на, (у Запоро́жців) — чу́при́на, осе-ле́дця. С. З. — Наго́вмачив і патлі о бі́рвав. Кв. — За право суди́сь, а за чуб не берись. н. пр.

2. д. Во́лосе́нь 3.

Во́лосе́ньки = во́лосся́чко. С. Аф.

Волося́никъ — पो́стїл (з кінського волосу).

Волося́нка = 1. д. Вла́сниця.

2. волосяна́ тка́нина (на пр. на ситю).

3. сільце́ (волосине).

4. ску́бка. — Давайте на ску́бку грати́ — хто ви́грав, той ску́бе. — Да́ть е́му воло-

сянку = добре відрати за чуба, скубки дати.

5. рос. *Festuca ovina* — тонконіг, щипець. С. Ан.

Волосяної = волосяній.

Волотъ = д. Великанъ.

Волоть = волокно, жилка.

Волочага = 1. волоцюга, заволока (д. Бродяга).

2. Волокита 2.

Волочайка = повія, шльондра, потінаха, підтіпанка. С. З. Л.

Волоченіс = волочиння, тягання. С. Ш.

Волочільня = дротарья.

Волочільщикъ = дротарь.

Волочить = 1. волокти, тягти, волоčiti, тягати. — Тягали сіно копицю за копицю. Лев. — Він ледве ноги волочить.

2. д. Боронить.

3. витягати дріт.

4. затягати, тягти діло.

Волочитися = 1. волоčiti ся, волокти ся, тягти ся. — Спідниця довга, аж волочить ся.

2. женихати ся, залицати ся, бахурувати, на зальоти ходити, волоčiti ся, хвостати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дівчину чую, там і започую. н. п. — Казав міні батько, щоб я оженив ся, по досвітках не ходив, та й не волочив ся. н. пр. — Сватав Дубнівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягати ся. — Він усе по судах тягаєт ся. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. (Про позви бідного з багатим).

Волочий = волоком. — Заїхали в таке місце, що лі сюди, ні туди, та вже волоком перетягли човна.

Волочокъ = 1. здр. с. Волокъ.

2. будка, верх (повозки рогожаний).

Волочуга = д. Волочага.

Волочь = д. Волочить 1.

Волочься = тягти ся, волокти ся.

Волуй = д. Валуй.

Волхвоаніе = чари, чарування, чаклування, відьомство, характерство. С. З. Л. Ш.

Волхвователь, ница = чарівник, ця, ворожбит, ворожка, чаклун, чаклівниця, відьмак, відьма, характерник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовать = чарувати, ворожити, чаклувати, відьмувати, характерничати.

— Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерницях дівки чарівниці; котра дівчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. п. п. — Тільки мої чаровники, що чорний брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горина чарувала. п. о.

Волхвъ, мн. волхвы = 1. д. Волхвователь.

2. мудрець, астролог (на Сході).

Волчанка, мед. *Lupus* = вовчий лишай.

Волчанъ, рос. *Lupinus* = кохва, вернісонце. С. Ан.

Волченокъ, мн. волчата = вовчений, вовча, вовчяга.

Волчєць = д. Бодікъ.

Волчий = звірний. — У лісі тепер звиріло. Хар.

Волчиха, волчиха = вовчиця.

Волчий = вовчий. — Волчья шуба = вовки, вовчий кожух. — Йому добре у вовках — не холодно. — Волчья яма = вовківня. С. Аф. — Волчий перець, волчье ліко, рос. *Daphne mezereum* = вовче ліко, ягідки. С. Ан. — Волчья ягода, рос. *Paris quadrifolia* = вороне око, хрещате зілля, натягач, ранник, хресттрава (укр.), волокіпник, волосник (гал.). С. Ан. — Поволччи = по вовчому. — Завив по вовчому.

Волчокъ = 1. дзига, гучок. — Біга, як дзига. — Крутить ся як дзига. п. пр.

2. д. Ареометръ.

3. буда, будка, верх. — Треба б до повозки буду причепити, бо щось дощ пакрашає.

Волшебникъ, ца, волшебничать = д. Волхвователь, волхвовать.

Волшебный = чарівний. — Волшебный напиток = даний. С. З. — Вона йому давши дала. — Даши гірше трутизни. С. Ш. — Волшебная кропива, рос. *Lamium album* = біла кропива, L. maculatum = глуха кропива, окладник, L. purpureum = красна кропива, шапдра. С. Ап.

Волшебство, волшебствовать = д. Волхвоаніе, волхвовать.

Волъ = від, бик, здр. волик. (В ярмі з правого боку) — борозний, борозенний, борозничий, (з лівого) — підручний. — Вовк каже: я з'їм твого борозенного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкун. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторогий. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до вух

рогами) — шу́лий. — (З товстою шиєю) — припо́ристий. — (З кучерявою шерстю на лобі) — риндач.

Волы́нка = коза́ (С. З. Мал.), ду́да. — Як ду́ду настроить, так во́па і грає. п. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. п. пр.

Волы́ночникъ, волы́нщикъ = дударь. — Заграй міні, дударюку, на ду́ду, нехай же я своє горе забуду. п. п.

Вольго́тний = вільго́тний, вільний.

Вольница = гультайство, бурла́цтво.

Вольничать = сваво́лити.

Вольноду́мець, вольноду́мничать = вільноду́мця, вільноду́мствовати. — У свиті ходити між пацями, і не горіаку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.

Вольнона́ймний, ая = на́ймнит, на́ймичка.

Вольноопредѣляю́щийся = охотник, охотчий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпущенный = увільнений з кріпачства.

Вольнопрактикую́щий врачъ = лікар без урядової служби.

Вольнослу́шатель = вільнослу́хач.

Вольность = во́ля, во́льність. (Лев.).

Вольный = вільний. — Вільний козак. —

Вольный духъ, жаръ = лёгкий дух. —

Вольно = вільно, поволі. — **Вольно́** = вільно. — Вільно йому так робить.

Волюшка = воле́нька. — Ой соп, мати, головоньку клонить. Оце ж тобі, мій сипочку, та своя воле́нька робить. п. п.

Воля = во́ля; слобода. — **Волею** = по во́лі. — По во́лі чи по нево́лі прийшов? — **Волей-неволей** = рад не рад, хоч не хоч, по нево́лі.

Вомча́ть, ся = впе́рти, влетіти, вбігти.

Вона́! = чи ба! ото́!

Вонза́ть ся, вонза́ть, ся = встро́мляти, ся, стромля́ти, ся, втика́ти, ся, устро́мити, увіткну́ти, ся, вгоро́дити, ся, загоро́дити, ся, загна́ти, засади́ти, заси́тити. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, піж в черево і засадив. Кот.

Воні́ща = сморід.

Вонъ = 1. геть, прич, прички. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. п. п. — Проти нічки помавдував козак прички. п. п. — **Вонъ отсю́да!** = геть віді́для, геть зві́деи! — **Изъ рукъ вонъ** = ка́зна що. — **Изъ ру́къ вонъ плóхо** = дуже погано.

2. он. — **Вонъ та́мъ** = онде, ондечки, ген та́м. — **Вонъ кудá** = онкуди. —

Вонъ гдѣ = онде, ондечки. — **Вонъ то́тъ** = ото́й, он то́й.

Вонъ = сморід. — Такий сморід, що аж у носі круте.

Вонькій, воню́чий = воню́чий, смердя́чий, смердю́чий. (С. З.). — Іди, одуди смердя́чий, із моєї хати. п. п. — Гриземося, мов собаки, за маслак смердя́чий. К. Ш.

Воню́чка = 1. смердю́ха, смердю́чка; бздун.

2. рос. а) Anaguris = воню́чка. С. Ап.

б) Conium maculatum = боли́голов, блеко́та, сі́кавка, свисту́ля. С. Ап.

Воня́лый = д. **Вонькій**.

Воня́ть = смерді́ти, воня́ти. — Тим бочка смердить, чим вона палита. п. пр. — **Воняє́тъ** = смерди́ть, воня́є, воню́че. — Як тут воня́че. С. Аф.

Вообража́ть, ся = уявля́ти, ся (С. Ш.), гада́ти, поклада́ти на ду́мці, ро́йти ся (С. З.), мрія́ти, ся, здава́ти ся. — **Ми́ѣ вообрази́лось** = міні зда́лось.

Воображе́ніе = уя́ва (Лев., Фр.), уявлі́ння (С. Ш.); мрія́. — І дармо він старав ся викликати їх в своїй уяві. Фр. — Пі жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.

Вообра́зить, ся = уяви́ти, ся, з'яви́ти, ся, примрія́ти ся, вро́йти ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявляв собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. п. п.

Вообще́ = 1. огу́лом (С. З.), зго́ла (С. З.), загалом, взага́лі (С. Л.), поспі́ль, поспло́у. (С. З.). — Огу́лом кажучи, воно так и́ правда. Куліш.

2. вку́пі, разо́м, гурто́м, спільне.

Воодушевля́ть, ся = живи́ти, оживля́ти, ся; додава́ти ду́ху, охоти́, завзя́ття.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́ювати, ся, рихтува́ти, рихтува́ти. — Велів гармати рихтувати і на го́род стрі́ли пуска́ти. п. п. — Галера гарматами рихтована. п. д.

2. підніма́ти, підійма́ти, підбру́ювати.

3. д. **Возстава́ть**.

Вооруже́ніе = 1. узбро́єння.

2. збро́я, рихту́нок, арма́та. С. З. Л. — Гармат 27 з пи́шим рихту́нком узяли. Л. С. — Коні і рихту́нки повтрачали. С. З.

Вооруже́нный = узбро́єний (К. Б.), збро́йний (С. Ж.), арматований, ору́жний. (С. З. Л.) — Ви́деш збро́йно. К. Д. — Уста́вум, аби до судо́в пі́хто збро́йне і з гайдюками не при́їзжав. Ст. Л.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́їти, ся (С. Ш.),

нарихтувати, арматувати. — Узброївши ся противом всяким неприятелем. Б. Н.

2. д. Воззастать.

Вовчію = очевидячки, очевидьки, очевисте, перед очима. — Вхопили вовки тай з'їли у очевидячки лошака. н. к. — Злодій потаємне, а лихвирь очевисте крадець працю свого ближнього. Б. Н. — Карпо утік у очевидки на коні. С. З.

Во пєрвыхъ = в пєрве, в пєрше, спєршу, наперед, раз, спочатку.

Вопить, вопіять = голосіти, галасувати, лементувати, волати, репетувати. С. З. Л. — Летів орел по-над морем тай став голосити: ой як тяжко убогому багату любити. н. п. — Борейкова дружинонька волає до Бога: один каже до другого — розійти ся треба н. п.

Воплотить ся = втілити ся.

Воплощєніє = втілення. (С. Ж.) — Мати для неї, невеличкої дівчинки, здалась втіленням вищої обороняючої сили. Чайч.

Вопль = галас (С. Аф. З.), голосіння, лемент, репет, репетування (С. Л.), волання. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, зашпила ся, затрясла ся і галас зараз підняла. Кот. — Сей галас і репетування. С. З.

Вопреки = на перекір (С. Л. З.), всуперекі, на віпк, (С. З.), на віпр, на супроти, всупор. (С. Л.). — Він це зробив на перекір йому.

Вопросительный = питаючий. — В. знак = знак пита́ння.

Вопросить = спитати, запитати. — Не спитавши голови, не лізь до нп. п. пр.

Вопросъ = пита́ння, запита́ння, спітка. С. З. Л. — Научає, як тут через пита́ння і одновіді описуєть ся. В. Н.

Вопрошать = питати, запитувати.

Вопрошатель = пита́ч. (С. Ж.).

Ворвань = трін (С. Ш.); жир, витоплений з Кита, тюленя то-що, також і риба́чий жир.

Ворвать ся = вдєрти ся, виєрти ся.

Ворішка = злодюжка, злодійка, злодійкувате. — Там таке злодійкувате, що не побаче — украде.

Воркливый = 1. сварливий, гомонливий, буркун, буркотун, гримач. — Сварлива баба.

2. буркотливий, воркотливий, туркотливий. — Голуб воркотливий.

Воркованіє = вуркотання, буркотання, туркотання, туркотня.

Ворковать = вуркотати, вуркотіти, буркотіти, туркотати. — Два голуби воду

пили, вони пили, вуркотіли, знялися в парі й полетіли. н. п. — Усю нічку буркотала, міні спати не давала. н. п. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покидати хоче. н. п.

Воркотня = 1. д. Воркованіє.

2. д. Брюзжання.

Воркотнѣ, пня, воркунѣ, пня = 1. д. Брюзга.

2. туркот (голуб).

Воробей, нт. *Passer domesticus*, *Fringilla domestica* = горобець, здр. горобчик, гороб'я, гороб'ятко. — Горобець маленький, а серце має. н. пр. — Підлабузивсь до горлиці горобець, наче й справді запорожський молодець. Б. Г.

Воробейникъ, рос. *Lithospermum* = горобейник.

Воробча = горобличка, горобчиця, горобчиха. — Горобличка гарна птичка. н. п.

Воробушекъ, воробышекъ = горобчик.

Воробѣвый = горобиний, гороб'ячий. — Гороб'ячі яйця.

Воробѣнокъ = гороб'я, горобиня, гороб'ятко, горобинятко.

Воробинный = д. Воробѣвый. — Воробинное сѣмя = д. Воробейникъ. — **Воробинный горохъ**, рос. *Vicia cracca* = горобиний, гороб'ячий горошок, гадючий горошок, дікий горошок. С. Ап. — **Воробинная ночь** = горобина ніч. — **Воробинный щавель** = д. Волосатикъ 3.

Вороватый = хашкий, злодійкуватий, (С. Аф.), машеникуватий.

Воровать = красти, злодійчити.

Воровка = злодійка (С. Аф. Л.), злодійка.

Воровскій = 1. злодійський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крим, а де злодійська корчма. н. пр.

2. крадений. — Лучче своє латане, як чуже крадене. н. пр. — **Воровскія дєньги** = фальшиві гроші. — **Воровскіє люди** = злодії, розбишаки, гультайство.

Воровскі = крадькома; злодійськи, по злодійськи.

Воровство = злодійство, крадіж, крадіжка (С. Аф. Л.), крадіжство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадіжні ловили. — Показуючий дорогу до крадіжки. Б. Н.

Воровый = меткий, моторний.

Ворожба = ворожіння, чари, чарування, знахурство.

Ворожея = воріжка, воробжа, знахурка,

чарівниці. — Там циганка ворожка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожить = ворожити, чарувати. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Ворона = 1. лт. *Corvus corax* — ворона, гава, гавва. (С. Аф.). — Як гава у жигі до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Ман. — Пі пава, пі гавва. н. пр.

2. роззява, гава, гавва (про чоловіка).

Воронінок = гавинія.

Вороніць = 1. рос. *Actaea spicata* — вівчі ягоди, черніць, 2. *Paris quadrifolia* — д. Вольчя ягода, 3. *Raeonia tunuifolia* — Вороніць. С. Ап.

Вороніка, рос. *Empetrum nigrum* = водянка. С. Ап.

Вороніло = гладільце. С. Пар.

Вороніца = д. Вороніка.

Вороній = воронячий (С. Аф.), гавиній. — Вороній глазъ = д. Вольчя ягода. — Вороньи ягоди = д. Вороніць 1.

Воронка = лайка С. Л.

Воронкообразный = лайкуватий.

Вороніграй, лт. *Corvus frugilegus* = грак, гайворон. С. Аф.

Вороній = вороній. — Гей кінь вороній, а сам молодий. п. п.

Воронігій = строкатий. — Строкатий кінь.

Воронічалый = мишастий. — Мишастий кінь.

Воронь, лт. *Corvus corax* = ворон, крjúк, крjúк (С. З. Л.); гайворон, грайворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не шуга вбити крука, зловно живого. п. пр. — Ворон, крjúків сила. Гул. Ар. — В полі, мати, чорний ворон криче; ой той млі голову ошлече. н. п.

Воронь = галіч, вороння (С. Аф.), гайвороння. — Не галіч чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське гайвороння попасідало на дуб. К. Х.

Вороняга, вороняжка, рос. *Solanum nigrum* = паслін, пасльон. С. Ап.

Ворота́ = ворота, бра́ма, (на коловороті) — ко́ловорот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. п. п. — Сьвята брама одчинилась, козака випустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. III.

Вороти́ла = оруда́рь, верхово́да.

Вороти́ло = стрі́ла (у вітряка).

Вороти́ти, ся = 1. поверта́ти, переверта́ти, одверта́ти, ся. — Чогось він одвертаєть ся од мене. — Сь уші́ воро-

ти́ть = з душі ве́рне, ну́дить. — І по ганим чимсь во́няє, аж із душі ве́рне.

2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, заверну́ти, ся. — Верпись, сину до домоньку змию тобі головуньку. н. п.

Воротки = ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

Воротниковый = ко́мірний.

Воротникъ = ворота́рь, заворі́тник, ворі́тний, бра́мний. — Воротарю! воротарю! — Хто, хто у ворі́т кляче? п. п. — Заворі́тника тримають, та за ним зачинають. п. пр.

Воротні́къ = ко́мір, ко́мнір, ко́вшір. С. З. Л. — Не до нашої шиї тії ко́міри шпал. п. пр. — Ко́мір зашоло́чю вистро́чений. С. З.

Воротничо́къ = ко́міре́ць, ко́мірчи́к, ко́міро́к.

Вороти́ный = ворі́тний, бра́мний. (С. III.)

Вороти́ца = 1. ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

2. хві́ртка, хві́рточка (у воротах). С. III. — Пін у хві́ртку, а чорт у дірку. п. пр.

3. ква́ти́рка, хві́рточка (у вікні). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. п. п.

Вороти́ = 1. д. Вороти́нікъ. — Брань на вороти́ не висне́ть, п. пр. = лайка не бі́йка, в бо́ку не бо́літь. п. пр.

2. ко́ловорот (вал, на котрий накручуєть ся ві́рówka, мех.), (для витягання невода) — ба́ран. (Аф.). — Губа, як на ко́ловороті гу́ляє. п. пр.

Вороти́ = ві́воріт.

Воро́хъ = во́рох, кúпа.

Воро́чать, ся = 1. переверта́ти, ся, перекида́ти, ся.

2. крути́ти, поверта́ти.

3. верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся.

4. ору́дувати, верхово́дити. — Він усім у нас орудує.

Вороші́ть, ся = вороши́ти, ся, переверта́ти, ся.

Ворса́, ворс́ь = ба́рва, (С. III.), во́рса.

Ворси́ть, ворсовать = ба́рвити (С. III.), наво́дити во́рсу.

Ворча́ніє = 1. бурча́ння, бу́ркіт, бурко́тня. — В животі така буркотня підпалась.

2. (про собак) — гарча́ння, гарко́тія. С. З. Л.

Ворча́ти = 1. бурча́ти, буржо́тати, бурко́тіти, мурча́ти. С. Л. — У колісці дитя кричати, а на печі бу́ркун бу́рчить. п. п.

2. (про собак) — гарча́ти, гарка́ти. —

Чие б гарчало, а твоє мовчало. п. пр.
Ворчливый, Ворчунъ, няя = д. Брюзга.
Воръ = злодій, поб. — злодюга, злоді-
 яка, злодійше С. З. Л., ворюга, воряга.
 С. Л. — Злодій злодій зараз познає. п. пр.
 — Хатнього злодія не встеревеш ся. п. пр.
 — Не той злодій, що вкрав а той, що схо-
 вав. п. пр. — **По дьламъ вору и мѹка**,
 п. пр. = котуї по заслужі. п. пр.

Во свойси = до дому.

Восемнадцать = вісімнадцять, вісімнад-
 цятєро.

Восемь = вісім, восьмеро, вісьмерік. —
 Веім по сім, а міні вісім. п. пр. — Ой
 ішли воли та в вісьмеріку. п. п.

Восемьдесятъ = вісімдесять.

Воскипѣть, воскипѣтъ = закипѣти, заки-
 піти. — **Воскипѣтъ гнѣвомъ** = скипіти,
 запаліти ся.

Воскликнуть = вігукнути, вікликнути,
 заводити.

Воскличаніе = вігук, віклик (С. Пар.),
 оклик. — **Знакъ восклицанія** = знак
 виклику. С. Пар.

Воскличатъ = вігукувати, виклікувати,
 волати (С. З.).

Восковатый = воцїстий.

Восковой = восковий, воцїний. — Во-
 скѹва свѣчка.

Воскресѣть = воскресѣти, оживѣти.

Воскресѣние = 1. воскресення.

2. неділя, зар. — неділенька. — Ой у-
 чора та суботонька, сьогодні неділя, чого ж
 в тебе то, чумаченько, сорочка не біла?
 п. п. — **Каждое Воскресѣнье** = що не-
 ділі. — Як би и мав сестру рідну, та пень-
 ку стареньку, дала б міні що неділі сорочку
 біленьку. п. п. — **Свѣтлое Воскресѣнье** =
 Великдень. — Тоді сироті Великдень, як
 сорочка біла. п. пр. — К Різду стежки по-
 замітає, к Великодню води порозливає. п. п.

Воскресѣнье = д. Воскресѣние 2.

Воскресный = недільний. — **Воскресный**
 день = неділя. — **Воскресная школа** =
 недільна школа.

Воскурѣть = кадіти, куріти.

Воскъ = віск.

Воспаѣние = запалення, (про рани) —
 роз'ятрення, зятрѣння. С. Л. — Мати
 вмерла на запалення легких. Фр.

Воспалить, ся, воспалять, ся = запалі-
 ти, ся, запалѣти, ся, занѣти, ся, зай-
 мѣти ся. (Про рани) — роз'ятрити ся,
 зятрити ся, приятрити ся, ятрити ся.
 — Тільки шкрябнула цукорочку, а воно й

приятрило ся. Хар. — **Воспалить ся гнѣ-
 вомъ** = роз'ятрити ся, розлютовѣти ся.

Воспарить = злетіти, полінути в гору.

Воспитаніе = годованія, вихованія (С.
 Л.), хов. — Такий погляд на хов дїтий ро-
 бити вам честь. Лев.

Воспитанникъ, ца = годіванець, годів-
 ванок, годіванка, вихованець, вихо-
 ванка. (С. Аф., З. Л.), плеканець. (С.
 Пар.). — Припав був до себе сироту Петра
 за годованця. Кот. — А сам Настусю під-
 жидав, такі годованку. К. III.

Воспитанный = 1. вихований, вігодо-
 ваний.

2. д. Благовоспитанный.

Воспитатель, ница = вихователъ, ка, у-
 читель, ка.

Воспитѣть, воспитывать, ся = вігодува-
 ти, згодувѣти, вигодовувати, ся, ві-
 ховати, виховувати, ся, вікохати, ви-
 кохувати, ся, віростити, вирощувати,
 ся, плекати. С. Л. — Ой годувала дочку
 не год, не два, та й згодувала — людям
 слуга. п. п. — Вікохав дитину в добру
 годину. п. пр. — Ой був в Січи старий ко-
 зак на призвище Чалий, вікохав він сипа
 Саву козакам на славу. л. п.

Воспламенѣние = запалення, спалах-
 нення.

Воспламенить, ся = запаліти, ся, вспа-
 лѣти, запалѣти, занѣти ся, загоріти
 ся. С. Л.

Воспламеняемость = палкість.

Воспламенять, ся = запалѣти, ся, замѣ-
 лювати, ся, займѣти ся; розпалювати,
 ся. — Занялось так швидко, що ніяк не
 можна було потушити. — А він так розпа-
 лив ся, що вже ні на що не дивити ся. —
Воспламеняющій, воспаменяющій ся,
легко воспаменяющій ся = палкий,
 скоропалкий.

Восполнѣние = виповнѣння, заповнѣння.

Восполнѣть, ся = виповнѣти, ся, за-
 повнѣти, ся; докладувати, досипѣти,
 доливати до...

Воспользоваться = покористувати ся (С.
 Л.), пожити, поживіти ся, пожитковѣти,
 скористувати ся, скористати. (Гал.) —
 Хотів добром моїм пожитковати. — Хто по-
 живе мое добро? К. III.

Воспоминаніе = 1. згадування. (Лев.)

2. спомин, споминка, згадка, спогад.
 С. Л. — **Въ воспоминаніе** = на спомин,
 на згадку, на не забудь. — Нещажу ко-

до хати на спомин дружині, і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. пам'ятка. — Се міні пам'ятка від батька.

Воспоми́нати, ся = зга́дувати, ся, спо́ми́нати, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.)

Воспослѣ́довать = споді́яти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, зді́яти ся. — Сподія́лось таке лихо, що крий Боже! — Не так жа́дало ся, та так скла́ло ся. н. пр.

Воспособля́ть = допома́гати, запомага́ти.

Воспрепа́тствовать = перешпи́ти, сли́н-ти, зупи́нити, перешко́дити, на пере-шко́ді стати. — Гуляла, гуляла й мати не спляла, а тепер зупинила чужая чужина. н. п. — Коли б тільки він не став міні на перешко́ді, то б усе було добре.

Воспрегати́, воспреща́ть = заборони́ти, -ня́ти, заказа́ти, -зува́ти, боро́нити, (говорити) — заці́нити, заці́ткати. — А він мене з корчми не гонить, а він міні пити не боро́нить. п. п. — З хати не пу-скала, гуля́ть заказа́ла. н. п.

Воспреще́ніе = заборона́, за́каз, за́прет.

Восприима́ть = бра́ти, прийма́ти. — **Восприима́ть отъ купѣли** = хресті́ти, у хрест уво́дити.

Восприѣ́мникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на мати.

Восприѣ́мный, ая, оте́ць, мать = д. **Восприѣ́мникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ниця, похрестник, ця. — На Свят-вечер хрещеник або хрещениця приносять батькові вечерю. п. о.

Восприѣ́мчивость = уразли́вість, чу́й-ність. (С. Ж.)

Восприѣ́мчивый = уразли́вий (С. Ш.), чу́й-ний. (С. Ж.)

Воспроизво́дять = д. **Возобновля́ть** і **Возсозида́ть**.

Воспроти́виться, воспроти́вля́ться = про-ти́вити ся, змага́ти ся, зата́ти ся, су-переча́ти ся, опи́нати ся, не аго́дити ся, не зго́жувати ся, о́пір ста́вити (С. З.), о́перти ся.

Восприяну́ть = проки́нутись.

Воспыла́ть = запала́ти, спала́ти. — Вони ж почувши, запалади гнівом. К. С. П.

Воспе́вать, воспѣ́ть = 1. співати́, ви-спі́вувати, віспі́вати. — Та через те, що їх поет не виспівав, усіх їх до 'дного народ позабував. К. Д. Ж. — Виспівує соловейко. К. Ш.

2. сла́вити, вихваля́ти, всла́вити, ві-хвали́ти.

Восто́къ = схід. С. Л. — На сході сонця. С. З.

Восторгáться = раді́ти (дуже).

Восторѣ́тъ = раді́сть (велика). — Вітає ра-дість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восточный = східний, сходовий. — Схо-довий вітер.

Востре́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Востре́нький = гостре́нький.

Востре́тати́ = затре́мтити, затрі́потіти, задрі́жати.

Востри́тъ = гостри́ти, точи́ти. — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Вострогла́зый = д. **Быстрогла́зый**.

Востроно́гий = д. **Быстроно́гий**.

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мото-ру́ха.

Востры́й = го́стрый.

Восхвале́ніе = хвала́, похва́ла.

Восхваля́ть = вихваля́ти.

Восхити́тельный = чудовний, чарі́вний, роскі́шний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, раді́ти.

Восхище́ніе = раді́сть (велика).

Восходи́тъ = сходи́ти, віходи́ти, підій-ма́ти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходить. К. Ш. — Ой зійшла зоря вечірова. н. п.

Восходъ, восхожде́ніе = схід, віхóд.

Восхотѣ́тъ = захоті́ти, захті́ти, заба-жа́ти.

Восца́ = свербля́чка (лишай).

Восца́рствовать = зацарюва́ти.

Восчу́вствовать = зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. п. п.

Восше́ствие = віхóд.

Восьме́рикъ = вісьме́рик. — Візьми жунт свѣчок вісьмерику.

Восьме́рка = 1. (в картах) — восьма́ка, вісі́мка. (Малорус. игры. Київ. Ст. 1887—6).

2. вісьмерик. — Пап поїхав восьмериком.

Восьмиде́сятый = вісімдеся́тий.

Восьмо́й = вісьми́й, वो́сьмий.

Вотка́тъ = утка́ти, вплести́.

Воткну́тъ, ся = встро́мити, ся, устро́мити, застро́мити, уві́ткнути, вгоро́дити, ся. — Во́ліла б ти ніж в мене вгородити, ніж маеш, мила, ті слова говорити. н. п.

Вотра́ = трі́ни (С. Ш.), збо́їни (тільки від солом, а перше — й від металу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха**.

Вотчимъ = ві́тчим.

Вотчина = ді́дівщина, ді́дівзна, ба́тьків-щина, мате́ривна. (Родовий маєток.) — Ви купіли сей ґрунт? Ні, се моя ба́тьків-

Вперётъ, ся = **вперти, ся**.

Вперіть = **вту́нити** (оці).

Впечатлѣливість, впечатлѣльний = **д. Воспри́ймчивість, воспри́ймчивий**. — Анти дуже вразливий на всяку красоту. Фр.

Впечатлѣвать, ся = **вразѣти, ся**.

Впечатлѣніє = **вражѣння** (С. Л.), **вражіння**. (Фр.) — **Провзвєсті впечатлѣніє** = **вразити**. — Розмова зробила на нього дуже прикре вражіння. Фр. — Молодих незвичайно вразла краса... Лев.

Впивать = **д. Вб́ирать**.

Впиваться = 1. **втя́гувати, ся**. — Його так скоро не напоїш — він уже втягнув ся. 2. **в'ї́дати, ся, уї́дати, ся** (С. З.), **впивати, ся, упи́яти, ся**. — Ка. лий уїдають ся в тіло. С. З. — Упив ся, як реліг. п. пр. — Як п'явка випла ся.

Вписываніє = **вписання, уписування**.

Вписать, вписывать, ся = **вписати, уписати, уписувати**.

Впитывать, ся = **д. Вб́ирать**. — Впитывающей въ себя — **беркиї**. (С. П.).

Впихиваніє = **впихання**.

Впихивать, ся, выпихнуть, ся = **пхати, выпхати, упихати, упихувати, ся, выпихнути, упхати, ся**.

Вплывъ = **впливъ, впливъ**. (С. Л. П.). — Плив, плив, селєзю, та впливъ за водою. п. п. — Плив впливъ за водою, а я піду у слід за тобою. п. п.

Вплеснуть = **вплиснути, вхлю́бнути**.

Вплєсті, вплєсть, вплєтѣть, ся = 1. **вплєсти, заплєсти, всукати, вилѣтати, ся** і т. д.

2. **д. Вв́ивать, ся**.

Вплотію = **щільно**, (про їжу) — **до схочу, до не́хочу**. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п.

Вплоть = 1. **щільно**. (С. З.)

2. **до краю, до кінця, до пня, аж, аж до, аж по**. — Одрізає до краю. — Палив аж по самі пня. — Гуляв аж до раку.

Вплотѣмъ = **під сілу**. — Се йому не під силу.

Вполгласа = **тихенько**. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. п. п.

Вползѣть, вползти = **д. Впáзывать**.

Вполнѣ = **ви́внї, унівнї** (С. З.), **зовсім, цілком, до краю, до останку**.

Вполоборѣта = **трошки боком, обері́увшись**.

Вполовіну = **на половину**.

Вполнуги = **на половині дорogi, на півдорозі**.

Вполнянѣ = **під чаркою, на підпитку, підпильї**. — Пі, він не п'ий, але під чаркою. — Еней хот трохи був підпиль, та з розумом. Кот.

Вполєсть = **підгодувавшись, надголодь**.

Вполы = **на половину**.

Вполѣдъ = **до речі, до діла, до ладу**. — Сказав як раз до речі, як в око вліпив.

Впопыхахъ = **ханяючись, кваллячись, захи́навшись**.

Впорожнѣ = **порожняком**. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.

Впо́ру = **ви́ору, саме в час; як раз, в міру, до міри, помірно, як слід**.

Впоследієс, впоследііє = **в останнє, в останній раз, на послідок, на останці**.

Впоследствіи = **описи, нависли, нависелі**.

Впо́чїяхъ = **поночі**. — Хто ходив поночі, шукає немочі. п. пр.

Вправду = **справді**. — Чи вже ж і справді ви казан?

Вправитъ = **управити, заправити**.

Вправо = **управо, праворуч, соб, цоб**.

Вправѣ = **з права, на право, праворуч**.

Впрахъ = **до останку, до пня, до по, до щенту**.

Впредъ = **на перѣд, на дальше; аж до, поки аж...** — **Продолженіє вpredъ** = **дальше буде**.

Впробѣль = **біляво, пробіловато**.

Впрѣголодь = **надголодь**.

Впрѣжєсть = **жовтяво**.

Впрѣзелєнь = **зеленасто, зеленкувато, впрѣзелєнь**. (Чайч.)

Впрокъ = 1. **на корієсть, на пожиток, на добро**.

2. **в запас**.

Впросѣкъ понасть = **вкленати ся, лопасті в халєпу, пошити ся у дурні**.

Впрѣснѣ = **синяво**.

Впрѣсѣнкахъ, впрѣсѣньи = **з прѣсѣння, з прѣсѣнку**.

Впрѣхмєль = **не зовсім вѣтверєзівшись**.

Впрѣхолость = **живучи часом не вкупі з жінкою**.

Впрѣчєсь = **протє, а протє, однак, однакє, об тїм, алє**. — Сїм лїт горох не родив, протє гододу не було. п. пр. — Наче гадина, а об тїм хто його зна. Чайч.

Вирігивать, вирігнути = **вилігувати, встрибувати, вско́кувати, вилігнути, встрибути, вско́чити**.

Виріска́ти, виріска́вати, вирісну́ти = **вбрі́зкати, -увати, -нути, вці́ркати, заці́ркати.** — Молоком в око заціркати.

Вирять, = павза́води. С. Л.

Виряга́ти, ся = запряга́ти, впряга́ти, ся.

Вирядыва́ти = 1. впряда́ти.

2. д. **Вирьгива́ти.**

Виря́мливати, ся = випря́мляти, рівня́ти, впрівнювати.

Виримь = 1. пря́мо, просто́. — Нишов просто до його. — Ми просто йшли. К. Ш.

2. справді́. — І справді́ так.

Вирять = д. **Вирядыва́ти.**

Виря́тати, впря́тыва́ти = схова́ти, прихо́вати, захова́ти, хова́ти, прихо́вувати, захо́вувати. — Спасибі в кишені не сховавш. н. пр.

Вирячь, ся = впрягті́, запрягті́, ся.

Вирьгива́ти, впрьгну́ти = заганя́ти, вганя́ти, загнати́ (полохаючи).

Вирьска́ти, вирьска́ти = вирьска́ти, вирьска́ти, вирьска́ти. — Василь, ти мій батьку, вирьска мене в хатку. н. н.

Вирьска́ти = вирьска́ти, без ужитку, дарма, дурно́. — Хата стоїть пустою. — **Вирьска́ти лежа́ти** (про землю) = **вакува́ти.** — Землі вже скільки літ вакує.

Вирьска́ти, вирьска́ти, ся = 1. виплести́, випліта́ти, ся.

2. вплу́тати, ся, вплу́тувати, ся, втруча́ти ся. — І його вплутав в своє діло. — Не втручай ся в чуже діло.

Вирьска́ти = 1. д. **Вирьска́ти.**

2. пишню́. — Вирьскалась пишню́.

Вирьска́ти, вирьска́ти = **встрю́мляти, застрю́мляти, вгороді́ти, увірну́ти, увіткну́ти, встрю́мляти, втика́ти.**

Вирьска́ти = **напина́ти.**

Вирьска́ти, вирьска́ти = **вирьска́ти, вирьска́ти, вирьска́ти.** — Вирьска вирьска десять пилишок червоного.

Вирьска́ти = 1. ворог, мп. **ворогі́, здр. воро́женьки, ворі́женьки, (бувший приятель)** — **розбрат.** — То мій давній ворог. — Врешті́, врешті́ ворі́женьки, а ви люде чуйте. н. н. — Хал учинив си розбрат Хмельницькому. Л. В.

2. яр, здр. **яро́к, (стеновий) — ба́лка, білочка, (з ліском) — байра́к.**

Вирьска́ти = **ворогува́ння, воро́жнєта, неприязнь.**

Вирьска́ти = **воро́жий.**

Вирьска́ти = **ворогува́ння.**

Вирьска́ти = **ворогува́ти.** — Мазена і

Палій проміж себе ворогували. н. о. — Як зо мною гуляють, тоді́ міні́ щирують, а як від мене піду́ть, ще й на мене ворогують. н. н.

Вражеский, вражий = **воро́жий.**

Вразбро́дь = **врості́ч, різно.** — Як уже пізно, розійшли ся різно. н. н.

Враздро́бь = **на́різно, осбо́.** — Гуртом дешевше, як на́різно.

Вразма́хь = **зрома́ху.** — Ударив зрома́ху.

Вразме́ть = **роски́дано.**

Вразмы́ну = д. **Вразбро́дь.** — То дра́ла врості́ч всі́ дали. Кот. — Так всі́ і кинулись врості́ч.

Вразумі́тельный, по = **зрозумі́лий, ло, розу́мний, по, втя́мкий.** — Та все по нашому, щоб ко́жному во́по розу́мно було́ Кв.

Вразумі́ть, вразумля́ти, ся = **напоу́мляти, напу́тяти (с. 3.), нара́дити, ви́яснити, напоу́мляти, ся, ви́ясняти, ся.** — Ви́ його на розу́м напу́тыв.

Вра́ки = **брехні́ і д. Вздо́рь.** — Врехнею сві́т пройде́ш, та на́зад не верне́ш си. н. пр.

Вра́ль, я, вра́ліха = **бреху́н, бреху́ха, брехачка (м. р.), брешко́, забре́ха, брехтя́ (ж. р. С. Аф.), скоро́брє́ха, чистобре́́ха, (хто допо́магає брехати) — підб́ре́хач.** — Падла́ти і сам був за́ брехачка — **язик його́ го́л не клєсачка.** Кот. — О, вже́ цього́ чистобре́ху не піймаєш.

Вра́льня = **бреху́нівка.** — А що, люди до́бри, чи не з бреху́нівки ви? Кв.

Вра́ньє = д. **Вра́ки.** — З брехні́ не мру́ть, та тільки́ віри́ вже не йму́ть. н. пр.

Врасло́хь = **зиева́цька, несподо́вано.** — Що́ як би я́гол зиева́цька зле́тів з неба́ з огне́ною різко́ю. Кот.

Враста́ти = 1. **вроста́ти, уроста́ти.**

2. **дороста́ти, вироста́ти.**

Враста́жкь = **проста́жись.**

Гра́тникь = д. **Воро́тникь.**

Вра́ть = 1. **брехати́, побрі́хувати, ви́брі́хувати, брехну́ то́чити, моска́лі везті́, підцу́кати, (на спові́ді) — пона́ вози́ти в ре́шеті́, (переста́ти) — пере́брехати́, (по́могати) — підб́ріхувати́.** — **Я́зиком брехати́** — це ці́ном махати́. н. пр. — **Врє́ть во́ всю́ Ива́новску́ю** = **брє́ше на всі́ заставка́.** Ном.

2. д. **Вздо́рь городі́ть.**

Врасло́хь = 1. **ліче́бник.**

2. **ліка́рь.**

Враче́бный = **ліка́рський.**

Врачева́ніє = **лі́чіння, го́їння.** — Я́ке вже́ там лі́чіння, ко́зи су́хоги.

Врачева́тель = **ліка́рь.**

Врачевать, ся = лічити, ся, гоїти, ся.

— Шкода гоїти, коли смерть прийде. н. пр.

Врач = лікар. — Лікареві, чи допоможеш, чи не допоможеш, а калитка розвіявся. н. пр. — **Буть врачемъ, запиматься врачеваніємъ** = лікарювати. — Він уже б ліг лікарює.

Вращательный, по = коловоротний, по, обернений. — Так міні обернем хата і ходиш (казав слабій). Ніс.

Вращать, ся = вертїти, ся, крутїти, ся, обертати, ся. — Земля обертаєть ся коло сонця. Де-що про євїт Божий.

Вращеніє = обертання, вертіння.

Вредитель, ница = шкодник, ця.

Вредительный = шкодливий, шкідливий, вадливий, вадкий, шкодучий, пездорівий.

Вредить = шкодити, вадити, шкоду шкодити, робити. — Більмо окові не шкодити, тільки око не бачити. н. пр. — Хто пізно ходити, той сам собі шкодить. н. пр. — Не один козак сам собі шкоду шкодить. н. пр. — Ледачому живоїтові і широчи надати. н. пр.

Вредный, по = шкодливий, шкідливий, по, вадливий, вадливо, вадко, вадить, — Шкодливий, як кішка. н. пр. — Хліб на хліб не вадить, а кий на кий надить. н. пр.

Вредоносный = д. Вредительный і Вредный.

Вредъ = шкода, вада. — Чия шкода, того і гріх. н. пр. — Мудрий Лих по шкоді. н. пр. — **Вредъ причинить, пагубить** = нашкодити, шкоду зробити, вчинити. — Батько нашкодив, а діти в одвігї. н. пр. — Коваль шкоду зробив, а шевця повісили. н. пр. — А хто би кому шкоду учинив, той маєт шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во вредъ, ко вреду** = на шкоду. — На шкоду людськую збудившая ся проява. Л. В. — Аби не приєгали фалшиве на шкоду бляхняго. Б. Н.

Времениъ = часом, часами, іноді, інколи, порою, від часу до часу. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр.

Временной, временный = дочасний, часовий, тимчасовий. — Цясті дочасне, а заидні довчні. н. пр. — Боярину квітка часова, а Петрови дівка вікова. н. пр. — Опекуи або заставник і кожний, дочасним правом іменї держави. Ст. Л. — **Временно** = дочасно, до часу, поки-що. — До часу глечик воду носить, поки вухо не одірветь ся. н. пр.

Временщикъ = миловащєць, когрову почитаєдо за короткий час із пізнього стану осягнути великої слави при державній особі.

Время = час, годїна, поря, добя, вре-

м'я, урем'я. (С. Ш.) — Час платити, час тратити. н. пр. — Час до дому, час і пора. н. пр. — Се було пізньої доби. — Та згинула добра година: змерла моя вірна дівчина. В. Ц. — **Во-время** = у євїй час, вчачєно, впору. — Добре, коли все у євїй час зроблено. — **Во время** = під час. — А ще би хто під час служби Божої розмовляв ся. Б. Н. — **Во всякое время** = по всяк час. — Він по всяк час такий.

— **Время отъ времени, отъ времени до времени** = від часу до часу, коли не коли, іноді, інколи, часом, часами.

— **Въ почное время** = почною добєю, почної добі. — Де ти вловив ся почною добєю із чужою милою. н. пр. — Почної доби з неводї втікали. н. д. — **Въ рабочее время** = в робочу пору, в дільний час. (Ніс.) — **Въ прежнее время** = єнершу, допрєж єього, за прєжніх часів.

— **Въ то время** = тоді, тоді єаме, за тієї годїни. — **Въ последнее время** = останніми часами, в останні часї, останніми часї.

— Ну, останніми часи був дуже зажурих ся. Рус. В. — **На время** = на який час, до часу, дочасно.

— **Съ какого времени** = відколи, з якого часу. — Відколи та й досї не має.

— **Съ этого времени** = з єього часу, від тепєр. — **Съ того времени** = з того часу, з тїї порї.

— З того часу, як жених ся, я ніколи не журих ся. Кот. — **Съ давняго времени** = з давніх часів, здавна, з давньої давнини, з давніх давєн.

— **Съ незапамятныхъ времениъ** = з іноконвіку, з вік-віку, віковичю.

— **Свободное время** = дозвїлія, вільний час, гулянки, погулянка. — Пєхай колись на дозвїлї зроблю. — **Благоприятное, тяжелое время** = годїна, добра годїна, лиха годїна, злігодня годїна, лихолїття.

— При добрій годїні — куми й побратими, а при лихїй годїні, пємає й родини. н. пр. — В лихую годину я-кось пєдавпо доведєсь мїні заїхати в Україну. К. Ш.

— Як у нашїй славній Україні були колись прєстрашніє злигодїні години. н. д. — **Въ какое время** = в яку годїну, якого часу.

— Он Бог знає, коли вернусь, в яку годину, прийми ж мою Марусєньку, як рїдну дитину. н. пр. — **Это было не въ наше время** = єе єе не за нас було, не в наші часї діялось.

— **До времени, впрєдъ до времени** = до якого часу, поки-що — Ми те-

пєрь не врѣмя = не маю часу, ніколи.
 — Сухое, дождливое время = година, дощова година. — Вік прожити — не дощову годину пересідати. п. пр. — (Перед обідом) — передобідок, (Перед вечерею) — підвечер'я, підвечірок, (Перед сном або як саме полягати спати) — лягови, облягати, облягома. — Це було саме в обляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла. К. Д. Ж. — Ог раз він входе у свою хату облягома, а за ним слідом щось входе. п. о. (Між весною і літом) — залітки.
 Врѣмя вѣзки конось, хлѣба съ поля = коповіз, возовиця. — Се було саме у коповіз. — В. егребанія = гребовиця. — В. жатвы = жнива. — В. косьбы = косовиця. — В. паханія = оранка, раллинка. — В. посѣва = сїянка, сївба, сїйба. — Передь сборомъ хлѣба и овощей = передівок, передівка. — В. роєнія ичель = рійбі, роївовиця. — В. собиранія маку = макотрѣс. — В. липиія — липьба. — В. свѣдєбъ = жєпїтво. — Врѣмя прѣздно провєстї — змариувати час, провакувати.

Врѣмечислєніє = літощѣт. — У нас літощѣт ведєть ся з того часу, як пародиє си Христос. (З рукопис. калєндаря).

Врїицѣ, ся = д. Вѣросєтѣ, ся.

Врѣвень = врівєнь, врівні, вщѣртѣ. — Врівєнь з берегами. — Пасинав вірку вщѣртѣ.

Врѣждєнний = прирѣждєний, прирѣдний, родимий. — Вона прирѣждєна відьма. п. о.

Врѣзинуу = парїзю. — Гуртом дешєвшє, як парїзю.

Врѣзпѣ, врѣзь = рїзю, особѣ, порїзю. — Як уже рїзю, роїздємєсь рїзю. п. п.

Врѣзєньє = д. Вразєльнїю.

Врѣстѣть = д. Врѣстѣть.

Врѣстѣкъ = парїст.

Врѣхмєль = д. Впѣльєня.

Врубѣть, врѣбїть = зарубати.

Врунѣ, врѣньє = д. Враль.

Вручѣть = уручѣти, доручѣти, приручѣти, до рук давѣти. — А ти, милій, одїзжаєш, козук менє уручаєш? п. п. — Нєклони ся огню, пєшьдї, що воши тєбє одїкланали і братовї приручали і на посад впрїзжали. п. п. — Хмєльницкому до рук подав. п. д. — Чи ужє ж ти помїраєш, кому добро уручаєш? Доручаю кошовому, писарєвї сїшовому. п. п.

Вручєніє = доручєнія.

Врѣвѣть = д. Вкѣпѣвать.

Врѣвѣтьєсь = 1. д. Вкѣпѣватьєсь.

2. вдєратї ся, вперѣти ся.

Врѣзѣвать, ся = 1. урїзувати, ся, врїзувати, ся, вроблѣти (різанням).

2. в'їдѣти ся. — В'їлось йому в голову, ніяк не забудє.

3. д. Врѣвѣтьєсь 2.

4. зақо́хуватись, втѣ́бнати ся. (д. Влю́бїтьєсь.)

Врїохѣтьєсь = д. Влю́бїтьєсь і Влѣ́пати ся 3.

Врѣдѣ, врѣдѣ ли = наврѣд, навдѣку.

Всѣдникъ = їздєць, верховєць, верховїк, верховий. — Де не взив си їздєць, мчїть ся по полю. п. о.

Всѣаживѣть = всѣажувати, стромлѣти, встромлѣти.

Всѣєсыпанїє = вѣірання.

Всѣєсыватѣ, ся = 1. вѣірати, ся, вгѣ́гувати, ся, набїрати ся. — Всѣєсывающїй = беркїй. (с. III.)

2. д. Вывѣтьєсь 2.

3. прїєбєсувати ся, усєє́ати ся. — Дитина потроху прїєсала ся.

Всѣ = д. Всєсь.

Всєавгустѣйшїй = д. Августѣйшїй.

Всєвїдѣний = всєвїдїющїй.

Всєвозмѣжний = всѣякий, прєвєякий, всєможлївий.

Всєвєсѣящїй, всєвїшнїй = пайвїщїй.

Всєгда = завѣдд, завше, завсєгда, усє, по всѣмъ часє, їзвїк, завсєгдї (Чайч.) — Старому завше годї, як малому. п. пр. — Віп усє ходїть ніякї. — Ми їзвїк так жїли. (С. Л.) — В чужїх руках завше бїльшїй пїматок. п. пр.

Всєгдашнїй = завсєгдашїй, повсєякчаснїй.

Всєгдѣно = що рѣку, що гѣду.

Всєднєвнїй, по = 1. щодєнний, щоднїй, щодєнно. — Чужє полє поливаю що дни і що поці, поки поли не заспїлять чужим нїском очї. К. Ш. — І в нїєні тїл надїї всї і мїжї свої ми вилили, єспїваючи щодєнно її. Чайч.

2. цїлодєнний, увѣсь, цїлий день, увєсьдєнєчки. (с. III.)

Всєкопєчно = авжєж, аджєж, нєвнє, кѣпчє.

Всєлєнная = сьвіт, сьвіт Бѣжїй, всєсьвіт. (С. Ж.)

Всєлєнскїй = всєсьвітнїй, сьїтовий.

Всєлїть, ся = осєлїти, ся, насєлїти, ся, осадїти, осїєти ся, всєлїти, ся.

Всємїлѣстївїйшїй = пїймїлѣстївїйшїй.

Всємїрний = всєсьвїтїй, повсєсьвїтїй, всьѣгѣсьвїтїй (К. Краш.), цїлєсьвїтїй

(Лев.). — Зоря всесвітня зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всемо́ужство = всемо́ужість, всеє́йла. (С. Пар.).

Всемо́ужий, всемо́щний = всемо́ужчий, всеє́йльний. — Тебе благаю, всеє́йльний Боже!

Всемі́рний, по = д. **Всевозмо́жний**, яко́мога, усе́йким спосо́бом. — Треба яко́мога до́бати, щоб...

Всемі́стний, по = повсю́дний, скрі́зь, усе́ди, повсю́ди, по всі́х усе́дах.

Всепаро́дний, по = 1. всепаро́дний, по. 2. прилю́дний, по (С. З.), привсе́людний, по. — Вопа мене привсе́людно ганьби́ла.

Всенижа́йший = найни́жчий.

Всео́бщій = спі́льний, гуртові́й, загальний.

Всепокорі́ний, всепокорі́тий = всепокі́рний, найпокі́рніший.

Всепресвя́тий = найясні́ший. (Пр. д. під с. Августі́йний).

В серця́х = в персе́рдя, розсе́рдив-ни́сь. — Та це він з персе́рди так каже.

Всесві́тний = д. **Всемі́рний**.

Всесвято́й = найсвяти́ший, пресе́вятий.

Всесі́льний = всеє́йльний, найду́жчий, найсмы́льний.

Всесла́вний = найсла́внийший.

Всі́-таки = д. під с. **Весь**.

Всеуслы́шаніє, у виразі „Во всеуслы́шаніє“ = го́лосно, щоб усі́ почу́ли.

Всецві́лий, до = ці́лий зовсі́м, цілі́сний-кий, ці́лком.

Всеча́сний, по — щоча́сний, що ча́су, що го́дини, по всі́й ча́с.

Все́дний, все́йдний = все́йдний, все́йда. — Все́йдная пе́дѣля = все́йдна. — Се було на все́йдній.

Все́йдець = все́йда.

Вска́кивать = ска́кувати, сплі́гувати; схо́плюватись. — Разом ско́чив на коня. — Миттю схо́пив си з місця. С. З.

Вска́кывать = ско́пувати.

Вскарба́ться = відря́нати ся, здрі́нати ся, зде́рти ся, вілі́зти, злі́зти.

Вскармли́вать = виго́довувати, зго́довувати, ви́кормлювати. — Ой ти знав на що брав мене певеличку, згодувала мене мали, як перенеличку. н. п.

Вска́тити, вска́чивать, ся = скоті́ти, ви́котити, ско́чувати, ся.

Вска́тываться = скида́ти ся. — Риба скида́єт ся.

Вска́чь = ско́ком, ве́коки, па ве́коки, плі́гом, навза́води. — А він вбо́к, та ве́коки. — Як плі́шов мій кінь плі́гом, плі́гом! н. о. — Пустив коней навза́води і скоро до́їхав.

Вскі́дыва́нне = скида́ння, підки́дання.

Вскі́дывать, ся = скида́ти, ся, підки́дати, ся. — **В. на ко́го** = накі́дати ся на ко́го.

Вски́пати, вски́пѣть = заки́пати, заки́пѣти, екпі́ти. — **Вски́пѣть гні́вомъ** = запала́ти гні́вом, розлю́товати ся.

Вски́пяти́ть = спа́рити, нагрі́ти. — Треба спа́рити моло́ко. — Нагрі́й окрі́н.

Вски́сать = ски́сати.

Вскла́дывать = скла́дати, накла́дати.

Вскле́сать, вскле́нати = набре́хати, о-бре́хати, накле́нати.

Всклокоті́ться = за́клекоті́ти. — За́клекоті́ло сине́ море.

Всклокоче́нный = ску́довчений, ску́дланний, ску́йовжений, поку́довчений; розку́довчений, розку́дланний, розку́йовжений, розна́тланий. — **Всклокоче́нная голова** = ку́дла. (Чоловік з такою головою) — ку́длай, ку́длань. — Його борода давно не бачила гребіння і стриміла поку́довчена. Фр.

Всклокочи́ть, ся = ску́довчити, поку́довчити, зко́лошкати, по́колошкати, ско́шмати, ску́йовдити; розку́довчити, переку́довчити, розна́тлати, переко́шдати, розко́шмати, розку́йдити, ся. (Д. **Взе́рошпѣть**).

Вскло́ченный, вскло́чить = д. **Всклокоче́нный, вскло́чить**. — **Вскло́чить ко́го, за́дѣть вскло́чку** = за чу́ба ві́драти, ску́бки да́ти.

Всковря́ть = ско́лупа́ти, по́колупа́ти, подря́пати.

Вско́ць = 1. скі́к.

2. д. **Вска́чь**.

Вско́лѣба́ть, ся = схитну́ти, ся, захитну́ти, ся, похитну́ти, ся, зако́лиха́ти, ся. — Пливе цове́н, води цове́н, та коли́б не схитну́ си. н. п.

Вско́лѣхать = д. **Вско́лѣба́ть**.

Вско́льзь = зле́гка, поверхво́но. (С. Пар.)

Вскопа́ть = скопа́ти, зри́ти.

Вскормі́ть = зго́дува́ти, ви́годувати.

Вскормле́нність, ца = годо́ванець, годо́ванка, виго́дованець і д. **Воспи́тан-никъ, ца**.

Вскормі́ь = ви́корм, ви́пас. — Ві́дав би́чка на ви́корм.

Векоробіть, ся = **вжолобіти, ся, спа-
чїти, ся, покорчїти, ся, покривити, ся.**
Векорѣ = **скоро, пезабаром, лебавом.**
(Гал.) — Скоро після того він поїхав, С. І.
Запедужав і пезабаром умер. (С. З.)

Векосматить, векосмаченный = д. **Веклокоч-
чить, веклокоченный.**

Векочїть = д. **Векаквять.**

Векрай = 1. **край, кїнець**; **країна, сто-
роня.**

2. **біля, побіля, край, коло, близько,
поблизу, суміжно.**

3. **до краю, до верху, вщерт.**

Векрікнути, векрічать — **скрікнути, за-
кричати, згукути.** (Чайч.)

Векружїть, ся = **закрутити, ся, завер-
тити, ся.**

Векручїниться = **закрутити ся, засуму-
вати, загукати.** — Он сїв, зашп, зажу-
рив ся, що без долї вродив ся. п. п.

Векривать, ся, векрїть, ся = **відкрива-
ти, ся, відчиняти, ся.** — **Векрїть шесь-
мю** = **розкрити, рознечатати лист.**

Векривать трунъ = **требушити, тер-
бушити, рїзати, поробити, потрошити.**

Вкривать карту, козыри = **перевертати
карту, свїтити, пєсьвїчувати ко-
зыри.** — **Векривать парївъ** = **розрї-
зувати болячку.** — **Рїка векрїлась** =
**лїд пішов, кригу поламало, крига
скресла.**

Векрїша = (в картах) — **свїтка, козырь.**

Веластъ = **в смак, у смак, до смаку,
до хочу.** — Дїждали ся ласки, тепер у-
сяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. (З віршї).

Велухъ = **голосно, в голос.** — Ні в го-
лос, ні мовчки. п. пр.

Велушаться, велушиваться = **дослухати
ся, дослухати ся, дочути, дочувати
ся, приелухати ся, приелухати ся.** —
Я не дочув, що він казав. — Почув він ще
більше прислухати ся.

Велѣдствіе = **через, через те, затїм, з-за,
із за, за-дя того, тим, в паслїдок** (Гал.).

Велѣдъ = **услїд, слїдом, слїдком, зараз
за, на вздоргїн.**

Велатриваться, велотрїться = **вдивлі-
ти ся, удивліти ся, придивляти ся,
углядати ся, вдивити ся і т. д.** — Він
вдивлював ся в його хороше лице. Фр.
— Придививсь, як тепер робити ся на сьвітї.

Велїтку = (про янє зварене) — **рїдкє, не
крутє.**

Веловувать = **велувати, веловувати.**

Весасъ = д. **Весасвати.**

Весадать = **снадати.** — **Снадо мїні на думку.**

Весанивать = **виноувати, вигодовувати,
викормлювати.**

Весазывать = **злізати, вилізати.**

Весамятовать = **згадати.**

Весаривать, весарить = **парити, виноу-
вати, запарювати, розпарювати.** —
Запарити висівки. — Розпарити дубок на
ббїд. — **Весарить лошадь** = **зміяти,
вміяти коня.** — **Весарить сїну** =
винарити, одчухрати, одшмагати.

Весархивать — **злізати, злипати** (С. З.),
зїмати ся, пїрхати. — Два голуби во-
ду пили, куркотїли, зїнались в парї я полє-
тїли. п. п. — Перелєз сїд піг так і пїрхнув.

Весарывать, ся = **поробити, розпорува-
ти, ся.**

Веспахать, ся, веспахивать, = **з'орати, ся,
виорати, ся, з'орювати, ся, орати, ся.**
— І пшїжки ушруги може з'орю перелїг
той. К. Ш. — Ори ся ж ти, мой шшо! К.
Ш. — **Веспаханный** = **з'ораний, поора-
ний.** — **Веспаханное поле** = **рїл'їа, ро-
ля.** (С. З.)

Веспахка = **орання, брапка.** — Од Явдо-
хи починаєть ся брапка на прїшї. С. З.

Веспахаться = **запахати гїрко.**

Веспахнуть = **запахати трохи.**

Веслесивать, веслеснуть = **плоскати,
хлюпати, хлюскати, ббвтати.** С. З. —
Веслеснуть рукамі = **вдарити в до-
лонї, сплеснути рукамі.** **Веслеснуть
крыльями** = **залонотїти.**

Веслесєкъ = **плоскання, хлюпання,
плюск** (С. З.), **хлюп.**

Веслошнїю, веслошь = **рядом, щїльно,
суцїльно.**

Весловывать, весловъ = **сильвати, ізли-
вати, вшлївати, виршїати, зрїнати.**
— Другий раз ступив — по носє убрїв,
третїй раз ступив — волосок ізнав. п. п.

Веслоить = д. **Веслїивать.**

Веслоаскивать = **сполоскувати.**

Веслоашиваться = **полохати ся, знело-
хувати ся.**

Веслозать = **злізати, вилізати.**

Веслохнуть, ся = **знелохати, ся, стур-
бувати, ся, згвалтувати, ся.**

Веслохъ = **сплох, гвалт, трївога, шар-
варок.** — На гвалт дзвонїти. С. З. — Як
трївога то п до Бога. п. пр. — Вдарив на
сплох.

Всполоніть, ся = д. **Всполашивать**ся, **Всполонхнѣть**, ся.

Вспоминаніе = д. **Воспоминаніе**.

Вспоминать, ся, **вспомнить**, ся = 1. згадувати, ся, пригадувати, ся, нагадувати, ся, згадати, ся, пригадати, ся, нагадати, ся, спогадати, ся, спам'ятати, спом'янути, ся, позгадувати, ся. — Болить сердешко дівчину згадуючи. п. п. — Таку ледачу пам'ять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаеш. п. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаеш. п. п. — Спогадаеш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими слезами. п. п. — Ой хоч віп далеко, таки мені спом'яніє. п. п.

2. **охаменѣти** ся, **зтѣмнѣти** ся, **отѣмнѣти** ся, **зчѣти** ся. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. п. пр. — І не зтѣмнив ся, відкиль лихо склало ся. п. о.

Вспомогательный = помічний, **помогающий**.

Вспомогать, **вспомоществовать** = **помогать**, **запомогать**, **поміч** давати, **рятувати**, **радити**, **раду** давати, **допомогать**. С. З. Л.

Вспоможеніе, **вспомоществованіе** = **поміч**, **підмога**, **запомога**, **підпомога**, **рада**, **поріда**, **рятуюнок**. С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. п. пр. — Ритуї мене в пригоді, а в добрім разі ритуку не треба. п. пр.

Вспомняють = д. **Вспоминать** 1.

Вспороть = д. **Вспарывать**.

Вспорхнѣть = д. **Вспархивать**.

Вспотѣлый = пітний, **спітний**.

Вспотѣть = **спотіти**, **залотіти**, **спітніти**, **чуба**, **чуприну** **нагріти**, **упріти**, ся, **угртіти** ся.

Вспрыгивать, **вспрыгнуть** = **сплігувати**, **сплігнути**, **стрибати**, **стрибнути**.

Вспрыскать, **вспрыснуть**, ся = 1. **брізка**ти, **пріскати**, **кропити**, **побрьскати**, ся, **побрізкати**, ся і т. д.

2. **сїкти**, **партити**, **шмагати**, **вісїкти**, **віпартити**, **відшмагати**. — Добре підшмагали різками.

3. **Вспрыснуть** **обпівку** = **покропити**.

Вспрыдывать = д. **Вспрыгивать**.

Вспугивать, **вспугнуть** = **полохати**, **сполохати**, **сполошити**, **полошкати**, **кішкати**.

Вспутать, ся, **вспутывать**, ся = 1. **плутати**, **заплутати**, ся, **заплутувати**, ся.

2. **набрехати**, **наклепати**.

Вспухать, **вспухнуть** = **пухнути**, **панухати**, **налухнути**, **обпухати**, **обпухнути**.

Вспухлица = **опух**. С. Л.

Вспухлый = **опухлий**, **обпухлий**. — А оп поїд тином опухла дитина від голоду мре. К. П.

Вспучивать, ся, **вспучить**, ся = **надпмат**и, ся, **роздмат**и, ся, **роздѣти**, ся, **рознести**, **пачити** ся, **спачити** ся.

Вспылатъ = д. **Воспылатъ**.

Вспылить = **спалахнѣти**, **сплахнѣти**, **зкпнѣти**, **гнѣвом** **закпнѣти**.

Вспыльчивость = **зѣпал**, **бпал**. (С. З.) — Та він це збпалу свавав.

Вспыльчивый, **во** = **палькій** (С. З. Л.), **зѣпальній**, **пальбоний**, з **зѣпалом**, з **бпалом**. — Пу, та який же пальбоний — так сразу і зкпнѣти.

Вспыреживать = д. **Вспархивать**.

Вспыхивать, **вспыхнуть** = 1. **зѣпалати**, **спалати**, **зѣпалахнѣти**, **сплахнѣти**, **зѣпалахкотіти**, **вбпухати**, **вбпухнути**. — Іскра до покути сплахнула. Номіє. — Піхто не відає, де тоя огонь тліє, але як разом вбпухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут сразу як зѣпалахне. — **Вспыхнуло** **мятѣжъ** = **повстання** **вбпухло**.

2. д. **Вспылить**.

3. **зачервоніти**, **почервоніти**, **зашарпѣти**сь. — Він аж зашарпѣв ся від сорому.

Вспышка = д. **Воспламенение** і **Вспыльчивость**.

Вспышивать, ся, **вспынить**, ся = **пінити**, ся, **запінити**, ся.

Вспыть = **заспінвати**.

Вспыпывать, ся, **вспыпять**, ся = **панпінати**, ся, **панпінати**, ся **натягати**, ся, **натягтіти**, ся. — Ой панпінали козаченки великий памет. п. п.

Вспять = **павад**, **навспак**. (С. Ж.)

Вставаніе = **вставання**.

Вставать = **установити**, **підіймати** ся, **здіймат**и, ся, **зводити** ся, **підводити** ся. — Ой то не пили пилили, не тумани установили. п. д. — І сам уставив, і челядь буди. п. п. — Підів си з лѣва.

Вставить, **вставить**, ся = **установити**, **установити**, ся, **управити**, **управляти**, ся, **вробіти**, **втуліти**, (дно) — **задніти**, (скло) — **заскліти**, **зашкліти**, **застекліти**, (слово) — **вкїнути**, **додати**. — Установили вікна. С. З. — Управляти образ в рамці. С. З. — Вробити камінь в перстень. — **Заднів** **бочку**.

Вставка = **вѣтѣвка**, **впівѣвка**, **втѣлка**, **уѣтѣвка**, **лѣтка**. (Перші два означають і дію, і річ, останні тільки річ.)

Вставной = **вставлений**, **вправлений**, **вроблений**; **вставний**; **штучний**.

Ветарь = в старовину́, в давнину́. — В старовину, кажуть, усе було краще. п. о.
Ветаскыва́ть, ся = 1. зтяга́ти, зволі́кати, ся.

2. зла́зити, вилáзити.

Ветать = д. Ветавать.

Ветаци́ть, ся = 1. зтягáти, зволокáти, ся, спёрáти. — Ледве спер я мішок на гору — такий важкий. Чайч.

2. злѣ́зти, ви́дѣ́зти.

Ветопо́рщити = д. Взьєро́штити.

Ветосковáться = зажу́рити ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Весто́пийть, ся = зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — **Мнѣ весто́пийлось** = зану́дило, мене пудить, нудно мні́.

Ветрєвє́шний = стурб́ований, спо́лошений, переноло́шений, зру́шений.

Ветрєвѣ́жть, ся = стурбувати, ся, спо́лошити, переноло́шити, ся, згвалтува́ти, ся, стрівѣ́жити, ся.

Ветрєна́ть, ся = розтрї́нати, ся, розку́двчати, ся, розку́длати, ся. — **Веталь какъ вєтрє́наний** = скочив як обпáренний.

Ветренє́нть ся = стрєпену́ти ся, здрі́гну́ти, ся, затрї́потїти.

Вєтрѣ́ка = тї́ячка, єкúб́ка, прочухáн, прочухáнка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.

Вєтрѣ́пывать, ся = д. Вєтрєпáть, ся.

Вєтрє́пывáться = д. Вєноло́мїтьсє.

Вєтрѣ́тъ, ся = стрї́ти, ся, стрї́тити, зустрї́ти, ся, зустрї́тити, зустрї́нути, ся, стрї́нути, ся, зди́бати, ся, спї́тка́ти, ся, зúспити, ся. — Оце, брате, мои доли... деж то я спочину? а може й я коли побуду своє щастя стрїну. Аф. — Зустрів і́, і приві́тав і тихо мовив. К. Ш. — Ду́мав доли зустрї́нєть ся — спї́ткало ся горе. К. Ш. — Бїгла Ганзя густи́ми ло́зами, зди́балась ся вона з трьо́ла со́лолами. п. п. — Як я тепер бояв ся з ним зди́батись. Фр. — І не счу́даєсь, як зúспили дї́вчата. К. Ш.

Вєтрѣ́ча = стрї́ча, зустрї́ча, зустрї́ч (Чайч.), спї́тка́ння. (С. Л.). — **На вєтрѣ́чу** = на́вєтрї́ч, на зустрї́ч. — Іде сло́бодою, аж на зустрї́ч йому пї́и. п. к.

Вєтрѣ́ча́ть, ся = стрї́ча́ти, ся, зустрї́ча́ти, ся, стрї́ва́ти, ся, нерєстрї́вати, ся, зди́бати, ся.

А убравши ся, до керки́и пі́шла; зди́бують п аж три панні́. п. п. — Ог іде він, а панні́ і нерєстрї́вають його. п. к. — Іде, аж стрї́ла його чолові́к. п. к.

Сьї́тає, соловє́нко в темні́м таю сонє

зустрї́чає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спї́тає в полі? Хоч не шїтай, куди не йди — не стрї́вати долі́. Аф.

Вєтрѣ́чний = стрї́чний, стрї́чаний. —

Вєтрѣ́чные кумовѣ́ = стрї́чані кумі́. Мал. — **Вєтрѣ́чний вѣ́теръ** = супро́тївний. — **Разєка́зывать вєтрѣ́чному и попере́чному** = ко́жньому, ко́му попáло, хто зустрї́нєть ся.

Вєтрѣ́ска = д. Вєтрѣ́ска.

Вєтрѣ́хивать, ся, вєтрї́хнұть, ся = 1. трусї́ти, витру́шувати, струсну́ти, ся, трї́нати, ся.

2. стрє́пену́ти, ся, стрє́ну́ти ся. С. Л. — І шкурою сі́рий бугай стрє́спув. К. Ш. — Ві́н тільки стрє́нув ся, так ві́жки і трї́спули. п. к.

Вєтуна́ть = увї́ходити, уступáти. (С. Ш.)

— **Вєту́нть вѣ́ бракъ** = д. під с. **Бракъ**.

— **В. на ца́рство, на прєсто́ль** = ста́ти на ца́рство, заца́рюва́ти, запа́нува́ти.

— **В. вѣ́ бой** = ста́ти до бо́ю. — **В. вѣ́ до́лжностъ** = ста́ти на у́ряд, прї́няти у́ряд.

— **В. вѣ́ дру́збу** = подру́жити ся, поєднáти ся, по́нїти ся, (з ким ли́хим) — зли́гати ся. — Ой коли б нас не вї́зано, може б нам жы́ло ся, що во́лею мое́ серце з твої́м по́нїло є́н. п. п.

— Зли́гав ся з цї́па́нами, та л́ сам тепєр зле́дащів. — **В. вѣ́ со́юзъ** = ста́ти, прї́ста́ти до є́нї́лки, у є́нї́лку. — **В. вѣ́ разго́воръ** = почáти розмо́ву. — **В. вѣ́ ка́рау́ль** = ста́ти на ва́рту.

Вєтуна́ться = 1. вє́стря́вати, вє́тручáти ся, вмі́шувати ся.

2. до́правля́ти ся. — Чого мні́ мовчати? Я за своє до́правляюєсь.

3. за́ступáти ся (за ко́го), оборо́ня́ти (ко́го).

Вєту́пїтельный = вєту́пїй.

Вєту́пїть, ся = увї́йти, уступї́ти і д.

Вєту́на́ть, ся.

Вєту́плє́ніє = 1. вє́туп, ухóдїни (С. Ш.), увї́хóдїни. С. Ш.

2. перє́дєє сло́во, перєдмóва, вє́туп.

Вєтѣ́пжыва́ть, ся = д. Вєтáскыва́ть, ся.

Вє́є = ма́рне, да́рмá, да́рємне, дурно́. — Не будєш брати і́мене Господа́ Бога́ твоє́го па́дарємє. Б. Н.

Вє́чї́нывать, ся, вє́чу́ять, ся 1. вє́чу́к-вати, ся, вє́су́кати.

2. втї́скувати, втї́пахáти, втї́спути, у-вї́нхну́ти. — Ві́н не хогів́ брати, та и та́ки втї́снув́ йому́ три карбóванци.

Вєхáживать = д. Вєхóдїть.

Вехліпъ, вехліпываніє — хліпання, хліп-п, (гнхс) — пхикання.

Вехліпывать = хліпати, (гнхс) — пхикати. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хліпати перед ним. Кот. — Чуги було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хліпаючи. Фр.

Веходить = сходити, зіходити, піднімати ся, (на гору) — видибати. Мац. — Зійшов по драбниці. — Жито зійшло. — Тісто піднялось. — Яж думала, що сонечко сходить, аж то мильй по рипочку ходить. п. п. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. п.

Веходни = сходня.

Веходъ = схід, віхód. — **Веходы** = сходи, прорієть. — Прорости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Вехождєніє = схід, віхód.

Вехолмить, ся = зхвилювати, ся, розхвилювати, ся, збурити, ся (про воду), порити, поробити кінці, понакидати кучугури (про пісок).

Вехолмить = підбигти чуб у гору.

Вехраніуть = засніти (на малу годину), прикурніти.

Вехранивать = хроніти, хроніти. — Хропе, аж хата ходором ходе.

Вещаранатися = видряпатися, відратися.

Вещинать = починати.

Вєшнать, ся = усінати, ся, насінати, ся.

Вєѣ — усі, всі.

Вєѣвать, ся, вєѣвать, ся = сїяти, ся, засівати, ся.

Вєюдо = скрізь, усюди, всюди. (Д. Вєзді).

Вєякій = усякій, всякий, кожний, кожний, кожен, жаден, жоден. — **Вєякій вєчеръ, дєнь, годъ** = що вєчора, що днї, що року. — **Во вєякомъ слўчаѣ** = у всьїм разї, в кожнїм разї, хоч як. — Хоч як, и у вас буду. Чайч. — **Вєякими срьдствами** = усяким спóсoбoм. — **Рєшїтельно вєякій** = кожнїсїнький. — **Вєяко буваетъ** = різно буває, усїково буває, вєячна буває.

Вєякъ = д. Вєякій.

Вєяческій = д. Вєякій. — **Вєячески** = усїково, різно, усяким спóсoбoм, на всі ладї.

Вєячина = вєячина, усїчина, мїшанїна. — В пригузі гребла знать усичишу. С. Ш.

Втай, втїпїѣ = таємне, тайцо (С. Ш.), потай (С. З.), нишком (С. Л.), крадькома (С. З.), криткомá (Чайч.). — Потай Бога, щоб і чорт не знав. п. пр.

Вталкивать, ся = вишхати, ся, пропишати ся.

Втаноры = тогді, тоді, в таку добу, на той час, того часу, тїєї порї, в ту пору, тоді сáме. — А чому ти тогді не приходив? С. Ш. — Як є на мед, тоді инї иню, а як є на пиво, тоді инї воду. п. пр. — В таку добу під горою. К. Ш.

Втантывать, ся = втонтувати, ся.

Втаскати, ся, втаскивать, ся = втягати, ся, втягати, ся, уволокти, ся, уволїкати, ся, влїрті, ся.

Вталати, ся, втїчивать, ся = вишїти, ся, вишївати, ся, приштїкувати, ся.

Втащїть, ся = втягати, ся, уволокти, ся, влїрті, ся, вшелєпати ся, втєлїщити, ся. — Уперєѣ у хату тай сидїть. Чайч. — Оце їде якась пеня вшєснєлєсь у хату. Лев.

Втегати = впливати, ся, втїкати, впливати.

Втемїшнїѣ = втовкмачити. — Нїк не втовкмачнїш йому в голову.

Втемїшнїється = засїєсти в голові. — Засїєло йому в голові, що нїчим не вїбєєш.

Втерєть, втирати = втїрті, утїрті, втирати.

Втерється, втиратися = 1. втїрті ся, утїрті ся, втирати ся.

2. пролїзти, пролїзти, пролїзти ся, протїскатися, протїскуватися; вшїлїтисє, вшїлїти ся, в дїшу залїзти, підснїпати ся, підлазити, підлєстїти ся. — Заалїз йому в дїшу — що хоче, те и робить. — А до мене губєрець підснєнавє і любовю добивавє. Кот.

Втїскають, втїскають, втїснуть = вда-зїти, вгїгати, втїспути, унхати, унхнїти, вдáвлювати, втїскувати, втовкмачити.

Втїскаються, втїснуться = 1. втїскувати ся, вишхати ся і т. д. д. **Втїскають.** 2. пролїзти, пролїзти ся, протїскувати ся і д. **Втиратися.**

Втихомолку = мовчки, нїшком, знїшка, тїшком-нїшком, крадькомá, тихєнько, потай, криткомá. (Чайч.). — Харїє собі мовчки, а далї взив таї уєєр. К. Х. — Кочубей та Ієкра инїють лєстї знїшка. п. п. — Нахалї єс тїшком-нїшком пад румяним, бїлим лїчком. Руданський. — Скажу йому тихєнько: люблю тебе, сердєнько. п. п.

Втишї = тїло, тихєнько; у затишкї.

Втолкати, ся, втолкнїть, ся = д. Вталкивать, ся.

Втолковати, втолковувати, ся = втовкувати, втовкмачити.

Втолочь = втовекти.

Втолпнѣтьсѧ = втиснути ся, пропхати ся. — Такого багато людей — на силу пропхав си.

Втопнати, ся = утопнати, ся. — До доброї крипичі ссезка утоптана. п. пр.

Втора — 1. другий голос, друга скрипка.

2. д. Вздорь.

3. папасть, пеняї, халена. — Оце ще пеняї московська!

Вторгати, ся = вперати ся, вдирати ся. — Наче злодій, вперасть ся таки та й годї. К. III.

Вторити, ся = 1. окселентувати, підсиївувати, підгравати, підтігувати. — Ви дишканта сиївайте, а я буду окселентувати. Кот.

2. підтакувати, потурати.

3. дунати. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Вторичний, по = повторний, повторне, вдруге, удруге (С. III.), в другий раз, за друге (С. I.), другого разу. — Писано повторне. С. З.

Вторник = вівторок, вівтірок. С. I. — Складілось, куме, шатів по сорок, вишпимо, куме, ще й у вівторок. п. п.

Вторичний = вівторковий.

Второй = другий. — Во-вторыхъ = вдруге.

Второкласний = другокласний, другорядний.

Второпяхъ = поханцєм (С. I.), ханко, ханки, ханком, поханки (С. III.), ханалючись, на швидку.

Второстепенний = другорядний.

Втравити, втравлювати, втравляти, ся = 1. привчати до лову (про ловчих птиц, собак, то-що).

2. втягти, втягати, привчати, ся (найпаче до чого лихого).

Втрое = утрое, в три разї.

Втроёмъ = у трьох. С. I.

Втройиѣ = д. Втрое.

Втулка = 1. чип, шпунт (С. З.), затичка.

2. маточина (в колесі. С. П. Лев.).

Втуно = марне, даром, дарма, даремне, дурно.

Втупикъ, у виразах: а) **Поставить втупикъ** = заморочити, збити з пантелику, забити паморочк, б) **Стать втупикъ** = заморочитись, отетеріти, отуманити.

С. З. — Як міні сказано: одягаєсь, я так і отетеріла. Гал. Барв.

Втыкати, ся = втикати, ся, встромляти, устромляти, ся. С. I. III.

Втычка = 1. втикання, стромління.

2. затичка, чип.

Втишоры = д. Втишоры.

Втиспати, ся = втискувати, ся, вникати, ся, пропхати ся, вдирати ся. С. I. III.

Втиоривати, втиорити, ся = 1. бурхати, набурхати, набурити, утелітити (вспати або влити чого падго багачо).

2. втигати, вкелпати ся, понадіти (в яке лихо, халену, шкоду або що прикрє).

3. д. Ванюбиться і Вліянься 3.

Втигивати, ся = 1. д. Вбпрати, вовлекати, втаскивати.

2. звикати, втігувати ся.

Вулканъ = д. Волканъ.

Вурдалакъ = д. Волкодлакъ.

Входити = вхходити, увіхходити. С. III. —

— (От увіхходити королевичи у нову світанцю. п. к. — **Входити въ силу** = в силу,

в потугу вбівати ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вбю ся. К. Б. —

— **Они ни во что не входитъ** = ні про що не дбає, ні до чого не береть ся.

— Інші вирази дивись під с. **Войти**.

Входъ = вхід, увіходили, уходили. С. III. (В нову хату) — **Вхідили**. — Відчинив ся вхід до якогось темного льоху. Фр. —

Достроїв хату? О, вже і вхідили сирачили.

Вхожденіе = д. **Входъ**.

Вцаранати, ся = удрияти, вдрипати, ся. — Чи чорт за душу удришув? Кот.

Вцѣдити, ся, вцѣживати, ся = вцѣдіти, ся, нацдіти, ся, вточити, уточити, ся. (С. III.) — Та піди, ханку, до шивниці та вточи ще і шва, та винємо за здоров'я твого сина. п. п.

Вцѣпнѣтьсѧ, вцѣплѣтьсѧ = вченити ся, учешити ся, учеширити ся (С. III.), вчеплювати ся. — Де ти, бідо, вроднаєсь, що до мене вченилась? п. п. — Ученив ся, як реїх. п. пр.

Вчерѧ, вчерѧсь = учора, вчора. С. I. III. — І учора горох і сьогодні горох, приїди, приїди, моє серце, поговорим у двох. п. п.

Вчерашній = учорашній, вчорашній, учорайший. (С. III.) — Шукає учорашнього дин, що добрий був. п. пр.

Вчершъ = нічорно.

Вчетверо, ичетверомъ = вчетверо, у чотирьох. — У чотирьох укутали цілу кваргу.

Вчипати = починати. — **В. некъ** = по-

зов закладати, починати діло, справу.
— Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчітываться = вчитувати ся.

Вчуѣъ = за чужа. — За чужа жалъ його.

Вша = д. Вошь.

Вшествіе = ушестя (С. III.) і т. д. Вхоть.

Вшестеро, вшестеромъ — вшестеро, в шість разів, у шістьох. — Вшестеро більший. — Роблан у шістьох.

Вшибатъ = забивати.

Вшивецъ, вшивикъ = вошивецъ, вошопруд. С. Аф.

Вшивица = 1. вошивиця.

2. рос. Pedicularis = шолудівник, горішник, галаган. С. Ал.

Вшивый = вошивий. — Вшивая трава = д. Вшивица 2.

Вшивѣтъ = вошивіти.

Вшивица = д. Вшивица 2.

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — Взять въ долгъ = взяти набір. — Въ докончєніе = в додаток до... — Въ памѣть = на спомин, на пезабудь. — Плясать въ присядку = танцювати навприсядки.

— Въ этотъ день, въ эту почъ = сього дня, сієї ночі. — Въ царствованіе Петра В. = за царя Петра В. — Въ недѣлю окончилъ работу = покінчав за тиждень. — Въ 19-ти верстахъ отъ... = за 10 верст від... — Бытъ въ надеждѣ = мати надію. — Въ то самое время = тоді саме. — Онъ въ правѣ = він має право. — Изорвать въ куски = порвати на шматки. — Изъ Кіева въ Лубны = од Кієва до Лубенъ. — Въ началѣ лѣта = з початку літа. — Беру Бога въ свидѣтели = Богомъ свідчу ся. — Въ отцѣ = в батька вдав ся. Дивись ще від с. Во.

Вѣдаться = вѣдати ся, уїдати ся.

Вѣдливый = вѣдливий, уїдливий.

Вѣздъ = вѣд.

Вѣзжать = уїздити, заїздити.

Вѣзжий = вїзджий. — Вѣзжий лѣсъ = скарбовий або іншого якого власника ліс, котрим мають право користуватись і сторонні люди для власного вжитку.

Вѣзться = уїсти ся. — Ванно уїло ся в руки. С. III.

Вѣзхатъ = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. III.

Вѣвъ, вѣвѣ = явне, очевидки, очевидячки.

Выбаллотировать = вибрати, виголосувати.

Выбалтывать, выболтать = 1. виббтувати, виголочувати, збівати, виббтати, збїти.

2. вибрїхувати, розбрїхувати, вибрехати, розбрехати. — Не довго й таїв ся -- все розбрехав.

Выбалтываться = 1. вихлюпувати ся, розхлюпувати ся.

2. д. Выбалтывать 2.

Выбивать, выбить = 1. вибівати, вибїти. — Вбївъ двері. — Повибївав пилки у вікнах.

2. викидати, викинути. — Хвилі викинула на берег.

3. витолочувати, витолочити, потолочити, вітовкти. — Витолочив траву. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усею траву потолочила. п. пр.

4. виганяти, вигонити, витурювати, витурити, виперати, виперти, вибівати. — На силу витурили його з хати. — Утринний виперли з пинку. — Старости вигнав всіх гатити грєбу. — В потилицю з хати вибівала. п. п.

Выбиваться = 1. д. Выбивать.

2. вибівати ся, визволити ся. — Лєдвє визволив ся.

3. висїлюватись, зисморатись, охлявати.

Выбирать, ся, избирать, ся = 1. вибїрати, вибрати, ся, обїрати, обрати, ся, обїбрати, добрати, виїбрати. — Вибрали його старшиною. — Не вмїє пі читати, ні писати, а хотять за короля обїбрати. п. пр. — Пішов Палій до стаї, скільки було коней -- не добере собі коня. п. о. — Обирали місце на хату. — Усі горіхи виїбали.

2. вибїрати. вибрати ся. — Вибравсь з сїї хати у другу.

Выбить = д. Выбивать.

Выблєвать = виблєувати, випрєгати.

Выблєкнуть = полняти.

Выбойна = вибїй (С. Аф.), виббїна, (з гризєю) — баюра. (С. III.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Выбойный = виббїстий.

Выбойка = виббїка, мальованка. (Гал.)

Выбойковый, выбойчатый = виббїчаний.

Выбойщикъ = набїйщик.

Выболтать = д. Выбалтывать.

Выболтокъ = д. Болтень 2.

Вибірзокъ = по́круч, по́місок (від хорта і простої собаки).

Виборка = вибірка.

Виборопити = вискородити, заволочіти, д. **Боронить 2**.

Виборщикъ = виборець (Гал.).

Виборъ = вибір, обрання. (С. Л.).

Вибранить = вилаяти, налаяти, злаяти, (загадуючи батька) — вибатькувати. — Що налаяла отця й матір не налаяла, а подумала. п. п.

Вибрасываіе = викидання.

Вибрасывать, ся = викидати, ся.

Вибрать = вибрати, обрати, обібрати, добрати, вибірати.

Вибрестъ = вилізти, вибresti.

Вывривать, ся, выврить, ся = вигольювати, ся, голіти, ся, виголити, ся.

С. Аф. — **Выбртый** = виголений.

Вывродить = 1. виходити, вилазити, вивродити, поблукати, повештатись, посновигати, виникати. (Д. Бродить 1.). — Посновигала там по всім куткам. Б. Г.

2. виграти, ся, вишумувати, вивродити. (Д. Бродить 3.).

3. виловити рибу во́локом.

Вывросать = повикидати.

Вывросить, ся = викинути, ся.

Вывроска = викидання.

Вывросокъ, частіше мн. **вывроски** = покидька, покидь, покидьок, покидьки; сьміття, ка́зна що. — Нюда грошей на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Выврошенный = викинутий.

Выврызгать, выврызгивать = 1. вибрызкати, вихлопати.

2. забрызкати, оббрызкати.

Вывуравить, вывуравливать = вивердити, висвердлювати. С. Л.

Вывучить = виголити (С. Аф.), вилужити.

Вывыать, выытъ = виходити, вийти; виходити, одбувати, одбуть, кидати (місце, службу).

Вывѣгать = 1. вибігати. — Вибіг з хати.

Вино **вывѣжало** = збігло, витікло.

2. (про рослину) — виганяти, ся. — За що діго як вигалось це дерево.

3. випереджувати.

Вывѣгать, ся = 1. вибігати, ся, виганяти, ся, вигасати. — Усюди вигігав, та не дійшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а не до-у мало.

2. вибігати (заробити біганинм).

3. з'їздитись. — Був кінь, та з'їздив, ся. п. пр.

Вывѣгъ = вибіг, вибігання. — На **вывѣгъ** = навипередки.

Вывѣжать = вибігати, (про кількох) — повибігати, (нишком) — вишмигнути. — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Вывѣливать, выѣлывать, ся = вибілювати, побілювати, біліти, вибіліти, побіліти, ся, убіліти, ся. — **Вывѣленный** = вибілений, побіляний. (С. З.) — Треба вибіліти хату. — А білі лебеді тай убілюють на воді. п. п.

Вывѣлка = біління, вибілювання, убілювання. (С. III.).

Вывѣсьтись = переказити, ся. — Тенер він парубок добрий, давно вже переказив, ся.

Вывѣживать = розвѣжувати.

Вывѣжывать = 1. виводити, проводити. 2. вивозити, звозити.

3. виважувати (провіряти вагу).

Вывѣливать, ся, выѣлывать, ся = вивалювати, ся, вивалити, ся, випадати, викидати, ся, викинути, ся, вивертати, ся, вивернути, ся. — Цегла вивалила, ся. — Викинув гній у яму. — Вивернув з сапока. — Випали зуби.

Вывалоъ = д. Болтень 2.

Вывалять, ся = 1. звалити. (С. Аф.)

2. вивалити, ся, вкачати, ся, викаляти, ся.

Вывѣривать, ся выѣривать, ся = вивѣривати, ся, виварити, ся.

Выварной, выварный, выварочный = виварний.

Вывѣстривать = вогбструвати, гостріти, виточувати, точити (на точилі). — Точив позиці, а все тупі. С. III.

Вывѣщивать = воштити, вивощувати.

Выведенный = курча (що недавно індуїлось), пискля, голоцуцьок (С. Аф.), голуцьвяшок. (Чайч.).

Вывѣдрить, ся = розгодинити, ся, вияснити, ся. — Нехай лни вияснить, ся — бач як пахмарилось. п. пр. — Після дощу зраз розгодинилось.

Вывезть, вывезти, ся = вивезти, ся.

Вывернуть, ся = 1. вивернути, ся, викрутити, ся. — Викрутив пробіи. — **Вывернуть наизнанку** = перевернути на виворіт, нереліцовати.

2. викрутити, ся, вибрухати, ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутить, ся. — Після вибрухав, ся.

Выверстать, выверстывать = 1. вірівити, зрівняти, вірівнювати. — Вірівняла долівку.

2. вівернути, одвернути, вивертати, одвертати, одлічити, одлічувати. — Хазяйка одвернула з паймички за шкodu. Чайн.

Вывертка, выверть = 1. викручування.

2. вікрут, виворотка (С. Л.), вікрутя.

Вывертывать, ся = 1. вивертати, ся, викручувати, ся.

2. викручувати, ся, вибірухувати, ся, вибірухувати, ся.

Вывертить, выверчивать, ся = вівертати, вивіручувати, ся, (свердлом) — вісвердити, висвердлювати, ся.

Вывести, вывести, ся = 1. вивести, повиводити. — Вивести з лісу. — **Вывести пзъ бѣды** = виволити, вірятувати. — **Вывести парѹжу** = вивести на чисту воду.

2. вивести, вибавити (про мисей, блящиз, цвіркунів то що і про цлими).

3. вивести, ся, відупитись, відклянути, ся. — Качка вивела троє каченят. — Курча тільки що відупилось.

4. вивести, повиводити, ся, перевести, ся, понереводити, ся. — Були й кози і пниця вівка, та тепер понереводились. п. о.

Вывивать, ся = звивати, ся, зплітати, ся, виплітати, ся. — Вивів батіг. — Звив вірвовку. — Вивела стожку з коси.

Вывиний = кручений, плетений.

Вывинить, ся, вывинчивать, ся = вікрутити, ся, одвертати, ся, одкрутити, ся, вігвинтити, ся, вішрубувати, ся, викручувати, ся і т. д.

Вывисать, вывиснуть = звисати, звиснути.

Вывѣтъ, ся = звіти, ся, звістатися, виплістися.

Вывихнуть = звихнути (С. Л.), вивихнути (С. Аф.), вікрутити, вівернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вывихъ = вівих, ізрух. (? С. П.).

Вывишникъ, рос. Гребень ивановъ = вівишник, гребінник, гребеніик. С. Ап.

Выводить, ся = виводити, ся і т. д. див. Вести, ся.

Выводъ = вівід.

Вывозить, ся = вивозити, ся.

Вывозной, вывозный = вивозний, провозний.

Вывозъ = вівіз.

Выволакивать, выволочить, выволочъ = виволікати, ся, виволокти, витягати, витягати, ся.

Выволочка = виволікання, витягання.

— **Выволочка соли** = добування солі з озєр.

2. проухан (С. З. Л.), халазія. (С. П.).

— Дав йому доброї халазії — не забуде до нових вінників.

Выворачивать, ся = 1. вивертати, ся.

2. (про одежу) — перевертати, лицувати, перелицьовувати, ся. — **Вывороченный на изнанку** = лицований, перелицьований; вивернутий на виворіт.

3. д. **Вывѣртываться** 2.

Выворотить, ся = вівернути, ся і д. **Выворачивать, ся.**

Выворотъ = вивертання, виворіт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вывострить = вігострити, нагострити, віточити, паточити.

Вывощить = навощити.

Вывѣвать = віяти, вивіяти. С. Аф.

Вывѣвки = полова. С. З. Л.

Вывѣдываніе = вивідування, випітування, розвідки, рознітки (С. З.), вишпити (С. Л.), допити.

Вывѣдыватель, пица = вивідач, ки. С. З.

Вывѣдывать, вывѣдать, ся = вивідувати, випітувати, рознітувати, ся, допитувати, ся, визнавати, вивідати, вишпитати і т. д. С. Л.

Вывѣйка = віянка, вивіання.

Вывѣрять = віверити, вірехтувати. —

Вывѣрить вѣсъ = виважити. С. Аф.

Вывѣсить, вывѣшивать = 1. повісити, вішати. — Як була я молодою пренодобницею, повісила хваргушину над вікошницею. п. н.

2. зважити, виважити, виважувати, зважувати. — Треба добре зважити, щоб дознати, ся. — Ти міні попереду виваж те-рзи, а тоді зваж.

3. вірівняти, вірівнювати (груптеагою).

Вывѣска = 1. вішання, віження, виважування.

2. вівіска, таблиця. (С. П.).

3. вага, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)

4. чиста вага без обгортки (про вагу сичучого краму.)

Вывѣтривать, ся = 1. вивітрувати, ся, провітрувати, ся. — Треба провітрити хагу.

2. вивітрувати, ся. — Сей камінь дуже скоро вивітруєть ся.

Вывѣтрѣть = д. **Вывѣтривать** ся 2.

Вывѣшивать = д. **Вывѣсить**.

Вывѣять, ся = **вѣвѣяти**, ся.

Вывязать, ся, **вывязывать**, ся = 1. **вѣв'язати**, ся, **розв'язати**, ся.

2. **вѣв'язати**, **вѣв'лести**, ся.

Вывѣливать, **вывѣлить**, ся = **в'ялѣти**, **вѣв'ялювати**, ся, **зв'ялѣти**.

Выгадать, **выгадывать** = 1. **вѣгадити**, **вѣмислѣти**, **вѣмѣркувати**, **вѣмѣзкувати**, **вѣметѣкувати**, **выгадувати** і т. д.

2. **вѣгадати** (дознатись, заробити гаданням, уміти з чого скористуватись). — А и такі з сього подолетци вигадаза сорочку. С. Аф.

Выгадить, ся, **выгаживать**, ся = **вѣкалѣти**, ся, **закалѣти**, ся, **покалѣти**, ся, **забруднѣти**, ся, **вѣвалѣти**, ся.

Выгарокъ = 1. **недо́гарок** (сѣвѣчки). С. З.

2. **Выгарки** = (горілки) — **недо́гар**, (запѣва) — **жужелиця**, (сапа) — **шкварки**, **вѣшкварки**. С. З.

Выгачивать = **гачѣти**, **выгачувати**.

Выгачивать = **гостювати**.

Выгбѣніе = **выгнѣвѣння**.

Выгбѣть, ся = 1. **выгнѣвати**, ся, **згнѣвати**, ся, **гнѣти**, ся. — **Гнѣти** обѣди.

2. **гнѣтити**. — Багато худоби гнѣ.

Выгбѣстый = **гнѣчкій**, **гнѣчий**. — Мужича правда колюча, а папська на всі боки гнѣча. п. пр.

Выгбѣній = **вѣгнутый**.

Выгбѣнуть = **вѣгнути**, **згнѣнути**.

Выгбѣть = **коліно** (на пр. в очереті).

Выглядѣть = 1. **вѣрів'яти**, **вѣглядити**, **вѣковзати**, (памітку галкою) — **вѣгалити**.

2. **вѣпрасувати**, **вѣглядити**.

Выглядывать = **вѣгрѣзати**.

Выглядывать = д. **Вѣглядить**.

Выглядать = **вѣгрѣзати**.

Выглядки = **недо́грізки**.

Выглядываніе = **вѣглядѣння**, **вѣзирѣння**.

Выглядывать = 1. **вѣглядѣти**, **вѣзирѣти**. — Бо вже очі слѣз не мають, так милого вѣглядують. п. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його вѣзирати, та не знаю звідки. п. п.

2. **вѣднѣти** ся, **вѣглядѣти**.

3. **підглядѣти**, **вѣглядѣти**, **чатувати**, **зорѣти**. — Так і біла са шм, так і зорѣти. Чайч.

Выглядѣть = 1. д. **Выглядывать** 3.

2. **видавати** ся, **здавати** ся. — Він на вигляд здаєть ся здоровий.

Выгнѣвать, ся = **гнѣти**, ся, **вѣгнѣвати**, **гнѣти**, **трухлявіти**. — Дерево трухлявіє.

Выгнать = **вѣгнати**, **вѣтурити**, **вѣтурлѣти** (С. Л.), **вѣкпшкати**. — І наші праотці не вѣли шапувати, поки їх з райської не вѣтурено хати. К. Д. Ж. — Упросились злидіи на три дії, та чорт їх і до віку не вѣкпшає. п. пр.

Выгнѣть = **вѣгнѣтати**. **вида́влювати**, **вѣчѣвлювати**.

Выгнѣвать = **вѣгнѣвати**, **вѣтрухѣти**, **трухлявіти** (С. Ш.), **грушѣшати** (С. Ш.), **порохнѣвати**.

Выгнѣть = **згнѣти**.

Выгнѣть = **вѣгнути**, **згнѣти**.

Выговаривать, ся = 1. **вимовляти**, ся. — Скрипочка грає, як не вимовляє. п. п. — І вѣла китѣни тільки „мамо“ вимовляти, а „тато“ не вѣла. К. Ш. — Він якось не виразно вимовляє. — Я сього слона не вимовлю. С. Аф.

2. **вимовляти**, **карѣти**, **сварити**.

— А хазий його лає, ще й хазийка вимовляє. п. п. — Покартай словами, а не бий. п. пр. — Я нас сварю за те, що ви свого брата прогнали. Чайч.

3. **вимовляти**, **домовляти**. — А за тое подарки береть або послугу собі вимовляє. В. П.

Выговорить = **вѣмовити**, **вѣказати**, **промовити** і д. **Выговаривать**. — Хоч і прошешив, а вимовив собі нягь папши тютюцу. С. Аф.

Выговоръ = 1. **вѣмова** (С. З.), **вѣмѣвка** (Мап.), **говѣрка**, **гѣвѣрка**. — У цього пѣкає чудна вѣмова. — Гарькава гѣвѣрка. Мап.

2. **вѣмова**, **докір**.

Выгода = **вѣго́да** (С. Л.), **зпек**, (С. З.), **корѣсть** (С. Л.), **пожѣток** (С. З.). — Не так шкода, як не вѣго́да. п. пр. — Корѣсти з два шап, та й ті щербаті. п. пр.

Выгодный = **вѣгодный**, **корѣстний**, **пожѣточний**. — Свои воля добра, та не пожиточна. п. пр.

Выгонтъ = 1. **вѣгін**, **настѣвник**, **скотовѣще**. С. Л.

2. **перегін**.

Выганѣть = 1. **вѣганѣти**, **вѣгонѣти**, **турѣти**, **вѣтурѣвати**, **турѣти**, **турѣти**. — Іпатко безпѣтко з горѣ свиці турѣть. п. с. = **гребѣнець**.

2. **гнѣти**, **вѣкурѣвати**, **вѣганѣти**. — Чорт павлив гнѣти горѣлку. п. о. — Вѣганѣли бочку горѣлки.

3. **вѣводѣти**, **зводѣти**, **переводѣти** (С. З.). — Попереводили всіх тарканів.

Выгорѣживать, **выгорѣдить**, ся = 1. **вѣдѣ**

2. **ВІХВАТ, ВІТЯГ.** — На вѣдержку =

на удачу, як прийдеться. — Не відерка = на переливки. — Я вже бачу, що не переливки, та павтикача.

Відерка = прочухан, халазія. С. З. III. Відернуть, ся = відсикнути, ся і т. д. д. Відергати.

Видирать, ся = видирати, ся, виривати, ся.

Видоить, ся = відойти, здойти, ся.

Видолбить = д. Выдалбливать. — Видолбленный = відовбаний.

Видольникъ, рос. *Linaria vulgaris* = звонники, зайців льон, ленок, льонок, о-студник, чистець, молюшничок, зозуліні черевички. С. Ап.

Видохлый = відхлий.

Видохнуть, ся = відхнути, ся, відихнути. С. Л.

Видра, зв. *Lutra vulgaris* = видніха, видра (самець) = видрюк. Эв. — Запорожці прозвали сього звіря виднихою чи видрою. О. С.

Видратъ, ся = 1. відрати, ся, відерти, ся, (волосся, шра) — відскубти, ся.

2. відерти ся, відряпати ся (відкіля небудь).

3. вінарити, одчухрати, вічухрати, одшмагати, одлюбарити. — На всі боки одлюбарили різками.

Видрессировать = вимуштрувати.

Видрочить, ся = вінестити, ся, відкохати, ся, відховати, ся.

Видрыхнуться = відснатись (добре).

Видти = д. Выйти.

Видубить = вигарбарювати. (Под.) Чинабарь досі ще не вигарбарював шкуру.

Видувать, ся = 1. видувати, видмухувати, вивівати. — Видмухши пляюку.

2. видимати. — Пляшлу видимають з ростошлого скла.

Видувной = відутий.

Видудить = відудлити, віжлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Видумать, ся, выдумывать = вігадати, вимислити, вимізувати, відумати, ся, вигадувати, вимишляти і т. д. С. Л. З. Аф. — Индулгенций вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що нішому і згадати страшно, те пизовець вимізує. К. Ч. Р. — Якійсь повий плуг вигадав. — Француз вимислив, а Німець зробить. п. пр.

Видумка = вігадка. — Здатний на вигадки.

Видумчивый = вигадливий.

Видумщикъ, ца = вигадчик, ця.

Выдумываніе = вигадування.

Выдулить = відовбати (душло).

Выдутъ = відути, видмухнути.

Выдыхать, ся = відихати, ся, відихувати, ся.

Выдь = вийди. — Вийди йому на зустріч.

Выдѣлать, выдѣлывать, ся = виробити, виробляти, ся, (що погане, негоже) — витворяти, коїти, виробляти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витворює, що крий Боже! — Выдѣлывать кожи = чинити, вичиняти, правити. — Выдѣлывать штукъ = витворяти. — Тим вони таке і витворюють, бо страху не мають. С. З.

Выдѣлить, ся, выдѣлять, ся = віділити, ся, відрізнити, ся, відлучити, ся, відпаювати, ся, віділяти, ся, вилучати, ся, вирознювати, ся, відрізняти, ся; визначати ся. С. Л.

Выдѣлка = виробка, вироб, робливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — Выдѣлка кожи = вичинка, чиньба. — Шкурка за чиньбу не стала. п. пр.

Выдѣлъ = віділ.

Выдѣлываніе = вироблювання.

Выдѣлывать = д. Выдѣлать.

Выдѣлять, ся = д. Выдѣлить, ся. — Все те галасування то підіміало ся разом, то затихало, а звідтіл одрізлив ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парувати. — Земля трудівниця: аж парує, та нам хліб готує. п. пр. (Про теч) — випускати. — Молочай выпуска за себе якесь молоко.

Выемка = 1. виїмання.

2. (в одесі) — вікот (С. Аф.), вірізка, вітин (С. Пар.). — Керсетка з великим вікотом.

3. трус (С. Л. III.), трусаніна, ревізня. (Гал.). Власне такий трус, коли знайдено і забрапо утікача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покраде або що.

4. (в будові) — жолобок, ривчачок.

5. (в землі) — виїмка.

Выжаривать, ся = 1. вижарювати, ся, випалювати, ся. — Випалити глечик.

2. вишпарювати, ся, випарювати, ся. — Усеїх тарканів вишпарила. — Добре випарив ся в бані.

Выжать, ся = 1. вікрутити, відавити, вічавити, віджати, ся. — Відавити олію. — Віджала сорочки. Чайч. — Хотъ выжми = хоч вікрути. — Сорочка мокра, хоч вікрути. — Выжать изъ когѣ либо сокъ = відавити олію.

2. вийжати, ся. — Вижав сім кіп.

Вийждати, вижидати = вийждати, діждати ся, дочекати ся, дождати, чекати, годіти, трівати, сподівати ся, (на за-сідках, на чатах) — стерегти, чатувати, засідати, (щоб напасті) — чигати. — С. З. Л. Як кішечка підкрадець си, вижде нещасливий час той. К. П. — Дочекав си я свого святонька: вирикала в свєг мене матічка. Руд. — Треба ще годити, поки морози настануть. — Ой не літай, утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. п. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу свою кривючи, Дорошенко почав на вищепення Запорожців чигати. Л. В.

Вийжелобить = вийжолобити.

Вийжелтит = пожовтіти, вийжовтити. (С. Аф.).

Вийжечь, ся = вийпалити, ся; вийпекти, ся.

Вийжешный = вийпалений. С. Аф. Л.

Вийживати = 1. проживати, вибувати. (С. Л.). — Впбув у його в паймах трохи не рік.

2. вислужувати. — У його нічого не вислужили.

3. виживати, викурювати, витурювати, (про мишей, комах то-що) — виводити, вибавляти. — Пу, сього гости скоро не викурин. — Трудно вибавляти міль.

Вийжіа = 1. вижіа, виіап (срібло або золота, випалене з тканини.)

2. наделіа, новина (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройдісьвіт, пройда, проноза.

Вийжіаіа = виіалювання, виіап, виіікання. С. Л.

Вийжіати, ся = виіалювати; виіікати, ся. С. Аф. Л.

Вийжіаіа = дождіаіа, ждаіа, сподівання, сподіванка, чекання, трівання.

Вийждати = д. Вийждати. — Оце ж, Боже, лихі люди на мою чигають душу, не за грїх мій, не за кривду и біду терпіти мушу. К. П.

Вийжіивати, вийжіити = викрүчувати, видүрювати, виморбчувати, вициганювати, вікрутити і т. д.

Вийжіаіа = викрүчування, видівлювання, віджіаіа.

Вийжіати, ся = викрүчувати, ся, вйдівлювати, ся, чавити, (біляну) — віджіаіати, ся. Д. Вийжати.

Вийжіа = д. Вийжіаіа.

Вийжіа = вичавки, вийжіток, (з вищепення) — фус, частіше мп. фүс, (з конопляного сіа) — макуха, (з вареного

коноп. сіа) — урда, (з бураків то-що) — жмаки, жміхи. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Піріжки з урдою. С. З. — Макуха сіаіа до вареників. С. З.

Вийжіати = д. Вийжати 2.

Вийжіати = вийдати, пожирати.

Вийжіти = д. Вийжівати. — Вийжіти пз уа = перейти на дитячий розум.

Вийжіець = гончак, вийжел. — За хорта дві копи грошей, за вижіа три копи грошей. Ст. Л.

Вийжіик = 1. д. Вийжіець.

2. рос. Antirrhinum linaria (L. vulgaris) — д. Вийжіик.

Вийжіок = д. Вийжіик.

Вийжіятник = псарь, доіжжачий.

Вийжіати = вийіти, пожерти; погріскати, злопати.

Вийжіивати = видзвбнювати.

Вийжіати, ся = вийжіати, ся. (Д. Вийжіати, ся).

Вийжіадіти = вийжіати.

Вийжіаіаіа = видзвбнення, одзвбнення.

Вийжіаіаіаіа, вийжіаіаіаіа = видзвбнювати, вийжіати, вийжіуватись, вийжіувати, вийжіувати, одзвбняти, подзвбняти, прочуняти, вихорувати, виходитись, поздоровіти, поздоровіати. — П журись, дівино, Господь Бог з тобою! як ти видзвбаш, візьму шлюб з тобою. п. п. — Як з'їла, зараз одужала і повеселішала. п. к. — Вичунила Катериша та в запічку колише дитинку. К. П. — Вичок почав вихожуватись — пога гоїтеця. Чайч.

Вийжіелити, ся = позеленіти, ся.

Вийжіавати = д. Вийжіувати.

Вийжіов = вийжік, вийжіання. (С. Л.).

Вийжіачувати = золотити, визолочувати, позолочувати, визолотити. (С. Аф.).

Вийжіелити = позолотити, вийжіелити, вийжіелити. (С. Аф.). — Вийжіелений = вийжіелений. (С. Аф.).

Вийжіелити, рос. = д. Вийжіелити рогатий **Вийжіати** = спіити, доспівати, вийжівати, стигнути, вийжіати, достігати. — Рано ще кавуни рвати, нехай доспівають. — На калину вітер віє, калина не сіє п. п.

Вийжілий = спілий, доспілий, носпілий, стіганий, достіганий. — Спілі кавуни. **Вийжіти** = носпіти, доспіти, достігнути. — Іще трохи не носпіли кавуни.

Вийжіити = 1. вийжіити, пощербити. — Гей коняку Турки вбили, Лихи шаблю пощербили. В. П. — Вийжіити =

щербатѣй. — Щербатого горшка нѣколи не паповиши. п. пр.

2. д. Выдѣлблявать 2.

Вызудитѣ = вицѣдити, витягти.

Вызывать, ся = 1. викликати, визивати, ся. — Викликаю у свѣтлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. п. ц.

2. закликаѣти, зазивати, запрошувати, ся.

3. відгукувати ся, брати ся, обзивати ся. — **Вызывающій** = виклікующій.

В. видѣ, поступокѣ, топѣ = задержуватий, задержливий. — Обзивав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. п. н.

Вызѣбать = вимерзати.

Вызѣблый = вимерзлий.

Вызѣбнуть = вимерзти.

Выиграть, выигривать = 1. виграти, вигравати. — Він виграв у карти. — Він добре вигравав на скрипцѣ. — Та у сурми вигравали. п. д. — У кобзу грає, вигравав, голосно свѣлає. п. п.

2. скористувати, покористуватись, поживити ся. — Він на сѣмму ділѣ багато користував. — **Выиграть дѣло, тяжбу** = випозивати, виграти справу, діло. — Той виграв справу, як ляже на лаву. п. пр. — Хто більше горілки ставить, той виграв справу. п. пр. — **Выиграть время** = вигадати час. С. Л.

Выигриваться = вигравати ся, вишумовувати. — Скрапка потроху вигралася. — Вино вигралось, вишумувало.

Выигранный = виграний; виграшний. — Виграш гроші. — Виграшний білет.

Выиграть = виграти (С. Аф.), вигранка; користѣ, зиск. — Виграв у карти, та на цю вигранку я купив.

Выискать, ся, выискивать, ся = 1. вишукати, (скрізь) — обшукати, (нишком) — винишпорити, шукати, вишукувати, ся, вишукобувати, обшукувати, нишпорити. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нїгде нема.

2. знайти, ся (С. Л.), знаходити, ся (С. Аф.), д. ще **Вызѣваться** 3.

Выискъ = шукання, шукання, вишуквання.

Выйти = вийти, (нишком) — вѣкрасти ся, (задом) — визадкувати, (на силу) — вицѣбати. — Вѣйсько вийшло з мѣста. — Книжка вийшла. — З сього пѣчного не вийде.

На силу я вицѣбала з хати. — Хлѣб у несь вийшов. — Багато грошей вийшло за

сей час. — **Выйти замужъ** = віддати ся, побрати ся, спарувати ся, замѣж вийти (С. Аф.). — Як не віддам ся, то дома здам ся. п. пр. — Вона спарувалася з слѣпим своїм. К. Ш. — **Выйти изъ яицѣ** = виклюнутись, вилупитись. — **Вышелъ изъ терпѣнія** = терпѣць йому увірвав ся. — Терпи, коли терпѣць увірвав ся. С. Ш. — **Выйти паружу** = на верх вийти, виявити ся. — Правда, як олива — завжди на верх вийде. п. пр. — **В. изъ употребленія, изъ обычаѣ** = вивести ся. — Се було колись, та вже вивелось. — **В. изъ предѣловъ** = перейти через край. — **В. изъ себя** = розгнѣвати ся, розпалити ся. — **В. изъ терпѣнія** = не зтерпѣти.

Вѣка = д. Вѣка.

Вѣкадитѣ = викурити. — Прийшов у гості, тай сидитѣ, на снлу вже викурили його.

Вѣказать, ся, выказывать, ся = вѣказати, ся, виявити, ся, вѣставити, вѣзначити, ся, вѣказувати, ся і т. д. С. Л.

Вѣкаливать, ся, вѣкалить, ся = гартувати, вигартувати, ся. С. Аф.

Вѣкалка = гартування.

Вѣкалывать, ся = 1. виколювати, ся, витикати, ся, виштрикати, ся. — Гляди, щоб поночі ока не виштрикнув. п. к. — **Темно, хоть глазъ вѣколи** = темно, хоч у око стрѣль. п. пр.

2. вирѣбувати, ся, вицѣкувати, ся.

Вѣкапывать, ся = виколпувати, ся, одколпувати.

Вѣкарабкаться = д. **Вѣграбаздаться**.

Вѣкармливание = годування, годівля, ховання, хов.

Вѣкармливать, ся = 1. вигодобувати, ся, згодобувати, виговувати, ся. С. Аф. 3. — Не той тато, що сплотив, а той, що вигодовав. п. пр. — Ой годувала дочку не рік, не два, тай згодувала — людям слуга. п. п. 2. відгодобувати, ся. — Відгодували кабана на сало.

Вѣкаты = 1. вѣкати, (на маглѣ) — вѣмаглювати.

2. вѣкотити, вѣточити.

Вѣкатыть = вѣкотити, вѣточити. — Вѣточи вѣз. — Кухви з медом та горілкою повикочувано. п. к.

Вѣкаты = вѣкачування; виколчування.

— **Глазѣ на вѣкаты** = вѣрла (Номис.), банькій, (хто має такі очі) — вѣрлѣтій, вѣрлокій (С. Аф.), банькатій, виштрикуватий (С. Аф.).

Вика́тывати, ся = 1. **вика́чувати, ся**, (на маю) — **вима́глю́вати**. — Викачала усе сорочки. — Викачав ся у спігу.
 2. **викочувати, ся**, **виточувати, ся**. — Виточили кадіб з льоху. — Скаже вопа мінї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вика́чать, вика́чивать, ся = 1. **викача́ти, вика́чувати, ся** (воду смоком).
 2. д. **Вика́тывати, ся**.

Вика́шивать, ся = 1. **викощувати, ся**, **викосювати**. (С. Аф.) — Викосили цілу дестину. — Викосив в день два карбованця.
 2. **зко́шувати ся**. — Коса зкосила ся.
 3. **обко́шувати ся**. — Вже обкосили си.

Вика́шливать, ся, вика́шлинуть, вика́шлять, ся = **вика́шлиювати, ся, виха́ркувати, вика́шляти, ся** (С. Аф.), **вихаркати, ся**.

Вики́дять = **вики́дати, пови́кідати**.
Вики́докъ = **віки́день** (С. Аф.), **вібрудок**.
Вики́дывать, ся = **вики́дати, ся**. — **Вики́дывать на счётахъ** = **викла́дати на щотах**. — **Вики́нуть штўку** = **натворіти, нако́їти**.

Вики́дышь = д. **Вики́докъ**.

Вики́пать, ви́кипѣть = **вики́пати, ві́кніти, зки́нїти, ви́парюватись, ви́парувати**.

Викла́дка = 1. **викла́дання, викла́дування**.
 2. (про одєжу) — **ля́мівка, обля́мівка, обшівка**.
 3. **лі́чба, ві́клад**.

Викла́дывать, ся = 1. **викла́дати, ся**.
 2. **обкла́дати, (цеглою, камнем) — обмуро́вувати**.
 3. **обля́мовувати, обшыва́ти**.
 4. д. **Вало́шпть**.
 5. **вилі́чувати, викла́дати**.

Викле́пать, ся, вы́клѣвывать, ся = 1. **ві́клювати, ся, відзю́бати, ви́кльо́увати** (С. Аф.), **зидзю́бувати**. — На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. п. п.
 2. **векльо́увати ся**. — Курчата **ві́кльо́вуютъ си**.

Викле́йвать, ся = **викле́ювати, ся, обкле́ювати, ся; одкле́ювати ся**.
Викле́йка = **викле́ювання, обкле́ювання**.
Викле́ймить = **покле́йїти, потаврува́ти, позначіти**.
Викле́пать, вы́клѣпывать = **ві́клепати, ви́кльо́увати**.
Виклика́ть, вы́кликивать = **виклика́ти**.

Виклю́чать = **виклю́чати, вилуча́ти, ви́йма́ти, вики́дати, ви́жкати, ви́писувати**. — Од нижчого до вищого стану, пікого не ви́ймаючи. Ст. Л. — **Виклю́чать изъ служ́бы** = **ски́дати, зса́жувати, виганя́ти**. — Його скинули з уряду, вигнали з служби. — **Виклю́чая** = **окрім**. — Всі були, окрім його.

Викля́нчить = **ві́канючити** (С. Аф.), **ві́циганити**.

Виќпуть = **привика́ти, звика́ти**.

Ві́ковать, вы́ковывать = **ві́кувати, ви́ковувати**.

Викозы́ривать, ся, ви́ковыра́ть, ся = **ви́колупувати, ся, ви́колуплювати, ся, ви́колупа́ти, ся, ви́копирсати, ви́корнати, ся**. С. Аф. Л. — Хоч із шіття ви́колунай, та дай. л. пр.

Викозы́рка = **копі́стка**, (для чистки сірки з ушей) — **корпоу́шка**, С. З. (при люльці) **протічка**. — А він що ви́курить люльку, поконшрає протічкою, та й знов набиває, і знов шмалить.

Викозы́ривать = **викозы́рювати**.

Виколо́чивать, ся = **ви́обпа́ти, ся**.

Ві́колдовать = **ві́ворожити, за́чарува́ти; наворо́жити, нача́рува́ти** (заробити або підгадати чаруванням).

Ві́колотка = 1. **ви́бивання**.
 2. (у шевців) — **ко́пїл** (на котрому розбивають підшову.)

Ві́колотъ, ся = д. **Вика́лывать, ся**.

Ві́копать, ся = д. **Вика́пывать, ся**.

Ві́копировать = **ско́пюва́ти, ізко́пюва́ти**. С. З. (Частіше, коли річ іде про плани.)

Ві́кормить, ся = д. **Вика́рмивать, ся**.

Ві́корчевать = **ві́корчувати, ві́теребити**. (С. Ш.).

Ві́корчевка = **корчу́вання**.

Викра́дывать, ся = 1. **красти, ви́крада́ти, ся**. С. З. — Брати помогали хлопцям ви́крадати сестер. Лев.
 2. **ви́крада́ти ся, ви́ходити пі́шком**.

Викра́ивать, ся = **викро́ювати, ся, ви́крава́ти, ся**. С. Аф.

Ві́красить, ся, ви́кра́шивать, ся = **ві́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся**. (С. Ш.).

Ві́красьть, ся = д. **Викра́дывать, ся**.

Ві́крестить, ся = **ві́хрестити, ся, пере́хрестити**.

Ві́крестъ, ка = **ві́хрест, перéхрест, ка**. — Чоловік худородний — з жида пере́хрест. С. З.

Викрѣщувать, ся = вихрѣщувати, ся, ви-хрѣсчувати, ся. (С. Аф.).

Викривать, ся, викривлять, ся = ви-кривити, ся, покривити, ся, скривити, ся, скарлючити, ся, викривляти, ся і т. д.

Викрикувать, викрикають = вигукува-ти, вигукнути. викрикувати. (С. Аф.). — Похмелились добре, ідуть, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогуючи, його жінка молода та вигукуючи.

Викронть, ся = д. **Викраівать, ся.**

Викройка = **викройка**, зразок. (Ніс. зап. в Черніговщині.)

Викрощивать, ся, викрощить, ся = ви-кришувати, ся, викришити, ся. — Зуб викрощив ся. С. Аф.

Викругливать, ся, викруглить, ся, ви-круглять, ся = **викруглювати, ся, об-круглювати, ся.**

Викружальникъ = свердел, кóтрим ви-різують в дошці кружало.

Викружать, ся, викруживать, ся, ви-кружить, ся = 1. д. **Викругливать, ся.**

2. кружити, колувати. — Хто колує, той дома не почув. н. пр.

Викручивать, ся = **викручувати, ся.**

Викривать, ся = крїти, покривати, ся.

Викнушаркнутъ, ся = **викинути, ся, пе-рекїнути, ся, вівернути, ся.**

Виккуовать = **накувати.** — Міні зозули накувала десять літ жити.

Викунать, ся = 1. **викунати, відкупля-ти, викупляти, ся.** — Викунив заставу. — Батько продав групу, але син відкупив. — Віп їй покохав і викупив у панів.

2. **викуповувати (С. Аф.), розкупати.** — На базарі увесь хліб розкупили.

Вікупать, ся = **вікупати, ся, екупати, ся.**

Вікупка = **вікуп.**

Вікупной = **вікупний.**

Вікупъ = 1. **вікуп** (на пр. з неволі, або батьківщини з чужого роду.)

2. **вікуп, окуп, викупне, відкупне.** — Дали за його Татарам викупного сто червонців. л. о. — І полонян без окупу й ти-ранства у рідний край до роду відпускали. К. Б.

Вікуриваніє = **вікурювання.**

Вікуривать, ся, вікурить, ся = **вікурю-вати, ся.** — Вікурити піч з улика. — Вікурив з четверті п'ять відер горіаки. — Вікурив люлька.

Вікусить, вікусывать, ся = **вікусати, вігризти, вікушувати, вігризати, ся.**

Вікушать = **зісти або випити.**

Вілавлівать, ся = **виловлювати, ся.**

Вілазить = **облазіти, вілазити.** — Всі кутки облазив. — Ся кішка усюди вла-зить. С. Аф.

Вілазіть = **вілізати.** — Виліз з ями.

Вілазка = **вілазка, віправа, герець.** — Золотаренка на герцю пострелено у ногу з мушкета. Л. Сам.

Вілазь = **вілазка (С. Л.), пролазка (С. Л.), лазівка (С. Же.)** — Свині у городі, мабуть десь вилазка.

Віламывать, ся = **виломлювати, ся.** С. Аф.

Вілащивать = **глянцювати.**

Вілетчить = **віклясти, віхалащати, ві-валащати, віхарашати і т. д. д. Валощить.**

Вілежалый = **злежалый, злелый.**

Вілежать, ся = **пролєжати, вілежати, ся.**

Вілєживать, ся = 1. **вилєжувати, ся.** С. Аф.

2. **злєжувати ся.** С. Аф. — Треба ча-стїше перегортати зерно, щоб часом не зле-жалось.

3. **улєжувати ся.** С. Л. III. — Нехай трупи улєжуть ся, тоді вони достигнуть.

Вілетѣять = **віпестити.** С. Аф.

Вілетать = **вілїтати, вилїнати.**

Вілетъ = **вілїт.** — На вілетъ = на скрізь. — Куля на скрізь пробіла.

Вілетѣть = **вілетїти, вилїнути.**

Виливать, ся = 1. **виливати, ся, влї-кати, висипати, ся.** — Вилили воду з діжки. — Вода витїкла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали виливати ха-врашків.

2. **виливати, ся.** — Мабуть десь великий дзвін вилили, що пішла така поголоска. н. пр.

Вілизать, вилїзывать, ся = **вілізати, злизати, вилїзувати, злизувати.**

Вілянивать, вилїнять = **ліняти, вилї-няти, облазіти, винадати, облізти, ві-лізти.** — Ся китайка дуже вилїняла. — Шерсть повилїзала. — Піри повинадало. — Кішка облізла.

Вілїти, ся = д. **Виливать, ся.**

Віловить, ся = д. **Вілавлівать, ся.**

Віложить = д. **Вікладывать.**

Вілокать = **віжлуктити, віглоктати, ві-лигати, віхлептати.** С. Аф. Л.

Віломать, ся, віломить, ся = д. **Віла-мывать, ся.**

Вілощить, ся = **віглянцювати, ся.**

Вілудить, ся, вилудивать, ся = **вілу-дити, ся, побілити, вишудувати, по-біляти.**

Вилупать, ся, вилупить, ся, вилупан-

вать, вилуплять, ся = вилуцувати, вилуплювати, ся, вилупити, ся (С. Аф.), вилуцувати, ся, вилуцити, ся. — Вилупитися пзъ яйцѣ = відкрити ся, вилупити ся. — Вилупити глаза = відкрити очі, відкрити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?

Вилунокъ = пудъвіронок, голоуцьок. С. З. Л.

Вилуцать, ся, вилуцувать, ся, вилуцать, ся = вилуцувати, ся, вилуцити, ся, вилуцати, ся, вилуцати, ся, вилуцати, розлукати, вилуцати.

Вилуцѣть = вилуцѣти.

Вилуцѣ, рос. Прошаеа = кручені паничі. С. Ап.

Вилуцѣти = 1. вилуцѣти, вилуцѣти. — Вилуцѣ з ями.

2. облуцѣти, вилуцѣти, вилуцѣти. — Голова облуцѣла. — Усе волосся вилуцѣло.

Вилуцѣти, ся, вилуцѣувати, ся = вилуцѣти, вилуцѣувати, ся.

Вилуцѣвати, вилуцѣти = вилуцувати, вилуцѣвати (переважно про рани. С. Аф.), вилуцѣти, вилуцѣти (С. Аф.), вилуцѣвати.

Вилуцѣваться, вилуцѣтися = вилуцувати ся, вилуцѣвати ся, вилуцѣти ся, вилуцѣти ся і д. **Вилуцѣваться.**

Вилуцѣти, ся, вилуцѣувати, ся = вилуцѣти, вилуцѣувати, ся, (глиною, маслом) — вилуцѣти, (двогтем, чим жирним) — вилуцѣувати. С. Л.

Вилуцѣвати, вилуцѣти = вилуцувати, вилуцѣвати, вилуцѣти. — Вилуцѣвала туго копійчину, та Пречистій поставила свѣчку за сина. К. Ш.

Вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся = 1. вилуцѣвати, ся (С. Аф.), вилуцѣти, ся, — За день більше не вилуцѣли. — На млинѣ вилуцѣлось ся цю дню 20 четвертей жита. — Не багато вилуцѣло сьогодні.

2. вилуцѣвати ся, вилуцѣти ся. — Жорен змолотъ, треба перемішати.

3. д. **Вилуцѣувати.**

Вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся = 1. вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся. — Вилуцѣли ведмедя з лѣва.

2. вилуцѣвати, вилуцѣувати, вилуцѣвати, вилуцѣувати, вилуцѣвати, вилуцѣувати і т. д. — Вилуцѣв у його усе гроші. — Водити чумака, щоб гроші украсти або як вилуцѣвати. п. к.

Вилуцѣти, ся = 1. вилуцѣти, ся, вилуцѣти, ся, вилуцѣти, ся, замурзати, ся, вилуцѣвати, ся, замурзати, ся.

2. вилуцѣти, ся. С. Аф. — Що пани-сав, він усе вилуцѣв.

Вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся = вилуцѣвати, вилуцѣувати, морити голодом, вилуцѣти, вилуцѣти. — В облозі вилуцѣли багато людей. — В монастирі нас по-стом трохи не вилуцѣли. — Вилуцѣв коней — дальше не можна їхати.

Вилуцѣвати = д. **Вилуцѣти.**

Вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся = вилуцѣвати, вилуцѣувати, ся, вилуцѣвати, вилуцѣувати, ся (С. Аф.), засмалювати, ся, (С. Аф.), вилуцѣти, вилуцѣувати, засмалювати, вилуцѣти, ся.

Вилуцѣти, вилуцѣти = достігти, до-спіти, поспіти, достігнути. — Кануни зовсім достігли.

Вилуцѣти, ся = 1. вилуцѣти, ся, вилуцѣти, ся.

2. переводити, гайлувати, циндрити, мантѣтити, шахрувати, мотѣти, про-циндрити, розмантѣтити. С. Л. — Цив, гулив і шахрував гроші. Кот. — Що було — все проциндрив. — Розмантѣтив худобу.

Вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, ся = вилуцѣвати, ся; вилуцѣвати, ся.

Вилуцѣвати, ся = 1. вилуцѣвати, ся. — Вилуцѣв дощ. — Треба вилуцѣти конопілі.

2. висцікати ся.

Вилуцѣвати, ся = мостити, вилуцѣвати, ся, вилуцѣти, (улицю) — буркувати. С. Ш. — Вилуцѣти поміст. — Улиця вилуцѣвана.

Вилуцѣвати = вилуцѣвати, одрізати.

Вилуцѣвати = замилотити, замилотити, замилотити. — Здалека щось замилотило, та й знову певидко.

Вилуцѣти, рос. Viola hirta = зозульки, василецьок. С. Ап.

Вилуцѣти = вилуцѣти, повилуцѣти. — Усі повилуцѣли.

Вилуцѣти, вилуцѣти = вилуцѣти, промерзати, вилуцѣти, вилуцѣти. — Вилуцѣло багато дерева за сю люту зиму. — Пиво вилуцѣло. — Вода в ставу промерзла аж до дна.

Вилуцѣти, ся = вилуцѣти, замилотити, повилуцѣти, ся.

Вилуцѣти = помилотити ся, віддіяти. — Помилотив ся він над нм. — Наробив він мнѣ лиха, ну та й я йому віддіяти.

Вилуцѣти = метильниця. — Я до неї куховарочку павив, а до хати та метильничку. п. п.

Выметать = **вимітати**, **замітати**. — Виметати хату, внести дрова. К. Ш.

Выметать, **выметывать**, **ся** = 1. **вікидати**, **вікинути**, **викидати**, **ся**. — Викидати каміння.

2. **обрубити**, **обрублювати**, **ся**. — Почала обрублювати петлі.

3. **лічити**, **вилічувати**, **рахувати**, **викладати** (на щотах).

4. **висипати**, **висипати**, **виприщити**, **виприщувати**. — Прищі якісь на руках висипало. — Його усього висипало. С. Аф. — У його виприщило на виду і на руках.

5. **ощепити** **ся**. С. З. — Сучка ошцепила **ся**.

Вымещать = **мстити** **ся** і **д. Выместить**.

Вымипать, **ся** = 1. **виминати**, **ся**.

2. **витоптувати**, **витолочувати**. — Коні витолочили всю траву.

Вымирать = **вимірати**.

Вымистая = **вимніста**. — Вимниста корова.

Вымоганіе, **вымогательство** = **здирство**, **вимагання**.

Вымогать = **вимагати** (С. З.), **видирати**, **драти**, **здірати**. — Датків найменших вимогати не важити **ся**. Орлик. С. З. — Останню сорочку з каліки здирають. К. Ш.

Вымоща = **водорій**, **ривчак**, **ковдоща**.

Вымокать = **вимокати**.

Вымолачивать, **ся**, **вымолотить**, **ся** = 1. **вимолочувати**, **ся**, **молотити**, **вымолотити**, **ся**, (на гармані) — **вігарманити**.

1. **замолотити**. (С. Аф.). — Молотив два дні, та й замолотив всього коповника.

Вымолвить = 1. **вімовити**, **промолвити**. — Промов, сердечко, як ми любились двоєчко. п. п.

2. **вімовити**. — Хоч і продепешив, а вимовив собі шість пачуш тютюну. С. Аф.

Вымолить = **д. Вымалывать**.

Вымолотить, **ся** = **д. Вымолачивать**.

Вымолотки = **послід**, **збііши**, **полова**. (С. З. Л.).

Вымолоть = **вімолот**, **умолот**. (С. Ш.).

Вымолоть = **д. Вымалывать**.

Вымоль = **мліво** (С. З.), **мелево**. — Велика там вода, хоч в й багато мліво. Гр.

Вымораживать, **выморозвть**, **ся** = **виморозжувати**, **ся**, (С. Аф.), **заморозжувати**, **ся**, **виморозювати**, **ся**, **виморозити**, **ся**, **заморозити**, **ся**.

Выморить, **ся** = **Вымаривать**, **ся**.

Выморочное имѣніе = **пустовищина**. — У мерловім безрідним, а труп і хату, як пустовищину, повернули на громаду.

Вымостить = **д. Вымощивать**.

Вымотать, **ся** = **д. Выматывать**, **ся**.

Вымочить, **ся** = **д. Вымачивать**, **ся**.

Вымудривать, **вымудрить** = **вихитровувати**, **вихитрувати**.

Вымуравливать, **вымуравить** = **поливати**, **політи** (паводити поливу на посуду).

Вымусливать, **вымуслить**, **ся** = **заслінювати**, **ся**, **замурзувати**, **ся**, **засмальцювати**, **ся**, **заялозювати**, **ся**, **заслінити**, **ся**, **замурзати**, **ся**, **засмальцювати**, **ся**, **заялозити**, **ся**.

Вымучивать, **ся**, **вымучить**, **ся** = 1. **вимучувати**, **ся**, **вимучити**, **ся**, **змучити**, **ся**; **змордувати** **ся**. — Прийшов з поля, змордував **ся**, добре їсти сподівав **ся**. п. п. — Змучив мене отим капюснем.

2. **видирати**, **виморочувати**, **ся** (С. Аф.), **вимордівувати**, **ся**, **видерти**, **виморочити**, **вимордувати**. — Даї або видеру. п. пр.

Вымчать = **вінести**, **віперти**. — Коні вразу так і винесли на гору.

Вымывать, **ся**, **вымыть**, **ся** = 1. **вимивати**, **ся**, **вимити**, **ся**, (про білизну) — **випирати**, **випрати**, **ся** (в теплій воді) — **вибавлювати**, **вибавити**, **ся**, (голову) — **змивати**, **змити**, **ся**. — Міні змиють дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. п. п.

2. **виривати**, **ріти**, **вимивати**, **мити**, **вирияти**, **вимити**, **ся**. — Вода берег рие, рие, яворові корінь мие. К. Ш. — Не рад явір хилити **ся**, вода корінь мие. п. п.

Вымыкать = 1. **чесати**, **вичісувати** (кострицю з льону).

2. **виймати** (серезки з ушей.)

Вымыкать = **вічечати** (про льон); **віпяти** (про серезки). — **Вымыкать** **горе** = **перебідувати**, **натерпітись** **ліха**. — **Вымыкать** **по світу** = **вігасати**, **поблукати**, **повештати** **ся**. — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернувся. Кот.

Вымыливать, **ся**, **вымылить**, **ся** = 1. **намиллювати**, **ся**, **миліти**, **ся**, **наміляти**, **ся**. — **Вымылить** **кому** **голову** = **наміляти**, **нагріти** **чуба**, **чушину**.

2. **вмілювати**, **вмилити**. — Аж коня вмилив, поки догнав.

Вымылки = **мілини**.

Вымысел, **вымысль** = **вігадка**, **бійка**. С. Л.

Вымыслить, **вымыслать** = **вімислити**, **вижиляти**, **вігадати**, **вігадувати**, **зміслити**, **змиляти**.

Вымысленникъ, **ца** = **вігадчик**, **ця**.

Вымысленный = **вігаданий**.

Вимѣлѣть = побіліти, натѣрти крейдодою.

Вимѣнивать, ся, вимѣнить, ся = вимінувати, ся (С. Аф.), міняти, ся, виміняти, ся, проміняти, ся, зміняти, ся, (про міньбу коней циганам) — **виміньжувати**. -- Виміняв швайку на ремієць. п. пр.

Вимѣнь = міньба, проміна, заміна. — Міньба одному папує. — Проміна одному служити. п. пр.

Вимѣриваніє = вимірювання.

Вимѣривать, ся, вимѣрити, ся = вимірювати, виміряти, ся, виміряти, ся.

Вимѣсити, ся, вимѣсивать, ся = вимісити, вимінувати, ся.

Вимѣя, мѣши = вимѣя, вимѣя (С. Аф.). — Собачье, сучье вимѣя = а. суче вимѣя (боличка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лісовий жабрѣй, жабрик. С. Ал.

Вимѣять = д. Вимінять.

Вимѣшивать, ся = 1. виношувати, виношувати, виносити. — Не треба виносити на двір.

2. виношувати, ся, виносити, ся. — Зносив одежу. — Чумарка зовсім зносила ся.

Вимѣзывать = виношувати.

Вимѣмать, ся = 1. вимімати, ся, брати, ся, вибірати. — Виміла одежу з скрині. — Я виріжечки виберу з печі. п. к. — Ключ не вимімаєт ся з замка. — **Вимімаєт жребій** = брати жереб. — **Вимімаєт денєги изъ банка** = брати, вибірати гроші з банку.

2. виношувати, ся, виношувати, ся. — Виноши лиш дужче на рукава. С. Аф.

3. халіати, виношувати (утікачі, що переховуєт ся), вибірати, вибірати (що заборопене.)

Виносити, ся, виносити = 1. виносити, ся, виношувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. витерплювати, витримувати, витеріти, зтеріти, витримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було теріти, та що ж маєш робити.

Виноска = 1. винос.

2. дописка, приписка, примітка.

Виносливый = терплячий, терпучий, терпачий. С. III. (в бізі) — гінкий.

Виносокъ = виносок. С. Аф.

Винось = д. Виноска 1. — На винось (про запряжку) = виробляти, упробляти. — На зустріч пап четвериком упробляти.

Виноудити, виноудять = виноудити, вина-

гати (С. Л.), виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Аф.). — Ой шлюбє мій, шлюбє, примушений шлюбє, та чи гаразд мій за тим шлюбєм буде. п. п. — До гачення гребель виношувати. Орлик. С. З. — **Виноужденый** = виноуждений, виноуждений і т. д. — **Я виноужденъ** = я виношувати, я виношувати.

Виноужденіє = виношування, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати (С. Л.). — На виношування нема виношувати. п. пр. — Як не даси з прозьби, то даси з виношувати. п. пр. — Виношувати не так виношувати, як виношувати. С. З.

Виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати = виношувати.

Виношувати, виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

2. виношувати. — Він усе виношувати, що там робило ся.

Виношувати = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

Виношувати, ся = виношувати, виношувати, виношувати, виношувати (С. З.), виношувати, виношувати, виношувати (С. Л.). — Як божє воля, то виношувати і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виношувати. К. III. — Та вже ж мій головице з моря не виношувати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сий виношувати на верх ізорне. п. п.

2. виношувати (що виношувати від виношувати.)

3. рос. д. Бедренець 2.

Випадочная трава, рос. Aster Amellus L. = волове око, волові очі, гайстер. С. Аф.

Випадувати = д. **Випада́ти**.

Випа́жувати, випа́жати, ся = вижоло́блювати, вижоло́бити (робити жолоби чи утори фуганком чи додогом.)

Випа́увати, ся = ви́полювати, ся. — Ви́поїла усе пішло. — Ви́поїла теляцю.

Випа́лзувати = вила́зити, ви́повза́ти.

Випа́лювати, ся = поло́ти, ви́полювати, ся. (С. Аф.).

Випа́ривати, ся, випа́рити, ся = ви́па́рювати, ся, ви́па́рити, ся; ви́па́ро́увати, ся, ви́па́рувати. — Випари́ла д́жку. — Вода ви́па́рувала.

Випа́рхувати, ви́порхну́ти = ви́літа́ти, ви́леті́ти, ви́пу́рхувати, ви́пу́рхнути.

Випа́рывать, ви́поротъ = 1. поро́ти, ви́по́рювати, ви́пороти. — Випоро́ла рукав. 2. потро́шити, ви́потро́шити, те́рбуші́ти, те́рбуші́ти, ви́требу́шити.

3. ви́па́рити, одшма́гати, одчу́храти, ви́хлю́стати, оддюба́рити, одчу́стрити. — На всі боки одчу́храла різками.

Випа́хати, випа́хувати, ся = 1. ви́орати, ви́орювати, ся, з'о́рати, з'о́рювати, ся, із'о́рати, ся. — Виори́ мілко, а посі́й рі́дко, то й уродить ся дідько. п. пр. — Ви́орало́сь би до вечера, коли́б воли́ не пото́мились. С. Аф. — Орав, та́й ви́орав клад. 2. ви́спилити, ви́спілювати, ся, зморі́ти, ся, з'о́рати. — Ці́ю го́ду за́сіваємо — зе́млі зо́всім ви́спіля́сь.

Випа́чекати, ся = зака́ляти, ся, ви́каля́ти, ся, пока́ляти, ся, ви́валя́ти, ся, за́брудни́ти, ся, обро́бити ся, (рі́дкою гри́зю) — за́дри́пати, ся, за́брю́хати ся, (ли́це) — за́му́рзати, ся, за́ма́зати, ся, (са́лом, до́гтем то-що) — за́сма́льцюва́ти, ся, за́ля́зати, ся і д. **Вила́зати, Вима́рати і Вима́слю́ти**. — Хто в бо́лото лі́зе, той ся пока́ляє. п. пр. — Не з́ймай жи́да, не ка́ляй ви́да. п. пр. — За́дри́пала всю́ сні́ди́ню.

Випа́шка = ора́ння, о́ранка. — Од Явдо́хи (1. ма́рця) почи́наєт ся ора́нка на яри́нцї. С. З.

Випа́шъ = толо́ка. — С. Ш. — На ті́м бо́ці на толо́ці чере́да пасе́ть ся. п. п.

Випа́кати, ся = ви́пика́ти, ся.

Випе́редити, випе́ре́жувати = ви́пе́редити, ви́пе́реджува́ти (С. Аф.), ви́пе́ре́жувати, по́пе́редити, по́пе́ре́жувати, по́пе́ре́жати.

Випе́реть, ви́пира́ти, ся = ви́перти, ви́пира́ти, ся.

Випе́стрити = (кві́тками, різни́ми фа́рбами) — ви́цяцько́вати, (гві́здками) — ви́цяхва́ти, (кра́сками) — ви́крапати, (ме́режками) — ви́мережати.

Випе́чатати, ви́печа́тывать = ви́друко́вати, ви́друко́увати.

Випе́чка = ви́пика́ння.

Випе́чь, ся = ви́пекти, ся. — Не ви́пе́чений хлі́бъ = глевкий хлі́б.

Випи́ва́ла = ви́пива́йло, пи́тець. — О, ви́н до́брый пи́тець!

Випи́вати, ся, ви́пити, ся = 1. ви́пи́вати, ся, ви́пити, ся, (ба́гато) — укúтати, (ба́гато, разо́м) — ви́хили́ти, ви́хили́ти, ви́ди́мати, (з жа́добою) — ви́ду́длювати, ви́ду́дли́ти, ви́жлу́ктовати, ви́жлу́ктити, (смо́кчучи) — ви́смо́ктувати, ви́смо́кстати, (ко́штуючи) — ви́ко́штувати, (не ба́гато) — спі́ти. — Ви́пи́вки з квар́ту укúтали. Ко́т. — Хо́дїм до мо́ря — хто бі́льше во́ди ви́дме. п. к. — Ви́ду́длив у́сю во́ду. — Ви́хили́в ці́лу квар́ту. — По́чав ко́штувати, та у́се й ви́ко́штува́в. — Чи да́ла у хлі́бо́ві з'ї́сти, чи в го́рля́ці сні́ти. п. п.

2. пи́ячити, ку́пика́ти (С. З.), в го́рля́ку ви́кида́ти ся, ча́ркува́ти. — **Випи́ва́ться п'я́т у́ма** = зпи́вати ся.

Випи́вка = 1. ви́пи́вання.

2. на́пійка. — Бу́ла там до́бра на́пійка — ма́бу́ть з че́гертину укúтали.

Випи́ливати, ся, ви́ппи́ти, ся = ви́пи́лювати, ся, ви́пиля́ти, ся. — Ви́пи́лив до́шку. — Пи́лив ці́лий де́нь, та́й ко́шовика не ви́пи́ляв.

Випи́ра́ти, ся = ви́пира́ти, ся.

Випи́ска = 1. ви́пи́сування, зпи́сування.

2. ви́пис, ви́тяг. — До́ книг за́писува́ти і ви́пис да́вати во́ських речах. Ст. Л. — По́винен мі́ти ви́пис з ме́трики. К. Н. — Зро́бив ко́ротенький ви́тяг з ті́х кни́жки.

Випи́сно́й = ви́писно́й.

Випи́сывать, ся = ви́пи́сувати, ся, зпи́сувати, ся. — Ви́писав з кни́жки. — Ви́писав з-за гра́нци. — Йо́го ви́писали з ко́заків. — Пи́сав ко́ли́сь до́бре та зпи́сав ся.

Випи́сь = д. **Випи́ска**.

Випи́ти, ся = д. **Випи́вати, ся**.

Ви́пихати, ви́пихи́вати, ся, ви́пихну́ти, ся = ви́пиха́ти, ся, ви́пихну́ти, ся, ви́пихо́увати, ви́пихо́вхнути, ся, ви́шту́рхувати, ви́штурхати.

Випла́викъ, гри́б Polyporus = ѓуба, тру́т, тру́тник. С. Ан. Ш.

**Випла́влювати, випла́вля́ть, ся, ви́пла-
вить, ся** = **ви́то́влювати, ви́топити, ся,
ви́ливати, ви́лити, ся.**

Випла́вок = **ви́ливок.** — Вилівок заліза.
— Курка знесла вилівок. С. Аф.

Випла́кати, ся = **ви́плакати, ся.** — Ви-
плакала карі очі край козака стоя. п. п.

Виплата = **ви́плата.**

Випла́тити, ся, ви́пла́чувати, ся = **1. ви́-
платити, ся, сплати́ти, ви́пла́чувати,
ся, запла́тити, запла́чувати.** — Жид по-
палічував стільки довгу, що вже не сила
виплатитись. Чайч.

**2. зала́тати, ся (С. Аф.), ви́латати, ла-
та́ти, ся.** — Він добре ви́латав сьшту, всі
дірки позалатував.

Випла́щива́ть = **пло́щити.**

Випле́вати, випле́вувати = **ви́плювати,
ви́плюнути, ви́плю́вувати, (харкотиння)
ви́харкати, ви́харкувати.**

Виплеска́ти, ся, випле́скувати, ся = **ви́-
хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, ви́хлю́-
чувати, ся, ви́плюскувати, ся.** С. Аф. Л.

Виплесну́ти, ся = **ви́хлю́нути, ви́плюс-
нути, ся.** С. Аф.

Виплета́ти, ся = **1. ви́плі́тати, ся.** —
Вінч ви́плітала й карини очима мене чару-
вала. п. п.

2. ви́плі́тувати, ся. — Леде з довгіх ви-
плітав ся.

Випльва́ти, ви́пльну́ти = **ви́плива́ти, ви́-
плинути, ви́пливти, ви́плисти.** (С. Аф.)

Випльво́к = **1. гу́ля, гу́ля (на дереві).
2. д. Випла́вок.**

Випля́сувати, ся, ви́плясати = **1. ви́-
танцю́увати, ся, ви́танцювати.**

2. за́танцю́увати, ви́танцю́чити. — Цн-
гаче витанцювали багато грошей.

Виполо́скувати, ся, ви́поло́скати, ся = **ви́-
полю́скувати, ся, ви́полюскати, ся.** С. Аф.

Виполза́ти = **д. Ви́палзывать.**

Виползи́на, ви́ползок = **ли́новіще, ко-
жубок, шку́рка (комахи або гадюки, коли
вони видають ії).**

Виползти, ви́ползти = **ви́лізти, ви́повзти.
С. Л.**

Виполі́ровувати, ся = **ви́ло́щити, ви́лосни-
ти, ся.**

Виповне́ння = **ви́повне́ння, ви́конання.**

Виповни́ти, ся, ви́повня́ти, ся = **1. ви́-
повнити, ви́повня́ти, ся, до́повнити,
до́повня́ти, ся.**

**2. ви́повнити, сповни́ти, ся, сповня́ти,
ся, ви́конати, ся, ви́дбу́ти, спр́авити,**

зроби́ти, дове́сти до ді́ла. — Я тобі вл-
конав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате,
слова ся сповни́ли, щоб мої діти в той час
були ділі. п. п. — **Виполни́ти же́лання** =
вч́ини́ти во́лю, вво́лити. — Циганочко
та волошечко, вволи ж мою волю, та при-
чаруй козаченька, що стою з мною. п. п.

Виполо́скати = **д. Вы́поласкивать.**

Виполо́тити, ся = **ви́полоти, ся, (усе)
по́сплювати, по́ви́плювати, (са́пками)
— ви́салати, (ку́курузу) — ви́прашувати.**

Виполо́зувати, ся = **ви́лі́чити, ви́го́їти,
ви́корувати, ся.**

Випоро́жнивати, ся, ви́поро́жнити, ся =
**ви́поро́жнювати, ви́поро́жнити, ви́по-
ро́жнити, ся, споро́жнити, споро́жнити,
ся, опоро́жнити, ся.**

Випоро́ток = **ви́пороток, ви́порток.
(С. Аф.).**

Випоро́ти = **д. Вы́парывать.**

Випоро́хнути = **д. Вы́пархивать.**

Випотро́шити = **ви́потро́шити, ви́требу-
шити, ви́тельбу́шити.**

Виправити, ся, ви́правля́ти, ся = **1. ви́-
ривня́ти, ся, ви́прямити, ся, ви́приви́-
ти, ви́правля́ти, ся, спр́авити, ви́рив-
нювати, ви́прямля́ти, ся (С. Аф.), спр́а-
вля́ти, ся.** — Вирівняла зморшки. — Ви-
прямив дошку.

2. ви́муштрувати, ви́муштру́увати, ся.

3. по́правити, по́правля́ти, ся. — Я на-
писав, а він поправив.

Виправка = **1. по́пра́ва, по́правка.**

2. му́штра (С. З.), му́штровання.

Випра́стувати, ся, ви́проста́ти, ся = **д.
Вы́пастыивать.**

Випра́шувати, ся, ви́проси́ти, ся = **ви́-
про́хувати, ся, ви́про́суювати, ся, ви́-
прохати, ви́просити, ся** С. Аф., (хитро-
щами, дурі́нням) — **ви́ху́рити, ви́тумани́-
ти, ви́моро́чити, ви́циганя́ти, ви́маня́-
чити.**

Випробо́вати = **ви́коштувати, ско́штува́ти.**

Випрова́жувати, ви́проводити, ся = **ви́-
ржа́ти, ви́рядити, ви́прова́жувати (С.
Л.), ви́прова́дити (С. Аф.), одпрова́дити.**

Випро́кідувати = **ви́кида́ти, ся, переки́-
да́ти, ся, ви́верта́ти, ся.**

Випроси́ти, ся = **д. Вы́прашивать.**

Випроста́ти, ся = **д. Вы́порожничать.**

Випро́шений = **ви́проханий.**

Випри́гивати, ви́при́гнути = **ви́пли́гува-
ти, ви́пли́гнути (С. Аф.), ви́ско́кувати,
ви́стри́бувати (С. Аф.), ви́стри́бнути.** —
Виплигнув з вікна.

Випрыскать, выпрыскивать = вибризкати, вибризкувати.

Випрѣвать, выпрѣть = 1. упрівати, упріти. — Борщ упрів — пора обідати.

2. випрівати, викинати, випріти, википінити, зкипінити. — Бач скільки википіло, треба підлити.

3. упрівати, упріти. — Поки не упріти, поти не уміти. и. пр. — Попів наймит, як їсть, то упріє, а як робить, то змерзєє. и. пр.

4. вицпрівати, вицпріти. — Жито геть чистого вицпріло.

Випрядать, выпрядывать, выпрянуть = д. **Випрыгивать.**

Випрядать, выпрядывать, выпрясть = 1. випрядати, напрядати, вицпрясти, напрядіти. — Чи и ж тобі не напрядла за рік три почина. и. п.

2. запрядати, запрядіти. — За цілий місяць запрядла тільки карбованця.

Випрямить, ся, выпрямливать, ся, выпрямлять, ся = випрямшити, випрямляти, ся (С. Аф.), вірівняти, вірівнювати, ся (С. Аф.), виправити, виправляти, ся, віпростоєвати, віпростати, ся, випростовувати, ся. (С. Л.) — Горбатого могла виправити. и. пр.

Випрячь, ся = випрягти, ся.

Випу́гивать, ся, випугнуть, ся = виполохувати, виполохати (С. Аф.), сполохати, зігнати, вигнати.

Випукаость = опуклість, опукка. (С. З.)

Випукаый = опуклий, пукатий, пукий-етий, горобнатий (Мал.).

Випускать, випустить = пускати, випускати; пускати; виставляти, висловувати; проминати, викидати. — Дивали та з рук не пускали. и. пр. — Випустити з хвісту. — Не випустити рака з рота. и. пр. — Виставити кігті. — Се можна й проминати.

Випуск = 1. пускання, випускання, випуск.

2. (в будові) — виступ.

3. д. **Выгонъ.**

Випутать, ся, выпутывать, ся = виплутати, ся, розплутати, ся, виплутувати, ся; визволити, ся, визволити, ся, повертати, ся.

Випучивать, ся, выпучить, ся = випиняти, ся, видиняти, ся. — **Випучить глаза** = вірячити, вітрити, вілунити (очі). — А братія мовчить собі, випучивши очі. К. Ш. — Ішов Гривць з ве-

черниці темпешкої почі, сидить гуска на березі, вірячила очі. и. п.

Випушка = лямівка, облямівка.

Випытать, выпытывать = випитати, візнати, вивідати; вимучити, вибити, вікрутити (признання).

Выпь, пт. *Botaurus stellaris* = бугай (С. Аф. З. Л. Ш.), водяний бугай. — А бугай: бугу! гпе чайку в дугу. и. п. — А бугай в луку закрячав: бугу! и. п.

Выпѣвать, ся, выпѣть, ся = висьпівувати, ся, висьпівати, ся. — Грає кобзарь, висьпівує, вимовля словами. К. Ш.

Выпяливать, ся, выпялить, ся = 1. напиняти, ся, напаясти, ся, розпиняти; випиняти, ся, випнути, ся (С. Л.). — **Выпялить глаза** = д. **Випучить глаза.**

2. витикати, ся, висовувати, ся. — Висунув, ся з вікна.

3. віряжати, вірядити, ся. — От вірядила, ся! непаче до церкви.

Выпятить, ся, выпячивать, ся = 1. віпаясти, випнути, ся, вининяти, ся. (С. Аф.).

2. д. **Выпяливаться 2.**

Выпятнить, ся = віпаямшити, помлямшити, ся.

Вырабатывать, выработать, ся = 1. виробляти, вироблювати, ся, виробити, ся (С. Аф.), зробіти, ся. — У нас дуже добре вироблюють колеса.

2. заробляти, ся, заробити, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Выработка = вироб, виробка (Укр.).

Выравнивать, ся = рівняти, врівнювати, ся, розправляти, ся, (машинове колесо) — шмигувати, (місце під хату) — плянтрувати. — Закажує, щоб шляхи рівняли та місця малювали. К. Х.

Выражать, ся = виявляти, ся, виказувати, ся, вимовляти, ся (С. Л.), визначати, ся, висловляти, ся. — Кобзарь грає, вимовля словами. К. Ш.

Выраженіе = віраз. — Поетичні думки не паходили собі віразу в словах. Бар. — Стояв і дивив, ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Выразительный, но = віразний, віразне. — Коли хто віразне має волю. Б. П. — Повинен повторити віразне. Б. Н.

Выразить, ся = виявити, ся, виказати, ся, вимовити, візначити, ся (С. Л.), висловити, ся. (С. Л.).

Выразужьть = зрозуміти, збагнути (С. З.). — Хто ж збагнув таємности людського жит-

тя і горювалла? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Вирайивать, ся, віропять, ся = губіти, ся, вигублювати, ся, згубіти, загубіти, ся, вигубити, ся. (С. Аф.). — Не знаю деь вигубив си гамаз з керсепі.

Вырастать, вырасти = виростати, віростн, порості, дійти до зросту, до літ.

Вырастить, вырастить, ся = д. **Возрастить, возращать, ся.** — Квіти мої діти, виростав вас, деж міні вас діти. К. III.

Вірвать, ся = 1. вірвати, ся, відрати, ся, вихонити, ся, висмикнути, ся, вишарпати, вишарпнути, ся (С. Л.), віпручати ся, (волосси, піря) — віскубити, віскубнути, ся. — Видрав листик з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе моя, та змахни крилами. К. Д. 2. виблювати, віригати.

Вірдьть = візріти (про болічки). — Чиряк ще не визрів.

Вірисовать, вырисовывать, ся = вималювати, вимальовувати, ся; вияняти ся.

Віровнять, ся = вірівняти, ся, віправити, ся.

Віродок = віродок, віплодок. С. Л.

Вірождаться = віріджувати ся, вірідювати си (С. Аф.); звіднитись, перевіднитись, вивіднитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на ка'зна цю.

Вірождєніє = вірождєння; перевід. — Нашому роду нема переводу. п. пр.

Віровати = д. **Вирайивать.**

Віростать, вірости = д. **Вырастать.**

Віростить = д. **Возрастить.**

Віросток = 1. домороблий (про худобу).

2. б'зімок, назімок, (вичипена шкурка його) — віросток.

3. віросток (С. Аф.), підліток (С. Л.), підіарубок.

Вірубать, ся, вірубать, ся = вір'убувати, ся, вірубати, ся; з'рубувати, зрубати; (все) — повір'ублювати, поз'рубувати, вистинати, постинати; (сокирою, цюкаючи) — віцюкати. — Вірубай сучок з колоди, та тоді й обгеш. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повір'убовали. — **Вірубить огонь** = вікресати огню. — **Что напишеш перомъ, не вірубимъ и топоромъ,** п. пр. = що написано пером, того не витягнеш і волон. п. пр.

Вірубка = 1. рубання, віруб, вірубка.

2. зарубка, зарубина.

Вірубъ = 1. д. **Вірубка** 2.

2. зруб (вирубаний ліс і місце, де рубать ліс).

Вірчать, ся = віляяти, ся, наляяти, (згадуючи батька) — вібатькувати.

Вірчать, ся, вірчить, ся = виводити, ся, виволити, ся, рятувати, вір'ятувати, ся, вибавляти, вибавити, ся (С. Л.); вірчати, вірчити, ся (С. Аф.).

— Як би в мене отець, або рідна мати, було-б кому із певолі мене вивольати. п. п. — Ти мене виволь, а я тебе влучу. п. пр.

Вірчка = 1. візвіл, візволка, рятунок, вірчка, підмога, підпомога.

2. вірчка (віручені від торгівлі гроші і сігл, де ховаютъ ся віручені гроші.)

Вірывать, ся = 1. віривати, висмікувати і т. д. див. **Вірвать.**

2. пручати ся, віпручувати ся, вихоплювати ся, видирати ся, віривати ся, (про огонь, дим) — вибухати. — Лависи мов пручалась, а далі, мов угамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло поломи.

Вірывать, ся, вірыть, ся = вікопувати, ся, вікопати, ся, одкопувати, одкопати, віривати, вірити, ся. — Віконаю криниченьку в вишневім саду, чи не прийде дівчинонька туди по воду. п. п.

Вір'зать, вір'зати, вір'зувати = віпрізати, віпрізати, вір'зувати, (про стільники з вулика) — відрізати, відрізувати, (про землю) — відрізати, відрізувати.

Вір'зка, вір'зъ = вір'зування; вір'зка, вір'зок, (в одєжі) — вікот. — **Сділать вір'зку** (в одєжі) = вікотити. —

Купити арбузъ на вір'зъ = купити кав'ун на зріз або на розріз, на паріз.

Вірядити, ся, віряжати, ся = вірядити, ся, віряжати, ся, вінепурити, си (С. Аф.), убр'ати, ся, убір'ати, ся. — Убр'али її, як паночку. — Молодці гріх вібр'атись в дівочій убір. С. III.

Вісадити, висаживать, ся = 1. вісадити, висажувати, пересадити, пересажувати. — Висадили розсаду. — Пересадити з горшків на грядки.

2. вібшн, віб'вати, вінерти, віпир'ати. — Вібшн йому зуба. — Так і віперли двері.

Вісаливать, висалить = 1. шмарувати, вішмарувати. — Вішмарували віз салом. 2. смальцювати, вісмальцювати, засмальцювати, зайлозигти. — Засмальцював чумарку.

Вісаливать, висолить, ся = висолювати, вісолити, ся.

Висісывать, висісать = висісати, висісати, висмо́ктувати, висмо́ктати. (С. Аф. Л.)

Висверлівать, висверлить, ся = висвердлювати, висвердлити, вивірчувати, вивертіти, ся. (С. Аф.)

Висвистывать, висвистать, ся = висвістувати, висвістати, ся.

Висвободить, ся, висвободять, ся = визволиги, ся, визволяти, ся, вирятувати, рятувати, ся, вислобонити, вислобонити, ся. — Як піямали у неволю, не пішла мене маги та й визволяти. п. п. — Ой на ноги дуби, на руки скришні; визволя, Боже, козаченька з темної темниці! п. п.

Висвободженіє = визвіл, визволення, рятуюнок. — Чим частіше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Висвѣжать, висвѣжить = провітрювати, провітрити. — Треба провітрити хату, а то якийсь дух поганый.

Висвѣжевать = обілувати; обілувавши витребушити.

Висвѣтливать, висвѣтлить, ся = впа́снювати, впа́снити, ся. (С. Аф.)

Виселить, выселять, ся = виселити, виселяти, ся, переселити, переселяти, ся.

Виселокъ = виселок, присілок, ху́тір.

Висеребрить, ся = посребрити, посрібнити, ся.

Висидѣть, высидывать, ся = 1. висидіти, просидіти, висиджувати, ся, висиджувати, ся. (С. Аф.) — Він висидів в хододній цілий місяць. — Квочка висиділа семеро курчат.

2. викурити, викурювати, ся, вигнати, виганяти, ся. — Викурили горілку з жита. — Вигнали десять відер дьогтю.

Висейнивать, высейнить, ся = висейнювати, висейнити, посинити, ся.

Висеть, ся = 1. д. Возвыша́ть, ся.

2. перемогати, гору брати.

Виска́бливать, вискоблить, ся = вискромажувати, вискромадити, ся, вискрібати, вишкрібати, вискребти, ся. — А джу, як спече хліба, та не вискромадить, то так її запустила. п. к. — Тіста не зосталося і джу вискромадила. (С. Л.)

Виска́зывать, высказывать, ся = віказати, віказувати, ся, вімовити, вимовляти, ся, висловити. — Виказав йому усе, що було на думці.

Виска́кивать, выскакать, вискочить = вистрибувати, вистрибнути, виплигну-

вати, виплигнути, виско́кувати, виско́чити. — Виплигнув з вікна. — Вискочив гвіздок.

2. ви́хонлювати ся, ви́хонити ся, ви́ривати, ся. — Вихонив ся, як горобець з стріхи. п. пр. — Поперед не вирыва́й ся, а по заді не зоставай ся. п. пр.

Виска́льзывать, виско́льзять, виско́льзнуть = висклизати, висклизнути, вислизати, вислизнути, висковзати, висковзнути, випорькати, випорькнути. — Вуп так і вислиз з рук. — Так з рук і вислиз. (С. Аф.) — Вислиз, як піскарь з матні. п. пр.

Вискоблить, ся = Виска́бливать, ся.

Виско́чить = д. Виска́кивать.

Виско́чка = висі́кака. (С. З. Кот.) — Я нарешно йому спускала, а він і ноги розіклав! Ого! провчу я висі́каку! Кот. — **На виско́чку** = на показ, на віпередки, паперед усіх.

Висла́вить, высла́вливать, высла́влять = 1. віхвалити, вихваляти, виславити, виславляти.

2. віколядувати, віщедрувати. — Колядники сьогодні багато віколядували.

Висла́ть, высла́ть = вислати, послати, одіслати, вірядити, віправити, вислати, одіслати, посилати, віржати, віправляти.

Вислу́га = вислу́га; заслу́га. — Котузі по заслузі. п. пр.

Вислу́живать, ся, вислужить, ся = 1. вислужувати, вибувати, вислужити, вибути. — Він вислужив 25 років. — Як папав ся на рік, так і вибув.

2. заслу́жувати, заслужити, ся, дослу́жувати ся, дослужити ся. — Заслужив собі пенсію. — Дослужив ся до полковника, та й кипув службу.

3. підслу́жувати ся, підлізувати ся, піддѣшувати ся, підслужити ся, підлизати ся, підлестити ся.

Вислу́шать, выслу́шивать, ся = вислухати (всіх або все) — переслухати, вислухувати, ся. — Переслухав усіх тай пішов. — Переслухав, що пан казав, тоді й каже. п. к.

Вислу́шываніє = вислу́ховання, вислухання.

Вислѣ́дять, выслѣ́живать, ся = висі́дити, висі́джувати, ся (С. Аф.), вістежптити, вистежувати, вітронити, вислі́дкувати, слі́дкувати (С. Л.), підслі́дити, підслі́жувати, чатувати. — Підслідави його

— куди то він несе. п. к. — Ловець засядає, тай чатує, поки ведмець не піде. п. к.

Вислюювати, ся, вислюонити, ся = заслінювати, ся, засліняти, ся. С. Аф.

Висмактать, висмактувати = висмокта-ти, висмоктувати. С. Аф.

Висмалювати, ся, висмолити, ся = 1. висмолювати, ся, висмолити, ся. — Висмолити чоловіка.

2. засмолювати, ся, засмолити, ся, зашмарювати, ся, зашмарувати, ся. С. Аф. — Ач, як зашмарував, ся коло воза.

Висмаркивати, ся, висморкати, ся = Висякати, ся, висякувати, ся (С. Аф.), висякати, ся. — Як висикаєть ця, шваркне об землю, ще й поюго розітре. п. к. — Со-здав Бог дурня тай ніс висякав. п. пр.

Висматриваніє = вигляда́ння, визи́ран-ня, ви́глядки.

Висматривать, ся, висмотрѣть, ся = ви-глядати, ся, вигля́дити, нагледіти, ви-зира́ти; видивля́ти, ся; огляда́ти, об-дивля́ти, ся, обдиві́ти, ся, оглядіти. — Пр. д. під с. **Вигля́дывать**. — Тебе там визи́рають і очі радієно на зу́стріч засі-ють. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивили, ся. Чайч. — Все оглядів.

Висмолити, ся = д. **Висмалювати, ся**.

Висморкати, ся = д. **Висмаркивати, ся**.

Висмѣять = осміяти, насміяти, ся, на-глумити, ся, поглузувати, покепкувати. — Поглузують, покепкують, та й кивуть під лаву. К. Ш.

Висовувать, ся = висовувати, ся, вису-вати, ся, витика́ти, ся, вистро́млюва-ти, ся, (язик) — висоло́блювати, висо-лонити. С. Аф.

Висо́кій = висо́кий, вели́кий, (дуже) — височѣ́нный, височѣ́зний. — Висока дзві-ниця. — Високий голос. — Велика честь.

Висо́ко = 1. висо́ко. — Високо літає, та низько падає. п. пр.

2. (про голос) — Гору́ю. — Він добре го-рою баса бере. п. пр.

3. па́дто. — Вже па́дто про себе думає.

Високоблагородіє = титу́л офіце́рів від ка́пітана до полко́вника і уря́дників 8—6 ран́гу.

Високоблагословеніє = титу́л протопо́пів.

Високоба́тый = височѣ́нький. С. Аф.

Високобо́бий = високочо́лий. — Діди високочолі. К. Ш.

Високому́дрий = великорозу́мний, веле-му́дрий. С. Аф.

Високому́рїє = гору́щі, гору́дість, пиха́,

чвань. — Злиді́ні без ли́хи не живу́ть. п. пр.

Високому́рничать = пиша́ти, ся, чва́нни-ти, ся, гордува́ти, пиши́ти, ся (С. З.), бундо́чити, ся (С. П.), пиндо́чити, ся, пизити, ся (С. З.).

Високому́рний = гору́дий, чванли́вий, чванькува́тий, пи́шний, високоду́мний. (С. З.) — Ой ти, дівчино, гордая та пи́нна, чом ти до мене з вечера не вийшла? п. п.

Високопе́ць, високопе́цько = височѣ́нький, височѣ́нько. — Височенько та сонечко схо-де, низенько заходе. п. п.

Високопа́рний, но = (про мову) — висо-комовни́й, пиха́тий, з висо́ка, висо́ким шти́лем, з письме́нна. (С. Л.). — Написа-но добре, тільки вже надто висо́ким шти-лем. — Я́кось з письме́нна гово́рїть.

Високопочте́нный = високопова́жний, ве́длий шапо́вний. — Високопова́жний До-бродію!

Високопревосходи́тельный — яспевель-мо́жний. — Військо, як море червоне, пе-ред бу́лчуками бувало горити, а яспевель-мо́жний на воро́нім ко́пі олієсе булавою — море закпнїть. К. Ш.

Високопревосходи́тельство = яспевель-мо́жність (Титу́л повного генера́ла або у-ридовців 1 і 2 ран́гу.).

Високопресвяще́нный, Высокопресвя-ще́нїѣ́йшїй = превеле́бний, найпреве-ле́бнїйшїй.

Високопресвяще́нство = превеле́бність. (Титу́л митрополі́тів і архієписко́пів.)

Високопреподобный = веле́бний.

Високопродо́бїє = веле́бність. (Титу́л а-химандрі́тів, игу́менів і протопо́пів.)

Високору́діє = титу́л уря́довців 5 ран́гу.

Високосе́ный = д. **Високосный**.

Висо́кость = височі́сть.

Високоторже́ственный = епі́тет найваж-ні́йших царськїх свѣ́ят. — В. де́нь = царськїй де́нь.

Високоува́жаемый = д. **Високопочте́нный**.

Високоу́мный = 1. великорозу́мний.

2. д. **Високому́рний**.

Високохо́нько = ду́же висо́ко, височѣ́-но, височѣ́зно.

Високочи́мый = д. **Високопочте́нный**.

Висо́лаживать = висоло́жувати.

Висо́лить = д. **Висмалювати**.

Висо́сать = д. **Висмалювати**.

Высота́ = височи́на, височі́сть, ви́шиня (С. Аф.), височи́нь, висия́нь. — Як пєбєсна височина, так морська глибина. п. пр. — Та літає орел, та літає свий по височій височісті, ой падає козак та по своїй мо-

лодості. н. п. — Що ти там мовиш в вишній? Чи першї радості, чи тяжке горе ти плеш самотному мій. Петренко. — А вишня от така! Хар. — **Висотію** = заввишки, увійшки, наввишки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвіницю нашу.

Висохлий, висохлий = вїсхлий. С. Л.

Висохнуть, высыхать — вїсохнути, вїсхнути, вїсохти, висихати, сохнути, схнути, прочахнути, чахнути. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висихну від жалю, вишлячу очі, туги не забуду і в день і в ночі. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з гори висихаю. Кот.

Височайший = 1. найвищий. — Найвища в сьвітї гора.

2. височайший (що єстєт, що придаєт ся до Двору або дїй царюючи Особи).

Висоцтво = титул дїтєй, братів і близьких рідичів царєвих і королєвих, також герцогів і принців.

Виспаться, высыпаться = вїспати ся, наспати ся, виспати ся, (про кількох) — повиснияти ся.

Вїсноди = на сподї. — Їж юшку — риба на сподї. н. п.

Виспрівнати, ся, вїспросити, ся = вїпитувати, ся, вивїдувати, ся, вїпитати, ся, вивідати, ся і д. **Вывѣдывать.** — У козака дві дівчини, одна другу тай вїпитує. н. п.

Виспрепний = високий; величний; д. **Високопраный.**

Висеръ = 1. в гору, у гору, високо.

2. тютюн (у роскошників).

Висѣвать, висѣтъ = д. **Вызрѣвать.**

Висѣлый = д. **Вызрѣлый.**

Виставити, ся, виставляти, ся = 1. вїстановити, вистановляти, ся, вїняти, вїямати, ся. С. Аф. — Вїняв подвійні вікна.

2. вїставити, вїстановити, виставляти, вистановляти, ся. (С. Аф.) — Вїстав на дощ квітки. — **Вїставити живіть** = вїпнати, вїпнути живіть. — **В. зuby** = вїскалти, вїскерити, вїщерити. С. Л. — **В. языкъ** = вїсолопити. С. Аф. Л. — На воротах шість левів лзики повисолоплювали, пнги хотять. н. п.

3. вїстачити, постачати. — Вїп взяв ся постачати дрова на завод.

4. виказувати ся, визначати ся; вїтнікати ся, вїсовувати ся. — **Вїставлять**

себя = удавати з себе, виказувати ся, визначати ся, вїпнати ся. — Удає з себе пана.

Вїставка = вїстава, вїставка, вїстановва. (С. Л.). — **На вїставку** = на показ.

Вїстанвати, ся, вїстоять, ся = 1. вїстоювати, ся, вїстояти, ся. — Ледве вїстояла до кінци служби.

2. вїдихати ся (тратити силу, смак, дух), настоювати ся, вїстоювати ся (набувати силу і т. д.). — Вїпо вїдохлось. — Налївка настоїла ся.

3. лїняти, вїцьвїгати. — Краска вїцьвїла.

Вїстанавливати = д. **Вїставити 2.**

Вїстегати, ся, вїстѣгивати, ся = 1. вїстьобати, вїстїбати, (С. Л.), вїстѣбнувати, вїстьобувати, ся. — Ще не попила, тільки вїстїбала. — Вїстїбнув око багатом.

2. вїдстїбати, вїдстїбнути, ся, вїстїбати, ся. — Обстїбни орнікового коня. — Шпоники вїдстїбнула ся.

3. вїшмагати, одшмагати, одчухрати, вїддубартити. — Добре вїшмагали різками.

Вїстигати = вїпережати, попережати.

Вїстилати, ся = 1. вїстиляти, обстиляти, вїмощувати, (камнем) — вїбурковувати, ся. — Вїстиляти поміст. — Обстелїть коробок в середнї. — Вїбуркували улицю.

2. підбївати, обшївати (про одєжу).

Вїстирати, ся = вїпрати, ся, попрати, ся. — **Вїстираний** = вїпраний. — Попрала усі сорочки. — Сорочки добре вїстилась.

Вїстичь = вїпередити, попередити.

Вїстоялий = вїдохлий, вїтхлий (що утратив смак, дух), вїстоялий (що пабун сил; на пр. горїлка) — **Вїстоялка.** С. Аф.

Вїстраивати, ся, вїстрогати, ся = вїстругувати, вїстругати, ся, (гемблем) гемблювати, вїгемблювати, ся. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, а б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Вїстрадати = вїтерїти, вїмучити ся, патерїти ся, зазнати лиха. — Вже л зазнав того лиха і гора патерїв ся. Ніц.

Вїстроивати, ся, вїстроити, ся = 1. стрїбти, ся, вїстроювати, ся, вїстроїти, ся, будувати, ся, вїбудувати, ся, (про каменицю) — вїмуровувати, вїмуровати. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не буди. н. п. — Не разом Харьків збудовав ся. а. пр.

2. шикувати, уставляти, ся, розставляти, ушиковати, ся. (С. Ш.). — Зібрав і кінних і піхотних і всіх до битви шиковав. Кот.

Вистра́чива́ть, ся, вистро́чить, ся = вистьобувати, вистебнувати, вистьобати, вистебнувати, ся.

Вистрига́ть, ся, вистри́чь, ся = вистригати, обстригати, вистригти, обстригти, ся.

Вистрога́ть = д. Вистра́гива́ть.

Вистрои́ть = д. Вистра́ива́ть.

Вистройка = вістройка, вибудовання, збудовання.

Вистро́чить = д. Вистра́чива́ть.

Вистру́гива́ть, вистру́жива́ть = д. Вистра́гива́ть.

Вистре́лити = випалити, стрільнути, стрільнути, стрілити, бабахнути. — А він як випаляти з рушниці. — Як стрільнув, так той сговп і розсипав ся. п. к.

Вистре́ль = стріл, постріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убило. н. пр. (про брехунів). — **Холосто́й вистре́ль** = з одним порохом без кулі або шроту.

Вистре́ля́ть = 1. розстріляти, розпущати. — Усі пабої розпущав.

2. повистрелювати, повибивати, винищити (стріляним). Усю дичину винищили.

Вистудити, выстужа́ть, выстужива́ть, ся = вихолодити, вихоложувати, ся, вистудити, вистужувати, ся. — Не вихоложує хати.

Висту́жива́ть = висту́кувати.

Виступа́ть, виступи́ть = 1. виступати, виходжати, виходити, рушати, виступити, вийти, рушити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, поперед Морозенко синим конем вигравав. п. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишно виступає.

2. витикати ся, висувати ся, стирчати — (про будову.)

Виступка, виступ = ходá (С. З. Л.); постава. — Добра хода у цього коня. — Постава свята, та сумління злодійське. п. пр.

Вистыва́ть, вистыну́ть, висты́ть = холопути, вихолонутися, вистигати, простигати, вистигнути, прохолонутися, охолонутися. — Груба починає холопути. — Хата вихолонула од вітру.

Висудити = віпозивати. — Нічого він з його не випозивав.

Висуєли́ть = вісмокотати, віждуктяти. — Висмокотав цілу квартиру пива.

Вису́чива́ть, вису́чить, ся = вису́кувати, висукати.

Вису́шива́ть, вису́шить, ся = вису́шувати, висушити, ся.

Висчи́тыва́ть, висчи́тати = видічувати, видічтити, вирахувувати, вирахувати, вищитувати, вищитати. — Вираховав вірно. — Всього того, що ви міні тут видічили платити, я й за 10 літ не зароблю. Фр. 2. одвертати, одвернути, вивертати, вівернути, одлічити. — Вивернув із заробітка за шкоду.

Віе́ший = віщий, найвіщий.

Висыла́ть = д. Висе́лять.

Висыпа́ть, ся, высе́пать, ся = 1. висипати, висипати, ся, витрушувати, ся. 2. д. Висе́паться.

Висы́пка = 1. сипання, висипання.

2. спання. — **Зада́ть высе́пку** = добре виспатись. — З спання не буде коня. п. пр.

Висыха́ть = д. Висе́хну́ть.

Вись = височини, височини, вишини, високість. (Пр. д. від сл. **Высота́**.)

Висыва́ть, ся, высе́ива́ть, ся = висівати, ся; просівати, ся.

Висе́ка́ть, высе́чь = 1. виру́бувати, вирублювати, витина́ти, вирубати, висікати, висікти. — Повирублювали старе дерево. — Всею там у фортеці залозу вирубили. М. В. — А в городі у Багурини мужиків та жінок у пень сікли та рубали. п. п. 2. вибивати, вибити, віпрізувати, віпрізати, висікати, висікти, витесувати, витесати (з каменю). — На каменю вибито якийсь напис.

3. кресати, викресати. С. З. — Викресав багаття і закурив люльку.

4. вибити (різками), віпарити, одшмагати, одчухрати, віддюбарити, одчустрити, вихлюостати, хлюсту дати, вишпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різками.

Висе́ка́ться = сікти ся, висікати ся. — Волос січеть ся.

Висе́мшиться = висипатись, висіятись (про пасіння).

Висе́ять, ся = д. Висе́ва́ть, ся.

Вита́ива́ть, вита́ять = 1. та́нути, розта́вати, пота́нути, розта́нути. — Вся крига потапула.

2. топіти, витоплювати, вітонити. — Вітопила сало з кагальця.

Вита́лкива́ть, ся, вытолка́ть, вытолкну́ть = випихати, ся, виштовхувати, ся, ви-

штурхувати, витурювати, випірати, ви-
пхати, вишхнути, виштовхати, виштовх-
нути і т. д. С. Л.

Вита́пивати = тонщити, тончіти. С. III.

Витанцювати = д. **Виплясувати**.

Вита́пиваніє = витоплювання, вітопка.

Вита́пивати, ся, витопити, ся = топі-
ти, витоплювати, ся, витопити, ся, ви-
шкварювати, вишкварити, ся. (С. Аф.).
— Чужу хату топити — свої очі сліпити.
п. пр. — З вас деруть ремінь, а з їх було-
ло й лій топили. К. III.

Вита́пивати, вітопати, ся = витопту-
вати, вибивати, (хліб, траву) — ви-
толо́чувати, вітовкти, толочити, потоло́-
чити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б
усю траву потолочила. п. пр. — Цуду, бо-
сний! не толоч проса. п. пр.

Вита́радити, ся = вітришити, ся, ві-
рячити, відунити (очі). С. Л. — Я стою,
витріщивши на него очі, сам не знаю, що
дієть ся зо мною. Фр. — Вирячи очі. —
Чого ти так відунув башкй? — **Вита́ра-**
щенний = витріщений, вірячений,
(хто має такі очі) — витрішкуватий.

Вита́ривати, віторити, ся = вто́птува-
ти, втопати, ся, протоптати, натира-
ти, натерти, ся. — Ой знаги, знати в ко-
го єсть дочка — втопані стежечки через
садо́чки. п. п. — Натерли дорогу.

Вита́скавати, вітаскати, вітащити =
вита́гати, витягати, виволікати, виво-
лоти.

Вита́чивати, віточити, ся = 1. вито́-
чувати, виточити, ся. — Тобкарь добре
виточив піжки до столу.

2. вигострювати, виточувати (на точи-
лі), — вигострити, віточити. — Вигос-
трив по́жа.

3. виточувати, віточити, поточити. —
Мині поточили ши́пою. — Черва поточила
дерево.

Вита́щити, ся = д. **Вита́скавати**.

Вита́яти = д. **Вита́ивати**.

Витека́ти, вітечь = 1. виті́кати, вили-
вати ся, витекти, вилити ся. — Вода
випі́кла.

2. висипати ся. — Жито висипа́єть ся.

Витере́бити, витере́бляти, ся = вісми́к-
нути, відерти, вірвати, висмікувати,
видерати, виривати, ся.

Вітереть, ся = вітерти, ся, (миючи ра-
зом) — вишарувати, ся.

Віте́рлявати, вітерп'ять = витерплю-
вати, терпіти, стерплювати, вітерпіти,

стерпіти. — Він не стерпів, та й скрик-
нув. Чайч.

Вітесати, витёсувати, ся = вітесати,
витёсувати, ся.

Ві́течка = 1. виті́кання; те́ча.

2. ві́хід зві́ря з лісу або лі́гва і слід
його́.

Ві́течь = д. **Витека́ти**.

Витира́ти, ся = 1. вити́рати, ся, (мно-
чи разом) — шарува́ти. — Витерла стіа.

2. зтирати, ся. — Зтерло ся — ні́чого
не видно.

3. утирати, ся, втирати, ся. — В мене
хустина, шовками шита, утримось, сер-
денько... п. п.

4. виперати. — Його виперли з служби.

5. натирати, ся. — Він трохи нате́р ся
по́жіж людьми.

Ві́терка = вити́рання, ути́рання.

Ві́тискати, ся, виті́скавати, ся = ві-
тискати, витиска́ти, ся, видавити, ви-
да́влювати, ся, ві́чавити, ві́чавлюва-
ти, ся.

Ві́тиснити, ві́тиснути, ві́тисна́ти, ся =
ві́тиснити, відрукувати, відбіити, ви-
тисна́ти, ся, відруко́вувати, ся, від-
бива́ти, ся.

Ві́ткати, виты́кати = ві́ткати, ут́кати
(С. П.), зат́кати. — Віткала на сорочку.
— Не багато ут́кала.

Ві́ткнути, ся, виты́кати, ся = ві́ткну-
ти, ся, ві́стромити, ся, ви́штрикнути,
ся, ви́колоти, ся, вити́кати, ся, ви-
стро́млювати, ви́штрикувати, ви́колю-
вати, ся.

Ві́толкати, ві́толкнути = д. **Вита́лківати**.

Ві́толочь = ві́товкти.

Ві́тонити = зто́пшити.

Ві́тонити = д. **Вита́пивати**.

Ві́топка = топлі́ння, витоплюва́ння.

Ві́топки = шкварки, ви́шкварки (С. Аф.).
у́шкварки.

Ві́топля́ти = д. **Вита́пивати**.

Ві́топтати = д. **Вита́пивати**.

Ві́торговати = вторгува́ти; ві́торгувати.
— Він мабу́ть рублів тисячу за рік втор-
гує. — Торгував ся, та ні́чого не ві́торгував.

Ві́торити = д. **Вита́ривати**.

Ві́тормошити = відерти, ві́морочити,
ві́каючити. — Ві́каючив у мене остан-
ні гроші.

Ві́тошати = д. **Вита́чивати**.

Ві́точка = 1. то́чення. С. III.

2. черво́точина, черва́ (в дереві) — трух-
ля́вина.

Вѣсточникъ, рос. *linum flavum* L. = жѡв-
тий льбѡ. С. Ап.

Вѣтравитъ, вѣтравливати, вѣтравлять =
1. потолѡчити, витолѡчувати, випаса-
ти, спѣсти. (С. З.). — Стена своїми волами
спасъ житѡ Варварѡ. (Зъ судовѡй справѡ вол-
лосного суда.) — Напускали на пѣву коровъ
і усю пшеницю витолѡчили. С. Аф.
2. витрућити, витрућити, витрућувати.
С. Л. — Усіхъ мѡшеѡ витрућѡ.

Вѣтребовати = виправити. — Несподѡвано
виправивъ гроші. С. Аф.

**Вѣтрезвити, ся, вѣтрезливати, витрез-
вляти, ся** = витверезити, ся, витверѣ-
зувати, ся. — Напивъ ся такъ, що ледве на
другѡй дѣшъ витверезивъ ся.

**Вѣтрянати, ся, вѣтрянливати, вѣтрян-
вати, ся** = витрѣпати, витрѣпувати, ся;
витрѣпати, витрѣпувати, ся. (С. Аф.). —
Витрѣпѡла конопѡ. — Вѣтрянѡ лишъ килимъ.

Вѣтрянливати = трѣпати (С. Ш.), ви-
трѣпувати; трѣпати, трѣпати (С. Ш.).

**Вѣтрянувати, витрянувати, ся, витрянѣ-
вати, ся, витрянѣти, ся, витрянѣвати, ся, ви-
трянѣти, витрянѣвати, ся** = витрѣ-
шувати, витрѣшувати, ся, витрѣшувати,
ся, витрѣшувати, ся. — Витрѣсивъ увѣсь
тютюнъ зъ гамѡда — бѡльшъ не має.

Вѣтрити = д. Вѣйти.

Вѣтрити, ся, витрити, ся = затупѣ-
ти, ся, затупѣлювати, ся (С. Аф.), зту-
пити, ся. — Зтупѣвъ си нѣжъ — треба на-
гострити.

Вѣтрянувати, витрянувати = тушовѡ-
ти (С. Ш.), витушовати; вѣтрянѣти, вѣ-
трянѣти. — Сей малюнокъ добре витушований.

Вѣтрянѣти, ся = д. Вѣткати і Вѣткнути.

Вѣти, взвѣти = вѣти, завѣти, голосѣти,
заголосѣти, квилѣти, проквилѣти. —
Собѡки вѣють. — Вовкъ помчавъ ся по до-
розѣ і завѣвъ на перелозѣ. В. Ш. — Ревѣта
столе Дѣнѣр широкиѡ, сердитѡ вѣтеръ за-
вина. К. Ш. — То не вѡвѣтѣ сѣромѡнѣтѣ квилѣ-
ти — проквилѣють. п. д. — Почѡда вѡпа
надъ покѣйникомъ голосѣти. — Заголосѣвъ і одъ
мѣки надъ хлопѣткомъ зѣпѣвши руки. В. Ш. —
Вѣпъ заведе мѣсню, а вѡпа заразъ: не квилѣ,
гѣтъ зъ оселѣ. С. З.

Вѣтѣ = д. Вой.

Вѣтѣсити, ся, вѣтѣспѣти, ся = вѣтѣ-
хати, вѣтѣхати, вѣтѣрти, вѣтѣрати, ся,
вѣтѣснѣти, вѣтѣснѣвати, ся, вѣтѣрти
ся, вѣтѣрати ся. — Його вѣтѣрѣлъ зъ
служби. — На силу вѣтѣрѣвъ ся зъ пѣшку —
такого багато людей.

Вѣтѣгати = вѣтѣгивати. — Довго судѣвъ
ся, та таки вѣтѣгивѡвъ землю.

**Вѣтѣгати, ся, вѣтѣгивати, ся, вѣтѣгнути,
ся** = витѣгати, ся, розтѣгати, ся, ви-
тѣгати, ся. — Ой дамъ я вамъ, рибѡлочкѣ,
рубѡлы золотого, та витѣгнѣти мѣленого хо-
тѣрѡшки живого. п. п. — Спускъ добѣре вѣтѣ-
гаѣ гѣй зъ болячки. — Сукно розтѣгуѣтъ ся.
— **Малѣчикъ вѣтѣгнулъ** = хлопѣць ви-
прѣ, вѣтѣгнавъ ся. — Два дубѡ вѣтѣгна-
вши одъ линѣ. Лев. — **Стоѣти передъ кѣмъ
вѣтѣгнувши** = стоѣти вѣтѣгнувши,
навѣспѣнѣчки. — Москаль стоѡвъ навѣспѣ-
нѣчки передъ командирѡмъ. С. Л. — **Вѣтѣ-
гнути фрѡнтъ** = стѣти лѡвою, ушѣко-
вати лѡвою. Кот. С. Ш. — **Вѣтѣгнути
кнутѡмъ** = оперѣшити, оперѣзати, по-
тѣгнѣти батѡгѡмъ.

Вѣтѣжка = 1. витѣгѡння (С. Л.). — Стоѣ-
ти на вѣтѣжку = д. Стоѣти вѣтѣгну-
вши.

2. (хим.) — вѣтѣжка (Extractum).

3. колѡдка, клѣсѣчка (ушѣвѣвъ і краѣвѣвъ).

Вѣдѣти = наѣдити, наловѣти, вѣдѣти,
вѣдѣти (удѡкою). — Багато сѡгодня на-
ловѣвъ? — Рибѣ не наѣдѣвъ, а дѣту спѣ-
дѣвъ. С. Ш. — Вѣдѣвъ усю рѣбу въ ставку.

Вѣдѣжити = вѣдѣжити, вѣдѣсувати.
(Прав.).

Вѣдѣвати, ся, вѣдѣти, ся = вѣдѣва-
ти, ся, навѣдати, ся, вѣдѣти, ся, на-
вѣдати, ся. — Якъ Богъ не даѣтъ, то дѣкъ не
навѣдѣтъ. п. пр.

Вѣдѣчка = наѣчка. — За науку та ще по-
дѣлуй у руку. н. пр. — **Отдѣти на вѣ-
дѣчку** = вѣдѣчку. — Вѣдѣвъ въ науку —
на муку. п. пр.

Вѣдѣжати, вѣдѣтися = 1. вѣдѣжѣва-
ти, вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣвати, вѣдѣжѣти.
— Вѣпъ не вѣдѣжѣтъ зъ хѣти.

2. вѣдѣжѣвати, вѣдѣжѣти. — На силу
вѣдѣжѣвъ вѣдѣжѣ, щобъ дозволѣти.

3. д. Вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣти.

4. вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣти, обхѣдѣти. —
Скрѣзь вѣдѣжѣти.

Вѣдѣжѣватися, вѣдѣжѣтися = д. Вѣдѣжѣ-
ватися і Вѣдѣжѣватися.

Вѣдѣжѣти = вѣдѣжѣти. — Казаѡвъ нѣби
то бувъ вѣдѣжѣвъ, показуѡвъ якѣсь свѣ-
тоѣ і багато грошей вѣдѣжѣвъ.

Вѣдѣжѣвати, вѣдѣжѣти, ся = вѣдѣжѣ-
жѣвати, вѣдѣжѣжѣти, вѣдѣжѣжѣти, ся. —
Тѡмъ дѣвѣчѣна умѣвала ся, своѣмъ личѣкомъ вѣ-
жѣжѣла ся. н. п.

Вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣвати, е
= вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣжѣвати, ся, вѣдѣжѣ-
жѣти, ся, вѣдѣжѣти, вѣдѣжѣти, ся. — Я
вѣдѣжѣвъ гострий мѣтъ, та зѣявъ живѣй годѣ

вольку з пліч. н. п. — **Вихвачений** = ви́хонлений, ви́рваний.

Вихва́щивать, вихвостить = ви́хлюстати, ви́шпарити, ви́парити (різками, ви́пиком то-що).

Вихитрить = ви́хитрувати, ви́морочити. — Він таки ви́морочив у мене п'ять карбованців.

Вихлѣбывать, вихлѣбывать = ви́сьорбати, ви́хлѣпати, ви́сьорбувати, ви́хлѣштувати. С. Л. Ш. — Ви́сьорбав цілу миску борщу. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу ви́сьорбути. Кот.

Вихлѣснуть, вихлѣсать, вихлѣсывать, ся = 1. ви́стобати, ви́стѣбувати. — Ви́стѣбав бато́гом око.

2. ви́хлюснути, ви́плюснути, ви́хлюпнути, ви́плюскувати, ви́хлюпувати, ся. (С. Аф.). — Ви́плюснув воду з горщикка.

Вихло́натьвать, вихло́нотать = ви́правляти, ви́правити, ви́старати ся, ви́клопотати, ви́тупати.

Вихлы́снуть = д. **Вихлѣснуть**.

Вихлю́стать, ся — задріпати, ся, за́тѣпати, ся, за́каляти, ся. — Де це ти так задрипала? непаче в болоті була.

Вихны́кать = ви́нлакати, ви́канючити. **Вихо́дець** = ви́ходець, за́хожий, приплѣнчак (С. З.), ви́йшлий (С. Л.), пере́селенець, ви́ходьок (Ча́ич.).

Виходи́ть, ви́йти = ви́ходити, ви́хожа́ти, ви́йти. — **Виходи́ть изъ употре́бленія, изъ обы́чая** = ви́води́ти ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Виходи́ть изъ обще́ства** = ви́бува́ти. С. Л. (Д. Ви́йти.).

Виходка = 1. ви́хід.

2. ви́кидка (С. З.), ви́брик. — Се просто якась ви́кидка, котрої ніколи не можна було сподівати ся.

Виходно́й = ви́ходний. — **Виходны́я де́ньги** = ви́дчіпне, одчіпне. — Дав ви́дчіпного сто рублів, щоб він коло мене не торговав. — **Виходно́й ли́ст** = на ко́торму надру́ковано заголо́вок кни́жки.

Вихо́дь = 1. ви́хід, ви́йстя, ви́йсте. С. З. Л. — По ви́йстю з церкви, од'їхав. (Хапенко.) — З хати було два ви́хода: на ули́цю і у двір. — Він знає усі ходи й ви́ходи. — Ви́хід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі.).

2. ви́крут, ви́крутка. — Він уже бачить, що йому ніякого ви́круту не має, та тоді й каже...

3. ви́дчіпне, одчіпне. (Д. **Виходны́я де́ньги**.)

Вихо́лѣживать, ся, ви́холодити, ся = ви́-

хо́лѣжувати, ся, ви́холодити, ся, ви́стѣжувати, ся, ви́студити, ся.

Вихо́лащивать, ви́холостити = д. **Вало́шить**.

Вихо́лывать, ви́холить = не́стиги, не́стувати, ви́нестити, ви́кохати, ви́дкоха́ти.

Вихора́шиваться, ви́хорашиться = че́пурити ся, приче́пурити ся.

Вихо́хаты́вать, ви́хохотать = ви́сьміюва́ти, ви́сьміяти.

Вихра́пка — хро́пак. — Поки Хома у млині пахрѣпить се хропака, давай, кумо, на слободі, ви́бивати гонака. Кум-мірош.

Виху́ливать, ви́хулить = зга́ньби́ти, ви́ганьби́ти, зве́ажити.

Вихухо́лій = хо́хулевий.

Вихухо́ль, зв. *Myogale (Sorex) moschata* = хо́ху'я.

Ви́цара́чать, ся, ви́цара́пывать, ся = ви́дряпати, ся, ви́дряпувати, ся (С. Аф. Л.), ви́шкрябати, ся, ви́дерти, ся, ви́шкря́бувати, ся, ви́дирати, ся. — Кішка ви́дирала цу́ценя́ті око. — На силу ви́шкря́бав ся з халени.

Ви́цѣ́лый = 1. розкві́тлий.

2. по́лнийлий.

Ви́цѣ́тать = 1. ви́дцѣ́тати. — Жито ви́дцѣ́тає.

2. ли́няти.

Ви́цѣ́дити, ви́цѣ́живать = ви́цѣ́дити, ви́цѣ́жувати, ви́точити, ви́точувати. С. Аф. Л.

Ви́цѣ́ловать = обці́лува́ти; ви́ці́лувати.

Ви́цѣ́нить, ся, ви́цѣ́лять, ся = ви́дче́пити, ся, ви́дче́пляти, ся.

Ви́чекани́вать, ся, ви́чеканить, ся = ви́бива́ти, ви́бїти, ся (хочетъ то-що). — **Ви́чекани́вать слова** = ви́мовля́ти я́сно ко́жне сло́во.

Ви́че́ркивать, ви́че́ркнуть, ся = ви́че́ркувати, ви́че́ркнути.

Ви́че́ривать, ви́че́ринить, ся = 1. чо́рніти, по́чорніти, ся, ви́че́ривати, ви́чорніти, ся. (С. Аф.).

2. д. **Ви́марать**.

Ви́че́рпать, ви́че́рпы́вать, ся = ви́че́рпати, ви́че́рпувати, ся.

Ви́че́ртить, ви́че́рчивать = ви́рисова́ти, ви́рисо́увати.

Ви́чеса́ть, ви́че́сывать, ся = ви́чеса́ти, ви́че́сувати, ся.

Ви́чески = па́чіски, кльо́ччя (С. З.). — Як з клячки батіг. н. пр.

Вичість, вичитать = 1. одлічити, одлічувати, відлічити, відлічувати.

2. вивернути, вивертати, збавити, збавляти, одвернути, одвертати. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три піби то за шкоду. — Вивернув пятака, що позичав. С. Аф.

Вичечь = 1. відворот, одліч, виворотка, одбава. С. Л.

2. лічба, рахування, лік. — Мають чинити лічбу о приході і росході. Чдп Львів. Братства. С. З.

Вичинивать, вичинить, ся = лагодити, полагодити, поправляти, поправити, латати, полатати, ся.

Вичисленіє = лічба, рахування.

Вичислить, вичислять, ся = відлічити, відлічувати, ся, вірахувати, вирахувувати, ся, злічити, зрахувати, розлічити, розрахувати. С. Л.

Вичистить, вичищать, ся = вичистити, вичищати, ся; вишарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вичитаніє = одліч. — Арихметика (О. Кописького. 1862 р.

Вичитать = д. Вичість.

Вичитать, вичитывать = вичитати, вичитувати.

Вичихать, ся, вичихивать, ся = вичхати, ся; вичмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вичищать, ся = д. Вичистить.

Вичурный = 1. мережаний, циньківаний, 2. вигадливий, витребенькуватий.

Вичуры = 1. мережки, розводні.

2. вигадки, примхи, витребеньки (С. Аф.).

Вышаривать, вышарить = вишукувати, вишукати, вишарювати, вишарити.

Вышаркать, вышаркивать = вичовгати, вичовгувати.

Вышатать, вышатывать, ся = 1. вихитати, вихитувати. — Так не вийменш паля, треба вихитати.

2. повештати ся, поблукати. — Поблукавши між Петрусь, та й до дому знов вернувся. Кот.

Вышвыривать, вышвырнуть, вышвырять = викидати, викинути, викидати, вишпурнути.

Выше = 1. вище, по над, по-за. — Ластівка літає вище горобця. — Орел по-за хмари полінув.

2. краще, дорожче. — Выше силъ = над силу.

Вышеименованный = вищеназваний.

Вышелушивать, вышелушить, ся = вилущувати, вилущувати, вилукувати, вилушити, вилускати, ся.

Вышеозначенный = вищепоказаний.

Вышепоименованный = вищеназваний.

Вышеупомянутый, вышеупомянутый = вищезгаданий, першезгаданий.

Вышибать, вышибить = вибивати, вибити. — Вышибать духъ = убивати, забивати до смерті.

Вышибъ = вибиття, вибий.

Вышивальница = вишивальниця, гаптарка. (С. З.).

Вышиваніє = вишивання, (золотом, сріблом або шовком) — гаптування, (заполочью, шовком, нитками) — мережання, (ажурне) — вирізування, (поверх) — настільування, наволікання, верхостьоб.

Вышиванье = вишиванка (С. Аф.).

Вышивать, вышить, ся = 1. вишивати, вишити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптувати, вигаптовати, (заполочью, шовком, нитками) — мережати, вимережати, (поверх) — наволікати, настїляти. — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козачепька, що вірно кохала. п. п. — Говорить, як шовком гаптує. н. пр.

2. заробляти шитвом.

Вышивать = д. Вышиваніє і Вышиванье. — 3 золотим гаптованням по синьому комірчику. О. Мор.

Вышивной = мережаний, вишиваний, гаптований. — Оце ж тобі рушник тканий, шовком вишиваний, шовком мережаний, з Київя привезений. п. п. — Пришу хвартух дорогий — срібні, золоті береги, гаптована середина — преподобна дівчина. п. п.

Вышина = д. Высотѣ. — Вышиную = заввишки, увійшки, на ввійшки. — І з Кочубеєм від Тарасом коли б заввишки не рівнявся. Кот.

Вышколить = вимуштрувати, вишколити (С. Л.), видьвічати.

Вышлифовать = виполіровати.

Вышмыгнуть = вишмыгнути, вислизнути, висковзнути.

Вышний = д. Верхній і Высшій.

Вышукатурить = вишукати (С. Л.), вищекотурити.

Вышучивать, вышутить = висьміювати, висьміяти (допикати кого жартами, смішкати, повертати яке діло в жарт.)

Вищелачивать, вищелочить, ся = визо-

лювати, візолити, вилужувати, вилужити, ся. — Визолити сорочки.

Выщерблять, выщербить = вищерблювати, вищербити, пощербити. — Гей, колик у Турки вбила, Дихи шаблю пощербил. В. Ш.

Выщипать, ся, выщипывать, выщипать, выщипнуть, ся = вищипувати, вищипати, вищипнути, ся, (піря, волосся) — вискубувати, ся, вискубати, вискубти, видирати, ся, відрати. — У нашої гуски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Выщипка = скубка.

Выщунать, выщунывать = вімацати, мацати, ланати, обмацати, обламати.

Выѣдѣть, выѣсть, ся = виїдѣти, виїсти, виїзидати, виїзидати. — Виїдає личинку з пирога. — Нюки сонце зїде, роса очі виїсть. п. пр.

Выѣдки = недоїдки, недоїзидки, (памі) аїди, нероїди. — Годував мене своїми недоїдками. — Укинь коно сіва, бо там свої аїди.

Выѣзидать, выѣзидать, ся, выѣзидать, ся = 1. обїзидати, ся, обїзидати, ся. — Почали обїзидати цеука. — Кіль добре обїзидиш сп.

2. виїзидати. — Їзиди цілий день, та не багато виїзиди.

Выѣздъ = виїзд.

Выѣзидать, выѣхать = виїзидати, одїзидати, виїхати; рушати, рунити. — Одїзидуючи, він шапочку зняв, пизенько вкловив сп. п. пр. — Виїхали раненько у недїлю. — Ночували у кормі і у досвїта рушили дальше. — **Выѣзидать на комъ либо, на другіхъ** = чужими рукамі жар заїзидати. п. пр. — Чужими пирогами свого батька поїзидати. п. пр.

Выѣсть = д. **Выѣдѣть**.

Вѣя = шїя. — У його шїя — хоч обїддиши. п. пр.

Вѣяловѣть = з'яловіти. С. Аф. — Корова з'яловіла.

Вѣяснить, ся, вѣяснѣть, ся = віяснити, ся, вітлумачи (С. Л.), вітовмачити (С. Ш.), з'яснїти, віяснїти, ся, товмачити, тлумачити (С. Ш.).

Вѣяснѣвать, ся, вѣяснѣть, ся = віяснювати ся, віяснити ся (С. Аф.), розгедїнювати ся, розгедїнити ся. (Д. **Вѣведристь**).

Вѣюга = метелиця, завірюха, зяметь, завія (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фуга, хуга (С. З.), хвіжа (С. Л. Ш.), коли разом сніг великий —

хуртовина, хуртеча (Эв.), шквіря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куриву — кўрява, кўря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хвища. (С. Л.). — На дворі було хуртеча та метелиця мете, за ворітьми коло вікон сніг горбами паросте. В. Ш. — Реве, свине завірюха, по лісу завило; як те море, біле поле снігом покотилось. К. Ш. — Реве, стопне хуртовина, котить, верне полем. К. Ш. — Як розбереть ся оце віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Іани сїдають кунами — буде віхала. п. пр. Ман.

Вѣюжистый, вѣюжайный = про зиму, погόδу, коли часто буває метелиця, завірюха і т. д. (Д. **Вѣюга**).

Вѣюкъ = вюк, пачка, клўнок, сакві. Даво тобі кони воропого, а під вюкі ще й другого. п. п. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. С. З.

Вѣюнѣць, вѣюница = молодий, молодá (що недавно побрали ся).

Вѣюнѣкъ рос. а) *Convolvulus arvensis* L. = берїзка, повійка, навітїця; б) *C. sepium* L. = дзвонкї, плітўха. С. Ап.

Вѣюнъ = 1. роба *Cobitis* = вюн. — Як вюн крутить ся.

2. сувій, скрутїнь. — Тобі, мамо, та навійчики, мїні, мамо, та сувійчики (полотно). п. п. — Дїстав відти скрутїнь пожовклих паперів. Фр.

3. вїхор (в шерсті, волоссі).

4. д. **Вѣюнѣкъ**.

5. **Вѣюкъ** (в піснях народних).

Вѣюрѣкъ = 1. вюрѣк (маленька паличка для намотування пїток.)

2. лт. *Fringilla montifringilla* (з породи горобцїв).

Вѣючить = 1. накувати, шнурувати. — Почали накувати крам.

2. вючїти.

Вѣюнчый = вюнчий. — **В. живѣтное** = вючак. — Другорбі вючаки, зїбати дромадери в піску глибокому немов купались. К. Магмет.

Вѣюшка = 1. каглá (С. З. Л.) — Гачїрка, котрою іноді замість кагли затуляють ніч — каглїнка. — Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й кагличка вбила. п. пр. 2. витўшка, вителка.

Вѣющійся = виткий, (по стїні) — помурний, (по тичині) — тичковий, тичний. — Тична квасоля. С. З. — (Про волосся) кучерявий.

Вѣдати = 1. відати, знати. — **Кобї знати да вѣдати** = як би знати.

2. доглядати, правити, орудувати, за-
вѣдувати. — Він усім орудує.

Вѣдаться = знати ся, мати з ким діло.

— **В. судомъ** = судити ся, позивати ся.

Вѣди = віди.

Вѣдовство = д. Волхвованіє.

Вѣдомо = звісно, відомо; сказано, справ-
ді, а вжеж. — **Безъ вѣдома** = без ві-
дома. — **Съ вашого вѣдома** = за вашим
свідом.

Вѣдомость = відомість. — **Вѣдомости** =
газета, відомості, часопис (Гал.).

Вѣдомство = відомство, завідування;
відділ (уряду); присуд. — Зимовники були
під присудом палапкової, а не січової стар-
шини. н. о.

Вѣдомый = звисний, відомий.

Вѣдунъ, вѣдунья = д. Волхвователь, ница.

Вѣдь = адже, аджеж, ажже, ажжеж, та
вжеж, та джеж, ажє. — Аже він жонат-
ний, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. —
А вже ж я вам казав.

Вѣдьма = відьма, відьоха. (Д. ще Волх-
вовательница.) — **Вѣдьмино зѣлье**, рос.
Circaea lutetiana = відьмине зілля, осот.
С. Ан. — **Вѣдьмой быть** = відьмувати.

Вѣдьміє = 1. знаття, віддання.

2. д. Вѣдомство.

Вѣрь = віяло. К. Д. Ж. — А між даму-
нями такі завяті є, що віяло у них — ме-
чем січе й рубас. К. Д. Ж.

Вѣжда, вѣжды = віко, віки. С. Л.

Вѣжливость = звичайність. (С. Л.) — Изъ
вѣжливости = для звичайности. Лев.

Вѣжливый, во = звичайний (С. З. Л. Аф.),
ввічливий, увічливий (С. Ш.), гречний
(С. З.), поштивий, чемний (Гал.); зви-
чайно, звичайненько, увічливо, гречне,
чемно. — Мене привітали звичайно. С. Аф.
— Гречне і поважливо з ним поведь ся. Ч.
К. — Зо мною вони чемні й добрі. Фр.

Вѣйникъ, рос. *Calamagrostis Erigeios Roth.*
= чаполоц, чапуга, чапугла, куточник,
кунішник. С. Ан.

Вѣка, вѣко, вѣки = 1. віко, віки (в очах).

2. козубенька, кошик.

Вѣкованіє = вікування.

Вѣковатъ = вікувати. — Жили б ми з то-
бою, вік вікували, горенька, пужденьки весь
вік не знали. п. п.

Вѣковой = віковий, віковичний, одвіч-
ний, довічний. С. Л. — Віковий дуб. —
Віковична пам'ять. — Щастя дочасне, а зли-
даї довичні. н. пр.

Вѣковичный = віковичний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперішній і вік мину-
лий. — Цілий вік свій вѣдував. — Дай вам,
Боже, вік довгий, а пам коровай добрий.
п. п. — Цілий вік не бачились з ним. —
Во вѣкъ, въ вѣкъ, на вѣки = по вік,
по вік вічний, повічно. — Тебе ж, моє
серденько, по вік не забуду. н. п. — **Въ**
кои вѣки, въ кои то вѣки = коли не
коли. — Побачимось коли не коли, та й
то не піздовго. — **Въ вѣкъ не...** = ніко-
ли в світі.

Вѣнецъ = 1. вінець; корона.

2. вінок.

3. вінчання, плюб.

Вѣнечный = 1. вінечний (палежачий до
вінця).

2. вінчальний, шлюбний. (Д. **Брачный**).

Вѣннъ = віник, (старий) — деркач,
дряпач.

Вѣники огородные, рос. *Sisymbrium Sophia*
L. = віники, вінички, віниччя, рогач-
ка. С. Ан.

Вѣннчный = віниковий.

Вѣннчье = а) огородное *Kochia scorigia* —
нехвороща, нехворощ, вінччя, б) по-
левое = д. **Вѣники огородные**.

Вѣно = віно, посаг. — Присягаю Богу н
вірно до пеба, що міні посагу до тобі не
треба. п. п. — В мене посагу не буде, візь-
муть мене і так люде. н. п. — З віном дівці
не сидіти. н. пр.

Вѣнокъ = вінок.

Вѣнчальный = вінчальний, шлюбний.
(Д. **Бракосочетаніє**).

Вѣнчатъ, ся = вінчати, ся; вінець бра-
ти, шлюб брати. — Шлюб брала, шлюб
плюбовала перед поном і дяком з Юрком
козаком. (Д. ще під словом **Бракъ 1**.) —
Вінчати ся на царство.

Вѣнчикъ = 1. вінчок, вінчик.

2. вінця. — Налив по самі вінця.

3. ботан. *Corolla* — вінчок (степовик.)

Вѣтъ = вінок.

Вѣра = віра. — Віра Христова. — Хто за
віру умирає, то й собі царство заробляє.
п. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣритель, ница = віритель, ка.

Вѣрительный = вірющий.

Вѣрять = 1. вірувати. — Запорожці прий-
мали до себе кожного, аби вірував в Бога
та мав охоту битись з Татарами. — З Бо-
гом діти: хто вірує, той все перемаже. Кулик.

2. вірити, віру діляти, мати, няти.
— З брехні не мруть, та віри більш не
ймуть. п. пр. — Він попереду віра не пав,
доки пішов сам подивитись. п. п. — Яж

тебе змовляла та віроньки не ймала, а те-пер віроньку йму, що за зитенька прийму. п. п. — Козак її на жарт займає, а вона віри доймає. п. п. — Ви, дівчата, не діймайте козакам віри — я молода віри діймала, тепер же я на віки пропала. н. п. — **Вѣрити въ долѣ** = навіряти, давати на бір. — Пшикарочка мене знає, на сто рублів навіряє. п. п. — **Не вѣрится** = не имѣть ся віри.

Вѣрнёхонекъ = вірнісінський, певнісінський.

Вѣрно = 1. вірно, певне, певно, справді, дійсне, дісне. С. З. Л. — Переписав вірно. — Се певне так. — Справді, кажу тобі. — Дійсне так.

2. мабуть, либонь, десь, певне, надійсь, видай. С. З. Л. — Мабуть — кінці не зтикає. п. пр. — Болить моя головоныка, либонь же я вму; ой підіте, того приведіте, кого я люблю. п. п. — І учора не був і сьогодні не був, десь ти мене, серденятку, та на ліки забув. п. п. — Десь він у ніколи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милай, не любиш, що для мене гостинця не купиш. п. п. — Мабуть ніп на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрнопідданническій = вірнопідданийський.

Вѣрнопідданный = вірнопідданий, підданаць (С. З. Л.).

Вѣрность = вірність; певність; щірість. — Додержав її вірности 24 роки. К. Магомет. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щірість покарай тебе Боже. п. п.

Вѣрный = вірний; певний; щірий; справедливий, дійсний. — Вірний переклад. — Через письмо або свідки, а то суть найпевніші доводи. Ст. Л. — Бувай здоров із тією, которую кохаєш, а від мене щірішою по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звістка. — Щірий приятель.

Вѣрнякъ, вживаєть ся тільки у виразах: на **вѣрнякъ**, на **вѣрняка** = на певне, на вірняка.

Вѣрованіе = віра, вірування.

Вѣровать = д. Вѣрити 1.

Вѣроисповѣданіе = віра. — Хто за віру умирає, той собі царство заробляє. п. пр.

Вѣроломный, но = невірний, віроломний, зрадливий, во, зрадецький, ко. — Хто би теж люди неприятельські в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Вѣроломствовать = ламати віру, душу, присягу, зражувати.

Вѣроотступникъ = недовірок, одщеде-

пець, невіра. — Лях потурнак, кляшник галерський, недовірок християнський. п. д.

Вѣротерпимость = віротерпимість.

Вѣроятіе = віра, правдоподібність. — **Сверхъ всякаго вѣроятія** = зовсім несподівано.

Вѣроятно = д. Вѣрно 2.

Вѣроятность = правдоподібність, ймовірність (С. Пар.), можливість.

Вѣроятный = правдоподібний, ймовірний (С. Пар.), гідний віри (С. Ж.), можливий, можливій, мабутний. (С. Пар.).

Вѣрющій = віруючий.

Вѣсѣтъ, ся = 1. важити, ся, звѣжити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. мати вагу, важити. — Сей куль важить пять пудів.

Вѣскій = важкий, шалький. — Як той Німець на шальки воздух міряє. п. пр.

Вѣскій = 1. важкий.

2. важний, поважний. — Поважне слово.

Вѣсной = ваговий (що продаєть ся на вагу). — Вагова сіль. — Слив вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагі і що продаєть ся на вагу).

Вѣсово́е = вагове. — Треба заплатити вагового десять копійок.

Вѣсови́къ = вагяр, важник.

Вѣсо́къ = важок, ґрунтвага, олівниця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваговий.

Вѣсти́мый, мо = звісний, відомий, д. Вѣдомо.

Вѣстникъ = вістник, оновістник, вістун, вістовець (К. Б.), гінець, месланець.

Вѣстово́й = 1. віщовий. — Гуде в Латії дзвін віщовий і гасло всім к війні дає. Кот. 2. стійчик, побігач.

Вѣсточка = звісточка, вістонька.

Вѣсть = вість, вістка, звість, звістка; чутка, поголоска, помовка. — Та згадай мене, моя стара ненько, та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. н. п. — Звість подає, що сестра нездужає. п. к. — Давно щось од него не має ніякої звістки. — Хороща чутка далеко чутна, а погана ще дальше. п. пр. — Була тая поголоска на всій Україні альбо хвалка од шалхти. Л. Сам.

Вѣсь = 1. вага (С. Аф. З.). — У його вага не справжни. С. Аф. — **Вѣсомъ, на вѣсь** = на вагу, вагою. — Ні, ці пблукы не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом даги. С. З.

2. повага. — Од усіх тут він має повагу.

Вѣси = вагі, вага (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — Терези, (всліки від ратуші або міської управи) — важниці, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — **ВАЖНІЙ**, (ваги без гирь) — **бѣзмін**, (маленькі, на пр. в антеках) — шальки. С. З. Аф. Л. Ш. — Поламалися терези, сімь важучи на вози. п. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. п. пр. — І все на шальках розважали. Ког. — Як той Німець на шальки воздух міряв. п. пр. — Скарби Самойловичові шальми через кілька неділь розважені. Л. Вел.

Вѣтвістий = гіллястий, гіллястий, гіллячастий, (С. Аф. З. Л.), галузний, (Гал.), розвилістий, крилатий. — Гіллясте дерево. — Стоїть дуб гіллястий, а на тому дубу сорок сороків гілляїв. п. зам.

Вѣтвь, вѣтви = вітка, віть (С. Аф.), гілка, гілка, (поб.) — гіляка, (здр.) — гілечка, гіловка, (гал.) — галузь, галузка, (мн.) — віти, віття, гілля, (здр.) — гіллячко, галуззя, (тоненькі) — **півіття**, (троїцькі) — **клѣчання**, (одломані) — чахвині, (весільна, уквітчана квітками) — гільце, гільце, вильце, (верхні) — **верховіття**. — Лучче птиці на сухій гілці, ніж в золотій клітці. п. пр. — Та видломлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. п. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гілля гнеть ся. п. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. Ш. — А там в лісі на галузі сорока скрегоче. п. п. — Рубайте сосонку-дереце молодій Марусі на гільце. п. п. — Гильце деревце з ялини і з червоної калини. п. п. — Верховіття у тернів згинає, меншому брагові прикмету покидає. п. д.

Вѣтеръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтерокъ** = вітер, (здр.) — вітерець, вітерець, (поб.) — вітригá. — **Верховой, сѣверный вѣтеръ** = верховий, горішний. Маг. — **Южный в.** = **пизовий в.** Маг. — **Западный, восточный в.** = **західний, східний в.** — **Попутный в.** = **погодний**, **ходовий в.** Маг. — **Противный в.** = **супротивний, супротивний в.** Маг. — **Сухой в.** = **суховий**. С. Л. — **Палачий в.** = **палючий, шмалій**. — **Тихий вѣтерокъ** = **вітерець тихий, блаженський**. — **Сквозной в.** = **скрізний**. С. Л. — **По вѣтру** = **за вітром**.

Вѣтка = д. **Вѣгвь**.

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрянникъ = вітрячок, погодник, погодка. Маг.

Вѣтренкъ = вітрогін, жѣвжик (С. З.), фертик, фінтик (С. Ш.), шалоброд.

Вѣтреница = 1. вітрогінка, дзига, вертуха.

2. рос. *Anemone nemorosa* L. — курослін, *A. ranunculoides* L. — жаб'яче зільля, *A. hepatica* L. — переліска, проліска.

С. Ап.

3. д. **Вѣтрельникъ**.

Вѣтреничатъ = вітрогінити.

Вѣтрепость = пустота, пустотливість.

Вѣтрений, не = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодні вітряний день. — На дворі вітряно.

2. **пустотливий і д. Вѣтреникъ, ца**.

Вѣтрило = вітрило.

Вѣтробой, вѣтроваль = вітролом.

Вѣтровый = вітровий. — **Вѣтровый парень** = д. **Вѣтреникъ**. — **В. судакъ** = **вялений судак**.

Вѣтрогінъ, ка = д. **Вѣтреникъ, ца 1**.

Вѣтроломъ = вітролом.

Вѣтромѣръ = вітромір.

Вѣтрушка = вітрячок, млинók (дітська іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ**.

Вѣтрѣтъ = **вивітрюватись, провітрюватись**. — Полотно ще не вивітрюлось.

Вѣтряница = 1. сушня.

2. **віспа (вітряна)**.

Вѣтряник = вітряк (млин). — Не мели, як пустий вітряк. п. пр.

Вѣтряный = вітряний. — **Вѣтряная мельница** = **вітряк**. — **Вѣтряная бепа** = **вітряна віспа**.

Вѣха = віха, тичина, тичка, маліак. — На горіді тичка, на ній кашличка, а в ній білий ніж сто. (п. з. — **маківка**).

Вѣховать = **ставити віхи, тички, тичити**. (С. Ш.).

Вѣче = віче, рада. — Ой пема, пема ні вітру ні хвилі із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужині. К. Ш. — А вдарепо довбишем в котли на раду. Л. Б.

Вѣчевой = **вічовий, радний**. — **Вѣчевой колоколь** = **віщовий дзвін** (д. **Вѣстовой 1**), **склікол** (у гайдамаків, див. Київ. газ. Заря 1885 ст. 259), **скліканчик** (С. З.).

Вѣчнопам'ятний = **віконічний, незабутній**. — Нехай станеть ся на віконічну пам'ятку. Орлик. С. З.

Вѣчність = ві́чність.

Вѣчний, но = ві́чний, дові́чний, ві́ковий, ві́шний, ві́чно, ві́шно, на ві́ки, по ві́к. — Царство небесне, ві́шний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні дові́чні. п. пр. — Не ви́рає ві́ковий, тільки часо́вий. п. пр.

Вѣшалка = ві́шалка (С. З.), жер́дка, жер́тка (С. Аф., З. Л.) столча, в де-яких місцях Подолі́ — шара́ги. — Підп, мати, у комору — скрині нема! Ой глянц, мати, на ві́шалку — одежі нема! п. п. — Кожух висить там на жерті́.

Вѣшаніє = ві́шання.

Вѣшати, ся, повѣсити, ся = 1. ві́шати, ся, чі́пляти, пові́сити, поче́пити. — Пові́сив на жерті́. — Розбі́йника пові́сили на ши́бенці. — З горя ві́п кинув ся на горі́ще і пові́сив ся на ба́вчині. — Вона до його ві́шався́ ся на шаю.

2. д. Вѣ́сити 1.

Вѣшеніє = ві́шення, звѣ́жування.

Вѣші́ть = д. Вѣ́ховать.

Вѣшка = д. Вѣ́ха (здр.).

Вѣ́ий = 1. ві́щий, ві́щуи.

2. му́дрий, красо́мовний.

Вѣ́щуй, вѣ́щуйся = ві́щуй (С. З.), ві́щови́йця, воро́жбит, воро́жка. — Що мигають блискави́ці, стогну́ть сови ві́щови́ці. п. п.

Вѣ́лица = д. Вьо́га.

Вѣ́лка = ві́лка, мши́пок.

Вѣ́ло, вѣ́льница = 1. д. Вѣ́лка. 2. д. Вѣ́рь.

Вѣ́льний = ві́льний.

Вѣ́льщикъ = ві́льник. С. Аф.

Вѣ́ніє = 1. ві́ання, ві́нка. (С. Аф.). — Вже почалася ві́нка.

2. ві́ання, пові́в.

Вѣ́тель = ві́льник. С. Аф.

Вѣ́ати, ся = 1. ві́ати, ду́ти, (по малу) — пові́ати, подиха́ти, (дуже) — бу́яти, бурха́ти. — Ві́трець подихає. К. Д. — І ві́три зачали бурхати. Кот.

2. ві́ати, ся. — Жито ві́ати.

3. ма́яти. — Ві́сько йде, корого́вки маю́ть, попереду музиче́ьки граю́ть. н. п.

Вѣ́дчнѣ = д. Вѣ́чний.

Вѣ́жничка = д. Ба́шенниця.

Вѣ́жущий = звѣ́зуючий; те́рикій. — Те́рикє вино.

Вѣ́зальщикъ, ца = вѣ́зальник, ца (С. Аф.), вѣ́зильник, ца. (Чайч.).

Вѣ́заниця = д. Ва́рега.

Вѣ́заніє = вѣ́заніа, вѣ́занка. — У сьому волоці́ потана вѣ́занка. С. Аф.

Вѣ́занка = вѣ́зка, здр. вѣ́зочка, вѣ́занка

(С. Аф.); оберѣ́жок. — Купив ко́ням вѣ́зку сі́па. — Налама́в до́бру вѣ́занку дров. С. Аф.

Вѣ́занка = д. Ва́рега.

Вѣ́занъ = д. Вѣ́заніє і Вѣ́занка.

Вѣ́занье = вѣ́занка.

Вѣ́зати, ся = 1. вѣ́зати, ся, з'ѣ́зувати, ся. — Вѣ́зати сно́пи. — Руче́ьки з'ѣ́зали, гу́лять за́казали. п. п.

2. плес́ти, ся. — Плесги на́вчохи.

3. чі́пляти ся, встра́вяти. — Ві́н до всѣ́х чі́пляєть ся. — Ві́н скрі́зь встра́не. — Вѣ́заться за кѣ́мъ = воло́чити ся за кѣ́м. — Вѣ́заться съ кѣ́мъ = знати́ ся, во́ді́ти ся. — Зна́й ся кі́нь з ко́нем, ві́а з во́лом, а сви́ни об ти́в, коли не має́ з кѣ́м. н. пр.

Вѣ́зелень, вѣ́зель = де кі́лька рослі́н з поро́ди *Vicia* = горі́шок: а) *Coronilla varia* L. = горі́шок бі́лий, куче́рявий, го́рблячий, гі́рчак, ка́шка, вѣ́зиль, б) *Medicago sativa* L. = буркуне́ць, в) *Lathyrus pratensis* L. = горі́шок жу́равли́ний, г) *Potentilla tormentilla* = завѣ́зник, кур-зі́ле, ку́ряче зі́ле, зо́лотні́к. С. Ан.

Вѣ́зея = вѣ́зальни́ця (С. Аф.), вѣ́зильни́ця. (Чайч.).

Вѣ́зка = 1. вѣ́заніа, вѣ́занка.

2. д. Вѣ́занка.

Вѣ́зкій = липкі́й, беру́чкій, глею́ватий (С. Аф.), грузькі́й (С. Аф.), чі́пкій. — Беру́чка, глею́вата глина. — Грузьке бо́лото. — Чі́пка доро́га.

Вѣ́зкость = липу́чість (С. Л.).

Вѣ́зні́къ = 1. лі́с вѣ́зівий.

2. рос. *Cytisus biflorus* = вѣ́з, зінóвать, ра́китовий ку́щ. С. Ан.

Вѣ́знути = 1. гру́знути, гру́зти (С. Аф.), вѣ́знути, завѣ́зати.

2. чі́пляти ся (до чо́го).

Вѣ́зові́на, вѣ́зови́къ, рос. Sambucus ebulus L. = бу́зні́к, вѣ́зови́к, ба́зюк, ба́зні́к. С. Ан.

Вѣ́зті = д. Вѣ́зати.

Вѣ́зь, рос. Ulmus effusa = вѣ́з, бе́рест. С. Ан. Аф.

Вѣ́зывать = д. Вѣ́зати.

Вѣ́зь = 1. вѣ́заніа, вѣ́занка.

2. бо́лото, ба́гно, ба́гнію́ка, грузьке́ місце.

Вѣ́кати = 1. стогна́ти, ба́хати.

2. д. Бо́лгати 3.

2. чита́ти не тве́рдо, спотика́ючись.

Вѣ́дять, ся = вѣ́лі́ти, ся. — Вѣ́лений = вѣ́лений. С. Аф.

Вѣ́лость = вѣ́лість; мля́вість.

Вя́лий, ло = 1. **Вя́лий.** С. Аф.

2. **мля́вий, лемішкувати́й, маку́ха, млі́ха, палу́ша.** — Такай млявий: як поче говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернеть ся, та що зробити.

Вя́нуть = 1. **Вя́нути.** С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — **У́ши вя́нуть** = нудно слухати брехню або нудне читання чи балакчу.

2. **марі́ти.** — Ні не того міні шкода, а маріє моя врода. К. Ш. — Повій вітр ти на мене, щоб я не маріла. н. п.

Вя́сло = **переве́сло.** — Треба крутити перевесла для спонів. — Перевесла з бурину, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, віте́рь, віте́рь — д. **Ве́нтель.**

Вя́тюгенъ, голуб *Columba palumbus* = **пріпутель.** О. Мор. — **Пріпутель** воркує. О. Мор.

Ві́ха = рос. д. **Болі́головъ** і *Cicula virosa* L. = **бех, ві́ха.** С. Ап.

Вя́хирь = 1. д. **Вя́тюгенъ.**

2. **сі́тка на сі́но** (у фурманів).

Вяча́ть, вячи́ть = **вища́ти, верещати́; нявча́ти** (як кішка), **бе́кати, ме́кати** (як вівці).

Вя́чка = **вівця́, овечка́, бі́рька.** (С. Ш.).

Вячва́ць = **бирь-бі́рь!** С. Ш.

Вя́щній = **бі́льший, ві́щий, кра́щий, лі́нший.**

Г.

Га! га га! = 1. **ач! чи ба! 2. гел! гел!** (на гусей). С. Аф.

Га́вань = **га́вань, пріста́нь.**

Га́вливать = **гові́ти.**

Га́га = лт. *Somateria mollissima* з породи качок.

Га́гакать, га́гакну́ть = **гелго́тати, гелго́тати, гелгати** (С. Аф.), **загелго́тати.** — Гуси гелгочуть.

Га́ганить = **реготати, ся.** — Есей з нанами реготавсь. Кот.

Га́гара, гага́рій = **водяна́ пти́ця** *Columbus*, **гага́рячий.**

Гага́рять = д. **Гага́нить.**

Гага́уць = лт. *Mergus albellus* = **нире́ць.**

Гага́чий = прил. від Га́га.

Гада́ла = **воро́жбит і воро́жка.**

Гада́лка = **воро́жка, ворі́жка, знахарка,** **зі́пах.** С. З. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п. — І ворожка на картах ворожила.

Гада́льщикъ, ца = **воро́жбит** (С. Аф.), **знаху́р** (С. З.) і д. **Гада́лка.**

Гада́ние = **воро́жіння, гада́ння, воро́жба** (С. Л.).

Гада́тельный, но = 1. **гада́льний.** — Гада́льний карти.

2. **здогада́льний** (С. Пар.), **на здога́д.** Скаж на здогад, а вопо й справді так вийшло.

Гада́ть = 1. **воро́жити, гада́ти** (С. Л.). — Ця циганка добре ворожить. С. Аф.

2. **гада́ти.** — Тільки Бог съв'язий, знає, що Хмельницький думає, гадає. п. д.

Гаде́нькій = **пога́нений, паску́дний.**

Га́дина = 1. **гад, га́дина.** С. Аф. З. Л.

2. **по́гань, пога́нець, паску́да** (лайка). — Чого ти гак мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — **Поганець, наймит** Москали. К. Ш.

Гада́ть, ся = 1. **каля́ти ся, паску́дити, ся, пога́нити, ся.** — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. — Не займай жиди, не каляй вида. н. пр. — Коли не коваль, то й кліців не погань. н. пр.

2. **півечити, ся, псува́ти, ся, пога́нити, ся.** — Зліз з даху, не псуй їонт. н. пр.

3. **нуді́ть.** — Нудить мене — отог вибляючу.

4. **паску́дити.** — Кошеня паскудить в хаті — треба на піч викидати.

Га́дкій, ко = **гідкий, ко, бри́дкий, ко, пога́ний, но, паску́дний, но, гідосний, но, гидли́вий, во, огидли́вий, во, огидни́й, но, плюга́вий, во, мерзе́ний, но.** — Така погана, що гідко й дивити ся. н. о. — А у мене хата чорна, жілка бридка й не моторна. н. п. — Стецько стидний, Стецько бридкий, чур тобі, відчепи ся. Кв. — Нечестя, плюгави, ще й к тому гідливи, міні твоя робота і жадна немила. н. п.

Га́дкость = **паску́дство** (С. Л.), **бри́ді́сть** (С. Ш.), **бридо́та** (С. Л.), **гідость, гидо́та** (С. Л.), **плюга́вство, негі́дь.**

Га́дливість, гадли́вий = д. **Бре́згливість, Бре́згли́вий.**

Гадове́ = **гад.** — В яру багато гаду.

Га́дость = **бри́д і д. Га́дкость.** — Достань ся стиду-бриду цілувати повновиду. н. пр.

Га́дъ = **гад, га́дина.** С. Ан.

Гадю́ка, *Viperę berus* = гадю́ка.

Гадю́чи ягоди, рос. *Solanum dulcamara* L. = вóвчи ягоди, глистяк, глїстник, надтїнник, паслїш, пасльон.

Гаєрствовать, гаєринчати = кумедничати, кумедїйничати, дурника стрóйти.

Гаєрь = кумедїян, кумедник, кумедїйщик, штукáрь, блáзень. (С. III).

Га́же = гірше, поганіше, паскúдніше.

Газель = дика коза́, сáрна. — Мов сарна в гаю. К. III.

Гаа́ета = газе́та, часо́пись. — Батьківщина, часопись політична для народу.

Газе́тний = газе́тний, газе́тарський (Гал.).

Газе́тчикъ = газе́тар (Гал.).

Газоме́тръ = газомі́р.

Га́зоосвѣщеніє = га́зове свѣ́тло, освѣтленіє га́зом. (С. Пар.).

Га́зь = газ, га́с.

Га́йка = га́йка; шру́ба (С. Л.), шру́бка.

Га́йло = пї́ща, пелька. С. З.

Галанті́тъ, галанті́ръ = хо́лодець або по́травка (до якої страви).

Галда́ = 1. га́лас, га́м, галасува́ння. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпів аж лицати. К. III.

2. крику́ха, пащеку́ха, горла́та, ротáта (про жінку).

Галди́тъ = галасува́ти, гомо́їти С. Аф. З. Л.

Галду́къ = крику́н, горла́нь, пащеку́н, горлопа́нь.

Галдѣ́тъ = д. Галди́тъ.

Галима́тъя = д. Ахиве́я, Безсѣ́слица і Вздо́рь.

Галиться = диві́ти ся, задивля́ти ся, витрі́щати ся, га́ви лови́ти.

Га́лка = 1. пт. *Corvus monedula* — га́лка, зб. — га́лич. — Не га́лич чорне поле крила. Кот.

2. ба́нка (С. З. III.), га́лка. (С. Аф.). — Кругла, як га́лка. п. пр. — Жидівки шкляною га́лкою викачу́ють свої шлеєри. (С. II.).

3. голо́вня, голово́шка (С. Л.). — Як за́валив ся димарь, так і понесло голово́шки. п. о. — Курить димок, голово́шка то там, то сям та́їє і подумя́ бува блисне, як вітер повіє. Аф.

Галю́цтва́ння = ма́на (С. З.), чма́на.

Га́ло, часті́ше мн. га́лы = (у ко́ліспиків) — бга́льня (випинати полози), ВОДИ́ЛО (випинати обідні).

Га́лочье = га́лич. (Д. Га́лка 1.).

Га́лоша, часті́ше мн. га́лоши = ко́лоші, (теплі, часті́ше повстяні) — кінді́. (С. З.). — Набув на ноги кінді́ нові і рукави́ці взяв шапо́ві. Кот.

Га́лстукъ = га́лстух, ху́стка на ши́ю.

Га́лстучи́й = га́лстухови́й.

Га́лу́нь = га́лу́н, бру́зумєнт. С. Л. — На те й мій га́лу́н до церкви. п. пр.

Галче́нокъ = галчи́ня.

Га́ль, га́льє = д. Воро́ньє.

Га́лька = га́лка (камі́нець кру́тляк).

Гама́къ = висю́че лі́жко (сі́тка або з по́лотна).

Гама́ши = панчо́хи (вовни́ні, котрі па́дають ся по́верх чо́бїг).

Га́мкати = га́вкати. (С. Аф.).

Га́мъ = 1. га́вкання.

2. га́лас, га́м. — Гармидер, га́лас, га́м у гаю. К. III.

Га́ндну́тъ, га́ншну́тъ = ва́жниця. С. Аф.

3. — Про́шив дру́ки і ва́жницї і з дьогтем ма́зницї. п. п. — Ле́жить чу́мак між воза́ми, на ва́жницю схилив си. п. п.

Га́ранти́ровать, га́ранти́рованнѣ́й = га́рантува́ти, га́рантований (Гал.), ру́чїти ся. — Хто ру́чить ся, той му́чить си. п. пр.

Га́рантія́ = за́ру́ка (С. Л.), забезпе́чення, руко́ємство. — Что храни́ти треба в руко́ємстві? — Руко́ємця, кото́рий ру́чить ся за ко́го, пови́нен ви́платити за того. Б. Н.

Га́рдель = д. Ві́ца.

Га́рдєрòбчикъ = ша́тний (Стар.)

Га́рдєрòбъ = 1. кі́мната́ або ша́фа, де пе́реховує́ть ся оде́жа.

2. оде́жа, уба́рння (С. III.), ша́ти (С. З.) (здебільшого про ко́штовну оде́жу). — На́ші ла́ти пе́реходя́ть панськї ша́ти. п. пр.

Га́рді́на = за́віса, за́віска.

Га́рдови́на, Га́рдовое́ де́рево, рос. *Viburnum lantana* = Го́рдовина, горо́довина, го́рдови́к, го́рді́на, о́рді́на, чо́рна ка́лина. С. Ап.

Га́ркатъ = гу́кати, ви́гукува́ти, го́рла́ти. (Мол.).

Га́ркунъ, нѣ́я = д. Га́лду́нь і Га́лда 2.

Га́рмоні́ка = га́рмо́їя. — На га́рмонію грає́.

Га́рмоні́ровать = ла́днува́ти, го́дити́сь, га́рмоні́зува́ти. (Лев.).

Га́рмоні́ческі́й = га́рмоні́чний, га́рмоні́йний. (Лобода. Тарас Бульба.)

Га́рмонія́ = 1. ла́д, га́рмо́нія (муз.).

2. зго́да, зла́года, ла́года, ла́д. — Де зго́да в се́мействі. Кот. — Приго́ди у́чать зго́ди. п. пр. — Не́ма між ними ла́ду.

Га́рнець = га́рець. — Да́в ко́ням два га́рці́ вї́ска.

Га́рнизо́нь = за́ло́га. — В́сю там в фо́ртеці за́логу ви́рубали. Л. Вел. — На́пав на крі́посць Бургас, ви́пер за́логу і за́няв мі́-

сто. Батьківщина. — Крій порога тривога, коло вікон залага? н. з. — улик.

Гарникъ, гарнышъ = горщечок.

Гарпёръ = приправа з овочів до страви.

Гарцевый = гарцєвий.

Гари́нь = ГАР (що вживаєть ся для лову китів і тюленів на Білому морі).

Гарусный = гарусовий. С. Д.

Гарусъ = гарус, волічка.

Гарцовати = гарцювати, конём грати, на коні вигравати, герцювати. — Там родилась, гарцовала козацька воля. К. Ш. — Отаман на вороних виграваетъ. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шмалитина, паленіна, від гнога — згари́тина, (в люльці — згарь, чмирь, вєггер, нєкур (Нєс.), від горілки — пригара, пригарок. — Смердить шмалитиною. — Треба почистити люльку, бо повно чмирю.

2. згарище (горіле місце в лісі).

Гасїлка, гасїло, гасїльникъ = гасїло. С. Аф.

Гасїть, ся, гаснуть = гасїти, ся, гаснути, тушити. — Мовчанка не пушить, та весь гїїв тушить. н. пр. — Се було тоді, як спїг горів, а соломомо тушили. н. пр. **Гасникъ**, рос. *Betonica vulgaris* = д. Бѣковца.

Гастрїческий = д. Брюшнѣ (про хворобу).

Гастрономъ = ласун, ласїй, смакун.

Гась = д. Галїнь.

Гатїть, ся = гатїти, ся, тамувати, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а греблю нема кому гатїти. н. пр.

Гать = гребля, гатка, загат (Гал. С. З.). — Така вода греблю рве. н. пр. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гаунтвахта = обахта, калавурня (С. Л.).

Гачи = 1. колосї, холосї. С. З. — Заткнув колосї у холїви. С. З. — Одна холоспа в чоботі, друга зверху.

2. стєгна.

Гачникъ, гашникъ = очкур, очкурнїй. С. З. — Догадав си дурень очкур завизати, та й думає, що порозумїшав. н. пр. — І лучче очкуром вдавало си, як Турпові і покорю сп. Кат.

Гашивать = гостювати.

Гвардєць, гвардіонъ = гвардіяк, (стар.) — сердюк. С. З.

Гвардія = Гвардія. (стар. за гетьмануваннї П. Дорошенка і Мазепи) — сердюкї, сердючина. — Ой як крикув вельможнїй Мазепа та на свої сердюки: ой візьміть Палїя Сєсєпа, та закуте йому руки. н. п.

Гвоздарш = гвїздїрня.

Гвоздаръ = гвїздїрь, гвїздїр.

Гвоздика, рос.: *Dianthus* = гвоздик, гвоздикї, *Dianthus L. Caryoph.* = польовї гвоздикї, віркі, вірочки, *D. barbatus, chinensis L.* = каштанчики, каштанці.

2. *Tagetes erecta L.* = жовтяки, повнякї, купчак. С. Ап.

Гвоздикъ = гвїздочок, цвѣяшок. (С. З.).

Гвоздїльня = гвїздїрня.

Гвоздїльщикъ = д. Гвоздаръ.

Гвоздїть = 1. забивати (гвїздох), цвѣяхувати. (С. З.).

2. товкмачити. — Скільки йому не товкмач в голову, нічого не тямить.

3. лаяти, кобенїти. (С. З.).

Гвоздїчки, рос. *Tagetes patula L.* = гвоздїчки, чорнобрївець, чорнобрївці, оксамит. С. Ап.

Гвоздїчникъ, рос. *Geum urbanum L.* = вивїшник, гребїтник. С. Ап.

Гвоздїчний = гвоздиківий.

Гвоздокъ, гвоздочекъ = гвїздок, гвїздочок, цвѣяшок.

Гвоздочникъ = д. Гвоздаръ.

Гвоздочный = гвоздівий.

Гвоздь = 1. гвїздок, цвѣях (С. З.), для підків — ухналь, малий для оббивки — цвѣяшок, (С. З.), без головки — шпень, шпєник, для шин — шпїаль, говговий — голпаль, великий і тонкий — бринталь (С. Ш.), великий і запутий — костїль, деревяний — тїбель, у шевців — шпїлька, набитий цвѣшиками — цвѣяхованїй, цвѣяшківанїй. С. З. — Два кільці, два кінці, посередні цвѣях? п. з. — пожиці. — Не жалуй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кілок, кілчок. — Повїсив шапку на кілок, а у сеї близької рушник на кілочку, а у тої далєскої брівки на шнурочку. н. п.

3. чїп, шпунт. С. З. — Заткни дужче чїп у бочку.

Гвоздьє = гвоздя. С. Аф.

Гвоздяной = гвоздівий.

Гдѣ = де. — Гдѣ-гдѣ = де-де, де-не-де. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Гдѣ бы то нї было = де б не було. — Гдѣ-либо, гдѣ-нибудѣ, гдѣ ни єсть = абї-де, деєь, де нєбудѣ, нїде. — Которий чоловік отця — матерї не знає, не поважає, так він абї-де марє пропадає. н. д. — Все одно деєь прийдєть си пропадати. н. к. — То со-

бака нде гавне, то захрюкає свия. Спін.
— Гдѣ нибудь въ другомъ мѣстѣ = де-
нйде. — Шукай, ринде, де-нде. п. пр. —
Гдѣ понало = аби-де, де нѣбудь, на
транку, де транить ся. — Гдѣ тамъ!
дѣж пак! — А ти вже й розсердив ся?
Дѣж пак! — Гдѣ-то = десь, десь-не-
дѣсь. — Ой згадай мене, моя стара пене,
сїдаючи тай обїдати: десь моя дитина, десь
моя рідненька, тай пікому тай одвідати. п.
п. — Він десь дів си.

Геена = лёкло. — Геенекій = лекель-
ний. (Д. Адъ, адскій),

Геморояльникъ, рос. Polygonum hydropi-
per L = гірчакъ, горчакъ. С. Ап.

Геморій, геморойный = почечуй, поче-
чуйний.

Геморойная трава, рос. Galium Aparine L.
= дерева, липчиця, леліць, мокрѣць.
С. Ап.

Генварь, генварекій = генварь, сїчень
(С. Л.), генварський, сїчневий.

Генеологія = родовід, родіво. (С. Л.)

Генералитѣтъ = (в Гетьманщині) — гене-
рально старшина, (на Запорожжі) — о-
тамання.

Генераль = генерал (військовий урядо-
вець 1—4 рангу).

Генеральный = генеральний, спільний,
загальний.

Географія, географическій = землѣнис,
землѣпшений.

Георгіна, рос. Baclia = георжиня.

Гераній, герань, рос. Geranium L. Herit =
журавельникъ. С. Ап.

Гербарій = зільникъ, травникъ.

Гербовой, гербовый = гербовий. — Гер-
бовая бумага = д. Бумага.

Германецъ = німець.

Германізмъ = німещина.

Гермафродитъ = двоснастий.

Герметическій, кп = щільний, щільно.

Геройческій, геройскій = героїчний, ли-
царський.

Герой = герої, лицарь.

Герольдъ = герольд, вістун (С. Пар.), о-
новістникъ.

Гетманствовать = гетьманувати. С. З.

Гетманство = гетьманування.

Гетманша = гетьманша, гетьманова.
(С. З.).

Гетманщина = гетьманщина. — Ой лихо,
не Гетьманщина, надокучила вже вража
панщина. п. п.

Гетманъ = гетьман, сїя його — гетьма-
нѣнко, гетьманич, гетьманович (С. З.),
дочка — гетьманівна (С. З.), замісто геть-
мана на час виїзду або до вибору другого
— наказний гетьман. (С. З.). — Ой ра-
ді б ми вернути єи, гетьман не пускає; та
не так гетьман, як гетьманська мати — хоче
нами козаками Турка звоювати. п. п. — О
смерти вельможного папа Симеона гетьма-
нича. Л. В.

Гжіголка, пт. Motacilla = трясогузка,
трясохвостка. (С. Ш.).

Гибель = 1. згуба, загїба (С. Л.), за-
гін (Чапч.), згібель, (С. З.), погібель
(С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — ве-
селих лїт і молодощів згубу. К. Б. — Вгї-
кайте, панове, в Польщу з України — буде
вам великий згуба. К. Д. — Сей блазень
Пегрик принесеєть людям шкоду, а собі зги-
бель. С. З.

2. багато, багачко, сила, страшѣнна
сила, безліч. — У його безліч грошей.

Гибельный = згубний.

Гибкій = гнучий, гнучкий, гноткий, гин-
кий, хвиський, хпсткий. С. Л. — Мужича
правда колюча, а панська на всі боки
гнуча. п. пр.

Гибкость = гнучкість.

Гибнуть = гинути (С. Аф.), пролїдати.
— Гине слава, батьківщина. К. Ш.

Гигантскій, гигантъ = д. Великанскій,
Великанъ.

Гидъ = поводарь, повожатий, поводір,
поводатарь (в подорожі).

Гикъ = 1. смола (для засмолювання суден).

2. балка від щогли до корми.

3. гук, гукання.

Гиль, нести гиль = д. Взоръ.

Гиль = гилія, гиль-гилія! (на гусей і ле-
бедів). — Гиля, мої лебеді, гиля ж, мої бі-
лії. п. п.

Гинуть = д. Гібноуть.

Гинупро́мъ = бігівнєско. Под. С. Ш.

Гинупотомъ = бегемот, річний кінь.
(С. Пар.).

Гипсъ = гипс; любайстер, любастер.

Гіря = гіря, гірька, вага, важокъ.

Гічка = каюк, гапка (на Озовському морі).

Глава = 1. голова.

2. (верх церкви або дзвіниці) — ба́ця (са-
мий верхок, де стоїть хрест) — маківка.
С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примо-
щує до бані драбину. п. о.

3. верх, вершюк, верховина, шпиль
(на пр. дерева, гори.)

4. голова, отаман, старшина. — Вога-
вѣ = на чолі.

5. (в книжцї) — голова́, розділ.
- Глава́рь** = голова́рь, приві́дця, приво́дчик, верхово́да, батажо́к. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюхо-вещкий. С. З.
- Главне́ство** = зве́рхність. — Під которою зверхностю естем. С. З.
- Главне́ствовать** = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верхово́днв. К. Ш.
- Главнoкомандую́щій** = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.
- Главный** = голо́вний. — Са́мый гла́вный, гла́внѣйшій = найголовнѣйшій. — Гла́вное дѣло = голо́внѣйша, найголовнѣйша річ.
- Глаго́ль** = 2. сло́во, мо́ва, річ.
2. глаго́ль, дѣсло́в.
- Глаго́ль** = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).
2. шибениця.
- Гладенѣ́ий** = рівне́нький, гладе́нький. (С. Аф.).
- Гладі́лка** = гладі́й, гладі́льце.
- Гладіть, ся** = рівня́ти, вирівнювати, ся (дорогу, камінь), гладіти, прасова́ти (білизну. С. З.), гла́дити (кого небудь), гла́лити (намітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівнили та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попросують. Фр. — Дитину гладіть. — Погладіть доро́жку = на ко́ні ви́йти (на прощання). — Ну тепер на ко́ні треба ви́йти, та й нехай ідуть з Богом. — Гладіть по голо́вкѣ = ба́лувати, ма́зати (дітей).
- Глади́торъ** = боре́ць, боє́ць, перебіе́ць (у Римлян).
- Гладкі́й, ко** = 1. рівни́й, но, гладкі́й, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластово́внє ягн. Як. — Гладко-на-гладко = рівне́нько, гладе́нько.
2. гладкі́й, о́пасистий, показни́й. С. Л. — Боже Батьку! дай троше́й шапку і жінку гладку. н. пр.
- Гладца́** = 1. ожеле́дця, о́желедь, голо-що́к. — На дворі ожеледь і мри́ка. К. Ш.
2. крижі́на, кри́га (на річцї або на морі, гладенька.) — Гладцо́ю = ласкою. — З ним ласкою все можна зробити.
- Глады́шъ** = 1. рос. *Laserpitium latifolium* L. = старо́дуб, лихо́дійна тра́ва, *L. pruthenicum* L. = ди́ка мо́рква. С. Ан.
2. га́лка, кругля́к (камінь).
3. кома́ха, *Notonecta glauca*, з поро́ди водних блощи́ць.
4. гладу́н, гладкі́й, о́пасистий, а ра́зом і показни́й чолові́к.
- Гладь** = 1. рівни́сть, гладкі́сть, рівня.
2. насті́лування, наволо́кання. — Вы пива́ть гла́дью = насті́лувати, наволо́кати.
- Гла́же** = рівни́ше, гла́дше. (С. Аф.).
- Гла́женіє** = рівня́ння, гладі́ння, прасо-вання.
- Глаза́стый** = о́кати́й, о́кань, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистро-о́кий).
- Глазе́нки** = о́ченьки, о́ченята, о́чїці. — Туди ми́ні любо, мило о́чїцями зве́сти. н. п.
- Глазе́товий** = златогла́вий, е́ріброгла́вий. — Купи́в купу́ш е́ріброгла́вий і сїдницю злато́главу на табі́ї. Маркович. С. З.
- Глазе́тъ** = злато́глав, е́ріброгла́в. С. З. Аф.
- Глази́ровать** = 1. гля́нцюва́ти.
2. поли́вати (сахарем з яє́чним білком пиро́г, то-що).
- Глази́ще**, ча́стше: глази́ща = банькі́. С. Аф. Ш. — Хоч нема о́чей, так є́ ті ямки, де бу́ди баньки. н. пр. — Чого ти так бѣ ки дмеш? С. З.
- Глази́ща** = 1. рос. *Euphrasia officinalis* = ве́рес лугови́й, сьві́чка. С. Ап.
2. я́мка (в о́кові, д. пр. під с. Глази́щ
- Глазної́** = о́чний (так саме в булгар., ські́й, серб. і польські́й мові.).
- Глазо́къ** = 1. о́чко, о́ченько. — Мп. Гла́з-ки = д. Глазе́нки. — Дѣла́тъ гла́зки = о́чима стрі́ляти, бі́сики пуска́ти. — О́чима і стрі́ляє і благає. н. пр.
2. мп. Гла́зкі́ (у рослин) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живе́ць. — Диво, що на березині бру́ньки. н. пр.
3. (в улику) — ві́чко.
4. (у перестю, камінь) — о́чко. — Поко-чу а перестю, він о́чком оберне́ть ся. н. п.
- Глазо́мѣръ** = о́комі́р. — Глазо́мѣрно, на глазо́мѣръ = на о́ко, наглядце́м, на-глядці́. — Ве́рний глазо́мѣръ = німе́цьке о́ко. (Мал.).
- Глазу́нъ** = 1. д. Глаза́стый.
2. роззя́ва (С. Л.), зїва́йло, га́ва (С. З).
- Глазу́ня** = 1. о́ката, банька́та; бачу́ча бистроо́ка. — Я́йчница глазу́ня = я́єшня не розбо́втана, випускна́.
2. роззя́ва, га́ва (про жі́нку).
- Глазу́ра, глазу́ръ** = поли́ва (С. З. Л.), по-лі́во, по́кіст.

Глазурить = поливати. — **Глазурений** = поливаний, поливаний. — **Иди, иди, дощучку**, зварию тобі борщичку в поливанні горічку. н. пр. — Та візьмемо кухлі старі, поливанні, горілкою паливані. В. Ш. — **Поливана миска**. С. З.

Глазъ = 1. око, очко, мн. очі, очіці, оченіята. — У свідка очі як у дідька. н. пр. — **Глаза большіе, на выкатъ, витаращенные** = великі очі, баньки, вирла, витрішкуваті, (з такими очима) — **ока́тый, банькатый, банькач, вирля́тый, вирлобый** (С. Аф.), **витрішкуватий, вірячкуватий, лунатий**. (С. Л.). — **Г. вна́лые** = ямкуваті, заналі очі. — **Г. гно́ящеся** = капріві, (з такими очима) — **кислобый** (С. З.). — **Г. подслѣповатые** = підсліпуваті, сліпні, сліпаки. — А повилазили б тобі сліпаки. Фр. — **Г. зор́кіе** = зіркі, бачучі, бістрі очі, (з такими очима) — **зіркий, бачучий, бистроо́кий**. — Мої очі бачучі. Чапч. — **Аза въ глаза не зва́еть** = ні бельмеса, ні бе, ні ме, а ні же. — **Вроса́ться въ глаза** = впадати в очі (і д. ще під сл. **Броса́ться**). — Одійшов я, щоб не пад міру впадало в очі, як... Вар. — **Въ глаза** = в вічі. — Не за очі, а в вічі. — **Глаза закры́ныи** = сліпма, осліп. — **Глаза разобѣжались** = очі забігали. — **Глазъ не кажетъ** = очей не показує. — **Глазъ на глазу, съ глазу на глазу** = віч-на-віч. очі на очі, на самоті. — Зостав ся з ним віч-на-віч. — Стану з ним на самоті. **Забѣга́тъ въ глаза** = занобігати ласки, ластити ся. — **За глаза** = 1. за очі, по за очі, по завіч. — В вічі одно говорять, а за очі зовсім друге. 2. падто, за падто. — Сього за падто буде. — **Колотъ глаза** = цвѣкати, тикати в очі, в вічі. — **Куда глаза глядѣтъ** = свѣт за очі, за очима. — Доведеть ся піти свѣт за очі. — Як маю я журити си, докучати людям, піду лиш я свѣт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Налѣтъ глаза** = залити очі, налити ся. — **На глаза́хъ** = на виду, перед очима, на віч, у очевидячки, у очевидьки. — Вхопили вочки, та й зїли у очевидячки дошачка. н. к. — **Оки́нуть глазомъ** = окинути оком, озирну́ти. — **Откры́тъ кому́ глаза** = розказати по правді. — **Плюну́тъ ему́ въ глаза** = плюнув йому межі очі. — **Протерѣ́тъ глаза́ чему́ нибудь** = про-

ціндрити, промантачити, прогайнувати. — **Він давно вже проциндрив ті гроші.** — **Пустѣтъ пыль въ глаза** = туману пустити. — **Ня́лѣтъ глаза** = вирячати очі, витріщати очі, витріщати ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распустѣтъ глаза** = загавитись, гави ловити. — **Свой глазу** = своє око, свій догляд. — **Своими глаза́ми** = на свої очі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкнѣ́лись глаза** = склепили ся. — Ой рада б я, дити мов, прибути к тобі — склепили ся карі очі і уста мої. н. п. — **Слѣдѣ́тъ глаза́ми** = зорити, насті очі, очима. — Так і біга за ним, так і зорить. — Очима пасу на всі боки. Фр. — **Съ глазу** = з очей. — Біг, біг, поки і з очей згустив. н. к. — **Прочъ съ глазу** = реть з перед очей. — **Съ глазу долѣй, изъ сердца вопъ**, н. пр. = як з очей, так і з думки. н. пр. — **Темно, хоть глаза вы́коли** = хоч в око стрѣль. — Так темно, хоч в око стрѣль. — Хоч в око стрѣль собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щу́ритъ глаза** = жмурити, шүлити, прискаляти очі. — **Глаза шіре брѣха**, н. пр. = завидючі очі. — **Ни въ одно́мъ глазу́, хоть бы въ одно́мъ глазу́** = а ні же, ні трішечки. — Нили разом однаково, ті два пипісенькі, а цей — а ні же. — **Хлопа́тъ глаза́ми** = лунати очима. С. Л. — **Давать волю глаза́мъ** = запустіти очі.

2. урі́к, уро́к, уро́ки, вро́ки. С. Ш. З. — **Тьфу! уроки на сороки**, а помисли на коромисли. н. зам. — **Сн баба злизує від уроків**. С. З. — **Дурно́й глазу** = урічливі очі. С. Ш. — **Отъ глазу, съ глазу** = з очей, від уроків. — Дитина від уроків не здужав. — **Се йому з очей так стадо си**.

3. **Глазу́ вороній** = д. Волчя ягода.

Глазыньки = д. Глазєнки.

Глазѣ́тъ = гави, гави ловити, витрішки продавати, купувати. — **Ходить по улиці, гави ловить.** — Чого він туди пішов? — А так — витрішки продавати. (У пишх письменників слово **Глазѣ́тъ** аживаєть ся часом і проого в знач. дивити ся, глядіти).

Гланда, частіше мн. **гланды** = залоба, залоби, гүля, гүлі. — **Напухли залози на шиі**.

Гласи́тъ = казати, мовити, говорити.

Гласность = гласність, явність.

Гласный, но = 1. гласний, явний, вістний (С. Л.), прилюдний, но (С. Л. З.).
2. голосний (грамат.). — Голосна буква.
3. гласний. (Вибірний в земстві або в міській раді).

Глауберова соль = аглицька сіль.

Глашатай = вістун, оповістник.

Глева, глевъ = слизота (на рибі).

Глезкий = склизкий, слизкий, сковзький. — Хоч близько, та слизко. п. пр.

Глезна = д. Бёрце.

Глентвейнгъ = вино, зварене з корінням і цукром (на взір української варенухи).

Глётчеръ = ледо́вєць. С. Жел.

Глидина = д. Воярышникъ.

Гліна = глина, (глевата, червопєнька) — глей, поб. — глею́ка. С. Л. Аф. (гончарська для розмальовування посуду, сіренька) — побіл, (червопєнька) — черві́нка, (фаянсова) — мула́. С. Л. (Шматок глини від печі) — печина. — Лежить милій у перепі, як печина у понелі, п. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — глиняник. — (Місце, де добувають глину) — глинище.

Глинистый = глинястий. С. З.

Глинища = глинище. — Пішла копати глину, а глинище й завалилось.

Глинобитный = (про будову) лямпа́чний (зроблений з лямпачів, себ то кудків соломки з глиною). — Хата лямпа́чна.

Глиствейнгъ = д. Глентвейнгъ.

Глиняный = 1. глиняний, (з наленої глини) — черепя́ний.

2. глинястий (про колір).

Глиста, глестъ = глест, глистю́ка (С. Аф.) глестю́к.

Глестникъ, рос. = 1. *Solanum dulcamara* L. — вовчі ягоди, глестя́к, надгінник, паслі́н, пасльо́н. — 2. *Artemisia absinthium* L. — полінь. — 3. *Tanacetum vulgare* — пійжмо, пійжма, павороти́ш, навороте́нь, навроти́ч, привороте́нь, корова́й, шальник. С. Ао.

Глестница = д. Глестникъ 3.

Глестовникъ = д. Глестникъ.

Глестякъ = д. Глестникъ 1.

Глогъ, рос. *Cornus sanguinea* L. = свиді́на, свідва, спиж. С. Ап.

Глодаты = глядати, жвакувати, гризти. лигати. — Ви кусайте, ви глядайте, тільки мене не займайте. п. п. — По тернах, по балках жовту кість жвакували. п. д. — Тільки кусай, скільки можеш лигнути. п. пр.
Тоска гложеть = журба́ сущить, сум обня́в.

Глотание = глитання, ковтання.

Глотать = глитати, ковтати, глігати. — По три акафисти в день читає, а по чоловіку глитає. п. пр. — Не говіючи, не болявши дар коштує. п. пр.

Глотка, алат. *Larynx* = ко́вка, пелька. — У ситого пелька без дна. п. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не дізе. п. пр. — Щоб тобі глєтвяком пельку заткнути. С. Л. — **Заткнути глотку** = заткнути пельку, зацінити, зацітькати. — **Распустить глотку** = розпустити губу, горлянку. — **Во всю глотку** = на все горло.

Глотнуть = глитну́ти, ковтну́ти.

Глотокъ = ковто́к (С. З. Л.), го́льк. — На один ковток стає.

Глотъ = 1. д. Глотка і Глотокъ.

2. гліта́й, жмі́круа. — Се такий глітай, що з живого сім шкур облунить.

Глохлый = глухий.

Глохнуть = 1. глу́хнути, недочувати. — Він став недочувати.

2. пустіти, глушити ся.

Глохтаты = жлуктіти. С. Аф. З. — Бач, як вони брагу жлуктять. С. З.

Глохтунъ, глохтуна (спільн. р.) = 1. прожора, ненажерливий; пия́ниця, жлукті́й (С. Аф.).

2. гікало. — Оце ще гікало — на всю хату гікає.

Глохть = д. Глотокъ.

Глубже = глі́бше, глі́бче. (С. Л.) — **Становиться глубже** = глі́бшати.

Глубина = глибина́, гліб, глібочина́, глібочи́нь, глібо́кість, мн. глібоко́сти. С. Л. — Велика риба по глибу ходить. п. пр. — Розпусти си синє море в своїй широкості, пекай же я жити скінчу в твоїй глібоко́сті. п. п. — **Въ глубину́, глібною** = у глі́б, в глі́б, углі́бшки, вглі́бшки, навглі́бшки, завглі́бшки. — Ти глібоко у глі́б твердий корінь пусти, піда в гору розкинь, та рости і рости. Оп. Мирний. — Канава аршин завглі́бшки.

Глубокий = глібо́кий, (доволі) — глібо́ченський, (дуже) — глібо́ченийний, глібо́чезний. (На правобережній Україні чується м'яка вимова, немов: глі́бокий.) — **Глубокая старина** = давня давні́на. — **До глубокой ночи** = до пізньої ночі. — **Въ глубокую осень** = саме в осєні́. — **Глубокая печаль** = тяжка́ туга, журба́ пєкуча. — Обняли мене думки та гадки, та журба пєку́ча М. Вовч. — **Глу́**

бокая тишина = надзвичайна тиша.
 — **Глубокій поклѡнь** = низький поклін, уклін. — **Глубоко** = глибоко. — **Глубоковатий** = глибоченький.
Глубокомислений = високодумний, глибокомислячий. (С. Парт.).
Глубоконекъ, глубоконько = глибоченький, глибоченько. — А чи тут глибоко? Та таки глибоченько.
Глубокость = глибокість. (Пр. д. під сл. Глубина).
Глубочайший = найглибший.
Глубь = д. Глубина.
Глуда = скиба, брила. — Брила спігу, солі, льоду. С. III.
Глузгъ = кутѡк, кутѡчок (в окові).
Глумительный = глумливий.
Глумиться = глумити ся, глумовати, глумовати, кепкувати, кпяти ся, шкилити. — Голови на шаблі здимали, довго глумовали. п. д. — Си багата жидова з вас глумом глумув. К. Б. — Багатою, губатого дівчина шулує, надо мною сиротою смієть ся, кепкує. К. III. — Ой знати, знати — хто з кого кпяти ся, дальше сідає, чортом дивить ся. п. п. — Люди добрі, не глузуйте з мене, що я вам подіяла. С. З. — Бо там з тебе будуть глумовати. п. п.
Глумленіє = глум, (С. Аф.), глумовання, глуми, глумування (С. Л.), кепкування (С. Л.), посьміх (С. З.), шкільки, посьміховище. (С. З.). Підняли його на глум, на глуми. — З посьміху люди бувають п. пр. — Чи я на посьміховище їм здав ся? Номис. С. З.
Глуендйя = дурень, дурніло, дурандас, дурбас. С. Аф.
Глуеный = дуренький, дурник. С. Аф. — Раденький, що дуренький. п. пр.
Глуенхонекъ = дурнісінький.
Глуецъ = дурень, дурний (С. Аф.), йболоц (С. З.), бевзъ (С. III.), кеп. (С. З.) — Дурень думкою багатіє. п. пр. — Гулий, дурцю, до плоту, коли бере охота. п. пр. — Який бо ти бевзъ і справді. К. III.
Глуитъ = дуріти. С. Аф.
Глуоватый = дуріенький, дуроватий, придурковатий (С. З. Л.), придурок (Чайч.), пришелепуватий (С. З.), недоумкуватий, недоумок, прибитий на цвѣтѣ (С. Пав.), прищипуватий, безклѣнкий. — Чому дуба не рубати, бо дуб дуплятий, чому хлѡпців не дурити — вони дуроваті. п. п. — Він з роду придурковатий. — Він якийсь на цвѣту прибитий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрячого. Куліш. С. З.

Глуѡсть = 1. дур, дурість, дуровання, дурощі, дуранляси. — Та він се зробив так собі — з дуру. — Не Боже караниш, а своє дуровання. п. пр. — Що нами ті за дуранляси такі виробляють. п. к.
 2. дурниця, бриднйя. — Ой, Грицю, не вдавай ся у дурницю. п. п. — Бриднйя... а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. III. — Нічого й згадувати за таку дурницю.
Глуѡый = дурний, безглуздий. (С. III.).
 — **Глуѡйший** = дурніший. (С. Аф.). — Великий як світ, а дурний як слід. п. пр.
 — **Глуѡъ какъ пробка**, п. пр. = дурний як пень, як колода. п. пр.
Глуѡышъ = 1. дурень, дурник. С. Аф.
 2. шт. *Procellaria glacialis* і *Suna bassana*.
Глуѡытъ = дуріти (С. З.), дурішати (С. Л.), туманіти, безглуздити, дуріти. (С. Аф. З.). — Голова туманіє та дуріє. С. III.
Глухърка = 1. (про жінку) — глуха, глушка (С. Аф.), глухъ тетеря. — Чи ти, кумо, глушка? — Та були вушка, та різник поодрізував. п. пр.
 2. (самиця шт. *Tetrao urogallus*) — глушиця, тетеря (спільн. р.), тетірка, тетеріця. С. III. — Легіла тетеря, не вчора тетеря, упала в лободу, шукало не знайду (п. з. — бжолка).
 3. гасійко (що кладець ся на кобилку скрипки, щоб трохи приглушити голос). С. Пар.
Глухъръ = 1. (про чоловіка) — глухий, глухър, глушко (С. Аф.), глуха тетеря (сп. р.).
 2. шт. *Tetrao urogallus* — глухър (С. Аф.), глушець, тетеря (сп. р.), тетерук. С. III. — Як дома кури, так у лісі тетері. п. пр. — Глухий, як тетерук. п. пр.
 3. гриб *Boletus edulis* — боровик, білий гриб. С. Ап.
Глуховатый = глухенький, приглухуватий, глушко.
Глухой, ая = глухий, ха; глушко, глушка. — Він зонсім глухий — нічого не чує. — Глухий голос. — Глухий дзвін. — Глухе вікно. — Глуха стѣна (без вікон і дверей). — **Глухоє мѣсто** = глушина. — Там така глушина, що й чоловіка не побачиш; (в лісі) — гущина, гущавина. — Заліз у гущавину, що й вийти трудно. — **Глухая ночь, полночь** = глупа ніч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — От саме у глупу ніч прибігав чорт. п. к. — **Глухая крайна**, рос. *Lamium album* L. — глухъ, біла кропива. С. Ап. — **Глухой тетереви** = д. Глухър 1. і 2.

Глухо́нець = д. Глухова́тий.

Глухоп'я́мий = глухоні́мий.

Глухота́ = глухота. С. Аф.

Глуши́ть = глушити.

Глуши́ща = 1. рос. *Lamium* — глуха́ кропива́.

2. д. Глуха́рка.

Глуши́йкь, глуши́якь = 1. густий, глухий ліс.

2. д. Глуха́рка 3. і Глуха́рь 2.

Глушь = глушина́, (в лісі) — гущина́, гушавина. (Пр. д. під сл. Глухо́й).

Глыба = скиба (С. Л.), брила (С. Л. Ш.), груда (С. Аф.), мл. груддя́ (С. Аф.). — Груда спігу. С. З. — Одвернув велику скибу землі. — Брида льоду. С. Ш.

Глыбі́стий, глыбова́тий = брилі́стий, груді́стий, грудкий.

Глыбодро́бь = грудобі́й, коток.

Глы́бка, глы́бочка = гру́дка, гру́дочка.

Глыбі́стий = соковитий, сочистий.

Глы́нь = сік.

Гло́коть = кúркати, белькотати. С. Л. (Прокрик індіків).

Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води двичиповка пливе. Гул. Арт. — Глузилась верина з болога, аж гульк! і сама в бологі. п. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день неведик. п. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Гляди́лки = д. Глаза́.

Гляди́ніе = 1. гляді́ння, вигляда́ння.

2. догляд. (С. Аф.).

Гляди́ть = 1. гляди́ти, дивити ся, спогляда́ти; вигляда́ти; (заздрісно) — очі порива́ти, па́сти. — Ой Василю, Василю, любая дитино! Як ти ідеши сивим кошем, дивити ся мило. п. п. — Хиліте ся густі дози, відкиль вітер віє: дивіте ся карі очі, відкиль милий іде. — В скринях од покійної Горшини добра скільки засталося, а і тільки очі пасу. Старицький. — На чужий коровай очей не поривай. п. пр. — Ой вииду я на гору крутую, стаю, гляну, подивлю ся на річку биструю. п. п. — Гляди́ть во всі́ глаза́, гляди́ть вь оба́ = пильно гляди́ти на чеку́ бути. Гляди́ть вь погла́за, скво́зь пальцы́ = потура́ти, не зверта́ти ува́ги, мов не бачити, крізь пальці́ дивити ся. — Гляди́ть кому́ вь глаза́ = загляда́ти, запобіга́ти ла́ски. — Гляди́ть вь землю́, во гробь́ = на ла́дан ди́хати, однією́ ного́ю в домови́ні. — Того́ и гляди́ = так і диві́сь, от-о́т. — Хмара нависла,

от-от дощ піде — Ідемо по косогору, так і дивись, що перекинемось. — Гляди́, гляди́ючі́ = дивля́чесь.

2. догляда́ти, диві́ти ся, гляди́ти. — Си бабуся у нас доглядає за дітьми

Гляди́ться = диві́ти ся, видивля́ти ся. — Дивіть ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляється си на себе?

Гля́нець = гля́нець, лиск, блиск.

Гля́нуть = гля́нути, спогля́нути, подиві́ти ся, зирну́ти, очі́ма зве́сті. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченьку, ти мій серденьку. п. п. — Ой вииду на гірку, та спогляну на зірку. п. п. — Зірри сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Глянцова́ть, гля́нчать = гля́нцюва́ти, полі́ровати.

Гна́ть, ся = гна́ти, ся, гоні́ти, ся (С. Аф.), ганя́ти, ся, уганя́ти, ся, за..., ту́рїти, тура́ти (С. Ш.), виганя́ти, виго́нїти. — Гнаги череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третій брат піший за кішми братами уганив. п. д. — Вони мене гоном гонять з хати. — Ігнатко безплатно з гори свийї турить. п. з. — гребі́нець. — Коли чують, аж за ними женеть ся змія. п. к

Гнесті́, гнесть = даві́ти, му́лити, ті́снити (С. Ш.), гні́їти, гні́сти, нагні́тати (С. Л.), сті́ска́ти. — Ніхто не знає, чий чо́біт му́лить. п. пр. — Нема жого миленького, жаа́ ду́шу сті́скає. п. п.

Гнету́ха, рос. *Lychnis vespertina sibth.* = кукі́ль. С. Ал.

Гнету́чка = гні́тю́чка (лихоманка).

Гне́ть = 1. гні́ї; ті́ск, ті́скання. — По́кала сир під гні́т. — Під-ті́ском гори́.

2. рубе́ль (С. З.). — Треба добре увизати рубель, щоб часом спопи з роза не злізли.

Гни́да = 1. гни́да, (мертва) — мокли́ця (С. З.).

2. орі́х кедрови́й (на річці Печорі).

Гниле́ць, гнилобо́й = гниле́ць (хвороба у бджіл і цвіль в льохах, вохких хатах і т. д.).

Гни́ловати́й = гниле́нький, гнилува́тий. — Гни́ловате́ся гру́ши = гни́лиці́, гни́лички.

Гнило́й = гни́лий, (про дерево) — тру́хлий, трухля́вий, потру́хлий С. Ш., (про ово́ці) — гни́лий, гнилобо́кий. — Очі́ свія́тять ся, як трухле́ дерево у восекі. І. Галка. С. З.

Гни́лость = гни́лізна.

Гнилу́ха = трухля́вина, трухля́тина, трухля́, трухли́на. С. Ш.

Гнилу́ша = гнилю́к і д. Гнилу́ха.

Гнилу́шка = 1. д. Гнилу́ха і Гнилу́ша.

2. гриб *Agaricus sulphuratus* = скрипу́ха, трут, порохо́нб.

Гниль = гниль, гниля́тина, гни́л'я, гниля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́тина, трухлі́сть, трухло́, трухлі́на, трухва́, поро́хній, (про солому) — мерва́, гни́й. С. Л. III. — Як при́йде Ілі́н (20. липня), то паробє гни́ли. н. пр.

Гниль = гни́л'я, гниля́ччя. С. Л.

Гни́льк = гни́люк (про чоловіка).

Гни́ть = гни́ти, гно́ти си, гни́сти, (про дерево) — тру́хнути, трухні́ти, трухля́віти, тлі́ти. — Одежа гно́ть си на до́ці. С. Л. — Потрухли́ чума́цькі вози́ і запози́ (перевелась чумачка) н. пр.

Гни́єніє = гнио́ння, гни́т'я (Чалм.).

Гно́єви́ца = гни́л'я горя́чка.

Гно́єніє = гнио́ння.

Гно́єтече́ніє = гно́єте́ча.

Гно́єць = д. Ве́редь.

Гно́й = гни́й (з болячки, уривки, те ж саме товари́чий і кіпєцький по́свід).

Гно́йни́к = д. Ве́редь.

Гно́йли́вий, гно́йний = гно́йови́й, гни́лий.

Гно́йть, ся = гно́ти, ся, (про о́чі) — за́киса́ти, капрува́ти.

Гно́йче́сть = гни́ючі́сть.

Гно́йчи́й = гни́ючи́й.

Гну́са = гугня́вий, а, гугни́вий, а (С. Аф.), гу́пка, гу́ня, гу́нявий, а, говза́тий, говза́.

Гну́са́вить = гугня́вити, гугни́вити (С. Аф.).

Гну́са́вий = гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий, говза́тий.

Гну́са́рь, гну́са́ря = д. Гну́са́.

Гну́єти́ = д. Гну́са́вить.

Гну́єли́вий = д. Гну́са́вий.

Гну́єно́сть = гидо́та, паску́дство, гидкі́сть, брідкі́сть, мерзо́та.

Гну́єний, по = гидки́й, паску́дний, пога́ний, брідкий, мерзе́ний, гидко, брідко, паску́дно.

Гну́єни́й = д. Гну́са́вий.

Гну́ткі́й = д. Гни́кий.

Гну́ть, ся = гну́ти, ся, згні́ати, ся, хилі́ти, ся (С. З.), ко́цюрбити, ся. — Вію́ть вітри, вію́ть бу́йні, аж дере́ва гну́ть ся. Їот. — Хилі́те ся гну́ти ло́зи, віді́ль вітер віс. н. п. — **Гну́ть ко́лышки** = д. Бала́гу́риг. — **Гну́ть** непара́нення ду́ги = ро́бити що́ абі́-як, на́швидку́ ру́ку або живоси́лом.

Гну́та́ть ся = гидува́ти, греба́ти, гребу́-

вати, брідити ся. С. Л. III. — С ким зна́єсь, водивсь — те́пер гиду́ють мно́ю. К. П. — Ві́н греба́є мо́їм хлі́бом-сі́лю. С. Л.

Гни́ва́ть ся = гни́вати ся, гни́вити ся, покла́дати гни́в, злува́ти, се́рдити ся, ре́мствува́ти, (дуже) — лю́товати (С. З. Л.), ва́жкім ду́хом ди́хати. — Ди́ти пла́че, а ти не коли́неш, все на мене ва́жкім ду́хом ди́неш. н. п.

Гни́ва́ти́ = гни́вати, се́рдити.

Гни́вли́вий = гни́лий, се́рдити́й.

Гни́вни́й = гни́вий (К. Б.), се́рдити́й, лю́тий, злі́й, розгні́ваний.

Гни́въ = гни́в, гни́вання, се́рце, пере́се́рд'я. (С. З.). — Ска́зав з пере́се́рд'я. — Ві́н на до́го се́рце ма́є. — **Гни́въ Бо́жий** = ка́ра Бо́жа, ка́ра Го́споде́ва. — А я живу́ я Бо́га в ка́рі, не дав ми́ні Го́сподь па́ри. н. п. — **Гни́вомъ за́палать** = ски́н'ити, розлю́товати́сь.

Гни́дко = кі́нь гни́дої ма́сти, гни́да́ш.

Гни́до́й = гни́дий.

Гни́зд'я́ще = гни́здо, кубло́.

Гни́зди́ть ся = гни́здити ся, мості́ти ся, ку́блити ся, куко́блити ся. С. Л. З. — Ку́блити ся, непа́че курка на я́йцях. н. пр. — Ста́ра на во́зі куко́блити ся, непа́че курка. С. З.

Гни́зди́к, рос. *Lamproa Squamaria* L. = петри́в хрест, ма́слянки, ши́раго́вий ряст. С. Ан.

Гни́здо = гни́здо, здр. — гни́зде́чко, ку́бло, здр. — кубе́льце, кубе́лечко; ки́шло, (гадо́че) — гадо́чник, (жа́биче) — жа́бури́ня (С. З., (оси́че) — ку́бушка Ча́йч., (ша́кні) — ша́кні́ня. — Ї́х з одного кубла ма́ти виве́ла. н. пр. — Курка ку́банть ся, а дру́га ви́топче ку́бло. С. З.

Гни́здово́й = гни́зови́й, кубло́вий.

Гни́зды́шко = гни́зде́чко, кубе́льце, ку́бе́лечко. — Ти паса́ливий спарува́в ся і гни́зде́чко ма́сти. н. п. — На́нідала кубе́лечко, де у́тка несе́ть си. н. п. — **Ута́чы гни́зды́шки** = д. Бу́глазъ.

Гни́тья = трі́ска, трі́скі́й, ски́нка, ски́нки. — Ко́му дро́на, то́му й трі́ски. н. пр. — Худи́й, як ски́нка. н. пр.

Гова́рива́ть = д. Гова́ри́ть.

Гове́льний = 1. гівня́ний.

2. пога́ний, паску́дний.

Гове́шка = ка́ве́лок (гівна́).

Говно́ = гівно́, кал, (шті́че) — по́свід, (кі́пєське) — бала́бушки, кружа́лки, (го́вариче, трохи засохле) — кі́зяк, (овече і

козяче) — бі́бки (С. Ш.). — Ти б назби́рала бадабушок, та замісила глину. С. Ш.

Гови́нять = пога́нити, наску́дити. — Не зробив, тільки спаскудив.

Говоре́нє = гово́ріння, бала́кання, бала́чка. — Багато було балачки, та діла мало.

Говори́ть, ся = гово́рити, ся, ка́зати, бала́кати, мо́вити, ся, мо́вляти, промо́вляти. — Добре тому жити, хто уміє говорити. н. пр. — Я не під по два рази казати. н. пр. — Хоч будуть шитати — не буду казати. н. п. — Не мов міні ні словечка, нехай буде гречка. н. п. — Мати сина виражає, тай до сина промовляє. н. п. — Не так швидко робить ся, як мовить ся. н. пр. — **Говори́ть на обумъ** = Г. на-вмани́й, не зна́ти що. — **Г. обни́яка́ми** = Г. на здога́д. — На здогад буряків, щоб дали капусту. н. пр. — **Г. безъ обни́яко́въ** = Г. без соро́ма ка́зка. — **Г. въ носъ** = гугни́яти, бубни́яти, ка́нка́рати. — **Г. сквозъ зубы** = ці́дити. — **Г. себѣ подъ носъ** = мі́мрити, (хто так говорить) — мі́мря, мі́мрій, бу́рмлю. — Ідиж, кажу, не мими́ там під ніс. Гул. Арт. — **Говори́ть вздо́рь** = д. під сл. **Вздо́рь** — **Городи́ть**. — (З бурчанням) — бу́рмота́ти, бу́рча́ти (хто так говорить) — бу́ркун. (З гнівом) — **Гри́мати**, (хто так говорить) — **Гри́мач**. — (З криком) — **Гала́сувати**, **репетува́ти**. — (Голосно та не ясно) — **Гомо́ніти**. — (Гаркаво) — **Га́ркати**, **гаркоті́ти**, (хто так говорить) — **га́ркуша**. — (До кого: ти або ви) — **Ти́кати**, **ви́кати**. — Ти міні не тикай, бо мене царь гудзикати обтикав. н. пр. — (Мліво) — **слебезува́ти**. — (На незрозумілій мові) — **герго́тати**, **герготати́**, **джерго́тати**, **шварко́тати**. — Прийшли Німці під бабші сінці, джеркочуть — джеркочуть і самі не знають що. н. з. — Гуси. — А Лейба — „гершт“ до Рухлі щось гергоче. Гул. Арт. — Все джеркотять, як гуси, по німецьки. Греб. — Що вони говорять, не знаємо, бо по німецьки шваркочуть. Фр. — (Не розбірно) — **белько́тати**, **бельмота́ти**, **ха́ма́рати**, **харама́рати**. — Ви́раючи, ви́н щось белькотав, та хто його зна що. С. Л. — (Не складно) — **варня́кати**, **варзя́кати**, **натя́кати**. — (Не твердо, про дітей) — **лепетати́**, **белько́тати**. — (Не вмюкаючи, часто або осуждаючи) — **пащікува́ти**. — (Поспішаючи і сердито) — **поро́щати**. — (Переслішаючи приказками) — **прика́зувати**. — (Про теж саме) — **тур-**

ча́ти, **торо́чити**, **пра́вити**. — (По старе-чі) — **ша́скати**. — (Разом кільком) — **гомо́ніти**. — (Тихо і неясно) — **мі́мри-ти**, **бубо́ніти**. (Швидко) — **дри́ботіти**, **цо́котіти**, (хто так говорить) — **цо́коту́п**, **цо́коту́ха**. — (Шепеляво) — **шепеля́вити**. — (Шептом) — **шепта́ти**, **шепо́тіти**, (про кількох) — **тишкуют́и ся**. — (Часто: що, що?) — **шо́кати**. С. Л. — **Гово́рїтьсє** = **говори́ть ся**, **мо́вить ся**. — Мова мо-вить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Говору́ливість = балакля́вість, мо́вність.

Говору́ливий = гові́ркий, балакля́вий, ба-лакучи́й, мо́вний. С. Л. — В дорозі това-рищ мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Говору́й = гові́рний.

Говору́й = бала́чка; **базі́кання**, **бала́ся**.

Говору́нь, говору́нья = балакля́й, **базі́кало**, **бала́єник**, **щебету́н**, **цо́коту́н**, **щебету́ха**, **цо́коту́ха**, **горохти́йка**, (про дітей) — **лепету́н**, **белько́тун**, **ха**.

Гово́рь = 1. мо́ва, рі́ч; **гові́рка**, **ві́мова**, **про́мовка**. (Д. під сл. **Акце́нтъ**).

2. **го́мін**. — **Гомі́н**, **гомі́н** по діброві. н. п.

3. **чу́тка**, **погові́р**, **ноголо́ска**, **помо́вка**. — **Полю́била** **Петру́си**, **поговору́ бою** **си**. н. п. — **Про** **вовка** **помовка**, **а** **воки** **у** **ха-ту́**. н. пр.

Гові́льницьк, ца = **гові́льник**, **ця**, **сна-се́ник**, **ця**.

Гові́ніє = **гові́ння**.

Гові́ть = **гові́ти**, **спаса́ти ся**.

Гови́дина = **мя́со**, **гави́дина**, (**волове**) — **воло́вина**, **бичи́на**, (**коровяче**) — **я́лови-чна**. — **Навари́ла** **борщу** **з ялови́чиною** **С. З.**

Гови́жий = **воло́вий**, **бича́чий**, **коро́в'ячий**.

Го́голь = 1. пт. *Anas Clangula* — **го́голь**.

2. **дже́гирь**; **джи́гун**. — **Ходи́ть го́го-лемъ** = **задрівши** **го́лову**, **ки́рку** **гну́ти**, **інди́читись**.

Гого́тати́ = 1. **рего́тати**, **сь**. — **Еней** **з** **па-нами** **рего́тався**. **Кот**.

2. **гукати́**, **гала́сува́ти**.

3. **гелго́тати**, **гелго́тати**. — **Гуси** **гел-гочу́ть**.

Гоготу́нь = 1. **рего́тун**, **ха**.

2. **гелго́тун** (про гусей).

Годи́ни = **рокови́ни**, **роківщина**. — **З** **рокови́ни** **смерти** **Тараса** **Шевченка**.

Годи́ть = **трива́ти**, **жда́ти**, **чека́ти**.

Годи́ться = **годи́ти ся**; **зда́ти ся**, **зна-добі́ти ся**. — **Коли** **небудь** **здасть** **ся** **на** **щось**. — **А** **тютю́н** **та** **лю́лька** **козаку** **в** **до-**

розі звадобить ся. н. п. — **Годітеся** = годіть ся, слід, подоба, пристало. — Так не годить ся робити. — Не слід сьміяти ся лад бідим. — Не подоба зірці без місяця тай зиходити, не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Іскинь, бо не подоба, не пристає очінок до лоба. н. п. — Пристало, як корові сідло. п. пр.

Годічний = роковий, годовий, (про сьвято) — роковий, урочистий, рочистий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої кожної неділі і сьвята урочистого. Б. Н. — В рочисте сьвято. С. З. **Годний** = годящий, гожий, здатний, придатний. С. Л. — На тобі, небоже, що міні негоже. н. пр.

Годовалый = одноліток, годовик, річний, (про бичка, теличку) — буйзок, буйзок, назіжок, (про овечку) — йрка. — А лоша було як приведе, то як годований підсвинок або назіжок. К. Х.

Годовать = лігувати.

Годовік = д. Годовалый.

Годовіны = д. Годіны.

Годовой = годовий, роковий, річний і д. **Годічний**. — Що тепер сьвятий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжляньки гудуть. н. д.

Годовщина = д. Годіны.

Годок = годок, річок. — Та вже тому иї річок і не два минав, як у землі християнській та добра не має. н. д.

Годъ = год, рік, літо. — Рік — не вік. п. пр. — Любив тебе дівчиною, люблю тебе молодичею, — і ще буду сім рік ждати, поки станеш удовицею. н. п. — **Изъ года въ годъ** = що году, що року. — **Годъ отъ году** = кожного року, що году, що року (більше або менше). — **Круглый годъ** = цілий рік, год. — **Полгода** = пів року. — В славнім місті під Хотиним тай у потоку, бать ся Турок із Москалем більше як пів року. н. п. — **Прошлый годъ** = торік. — Була торік пожежа, а й досі пималитину чуть. п. пр. — **Позапрошлый годъ** = позаторік. — **Текущаго года** = сьогорічний, цьогордній, (про телят то-що, що в сім році родилося) — селіток. — **Третьяго года** = позаторік, позаторішній. — Позаторішню весну його лихий поїсе чогось за Десну. Греб. — **Въ текущемъ, минушемъ, истекшемъ году** = сьогороку, минулого року, торік, в сім році, в минулому році.

Головь = риба: а) з породи коропів Squallus cephalus — ГОЛОВЕНЬ, б) з породи Mugil — лобань або лобас.

Голбець = 1. комірка (в хаті, коло печі, з сходами в льох під підлогою хати).

2. лежанка.

Голенастый = гомілатий, цибатий. — Такий жиравель цибатий. н. п.

Голенище, мн. голенища = халіява, халіява. — Не дивись, що забродивсь, аби халів не покаляв. н. пр. — Видно пана по халявах. н. пр.

Голень = д. Бєрце.

Голенький, голёхонекъ = голенький, голісінкий (С. Аф.), голюсенький. С. Л. — **Голенький охъ!** а за голенькимъ Богъ, н. пр. = за сиротою і Бог з калітою н. пр.

Голізна = голізна.

Голік = деркач, (С. Аф. З.), дрипач (старий віник).

Голить, ся = голіти, ся.

Голіца = накожня (рукавиця з одним пальцем).

Голічок = 1. деркачик.

2. рос. *Thlaspi arvense* L. — вередник, волоскі, дзвонець, талабан, чорне ребро (укр.), білиця (гал.). С. Ап.

Голкотні = гук, грюк, грюкот, стукот, грюкотня, гуркотня, гуркотнеча.

Голобородый = голобородий, голобородько, безбородько.

Голобрюхий = голопүзий.

Голова = голова, (здр.) — голівка, головошка, голівонька, (побільш.) — головешка. — **Всему дѣлу голова** = привідця, в цім ділі голова. — **Какъ спѣтъ на голову** = несподівано, не ждано — не гадано. — **Мертвая голова** (метелик) = летючий паук (н. о. Малорус. нар. пред. і розкази.) — **Ломать голову** = морочитись. — **Мылить голову** = милити чуба, скребті моркву. — **На голову розбитъ** = до ногі, до шийнобити. — **Очерть голову** = на бєліш, (Фр.), на одчай. — **Потерять голову** = спантелічитись. — **Пришло въ голову** = спало на думку. — **Сложитъ голову** = наложити, накласти головою. — **Щоб наложити зрадиня головою**. н. п. — **Сломъ голову** = стрімголов, прожогом. — Не розбравши броду, не лізъ прожогом в воду. н. пр. — **Сколько головъ, столько умовъ**, н. пр. = що голова, то й розум. н. пр. — **Съ головъ на голову** = всі до бдного. — **Съ головъ не выходитъ** = з думки не йде, не спадас, не сходить.

— Стріжена голова = гіря. — Забалажа гіря кісичків, п. пр. — Сорні голова = шибеник, шибай-голова. — Головою вище = на цілу голову вище. — Повѣсити голову = похнюбити ніс. — Жити одною головою = бурлакувати. — Срізати голову = засоромити. — Съ болшой головы на здоровую, п. пр. = викувата діжа, що не йде на ум іжа. — Швець заслужив, а ковалія повісили. — Слюсарь прокрався, а ковалія покарали, п. пр. — Бей въ мою голову! = я за все одвічаю. — Голова городской, волостной і т. д. = голова міський, городський, волостний і т. д. — Служить головою = головувати. — Головы = пришиви (у чобіт). — Въ головы = під голову.

Голованить = рубати, відрубувати голову (птиці).

Голованъ, голованья = головань, головатий, а, головко, головач. С. Аф.

Головастькь = 1. д. Голованъ.

2. рос. *Corydalis solida* — ряст, петрушковий ряст. С. Ан.

3. пугаловок, ополоник. С. Л. З.

Головастый = голова́тый, (про рослину) — головистий. — Капуста голова́ста. Маи. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий, п. п.

Головачъ = 1. д. Голованъ.

2. д. Бабака 5.

3. д. Адамова борода.

Головашки = передок (у санок).

Головѣнка — голівка, голівонька, голівонька. — Голівонька моя бідная, в мене пенька та не рідная, п. п.

Головѣзна = голова́, головѣшка (риби).

Головіца = 1. ма́ківка (головка маку).

2. луска́ (ляляних головок).

Головіща = головѣшка.

Голови́ще = верх, верховина (річки, яру, балки).

Голо́вка = 1. д. Головѣнка.

2. (у рослині) ГОЛОВКА, п. пр. головка часнику, у мака — ма́ківка.

3. чоло. — Дав пайкрацу пшеницю, саме чоло.

4. (у шильки, гвіздка і т. д.) — ГОЛОВКА, (у деяких інших річах) — булава́, га́лка.

5. Головки = пришиви (у чобіт). — Пѣтушки головки, рос. *Lanius pugnax* L. = краса́на кропива́, ша́ндра. С. Ан.

ГОЛОВЪ = д. ГОЛѦВЪ.

Головной = голівний, голівнячий. (С. З.).

Головний = 1. головѣшка, (з іскрами) — гагага́н, гагага́н. — Курить димок, головѣшка то там то сям тліє. Аф.

2. рос. *Lolium temulentum* L. — кукі́ль.

3. з породи грибків *Ustilagineae* = за́на́ (С. Л.), сажка.

4. гадю́ка.

Головокруже́ніє = головокру́т, запаморо́чка. (С. Пар.).

Головоломка = моро́ка.

Головоломный = морочний, морочливий.

Головоломщина = моро́ка. С. З.

Головоломъ = 1. моро́ка.

2. рос. д. Боліголовъ і Бѣшеникъ 1, а.

Головомойка = вимо́ва, го́нка. (С. Л.).

Задать головомо́йку = намілити чу́прину, чу́ба.

Головорѣзъ = шибеник, шибай-голова́.

Головопитъ = д. Глуноватый.

Головочка, головушка = д. Головѣнка.

Головчатый = голівчастий.

Головѣжки = д. Голова́шки.

Голода́ть = голодува́ти, голода́ти. (С. Аф.).

Голоде́рь = глута́й, жмі́крут.

Голодненький, голоди́хонекъ = голоди́ненький, голоди́сненький.

Голодний = 1. голо́дний. — Голодний — як медликова курка, п. пр. — Ситий на голодного не сподає. п. пр.

2. перодю́чий, неврожайний, голо́дний, недорі́дний. — Неврожайне літо. — Перодючий край.

Голодо́вка, голоду́ха = голоди́вка (С. Л.), голоднѣ́ (Л. Сам.), голоднѣ́ча, голоду́ха. (С. Аф.). — Прийшла ж голоднѣ́ча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерти в голоднѣ́чу і від меча заступити серед бою. К. П.

Голодо́ь = голо́д; безхлі́б'я, недорі́д; д. Голодо́вка.

Голоде́дница, голоде́дъ = ожеле́дница, оже́ледь, голодо́к. С. Л. З. — Ї була оже́ледь і єи г ішов льонѣ́. Греб. — На дворі оже́ледь і мряка. Б. П. — Покръ́тъся голоде́дцей = приоже́лѣдїтсь. — Приоже́лѣдїло, та так погано йти. п. о.

Голоде́рый = голопе́рий, (про пташенят) — голопу́цьок, голоцо́цьок. С. Аф. З.

Голо́нтий = голодра́нець, голодра́бець. С. З.

Голосѣ́стый = голосе́ний, гучний.

Голословный = голосло́вний, бездо́казний.

Голосованіє = голосува́ння.

Голосовой = голосовий.

Голось = гóлос, здр. — гóлосок, гóлосчок. — **Кричати во весь гóлосъ** = на весь рот, на все гóрло, на пуп кричати.

Голосба = гóлосина.

Голоть = д. **Гололédина**.

Голохвастъ = гóлочвáнько.

Голтыль, голтырь = шерпá, шерпéтка (гембель з видовбаним залізцем).

Голубель, рос. *Vaccinium uliginosum* L. = голубецъ, дурійця, лохина, лохачі, піякй (укр.), плухіня (гал.). С. Ан.

Голубенокъ = голубя, голубятко, голубиня, тко.

Голубецъ = 1. синь, сінява. (С. Нар.).

2. гриб *Agaricus violaceus* = синюха, синяк. С. Ан.

3. рос. д. **Башмачкй**.

4. кібець, голубятник.

5. д. **Голбецъ**.

6. танецъ і танок (народний).

Голубізна = блакит, блакиття. С. Л. III.

Голубка = д. **Голубецъ** 2.

Голубиний = голубичий. С. Аф. — Голубячі яйця.

Голубить = голубити, миловати.

Голубіть = голубіти, синіти.

Голубица = 1. голубка. 2. д. **Голбецъ** 2. д. **Голубель**.

Голубка = 1. голубка, здр. голубонька, голубочка. С. Аф.

2. голубка, голубочка, горлиця, горличка, галочка. — Ой чого ти зажурилась, голубка сизенька? п. п. — Ой дівчина горлиця до козака горить ся. п. п. — Чорнивая, чорнобрива, галочка моя! п. п.

Голубоватий = голубенький.

Голубоглазый = синьокій.

Голубой = голубий, блакитний (С. Аф. 3. III.), блаватний. — На кошику вороному, сам у жупані голубому. п. п. — А по надвєсь блакитне небо сталося і сонце йшло, та хутору сьмїялось. В. III. — Як небо блакитне — нема йому краю, так душі пощину і краю не має. К. III.

Голубокъ = 1. голубок, голубчик.

2. д. **Аклій**.

Голубушка = д. **Голубка**.

Голубь, лт. *Columba* = голуб. — **Голубь лєвєной**, С. *palumbus* = припугень. — Припугень воркує. О. Мор. — **Дикій голубь**, С. *turtur* = горлиця. — **Г. дикій**, **каменшан**, С. *livia* = дикій голуб, **дикарь**. **Голубь гонимий**, **чистий** = тур-

ман. С. III. — **Г. воркунь**, С. *tympanisans* = туркот. — Ходить туркот волохатий. С. III. — По масті: сьвітляк, сивак, біляк.

Голубіть = голубіти. — Та і небо скрізь, як глянєш — ясно голубів. Аф.

Голубятниа = голубятина.

Голубятникъ = 1. голубятник.

2. голубийк. С. Аф.

Голубятня = голубийк.

Голый = голій. — Голій як мати пародила. — Такий голій, що ні кола, ні двора. — **Голь какъ соколъ**, п. пр. = голій як бубон, як турецький сьвятій. — **Голая истина, правда** = щіра правда. — **Съ голыми руками** = з порожніми руками, голоруч, голірұч. — Прийди хоч до найбіднішого чоловіка, той не відиривить голірұч, а все хоч що то уткне в руку. Фр. — Такий хабарник, що до його з порожніми руками не ходи. — Він кишує на пого голоруч.

Голытьба = голота, здр. голотонька, голытіпа, сірома, біднота, злидні, ўбіж. — Розжилась голота коло болота. п. пр. — У голоти нема що молоти. п. пр. — Там такі злидні, що кіньку нема чим з пічурки вишати. п. пр. (Д. **Вьднотá** 2.)

Голышъ = 1. голій. — **Голышомъ** = голим, без одєжі бути.

2. голяк, голытіпáка, голіш, голодрáнець, голодрáбець, голоколїнок, голоколїнець, голоштáнько, безштáнько, обідранець, ошáрианець, злидáрь, харляк, харпáк, сірома́ха. — Дайте сьому голышу хоч ложечку кулішу, дайте сьому голоколїнку хоч хлїба шкоршкву. п. п. — Чи пап чи князь, чи вбогий голытіпáка, у мене пана й честь усім однака. К. В. — Елея прочумав ся, прослав ся і голодрабцїв позбрав. Відкїль такі се голытіпáки? Кот. — Як умре багатирь, то йде увєсь мир, а як умре харяк, го тільки один дяк. п. пр. (Д. теж **Вьднiгá** 1.)

3. гáлка (камінець круглий).

4. вїлнво́к (яйце без шкарлупи). С. Аф.

5. рос. *Salvia nutans* L. = ба́бка, бабкі, голіш. С. Ан.

Голь = голїзна. — **Їхать голью** = в санках, без сїгу. — **Їсть голью** = без хлїба їсти.

2. д. **Голытьба** і **Голышъ**. — **Въ голяхъ**, на голяхъ = в бідностї, в убожєствї, в нужді. — **Голь съ претєзіями** = злидні з пєрїєм. — Хоч злидїй, та з пер-

цем. п. пр. — Хоч голий, та в підв'язках. п. пр.

Голькель = 1. жолоб'ок, рівчач'ок.

2. д. Голтыль.

Гольть = 1. голіти.

2. д. Б'днѣть.

Голькъ, голянка = д. Гольшъ 2.

Гольшка = д. Голень і Голенище.

Гольшъ = д. Гольшъ 2.

Гомза = 1. гаман, каншук, калітка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — каншук загубив ся. п. п. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. п. пр. — Де оком не доглянеш, там калиткою долатиш. п. пр.

2. гроші, грошва. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хіба хто підкине. п. пр. — У його чимало грошви.

Гомзіла, гомзіха = жмікрут, грошолул, скупиядія, скупердяга, скнара. С. З.

Гомзула = 1. скиба, скибка, шматок (хліба). — Одрізана скиба від хліба, вже не притулиш. п. пр.

2. д. Гомза.

Гомзуха = д. Гомза.

Гомоза = лепосидячий, непосидячка (спільн. р.), швѣндя (С. Л.), дзіча; невгомоний.

Гомозить, ся = 1. вовтузитись; вертїти ся, крутїти ся.

2. кишїти, комашити ся. — Черви так і кишать.

Гомозий = метушиння, шамотий (С. З.).

Гомонъ = гомін. — Гомін, гомін по дуброві. п. п. — З шипку доносив ся гомін людей.

Гомоюнъ = 1. добрий, роботящий, щирый робітник.

2. д. Гомоза.

Гомдола = ч'овен (всепецкий).

Гонѣніє = гонѣння (К.), утиск (С. З. Л. Ш.), гнобительство. — Що козаки собі за велику прикросць і утиск міли. Скоронад. С. З.

Гонѣць = 1. гінѣць. С. Аф. З.

2. д. Голубъ гоншый.

3. рос. *Sedum acre* L. — гінѣць, молодень, росх'одник, очіток, очітки. С. Ап.

Гонитель, ница = гнобитель, глобитель, ка, напастник, ця (С. Л.), утїскач. С. Ш.

Гонка = гон, гонка.

Гоноббѣль, гонобой, гоноболь = д. Голубель.

Гончарничать = гончарювати. С. Аф.

Гончарный = гончарський.

Гончарство = гончарство, гончарювання.

Гончаръ = гончарь, жінка його — гончариха, син — гончарѣнко, дочка — гончарівна. С. Аф.

Гончий, гонча собака = гончак.

Гоньба = 1. гонѣння, ганяння, гонїтва. (С. Ж.).

2. їзда, розг'он. — Всі коні в розг'оні.

Гонять, ся = 1. ганяти, ся, гонїти, ся, турїти, турїяти і д. Гнаться.

2. переганяти ся, бігати або їздити навипередки.

Гора = гора, здр. — гірка, гіронька, поб. — горїще, горіюка, (без лісу на верховині) — ліса гора, лисог'ор, (з плескатою верховиною) — полонїна гал., (гостра) — гостра могила, шпїль, (васиппа) — могила, р'облениця. С. Л. (верх гори) — шпїль, (боки гори) — згїрря, згїрок, (той, що витикаєть ся) — ш'олба. С. Л. (місце коло гори) — підгїрря. — Ой вийду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п. — Ой підгїрри, підгїрря, накопало кориння. п. п. — Подъ гору = з горї.

Іде, їде в гору, та як їде з гори. п. пр. — На гору = на г'ору, в г'ору.

Подъ гор'ою = під гор'ою, понід гор'ою, на підгїррі. — Ой на горі та женці жиуть, а понід гор'ою, понід зеленою козакі їдуть. п. п. — Не за гор'ами = недалеко, незабаром. — Какъ гор'а съ плечъ = як камїнь з сѣрця, з плечей.

Пиръ гор'ой = бенкет на славу.

Гораздо = дуже, значно, далеко, дов'лі. — Гораздо л'учше = далеко краще. — Гораздо похужѣло = дуже погиршало.

Гораздъ = здатний, здібний, дотѣпний, вмілий, тямущий. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — Кто во что гораздъ = хто що і як уміє.

Горбатѣть = горбатїти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду горбатїти. п. пр. (до жінок).

Горбина = 1. горбїна.

2. об'апол, об'анолок, обз'обі.

Горбистый = горбуватий, горбастий. — У молодого лікаря цвинтарь горбастий. п. пр.

Горбуля = коса з крив'ою р'учкою.

Горбунъ, нья = горбань, горбач, горбатий, та. — Горбатого до стїни не притулиш. я. пр.

Горбушка = окрѣецъ, окрѣйчикъ. — Як о-
крѣецъ на столі, то і душі веселій. н. пр.

Горбыль = обѣпол, обѣполок (С. Л.),
обзбѣл.

Горделивый = гордовитий. С. Л.

Гордецъ = гордун (С. З. Л.), гордій.

Гордиться = гордіти (С. З.), гордувати,
пишати ся, пишнѣти ся; бундѣчити
ся, пишдѣчити ся, чванѣти ся. — Не
одного вік красою у селі пишав єл — він
робітник, він хазяїн, він до всього здав ся.
— Вона вже матірю ходила, уже пишалась
і любила своє дитя. К. III.

Гордовина, рос. *Virburgum Lantana L.* =
гордовина, гордовик, гордіна, чорна
калина, С. Ан.

Гордовый = гордовиний. — Гордовое де-
рево = д. Гордовина.

Гордость = гордість, гордощі, горду-
вання, пишѣ, чванѣ. — Злидні без пишѣ
не живуть. н. пр.

Гордъ = д. Гордовина.

Гордыбачить = чванѣти, пишдѣчити ся,
ишдѣчити ся.

Гордый, до = гордій, ишнний; чванлі-
вий, чванькуватий. — Ой ти дівчино
гордая та пишна, чом ти до мене з вечера
не виийшла? н. п.

Гордыня = д. Гордость.

Гордѣтъ = гордіти.

Гордянка, гордячка = гордівниця. — Ти
дівчино, гордівнице, гордаєш ти мною! Буде
тобі гордування все перед тобою. н. п.

Горе = горе, лихо, біда; жаль, журба,
тѣга, притѣга, смѣток. — Горе, лихо і
біда! не дають за тебе. Кв. — Узяли його
думки та гадки та журба пекуча. М. Вов.
— Та не дай Боже притуги на мою дитину
педуги. н. п. — Повій вітре із темного лу-
гу, розбий, розвій із серденька тугу. н. п.
— **И гора мало** = байдѣжѣ, ні гадки,
і гори покотів бл. — Аби місяць сві-
тив, а про зорі байдуже. н. пр. — Тепер,
братко, тобі ні гадки! Сніп. — **Горе** — му-
зыкѣнтъ = цигѣкач. — **Горе горькое**

= лихо тяжке, тяжар, тяжкий тяжар,
тягар. С. III. — **Горю предаваться** =
в тѣгу вдавати ся. — Не журись, дівчи-
но, в тугу не вдавай ся. н. п. — **Горе при-
чинять** = завдавати жалю, тѣгу. — На
що чужу цілувати, своїй жалю завдавати?
н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти бу-
деш, буде другий. н. п. — **Съ гора** = з го-
ря, з жалю, з журби. — Хиба піду до
річечки, з жалю утоплю ся. н. п. — З
журби як заграв. К. III. — **Съ горемъ по-
нолямъ добить** = розгоріти, розгорю-

вати, загорювати. — Що день загорює,
те в піч прогайнує. н. п. — **Себѣ на горе,**
на свое горе = собі на безголов'я. —
Мыкать горе = бідувати. — **Помочь го-
рю** = залобіти лихови.

Гореваніє = горювання, сумовання, жаль,
журба, жѣра. — Од плачѣ та сумовання
очі потемніли. К. П. — Журбою поля не
перейдеш. н. пр. — З жалю не знала, що
й робити. — Спишу я тугу, великую журу
на тонкий папірець. н. п. — Розійди ся
туга, великая жура по тихих ворогах. н. п.

Горевать = горювати, журити ся, су-
мовати, смутувати, тужити, смутити ся,
вбивати ся, побивати ся, в тѣгу вда-
вати ся. — Не журись, та Богу помолись.
н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то пове
горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись,
знайдеши — не веселись. н. пр. — В частю
не брыкай, в педолі не тужи ніколи. н. пр.
— Горе мій з таким мужом жити, а ще
гірше й без такого тужити. н. п. — Ой ба-
чить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а
як вижду за ворота — від вітру валю ся.
н. п. — Як без тебе тут горюю — прийди,
подиви ся. Кот.

Горевой = бідоласний.

Горельефъ = горорізьба. К. Ч. Р.

Горемѣка = бідомѣха, бідарь, горомѣха,
сіромѣха і д. Бѣднѣга.

Горемѣчный = бідоласний, бідасний,
сердєсний, горомѣсний, бідний, без-
щасний, безталанний, сіромѣсний.

Горенка = горниця, свѣтлиця, кімната.

Горестный = журливий, журний, смутли-
вий, смутний, жанбний. — Чого твоя
журлива мова мойй душі не довідоме? Пе-
трешко. — Мати ж його жалєслива стоїть
під хрестом смутлива. н. п.

Горестъ = журба, жаль, смѣток, тѣга,
печаль, жѣра. — Пресучая тая журба
мене їзсушила. н. п. — Лиха та радість,
по якій смуток настував. н. пр. — Хожу,
нужу, як те сонце в крузі, чи я встаю, чи
лігаю, завше серце в тузі. н. п. — Ви лю-
боці, ви розлуки, гіркая печаль і муки. н. п.

Горецъ = рос. *Polygonum* — **Горецъ птичий**,
P. aviculare L. — споріш, шпоріш, му-
ріг, муріжок. — Косить, браті, спорішу,
тай паварим кулішу. н. п. — *P. bistorta* —
раковий шийки, рачки, лѣвурда. — *P. con-
volvulus L.* — берізка, повійка. С. Ан.

Горекъ = горняк, горяк, горюн (С. З. Л.),
верхѣвинець (гал.).

Горечь = гіркотѣ, гіркість. С. Л. — Про-
изводитъ горечь = гірчити.

Горженіє = гордування.

Горизонтальний = поземий. Гал. - Листи їх не укладають ся поземю, як у наших дерев, а боком до поземю.

Горизонт = обрій, видокруг, небозвод, кругогляд (Лев.), кругозір (Опатович).
Сонце сіло за обрій. С. Л. На політичному видокрузі збирають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висіла чорна хмара. Фр.

Гористий = горяний.

Горіцьвіт, рос. *Lychnis* = горіцьвіт, зірочкй, зіркй.

Горіща = горіще, горюка.

Горка = 1. гірка, гіронька. — Ой вийду на гірку, та спогляну на зірку. н. п.
2. поліції з скляними стінками, де ставить ся коштовна посуда і різні дрібні речі.
3. спускалка. — Бери гринджолу, та ходім на спускалку.
4. Красная горка = провідна неділя.

Горланити = гукати, вигукувати, галасувати, репетувати, горлати (Мал.), зіплати (С. Аф.). — Кричить баба, репетує — ніхто її не ругує. н. п.

Горлань = горлань, горлаї (Мал.), горлоїань, горлач.

Горластий = горлатий.

Горлач = д. Горлань.

Горленка, горлянка, ит. *Columba turtur* = горлиця, горличка.

Горлець = д. Горіць, P. *bistorta*.

Горло = 1. горло, горлянка, дихало. — Во все горло = на все горло. — Заткнути комү горло = заціпити, заціп'ятати, заткнути пельку. — Залити горло = залити очі, нап'ити ся п'яним. — Наступи на горло = з ножем до горла, гвалтом. — Сыть по горло = наїв ся до сдоху, в пельку не лізе.
2. горло, горличко, шийка. — Одбив горло у п'яники. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.
3. гірло. — Дітира гірла затопило. К. П.

Горловина = джерелó. С. Аф.

Горловий = горляний.

Горлодёр = 1. д. Горлань.

2. тютюн або горілка (дуже міцні) — запридох (про горілку).

Горлохв'ят = д. Горлань.

Горлуна, горлуникъ, рос. *Bunias orientalis* L. = грицика, грицик, свербіга, свербігуз, свиріпа, катран. С. Ап.

Горляничко = горличко, шийка (на пр. п'яники).

Горлянка = 1. рос. *Cucurbita Lagenaria* L. = тиква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. *Prunella* = горлянка, суховёршки, *Filago arvensis* L. — горлянка, грудна травка, поліничик. С. Ап.

3. скляна банька з довгою шийкою.

Гормй = гарячє, п'ялко.

Горніло = горен.

Горність = трубач (С. Ш.), сурм'яч.

Горница = горниця, світлиця, кімната.

Горничная = горнишна, покойówka. (Прав. С. Л.).

Горногорішкєт, рос. *Orobis vernus* L. = горішок горобиний, дикій, півники, рапник, сердешна травка, черевички, зозуліні черевички. С. Ап.

Горнішка = пічурка. — Загребн жар в пічурку.

Горнь = 1. горен (у кузнях і гончарнях). Гута (на скляних заводах), гартівня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба, сурма, суремка. — У суремки жалібно вигравали, славу козацькую вихваляли. н. п. — Голос як сурмощка, та чортова думощка. н. пр.

Горний = горовий, гірний, гірський.

Городить, ся = 1. городити, ся, (типом) — тинити. С. Ш. — Городить дичь, чепуху, вздорь = д. під сл. Вздорь.

2. мостити ся і д. Взабираться.

Городишко = містєчко, городок.

Городище = 1. город великий, місто велике.

2. городище. — Викопає кахлю на городищі.

Городий = скраклі, краклі, цурка (С. З.). — Хто у краклі, а хто у мету трає. Боднякскі.

Городовой = 1. городський, городиський, городовий, міський.

2. десятицький, полицейський, городовий.

Городь = місто, город. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п. — Губернський городь = губернія. — Чоловик поїхав в губерню.

Городьба = 1. городіння.

2. горюжа, огорюжа. — Почав горожу городити.

3. язв, язбк. С. Ш.

Горожанинъ = городянни, городянець, городовик.

Горожанка = городянка. — Бєть багато городянок, вибирай любую; ти пац Возний, тобі треба не мене сільськую. Кот. — Чи я з города городночка, чи з деревні поселяночка. н. п.

Гороженіє = д. Городьба 1.

Горюкѡпъ = гірній, горюкѡп.

Горюнитъ = горенити. Мап. — Нечінка са-ма без картоплі горенити.

Горювідный = горюшковатий.

Горюховикъ = горюхвяник.

Горюховина = 1. горюхвиня. С. Аф.

2. горюшина.

Горюховица = горюх (юшка з гороху).

Горюховый = горюхвяний, горюхяний.

Горюхъ, рос. *Pisum sativum* = горюх. — Як горох при дорозі: хто йде, той і вскубне. п. пр. — **Горюхъ журавлиный, воробьи-ный, мышиный, кормовой** = д. Віка. — **Г. гусиный** = д. Воробийний. — **Г. жёлтый**, *Lathyrus pratensis* L. = журав-лині стрючки, горюшок. С. Ап.

Горюшекъ = горюшок. — **Кормовой, воробьиный горюшекъ** = д. Віка. — *Vicia cracca* L. = гадючий, горобиний, горобячий, воробячий, дікий горюшок, патягач. С. Л. (Д. ще під с. **Горюхъ**).

Горюшина = горюшина.

Горюшчатый = горюшковатий.

Горскій = гірський.

Горетати = брати жменю.

Горетка, гореточка = жмійка.

Гореть = жмені, (в дві руки) — пригорш-ня, пригорщ (С. Аф. З. Л.). — Ой посію жита жменю, а другу яменю. п. п. — Не-ма що в жменю взяти. С. З. — Чужого візьмеш жменю, а свого даси пригоршню. п. пр. — Чуже візьмеш жмійкою, то чорт твоє міркою. п. пр.

Гортанный = горловий, горляний. — **Гор-танныя трава**, рос. *Prunella vulgaris* = горляника, суховершки. С. Ап

Гортанъ = горло.

Горюшка = гірка, гіронька.

Горчакъ, рос. *Polygonum persicaria* L. = гірчак. С. Ап.

Горчатъ = гіркнути. — Капуста гіркне, бо не кріпкий росі.

Горче, горчѣ = гірше, гіркіше, гіркіш. (С. Аф.). — Хот гірше, аби инше. п. пр.

Горчить = 1. гірчити. 2. д. **Горюнитъ**.

Горчица, рос. *Sinapis* = 1. гірчиця. — *Sinapis arvensis* L. = свиріца, свиріпиця. С. Ап.

2. гірчиця. (Приправа до страви).

Горчичникъ = гірчишник.

Горчичный = гірчишиний.

Горшенитъ, горшеничатъ = гончарювати.

Горшеня, горшечникъ, ца = гончарь, гончаріха, (що виробляє посуду без поли-ви) — гончарь білий, (поливаву) — по-

судник, (що виробляє миски) — мисоч-ник. — Так їхати з бабами, як гончарю-ві з горшками. п. пр.

Горшечничать = гончарювати. С. Аф.

Горшечничий = гончарів, гончаревий. — Пехай горшки бють ся на гончареву го-лову. п. пр.

Горшечный = 1. горшковий. — **Горшеч-ная крышка** = покринка. — Своя хата — покринка. п. пр.

2. гончарський, гончарний. — **Горшеч-ный заводъ** = гончарня. — **Г. глина** = гончарна. (д. Гліна).

Горший, горше = гірший, гірше, гірш. С. Л. — Та не має гірше так нікому, як бурлаці молодому. п. п.

Горшокъ = горщок, горщик, здр. гор-щечок, горща, горщикок, горщатко, горня, горнятко, (для борщу) — бор-щівник, (для каші) — кашник, кашни-чок, (великий, в котрому зозять рушники то-що) — золітник, золітник, (металіч-ний великий, мідяний) — мідень, мідняк, баняк, (чавунний) — чавун. — **Плавиль-ный горшокъ** = тигель, циліндровий — стовбун. — **Не богі горшки обжигаютъ**, п. пр. — не святі горшки ліплять. п. пр.

Горькій = 1. гіркий. — Гіркий, як полив. 2. бідолашний, безщасний. — **Горькая участь, судьба** = лиха доля, лиха го-діна. — А, побий тебе лиха та нещасли-ва година! — **Горькій п'яница і Горь-кая п'яница** = гіркий п'яниця, — Шинкаровка к чорту дметыла, ще й з чу-маченька сьміється, що гіркий п'яниця. п. п.

- **Пить горькую** = пити без просипу.

- **Пить горькую чашу** = бідувати.

Горький = згіркий, прогіркий. — Ма-сло згірле.

Горькнуть = гіркнути. — Капуста гіркне. С. К.

Горюковатый, горюковскій = гіркенський, гіркуватий. С. Л.

Горюкладъ = д. Гадючий ягоди.

Горюкость, горюкота = гіркість, гіркота.

Горюкохонекъ = гіркісенький, дуже гіркий.

Горѣлка = горілка (1. д. **Водка** і 2. при-строй для горішя в лямпі або що).

Горѣлки = горюдуб. С. З. — Давайте гра-ти в горюдуба! — Горю, горю дуба! — Чого ти горбиш? — Дівчини хочю. — Якої? — Тебе молодій. п. пр.

Горѣлое = згарь, згарятина, наленіна, шмалятина. — Щось шмалятину чути.

Горб́лий = горі́лий, па́лений.

Горб́ль = д. **Гарь 2.**

Горб́ние = горі́ння.

Горб́ть = 1. горі́ти, (тихо) — жéвріти, (блимаючи) — блі́мати, (з полум'ям) — па́лати, (дуже) — палахкотіти, гого́тіти. — Човни і байдаки палали, осенові пороми тріщали. Кот. — Стен кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.

2. сьвіт́ітись, бли́щати. — У вовка очі сьвіт́іт ся у ночі.

3. па́лати. — Коханням палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Горі́ть во рту́** = печé в роті́.

Горі́юг, нья, горю́ха = д. **Горемы́ка.**

Горі́ючесть = горю́чість, па́лкість.

Горі́ючий = 1. горю́чий.

2. палкі́й. — Сухенький, як порох був уже палкенький, Кот.

3. гаря́чий, палю́чий, пеку́чий. — **Горі́ючія слéзы** = гіркі, ре́вні слéззи. — Заплакав ре́вними слéзами. К. З. о Ю. Р.

Горю́шко = го́ренько, лі́шенько. — **И го́рюшка ма́ло** = байдуже́, ні га́дки. — Ми побиваємось, а йому байдуже.

Горя́нінь = д. **Го́рець.**

Горя́ченький = гаря́ченький.

Горя́честь = гаря́чість, жа́р; пал, па́лкість, за́пал, о́пал; шці́рість. — Засьпівайте міні́ піснi без за́палу і щоб ви руками не розмахували. Кот.

Горя́чений = гаря́чковий.

Горя́чтельный = палю́чий.

Горя́чіть, ся = гаря́чіти, ся, розна́ліити, ся, розш́кати, ся. — А він так розпалив ся, що ні́ приступи до його. — Не дуже бо гарячесь, щоб не згорів.

Горя́чий = 1. гаря́чий, жаркі́й, палю́чий, пеку́чий. — Гаряча вода. — Пекуче пові́тря. 2. палкі́й, запальни́й. — Палке серце.

— **Горячо́** = гаря́че, па́лко, шпа́рко. — Ну́те, хлопці́, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар. — **Горя́чее вино́** = горі́лка. (Д. Водка). — **Въ горя́чахъ, съ горя́ча або вгоря́чахъ, сгоря́ча** = з гара́чу, з за́палу, з'о́палу. — З гара́чу й не почув, що болять. — Та він з'о́палу так зробив.

Горя́чка = 1. мед. Febris acuta - гаря́чка, палю́чка, огневи́ця, жига́виця.

2. пал, па́лкість, за́пал, о́пал. — **Порóть горя́чку** = гаря́чіти ся, розпалі́яти ся; ха́пати ся, ква́пити ся (в якому ділі́).

3. палкі́й, запальни́й, па́льбо́ний. — Ну, та який же пальбо́ний — так зразу і зжигить.

Горя́чность = пал, па́лкість, за́пал, о́пал.

Госпи́таль, ный = шпита́ль, ний.

Господе́нь = госпо́дний, господе́вий. — Кара господа́. К. Ш.

Госпо́дінъ = па́н, госпо́дарь; добро́дїй. — Бог високо, пан далеко, а підпанки дадуть драпки. п. п. — Пане, добро́дію! С. З. — Я зову вас, добро́дію, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум. Кот. — **Госпо́да́** = панове, пани, па́нство, панове добро́дїйство. — **Дома ли господа́?** = чи до́ма нані́, па́нство? — **Господа́, ви́слухайте мене́** = панове, ви́слухайте мене́. — **Госпо́дінъ Н.** = добро́дїй або пан Н.

Госпо́дскій = 1. д. **Господе́нь.**

2. па́нський. — Па́нських груш не руш; як погниють, самі оддадуть. п. пр. — Се па́нське діло, а не мужи́цьке. — **По-госпо́дски** = по па́нському, як у панів.

Госпо́дство = панува́ння, господа́рюва́ння, па́нство.

Госпо́дствовать = панува́ти, господа́рюва́ти. — Панувала і я колись на широкім сьвітi. К. Ш. — Та допоможуть вороговi господа́рювати. К. Ш. — Біс та його діти панують на сьвітi. п. пр. — **Госпо́дствующі́й** = пану́ючий. — Пануюча віра, мова.

Госпо́дчикъ = пано́к.

Госпо́дь — Го́спідь (С. Аф.), Го́спо́дь.

Госпо́жа = нані́, добро́дїйка, пані́ ма́тка, госпо́діня. — Пані́ на всі самі́. п. пр. — Яка хатка, така й пані́матка. п. пр. — Добра госпо́діня, коли повна скриня. п. пр.

Госпо́жники = 1. Пречі́ста пе́рша (15. Серпня).

2. Спа́сівка. (Ніст перед Пречистою і сама година). — Спа́сівка — ласі́вка (бо всього тоді́ до волі́). п. пр.

Госте́йка = го́стї́йка.

Госте́къ, госте́ньк = го́стик.

Госте́рійный = гостинни́й, гостни́й (С. Л.), приві́тний. — Хата приві́тна, не-на́че молоди́ця з першими широгам. п. пр.

Госте́рійство = гостинни́сть, гості́на. — Так ти оддичив за гостини́. К. Ч. Р.

Гості́нець, часті́ше мп. **гостини́ц** = го́стинець, подару́нок, подару́нки, (пано́ви, уряднику, па́нбiльше виму́шений) — базари́нка, ра́лець, (на спо́мин) — па́м'ятка. — Не жалé міні́ подару́нків, що я дарував, а жалé міні́ тії губки, що я цілував. п. п. — Удовини́ю і люби́в, подару́нки їй посив. п. п. — За Хмельницького старого

жили, не узнаючи аревд, підвод, ральців. Орлик. С. З.

Гостиница = гостиниця, гостиний дім, вітальниця. (О. С., теж Әв. — у Запорожців при монастирях), заїзд (Прав.), корчма, заїздний або постійний двір (Лів.), трахтирь, трахтір. — Хто би сам корчми попутние в дому своем міз, а не при дорозі, не збудувавши дому гостинного. Ст. Л. — Ходім до трахтуру. С. Ш.

Гостинодворецъ = кунець, крамарь, (що торгує в крамницях).

Гостиний = (ст.) — кунецький. — **Гостинный дворъ** = крамниця, панський ряд. — Як тікала Бондарівна пожежи крамницю, ой вистрелив пан Кальовський з пової рушницю. н. п. — **Гостинная** = кімната, сьвітлиця, горница, гостина, вітальня. (Чайч.).

Гостить, ся = гостювати. — **Любящий гостить, развѣзкать по гостямъ** = гостювати. С. Аф.

Гость, я = гість, гостя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Гість несподіваний, хазіп не прибіралий, то й Бог простить. н. пр. — **Гості** — сіли на помості. н. пр. — **Въ гости** = в гості, в гостину. — Одсунув брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. н. п. — Тудю йтиму до батенька у гостину. н. п. — **Свадебные гости** = весільні гості, (про жінок) — **приданки**. — Кони в поизку не давай, а жінки в приданки не пускай. н. пр. — По весіллях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Ког.

Гостьба = гостювання, гостина. — В дорозі, в гостині памятай о худобині. н. пр.

Гостья = гостя.

Государить = царювати.

Государский = царів, царський.

Государственный = державний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Государство = царство, держава, панство. С. З. Л. — **Аристократическое государство** = шляхетчина. — Була колись шляхетчина — вельможна пані, мірила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Государствование = царювання, панування. С. Л.

Государствовать = царювати.

Государыня = 1. царця (укр.), цісарівка (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у царіці. н. п.

2. добродійка, пані. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Государь = царь, цісарь (гал.), король, господарь. — Богом сьвіт держить ся, царем земля править ся. н. пр. — Бога просим за цісаря у Сьвятої Матки, що нам цісарь подарував панщину і податки. н. п. — **Милостивый государь** = добродію, пане, ласкавий пане. — **Государевъ** = д. Государекій.

Готический = готичний, шнелястий.

Готовальникъ, готовальня = скринька з різним струментом до рисування.

Готовить, ся = готувати, ся, лагодити, ся, ладнувати, ся, лаштувати, ся, ладнати, ся, рештувати; припасати, (про страву) — готувати, лагодити, порати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. н. п. — От лагодить ся він орати. н. к. — Хто батька не шанує, той собі некло готує. н. пр. — Рештувати вози в далеку дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. н. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерить лаштується. н. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. н. к.

Готовность = 1. готівість. — **Въ готовности** = на поготові. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. охота, хіть. — **Съ готовностью** = охоче, радніше, з охотою, залюбки.

Готовый = 1. готівий, зложений, злаштований. — Купив за готіві гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. охочий, радніший, ладен. — **Я всё готовъ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас зробити. — Сьвідчує Богом, ладен запрягаться. С. Л. — **Готовый къ услугамъ** = готівий до послуги. — **Готовъ** (в жарт) = няний, нянісінський.

Госпиталь, ный = д. Госпиталь, ний.

Гощение = д. Гостьба.

Грабаздаты = грабувати, ханати, гартати.

Грabaздаться = видирати ся.

Грabaздать = д. Грabaздаты.

Грaбѣжный = грабіжний, драпіжний.

Грaбѣжъ = грабіж, грабіжка, грабунок, шарпання, шарпаньина, харцизство, драпіжство (С. З.), здірство (С. З. Л.). — Збогатили ся шарпаниною добр жидівських. Л. С.

Грaбелина = грабліще (С. Аф.), грабильно, граблісько.

Грaбелный = грабелний.

Грaбелщикъ, ца = громадільник, ця, гребець (С. Аф.).

Грабильникъ, грабінникъ = грабіна С. Аф.

Грабінний = грабівий. С. Аф.

Грабітель = 1. грабіжник, граблєць (С. Аф.), драпіка (С. З.), здірщик, здірця (С. З. Л.), хариїз (С. III.).

2. д. **Взяточникъ.**

Грабітельскій = грабіжницький, здірщицький, хариїзський. (С. III.).

Грабѣть = 1. громадити (С. З.), грєбѣти (С. Аф.) — О полудні грєбѣли сно і в валочки клали щільно. п. п.

2. грабувати (С. Аф. З. Л.), грабати (С. З.), шарпати, рабувати (С. З. Л.), обдірати, лупити. — Не весів хлопець вернути єн з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. п. п. — Годі, годі, козаченько, в обози лежати, — ой ходімо під Гусятин жидів рабувати.

3. д. **Взяточничать.**

Граблѣ = граблі, здр. — грабєлькѣ, поб. — грабліща, ручка граблѣв — грабліще, грабильно, граблєсько, верхня частина, де зубці — валок (С. Аф.), граблі коло коси — грабкі (косити на грабкѣ. С. Аф.), кінці — громаділка (С. З.), граблі або паче вила з трьома зубцями, котрими відгрібають солому від зерна, як молотять — тройчаки, башмармак (С. Map.).

Граблѣнькѣ, рос. *Potentilla argentea* L. = червишник, червєчник, дерев'янка, жовтня. С. Ап.

Грабловѣще = д. **Грабєлина.**

Грабовый = грабівий. С. Аф.

Грабѣкѣ = грабкі (д. **Граблѣ**).

Грабѣ, рос. *Сagrinus betulus* L. = граб, грабіна, здр. — грабѣк, поб. — грабіще. — Як був собі дід та баба, та подізла на граба, граб уломив єн, дід покотив єн. п. к.

Гравѣръ = різбяр.

Гравилѣтъ, рос. *Geum urbanum* L. = грєбіник, вивішник. С. Ап.

Гравировальный = різбярський.

Гравировальникъ, щидя = різбяр, ка.

Гравированіє = 1. різбѣ.

2. різбярство.

Гравировѣть = вирізувати (на дереві, каменю або металі для видрукювання на папері або цю).

Гравировка = **Гравированіє.**

Гравій = жорсткѣ. — Скрізь доріжки жорствою висипало.

Гравіюра = куншт, кунштик (С. З.), визерунок, малюпок (видрукюваний). — За-

бавляла, розмовляла, і Богу молитись, і азбуку по куштиках заходилає вчити. К. III. — І книжечок з куштиками в Ромні пакувала. К. III.

Градѣна = грядѣна. С. Аф.

Градѣрѣня, градѣрноє заведєніє, градѣръ = градѣльня. (Славниск.)

Градировѣть, єн = випарювати, єн (єль, на градѣльній).

Граднѣй, градовѣй = грядовѣй.

Градѣтіє, градобѣй = грядобѣй.

Градѣначальникъ = городнічий. С. З. (Тепер в де-яких містах, як от в Істєрѣурѣт, Одєсу, Таганрозѣ, Керчі — вищий начальник міста і належачої до нього округи — **градѣначальєства**).

Градѣкѣй, градєкѣй = д. **Городовѣй 1.**

Градѣуєникъ = **тепломір.** — Є такий струмент, що показує на скільки чи небудь, на-градѣсь, звєть єн від тепломіром. Де-що про євіт Божий.

Градѣсь = ступінь. С. Map.

Градѣ = 1. д. **Городѣ.**

2. град. — Град ніколи не їде довго. Де-що про єв. В.

Градѣнінѣ, ка = 1. д. **Городѣнінѣ, ка.**
2. громадянин, ка.

Градѣнєскій = 1. **городєскій, городѣнєскій, мієскій.** 2. **громадєскій.** 3. **дер-жавѣй.** 4. **штѣтєскій** (не військовий). 5. не церковний. — **Градѣнєское прѣво** = цивільне прѣво. — **Г. палѣта** = 2 судові інстанція для цивільних справ і позівів. — **Г. ємерть** = політична ємерть (утрата по суду політичних прѣв). — **Г. чинѣвникъ** = штѣтєскій. — Бул і штѣтєскі і воєнні. Кот. — **Г. мужєство** = громадєска відвага. — **Г. долѣгъ** = громадєскій обов'язок. — **Г. почѣтъ** = **градѣнка.** (Письмо, заведєне царєм Ієстром В. замієто церковно-славянєского). — Вмѣє читати тільки по церковному, а градѣнки не знає.

Градѣнєственнѣсть = громадієство (укр.); осєвіта.

Градѣнєство = 1. **городѣнєство.** 2. д. **Градѣнєственнѣсть.** 3. **городѣнє.**

Градѣтъ = д. **Гаркатѣ**, (про воронів) = **крѣкѣти, крѣкѣти.** — Ой крѣче, крѣче та чорнєйший ворон таї тузі над водою. п. п.

Грамѣтѣвка, тічєскій = **грамѣтика, мѣв-ниція, грамѣтичний.**

Грамѣта = 1. **грамѣта.** — Має від царя грамѣту. — **Охранѣная грамѣта** = **глєйт, глєйтѣвний лист.** (С. Н. К. В.).
2. **письмєнєство** (С. Л. Кот.), **письмєнєнєсть.**

Грамоте́й = **грамоти́й**, **письма́к** (С. З. Л.), **письме́ний**. — Паталяці треба не письменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити. Ког.

Грамотка = **циду́лка**.

Грамотник, **ка** = **грамоти́й**, **ка**, **письма́к**, **чка**, **письме́ний**, **па**.

Грамотность = д. **Грамота** 2.

Грамотный = **письме́ний**.

Гранатъ, **гранатный** = (дерево *Punica granatum* і камінь *Silex granatus*) **гранат**, **гранатовий**. (п. к.).

Грандіозный = **величній**, **велишній**.

Гранёный = **гранча́стий**, **ру́бчастий**, **шлі́хований**.

Гранітный = **шлі́ховальний**.

Граністый = **гранча́стий**, **ру́бчастий**, **шлі́хований**, **угла́стий**. (С. III.).

Гранить = **шлі́ховати**. — **Гранить мостовую** — **тиняти ся**, **вештати ся**, **шва(е)ндити**, **пикати** (без діла)

Граница = **границя**, **кордон** (гал.), **грунта** одного господаря від другого — **межа**, **поміж ланами і частинами поля** — **обміжок**, **узенькі** — **суголов**, **суголовки**. С. Л. — Коло границі не став сьвітлиці. п. пр. — Пішов поміж ланами по обміжках. С. З. — **Вийти изъ границъ** = **перейти**, **ступити через край**, **переборщити**.

Граничить = **границити**, **межувати**.

Граничный = **границний**, **сумежний**.

Гранка = 1. **шлі́ховання**.

2. **близьота** (про оріхи).

Грановитый = **гранча́стий**, **ру́бчастий**. — **Грановитая палата** = **царський палац** в Москві, **оброблений шлі́хованим камнем**.

Грантъ = **жорства**.

Грань = 1. д. **Граница**.

2. **грян** (С. Аф.), **ріг**, **руб**, **край**, **обруб**.

3. **карб** (С. З.), **за́рубка**.

Грасировать = **гаркати**, **гаркавити**.

Графинъ — **графин** (Лів.), **кара́фа**, **кара́фка** (Прап.). — Увійшла з карафкою сьвіжої води. Фр.

Графиня = **границя** і **графиня**. (Жінка або дочка граля).

Графить = **ла́зувати**.

Графённый = **ла́знований**.

Графоватъ = д. **Графить**.

Графский = **гра́нський**.

Графство = 1. **гра́нство**.

2. **гра́лщина**.

Графъ = **граф**. О. С.

Грачевій, **грачевый** = **граків**, **грачпний**.

Грачёнокъ = **граченя**, **тко**. С. Аф.

Грачийный = д. **Грачевій**.

Грачъ, лт. *Corvus frugilegus* = **грач** (С. Аф.), **грак**, **гайворон**. (С. З.). — Гемонське гайворонши понасіда на дуб. К. Х.

Граять = д. **Гракаты**.

Гребеніна = **ключча**.

Гребёнка = 1. **гребінка**, **гребінець**, **гребінчик**.

2. **гребінь**. — **Прясти на гребені** **мичку**. — **Дошка в котру вставляють ся гребінь** — **днійце**. С. Аф. З.

Гребённый — д. **Гравлять** і **Гребенная трава**.

Гребёной = **гребінний**. **Гребенная трава**, рос. *Celosia cristata* L. = **гребішок**, **півники**. С. Ап.

Гребённый = **гребінний**, **гребінцевий**.

Гребёчатый = **гребівястий**.

Гребенщикъ = **гребінник**.

Гребень = 1. і 2. д. **Гребёнка**.

3. (у птицъ) — **гребінь**.

4. **верх**, **вершок**, **верховина**, (гори) — **пшиль**.

5. (в будові) — **гребінь**. — **Стріха з високим гребнем**.

Гребёкъ = **гребёць** (С. Аф. З.), **громадільник**.

Гребешокъ = 1. д. **Гребёнка** 1.

2. **грудийна** (у птицъ), **кобійка**.

3. **Пятый гребешокъ** = **чубок**, **чубайка**, **гребінь** (у півни).

4. рос. а) д. **Гребенная трава**; б) *Rhipanthus crista galli* — **дубовник**, **дзвінець**, **дзвіночки**. С. Ап.

Гребло = 1. **стріхівка**, **стрихач**, **стрих**.

— **Пасынать въ гребло**, **подъ гребло** = **в стрих**, **під стрих**, **в щёрть**. — **Овси давати в бочку під стрих**, **без верху і топтати**. С. З. — **Міра муки вщёрть без верху**. С. З.

2. д. **Весло**.

Гребля = 1. **гребовиця**. С. З.

2. **гребка**. — **Він сів на е́терті**, **а ми на гребках**.

3. **гребля**. — **В кіпці греблі шумлять верби**, **що я насадила**. п. п.

Греблякъ = д. **Гладыш** 3.

Гребневидный = **гребівястий**.

Гребневый = д. **Гребінникъ**.

Гребнеобразный = **гребівястий**.

Гребной = **гребний**, **громадільний**.

Гребокъ = 1. д. **Гребло** 1.

2. гр'аса. (Прав. Копистка у мулярів для розмішування вапна з піском).

3. д. Весло.

4. ЛОПАТЬ (в млиновому або парохідному колесі).

Гребта́ = турбо́та, кло́піт, нудьга́, сум.

Гребѣть = нудитись, нудьговати, сумовати. — **Мнѣ** гребѣтися = мені нудно, сумно. — **Емú** гребѣтися = йому нудно, сумно; він поживаєть ся, турбуєть ся.

Гребу́нечки, гребу́ньки = (в жарт, до дітей)
— ру́ченьки.

Гребщикъ = д. Гребѣцъ.

Грѣза, частіше грѣзы = 1. сон, сні, маря, мари, верзіння, маня. — Свѣти йому місяченьку і розтанай мари, а як прийде твій миленький, то зайди за хмари. — Хай рожевою манюю по пад нею сон літає... поки лихо не заграє. В. ПЦ.

2. мрія. — Минули літа, утекли мої надії молодії, а мрії чисті і сьвятії десь буйні вітри рознесли. Як.

Грездѣнь = близніята (оріха то-що). С. III.

Грѣзѣть, ся = 1. д. **Брѣдить.**

2. мріяти, ся, марити, ся, роїти ся у
голові (С. Л.), у хмарах літати, химери
ганяти.

Грёмкать = грюкати, грюкотѣти. С. Аф.

Гремѡкъ = 1. грюк.

2. д. Бренчалка і Бубеніць.

3. д. Гребешо́къ 4—б).

Гре́мучий = гуркотя́чий, гуркотли́вий, грюкотя́чий, гремя́чий (С. Аф.), грі́млячий (С. Л.).

Гремѹшка = д. Бренчálка, Бубе́нecъ і Гребешо́къ 4—б).

Грім'ять = 1. **грім'іти, грімот'іти, грімо-
та'ти, гуркот'іти, грюкот'іти**, (починати, —
вигрім'яти, нагрім'ати, (з далека) — **сту-
гон'іти, туркот'іти**, (перестати) — **від-
грім'іти**. — Як стане по небу грім грімо-
та'ти, та стане блискавками небо засияти.
п. д. — Хмара хмару пивидко гонить, грім по
небу грюкотить. Слпш. — От опівночі сту-
котить-грімотить, іде змій. п. к. — Мов мли-
нове колесо гуркотить. Фр. — Стугониць
Дніпро по скелях, беть ся об пороги. В. Ш.
— Перечасуймо лишень, бо грім нагріма і
лош накрапа. С. Д.

2. брязчати, брязкотіти. — Козак туля,
брязчать його гроші. п. п.

Греи́нчій = д. Гремѹ́чій.

Греміть = джерелю́. С. Аф. З. Л. — Твоя мова як джерельце, стиха лється (2) в серце. п. п.

Грёна = яйця шовко́вичних червёй.

Грецо́къ = грі́нка.

Гребу́ть = гребну́ти (веслом).

Гресті, гресть = 1. (граблями) — **гребті**, **громадіти**, (лопатою, руками або що) — **горніти**, **згортати**, **згромажувати**, (весьлом) — **гребти**, **громадити**, (павняки, щоб повернути човеа) — **табанити**. (С. П.)

О полудві гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п. — Вчора Василь сіно косив, а пиньки громадив, ой хто ж тебе, Василечку, на тее порадив. п. п. — Голос густий, хоч долатию горни. п. пр. — Кожна рука до себе горне. п. пр. — Сідай на гребку та громадь.

2. за́грібати, га́рбати, заго́ртати.

Грецькій орѣхъ, рос. *Juglans regia* L. =
во́лоський оріх. С. Ап

Грѣча, рос. Polygonum fagopyrum = грѣча, (особлива) — татарка. С. III. — 3 гречки і проса і каша і паша. н. пр. — На сьвятоги Марка (25 квітня) пізній овес, а раннш татарка. н. пр.

Гречáнка = грекѣ́ня.

Грѣческій = грѣцький.

Гречина, рос. *Achillea* = деревій, кривав-
ник, серпоріз. С. Ал.

Гречі́ха = д. Грѣча. — Пті́чья гречі́ха,
роф. Polygonum aviculare L. = морі́г, спо-
рі́ш, шпорі́ш. С. АН.

Гречѣшный = гречѣний.

Гречіще = гречанище, гречківка. С. Аф.

Гречневи́къ = 1. греча́ник, стовпець.
С. Л. З. Аф. — При́хали папи́чі — греча-
ники у пі́чі, при́хали ко́питани — греча-
ники похвата́ли, п. п.

2. бриль (що має форму стовпця).

Грѣчневый = д. Гречійный.

Грѣчникъ = д. Грѣчневикъ 2.

Гречуха, гречушный = д. Греча и Гречушный.

Триба́стый = 1. (Про голубів) — з гу́лькою на дзьо́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губри́й. С. Ас

Грибной = грибовый. — Г. дождь = дрі
ний і теплий дощ.

Грибъ, рос. Fungus = гриб, гѣба. С. Аф.
З. Л. — *Agaricus campestris* L. — печері-
ця. — Ой хто любить грибки, а п пече-
риці, ой хто любить дівчаточка, а я моло-
диці. п. п. — *Ag. deliciosus* L. — рижик,
рижѡк (С. Л.), рижкї (С. З.). — *Ag. mel-
leus* Vahl. — опеньок, опеньки. — Пі-
шов дїд по гриби, баба по опеньки; баба
свої посушила, дїдов сиренькі п. п. —
Ag. foetens Pers. — валуй. — *Ag. Necator*

Pers. — вовнянка. — Ag. Prunulus Pers. — підвишні, підвишень, вишняк. — Ag. Russula Schaff. — сирійка, сиродка. — Ag. subdulcis Pers. — білянка. — Ag. violaceus L. — синюха, синяк. — Ag. muscarius L. — мухомор, моремух. — Ag. melinoides Bull. — говорушка. — Boletus Calopus Fr. — піддубень, піддубок. — Bol. edulis Bull. — білий гриб, боровик. — Bol. luteus L. — маслюк, масляник, козёл. — Bol. pachypus Fr. — піддубовик. — Bol. scaber Bull. — подгреб, чорний, бабка, підосиновик. С. Ап. — (Відомі ще народні назви грибів: стернявка, що росте на стерні, пістряк, на трухлявому ясені і коло літв, товстухи, свиняк, пожарки, ковпачки, зеленушки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуться **губами**, а грибом переважно — **боровик**. С. Ап.) — Ходім сьогодні по губи. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я неперіці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — **Грибъ съѣсть** = облизня приймати, з'їсти, вхопити швидко паючи.

Грива = 1. грива. — Кінська грива.

2. кряж (гір).

3. шинь, згіря.

4. коса, мілина.

5. **Кінская грива**, рос. Eupatorium cannabinum L. — сідач, сідаш. С. Ан.

Гривастый = гриватий. С. Аф.

Гривачъ = гривань, гривач. С. Аф.

Гривенникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сороківка. (С. З. Лів., де лік веде ся на копійки, лізучи по старому 40 копійок на асігнації), двадцятка (Прав., де лік веде ся на грони лізучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. н. пр.

Гривистый = гриватий, гриваль, гривач. С. Аф.

Гривна = гривня.

Гривчатый = д. Гривистый.

Гривасничать = кривити ся, копілвити ся, копілвити губу, оскіряти ся (С. З.), копілвити рот. С. З.

Григъ, мед. = жаба, хрипка. (С. Пар.)

Грифъ = 1. пт. Gypaetus barbatus.

2. ручка (муз. струмента), держално, держалло (шаблі).

Гробница = 1. могила (з домовиною).

2. намогільний пам'ятник, надгробник. (С. Пар.)

Гробовой = гробовий, могільний. — **До гробовой доски** = до самої смерті, до віку. — Хіба нас розлучить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна, домовина (дубова) — дубовина, гріб, (кришка) — віко. С. З. — Як не живеш, а все труни не мнеш. н. пр. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, збудуй мій, моя мамо, з клепа древа труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиви ся, долю, яка я стара, мій в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — **Въ гробъ глядѣть**, одної ногой **въ гробу** = на лада дїше, на тонку пряде. — **Вогнать, свести когъ въ гробъ** = на той сьвіт загнати. — **До гроба, по гробъ** = до смерті, по вік, поки сьвіт сонця. — **Гроба** = гробовище (С. Аф.), гробки, кладовище, могилки. — Дівчина сирота, як іде заміж, то йде на гробки тужити по матері.

Грозъ-трава, рос. Vinca minor L. = барвінок, хрещатий барвінок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вилку мій, вінку, з хрещатого барвінку. н. п.

Грогъ = пуншт. — По трактирах пуншт пила. Кот.

Гроза = 1. гроза, бұря, хуртовина, грім з блискавкою.

2. д. Вѣда, бѣдствие.

3. кара, страх, гризбба. — Не бере мольбою, чи не візьме гризббою. н. пр.

Грозоватый, грозовидный = гронистий.

Гроздь, гроздь = грона, грона (С. Аф. З.), здр. — гронка, гроночка, кетяг, китя, китиця, кімях. — Та витонче сад — виноград копитами, позбиває всі гроночки пагайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі китиги віття ламали. Ніщ. — Червоний кетяг ягід горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кімяхами. — **Вязаться въ гробды** = гронити ся. — Ой ви гроночки не гроніте ся, — Ви з нелюбом не любіте ся. н. пр. — **Гроздь-песій**, рос. а) Lonicera xylosteum L. = жимолость, б) Solanum Dulcamara L. = вовчі ягоди, глістник, глістяк, надтінник, паслѣн, пасльон. С. Ан.

Грозить, ся = нахваляти ся, похваляти ся, погрозжати, погрожувати (С. З.), сварити ся (С. З.), страхати (кого). — Копокради, що їх піймали, похвалили ся червоного півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожуєть Мазепа і перестерегаєть. С. З. — Грім гремить — Бог еварить ся. н. пр. — Господь золотом різко сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зний = грізний, страшний. С. Аф. Л. **Грозовій** = грозвий, гримовий. — Віють вітри ще й буйнєсенкї, іде дощик гримовєсенкїй. н. п.

Грома́да = кúпа, грома́да (С. Л.); багато, багацько, сила; (про будову) — озія. — Попакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу вулицю. **Грома́дина** = д. Грома́да, (про чоловіка) — здоровіло, одоробло, (про жінку) — гарга́ра, герге́на.

Грома́дність = великість.

Грома́дний = величєний, величєний, великобний (С. З.), здоровєний.

Громіть = розбивати, руйнувати, плюндрувати, нищити, пустошити.

Гро́мкий, ко = 1. голосний, но (С. З. Л.), гучний, но (С. Л.), гомінкий, грімкий, ко. (С. З.). — Козак старєнкий у кобзу грає, виграє, голосно сьїває. п. д. — Гарно твою кобзу грає, любий мій землє! вона голосно сьїває, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весїлля.

3. сла́вний, усла́влений; бучий (С. Ш.).

Громо́вєре́ць = громовік (Лєв.), громовідець. (Приказки В. Посєнка XV—77).

Громо́вник = громовік. Лєв.

Громово́й = гримовий, грімний. — Віють вітри ще й буйнєсенкї, іде дощик гримовєсенкїй. н. п. — **Громова́я стрѣ́ла** (Фульгу́ріть, Бєлєніть) = стрілка, чортів палець.

Громоглас́ний = голосний. С. З. Л.

Громозди́ть, ся = 1. накладати, навалювати (в купу), копичити.

2. ставити ринтовання.

3. мостити ся, злізати, злізати, здирати ся (куди високо).

Громозди́й = невкладистий, непкладистий. С. Л.

Громоотво́дь = грімоодвід.

Гро́мче, гро́мчє, гро́мчїй = голосніш, е, гучніш, е. С. Л. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почули. К. Ш.

Гро́мь = грім; грю́кот, грюкотнєча, гур́кот (С. Аф.), гуркотнєча, гуркотня́ (С. З. Л.).

Гро́мхать, гро́мхну́ть = гуркотіти, грю́кати, грюкотіти (С. Аф.), торохтіти (С. Ш.), гєпати, бұхкати, гұпати, загуркотіти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.),

гє́ннути, бұхнути, гұпати. — Віз рохтити по рівній дорозі. — Гєшув до долу, аж загуркотіло.

Гро́мхну́тєся = гє́ннути, ся, торо́хнути, бєбє́хнути (С. Ш.), бұхнути ся, загуркотіти. — Так гєшув з лави, що аж земля застугонїла. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гро́ть = 1. печєра.

2. вітрило ко́ло середньої щогли. —

Гро́ть-мáчта = середня щогла.

Гро́хнути, ся = д. Гро́мхну́ть, ся.

Гро́хотáніє = 1. гур́кот (С. Аф.), гуркотня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотнєча, гуркотáння (С. Л.), грю́к, грю́котня́ (С. Л.), грю́котнєча.

2. рє́гіт, рєготáння. С. З.

Гро́хотáть = 1. гур́кати, гуркотіти, грю́кати, грю́котіти. — **Гро́хочу́цій** = гуркотливий.

2. рєготáти, ся.

Гро́хотáть = пересівати, точіти (на рєшеті).

Гро́хотня́ = д. Гро́хотáніє.

Гро́хоту́нь, гро́хоту́ня = рєготу́п, ха.

Гро́хотъ = 1. і 2. д. Гро́хотáніє.

2. рєшєто, дармо́й, протóка (Чайч.).

Гро́хъ = гуп, бух, гєп. торо́х, грю́к. — Бух до долу. — Гєп об землю.

Гро́шєво́й, гро́шово́й = шаговий, грóшовий. — Шагова сьвїчка.

Гро́шникъ = шажко́, грóшник. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дівчата шажок міхонони. К. Ш.

Гро́шъ = шаг (Лів.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг тапцювати. н. пр. (По старому ліку = 2 копійки на асигнації, тепєр = 1/2 коп. с.).

Грубі́ть = грубі́няти. — Що ти міні грубіяниш?

Гру́бость = гру́бість.

Гру́бъ, рос *Stellaria holostea* = зóрочник, чистєць, лісовий. С. Ян.

Гру́бий = 1. гру́бий, товстий, твердий, цупкий, жорсткий. — Грубе полотно. — Товсте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залїзо. С. Л.

2. гру́бий, неосьвїчений, незвичайний, нечємний. (Гал.). — Щоб не обідивсь віи на яке незвичайне слово. н. к. — Що в злєстї я сказав тобі печєне слово. Фр. —

Гру́бєє невѣ́жество = тє́мна тємвóта.

Грубі́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, тверді́ти, тверді́шати, твє́рднути (С. Ш.); дичáвити.

Груда = 1. кúна, кúча. — Скрізь по селлах шибенці; навішано трупу — тільки старших, а так шляхт — купою на куші. К. Ш. — Чорт біса є під купи бачить. п. пр.
2. багáто, багáцько, сýла.
3. д. Глúба.

4. грудá, зб. груддý. С. Аф. Л. — По дорозі така грудá, що їхати не можна.

Грудастýй = грудýстий, грудни́стий.

Груда́шникъ, рос. *Malva crispa* = городо-війна, дзіндзівер. С. Ан.

Грудúна = грудни́на. С. Аф.

Грудýстýй = грудýстий, (про жінок) — цицькáта, цицьста.

Грудни́ца = 1. молóшниця.

2. рос. *Malva L.* — калáчики, проскур-кú. С. Ан.

Грудни́чникъ = д. Груда́шникъ.

Грудно́й = грудни́й, грудни́ний. — **Груд-на́я кость** = грудни́на, грудни́ця, (у птиць) — кобúлка. — **Грудно́й ребéнокъ** = цицьковá дитина. — **Грудно́й портрётъ** = погрúддý. (Гал.) — **Грудна́я иглá**, рос. *Zizyphus vulgaris* = дёрен. (Прав.).

Грудни́шъ = немовля́тко, цицьковá дитина.

Грудни́къ = нагрúдник.

Грудойгодникъ = д. Грудно́й (Г. иглá).

Грудъ = Грудни́на, грудни́ця (С. Аф. З.), грúди (С. Аф.), пёрси, пёрса, (у жінок) — лóно, цúця, цицька. — Розхри́стана грудни́на. С. З. — У його у грудх щось ко́де. С. Аф. — Щось до лона пригортає. К. Ш. — В мене циці трясу́ть ся, з мене хлопці сьмúють ся. н. п. — Ой дай коню вівса по самíй перса. п. п. — **Отня́ть ребéнка отъ грудú** = одлучи-ти дитину.

Груздь, гриб *Agaricus piperatus* = грúзд С. Аф.

Грузúло = грузúло, грúзиво, грузóк.

Грузи́ть, ся = грузи́ти, ся (С. Аф.), ху-рува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки що пахурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Грузкúй = важкúй, тяжкúй.

Грузну́ть = 1. тонúти, затопáти.

2. наливáти ся (про груди і вимя).

Грузни́й = 1. важкúй, тяжкúй; гладкúй.
2. пúний (дуже).

Грузи́нь = ва́жчати, тя́жчати; глáд-пати.

Грузовóй = грузови́й.

Грузо́нцúкъ = грузчúк.

Грузъ = груз, вага́, покля́жа.

Грунтъ = грунт, грунт. — **Песча́ный гру́нтъ** = піскува́тий, піскúн, пісчúга. — **Г. песковáтый** = сúпíсок. — **Г. чер-нозёмный** = чорно́земля.

Грунь, грунцá = трúх, трúх, трю-хання, тюпання. — **Б'хатъ грунцúю, б'хатъ на грунцáхъ** = трю́хати, трю́ш-ком, трю́хкати, трю́хí-трю́хí, трю́ха-ти, трю́пати, трю́пки, трю́пці, підтрю́щем. С. Ш. З. — Кúнь б́жить у трух. С. Ш. — Кúнь трухає. С. Ш. — По́йхав собі трюпки. С. З.

Гру́на, рос. *Symphytum officinale L.* = жи́-вокість, правóкíст, костолóм, воло́вий язýк. С. Ан.

Гру́нна = гурт, грома́да, збірка, збір, кúна, кúнка. — Ой в містечку Богуславу сидить дівок купка, — межі ними Бонда-рúвна, як сива голубка. п. п. — Побачимо велику силу малесеньких зірок, а весь їх гурт здаєть ся чодовікови ясною білою сму-гою. Де-що пр. Сьв. Їожий.

Групи́ровáть, ся = гуртовáти, ся, гро-ма́дити, ся, кúпити, ся, кúпчити, ся.

Групи́ровáніє, групи́ровкá = гурто-ва́ннє.

Грусти́ть, ся = жу́рити ся, сумова́ти, тужи́ти, смутковáти, смути́ти ся, вби́вати ся, в тúгу вда́вати ся. — Поли-вайте доріженьку, щоб не курила ся, роз-важайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — І жив не любила, і змер не тужила, і не буду тужити, бо не має з ким жити. н. п. — (Див. ще під словом: **Горевáть**).

Ми́й грусти́тся = сúмно ми́ні, жу́рно.

Грустли́вий = жу́рливий, тужли́вий.

Гру́стный, по = жу́рний, но, сумни́й, но, тужни́й, но, жалóбний, но, то́скний, по, жу́рли́вий, во, тужли́вий, во. — Роз-важали дівчиноньку, та й жури́ть ся жу́рно. п. п. — Де узля́с та зозуленька, у го-ловках сiдала, жалóбно кувала. п. д. — Де́сь далеко озивала ся тужлива со́пка. п. п. — Не хили ся сосно, бо й так ми́ні то́скно. н. п.

Грусть = жу́рба, сум, смúток, сумóта, сумова́ння, тúга, нудьга. — Жу́рба со-рочки не дасть. п. пр. — Була робота́ця людина, та жу́рба звияла. п. пр. — По́й-хав мій мия́й у чужу сторононьку, поки-нув жу́рбоньку на мою голово́ньку. п. п. — Крізь сьміх почувте якийсь сум. К. Х. — Нехай сум наш на Украíні, як та мати по дитині, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в сонні душі вриваєть ся. К. Д. — Без вір-ного друга велика́ туга. п. пр. — Більше смутку, пі́ж радости. п. пр. — Нудьгу го-

дую, журбу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — Лиха та радість, що по ній смуток бував. н. пр.

Гру́ша, рос. *Rugus complanis* = гру́ша, особ. породи — **Глі́ва** (С. Аф. 3.), **Ду́ля** (С. Аф. 3.), (маленька) — **Підду́лька**, (велика, з хунт вагою) — **Хунті́вка**, (злежала) — **Гнилі́чка**. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи міні щару правду, що маеш на дульці. н. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляна́я гру́ша**, *Helianthus tuberosus* = **бу́льба**, **волоська рі́па**. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в яєні, та припесем своїм жінкам бульбів на пасіння. н. п.

Грушеві́дний = **грушкова́тий**.

Груше́вка = **дулі́вка**, **груші́вка**. — Ви́пий-те дулі́вки.

Груше́вий = **груше́вий**, **дульбо́вий**. — Груше́вий квас.

Грушео́бразний = д. **Грушеві́дний**.

Груши́ца = **гру́шка**, **ду́лька**.

Грушо́вий = д. **Груше́вий**.

Гри́жа = 1. (в пахвах або в мудях) — **гіла́**, **гилá**, (хто має гилу) — **гілу́н**, **гіла́вий**, **гилува́тий**, (в інших місцях) — **пору́ха**, **гризь**. — Ворчить, як гила. н. пр.

2. **д. Брюзга́**, **Ворчу́нь**.

Гри́зевникъ, рос.: а) *Gnaphalium dioicum* — **нечу́й-ві́тер**, **нечу́ївка**, б) *Sedum acre* L. — **гоні́ць**, **молоде́нь**, **росхо́дник**, **чи́стик**, **чисте́ць**, в) *Veronica chamaedrys* L. — **безве́ршки**, **блакíтні о́чки**, **одха́сник**, **приво́ротки**, **кля́д**, **росхо́дник**, **гадо́че зі́лля** (гал.), г) *Achillea millefolium* — **де́ревй**, **кривавник**, **серпо́різ**, **білоголо́вник**. С. Ан.

Гри́зевой = **гіла́вий**.

Гри́зевий = 1. **гілу́н**, **гіла́вий**, **гилува́тий**.

2. рос. *Herniaria glabra* L. — **осту́дник**, **гладу́н**, **грім**, **соба́че мило**. С. Ан.

Гри́жни́ца = 1. д. **Гри́жникъ** 1.

2. рос. *Ajuga reptans* L. — **сухове́ршки**, **гострове́ршки**, **дівча́ча краса́**, **горля́нка**. С. Ан.

Гри́жний = **гіла́вий**. — **Гри́жна́я тра́ва** = д. **Гри́зевникъ**.

Гри́жнийкъ = д. **Гри́жникъ** 2.

Гри́жні́чка, рос. *Lychnis flos cuculi* L. = **сьмі́лка**, **боця́нки**, **черепа́шні череви́чки**. С. Ан.

Гри́зть, ся = **гри́зти, ся**, **точі́ти, ся** (С. III.); **му́чити**; **свари́ти ся**. — **Міні по-**

точили щопо. — **Гри́зть на ко́го зу́би** = **гостри́ти зу́би**. — **Тоска́ гри́зеть** = **журо́ба су́шить**. — **Гри́зеть гри́жа** = **ворчи́ть гіла́**. — **Гри́зть о́рїхи** = **луска́ти, лу́щити о́рїхи**.

Гри́лка = **грі́лка**.

Гри́нокъ = **грі́нка**.

Гри́ть, ся = **грі́ти, ся**. — Як зимне сонце — **сві́тить**, та не **гріє**. н. п.

Гри́ховний = **гри́ховний**, **грі́шний**. — **Ипшо́го яко́гось гри́ховного** **пестува́ння** **ста́ре** **тїло** **проси́ть**. К. III.

Гри́хово́дникъ, **ца** = **гри́хово́дник**, **ця**.

Гри́хопаде́ніє = **грі́х**, **прогрі́шення**.

Гри́хъ = **грі́х**; **вина́**. — Як **моли́тва** та **поку́та**, то і **грі́х забу́тий**. н. пр. — **Вво́діть въ гри́хъ** = на **грі́х підво́дити**, до **грі́ха дово́дити**. — **Гри́хъ да бе́да на ко́го не жи́вєть?** = **без гри́ху** та **без ли́ха** не **проживе́ш**. — **На гри́хъ ма́стера нє́ть** = на **грі́х** не **спасе́ш ся**. н. пр. — **Сме́ртний гри́хъ** = **сме́ртельний грі́х**. — **Єсть то́тъ гри́хъ** = **ні́где грі́ха та́йти**.

Гри́шїть = 1. **грі́шити**, **согрі́шати**. 2. **грі́хувати**. — Не **має** **чолові́ка**, **щоб не грі́шив**. — І **наші́ дво́рові** **грі́хують** на **папа**, **що зсма́ї їм не дав**. — **Я** **на вас не грі́хую**. Хар.

Гри́шникъ, **ца** = **грі́шник**, **ця**.

Гри́шнє = **грі́х**, (**до ді́тей**) — **грі́шка**, **грі́шки**. — **Грі́х** **вам** **над бі́дною дівко́ю** **га́умити́сь**. **Кот**. — Не **роби́ так** — **грі́шка**.

Гри́шний = **грі́шний**; **ві́нний**, **винува́тий**.

Гри́да = 1. **ряд**, **ста́га**.

2. **кря́ж** (**гір**), **косо́** (**на воді́**).

3. **грі́дка**, **гряді́на**. — **Грядка** **огі́рків**. — **Грядка** **моркви**.

Грядка = 1. д. **Гри́да** 3.

2. **же́ртка**. — **Пові́сь** **на же́ртку**.

3. **Грядки** = а) **полу́драбки** (**у возі́**), б) **щаблі́** (**в дра́бині**).

Грядно́й = **ого́родний** (**що** **росе** **в** **ого́роді** **на** **грядці́**).

Гри́дущий = д. **Бу́дущий**.

Гри́зїща = **гря́зюка**.

Гри́зніть, ся = **каля́ти, ся**, **бруді́ти, ся**, **бруді́ти**. — **Леда́чого** **не** **займа́й** і **са́м себе** **не** **каляй**. Гул. Ар. — **Не** **займа́й** **жиде́**, **не** **каляй** **вида́**. н. пр. — **Не** **брудь** **кри́ниці́**: **згоди́ть** **ся** **води́** **напїть** **ся**. н. пр.

Гри́зну́ли = **задри́па**, **зати́опа**, **замазу́ра**, **заму́рзаний**, **на**.

Гри́знуть = **гру́знути**. С. Аф.

Гри́зну́ха = **замазу́ра** і **д. Гри́зну́ля**.

Грязный, но = грязький, калний, калний, калкий, нечистий, (про білизну) — брудний, чорний. — Їхали через калну балку, та й загрузили. н. к. — Кальною річкою сією па той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кална, печесана. н. о. — Чого ти не скинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязнѣть = брудніти.

Грязь = грязь, грязюка (С. Аф.), кал, калія, бруд, калюка, болото, багно, багнюка, (густа та беручка) — твань, тванюка С. Ш., (засохла) — закам С. З., (замерзла) — груді, колоты, (па тілі) — нечисть, леп, туріяца, (що дуже віла ся в тіло) — рєниці, (па голові у малих дітей) — тімениця. С. З. Ш. — Сій овес у грязь — будеш князь. п. пр. — Хто хоч мал, пе топчи його в кал. п. пр. — Як свиня в болоті.

Гріають = 1. гриміти, загрімѣти, загуркотіти, загрюкотіти. — Гримнув грім і дощ полив ся. — По під небом гегь загуркотіло. К. Ш.

2. ударити, кинути. — Кинулись па ворогів.

3. з'явити ся, прибути (несподівано).

Гріаються = д. Громихнуться.

Губа = 1. губа, здр. губонька, губеня, мп. губи, губки, губоньки, губенята.

Отвіслыя губы = вѣрги, каліці. — Губа не дѣра = ласий, не дѣрєнь, мѣтєць (до чого). — Ласий па ковбаси. н. пр. — Не дурєнь випити. — **Закусѣть, прикусѣть губу** = прикусити язика. — А що, прикусив язика? — **Развѣсѣть, распустѣть губы** = розпустити губи, як каліці, розпустити каліці.

2. гриб Polyporus = губка, трут, трутник. С. Ш. — Губа березовая = березняк.

Губа = затіка, сага, заводь (морська).

Губань, губанья, губарь, губастикъ (про дітей), **губастый, губачъ, губашка** = губань, губач, губачка, губрий, ка, поб. — Губріяка (С. Аф.), губатий, та.

Губѣнка, губѣнки = губка, губонька, губеня, губоньки, губенята.

Губернія, губернский = губернія, губерський. — **Г. городъ, житель** = губерське місто, губернія, губернець. — Поїхав у губерню. — А до мене губернець підсилавсь і любови добивавсь. Кот.

Губина = 1. губи. (Д. Грибъ). — А хто любить губи, а н печериці. п. п.

2. ягоди, овочі.

Губитель, ница = погубитель, ка, згубця. (С. З. Ж.).

Губительный = згубний.

Губительство = згуба. — Втікайте, панове, в Польщу з України, буде вам великая згуба К. Д.

Губить, ся = губити, ся, занашацати, ся, збавляти, нищити, ся, (С. З.), пу-стошити, (час) — тратити, марнувати час. — Занапастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапастив молоду дівчину. п. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. н. п.

Губка = 1. 1. губка, губонька, губеня. (Д. Губа 1 і Губѣнка). 2. Spongia — губка.

Губковатый = губковатий; дірчастий, дірчатий, діркуватий (С. Л.).

Губной = губний.

Губошлєпъ = 1. роззява, гава. С. З.

2. д. Болтунъ 1.

Губчатый = д. Губковатый.

Губѣѣ = губи (Д. Грибъ).

Гугу, тільки у виразі „ни гугу!“ = ні чирк (С. З.), ані телєнь.

Гудєніє = гудіння (С. Л.); брїнькання, цигікання.

Гуділа, гудільникъ = гудій, гудун (С. Аф.), цигікач.

Гудить = грати на скрипочці з трьома струнами (д. Гудокъ 1), гудіти, густі; брїнькати, цигікати, рєпжити. — Так цигає па скриці, хоч з хати тікай.

Гудовєнь = гудіння; галас, гам.

Гудокъ = 1. муз. струмент на взір скрипки, з трьома струнами.

2. гудок (паровий).

Гудочникъ = скрипник, що грає на скрипочці з трьома струнами. (д. Гудокъ 1).

Гудба = гра на такій скрипочці.

Гудъ, гудѣніє = гудіння. С. Л.

Гудѣть = гудіти, густі, (про вогонь) — гоготіти, гуготіти, (глухо або здалека) — стугоніти, (з гурчанням) — гурчати, хурчати. — І шумити, і гуде, дрібєл дощик їє. п. п. — Пічку так загонили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Дніпро по скелях, бєть ся об пороги. В. Ш. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. п. пр.

Гужь = гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — каблучка. — Як узав ся за гуж, не кажи, що

недуж. — **Гужомъ** = а) на хурах, на возах, б) гужем, валькою.

Гузица, лт. *Motacilla* = трясогузка, тряси́хвіст, тряси́хвістка, тряси́душа. С. Ш.
Гузка = гузка (па пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бредня — **гузірь** С. Аф., у птись — **куприк**.

Гулевой = гулящий. С. Аф. — Сьогодні гулящий день.

Гулѣжъ = гульня.

Гулѣна = 1. гуляка, гульливий (С. Аф.), гулящий. С. З. — На потіху гулящим людям. Куліш.

2. рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, барабля, барбля, бўльба. С. Ан.

Гулять = 1. агукати, усміхати ся (про малих немовлят). — Дитина вже почина агукати.

2. тішити, бавити. — Я його малесеньким бавила па руках. С. З. — І бавить своє маленьке влуча. К. Ш.

Гуляй = гучний.

Гулявий = гульливий (С. Аф.), гулящий.

Гуль = 1. гук, гомін. С. Аф.

2. луна. — Вигукує так, аж луна йде.

Гульба = гульня.

Гульбище = гўльбище, гўлянка, грище. — Ходім на гулянку. — Пішла на грище.

Гульникъ, рос. *Tigra natans* L. = болотні, водяні, чортові оріхи, котелки. С. Ан.

Гульной, гўльний = д. Гулевой.

Гульнуть = пїним напїти ся і д. Гулять.

Гулюкати = грати у піжмурки, в панаса і т. д.

Гулючки = піжмурки, пўжмірки, панас, кущо-баба (С. З.), цїці-баба. — Давай-те грати у піжмурки.

Гулявникъ = 1. рос. *Sisymbrium officinale* L. = сухорѣбрик, сухорѣбриця. С. Ан.
2. яєшня з картоплею.

Гуляка = гульгій, зб. гульгійство, гульвіса. С. Аф, З. Л. — А гульгій той усе це, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гуляньє = гуляння, гўлянка (С. Аф.), прогуляння, гульня (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щебетання, пема мого миленького, не бере й гуляння. п. п. — Пішов на прогуляння.

Гулянка = гўлянка, гульня; гулящий час, дозвіля. — Зроблю коли небудь па дозвілї.

Гулять = 1. гуляти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спїнула. п. п. — Годї тобі гуляти, — час бра-

тись за діло. — **Гулять къ кому** = приходити до ко́го, одвідувати. — **Гуляй къ намъ** = приходь до нас.

2. гуляти, курити, бенкетувати. — Епей по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. п. п.

Гуляться = 1. гуляти ся. — Щось мінї не гуляєть ся.

2. гуляти, полювати, (про собак і вовків) — **тікати ся**. — Корова полює. — Коло Гавни Зачатія (9-го студня) вовки тікають ся. С. З.

Гуляфный = шишїновий.

Гуляфъ, рос. *Rosa canina* L. = шишїна (укр.), рѣжа дїка, шипчак (гал.). С. Ап.

Гуманность, гуманный, по = людяність, людяний, но.

Гумєнникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожарня, стоговище, пѣдина, пѣдиння (де ставлять скирди і стоги).

2. гумєнный, токовий (що доглядає за роботою на току.)

3. порѣда диких гусей — *Anser segetum*.

Гумєнный = **ТОКОВИЙ** (що належить до току або водить ся коло току).

Гумєнце, гумєнцѣ = гумєнце (кружечок виготосий па маківцї у ксьонізів). — **Гумєнце поповѣ**, рос. *Leontodon taraxacum* L. = кульбаба. С. Ап.

Гумєнникъ = гумєнный, токовий (що доглядає за током).

Гумно = тік, ток, (де моложать кїньми) — **Гарман**. Хере., (місце перед током) — **передтік**, (за током) — **пригумєнок**, (де ставлять скирди і стоги) — **стожарня**, **стогѣвище**, **стогѣвнєско** (под.), **пѣдина**, **пѣдиння**, (будова) — **клуня** (лїв.), **стодѣла** (прав.). — Мое не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чїєму току моложать, тому й хлїб возять. н. пр. — Як у клунї не молотить ся, то в хатї колотить ся. н. пр. — Хлїба повна клуня. С. З. — Бїда й па престолї, як нема пїчого в стодолї. н. пр.

Гуньба = 1. рос.: а) *Mehlotus coerulea* Lam. = буркун-зілле, сірозілле, б) д. **Бѣлостѣйка**. С. Ап.

2. плїснявка (у дїтей).

Гунавий = шолудівий, голомѣвий. — Шолудиве поросє і у Петрівку змерзє. п. пр.

Гунавьтє = шолудівити.

Гуртитъ = карбувати (монету).

Гуртовѣй = гуртовий (належащий до гурту і що продаєть ся гуртом).

Гуртовщикъ = 1. гуртовникъ (що продає гуртом).

2. згонщик (С. Аф.), гуртоправ. (Згонщиками зовуть тех не тільки хазяїна гурга або згона, а й погоничів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гурть — 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гуртомъ** = 1. гуртом, огулом, вадом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбою, разом, гуртом. — Чого ви такою юрбою насунули? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбіж (на монеті).

Гурьба = юрба, юрма. — Умішався поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гусарня = гусятник.

Гусарь = 1. гусарин. С. Аф. — Не вернувши із свого гусарин-москаля; чого ж мілі його шкода, чого його жалі? Що гусарин чорноусий, що на йому жуван куций, що Машою звав? К. Ш.

2. пінхва. — Задав пінхву — нехай чха. п. пр. — Боги в Олімпі стали чхати — Турп їм ізволив пінхви дати. Кот.

Гусеница = 1. (Eusa) — гусенія, зб. гусень, гусельня (С. Л.), волохата — волос, волосін. (С. Л.). — З гусеніці метелик став, хороший, золотий аж сив. В. В. 2. рос. *Potentilla anserina* L. = гусячі лапки, гусятник, золотий, золототісячник, повязок (укр.), мякуш, білочник. С. Ан.

Гусенокъ, гусенышъ = гуся, гусятко, гусеня, гусенятко. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. п. к.

Гусинецъ = д. **Горощекъ** — *Vicia cracca*.

Гусиница, рос. = 1. д. **Гусеница** 2. — 2. *Orobis Vernus* L. — горох або горощок горобиний, дікий, сердешна трава, черевички, воздільні черевички, півники. С. Ан.

Гусинникъ, рос. *Achillea millefolium* L. = деревій, кривавник, серпоріз. С. Ан.

Гусиный = гусячий. — Гусяче перо. — **Гусиная пажить** = д. **Гусеница** 2. — **Гусиный (млечный) путь** = Бógів шлях, чумацька дорога. — По небу йде ніби широка ясна смуга; то, кажуть люди, чумацька дорога, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. В. — **Гусиный лапки** = гусячі лапки (зморшки на висках). — **Гусиная кожа** = сіроти (на кожні у чоловіка). — Змерзла так, аж сіроти виступили. — **Гусиная ланка**, **нога** = рос.: а) *Chenopodium* — лободá, б) *Alchemilla vulgaris* L. — приворотень. С. Ан. **Гусиный лукъ**, рос. *Gagea lutea* Schult

— подзбрушній ряст, *G. pusilla* — гусятник. С. Ан.

Гусли = гуслі, здр. **гусельки** (С. Аф.); **цимбáлш** (теж гуслі, але на гуслях бють по струнах пальцями, а на цимбалах пальцями). С. З.

Гуслисть, гусляръ = гусляр. С. Аф.

Гуснуть = д. **Густѣть**.

Густѣль = гуща.

Густенець = д. **Густоватый**.

Густерá = 1. риба *Abraamis blicca*, *vinba* — густірь, з породи лещів.

2. гуциня, густина (С. Аф.), гущавина, густвина (в лісі). С. З. Л.

Густехонецъ, густешенекъ = густісінський, густесенький. С. Аф.

Густі = д. **Гудѣть**.

Густитъ = густіти, згущати.

Густнякъ = д. **Густерá** 2.

Густоватый = густелький, крутенький. — Густелька каша, та не лапа, а наш песолений куліш; як хочеш, так його і їж. п. пр.

Густой = густий, (про тісто, кашу, мішанину то що) — тугий, крутий, (про рослину, власне про квіт, овочі і листи, про збори в одежі) — рясний. — Круте яйце. — Крута каша. — Рясна свита. — **Въ густюю** = д. **Вгустюю**.

Густолиственный = рясний. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. п. п.

Густость, густота = густина, гуциня. С. Аф.

Густыня = гуциня, густвина, гущавина (в лісі). — Заліз у саму гущавину.

Густышъ = все густе; гуща. — На дні została ся сама гуща.

Густѣе = густіше, тугіше, крутіше, рясніше (д. **Густой**).

Густѣть = густіти, густімати, гускнути, тугімати, тужавіти. — Хмари густішають. — Кров гускне. — Гризюка почала тужавіти.

Гусыня = гуска.

Гусь, пт. *Anser* = гусак (самець), гуска (самиця), мн. **Гуси**. — **Гусь китайскій**, *Anser cygnoides* = гертеля. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. п. пр. — **Гуси** = сіроти. (д. **Гусиная кожа**). **Гусемъ, гуськомъ** = (про журавлів та інших птиць) — пізкою, ключою, ключем, (про їзду) — гужем, валкою. — Із вірйо журавлі летять високо ключами. К. Ш.

Гусятина = гусятина.

Гусятня = гусятник.

Гутора = д. **Говорунъ**.

Гуторить, гүторить = балакати, роз-

мовляти, базікати, баляси точіти. — Нема мого миленького, що карий очі, ні с ким міні розмовляти, сиди опівночі. п. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гуторь = балачка, базікання. (Д. Бесѣда і Болтовня).

Гуца = 1. гу́ца (лів.), фуз, фус. (прав.) С. III. — На дві самий фус.

2. д. Густерá 2, Гу́стость і Густьня.

Гущакъ = д. Густьня.

Гущина = д. Гу́стость і Густьня.

Гуще = д. Густьє.

Д.

Да = 1. так, егé, егéж, авжéж, аджéж (С. III.), правда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авжéж. — Ни да, ни пѣтъ = ні так, ні сѣж; ні те, ні сé.

2. та, і. — Чорт та його діти папують в сьвітí. н. пр.

3. алé, по, та. — Вопа знає, та не хоче сказати. С. III. — Хотів би, та ба! — Я б душею радівший, але щож маєш робити, коли не можна.

4. нехáj. — Нехай так буде, як кажуть люди. п. пр.

Дабь = абь, щоб. — Благаю Бога, щоб дав мій...

Давалець = давалéць (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Давальщикъ = давéць. — Від злого давця бери і кашцá. н. пр.

Даваніє = давáння.

Давать, ся, дать, ся = давати, ся, дати, ся. — Давать вѣ долгъ = пáбір давати, навiрiяти, боргувати. — Шипкарочка мене знає, на три копн навiрiє, на чотири прищитає. н. п. — Як станеш усім боргувати, прийде́ть ся сорочку латати. п. пр. — Д. взаи́мъ = позичати, у позичку давати. (Д. Взаѣмъ). — Д. вѣ обрѣзъ = віддавцем давати. — Дать знать = оповістити, звістити, дати звістку. — Дать доро́гу = зверну́ти, уступитись. — Д. на сло́во = на віру дати. — Д. кля́тву = заприсягтись, поклястись. — Дать друго́й оборо́тъ дѣлу = поверну́ти справу. — Д. отче́тъ = здати справу. — Д. отступно́го = одчи́сного дати. — Д. б́чну́ю ста́вку = зве́стí вiч-пá-вiч. — Д. та́ску = прочухана дати. — Д. тумака́, то́лка = сту́санá дати. — Д. тя́гу, стре́кача, стрéчка = дати дрáла (С. III.), дмухну́ти, дремену́ти, чкурну́ти (С. III.), пята́ми пакива́ти, тя́гу дати, дмухача́ дати, дмухну́ти дрáла. — Вiш взивши торбу,

тяги́ дав. Кот. — Д. себ́я знáтъ, по́мнить = в зна́ки, в тямкí, в па́м'ятку да́ти ся, па́м'ятко́вого да́ти, внéктись. — Д. залъ = ви́палити (разом). — Д. всѣмъ = обда́ти. — Д. шпо́ры = стiснути острога́ми. — Ой як стиспе козак Не́чай ко́ня острога́ми. н. п. — Ни да́тъ, ни в́зятъ = точни́сенько, досто́ту. — Дай, да́йте = да́й, те, кé, те. — Коли не вмів пирога з'їсти, ке його суди. в. пр. — Кете лиш кресало. К. III. — Да́й Богъ, Богъ да́сть = д. під сл. Богъ.

Давить, ся = да́вити, ся, гні́тити, ду́шити, ся, тiснути, стиска́ти, ся, ча́нити, ся. — Давити олію. С. Аф. — Чого ти мене так тиснеш за руку? С. III. — Нема мого миленького, жаль душу стискає, тож мов серденько о нím памятає. п. п. — Їсть, аж давить ся. — Да́вить гру́дь = в гру́дях да́вить.

Давича = дошiро, неда́вно (власне — за скі́льки годи́н до сього часу).

Дави́ший = неда́вній (що був за скі́льки годи́н перед сим).

Давка = тiснóта, тiснíява, тiск. С. III. — Тiснота така, що й кием не протиснеш. С. III.

Давленикъ, ца = 1. заду́шений, на.

2. ви́шальник, ця. — Зняли ви́шальника з банти́ни.

Давле́ніє = давлíння, гні́т, тiска́ння, тиск. С. III.

Давнíсько, давнíхонько = давнíсько, давнíсенько, давнíсiнько. С. Аф.

Давни́шний, да́вній = да́вній, давнíсiнький, коли́ший, (дуже) — бо́'з'вако́лишній, відколи́ший, спозако́лишній (про що прикре) — ка́'знако́лишній. — Бо́'знако́лишній случа́й в ду́ші сво́йї переби́раю. К. III.

Давно́ = давно́; відда́вна, відко́ли. — Давно́ ко́гда-то = коли́сь, давно́ коли́сь. — Давни́мъ давно́ = дуже давно́, бо́'знако́ли.

Давно́сть = да́вність, давни́на. — Хто би давність земську не позивав, таковий вічне

о то повчати маєть. Ст. Л. — Давня то дачина, а наче вчора діялось. Мар. Вов.
— Се давня давнина, ще за Палія було. п. о.
Давнопрош́дній = спозада́вній, спозако́лішній (С. З.), давномину́лий, позако́лішній, бо́знако́лішній.

Давѣ́, давѣ́ча = д. Давича.

Да́же = аж, наві́ть. — Щоб аж ворогам було тяжко. п. пр. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. п. п. — Чужі люди не приймають, старці павіть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Да́кальщикъ, ца = пота́кач (С. З.), ка, такач, ка (С. Ш.); підбрѣ́хач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Да́канье = та́кання. С. Ш.

Да́кати = та́кати (С. Ш.), підта́кувати. С. З.

Дале́кій = дале́кий, да́льний.

Дале́ко, дале́ко = дале́ко, (не дуже) — далечѣ́нько, (дуже) — геть дале́ко, геть-геть дале́ко, геть. — Далеко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів геть аж за Вислу. п. д. — Геть-геть далеко поїхав. — **Тамъ дале́ко** = ген-гѣ́н. — Ген-ген видпо хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хопав. н. пр. — **Дале́ко зайти́** = за хма́ру зайти́, забрехати́ ся. — **Дале́ко е́му до не́го** = дале́ко ќуцому до зайця. н. пр. — **Дале́ко превзойти́** = ві́передити, по́передити (кого).

Далеко́некъ, далеко́нько = далечѣ́нький, далечѣ́нько. С. Аф. — Чи далеко до міста? Та ще далеченько.

Далеко́сть = далекі́сть.

Далеко́хонекъ, далеко́хонько = д́уже далѣ́кий і д. під сл. Далѣ́ко.

Далѣ́че = д. Далѣ́ко.

Далѣ́чить, далі́ть, ся = віддаля́ти, ся.

Далина́, даль = далина́, дали́ній (С. Л.), далечина́, далечі́нь, далечѣ́нь (С. Л.), далѣ́ч.

Да́льний = далѣ́кий, да́льний. — **Да́льная доро́га** = далѣ́ка доро́га. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку дорогу. п. п. — **Да́льний родствє́нникъ** = далѣ́кий роді́ч. — **Да́льнийи́й** = да́льший.

Дально́видность = прозо́рність, об́ачність, далекогля́дність (гал.).

Дально́видный = прозі́рний, об́ачний.

Дальнозо́ркій = далекозо́рий.

Да́льность = д. Далѣ́кость і Далина́.

Да́льный = д. Да́льний.

Дальше, да́ѣе = да́льш, да́льше, да́лій, да́лі. С. Л.

Да́ма = 1. па́ні, па́нія, да́ма, даму́ня. (К. Д. Ж.) — Палі́, як пані́, та до підшов колохазь пристала. п. пр.

2. (в картах) — **кра́ля, ві́шник**. С. Л. — Малорус. игры. Кієв. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамкі) — **да́мка**.

Дама́, дама́екъ = єдама́шка. — А деж тво́ї, папе Саво, тії єдаманки, що їх павбрав на Україні жінці на запаски? п. п.

Да́мба = грѣ́бля, га́тка, зага́т. (С. З.). — Тиха вода грѣ́лю рве. н. пр.

Да́мка = д. **Да́ма З**.

Да́мочка = па́нійка, даму́ня. (К. Д. Ж.).

Да́мскій = па́нійн.

Да́нная = да́нна. (Запис на ґрунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Да́нникъ, ца = да́нник, ця, голді́вник, ця. (С. З.).

Да́нь = да́нина (С. Аф. Л.), пода́ток (С. З. Л.). — Від бжолі — **воско́вѣ**, (від борошна — **сухомѣ́льщина**, від вола — **поволо́вщина**, **рого́вѣ**, від зерна — **о́син**, від рала — **рале́ць** (святковий подарунок), від риби — **ло́вщина**, **ста́вщина**, за проїзд — **возовѣ́**, **мостовѣ́**. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — **чи́ш**. — Чинші і всякіє плати мають давати підданіє. С. З. — **Возового** по пів золотого. п. д. — За Хмельницького старого жили не узнаючи ральців. Петрик. С. З.

Даре́нє = дарува́ння.

Дарі́тель, нипа = дарува́тель, ка, пода́руйко. — Подаруйко за Дніпром без штапів бігає. н. пр.

Дарі́ть = дарува́ти. — **Дарѣ́нный** = да́рований. С. Аф. Л.

Дармо́ѣдъ = дармо́їд.

Дарова́ніє = 1. д. **Даре́нє**.

2. **зда́тність, доте́шність, тала́н** (С. З.), **таланові́тість** (С. Ш.), **хист** (С. З.), **кебе́та**. — Ех, як би б-то... та що й казати? кебети не маю. К. Ш.

Дарові́тость = д. **Дарова́ніє 2**

Дарові́тый = зда́тний, доте́шний (С. З.), **таланові́тий**, **тала́нливий**, **тала́нний** (С. Ш.), **кебе́тний** (С. З.), **уда́тний** (С. Ш.), **сті́шний** (С. З.).

Дарово́ї = дарований, дармові́й, дарѣ́мний. Тому й сьвіт великий, ко́му хлі́б дарѣ́мний. п. пр.

Даровщина = дарѣ́мщина, дарові́зна, да́рунок, подару́нок. — Дарові́зна яка до-

брохотнаа. Б Н. — На даровщінку = на дурницію, на дурнічку, дурнічками. (Номис.). — Він любить усе на дурнічку. — Як папщина даремщина од папів втікала. п. п.

Даромъ = 1. дарма, дурно, даром, даремне, на дурницію, за так грошей, за спасибі, (трохи не дурно) — за пів-дарма. — Йому досталося дарма. — Поїхав папич, викормивши коні дурнісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. марне, дарма, даремне, дурно. — Літа папії молодії марне пропесалися. К. Ш. — Як марне пажив, так марне і піде. н. пр. — Сьвітлий місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. п. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. п. п. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. п. п.

3. **Даромъ что** = дарма що, хоч. — Дарма що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма що хитрий, а й його обдурили. — Дарма що лає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кипути.

Даретвенный = дарований, даровинний.

Даръ = дар (Номис.), дарунок (С. Л.), подарунок, даровизна (С. З.) і д. **Гостинець**. — Не жаль міні подарунків, що я дарував, а жаль міні тії губки, що я цілував. п. п.

Датель = давєць, дадій, давач. — Від злого давця бери і капця. п. пр. — **Дательный надежъ** = третій надеж (грам.).

Дать = д. Давати.

Дача = 1. давання, відача, дача (С. Аф.).

2. плата, запла́та.

3. ху́тір, підворок. С. З. — Зимою у городі, а в літку на хуторі. Адеc. — А підворок свій Гончарівку вслів обпести валом. С. З.

4. **да́ча**. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В папій дачі не багато сінокосу. — **Да́ча об́шого владѣ́нія**, не размежеванная = сібрина дача (Черниг.).

Дачник = 1. хуторянин. (Слово дачник пайбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у городі, а в літку на хуторі біля города.).

2. спільник, товариш, хто має свою пайку в спільній не размежованій дачі), сябёр., сябрó (Чернигівщина).

Дачи́е = 1. давання.

2. да́нок (С. З.), да́нка.

Датель = д. Датель.

Два = два, двóе, двóчко, дво́йко. —

Два съ полови́ной = півтретя. С. З.

Двадцатикопѣчникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семигрівеник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), сороківєць (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = двáдцять, двáдцятєро.

Два́жды = двічі, двічі по два. — Лінивий двічі робить, скупий двічі тратить. п. пр. — Двічі літо не буває. п. пр.

Дверь = двєрі. — **Дверь опуска́я** = ляда. С. Л. — Одпер ляду тай поліз. п. к. — **Двери одноство́рчатя**, двуство́рчатя = одина́рні, подвійні, дво́йчаті. (Теж про браму). — Приїзжає козаченько під ворітєчка: дво́йчаті ворітєчка одчинили ся. п. п. — **Две́рца**, **двє́рка**, **двє́рцы** (у брамі) — хвѣртка, хвѣрточка, (у ридваї) — двє́рці, ободо́на. — Піп у хвѣртку, а чорт у дірку. п. пр. — Тільки приїхав, зараз ободо́ну одчинили К. З. о Ю. Р.

Двигательный = поруша́ющий.

Двигать, ся, **двинуть, ся** = двігати, ся, двігнути, ся (С. Аф.), со́вати, ся, сѹнути, ся (С. З.), руха́ти, ся, руша́ти, ся (С. З. Л.), — (що малу) — плѣ́нтати, ся, плуга́нити, ся, теле́пати, ся, тягті́, ся, (у великому числі) — сѹнути, плáвом пли́вті. — Нехай мруть, та пам дорогу труть, а ми сухарів насущим, тай за ними рушим. п. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. п. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, в дорогу рушали. К. Ш. — Перепочували вони і на другий день рапенько рушили опять у дорогу. н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом пливе. С. Л.

Дви́женіе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. Л.), руша́ння, поруше́ння (С. Ж.), по́двиг.

— **Дви́женіе впередъ** = по́ступ.

— **Нево́льное дви́женіе** = ві́друх. — Місяць має троякий рух: коло своєї осі, надокола землі і разом з нею навкруги сонця. Де-що про Сьв. Болжій. — Останнім відрухом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без підвигу. Хар. — Порушення сердечне. С. Ж.

Двійжистість = 1. рухли́вість. — Рухли́вість живо́го срі́бла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, до́бро, худо́ба (переважно скотина), не значне або й зовсім мизерне — збі́жжя (С. Аф.), малáтки, мизє́рія (С. З.), зли́дні. — Скину кожух з себе, буде впиться й помхмелить ся й чумакові не журить ся, що пропів добро. п. п. — Не зб́рай синови худо́би, збери йому розум. н. пр.

Движимий = 1. рухомий, рухавий. — **Движимое имущество** = д. **Движимость** 2. — Шати і всякі убори і всі інші речі рухомі. Ст. Л.
2. зрушений, порушений.

Двоє = двое, двоєчко, двойко, дво́х. — А у його та було двойко діток. н. к. — Нас було двоєх. Прав.

Двоєбачіє = другий шлюб.

Двоєглавый = двоєголовий.

Двоєдушіє = лукавство, хвальщівство, не щирість.

Двоєдушничать = лукавити. — Всяк, хто не може, той дуже скрипити, хто не лукавити, той ззаду сидить. Сковорода.

Двоєдушный = лукавий, не щирий, хвальщивий, позавічний, позавічник, ця.

Двоєженець = двужон. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двоєзубець, рос. *Bidens* = чередá, собачки, собачі реляхи, стрілки. С. Ал.

Двоєкратно = двічі.

Двоєкратный = двоєкратовий.

Двоєлістникъ = д. **Бълокопѣтникъ**.

Двои = двое, двоєчко, два, дві, двоєх, пара. — **Двои сани** = двое саней. (Про паристі речі) — дві пари. — **Двои сапоги** = дві пари чобіт.

Двойка = пара, (в картах) — двійка. — **Двойка лошадей** = пара коней.

Двойланный = перегонний. — **Д. кубъ** = лембик. С. З.

Двойня = двойнята, двоєшки, близнята, близнюки. (С. Ш.).

Двойникъ = двойник. — Його батькові перед смертю двойник являсь. н. о.

Двойнички = д. **Двоїни**.

Двойничникъ = близня, тко, близнюк. С. Ш.

Двоиной = двійний, двоїстий, подвійний. — Подвійні вікна. — Тепер я чую в собі подвійну силу. Фр. — Червоних золотих подвійних сім. Ст. Опис. Київ. Ст.

Двоїня = 1. пара. 2. д. **Двоїни**.

Двоїствєнно = вдвоє, удвоє. С. Ш.

Двоїствєнность = двійність, подвійність.

Двоїствєнный = двійний, двоїстий, подвійний, двозначний.

Двоить, ся = 1. двоїти, ся, подвоювати, ся. — В очах йому подвоюєт ся. (Про обкладки)

2. переганяти (через лембик).

3. переобрювати, ся (вдруге землю).

Двоичатка = 1. близнята, близнюки (ко-

ли річ про овочі або інші речі, що по двоє вкуці, на пр. оріхи, горшки то-що)

2. двоичатка (палайка).

Двоичатый = двоичастий, двоїстий, подвійний, паристий.

Дворецкий = кляшник, (стар.) — шафарь.

Дворецъ = дворець, палац, пала́ти. — От приходять він у царський дворець. н. к. — І па скелі крутобокій з мур кріпких палац високий. В. Ш.

Дворить = щастити, вестись. — Не дворить ему́ = не ведеть ся, не щастить.

Дворникъ = двірник. О. С.

Дворничвха = двірничка.

Дворничий = двірницький, двірників.

Дворня = двірня, двораки, челядь.

Дворной = дворовий.

Дворовый = двірський. — **Дворовый человекъ**, **дворовая дѣвка** = двора́к, двора́ка. — Один чобіт на підкові, а другий на корку; а хто хоче лиха зпати, то засватай дворку. п. п.

Дворцовый = дворцевий, палацовий.

Дворъ = 1. Двір (Царська родина і двораки; Царь і його рада).

2. двір, дворище, подвір'я, надвір'я. — А в мого батенька двір пад водою, сад пад горою. н. п. — Діти бігали по подвір'ю. К. З. о Ю. Р. — Була у нас і хата добра і дворище чимале. н. о. — **Задній, чернний дворъ** = задвірок. — **Постоялый дворъ** = заїздний, заїзжий, постоялий двір, заїзд. — **Скотный дворъ** = обора, загін, загорода, кошара. — Сімсот волів в оборі. н. п. — Тобі, мати, повні обори, міні давай рябий корови. н. п. — Сі всі були в другім загоні, як бв лоша́та або коні. Кот. — Забрав ся як вовк у кошару. н. пр. — **Взойде́тъ солнце н къ намъ во дворъ**, н. пр. = і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — **Взять зата во дворъ** = у прийми взяти. — **Дворъ або дворъ** = двір з двором, рядом. — **На дворъ** = на двори. — **Не ко двору** = не годять ся, не підходить, не до діла. — **Со двора** = знадвору. — **Пора́ гостямъ по дворамъ** = час до дому.

Дворяни́тъ, **дворянка** = дворя́нія (С. Аф.), шляхтич (С. З.), пан, дворя́нка, шляхтя́нка, пані.

Дворяни́ться = паніти, запаніти, панішити ся. — Сидить мила, запаніла —

чорт'ма дров пі поміна, п. п. — З панами сизивавь, та й папошити си. Гал. Барв.

Дворянський = дворянський, (С. Аф.), шляхетний (С. З.), шляхетський, панський. — Бо и пашького роду, и дворянського роду — не ходила боса з роду. п. п.

Дворянство = дворянство, шляхетство, шляхта (С. З.), панство.

Двогородний = двогородний. — Д. братъ, сестра = брат, сестра у первих, в первих. — Василь бабі сестра в первих. п. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Двойкій = 1. двойкій, двоїстий, подвійний.
2. двозначний.

Двоглавий = д. Двоглавый.

Двогодичный, **двогоровый** = двохлітній, дворічний.

Двогоровый = двогорбий.

Двогрівненникъ, **ный** = д. Двадцатикопѣечникъ.

Дводенний, **дводенный** = дводенний. С. Л.

Дводольный, бот. Dicotyledones = двочастковий.

Дводічний = дводенний.

Двузубецъ = д. Двосзубецъ.

Двукілка = біда, бідка. — Поїхав. бідою. С. Ш.

Двукопѣный = ратишний. (Про животику, що має ратиці.)

Двокрілий = двокрілий.

Двулічний = 1. (про тканину) — мішбоний, одмітний. — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.
2. лукавий, не щірий, хвальщівий, позавічний.

Двулішневый = д. Двулічний 1.

Двулопастный = д. Дводольный.

Двулітний = д. Двогодичный.

Двулітєчный = двохмісячний.

Двуногий, **двуножый** = двонігий, двоногий.

Двуо́бый = (Hermaphrodite) = двоспастий.

Двосло́жый = двоскладовий. Гр. Огопосельского.

Двусмысленность = двозначність.

Двусмысленный, **но** = двозначний, **но**, річ на двох, і сак і так.

Двусна́ный = подвійний. — Подвійне ліжко.

Двуство́бный = подвійний. — Двуство́лка — подвійна рушниця.

Двуство́рчатый = двоїчатий, двоїстий,

подвійний. — Приїжає козаченько під ворітєчка: двоїчатий ворітєчка одчиняли ся п. п.

Двусторонний = двобікий, обопільний, обопольний. (С. Л.).

Двусѣмено́дольный, **двусѣменоли́стный** = д. Дводольный.

Двухго́дичный = д. Двогодичный.

Двухкопѣечникъ = дві копійки, сьомак.

Двухкопѣечный = двохкопійшний.

Двухмачто́вый = двохщоглий. — Двохщоглий корабель.

Двухне́дѣльный = двохтижнівий.

Двухо́хлый = двочубий.

Двухэта́жый = на два по́верхи (про будову).

Два́на́дцать = двана́дцять.

Две́сти = двісті, двіста.

Де = мов, мовляв.

Дебе́лый = дебелій (С. Аф.), товстий, гладкий, твердий, міцний.

Дебоши́рить — бешкетувати, шурубурити, бучу збивати, шибеничати, галабурдити.

Дебоши́ръ = шибеник, шибай-голова, гультьй, галабурдник (гал.), урвійголова.

Дебо́шь = бешкет, буча, гармідер, колотнеча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.

Дебрь, частіше мн. **дебри** = нєтря, пуща; байрак. — По пущам, по петрим жовту кість жвакували. н. д.

Де́верь = дівер, шва́гер.

Девесі́ль, рос. *Inula Helenium* L. = **Диво-сіл**, **оман**. — **Девесі́ль бѣлый**, *Carlina vulgaris* = **одкасі́йк**. С. Ап.

Деві́зь = гасло. — В мене гасло: без хитроців на світі пробувати. К. Ш. Т.

Девяно́сто = дев'яносто.

Девяте́рікъ = дев'ятерік.

Девятилі́нькъ = рос. 1. *Achillea nobilis* L. — **деревій**, **кріва́вник**, **серпо́різ**. 2. *Tanacetum vulgare* L. — **навро́тчи**, **пі́жмо**, **пі́жма**, **приворо́тень**, **корова́й**, **навро́тень**, **навро́тиш**. С. Ап.

Девятины = дев'ятини (Помилки в 9-й день).

Девятисі́ль = д. Девесі́ль.

Девя́тка = дев'ятка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — **Де́вять сѣ полови́ной** = **півдеся́та**. — Ой не сам Запорожець їде — дев'теро коней всде. п. п.

Девятьсо́тъ = дев'ятьсо́т.

Дёготні́ца = **мазні́ця**. — Пролив дрюки і важиці і з дьогтем мазниці. н. п.

Дѣготь = дьбѣготь, (коло осі) — колѣмазь, каліянийця. — Папі, як папі, та до підшов коломазь пристала. н. пр.

Дегтяникъ, дегтярница = д. Деготни́ца.

Дегтарка = 1. бѣчка з дьбѣгтем.

2. рос. *Conium maculatum* L. = блекотѣ, сѣкавка, свистуля. С. Ап.

Дегти́ца = колѣмазь, каліянийця. (Пр. див. під сл. Дѣготь).

Дегтярникъ = дѣтѣр, смоляр.

Дегтярный = дьбѣгтовий.

Дегтярня = дѣгтярня (де гонять дьбѣготь).

Деде́ля, деде́люшки, рос. *Heracleum sibiricum* L. = борщ, борщівник, козел. С. Ап.

Дежу́рить = днювати, чергувати ся.

Дежу́рный = черговий, стійчик.

Дежу́рство = черга, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дезерти́ровать = уті́кати (з війська).

Дезерти́ръ = уті́кач (військовий).

Дека́брь (календ. місяць) = дека́брь, сту́день.

Декла́мровать, деклама́торъ = декламувати, деклама́тор (Укр.), про вірші — віршувати, віршувальник.

Декѣ́тъ = доко́хт (відвар з корінців).

Декора́ція = лашту́нки, кушту́ація.

Декре́тъ = наказ.

Делика́тный = деліка́тний, тенді́тний; кво́лий; звича́йний, ввічли́вий. — Тих голосів тендітно чулих. — Моя папі любязна, ввічлива. С. З.

Дельфі́нъ = *Delphinus* — морська свиня.

Демократи́я = народоуправство. (Костомарів).

Демократи́ = народовець.

Демонес́кий, де́монъ = д. Бѣсовес́кий, бѣс.

Деморализи́ровать, ся = деморалізувати, ся, здеморалізувати, ся, розледащити, зледащити, розбѣстити, ся, розгидити, ся.

Дене́жки = гро́шники, грошеня́та. — Носив качки і курчата, посив такі й грошенята. н. п.

Дене́жникъ = гаман, гаманѣк, гамане́ць, калі́тка, кіса. — На що тим Німцям цілини, коли у їх повні гамани. н. пр. — Лікарем чи поміжнь, чи не поміжнь, а калитка роззявсь. н. пр. — В кого від га коса, в того й грошей кіса. н. пр.

Дене́жный = 1. го́шовий, гро́шний, грошѣвий. С. З. — Дякуем за гостинець грошеский. Л. В. — Штраф знатний грошій до скирбу платити. Скоропадський. С. З. — Росипити ся о грошях, сѣпожатах, сумах

грошѣвих. Б. Н. — **Это** вопро́сь дене́жный = се річ грошовѣ. — **Дене́жное посѣ́біе** = поміч грішми. — **Дене́жное взыска́ніе** = штраф, грошова кара.

2. грошови́тий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жда вошей. н. пр.

Дене́къ = деньѣк, дні́нка.

Денни́ца = свѣтаня; рання зоря, свѣтова зоря. — Я не спала і не слала ся, свѣтлової зорі дождала ся. н. п.

Денноно́щю = де́нь і ніч, в де́нь і в но́чі.

Денно́й = де́ний, днѣ́вий, днівний, днѣ́вий.

Де́нь = де́нь, дні́на, дні́нка. — **Бѣ́лый де́нь** = свѣта́ня, до́свѣток, білий свѣт. — **Просна́лъ до бѣ́лаго дня** = досвѣту проспав. — **Де́нь де́ньско́й** = увесѣ де́нь, ці́лий, ці́лісенський де́нь, увесѣде́нички. — **Дне́мъ** = у де́нь. — **Де́нь въ де́нь, де́нь на де́нь** = що дня, де́нь кри́зь де́нь. (Мал.). — **Де́нь за де́нь** = з дня на де́нь. — **Де́нь ото дня** = де́нь по дню́, з ко́жним де́нем.

— **Дсе́нь иде́тъ за дне́мъ** = де́нь по дню́ мина́е. — **До́браго дня!** = добрі́-де́нь! — Якс добриде́нь, таке і помогай бі. н. пр. — **Ка́ждый де́нь** = що дня, що в Бо́га де́нь. — Не що дня попи́шатам Дмитрова субота. н. пр. — Що в Бо́га де́нь усе голову ість. (Номис.) — **Тре́тьяго дня** = позавчѣра.

Дене́ги = гро́ші, (багато) — грошѣ, (в жарт) — ку́пило. — **Мѣ́дныя, сере́бріныя дене́ги** = мідні, мідякі, срібні гро́ші.

Нали́чныя дене́ги = гото́ві гро́ші, готівка (гал.): — **Бы́тъ при де́ньгахъ** = ма́ти гро́ші. — **Онъ тепе́рь при де́ньгахъ** = у його тепе́рь єсть гро́ші. — **За де́ньги** = за гро́ші, запла́тно. — **Безъ де́негъ** = без гро́шей, дѣ́рма, дѣ́рно, за та́к гро́шей. — **Купи́в собі бі́ду, та за свої гро́ші**. н. пр. — **Хоч в голо́ві пу́сто, та гро́шей гу́сто**. н. пр. — **Росказу́ють, що Ксеркс тим обі́щав гро́шву, хто́б ви́думав йому́ уті́ху ще по́ву**. К. Д. Ж. — **Ку́пи! купи́ло приту́пило**. н. пр. — **Купи́в за гото́ві гро́ші**. — **Запла́тив гото́вою сто р**, а на сто ве́ксель дав. — **Де́негъ** — **ку́ры не клаю́тъ** = гро́шей до смѣ́тку (К. З. о Ю. Р.), гро́шей — як у жѣ́да во́шей. н. пр.

Дене́жонки, дене́жата = грошеня́та, гро́шники. С. Аф. З. Л.

Депутатъ = депутат, посланецъ, посол (гал.). **ХОДАК** (від сільської громади). — Посланці ні бють, ні рубаютъ. п. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони оглядали землю і роспитали ся. Чер.

Дербá, дерби́на = цілина, новина (вперше з'орана або скопана).

Дербенни́къ, рос. Lythium L. = твердіяк, залізничъ чорний, червоний, польові васильки, підберезник. С. Ал.

Дербоватъ = ско́нувати (верхній шар цілини).

Дѣрганіе = смикання, сіпання, шарпання, тріпання, тріпаніна (С. Ш.), про волося і піря — **ску́бка, скуба́ння**.

Дѣргалка = **кльочка** (смикати сіпо з стога).

Дѣрганецъ, дѣрганцы, дѣргань = **плоскінь**.

Дѣргать, ся, дѣрнуть = **смикати, смикну́ти** (С. З.), **сіпати** (С. З.), **сіпну́ти, тіпати, ся, шарпати, шарпну́ти, рва́ти, ся**, (найбільше про волося і піря) — **скубти́, скубати, скубну́ти**, (тільки про волося) — **чуби́ти**, (про льон і коноплі) — **бра́ти, рва́ти**. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сіпає мене за рукав. — То випис, то пірне, то сіпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скубе. Гул. Ар. — То з боку ускубить, то з переду поцупить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить п. пр. — Розгордував ся, аж губи йому тішають ся.

— **Дѣрнула мене нелѣгка** = **надів мні нечистий** (Ном.). — **Дѣрнуть водки** = **смикну́в горілки, дмухну́в**.

За яром брала льон, брала конопельки, не вдала ся на роботу, як на витребельки. п. п.

Дѣргачъ, пл. Ballus crex = **деркач**. С. Аф. З.

Дѣргота, мед. Spasmus = **корчі, перелогі** (на виду) — **мишки**.

Дѣргунъ = **д. Дѣргачъ**.

Дѣргъ = **смик, сіп, скуб, шарп!** — А він його за полу смик. С. З.

Деревей, рос. Achillea millefolium L. = **деревій, серпоріз, кривавник**. С. Ал.

Деревескій = **сільський, селянський**. — Ти пал Возний, тобі треба не мене сільськую. Кот.

Деревенщина = **мутір, мугиряка** (про незвичайного, грубого).

Деревня = **село, сельце, слобода, слобідка, ху́тір**. (По рос. деревня — таке село, де не має церкви).

Дерево = **дерево**, (одно) — **деревина, здр.** — **деревце**, (зрубане і наготоване на будівлю) — **деревня** (С. Аф.), **деревина,**

(зрубане без гилок) — **коло́да, дуб, дубок**, (і обтесане з боків) — **ба́лка**, (лісове) — **лісовина́, (садове) — садовина́**, (липове, березове і т. д.) — **ліпина, березина і т. д.**, (сухе на пні) — **сухостій**, (сухе зрубане) — **сушня́к** (С. Л.), **сушня́к**, (роздвоєне в горі) — **розсо́ха**, (з гулями) — **гулюва́те**, (посажене) — **поса́дипа, поса́дка, поса́дкй**, (очищене від кори) — **лепі́ж**, (частина дерева з низу до гилок) — **окоре́нок** (С. Л.). — **Навалив деревці**, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним віпсом привязав до дуба, а другим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дере́во дере́вомъ** = **він як пень той**.

Деревушка = **сельце, слобідка, хуторецъ**.

Деревяга = **калатало** (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревяникъ = **шашель**. С. З.

Деревяни́стый = **деревчатий**.

Деревя́нный = **деревяний**. — **Деревя́ная башка** = **дурна голова, кабак**. —

Деревя́нный тулупъ = **домовина, труна**. — **Деревя́нное ма́сло** = **олива**. — Правда як олива — завжди на верх ви́йде. п. пр. — **Деревя́нные издѣлія** = **деревяні вироби, деревця**. — Мужик хотів везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревя́нть, деревѣ́тъ = **деревяніти, дубіти, коцубіти**, (тільки про тіло) — **тірпнути**. — **Іншу**, поки аж рука почпає терпнути. С. Ш.

Деревя́шка = 1. **деревя́шка** (кружечок деревини для гудика).

2. **деревя́нка, милиця**. — Шкапдибає на милиці. К. Ш. — Дайте милиці підшпрати ся, піду до дівчини женихати ся. п. п.

Держа́ва = **д. Государство і Владычество**.

Держале́нь = **балійси** (С. Аф. З. Л. Ш.), **пору́ччя, пору́чнй** (С. Л.), **бильця** (С. Л.).

Держалка, держало = (шаблі, мечі, міли черпака то-що) — **дѣржало́, держа́к**, (ціпа) — **ціпи́лно**, (кочерги) — **кочержі́лно**, (сокири) — **топорі́ще, топорі́сько**. С. Л. — **Рубай, сипу, ясенину** — **буде кочержі́лно** п. п. — Як утопає, сокиру даває; а як порятують, і топоріща жалує п. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорісько. п. пр.

Держа́ніе = **держання, тримання** (С. Ш.).

Держа́ть, ся = **держати, ся** (С. Аф.), **трима́ти, ся** (С. Л. Ш.); **ма́ти**. — **Держи з заду, бо упаду**. п. пр. — **На Бога складай ся, а розуму тримай ся**. н. пр. — **Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб**

ниш біду а дому. н. пр. — То така правда, як пона кашляє, а припичка тримаєт ся н. пр. — До Святого Духа тримай ся кожуха. н. пр. — Маємо тримати твою науку, которую нам подали Св. Отці. Ї. II. — Треба все мати про запас. — **Держать за замкомъ** = під замком держати. — **Д. въ пам'яті** = пам'ятати. — **Д. въ тайні** = тайти. — Таїла від Бога, та чортові сказала. н. пр. — **Д. парі** = закладати ся, у заклад, об заклад бити ся. — Він усе закладав ся, та без шталів і зостав ся. н. пр. — **Д. на умі** = мати на місці, на думці. — Скажи, моє серце, що маєш на думці. н. п. — **Д. постъ** = постувати, місникиувати. С. Л. — **Д. себя** = поводитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себя опр'ятно** = ходити чепурно, охайно. — Не журн ся, моя пензко, ходити Ляшок чепуренько. н. п. — **Д. совѣтъ** = радитись, раду радити, радовати. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радять, як на Турка стати. К. III. — **Д. чью сторону** = тягти за кого руку. — Він за його тиче руку. — **ержі карманъ!** = чорта з дв'я, завтра з мішком! — **Д. правѣ, лѣвѣ** = бері, верні на право, на ліво, цобѣ, цоб! — **Д. ухо остро** = гляді-по, бережись.

Держка = 1. голубник.

2. табуп голубів.

Держать = осмілюватись, відважуватись, насмілюватись, важити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Держкій = сьмілий, сьміливий, відважний; грубий, нахабний. — **Держокъ па руку** = задирака, задиракуватий, бптливий. (Мап.) — **Д. на языкъ** = грубийн.

Держновѣнный = відважний.

Держость = 1. відвага, сьміливість. — Відвага мед — випо не, відвага і калдаши тре. н. пр.

2. грубіяство.

Дерм = 1. кал, послид. 2. гній.

Дермопр'ятъ = гівночіст, золотарь.

Дѣрнуть = д. Дѣргать.

Дѣрнъ = дѣрен, дернина. С. Аф.

Деріюга, деріюжина = рядно (С. Л.), ряднина (С. З.), рядовина, рядюга, (для мішків, - міховина).

Деріюжный = ряднийий, рядюжний.

Дерба = 1. пт. *Corvus graculus* — соя. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п. 2. ріюмеа, плакса, крикса, рева.

3. забіяка, задирака.

Дерібка = рос *Gaium Aparine L* — дерев'я, личиця, линієць, мокрєць. С. Ап. **Дер'абитъ, ся** = брати, ся, скребти, чухати, чухмарити, ся.

Дер'абнуть = бацнути, зацідіти, затопити, оперіцати. — Затопив по п'яці. — Зацідив в ухо. — Оперіцав батою.

Десантъ = в'їсдка (війська на суходіл).

Десертъ = ласощі, заїдки, (С. Л.), лагомини, присмаки. (С. Л.). — І ласощі цеє тільки ілі: сластони, коржик, стовиці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагомишки. С. З.

Дѣскатъ = мов, мовляв. С. Л.

Десна, мп. дѣсны, Gingiva = ясна (С. Л.), ясла, ясли. (С. З.).

Десница = права рука, правіця. (К. Св. П.).

Деспотизмъ = деспотство (К. Краш), самовластя.

Деспотъ = самовластець, деспот, душман. — Там брату брат і рідний батько силу на шию душманом лихим сїдає. К. В.

Дестъ = дестъ (С. З.), лібра. С. З. Пав. — Лібра паперу (24 аркуша). — Папіру лібер пять. Ст. опис. Кієв. Ст. — Псалтирь десговая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятеричный = десяртерний.

Десятерной = десятковий.

Десятилѣтний = десятилітній. К. Ч. Р.

Десятина = десятина (десята частина чого небудь і міра ґрунту = 2400 кв сажнів), 1/10 десятини — упр'уг, 1/8 — пів упр'уга. 1/4 десятини — Мистецко Опшоя — Василека.

Десятичный = десятний.

Десятка = десятка (в картах, жирова) — хрещатка.

Десятникъ = десятиник.

Десятскій = десятицький.

Десять = десять, десяток, десятеро, (трохи більше десяти) — кільконадцять. — А меповите особ кільконадцять. С. З. — **Десятъ тѣсяче** = сто сот.

Десятью = в десять разів, десятима.

Деталь = подробиця, дрібниця.

Дефилея = тіснина.

Дефицитъ = недобір, недостача.

Дехтарка, рос *Conium maculatum L* = блекота, сікавка, свистуля. С. Ап.

Дешевенькій = дешевенький.

Дешевѣхонекъ, хонько = дешевісінський, дешевісінько. С. Ап.

Дешевізна, дешевізнъ = дешевина, дешевня. С. Л.

Дешевіть = дешевіти (С. Аф.), таніти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.

Дешевле = дешевше (С. Аф.), дешевіш, танішле.

Дешевый = дешевий (С. Аф.), таній (Гал.). — Таке мясо пси їдять, н. пр. С. З.

Дешевіть = дешевшати (С. Аф.), дешевіти, таніти, танішати (Гал. Прав.). — Акції подешевшали. Як. — Хліб таніє тай таніє. С. З.

Джигитовати = герцювати, вигравати (кошем)

Джигитівка = гєрць, гєрець. — Золотарешка на герцю з мушкета у погу пострелено Л. Сам.

Джигіть = герцювник.

Джинь = горілка (пловцєва).

Дивань = канана, канацєя, здр — кананка, (без спинки, — тапчан, тапчаніна. С. Ш.

Дивачить = чудасійничати, кумєдничати.

Дивєрсія = веремія. — Дивєрсію производіть = крутіти веремія. Кот.

Дивіть, ся = дивувати, ся, чудувати, ся, дивом дивувати, ся. — Багач дивуєть ся, чим бідний годуєть ся. н. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивуєть ся. н. пр. — Кому не довелося в Севіях пробувати, не довелося, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Дівний, но = 1. діввий, дівбзний, дивбчний, чудний. — І слухала як молодий дивбчний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне діло. — Усе йому здавало ся дивним. 2. чудовий, чудовний, гарний. — А на самім чої сівя чудовий сьвіт: там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Діво = діво, дивовіжа (С. Аф. З.), чўдо, (кумедне) — чудасія. — Диво, що у папа жінка гарна. н. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дядько Мосію, чи бачив ти чудасіє, що на дубові свипи гніздо собі ізвєла. н. п. — Та тут чудасія, мосьпанє Гоголь. — **Діво дівное, пзъ дівъ діво** = чўдо-діво, на прбчуд діво. — Та соп же сон на прочуд-диво мій приснив ся — пайтверезний би упив ся. К. Ш. — **Діву далея, дівомъ дивіля-ся** = дівом дивував ся, здивував ся. — Великим дивом дивували, один до одного словами промовляли. п. д. — **Діви бы** = ну нехай би, ну вже колі б. — Ну пехай би вже що путне.

Дивовати, ся = д. Дивіть, ся.

Дизентерія = червінка, кривавиця.

Дикарь = 1. діка людина.

2. одлюдок, нєлюд, нєлюда. (С. Л.). — Живє якимсь одлюдом.

3. дикарь (камінь).

Дікий = 1. дікий. — Дика яблуна. — Дике поле. — Дикий звір — Дикі люди. — Дика країна.

2. чудний. — Міні якось чудно тут. —

Дікос мѣсто = глушина. — **Дікая рябінка**, рос. *Tanacetum vulgare* = піжма, піжмо, наврбтич, наворбтиш, приворбтєнь. С. Ап. — **Д. пєрєнь** = д. Бобовникъ 1. — **Д. пєрєць** = д. Водникъ 2. — **Д. пєтрўшка** = д. Боліголовъ. — **Д. рѣдька** = грицики, свєрбїга (рос. *Bunias orientalis* L.) С. Ап. — **Д. яблоня**, рос. *Pyrus acerba* D. C. — кислиця. С. Ап.

Дикovina = дикovina, дивовище і д. **Діво**. — Дикovina, що собака не кована. н. пр. — **Въ дикovину** = на діво, вдивовіжу, на вдивовіжу.

Диковинный = дівний, дивбзний, дивоглядний.

Дикообразный = дивоглядний.

Дикорастўщий = дікий, (про дерево овочеве) — дичок, дічка.

Дікость = 1. дікієть, діча. (К. Краш.) 2. одлюдність.

Диктовати = проказувати, диктувати.

Диктовка = проказування, диктўра. — По диктовкѣ, подъ диктовкѣ писать = з гóлосу, у диктўру. — Проказав у диктуру децацию Номис.

Діккія = вімова, говірка.

Дінь-дінь = дзєнь-дзєнь, дзелєнь-дзелєнь! — Їдемо по малу, а дзволик тільки дзєнь-дзєнь.

Діра = дірка, здр. дірочка. — **Дзєсїть до діръ** = на дірки зносїти.

Діравый = діравий, здр. діравенький (С. Аф.), дірчатий.

Диржіровать = правити, орудувати.

Дирістый = дірчастий.

Дисканть = дишкант.

Дискредитировать = дискредитувати (К. Краш.).

Диспутировать = диспутувати. Лев.

Дисталірованіє, дисталіяція = перегін, перегонка.

Дисталіровать = переганати (горілку то-що).

Дитя = дитя, дитїна, дитинча, мн. діти, дитинята, зб. дїтвора. — (Мале, як

більше діти звуть одо одного) — **ляля**, **лялечка**. — (Що не говорить ще) — **немовлятко**. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає бігати) — **бігунець**. — (Що умерло нехришченим) — **потерча**. — (Останнє) — **мезінець**, **мезіничик**, (в жарт) — **віс(ш)крібок**. — **Груднє дітя** = байстрія, байстріюк, чка, байстренія. — Гріх не байстріюкові, а батькові. н. пр. **Дітятко** = дитятко, дитинка, дитинча. **Дифтеріт** = обкладкі, обклад, іулі, завалки.

Дичать = дичавіти, дичіти.

Дичець = дичок, дичка. — Прищенив до яблуні дичку.

Дичина = дичина. — На базарі багато було дичини.

Дичить = різнити (в грі або сьпівах).

Дичіться = бігати людей, ховати ся від людей.

Дичок = д. **Дичець**.

Дичь = 1. пуща, діке поле, глушина.

2. дичина. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чує, неначе собака дичиву. Як.

3. пісенітниця і д. **Ахнієа**, **Вздорь**, **Галматя**.

Діаволь, **діавольскій** = д. **Бєсь**, **Бєсовскій**. **Діоганаль**, **нйй**, **но** = косіна, укїсний, (С. III.), на укїс, косіною, укїсно (С. III.).

Діаконіца = дяконїха. С. Аф.

Діаконь = дякон, дякон. (С. Аф.). —

Быть діакономъ = дяконувати. С. Аф.

Діалектъ = наріччя, підмова.

Діаметральнo = в попереk, в прогін, попереkно. (С. Пар.).

Діаметръ = попереkник (С. Пар.), прогін, пробїт. — Млиновий камінь має три аршини в прогїні. — Колесо має 1½ аршини на прогїт. Хар.

Длань = долоня.

Дли́на = довжина (С. Л.), довжиня (С. Аф.), довгість (С. З.), довженік (Хар. С. Л.). — Довжину і широкість шпуром позначити. Ст. Л. — **Длинно́**, **въ длину** = удóвж(ш), удóвж(ш)ки, удóвж(ш), ки, завдóвжки, навдóвжки, вдóвж. — Було б учити, як лежало в попереk подушки, а як удóвж, то вже не допоможеť ся. н. пр. — Завдóвжи буде з локоть. С. З. — Завдóвж як оци напиза. С. Аф.

Дли́шикъ = 1. довженік, довжина. С. Л. 2. балка, свілок (що владеть ся вдóвж). 3. пере́мёт (довгий самолет з кількопадіатю удками).

Длинноваты́й = довгенький.

Длинноволосый = патлатий, патлач, патлань, чубатий, чубань, чубрій, кудлатий, кудлань, пелехатий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубти. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногравый = довгогравий.

Длинноклю́вый = дзюбатий.

Длиннокосый = косатий. — Дівка косата.

Длиннолицый = довгообразий. С. Аф.

Длинноно́гий = довгоногий, ци́батий, циба́нь, гомілатий, циба́тень. — Як журавель ци́батий.

Длинноно́сый = носатий, носань, носач.

Длинноно́глый = довгопóлий.

Длинноно́сглый = довгий, довготелесий. (С. Аф.).

Длинноу́сый = довгоу́сий, довгоу́сько, довгоу́с, прудіус. (С. З.). — Цур тобі, прудіусе, які в тебе довгі вуси. н. п.

Длинноу́хий = каплау́хий, довгоу́хий, ухач. — Сви́ня каплау́ха.

Длиннохвостый = хвостатий, довгохвостий.

Длинноше́й = довговя́зий. С. Аф.

Длинноше́рстный = (про овець) — вовністий, (про собак) — кудлатий, пелехатий.

Дли́нный, **но** = до́вгий, го, (дуже) — довже́нний, (С. Аф.), довже́зний (С. Л.), довжелезний, (про людину) — довготелесий. С. Аф.

Дли́тель = копоту́н, мару́да.

Дли́тельный, **но** = довгоча́сний, довгий; повільний, зага́йний, забарлївий, довгоча́сно, до́вго; поволі́, зага́йно. — Зага́йна робота. — Лихо швидко приходить, а поволі́ відходить. н. пр.

Дли́ть, **ся** = 1. тя́гти, ся, довжи́ти, ся, то́чити, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай вік твій довжить ся до правну́ків. С. Л. — Точила ся довга година.

2. га́йти, ся, барі́ти, ся, ба́вити, ся. — Деякі, гаючись, не бдали, то ті в лісі загибали. н. п. — Коли б тобі, як тепер мінї, дівчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. н. п.

Для = для, за-для, про. — За-для такої потреби. — Прошу суда — нема судді про мене. К. Иов. — **Для чегó** = для чо́го, на́ що, наві́що, чо́му? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — **Для того́ что...** = бо, то́му, через те́, заті́м що. — **Не́ для чегó** = нема чо́го, нічо́го. — Нема чо́го дар-

ма ходити. — Для продажи = на продаж. — Повіз на продаж. — Везе рибу таловірку на продаж до дому. К. П.

Дневальной = черговий, стійчик. (Кот.).
Дневальне = черга, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дневать = 1. днювати. С. Аф. Л. — Він у неї і днює й почує.

2. одбувати чергу (на стійці, на варті або якій службі цілу добу — 24 години).

Дієвка = переднівка.

Дневникъ = днівник, денник.

Дневной, днёвний = денний, днівний, днівний, дінний, днівний. — Я їхав денним поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бешиха полуношна. н. зам.

Днѣмъ = у день, за дні.

Дно = дно, здр. — денце, поб. — дніще. — Ми вже не в одній чарці децє бачили. — **Вверхъ дномъ** (перевернуть) = до горі ногами, шкереберть. С. З.

Дно вставитъ = задіяти, придіяти. — Оце задів бочку, тай поїду по воду. — Карабель задішла, тай на Дунай пустила. н. п. — **Дно зкипѣло** = підення. — **Ко дну** = на дно, на спід. — Вергли бандурочку на Дунай глибокий, та узьяла бандурочку на спід потопаги. — **На днѣ** = на дні, на споді. — Сорбайте, хлопці, юшку, а риба на споді. н. пр.

Днѣтъ = дніти. — Іде козак од дівчини, починає дніти. н. п.

До = 1. до, аж до. — Зранку і до ночі. — **До какихъ поръ** = доки, докиль, до якого часу. — Та доки ти питимеш? — **До поры до времени** = до якого часу, поки-що. — Та до якого часу Бог милував. — **До сихъ поръ** = досі, до сього часу, до сієї пори. — Відколи та й досі не має. — **Дотѣхъ поръ** = доти, поти, дотіль. — Доти пив, поки не випив ся. — **До того, что** = аж.

2. до, перед. — Се було днів за десять перед весіллям. — Се було ще до Різдва.

3. коло. — Було там коло двадцяти чоловіка.

Добавить, добавлять, ся = добавити, додати, долучити, доточити, докласти, прикинути, добавляти, ся, додавати і т. д. — А до сього ще додав, ніби-то... — Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Добавка = додаток, додача, додавання, добавка. — Ще треба добавка, бо не вистачить. С. Л.

Добавокъ = додаток, додача.

Добавочный = додатковий, добавочний. **Добаклѣшничать, ся** = добайдикувати, ся.

Добалагурить, ся = добалакати, ся, добазікати, ся.

Добарить, добарничаться = допанувати, ся.

Добаловаться = додурити ся, допустувати ся.

Добахвалиться = дохвалити ся.

Добездѣлничать, ся = добайдикувати, ся, долодарювати.

Добивать, ся, добить, ся = добивати, ся, добити, ся. — Добити палю. — Били, поки до смерті не добили. — Послїдні палі добивають ся.

2. добувати ся, домогати ся, доходити, допомогати ся (Ман.), допевняти ся, доправляти ся, добути ся, домогти ся, дійти, допевнити ся. — Нігде нічого не добув ся. — Почав він доправляти ся вернути свою хату. — Він таки колись свого дійде. — Допевняй ся, отамане, допевняй ся плати, — як не будеш допевняти ся, будемо втікати. н. п.

Добирать, добрать, ся = 1. добірати, добрати, ся.

2. добувати ся, доставати ся, доходити, добути ся, достати ся, дійти, допхати ся, дотягти ся, доплентати ся, доплуганити ся. — До дому достав ся. — Як би достать ся туди? н. к. — Ледве допугагались до села. — **Добратъся до смысла** = дорозумувати ся. К. З. о Ю. Р.

Добить, ся = д. Добивать, ся.

Доблестный = мужний (С. З. Нар.), відважний, лицарський.

Доблесть = мужність (С. Нар.), відвага, лицарство.

Доболтаться = добалакати ся, донащикувати ся (С. Аф), добрехати ся.

Доборашивать, ся = доскорожувати, ся, доволочувати, ся.

Добороздѣтъ = (ралом) — доралити, (плугом) — доорати.

Доборъ = добір.

Дображничать = допїти ся, догуліти ся. — Допив ся до того, що й запедужав.

Добраніться = доляти ся.

Добрасывать, добросить = докидати, докинути. — Відсіля не докинеш. — Докидати стога.

Добрать, ся = д. Добирать, ся.

Добренький = добрѣнький.

Добресті = дотягти ся, добресті, доплѣтати ся, дочвалати, дочапати ся, допхати ся, доплутати ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів. Бог. — Леде доплутавши ся до дому. — Доки доплетавсь до хатини. К. III.

Добривати, добріть = догóлювати, догóлити.

Добро = 1. добро, добре діло, добродійство. — **Піть худа безь добра**, п. пр. = ліхо не безь добра, п. пр. — **По добру по здорову** = з Богом, щасливо, добром. — З Богом, Парасю, хліба зівни. п. пр. — **По добру ли живєшь, по здорову?** = як ся маєте, чи живєцькі, здоровєцькі?

2. добро, худоба, збіжжя. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Греб. — Не збїрай синови худоби, збери йому розум. п. пр. — **Чужимь добромь подпоисіть ведромь**, п. пр. = добре чужими пирогами батька номинати. п. пр.

3. добре, гаразд. — Добре тому багату. К. III. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почім кінш лиха! — **Добро пожаловать** = прóсимо. милости прóсимо, прóсимо до хати, до госпóди.

Добровóлец = добровóлець, охóчий.

Добровóльный, по = добровільний, по, доброхітний, по (С. З.), охóчий, че (С. З.), доброхіть, ю, самохіть, ю (С. З.), по своїй волі, з доброї волі. С. Л. **Добродіть, си** = 1. добродіяти, доволіяти ся, домандувати ся.

2. добродіти і т. д. д. **Добресті**.

Добродушіе = добрість, добродушіість, щірість.

Добродушний, по = добрий, добродушний, добросердешний, щірий, добродушно, сердешно, щіро.

Добродѣтель = 1. цнóта (С. З.), чеснóта. (Гал.). — Моя цнóта лучче твого злота. п. пр. — Лучче цнóта в болоті, ніж пецнóта у золоті. п. пр.

2. добро, добре діло, добродійство.

Добродѣтельный, по = цнотливий, во, добродійний, по. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостить. Бог. — Чого би каждому цнотливому не палежало чинити. С. З.

Доброе = д. **Добро** 2. — Хто поживє мое добро? К. III.

Доброжелатель, ница = доброхіт, ка, добродій, ка.

Доброжелательность = жичливість, зичливість (С. Л.), доброхітство.

Доброжелательный, по = доброжичливий (Л. Сам.), жичливий, зичливий (С. З. Л.), доброхітний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, ніхто міні не жичливий. п. пр.

Доброжелательство = д. **Доброжелательность**.

Доброжелательствовать = добра хотіти, жичити, зичити (С. З. Л.), сиріяти. (С. Л.).

Доброкачественный = добрий, добрічий. **Добронравіе, добронравный** = д. **Благонравіе, благонравный**.

Добропорядочный, по = добрий, ре, добрічий, че, пүтній, пүтящий, до пүтїя, доладний, до ладу.

Добросать = д. **Добрасывать**.

Добросердечіе = сердечність, щірість.

Добросердечный, по = сердечний, по, щіросердечний, по, щірий, ро.

Добросить = д. **Добрасывать**.

Добросовѣстный, по = добросовісний, по, сумлінний, по.

Добротá = добрість. С. Аф. — Добрість серця

Добрóта = добротність (якої речі).

Добрóтный = добрий, добротний, добрічий.

Доброхóтный, -хóтєствовать, доброхóть, ка = д. **Доброжелательный, -желательствовать, -желатель, ница**.

Добрязгать = добризкати, допріскати.

Добрый = 1. добрий. — Чоловік добрий. — Як би був добрий, тоб і свині давно зїли. п. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у поді мокрий. п. пр. — На доброго кивом, а лядячого кивом. п. пр. — **Будь, те добръ, добры** = будь ласкав, ласків, будьте ласкаві, будь ласка. — Скажи міні, будь ласкав, тату, чого ячмінь наш так поріс? Греб.

2. добрий, гарний, хорóший. — Добрий віз. С. Аф. — Добра стерня, а садь на ній, то й коле. н. пр. — Гарна, як квітка в полі. н. пр. — Добра земля.

Добрѣть = гладшати, гладчати (С. Аф.), товстїти, товстїшати. С. III.

Добрѣкъ = добрий чоловік, добра людина, добра душа.

Добудіться = добудіти ся.

Добываніе = добування, добутті.

Добывать, ся, добытъ = добувати, ся, здобувати, ся, набувати, дбати, зася-

гати, добути, здобути, роздобути, придба́ти, засягти, (дуже трудно) — розгорува́ти, розгори́ти, загорюва́ти. — За золото премудрості не купиш, і розуму за гроші не здобудеш. К. Пов. — Або добути або дома не бути. н. пр. — Сякий такий аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — Добув грошей на подушце. — Ніде нічого не добув ся С. Аф. — Роботою засягне собі щастя. Мирн. — Він собі і хату розгорував. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.

Добытокъ = добу́ток, здобу́ток, набу́ток, роздобу́ток, придба́ння, надба́ння. С. Л. — Погинули без сліду наші злюки, пожер огонь неправе їх надбання. К. П.

Добыча = здобич (С. Л.), здобича, здр. здобиченька (С. З.), здобуток; здобитки, пожива. (С. Л.). — Ой щож ви, панове, що за здобич мали? Мали коня вороного, та Яхия одиний. н. п. — Чи я тобі, мій коню, важкий, а чи моя та ясна зброя, чи тяжка здобиченька моя? н. п. — Аби здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В. — **Въ добычу** = на здобич, на погату. — Тіло моє козацьке поховайте, звівру, птиці на погату не дайте. н. д. — **Дѣлять добычу** = дувати (С. З.), паювати. — Великую здобич мали, на три часті паювали. н. д. — **Ходить за здобичею** = виходити на здобитки, на поживу. — Розбійники виїхали кудись на здобитки. н. к.

Добычний = корисний, здобичний.

Добігати, добігивати = добігати. — На смау добіг.

Добігаться, добігиваться = добігати ся, добігувати ся. — Добігав ся, поки ноги памули.

Добіжати = добігти.

Добіжувати, ся, добіжати = добілювати, ся, добіляти. — Добілила усе полотно.

Добіжиться = доказати ся, домордувати ся, дожартувати ся.

Доваливати, довалити, ся = довалювати, докидати, докочувати (Д. Вали́ти, ся 1 і 2 і Вали́ти). — Довалиться до пшци, до пшці = допасти ся, дорвати ся, доскіпати ся. — Доскіпав ся до горілки, що й не встане.

Доваривати, доварити, ся = доварювати, доварити, ся.

Довагтривати = догострювати, доточувати. — Догострив ножа.

Доващувати = довшувати.

Доведь = дамка (в грі в дамкі).

Довезти, довезти = довезти.

Доверезжати, ся = доверещати ся, довшати ся.

Довертѣти, ся = довертѣти, ся, докрутити, ся.

Довершати, довершити, ся = кінчати, докінчати, ся, вивершувати, вивершити, ся, дороблювати, доробити, ся, довести діло до кінця, до краю, (будовання) — добудувати, (писання) — дописати і т. д.

Довести, довести = довести, допровадити, привести. — Д. до сумашества = обожеволити. — Ніхто ж як він її обожеволив.

Довивати, ся = довивати, доплітати, докручувати, досукувати, ся. — Доляв батіг. — Досукала витки.

Довизжати, ся = доверещати ся, довшати ся.

Довинтити, довинчивати = догвинтувати, дошрубувати.

Довираться = довірхувати си. — Добре хав си, поки сказали вже: цити.

Довити = доплести і т. д. д. Довивати.

Довлекати, довлечи = доволікати, дотягати, дотарабанювати, доволокти, дотягти, дотарабанити, дотірити, дотартарити.

Доводити = доводити, допроважувати, призводити. — Се він його призвів до того.

Доводиться = доводити ся, принадати, випадати, випадати. — А тепер довелось на безвідді, на безхліббі погибати. н. д. — Він мені доводить ся небожем. — Йому припадає як раз сто рублів.

Доводъ = довід, доказ.

Довозити = довозити. — Довіз його на своїх конях. — Довозив сіло.

Доволакивати = д. Довлекати.

Доволочити, ся, доволочь, ся = доволікти і т. д. д. **Волочити, ся.**

Довольно = 1. доволі, досить, годі, буже. — Досить одного сонця на небі. н. пр. — Буде вже тобі брехати. — Ждала, ждала, та й годі сказала. — Невісточко сонливая, вставай! годі спати. н. п.

2. чимало, багато. = Чимало літ перевернулось, води чимало утікло. К. III. —

Довольно большой = чималий.

Довольный = довольний, задоволений (Гал., контентий (Прав.), радий. — **Я этимъ не доволенъ** = я з сього не радий. — **Онъ ничѣмъ не доволенъ** = йому нічим не догодіш. — **Доволенъ будь тѣмъ** = тим і здобрий (н. к.). — **Здобрий тим, що тобі волесть присудила.** Лев.

Довольствие, довольство = достаток, можливість.

Довольствоваться = 1. **вдовольняти**, ся, **задовольняти**, ся, **довольняти** ся С. 3., (малим) — **перебувати** ся, **здобріти** чим. (Пр. д. під сл. **Доволень**).

2. **постачати**, **вистачати**, **достачати**, **сноживляти** (С. Л.), **харчувати**. — На всіх не вистачиш. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Доворовать, ся = **докрасти** ся. — Докрав ся, поки в тюрму понав.

Довострыть = **догострити**, **доточити**.

Довратъ, ся = **добрехати**, ся.

Довѣвать = **довіювати**.

Довѣдать, ся, довѣдывать, ся = **довідати** ся, **дознати** ся, **допитати** ся, **досвідчити** ся, **довідувати** ся і т. д.

Довѣвать = **довіювати**.

Довѣнчать = **довінчати**.

Довѣренность = 1. **віра** (до кого).

2. **довіреність**, **вірчий** лист.

Довѣренный = **повірений**, **повномочний**.

Довѣритель, ница = **довіритель**, ка.

Довѣрять, ся = **довірити**, ся, **повірити**, **звірити**, ся (С. Л.), **здати** ся. — Він у всьому на його здав ся.

Довѣріе = **віра**. — Нема тобі віри. С. Л. — **Потерить довѣріе** = **зневіритись**. С. Аф. — **Достойный довѣрія** = **віри гідний**. — Свідки мають бути віри гідні і не підозріли. Ст. Л.

Довѣрчивость = **віра**, **ймовірність**. — У дівчини стільки ласки, як на тихім ставу ряски, а в козака стільки віри, як на синім морі іїни. н. п.

Довѣрчивый, во = **ймовірний**, **но** (С. Л.), **з вірою**.

Довѣрять, ся = **вірити**, **віру мати**, **няти**, **діймати**, **довіряти**, **ся**, **повіряти**, **звіряти**, **ся**, **здавати** **ся**, **покладати** **ся** (на кого). — Не вір, бо то зьвір: хоч не вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все звів, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. **Вѣрять** 2).

Довѣсти, довшивать, ся = 1. **довішати**, **довішувати**, **ся**. — Довішала усі сорочки — нехай сохнуть.

2. **доважити**, **доважувати**, **ся**. С. Аф. Л. — Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣсокъ = **довісок** (додаток до повної ваги).

Довѣшать = д. **Довѣсти** 1.

Довѣшивание = 1. **довішування**, 2. **доважування**.

Довѣять = **довіяти**.

Довязать, довязѣть, довязывать, ся = 1. **дов'язати**, **дов'язувати**, **ся**. — Дов'язати снопи.

2. **допелісти**, **доплітати**, **ся**. — Доплів батіг.

Догавливать, договѣть = **договіти**.

Догадаться, догадываться = **догадати** ся, **домислити** ся, **доміркувати** ся, **догадувати** ся, **домисляти** ся, **доміслювати** ся. С. Л. — Догадав ся очкур розв'язати, тай думає, що порозумішав. н. пр.

Догадка = **догадка** (С. Аф. Л.), **догад** (С. Аф.), **здогад**, **домисел** (С. Л.).

Догадливый = **догадливий**, **тямкий** (С. Ш.).

Догарать = **догоряти**, **догорювати**. (С. Аф.). — Свѣчка догорѣла.

Догашивать, догостить = **догостювати**, **догостити**.

Догнѣть, ся, догнѣть, ся = **догінати**, **догнѣти**, **ся**.

Догладить, доглаживать, ся = **доглядіти**, **допрасувати**, **ся**.

Догладывать, догладать = **догризати**, **догризати**, **дожвакувати**.

Доглатывать, доглотнуть, доглотать = **доковтнути**, **доковтати**, **доглигнути**, **доглигати**.

Доглядѣть, доглядывать = **доглядати**, **доглядіти**, **дозирати**, **достерегти**, **допильнувати**.

Доглядѣться = **додивіти** ся, **доглядіти** ся. — Додивив ся, що аж очі заболіли.

Догнаивать = **догноювати**.

Догнать, догонять, ся = **догнати**, **наздогнати** (С. Л. Ш.), **нагнати**, **наспіти**, **настигти**, **здогнати**, **зуспіти**, **доганяти**, **наздоганяти**, **наганяти**, **настигати**. — Хто два зайці гонить, жадного не здогонять. н. пр. — Наздогнав його та по потилиці.

Догнивать, догнить = **догнівати**, **згнівати**, **догніти**, **згніти**.

Догноить = **догноїти**, **згноїти**.

Догнутъ = д. **Догнѣть**.

Договаривать, ся, договорить, ся = 1. **доказувати**, **домовляти**, **доказати**, **домовити**, **добалакувати**, **добалакати**. — Підняли такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.

2. **добалакувати** ся, **добалакати** ся. — Добалакав ся вже до лиха.

3. **домовляти**, **ся**, **умовляти** ся, **годіти**, **ся**, **єднати**, **ся**, **поєднати**, **ся**. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр.

Договорный = домовлений, умовлений.

Договоръ = умова (С. Л. Ш.), домовѣ, укладъ (С. Ш.), угода (Гал.) — Слова не полова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул. Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между дающим і взымающим. Б. Н. — **Заклучить договоръ** = домовити ся, умовити ся, уложити умову. — **Нарушить, расторгнуть договоръ** = зламати, зірвати, скасувати умову, відкинути ся.

Договѣть = договѣти.

Догонка, догоня, у виразах: вѣ догонку, вѣ догоню = на здогін, на здогінці. — Пустили ся за мною на здогін. Фр. — На здогінці не націлуєшся. н. пр.

Догонять = д. **Догнаѣть**.

Догорѣвать = догорѣжувати, доплітати (тии або що).

Догорѣть = догорѣти, догорѣвати (С. Аф.).

Догорѣвать = догорѣвати, ся, досумовати, дотужити ся, дожурити ся. — Дотужив ся, що й сам запедужав.

Догорѣланить = догукати ся, дорепетувати ся, догаласувати ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорѣть = догорѣти.

Догребать, догресті = догромѣжувати, догрѣбати, догромѣдити, догрѣбти.

Догрубить, догрубѣланить = догрубѣланити. **Догружать, догруживать, догружить** = доважувати, доважити, нахурувати, догружити.

Догрустить = д. **Догоревать**.

Догрызать, ся = догривати, ся.

Догрѣвать, догрѣть = догривати, догрѣти.

Догрѣшить = догрѣшити, ся.

Догуливать = догулювати, ся. — Догулюю остаппі дні. — Догуляв ся до лиха.

Додавать, додойть = додобувати, додойти.

Додавливать, ся = додобувати, ся.

Додатокъ, додача = додѣток, придача, додача.

Додвигать, ся, додвигивать, ся = досовувати, ся, досувати, ся, підсовувати, ся.

Додвинуть, ся = досунути, ся, підсунути, ся.

Додѣргать, додѣргивать = 1. досмікати, досіпати, (про волосся, піря) — доскѣбти, добрати, досмікувати і т. д.
2. дотягти, доволѣкти, дотягати і т. д.

Додержать, додерживать = 1. дотримати, додержати, дотримувати, додержувати. — Хто багато обіцяє, рідко слово дотримає. н. пр. — Перестань милый додѣ нарѣкати, намайтай свого слова дотримати. н. п.
2. витратити, витрачувати. — Я витратив остаппі гроші.

Додойть = додойти.

Додолбать = додобвати.

Додразнить, ся = додражнити, ся, додратувати, ся.

Додружиться = додружити ся, дотоваришувати, добратати ся.

Додуматься = додумати ся, домислити ся, доміркувати ся, домізкувати ся, дорозумовати ся, розуму добрати. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблею. н. о. — А москалики та педурниї, та розуму добрали: пасамперед батька Швачку із осаулою зиязали. н. п.

Додураться = додурити, дожирувати ся, допустовати ся. — Колиш ти дожируєш ся до чого лихого.

Додѣлать, додѣлывать = доробити, поробити, дороблювати, подороблювати.

Доѣние = дійво (С. Аф.), доіння, подій. — Це стільки молока з одного подюю.

Доѣнка = дійниця (С. Аф.), сконѣць. — (Под.) — Дійниця — коровяча мѣка. н. пр. — Іди дощику небром, відром — дійницею над нашою нашинцею. н. пр.

Дожаривать, дожарить, ся = допѣкати, досмажувати, донекти, досмажити, доп्राжити.

Дожать, дожимать, дожипать, ся = 1. додавити, дотискати, дочавити, (про білизну) — вікрутити, додѣвливати і т. д.
2. дожати (хлѣб), обжинати ся.

Дождать, ся = дїждати, ся, дочекати, ся, дотривати. — Не дїждеш, щоб я тебе прохаа. — Дочекав ся свого сьвятонька, вирижала в сьвіт мене матїнка. Руданський.

Дождевикъ = д. **Бздушка**.

Дождевой = дощовий. — Заміж вийти не дощову годину пересидѣти. н. пр.

Дождить = дощити, (починати) — накрапати. — **Дождить** = дощ іде, накрапѣ. — Ой наступ чорна хмара, став дощ накрапати. н. пр.

Дождливый = дощистий (С. З.), дощуватий (Чайч.), дощовий, мочливий. — Дощовий день. — Мочлива осїнь. — Того ж року літо було дощистое. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — дощик. — **Грибной, мелкій дождь** = дрібний, дрі-

бен, як кризь сито, (дуже дрібний, наче туман) — мигічка, мжичка, мряка. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Крупний дождь** = краплистий (С. Л.), крапчастий, крапчатий (Мал.). — **Пролливий дождь** = ливний дощ, ливень, зліва (С. Л.), зліва. — Підє злива — дощ великий. — Дуже сильний — хлюща, (до того ще й холодний) — хвища, (сильний та не довгий) — туча, тучний дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложний (С. Лев.), облоговий. — **Дождь пересталь** = передошло. — Бог дасть передошть і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя да въ воду**, н. пр. = з дощу та під річку н. пр. — **Посль дождика въ Четверть**, н. пр. = на Миколи тай нікולי, н. пр. — **Дождь лівня льєть** = дощ як відра, як цівкою. — Дощ іде, як з відра лє, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождяникъ = д. Бадішка.

Дожевать, дожевывать = дожувати, жувати, пережувати, дожовувати і т. д. — **Д. жвачку** = доремігати.

Дожечь, дожигать, ся = допалити, випалити, допалювати, випалювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усі дроба.

Доживать = доживати, добувати. Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. III. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожданіе = ждання, сподівання, чекання, тривання.

Дождать, ся = ждати, дождати, сподівати ся, чекати, тривати. — Ждала я, дожидала, ворітечка відчиняла. н. п. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерті. н. пр. — Пекхай та тривай — то недобрі люди. н. пр. — **Ждалъ не дождался** = ждав, тай годі сказав; ждав, тай жданки поїв.

Дожимать, дожмать = д. **Дожать.**

Дожить = дожити, добути.

Дожрать = дожерти, дотріскати, долопати, пожерти і т. д.

Дозванівать, ся = додзвонювати, ся.

Дозвать, ся = докликати ся, догукати ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не докликусь я тебе н. п.

Дозволеніе = дозвіл, дозвотення.

Дозвольтельный = 1. дозволяючий.

2. дозволений, вільний.

Дозволить, дозволать = дозволити, позоволити, подозволити, дозволати і т. д.

— Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руїновати н. п.

Дозвоить = додзвонити, ся.

Дознаваніе = дознавання.

Дознавать, ся, дознать, ся = дознавати, ся, визнавати, довідувати ся, допитувати ся, упевняти ся, дізнати ся, довідати ся (С. Л.) і т. д.

Дознаніе = дознання, визнавання, визнаття. С. Л.

Дозобать = додзобати, додзюбати.

Дозолачивать, дозолотить, ся = дозолочувати, дозолотити, ся.

Дозорной = дозорний, дозорця (С. З.), доглядач.

Дозорный = дозорний і д. **Дозорной.**

Дозорщикъ = д. **Дозорной.**

Дозоръ = дозор, обхід.

Дозрѣвать, дозрѣть = доспівати, достигати, виспівати, доспіти, достигти. — Нехай цвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуна достигли. н. о.

Дозрѣлый = доспілий, спілий, достиглий, стиглий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозывать, ся = скликати, докликати, ся, догукувати ся. — Нілк його не догукавш ся.

Дозѣваться = заїгавити ся. — Заїгавив ся та і вивав у кручу.

Доиграть, ся, доигрывать, ся = доіграти, ся, дожартувати ся, доігравати, ся. — Доіграв си, поки геть усе не проіграв.

Доильница = доїльниця, річка (Лів.), доїрка (Прав.). — Я до нечі куховарочку напав, до корівок та доїльничку. н. п. — З діїницею річка виступала Кот.

Доинькъ = д. **Доіска.**

Доинный = діїний. — Корова дійна. С. Аф.

Доискать, ся, доискивать, ся = дошукати, ся, дошукувати, ся; д. **Довѣдаться, доведываться** (по слідах) — вистежити, витропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму сьвятого дошукатись. К. Іов.

Дойка = доїння, діїво. (С. Аф.).

Дойти = дійти, (по малу або трудно) — додїбати, допхати ся, доплентати ся, дочвалати, дошуганити ся. — Отак іду чи попід тиньом, я міркував собі вночі, доки дошлетавсь до хатини. К. III.

Доить, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїть ся.

Дока = мітець, мистець, мастак (С. З.), мистюк. — Як хто мистюк зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — Дóка на до́ку на-ше́ль, н. пр. = найшла (або: трапила) коса́ на ка́мінь. н. пр.

Доказатель = до́кажчик, доно́щик.

Доказательный = до́казний, до́відний.

Доказательство = до́каз, до́казка, до́від. — Віп і сам не знає, які він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — **Доказательства** нисемненны = до́води листовні. — О до́водах листовних. Ст. Л.

Доказать, доказы́вать, ся = до́казати, до́вести, до́свідчити, ви́казати, ви́вести діло, пра́во, до́казувати ся і т. д.

Докаліть, до́ка́ливать = 1. догартува́ти, догарто́вувати.

2. розпекти́, розпика́ти.

Дока́ливать, ся, до́коло́ть = до́ко́лювати, ся, до́штри́кувати, до́шти́ркувати, до́шпи́гувати, до́коло́ти і т. д.

Дока́нчивать = кінча́ти.

Дока́нчивать, до́ко́пнть = до́кладати, до́збі́рувати, до́кла́сти, до́збі́рати. С. Аф. — Ледве до́збі́рав сотню карбова́нців.

Дока́нчивать, до́ко́нтить = до́ко́пчувати, до́ко́нтити.

Дока́пывать, ся, до́копа́ть, ся = до́ко́пувати, ся, до́копа́ти, ся. — Докопав до води. — Віп до всього до́копа́єть ся.

Докара́бкать ся = доде́рти ся, додря́пати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рмливать, до́корми́ть = до́годо́вувати, до́годува́ти, (до весни) — до́вимува́ти (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зроби́ть з тебе пана. н. пр.

Дока́тати, до́ка́тывать = до́коті́ти, до́ко́чувати, (про білизну) — до́кача́ти (на качальці), до́маглюва́ти (на ма́тлю).

Дока́тить, ся = до́коті́ти, ся.

Докача́ть, ся, до́ка́чивать, ся = до́кача́ти, ся, (на го́йда́льці або що) — до́коли-хати ся, до́го́йдати ся.

Дока́шивать, ся, до́коси́ть, ся = до́ко́слювати, ся, до́коси́ти, ся.

До́кваси́ть, до́кваси́вають, ся = до́кваси́ти, до́квасюва́ти, ся.

До́кідати, до́кідывать = д. До́бросеа́ть, до́бра́сывать.

До́кипати, до́ки́пть = до́кипа́ти, до́ки́пити.

До́киса́ть, до́кисну́ть = до́киса́ти, до́кис-нути, до́кваси́тись.

До́кислий = кі́слий, до́квасе́ний.

До́кись = до́кис, до́квас.

До́кладной = до́кладний.

До́кладь = до́клад, (стар.) — лепо́рт С. З.

До́кладывать, до́кла́сть, до́ложи́ть = до́кладати, до́дава́ти, до́водити до відо́ма, до́кла́сти, до́ложи́ти, до́дати, до́вести до відо́ма.

До́клевать, до́клёвывать = до́дзю́бати, до́дзю́бати, до́клю́кати, ви́дзю́бати і т. д., до́дзю́бувати і т. д.

До́кле́нвать, до́клеи́ть = до́клеюва́ти, (карюком) — до́карю́чувати, до́кле́ти, до́карю́чити. (Чайч.).

До́клеи́мть = до́клеи́нити, до́таврува́ти, по́значи́ти, по́клеи́нити, по́таврува́ти.

До́кли́каться = д. До́звату́сь.

До́клони́ть, ся = до́хили́ти, нахили́ти, ся.

До́ковати, до́ковывать, ся = до́кува́ти, ви́кувати, до́ковувати і т. д.

До́ковыля́ть = до́шкандиба́ти, до́шки-тильга́ти. — На силу до́шканди́вав до хати.

До́ковыра́ть, ся = до́колу́пати, ся, до́ко́пирса́ти, ся.

До́кола́чивать, до́ко́лотить = до́бива́ти, до́біти.

До́колдо́вать = до́чарува́ти, до́чаклува́ти, до́вільмува́ти, до́ворожі́ти, ся.

До́колоти́, ся = д. До́ка́лыва́ть.

До́ко́ль, до́ко́ль = по́ки, до́ки, до́кіль, до́ яко́го ча́су. — Доки ти будеш пусто-вати? С. Л. — Доки сонце зйде, роса очі ви́їсть. н. пр.

До́кони́ть = до́кони́ти, зні́вечити, до́ве-сти до кра́ю.

До́конопа́ти = до́конопа́тити, до́паклю-ва́ти, до́шпа́люва́ти.

До́кончи́ть = скі́нчи́ти, до́кінчи́ти, до́кінця́, до кра́ю до́вести, (роботу яку) — до́робі́ти, (писа́ння) — до́писа́ти, (шитво) — до́ши́ти, (гру) — до́гра́ти, (спі́ван-ня) — до́спі́вати і т. д.

До́копа́ть = д. До́ка́пывать.

До́ко́пнть = д. До́ка́плива́ть.

До́ко́птить = д. До́ка́нчивать.

До́корми́ть = д. До́ка́рмлива́ть.

До́краси́ть = д. До́ка́шивать.

До́кра́нвать, до́крои́ть = до́кро́увати, до́кро́їти.

До́кра́сити, до́кра́шивать, ся = до́ма́лю-ва́ти, до́ма́лю́вувати, ся, (С. Аф.), до́кра́сити, до́кра́шувати.

До́красна = до́ жару, аж по́червоні́ло,

до червоности, поки почервоніє. —
Терти руку поки почервоніє.

Докричати, ся = догукати, ся.

Докроїть = д. Докраївати.

Докривувати, докросити, ся = докришувати, докришити, ся. — Докришила локшини. — Зуб докришив ся.

Докрутити, докручувати = докрутити, довертити, досукати, довити, докручувати і т. д.

Докручинитися = дожурити ся, досумувати, дотужити.

Докторъ = 1. доктор (учен. ст.).

2. лікаръ, докторъ (Хар.). — Лікареві чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. п. пр.

Докторша = 1. лікарша (жінка лікарева).

2. лікарка.

Докувиркатися = доперекидати ся.

Докуда = доки, до якого місця і д. Докбль.

Докука = докучання, докука (С. З.), надокуча (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикрьстю і докукою людям. Самойлович. С. З.

Документъ = документ, папір, (стародавній) — шпаргал, (зб.) — шпаргалля.

Докупати, ся = докупати, ся. — Докупав ся, що аж голова болить.

Докупати, докупити, ся = докупати, докуповувати, прикуповувати, докупляти, прикупляти, докупити, ся.

Докуривати, ся, докурити, ся = докурювати, ся, докурити, ся.

Докучати = докучати, надокучати, набридати, обридати, кучити, прикрити ся. С. З. Л. — Та вже тая пресучая журба мінї надокучила. н. п. — Ні о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити поспал, аби домовляли ся. П. Могіла. О. З.

Докучливість = набридливість, уїдливість. С. Ш.

Докучливий = набридливий, обридливий, уїдливий (С. Ш.), вїдливий. — Таке вїдливе, що хоч візьми та й плачюнь меж очі.

Докучний = 1. д. Докучливий. 2. нудний (про чоловіка).

Докушати, докушувати = доїсти, доїдати; допити, допивати.

Доловливати, доловити = доловлювати, доловити.

Долозати = долазати ся.

Доломливати, доламывати, доломити = доломлювати, доломити, доламати.

Долбѣжъ = 1. жолоб, жолобина, пята (видовбавий рівчачок або дірка в дереві).

2. частіше: **Долбѣжка** — зубрячка, турукання. (С. Ш.). — **Въ долбѣжкѣ** — на память (не розуміючи), в зубрячку.

Долбіло = долото.

Долбѣти = 1. довбати. — Довбати долотом дірку. С. Аф.

2. торочити, товкти. С. Ш. — Що дня йому треба все одно торочити. С. Л.

3. турукати (С. Ш.), товкти, товкмачити, зубрити (вчити на память від слова до слова).

Долбленіє = 1. довбанія.

2. д. Долбѣжъ 2.

Долбній, долбұха, долбұшка = довбня, довбешка. С. Аф. — (Для забиння паль) — баба С. Ш. (на олійні) — таран. С. Ш.

Долгаться = добрехати ся.

Долгий, долго = довгий, довго, поб. — довжений (С. Аф.), довжезний, зар. — довгенький, довгесенький. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надїшов другий лист довжезний. Фр. — Як довго його нема з поля. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — **Вотъ и всѣ не долги** = от і все, та й годї, от тобї і все. — **Долгая жизнь** = довгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — **Долго ли, коротко ли** = через яку таку годину. — **Долго ли до бѣды?** = чи далеко до бідї? — **Откладывать въ долгій ящикъ** = відкладати на довго. — **Приказалъ долго жить** = віддав Божові дұшу, казав довго жити. — **Въхаты на долгиxъ** = їхати на одних конях (цїлу дорогу, не переміняючи коней).

Долговатый, то = довгенький, ко.

Долговолосый = д. Длинноволосый.

Долговременный, но = довгий, го, довгочасний, но.

Долговой = довговий.

Долговѣчный, но = довговічний, но, (вкупі з іменником) — довговік. — Стоїть дуб — довговік. н. з.

Долговязый = довгий, довгінь, довгеля (С. Аф.), довготелесий (С. Аф.), цибатий, цибань, довговязий. С. Аф.

Долгоденствие = довгий вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

Долгоденствовать = довго жити.

Долголітє = д. Долгоденствие.

Долголітній = довголітний, довговічний.

Долгоно́гий = д. Длинноно́гий.

Долгоно́жка, ком. *Tripula* = довгоно́г. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у ко-
маря, та ще й ноги дуже довгі, через те ці
комахи і взивають ся довгоногами. Степовик.

Долгоно́сник, ком. *Carcilio* = довгоно́сик,
(С. З.) носай, свинка, шамлак (Поэт.
Чайч.). Жукп, що мають понуру довгепьку
годовку, котрі через те здають ся ліби-то
малесенькими свинками. Степовик.

Долгоно́сний = д. Длинноно́сый.

Долгоно́ско = довгешко.

Долгоно́лий = довгоно́лий.

Долгору́кий = довгору́кий.

Долгосро́чний = довгостроковий (на дов-
гий строк).

Долгото́ = до́вгість (С. З.), довжина́ (С.
С.), довжипня́. (С. Аф.).

Долготерпи́ливий = довготерплячий.
С. Ж.

Долгоу́хий = довгоу́хий, ухань, ухач
(С. Ш.), про свиней - каплау́хий.

Долгоу́шка = го́лка з довгим у́шком.

Долгохвóстик, пт. *Parus candatus* = си-
ниця хвостата.

Долгохвóстий = хвостатий, довгохвó-
стий, хвостач (С. Ш.).

Долгоше́йка = д. Горляшка 1.

Долгоше́я = довговязий. С. Аф.

Долгоязы́чний = 1. язика́тий і д. Бол-
тливый і Болту́н 1.

2. брехливий, ва, бреху́н, ха, пле-
ту́н, ха.

Долг = 1. обов'язок, повинність. - О-
бвизок чинити. С. З. — Коли сповню свій
обовизок, то ніхто тобі нічого не зробить.
Фр. — **Отда́ть** послѣдній долгъ **приро́дѣ**
= віддати Богові ду́шу, умерти. —
Отда́ть п. л. поко́йнику = провѣсти до
кладовища.

2. довг, винне, винува́те, по́зичка. —
Въ долгъ братъ = бра́ти на́бір, в по́-
зичку. — **Въ долгъ вѣрять, дава́ть** =
боргува́ти, навіря́ти, на́бір дава́ти, у
по́зику дава́ти. — Як будеш усім бор-
гувати, прийде́ть ся сорочку латати. н. пр. —
Продай мій на́бір, а гроші через тижд-
ень віддам. н. о. — Піду до жидівки — син
на́бір горілки! н. п. — Шинкаро́чка мене
знав, па сто рублів навіряє. н. п. — **Въ**
долги́ вля́зть = вдовжати ся. — Ту зі-
му так вдовжався, що й не ви́лізу. — **Въ**
долгу́ какъ въ шелку́ = по ши́ю в дов-
га́х, в довга́х як в репяха́х. н. пр.

Долесво́й = частковий, пайовий.

Долежа́ть, ся = 1. долѣжати ся. — До-
лежав ся, поки голова заболіла.

2. про овочі) — влѣжати ся, доспі́ти,
дості́гти на со́ниці.

Долета́ть, ся, долетѣ́ть = долѣтати, ся,
долеті́ти, доли́нути, долену́ти (С. Аф.).

Должа́ть = позича́ти, запозича́ти ся,
вдо́вжувати ся (Д. під с. Долгъ 2.)

Долженствовáть = му́сити (С. З. Л.), ма́-
ти, обов'язок ма́ти. — Із дерева сього
зломити ти мусиш гилку хоч одну. Кот. —
За лихими людьми та за ворогами покинути
мушу. н. п. — Не маєть ніхто ні за кого
терпіти, тільки кожний сам за себе. Ст. Л.

Должникъ = довжник, винува́тий (С. Л.),
винува́тець. — А довжник, котрий винен.
Ст. Л.

До́лжно = тре́ба, повинно, слід, налѣ-
жить, годі́ться. — Треба житъ, нк на́бі-
житъ. н. пр. — Треба бути слухняним. —
Так са́д робити. С. Л. — Приймають ста-
рого, як новино бути. н. о.

Должно́ быть = 1. повинно, му́сити бу́ти.
2. ма́бутъ, либо́нь, де́сь. Д. Вѣрно 2.

Должное́ = повинне, нале́жите, що слід.
Должностно́й — урядовий (С. Ш.), служ-
бовий.

До́лжность = уря́д (С. Ш., служба, по-
са́да. (Гал.). — Сикий такий уряд лучче
ніж проста служба. С. Ш. — Уряди два су-
довне одній особі давані не будуть. Ст. Л.
— Кандидат на учительську посаду. Барв.
— **Исправля́ющий до́лжность** = наказ-
ний, заступник. — Наказний отаман. С.
З. Л. — А тут пап заступник старости —
самого старости не було. Фр.

Должны́й, долже́нь = 1. повинний (С.
Л.), нале́житий (С. З.). — Належити честь
віддати.

2. повинен, му́сити. — Не знав добрий
чоловік та із чого жити, мусів собі корівку
купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо
люблю Івася як душу. н. п.

3. винний, винен. — Він мій винен три
карбованця. Що винен — то віддати по-
винен. н. пр.

Долива́ть, ся = долива́ти, ся, досина́ти,
ся. — Досип повну пляшку.

Доли́вка, доли́вь = долива́ння, доси-
па́ння.

Долиза́ть, долизы́вать, ся = долиза́ти,
вилі́зати, доли́зувати, ся, вилі́зувати ся.

Долина́ = д. Длинна́.

До́лина = долина; діл, поділ, низько-
діл, низина́, (межи високих гір) — ме-
жигі́р'я, (довга і вузька, па стснах) — ба́л-

ка, (недовга та глибока) -- яр, ярбк, (з ліском) -- байрак, (крута зо всіх боків межи гір) -- макітра, (де починаєть ся долина) -- придолинок, (де кінець ся) -- одвершок. С. Л. З. Ш. — Вийду на могилу, гляну на долину. п. п. — І дологеть собі село понад водою протягаєсь. К. Ш. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. п. д. — Як будете до байраків прибувати, тернові гілки рубайте, міні признаку покидайте. п. д. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. п. п.

Долинушка = долинонька, долиночка. С. Аф.

Долить = 1. доліти, досипати. — Досип чарку.

2. перемагати, змогати, посідати.

Доловить = д. Долавлити.

Доложить = д. Докладити.

Долой = геть, прич; до долу. — Геть з очей моїх. — Іди, сину, прич від мене, пехай тебе Турчин візьме. п. п. — Геть з дороги. — Звалив його до долу.

Доломать = д. Доламлити.

Долотить = довати (долотом).

Долотб = долотб, зар. — долотнб, (велике — пробивати лід) — плішнй.

Долу = долі, до долу, в низ, в низу.

Доль = д. Долина.

Дольник = спільник.

Дольний = низовий, нижній, сидній.

Долше, долб, е = довше.

Долзати, долзати = долізати, долазити, долізти.

Доля = 1. частка, частина, пайка, часть, уділ (С. Ш.). — Принять когб в долю = прийняти в спілку. — Вступить в долю = пристати до спілки.

2. доля, талан. — Вміла мати брови дати, та не вміла части-долі дати. п. п. — Не дав Бог талану змалу, не буде й до останку. п. пр. — У кого талан, ані дня на лан, а у мене нема талану, то що дня на лану. п. пр.

Дома = дома, в дома, в господі, в домівці. — Його нема в дома. — Не стали в домівці щастя й долі собі мати. п. д.

Домазати, домазувати = домазати, домастити, дошмарувати, домазувати і т. д.

Домашувати, ся, домолотб, ся = 1. домелювати, ся, домолоти, ся.

2. добазікати, ся, добалясувати, ся, домолоти, ся.

Домарати, домарувати = докаляти, домазати, домазувати, вікаляти, вімазати.

Домашувати, домотати, ся = 1. домотувати, домотати, ся. — Домотала клубок валу.

2. доціндрювати, переводити, мантачити, гайнувати (до краю), доціндрити, домотати, розмантачити, прогайнувати, проциндрити, перевести (геть усе).

Домашнб = докіннути.

Домашивати, ся, домочити, ся = домочувати, домочити, ся.

Домашній = 1. хатній, домовий, домівський; насський, свійський. — Хатнього злодія не встережеш сп. п. пр. — Казала польова миша хатній. п. к. — Дві скрині на потребу домовую. Л. В. — Домового злодія не вбережеш сп. п. пр. — Ціна птахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а наска. — Домашній холст = домоткане полотно, домоткан. С. З. — Домашній неприємності = хатня морква. С. Л.

2. домівник, ця, домівець. — Домашнб = домівники, домівці, селяне, свої, наші. — Ти у нас в хаті не домівниця, нашому добру не кукібниця. п. п. — І перед власними домовниками моїми. С. З. — Домашній чоловік = свій чоловік (про чужого, але близького).

Домашивати, домостити = домошувати, домостити, (дошками) — достилати, дослати, достелити, (камнем улицю) — добуркувати, добуркувати. С. Ш.

Домежувати, домежувати, ся = домежувати, домежувати, ся.

Домекатися, домекнутися = д. Догадываться.

Домбк, вживаєть ся тільки у виразі: „не в домбк“ = не вдогад, не втямки.

Доменная печь = велика піч, гута (на руднях). — Пала як у гуті.

Доместі, дометати = домести, домітати.

Дометати, дометувати = 1. докидати, докинути, докидати, дошпурнути. — Докидати стола. — Докинути до..

2. обкидати, обкидати. — Обкидати петьки.

Домик, домішко = домбк, домбчок, хатка, хатина, хатинка, будинок. — А у мене ні хатинки, нема щастя, нема жілки. п. п.

Домна = д. Доменная печь.

Домовитий = хазяйливий, господарний, хазяйновитий.

Домовище = д. Гроб.

Домовладб'лець = домохазяїн. го-

сподарь, домодержавець, домохазійка, господиня. — Ой Боже наш, царю, пошли літа щасливі сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазіюну й хазійці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовничать = домувати, домонтарювати. — Годи вам, панове-молодці, домувати, ідти зо мною на Черкено долину гуляти. н. п.

Домоводство = домівство, господарство, хазійство, господарювання, хазіювання. — Домівство управляти. С. З.

Домовой = домовий, домовік, дідько.

Домовый = д. Домашний 1.

Домогательство = домогання.

Домогаться = домогати ся, намагати ся, добувати ся, доправляти ся, допевняти ся, допинати ся. — Намагаєть ся Іван у город. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Кот. — Допевний ся, пан Гетьмане, допевний ся плати: як не будеш допевнятись, будемо втікати. н. п.

Домой = до дому, до господи. — Чого ти тут? — Іди міні зараз до дому. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домокъ = домок, домочок. — **Жить домкомъ** = жити на своєму господарстві.

Домолачивать, домолотить = домолочувати, домолотити.

Домолоть = д. Домалывать.

Домоправитель = управитель (домом), стар. — шафарь (С. З.).

Доморощенный = доморослий, насський, свійський, свого хову. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домостить = д. Домашивать.

Домосъдничать = д. Домовничать.

Домосъдство = домонтарство.

Домосъдъ, ка = домонтарь, ка, сидун.

З. Лев., (в жарт) — пічкур. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домотать = д. Доматывать.

Домохозяинъ = д. Домовладелецъ.

Домочадецъ = 1. домівник, ця, домівець, мл. — домівці, д. Домашний 2.

2. челядинець, зб. — челядь, слуга, слуги.

Домочить = д. Домачивать.

Домучить = замучити, замордувати.

Домчать, ся = домчати, ся, добігти, добігти (швидко).

Домъ = 1. дім, будинок, (мурований) —

камянниця, (великий, панський) — горниці (С. Аф.), світлиця, хороби, будинки (С. П.), покії, (простий) — хата. — Почали муровати оту камницю. Фр. — Біля гриниці не впадає будувати світлиці. п. пр. — Саме на горбочку стоять панські будинки. п. о. — Піду у горниці. — **Заѣзжий домъ** = заїзд. — **Молитвенный домъ** = молитовня (С. Л.), каплиця, капличка. С. З. — **Страноприимный домъ** = (при монастирях у Запорожці) — вітальня. Эв. О. Ст. — **Питейный домъ** = шинок, шинк, корчма, оренда, оранда. (С. З.). — **Свой домъ** = госнода, домівка. — Через левади та городи два куми вшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хліб, сіль, каша — там і домівка паша. н. пр. — Чого нелько, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, родина. — Ой випемо родину, щоб нам жито родило, і житечко і овес, і зібрав ся рід увесь. п. п.

Домывать, домывать, ся = домивати, доперати, домити, допрати, ся. — Всі сорочки допрала.

Домыливать, домылить = домилувати, домилити.

Домыслить, ся, домысляться = домислити, ся, доміркувати ся, домізувати ся, домишляти ся, доміркувати ся, домізувати ся.

Домѣривать, домѣрить, ся = доміряти, домірювати, доміряти, ся. С. Аф.

Домѣръ = домір.

Домѣсить, домѣшивать, ся = домісити, домішувати, ся, доміслювати, ся. С. Аф.

Домѣшать, домѣшивать, ся = домішати, домішувати, ся.

Домыть = доміяти, доміяти.

Донашивать, доносить, ся = доношувати, донослувати, зношувати, знослувати, доносити, ся, зносити, ся. С. Аф. — Доносив усю цеглу. — Зносив оджу.

Донельзя = до краю, до останку, до кінця, до рѣшити, надто вже, через край, (про їжу) — до схочу, до не-схочу. — Забивай гвіздок до кінци. — Розхвалили надто вже. — Наїв ся до несхочу.

Донесті, доносить, ся = 1. донесті, доносити, ся. — Доніс до хати.

2. оповістити, довести до відома, доповіді, оповіщати, доповіді, доводити до відома. — Скоро ввиділи, пану доповіли п. д.

3. до́нести, до́вести (на кого), ви́каза-
ти, обмо́вити, доно́сити, дово́дити, ви-
ка́зувати, обмовля́ти.

Дониза́ть, доні́зувати, ся = дониза́ти,
доні́зувати, ся.

Донима́ть, доня́ть = 1. добіра́ти, добра́ти.

2. дошкуля́ти, допі́кати, дошкулити,
допекти́, надозбі́лити. — Як слово не по-
може, то й клям не дошкулиш. н. пр. —
До́пик таки його Пици-Муха. О. С.

Донная тра́ва, до́нникъ, рос. *Melilotus alba*
Desf. = білий буркун, *M. coerulea* Lam.
— буркун-зілля, сірозілля, *M. officinalis*
Lam. — жовтий буркун, луговий бур-
кун. С. Ан. (В народ. піснях — символ
вірності). — В огороді по тичині буркун-
зілля ветсь, молодан чумачиха за чумаком
беться. н. п.

Донний = 1. де́нний.

2. буркуновий.

Доносі́тель, ни́ца = доно́щик, ця, до-
ка́жчик, ця, дово́дчик (С. Л.), ви́кажчик.

Доносі́ть = д. Донести́.

Доносѣ́ = доно́с, ви́каз, обмо́ва.

Донощи́къ, ца = д. Доносі́тель, ни́ца.

Донце́ = 1. денце́. — Ми вже не в одній
чарці денце́ бачили.

2. днйще́. — Сіла на днйще, та щось не
до пряхі́ міні́.

Доншѣ́ = досѣ́, идосѣ́, до сього́ часу́.

— Відколи та й досѣ́ його не має.

Доншри́у́ть = допі́риу́ти, допу́риу́ти. —
Допу́рнув аж до самого́ дна.

Доншко́ = денце́. — Ой плавало відерце,
соснові́ клешки, а дубове́ денце. н. п.

Доня́ть = д. Донима́ть.

Дообѣ́дати = дообі́дати. — Не всти́ли ми
й дообі́дати, як він при́їхав.

Дообѣ́дний = дообі́дний, передобі́дай.

Доострі́ть, дооспрі́ть = догострі́ти, до-
точити́, догострюва́ти, доточува́ти.

Допі́авать, допо́йти = допо́ювати, до-
по́йти.

Допі́авать, допая́ть = допая́увати, долю-
то́увати, допая́ти, долю́товати.

Допі́лзувати, доползти́ = дола́зити, до-
лі́зати, долі́зти, (на живогі́) — доплазо́-
увати; доплазува́ти (С. Аф.).

Допі́лювати, дополотѣ́ = допо́лювати, до-
полоті́ти.

Допі́ривать, допоро́тъ = допору́вати, до-
поро́ти.

Допиха́ть, допахива́ть, ся = доора́ти, до-
ору́вати.

Допі́чкати, допачки́вати, ся = ві́каля-

ти, ві́мазати, ві́валати, до́каля́ти і т. д.

Допая́ть = д. Допі́авать.

Допека́ть, ся, допече́, ся = 1. допі́кати,
ви́пекати, допекти́, ви́пекти, ся.

2. д. Допі́мать.

Допечата́ть, допечаты́вати, ся = додру-
кова́ти, додруку́увати, ся.

Допива́ть, ся, допи́ть, ся = допива́ти, ся,
допи́ти, ся. — Допив пляшку. — Допив
ся, що аж руки дря́жать.

Допі́лювати, допи́лѣть, ся = допі́лю-
вати, допи́ляти, ся.

Допира́ть, доперѣ́тъ, ся = причи́няти,
причи́няти, ся.

Дописа́ть, дописыва́ть, ся = дописа́ти,
домалюва́ти, дописува́ти, домальо́ву-
вати. — Дописав лист. — Домалював образ.

Допиха́ть, допихива́ть, допихну́ть, ся =
допха́ти, допиха́ти, допихува́ти, допих-
ну́ти, ся.

Допі́авити, допі́авлювати, ся = дотопі́-
ти, розто́пити, розто́плювати, ся (докі́н-
чи, до оста́нку).

Допла́кати, ся = 1. допі́лакати, ся, до-
рѣ́матися, ся. — Поплакав ся, аж очі опу́хли.

2. ви́плакати. — Таки ви́плакав собі́
місце́.

Доплати́ть, допла́чивать, ся = доплати́-
ти, приплати́ти, доплачува́ти, ся і т. д.

Допле́вати, доплѣ́ывать, ся = доплю́-
ва́ти, доплѣ́увати.

Допле́сть, доплета́ть, ся = доплѣ́сти, при-
плѣ́сти, доплі́тати, приплі́тати, ся. —
Доплетѣ́нное что́ = приплі́тха.

Допле́стися, доплета́тися = доплѣ́нтати
ся, дочвала́ти, доді́бати, дошлуга́нити
ся. — Отак і́дучи по під тино́м, я мірку-
вав собі́ в по́чі, доки доплента́вся до ха-
тини. К. Ш.

Доплы́вать, доплѣ́ть = допли́вати, при-
пли́вати, допли́сти, припли́сти, допли-
ну́ти і т. д. — Івашечку, мій синочку, при-
плинь, приплинь до бере́жка н. к.

Допляса́ть, доплі́сывать, ся = дотанцю́-
ва́ти, дотанцю́увати, ся. — Аж до
Межигорського́ Спаса́ дотанцю́вав сивий.
К. Ш.

Допо́йти = д. Допі́авать.

Допо́длинно́ = напе́вне, спра́вді́; докла́д-
но. — Я пішов за ним, все ще не знаючи
докладно́, що зо мною́ діе́ть ся. Фр.

Допо́лзати́ = д. Допі́лзувати́.

Допо́лненіє́ = 1. доповне́ння, додава́ння.

2. дода́ток, дода́ча, докла́д.

Дополнительный = додатковий, додаточний.

Дополнить, дополнять, ся = доповнити, додати, доточити, доповняти, додавати, ся. — Жовтою костью мости вимощати, червоною кровю моря доповняти. н. п. — Чим Бог свѣтъ доточив? (н. з. — огнем).

Дополоть = д. Допо́лывать.

Дополусмерти = трѣхи, мало не до смерти. — Прибили його трохи не до смерти.

Допорѣть = д. Допа́рывать.

Допотѣть = допѣти.

Доправить, доправлять = поправити, виправити, поправляти, виправляти.

Допраздновать, ся = досвяткувати, допризникувати, ся, догуляти ся.

Допрашивать = допитування, випитування, допит, випити.

Допрашивать, ся = допитувати, випитувати, питати, ся. — Свѣдѣки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував сл. Фр.

Допросить, ся = 1. допитати, ся, випитати, дознати, ся.

2. вѣканючити, вѣдгавити.

Допросѣть = допит, випити.

Допрудить, допруживать = догатити, догадувати.

Допрыгать, ся = дострибати ся, доплигати ся, доскакати ся. — Дострибав ся, поки погу звихнув.

Допрыгивать, допрыгнуть = дострибувати, доплигувати, дострибнути, доплигнути. — Дострибнув до стѣни.

Допрыскать, допрыскивать = допрыскати, докродити, допрыскувати.

Допрѣвать = упрѣвати. — Каша упрѣла. — Він упрѣв, аж мокрий.

Допрядать, допрядывать = 1. допрядати. — Всѣ починки допрѣла.

2. д. Допрѣ́гивать.

Допускать, допускать, допустить = допускати, припускати, попускати, допустити і т. д.

Допущение = допуск, допуст, попуск, попуст.

Допытать, допытывать = вѣбити, вѣмучити, вѣбивати, вѣмучувати (признавши).

Допьяна = доп'яну.

Допѣвать, допѣть, ся = доспѣивувати, доспѣивати, ся. — От зараз доспѣиваємо оцю пісню, тоді й підемо.

Доработать, доработывать, ся = доробити,

ти, допрацювати, доробляти, дороблювати, допрацю́увати, ся.

Доравнивать, доровнять = дорівнювати, дорівняти.

Доравчивать = вирощувати, ви́кохувати, ви́ховувати.

Дорвать, дорывать = дорвати, додрати, додерти, (про волосся, піри) — доскубти, (про льон, коноплі) — добрати, доривати і т. д.

Дорзѣлый, дордѣть = д. Дозрѣ́лый, дозрѣ́ть.

Дорисовать, дорисовывать = домалювати, прималювати, (про мережки) — домерѣжати, примерѣжати, домальовувати і т. д.

Доровнять = д. Доравни́вать.

Дорога = доро́га, шлях. — Коло неї шлях-дорога аж за три руки, но тих шляхах весну й літо ідуть чумаки. Аф. — **Большая, торная доро́га** = бітий шлях, великий шлях, (стар. і гал.) — гостинець.

— До Бога великий шлях, а до пекла прямесельский. н. пр. — Та поміж трьома шляхами ой там яму копали, чумачепка ховали. н. п. — Велів послів на гостинцю постинати. Л. В. — Не твердим ходом пішов далі по гостинцю. Фр. — Ви́зжаючи, низенько вклонив ся, а як ви́їхав на битий шлях, слізюньками влив ся. н. п. — **Железная доро́га** = чу́гунка, ко́лія, залізна ко́лія, залізниця. — **Просѣлочная доро́га** = степова́, польова́ доро́га. — **Почтовая доро́га** = стовповий шлях. — **Весенная, зимняя, лѣтняя доро́га** = вешня́к, зімня́к, літня́к. С. Л. — **Установившаяся доро́га** = ставовий шлях.

— Поїдемо цехай, як ставовий шлях буде.

С. Л. — **Уха́бистая доро́га** = вибо́їста.

— **У́зженная д.** = утѣ́рта д., (узенька) = шляшо́к, сте́жка, пу́тivecь. (С. Л.).

— До доброї крипиці стежка утоптана. н. пр. (Вдовж берега) — бережня́к. (Крута з гори) — узві́з. С. Ш. — **Запа́ла доро́га** = заросла сте́жка. — Заросла йому стеж=

до дівчини. — **Идти́ прямо́ю доро́гою** ка по правді ходіти, прямувати, прям=

цем, прѣсто йти. — Ми просто йшли у пас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

— **Идти́ безъ доро́ги, око́льными пу́ти=**

ми = навмання, манівцем, манівцями. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Пішов навмання. — І

провели в почі тайними малівцями на шлях мемфиский. К. Ш. — **Не доро́га; и́тъ**

доро́ги = нема́ чого́, нічого́, не треба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходити тудá не дорóга** = **мнѣ нема́ чо́го туди́ ходити́**. — **Не зна́й ко́ мнѣ́ дорóги** = **не ходи́ до мене́, забу́дь до мене́ дорóгу**, щоб тво́я но́га у мене́ не бу́ла. — **Собира́ться вѣ́ дорóгу** = **ла́годити́ ся, лаштува́ти ся** (в дорóгу). — **Тудá емү́ н дорóга** = **так йому́ й треба́, ко́түзі́ по заслу́зі**. — **Пресе́чь дорóгу** = **перенáти, перени́ти** (С. З.), **ста́ти на перешко́ді**.

Дороговатий, то = **дорогенький, ко**.

Дороговизна = **дорожнѣта** (С. Аф. З. Л.), **дороговина́, дорожнѣ́** (С. Л.), **дорожний** (С. Аф.), **дорожнѣ́ча**. — Та́я сара́на вели́ку дорóжнєгу учини́ла. Л. С. — Та́ка дорóжнєта, що́ ці́ приступу́.

Дорого́й, го = **1. дорогий, дѣ́рого, цѣ́нний, но, коштовний, но, коштовитий**. С. З. Л. — **Вѣ́ три дорóга** = **дуже́ дѣ́рого**. — **Запроси́ль вѣ́ три дорóга** = **запра́вив як за ба́тька**. — Ой сира́в ми́ні, ма́мо, шале́ний плато́к, а ще́ к тому́ на́ на го́лівку коштовитий цвѣ́ток. п. п.

2. любий, коханий.

Дорого́нький, ко = **дорогенький, ко**.

Дорóдливый, дорóдный = **огрядний, она́систи́й** (С. З.), **гладкий, тѣ́ловитий** (С. Пар.) — **Дѣ́вка здоро́ва, огри́дна, повно́ви́да**. Кв.

Дорóжать = **дорóжчати, дорóжшати**. — **Тепе́р усе́ поча́о дорóжчати**.

Дорóже = **дорóгше** (С. З.), **дорóжче**. — **Боро́шно ста́ло дорóжче**.

Дорóжить = **дорóжити** (С. Аф.), **цѣ́нити, шану́вати**. — **Онѣ́ не дорóжить сво́єю сла́вою** = **ві́н не ша́нує сво́єї сла́ви**.

Дорóжиться = **дорóжити ся** (С. Аф.), — **дуже́ = цѣ́ни не скла́сти, не зложити́, пра́вити дуже́ дѣ́рого, як за ба́тька**.

Дорóжить = **робити сте́жки; жоло́бки, рѣ́вчакѣ́ робити**.

Дорóжка, дорóженька = **1. дорѣ́жка, дорѣ́женька, сте́жка, сте́жечка, шля́шю́к, путѣ́вочка** (Черн. Нис.). — **Цига́йка ворѣ́жка, а до́ тѣ́й та цига́ночки вгпо́тана дорѣ́жка**. п. п. — **Через го́ру сте́жечка до мо́ього се́рдечка**. п. п. — **Як загуби́ш шля́х, то́ й сте́жки не найде́ш**. п. пр.

2. дорѣ́жка, смү́жка (в панчо́хах або в нѣ́кій тка́нині).

3. жоло́бо́к, рѣ́вчачо́к (ви́різаний в до́шці).

Дорóжникъ = **1. до́логце́ криве́** (для жо́лобків).

2. подорóжник (кни́жка для подорóжнѣ́х). **Дорóжний** = **подорóжній**. — **Що́б подорóжній не́ був поро́жній** — **треба́ па́годува́ти**. п. пр.

Дорóжчатый = (плетений чи витканий смужка́ми) — **смугна́стий** (З. Лев.), **насмѣ́ваний** (С. Пар.).

Дороста́ть = **дороста́ти, вироста́ти**.

Доруби́ть, дорубли́вать = **доруба́ти, при́рубати́, дорубува́ти**.

Доруга́ться = **дола́яти ся**. — **Лая́лась зо́ всі́ми, та́ й дола́ялась, що́ вже́ і в ха́ту ні́куди́ не́ пуска́ють**.

Дорѣ́ = **новина́** (про зе́млю).

Дорыва́ть, ся = **1. д. Дорыва́ть**.

2. допа́дати ся, доскі́пати ся, добі́рати ся. — **До́пав си́ до го́рілки** — **трохи́ не́ ці́лу́ пля́шку висмо́ктав**. — **Поча́в до́ нього́ доскі́пати ся**.

Дорыва́ть, ся, дорѣ́ть, ся = **дорива́ти, ся, до́кончува́ти, ся, дорѣ́ти, ся, до́копа́ти, ся**. — **Дори́ли ся́ до́ кри́шнішо́ї жи́ли**.

Дорѣ́зати́, дорѣ́зывать = **дорѣ́зати, до́кра́яти, дорѣ́зува́ти**.

Дорѣ́заться = **дожа́ртува́ти ся, до́пустова́ти ся, до́жирува́ти ся, до́гра́ти ся**.

Доса́да = **доса́да, при́крість, до́кү́ка** (С. Л.); **пересе́рдя, злі́сть**. — **Доса́ду при́че́и з за́ду**. п. пр. — **Се́ ві́н сказа́в з пе́ресе́рдя**. — **Ка́ка́я доса́да!** = **шко́да!** **яка́ шко́да!** — **Тре́снуть сѣ́ доса́ды** = **лү́снути від злі́ostí**.

Доса́дити, доса́ждать = **доса́дити, до́кү́чити, на́докү́чити, доне́кти, на́при́крити ся, вві́рити ся, доса́жати, до́кү́чати, на́докү́чати, до́шкі́ати, злі́ти, се́рдити**. С. Л. — **Сі́ го́ри по́ дорозі́ дуже́ ми́ні́ на́при́кди**. С. Л. — **Та́я жу́рба́ пресе́чу́а́ та́ вже́ ми́ні́ на́докү́чила**. п. п.

Доса́дити, доса́жати, доса́жывать = **доса́дити, доса́жати, доса́жувати**.

Доса́дительный, доса́дливый, доса́дный = **доса́дний** (С. Аф.), **до́кү́чливий** (С. Л.), **при́крій** (С. З.), **обри́дливий, в'ї́дливий, уї́дливий**. (С. П.).

Доса́довать = **доса́дува́ти** (С. Аф.), **гні́вати ся́, се́рдити ся́, злі́ти ся́**.

Доса́ждать = **д. Доса́дити**.

Доса́ливать, доса́лить, ся = **доса́люва́ти, доса́лити, ся**.

Доса́ливать, доса́лить, ся = **доса́люва́ти, до́шмарю́вува́ти, до́ма́шувати́, доса́лити, до́шмарува́ти, до́масти́ти, ся**.

Доса́сывать, доса́сать, ся = **доса́сати, ви́-**

сисати, висмо́ктувати, дососа́ти, досса́ти, вісосати, висмоктати, ся.

Досвірливати, досверля́ти, ся = досве́рджувати, досве́рдлити, ся.

Досе́ль, досе́лѣ = до́сі (С. Аф. З.), идосі́, до сьо́го ча́су, до сьо́го ме́сяця, по́ти (С. З.), до́ти (С. Аф. З.), допо́ти. — Відколи та й досі його не має. — Прочитав по́ти.

Доси́дѣти, досі́живати, ся = 1. доси́дити, досі́жувати, ся, вісиді́ти, висі́жувати. — Досидів до світа. — Оиділа дівка, та й висиділа дідька. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докурі́ти, доку́рювати, ся (про горілку).

Доска́ = до́шка (С. Аф. Л.). — **Полова́я д.** (в 1½ вершка завширшки, на поміст або стелю) — **мості́на** (С. З.), **плані́ця, стелі́на**. — Зірви, сину, в коморі стелипу, та сховаймо чужую дитину. п. п. — (Випилена) — **те́ртиця**. С. Ш. — (Витесана) — **тес**. — (½ вершкова) — **шальбо́вка**. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — **беззі́менка**. С. Л. — (Одрізана від краю) — **д. Горбо́ль**. — (Для покрівлі, драпа) — **драні́ця, дра́нь**, (випилена) — **го́нт, го́нт, го́нта, го́нта**. С. Аф. З. Л. — (Спідня у во́ді) — **посте́льни́ця**. — **Бухо́нна д.** = **сте́льни́ця**. — Немов би хтось сікачем месо на стільниці сік. Фр. (В гробу) — **ди́йще**. — (У вігрякових крилах) — **Ланша́**. С. З. — (На котрій чоботарь ріже ремінь) — **кра́мни́ця**. Чайч.

Доска́блювати, доскобля́ти = **доскромáжувати, доскрі́бати, доскромáдити, доскре́бти, дошкромáдити, дошкре́бти**.

Доска́зати, доска́зывати = **дока́зати, домо́вити, догово́рити, до́каза́увати, домо́вляти, догово́рювати**. — Сльози лилися, туту домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доска́кати, доска́кивати = **доско́чити, дострі́бу́ти, доплі́гнути, доска́кувати, дострі́бувати, доплі́нувати**.

Доска́кати́ся = **доска́кати** ся, **дострі́бати** ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Доскобля́ти = д. **Доска́блювати**.

Доско́чити = д. **Доска́кати**.

Доскре́бати, доскре́сть = **дос(ш)крі́бати, дос(ш)кре́бти**.

Дослу́живати, дослужі́ти = **дослу́жувати, дослужі́ти, дожива́ти, добува́ти, дожи́ти, добу́ти**.

Дослу́шати, дослу́шувати, ся = **дослу́ха-**

ти, дослу́хувати, ся, дослу́хати ся. — Не дослухав проповіді, та й пішов — Як не дослухай ся — нічого не почувеш.

Дослу́шати = **дочу́ти, ся**. — Глухий хоч не доче, то видумає. н. пр.

Досле́довати, досле́дивати = **дослі́дувати**.

Досма́ливати, досмо́лити = **досмо́лювати, досмо́літи**.

Досма́тривати, ся, досмо́трі́ти = 1. **до́дивля́ти** ся, **до́диві́ти** ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. **догляда́ти, гляді́ти, дозира́ти, назира́ти, пильнува́ти, догляді́ти, догля́нути, придогля́нути, допильнува́ти**. — А сипочок одказує: нехай мати буде, вона ж папі дрібні діти доглядати буде. п. п. — Горе сиротині жити на чужині, ніхто її не догляне при ляхій годині. п. п. — Живою душею в Україні вітай, розриті могили в степу назирай. К. Ш. — По́ніс до дому та й не догляді, розбив. п. о. — А призовіте мою родиноньку придоглянуть смерті. п. п. — А де ж твої думи, рожені квіти, викохані, смілі, доглядані діти? К. Ш. — Німії краче знають, як хліб допильнувати. Де що про Сьв. Б.

3. **вбача́ти, ностерега́ти, вгле́діти, вгляді́ти**. — Я й не вгледів, як він вийшов.

4. **огляда́ти, озира́ти, ся, огляді́ти, ози́рну́ти**.

Досмо́літи = д. **Досма́ливати**.

Досмо́три́ти, на = **дозо́рний, догля́дач, догля́дчик, догля́дачка**.

Досмо́трь = **до́гляд, о́гляд, дозі́р, нерéгляд**.

Досмо́трі́ти, ся = д. **Досма́тривати, ся**.

Досме́яться = **досме́іяти** ся, **доре́готати** ся.

Досмо́літи = 1. **досоло́ти**.

2. **допекти́, дошкуді́ти**.

Досо́ль = **досі́л**.

Дососа́ти = д. **Доса́сувати**.

Досо́хнути, досыха́ти = **досо́хнути, досо́хти, досиха́ти**.

Доспа́ти, доспа́ти = **доспа́ти, проспáти, доспа́ти** ся. — Проспав до півдня. — Доспав ся вже до того, що аж обух.

Доспе́вати, доспе́ти = д. **Дозре́вати і т. д.**

Доспе́хъ = **збро́я**. — Умер козак й тиха його мова, zostали ся кінь вороний та ясна зброя. н. п.

Досе́ряться = **досварі́ти** ся, **догри́зти** ся.

Достава́ти, доста́ти = 1. **доставати, сяга́ти, досяга́ти, доста́ти, досягті́**. — Далеко, як оком сягнеш. н. пр. — Не досягнув та пан Сава до своєї булави. н. п.

2. добувати, роздобувати, добути, роздобути, (з під чого небудь — видобути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — 3 під землі видобуду, а прото матиму. С. Л.)
 3. виймати, доставати, виняти, достати. — Мов каламарь достала з полиці. К. П. — Достань з комори. — Вийми з скрині.
 4. вистачати, вистарчати, достачати, достарчати, хватати, ставати, вистачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачиш. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — Не доставати = бракувати. — Бракує грошей. С. П.

Доставатись, достаться = доставати ся, припадати, ся, доходити, випадати, достати ся, припасти, дійти. — Як поділились, міні хата припала. Чайч. — Припала си зитю теща. н. п. — 3 того міні дійшло всього 20 копійок. С. Л. — Пострівай, як скажу батькові — достапеть ся тобі!

Доставить, доставлять, ся = доставити, поставити, приставити, достачити (С. Аф.), вистачити, доставляти, поставляти, присталяти, достачати, поставати (С. Л.), вистачати, ся. — І хліба виставив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав си, а постав ся, п. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей поставай, скільки треба буде. С. Л.

Доставка = доставка, приста́вка, вистачення (С. Л.).

Доставать, достоятъ = достоювати, вистобювати, достояті і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.

Досталь = останнє, остало́к, рєнта; послідки.

Достальной = останній, остатній (С. З.), послідний.

Достатокъ = достаток (С. Аф.), частіше мп. — достатки, вжитки (С. Л.); ро́скіш, ро́скоші. — Е, які вже наші вжитки! С. Л. — Ціо люди гуляють і роскоші мають, а я заробляю, нічого не маю. п. п.

Достаточно = доволі, досить, в досталь, достатньо, з достатком. — Мудрий голіві досить два слова. п. пр. — Землі у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.

Достаточный = 1. замо́жний, замо́жнєнький (С. Аф.), багатєнький.

2. достатній.

Достать, ся = д. Доставати, ся.

Достегать, достегивать = дості́бати, дості́бувати.

Достигать, достигнуть, достигъ = 1. на-

здоганяти, наздоганяти, настігати, настігти і т. д. д. Догна́ть.

2. сягати, досягати, доходити, добувати ся, досягти, осягти, осягнути, досягнути, дійти, засягти, подоходити, добути ся, допаятись. — До слави, власці, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У врядників наших повнялі справедливости доходити. Ст. Л. — 3 запомогою письменства доходили до кращих порядків. Де що про Сьв. Б. — А все таки свого допаяв си. С. Л.

Дости́женіе = досягнення, осягнення.

Достира́ть = допра́ти, випрати.

Достовѣрность = лєвіість, правдівість.

Достовѣрный, но = пєвний, правдівий, пєвно, запєваю, дісне, достомєнно, спрāvді. — Прийшла певна звістка.

Досто́блєнный, но = належі́тий, повінний, як слід, по правді, належито. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слід.

Досто́йно = по правді, по заслугі, як слід.

Досто́йство = 1. ціна, вага, вартість, пова́га (С. Ж.).

2. заслуга. — По досто́йству = по заслугі.

3. досто́йство, стан.

Досто́йный, досто́енъ, сто́йна = ва́ртий, варт, а, го́дний (С. Л.), пова́жний, досто́йний, досто́ен. (С. Аф.). — Досто́йный вѣщной па́мяти = вікопѣмний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. п. пр.

Достопа́мятный = вікопѣмний. С. З.

Достопо́чтєнный = високопова́жний, шановний. (С. Л.).

Достопримѣ́тельный = зна́чий, гідний ува́ги, ва́жний, дівний.

Достосла́вный = сла́вний, славе́тний, славу́тний. С. Л.

Досто́йне = добро́, ма́єток, ма́єтки, майно, худо́ба, вжитки, достатки. С. Л. — Зоставляю тобі всі мої роскоші, всі мої ужитки і маленькі дітки. п. п. (Пр. д. ще під сл. „Имуще́ство“).

Достоятъ = д. Доставати.

Достра́гивать, дострога́ть, ен = достру́гувати, достругати, ся.

Достра́нвать, достро́ить, ся = добудо́увати, дому́рєувати (камінію), достро́ювати, добудува́ти, ся і т. д.

Достра́нствовать, ся = дома́ндрувати ся.

Достригати, достричь = достригати, достригти.

Достройка = добудовання.

Достругивати, достружувати = д. Дострагивати.

Дострільувати, дострільити = дострілювати, дострелити, дострілити; добивати, добити. — Дуже далеко — не дострелиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Дострільяти = вистріляти, повистріляти, повистрільувати; повипускати (набої). — Багато було зайців, та повистрелювали. — Повипускали всі набої.

Достріна́ть = впо́ратись. — Ледве впоралась з обідом.

Доступа́ти, доступи́ти, ся = достапу́ати, ся (С. Аф.), пристапу́ати, ся, досту́пати, ся, присту́пати, ся, підсту́пати.

Досту́пний = досту́пний, присту́пний, (про ціну) — по́вільний.

До́ступ = до́ступ, прі́ступ. — Такий злючий, ані присту́ до його.

Досту́ча́ться = досту́кати ся.

Достыва́ти, достыну́ти, досты́ть = холо́нути, прости́гати, дохоло́нути, прости́гти.

Досты́глий = прости́глий.

Досу́г = дозвілля, гулянка, вільний, гулящий, безробітний час. (Лев.). — **На досу́г** = на дозвіллі, на гулянках, гулящого часу. — Троянці покатом лежали і на дозвіллі добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвіллі. — Приходь до мене гулящого часу. С. Л.

Досуди́ться = допозива́ти ся, дотяга́ти ся. — Допозивав ся вже до того, що й во́лв збув ся.

Досуже́сть = здатність, зді́бність.

Досу́жий = зді́тний, зді́бний, зді́тний, мо́гінний, сті́пний, мі́тець, мастак.

Досу́жний = вільний, гулящий. — Гулящий час. (Д. під сл. Досу́г).

Досу́жество = д. Досу́жество.

Досу́слити = досмокати́, ви́жлуктити. — Сидів, поки не досмоктав усю горілку.

Досу́ха = на́сухо. — Витерти на́сухо.

Досу́шувати, досу́шити = досу́кувати, досу́кати.

Досу́шувати, досу́шити, ся = досу́шувати, досу́шати, ся.

Досча́тий = доща́ний. С. Аф. Л.

Досчи́тати, ся, досчи́тывати, ся = долі́чити, дощи́тати, перелі́чити, долі́чувати, дощи́тувати, ся. — Перелі́чив двічі, а все не долі́чуюсь двох карбованців.

Досипа́ти, досипа́ти = досі́пати, досі́пати. — Досип мірку.

Досипа́ти, доспа́ти = досі́пати, досипля́ти, доспа́ти. — Ніч не досипляю. Чайч.

Досипка = досипання.

Досы́ти = дово́лі, досма́ку, вдо́сити, до не́хочу, до не́схочу. — Наів ся вдо́сити. — Було що їсти й пити до не́хочу. — Ко́сити, хлопці, осок, насіть ко́пі до смаку. н. п.

Досыха́ти = д. Досо́хнути.

Досѣ́вати, досѣ́яти = 1. досі́вати, досі́яти. — Досі́яв жито на всім лану.

2. просі́вати, досі́вати, просі́яти, досі́яти, (на решето) — до́то́чувати, до́то́чити.

Досѣ́кати, досѣ́чи = 1. до́ру́бувати, ви́ру́бувати, до́руба́ти. — До́рубав дрова.

2. до́рі́зувати, до́тесува́ти, до́сіка́ти, до́різати і т. д. (що пе́будь на металю, ка́меню або дере́ві.).

3. до́сіка́ти, до́сі́кти, до́чу́стрити, до́шпа́рити, дохльо́стати, дошма́гати (рі́зками).

Досі́да = д. Досе́ля.

Досяга́ти = д. Достава́ти 1 і Дости́гати 2.

Дотал́кувати, дотол́кати = до́пи́хувати, до́штовхува́ти, до́цха́ти, до́штовха́ти.

Дотал́кува́тися, дотол́ка́тися = до́то́вплюва́ти ся, про́штовхува́ти ся, про́пи́хувати ся, до́то́впити ся, про́штовха́ти ся.

Дотанцюва́ти, ся = до́таньцюва́ти, ся, до́таньчи́ти.

Дотопли́вати, дотопи́ти = до́то́плювати, до́то́пити.

Дотаска́ти, дотаски́вати = 1. до́воло́кти, до́тягти; до́тараба́нити, до́ті́рити, до́не́рти, до́воло́кати, до́тяга́ти і т. д.

2. д. До́пашива́ти (про оде́жу).

Дотаска́тися, дотаски́ватися = до́воло́чити ся, до́шва́ндяти, до́шва́ндяти і д. До́таска́ти.

Дотача́ти, дотачи́вати = до́то́чити, при́то́чити, при́шлу́кува́ти, до́то́чувати і т. д.

Дотачи́вати = 1. до́то́чувати і д. До́тача́ти.

2. до́го́стриювати, до́то́чувати, до́го́стрити, до́то́чити.

Дотаци́ть, ся = 1. до́воло́ккі, до́тягті́, до́тараба́нити, до́ті́рити, до́не́рти. С. Л.

2. до́воло́ккі ся, до́плі́нати ся, до́пха́ти ся, до́плуга́нити ся, до́тараба́нити ся, до́чвала́ти. С. Л. — О́так і́дучи

пони́д типом... поки доплентавсь до хатини.
К. Ш. — На силу дочвалав до дому.

Дотвердіть, дотвержівать = довчіти, дозубріти, дотовкті, дотовкма́чити, довча́ти, дозубрювати, дотовкма́чувати.

Дотвори́ть, дотвора́ть = причиніти, причиня́ти. — Причини́ двері.

Дотекать, дотечь = дотікати, долива́тись, дотекти́, долітись.

Дотеребіть, дотереблівать = (про куші) — дотеребіти, (про вовну, пірра) — до-
скубіти, додрати́, (про що інше) — до-
смікати, доша́рпати, дотереблювати
і т. д.

Дотереть, дотирать = дотерти, дотирати́.

Дотерпівать, дотерпіть = дотерплюва-
ти, дотерпіти.

Дотечь = д. Дотекать.

Дотіска́ть, дотіска́вать = дотіска́ти, до-
да́вити, доду́шити, дотіскувати і т. д.

Дотіска́ться, дотіска́ваться = 1. д. До-
та́лкиваться. 2. д. Дотіска́ть.

Дотіснуть = додрукува́ти.

Дотла́ = зовсім, геть-чи́сто, до ния́, до
ноги́, до оста́нку, до ре́шити, до ще́н-
ту. — До щенту знесено військо турецьке.
Л. С. — Пропади усі вівні до ноги. С. Аф.

Дотолка́ть, ся = д. Доталка́живать, ся.

Дотоло́чь, ся = дотовкті, ся.

Дотолі́ть = до́ти, но́ти, до́тілі, до то́го
ча́су. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти
й сват. н. пр.

Дотопі́ть = д. Дотопі́ливать.

Доточі́ть = д. Дотачі́ивать.

Дотраві́ть, дотра́іливать = 1. ви́пасти,
ви́толочити, ви́пасати, ви́толо́чувати.

... Загнав волів у жито і геть усе витолочив.
2. доцькува́ти, доцько́вувати.

Дотра́тити, дотра́чивать = ви́тратити,
стра́тити, витра́чувати і т. д. — Стра-
тив усі гроші.

Дотре́бовать = допра́вити, ви́правити.

Дотрево́жить, ся = дотурбува́ти, ся.

Дотрепа́ть = дотріпа́ти, дотіпати.

Дотреска́ть, ся = доже́рти, доло́пати, до-
тріска́ти, ся.

Дотресну́ть = ло́пнути (до кінци), до-
трісну́ти.

Дотро́живаться, дотро́нуться = торка́ти
ся, доторкувати ся, приторка́ти ся,
торкну́ти, ся, доторкну́ти ся (С. Л.),
приторкну́ти ся, доткну́ти ся, дотик-
ну́ти ся. — Де свербить, там і почешеш,
де болять, там і торкнеш. н. пр. — І бла-

гали його, щоб тільки їм приторкнути ся
до краю одежі його. К. Св. П.

Дотруди́ться = доробі́ти ся, допрацю-
вати ся.

Дотрупи́ть = докепкува́ти ся, доглузу-
вати ся.

Доту́да = до́ти, но́ти, до́тілі.

Дотуши́ть, ся = догаси́ти, дотуши́ти, ся

Доты́кать, доты́кать = дотіка́ти, до-
стро́мити, дотика́ти, достро́мляти.

Доты́сниться = дотов́нити ся, прошто́в-
хати ся.

Дотяга́ться = д. Досуді́ться.

Дотя́гивать, ся, дотяну́ть, ся = дотя́гу-
вати, доволі́кати, дотягті́, доволо́к-
ти́, ся.

Доўжнівать = довечеря́ти.

Доўмича́ть, ся = домудрова́ти ся.

Доуча́ть, доучива́ть, ся, доучи́ть, ся =
довча́ти, доу́чувати, ся, довчі́ти, до-
учи́ти, ся.

Доўчка = доу́чвання.

Доха́живать = дохо́дити.

Дохва́літь, ся = дохва́літи, ся.

Дохва́стать, ся = дохва́літи ся, дохва́-
стати ся, дочва́нити ся.

Дохва́тать, дохва́тывать = дохапа́ти, до-
хва́тати, дохо́плювати, дохва́тувати.

Дохва́тити, дохва́тывать = дохо́пити, до-
сягті́, досягну́ти, досягати́.

Дохла́бать = досьорба́ти.

Дохла́стать = достьобати́, дохла́боскати,
дохві́ськати.

Дохла́ць = бовті́ок (С. Аф.), розбо́вток
і т. д. д. Бо́лгсь 2.

Дохлопо́тать, ся = доклопо́тати ся.

До́хлый = до́хлий, до́хлий.

Дохла́стать = д. Дохла́стать.

Дохну́ть = ди́хну́ти, тхну́ти (С. Ш.), ху́к-
ну́ти. — Хукни у вікно. — На морозі ху-
кає у руки.

До́хнутъ = до́хнути, гі́нути, па́дати. —
Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.

Доході́ть = дохо́дити; ви́ходити, витра́-
чувати́сь. — На силу дійшов до дому, так
запнедужав. — Листи доходять у свій час.
— Він до всього доходить. — Сіно все вий-
шло. — Витратив ся запас.

Доходни́й = дохі́дний.

Дохо́дъ = дохі́д, прибу́ток, ко́ристь, зиск.
— Дай вам, Боже, вечір добрий, а пам до-
хі́д довгий. н. пр. — З прибутку голова не
болять. н. пр. — **Въ дохо́дъ** = на ви́хо-
ді́, на кі́нці.

Дохрабрі́ться = дохрабрува́ти, дохваб-
рува́ти ся. С. III.

Дохрапѣ́ть = дохропі́ти.

Доцві́лий = докві́тий.

Доцві́сть, доцві́тять = доцві́сті, до-
цві́тати, докві́тувати.

Доцѣ́дѣть, доцѣ́живать = доцѣ́дити, ви-
цѣ́дити, доцѣ́жувати, вицѣ́жувати.

Дочеринь = доччін, дочкін.

Дочериньтѣ = почоринити, ви́чоринити.

Дочерній = д. Дочеринь.

Дочє́рнать, дочє́рнявать = дочє́рнати,
ви́чєрнати.

Дочє́ртить, дочє́рчивать = дорисова́ти,
дорисо́вувати.

Дочє́рь = д. Дочь.

Дочє́сать, ся, дочє́сывать, ся = дочє́са-
ти, дочє́сувати, ся; дочѣ́хати, дочу-
хма́рити, ся.

Дочє́сть, дочѣ́тывать, досчѣ́тывать = 1.
дочитати, дочѣ́тувати, ся.

2. долѣ́чити, дощитати, долѣ́чувати, до-
щѣ́тувати, ся.

Дочѣ́ста = на́ чисто, геть чѣ́сто, зовсѣ́м
чѣ́сто; ці́лком, без оста́нку. — Усе
геть чѣ́сто ви́рождав.

Дочѣ́стити, дочѣ́щать = дочѣ́стити, до-
чи́щати.

Дочѣ́тати, дочѣ́тывать, ся = дочѣ́тати,
дочѣ́тувати, ся.

Дочка = доня, донька.

Дочкинь = д. Дочеринь.

Дочь = дочка́, здр. — доня, донька, до-
нечка, донє́нька, до́ця, (вдови́ня) —
вдовѣ́ня, удовѣ́ня, (єдина у батьків) —
оди́нця, є́динця, є́динька, (перша) —
перва́чка, богда́нка, (остання) — мєзѣ́н-
ка, мєзѣ́нна, (бондари) — бондарѣ́вна,
(купця) — купцѣ́вна, (писаря) — писа-
рѣ́вна, (різника) — рѣ́зникѣ́вна і т. д. —
Крѣ́стная дочь = хрє́щє́нця. — Ой я
в батька є́динця, полюби́ла Гри́ця, черно-
брѣ́вця. п. п.

Дошага́ть, дошагну́ть = досту́пати, до-
сту́пити.

Дошала́ть, ся = допустова́ти ся, до-
жартува́ти ся, дожирува́ти ся, дока-
зѣ́ти ся.

Дошарка́ть, ся = дочѣ́вгати ся.

Дошата́ть, ся = 1. дохѣ́тати.

2. добродѣ́ти ся, доволочѣ́ти ся, до-
шва́ндяти.

Дошвы́ривать, дошвы́рять, дошвы́рнѣть =
докѣ́дати, дошпурля́ти, докѣ́ляти, до-

шпурну́ти, дошвиргонѣ́ти. — Дошпур-
нув ка́мінь до води.

Дошива́ть, дошѣ́ть = дошива́ти, дошѣ́ти,
(про мерески і гаптува́ння) — домерѣ́жи-
ти, догаптува́ти.

Дошлий = дорѣ́слий, (про хлѣ́б) — спі-
лий, досѣ́пний, достѣ́глий, (про печений
хлѣ́б) — ви́печений, (про чолові́ка) — а)
здѣ́тний, здѣ́бний, умѣ́лий, тямѣ́щий, бу-
ва́лий, б) проно́зуватий.

Дошлє́ць, дошла́къ = 1. мѣ́тець, мѣ́стєць,
мѣ́стѣ́к, ма́стак. 2. проно́за, пройди́-
сѣ́віт.

Дошумѣ́ть = догоспо́ити ся, догаласува́-
ти, ся, догвалтува́ти, добушовѣ́ти.

Дошутѣ́ть, ся, дошѣ́чивать, ся = дошут-
кова́ти, ся, дожартува́ти, ся.

Дошани́къ = 1. ящик, скрѣ́ня (з дощок).

2. д. Барка́сь.

3. гѣ́мбель.

Дошань = шалѣ́к, ка́діб, перерѣ́з, ши-
рі́твас. С. III.

Дошано́й, дошаты́й = дошанѣ́й. С. Аф.

Дошє́чка = дощє́чка.

Дошѣ́нать, дошѣ́нывать = дошѣ́нати, до-
шѣ́нювати, (пѣ́р, волосє́) — доску́бі́ти,
доску́бовати, (пѣ́р птѣ́цї обварє́ної) —
долѣ́трати, допѣ́трувати. С. Аф.

Дошѣ́нать, дошѣ́нывать, ся = дошѣ́нати,
долѣ́нати, ся, дошѣ́нувати, ся, долѣ́-
нувати, ся.

Дошѣ́дѣть, дошѣ́сть = дої́дати, дої́сти.

Дошѣ́дити, ся = дої́здити, ся.

Дошѣ́жѣть, дошѣ́хѣть = дої́зді́ти, дої́хати.

Дошѣ́жачѣ́й = дої́жжачѣ́й. — А ми дошє́пні
дої́жжачѣ́ хорѣ́в годѣ́мо та плачем. К. III.

Дошѣ́сть = д. Дошѣ́дѣть.

Дошѣ́хѣть = д. Дошѣ́жѣть.

Драгоцѣ́нность = коштовні́сть.

Драгоцѣ́нный = коштовни́й (С. З.), до-
рогѣ́й, цѣ́новни́й, дорогоцѣ́нни́й. — Д.

ка́мень = самоцѣ́вѣ́тний ка́мінь, само-
цѣ́віт.

Драгѣ́нь трава́, рос. Artemisia Dracunculus
L. = остро́гол, тургѣ́н. С. Ап.

Дражай́ший = найдоро́жчий.

Дразни́ть, ся = 1. дражѣ́ти, ся, дра-
тува́ти, дрозѣ́ти. С. Аф. З. Л. — Бога
не гѣ́ви, а чорта не дрозѣ́. п. пр.

2. дрозѣ́ти, піддрѣ́чувати. С. З. — Я
на ули́ці тай не забарю́ ся, тѣ́льки хлє́пцѣ́в
подрѣ́чу, тай назад верну́ся. п. п.

3. кешкува́ти, гмузува́ти, криві́ти ся, дражні́ти ся.

Дра́ка = бійка, колотнеча (С. З.), дра́ча (С. З.), тасканина, чубани́на. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. н. п. — Було там тасканина! С. Ш. — Велика була чубанина на вкучачках н. о. — Що дни гризуться, часто і до колотнечі доходить. н. о. — І тіснява, і гук і драча. — Бодипеській. С. З.

Драко́нь = 1. змі́й (крилатий, баченний).

2. я́шурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ті́ческій = дра́ма, ті́чний.

Дра́нина = дра́нка, кла́поть, кла́птик. (С. З. Л.).

Дра́ница = дра́нь, дра́ниця. С. З.

Дра́ніє = дра́ннй (про волосся) — ску́бка.

Дра́тва = дра́тва, (для підшов) — під-шй́вка.

Дра́ть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. ску́бти, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не піймав, а вже скубе. н. пр. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр.

3. д. **Взяточни́чати**.

4. лупі́ти, дра́ти (про ціну).

5. д. **Бить**. — Дра́ть го́рло = д. **Горла́нить**. — Дра́ть носъ = кі́рпу гну́ти. — Дереть по ко́жѣ = поза шку́рою мороз.

Дра́ться = 1. бі́ти ся, лу́нити ся, лупцюва́ти ся, ску́бти ся, чу́бити ся. — Чото ти беш ся? — Почали вони на вкучачки бити ся. — Папи скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.

3. де́рти ся, шу́ти ся. — Так і шу́ть ся на е́тіну. н. к.

Драхва́, лт. *Otis tarda* = дрохва́, (самець) — дрохва́ч, (маас) — дрохвеня́, тко. С. А. ф.

Драхви́ный = дрохва́чий. С. А. ф.

Дра́чка = гребло́. С. А. ф.

Драчли́вый = драчли́вий (С. А. ф.), битли́вий. (Мал.).

Драчу́нь = забія́ка (С. А. ф.), задира́ка (С. А. ф.), заводя́ка і д. **Драчли́вый**

Драчу́ = 1. ге́мбель.

2. о́бце́ньки.

Дребедені́ = д. Ахине́я, Безсме́слица і Вздо́рь.

Дребезгъ, частіше мп. **дребезги** = черенки́, черепя́, мо́тлох, гаму́з, дрі́зки. — Д. під еловом: **Вдребезги**.

Дребезжа́ть = дреня́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, брині́ти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. н. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати. **Дереви́на** = дре́вина. К. Б. (волокно дерева).

Древесни́й = дереня́ний, дере́вовий. — Деревове листи. — Деревине вугілля.

Дре́вко = (у вил, мігли, черпака) — держа́к, держа́льно (С. А. ф.), держа́лно, (у граблів) — гра́блище, (у коровги) — держа́лно, (у коси) — косови́ще, кі́сся, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, ко́цюбище, (у списа) — ра́тище, (у ціпа) — ці́пильно, (у чаплі) — чаплі́льно. (Чайч.) — Вила, граблища, штилі — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержило. н. п. — Козакови без ратища, як дівчини без намиста. н. пр.

Дре́вний = да́вний, давне́ний (К. Б.), старода́вній, старосві́тський (С. З. Л.), старові́чний (С. З.), староденні́й, старови́нний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предко́вничий. (С. З.). — Козаки удержують ся при старожитних своїх обиходах. Скоропадський. С. З. — Дрімає Корсунь староденний. К. Ш. — Власна предковична отчизна наша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = старода́вність (С. Л.), старови́на (С. Л.), да́вня давни́на, предкiвщи́ца, старосві́тчина. — У предківщину, кажуть, були зовсім інші люди. н. к.

Дре́во = д. **Дерево**.

Древосе́къ = д. **Дровосе́къ** 1.

Древоточе́ць, ком. *Teredo* = ша́шель. С. З.

Дреюва́ть = свердлі́ти (у дзиггармайстрів).

Дрель = swéрдел, swéрдло, swéрдлик (у дзиггармайстрів і слюсарів).

Дрема́ = 1. дріма́ння, дрімота́, дрімки. — Ой на kota воркота, на дитину дрімота. н. п. — Соньки — дрімки в колесошки. н. п. — Ходять сон коло пісок, а дрімота коло плота. н. п.

2. рос. *Lychnis flos cuculi* L. = смі́лка, череві́чки, боця́пки.

Дрема́ніє = дріма́ння.

Дрема́ть = дріма́ти, куня́ти, (п журт) — оку́нів лови́ти, (сидячи або стоячи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, будім куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окунів ловить, слухаючи. Кв.

Дрема́ться = дріма́ти ся, на сон кло́нити.

Дремлі́вый = дрімлі́вий. С. А. ф.

Дремо́та = д. **Дрема́** 1.

Дремучий = густий, темний, непролазний (ліс).

Дремучість = гушавина (лісова).

Дремучка = сплячка. — На його сплячку падає.

Дресва = жорства. — Сгежки скрізь жорствою висипані.

Дреспровать = муштровати.

Дреспрówka = муштровання, муштра.

Дробина = 1. частіше мп. **дробіны** — бърда (пшени).
2. **дробина**, шротовина.

Дробить, ся = дробити, ся, кришити, ся.

Дробница = шротівниця.

Дробний = дрібний, дрібен. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. п. п.

Дробь = 1. дрібязок, скалки, черепочки (дрібешкі).

2. **дріб** (С. Аф.), **шріт**, (одна штука) — дробовина, шротовина. — Не достачає дробу на всі пабої. — Не попал в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.

3. **частка**, **частіна**.

Дробизникъ = дрібязок.

Дрова = дрóва, **здр.** — **дрівця**, одна штука — **поліно**, **дровеняка** (С. З.).

Дрови = сáнки (без лицика, кіньські) — **копильчак**, (волові) — **гринджóли**. С. Л.

Дровескъ = 1. **дроворуб**, **рубáк**.

2. **ком**. *Cerambrix* — **музика**.

Дровяникъ = **дроварь**.

2. **дрóвник**, **дрóвiтня**. — **Кругом двора нема ні кола, на дровiтнi дров ні поліна**. п. п.

Дровяной = **дровяний**. — **Д. сарáй** = **д. Дровяникъ 2.**

Дрога = **розвóра**.

Дроги = **бендюги**, **биндюги** (С. З.), **беньдюги** (С. Ш.), **водовозні** — **кари** (С. З.), **похоронні** — **мáри**. — **Колеса, биндюги і кари і саміі церковні мари в дено пушкарськеє тягли**. **Кот**.

Дрогнути = **д. Дрожа́ть**.

Дрожáлка, **рос.** *Tremella* — **драгли́, дриглі́**. С. Ап.

Дрожа́ніє = **дрiжа́ння**, **тремтiння** (С. Ш.).

Дрожа́ть = **дрiжа́ти**, **дрiготiти**, **трусiти** **ся**, **трясiти** **ся**, **тремтiти**, **тiпати** **ся**, (від холоду, в жарт) — **дрiжа́кi їсти**, **ловiти** (С. Аф.), **халiандри скакати**. — **Дрiготiти**, **як хорт зiмою**. п. п. — **Трусiть** **ся**, **як Каїн**. п. п. — **Як на осенi лист, тремтiть** **мáлинок од хвилi**. **Гр.** — **Чи твоє серденько мiло, як рука в руцi тремтiла?** **Стар.** — **Сльози тремтiть на очах.** — **Роса на листях тремтiла**. С. Ш. — **Розморду-**

вався, **аж губи йому тiпають** **ся**. С. Л. — **Дрожа́нцi** = **тремтiчний**, **тремкий** (С. Ш.). — **Я вийшов заиканий, тремтiчий**. **Фр.**

Дрiждi, дро́жжи = **дрiжчi** (С. Аф.), **дрiждi**, (домашнi з тiста) — **ро́щина**. — **Росте, як на дрiждях**. п. п. — **Твоя ро́щина, ти й мiси** п. п.

Дрiжки = **дрiжки**. — **Бiгво́вiя д.** = **бiгу́нцi**. — **Извiщичи д.** = **бiрка**.

Дро́жъ = **дрiготá** (С. З. Л.), **здрíги** (С. Л.), **дрiжа́кi**. С. З. Л. — **Його дрiжа́кi напали**.

Дроздъ = **пт.** *Turdus musicus* — **дрiзд**, *Turdus merula* — **кос**.

Дро́къ, **рос.** *Genista* — **дрiк**, **зiно́вать**. С. Ап.

Дро́чена = **я́єшнiя** (з молоком і борошном).

Дро́чень = **малiй**, **мазу́н**, **о́пецок**.

Дро́чить = **мáвати**, **нестити** (дитину).

Другой = 1. **дру́гий**. 2. **и́нший**, **и́нчий**, **и́на́кший**. — **Хоч гiрше, аби и́нше**. п. п. — **Другий раз кажу тобі.** — **Въ дру́гой разъ** = **дру́гим разом**, **и́ншим часом**. — **Друго́є за́тiль** = **и́ншо́й сьпiва́є**. — **На дру́гой день** = **дру́гого дня**, **на дру́гий день**. — **Ни то́, ни друго́є** = **ни те́, ни се́**. — **Это друго́є дiло** = **се и́нша рiч**.

Другъ = **друг**, **прiя́тель**, (що побратав ся) — **побратим**, (про жiнок) — **дру́га**, **дру́гiна** (С. Аф.), (про чоловіка або жiнку) — **дружина**, **дружини́нка**. — **Друзья́** = **дру́ги**, **дру́зи**. — **При добрий годи́й куми і побратими, а при лихiй годи́й не має й родичи**. п. п. — **Це такий прiя́тель, що хлiб їсть і тебе їзiсть**. п. п. — **Будеш ти мiнi жопою, моему батеньку слугою, моiм мати́нцi дру́гою, а моiм дiткам маткою**. п. п. — **Як не хочеш моя мiла дружиною бути, то дай мiнi таке зiлля, щоб тебе забути**. п. п. — **Не май сто кiн, як сто другiв**. п. п. — **Чужа семья неспривiтнан, дружи́нопька пеймовiрнан**. п. п. — **Не так ти сто брaтiв, як сто друзiв** н. п. — **Другъ за дру́гомъ** = **один за дру́гим**, **один по одному**. — **Вийшли один по одному**. — **Другъ за дру́га** = **один за одного**. — **Другъ дру́га** = **один одного**. — **Другъ зъ дру́гомъ** = **мiж се́бе, номiж се́бе**. — **Ста́рий дру́гъ лíчше по́вiхъ двiхъ**, п. п. = **для прiя́теля новóго не кiдай ста́рого**. п. п.

Дру́жба = **дру́жба**, **прiязнь**, **прiя́тельство**; **побратiмство**. — **Доказа́ть дру́жбу** (зрадити) = **докла́сти воза, гадю́чку вкинути**. — **Здається й дружити, а гадючку**

випиув. п. пр. — **Счетъ дружбы не пор-
титъ**, п. пр. = любимо ся як браті, а
рахуймо ся, як жидій. п. пр.

Дружєлюбный = прїязний, ласкавий.
Дружєскій, ки, **дружєственный**, но =
друзєскій, прїятельскій, друзій,
друзєски, подрузєски, попрїятельски.
— Дружні речі. Куліш.

Дружєство = д. Дружба.

Дружїть, ся = дружїти, ся, товаришу-
вати, братати ся.

Дружїще = д. Другъ. — **Пойдѣмъ, друж-
ще!** = ходім, друже! — **Дружїще мой!**
= мій друже, мій прїятелю!

Дружка = 1. боярин, дружко (прїятелі
молодого). С. Ш.

2. пара, рівня. — **Прибрать дружку** =
підібрати до пари.

Дружний, но = 1. друзій, друзєскій,
прїятельскій, дружко, прїятельски,
подрузєски, по прїятельски.

2. одностайний, но, разом. — За віру
християнську одностайно стати, слави - ли-
царства достати. п. д. — А путе, беріть
ся разом.

Дрыхнуть = спати, хропака задавати.

Дрыблый = вїлий, (про землю) — пухкий,
(про камінь) — дїрчастий, (про дере-
во та овочі) — трухлий, трухлявий. С. Л. Ш.

Дрыбнуть = вїнути, марїїти, (про дерево,
овочі) — трухнути, трухлявити, трух-
ніти. С. Ш.

Дрябѣть = деренчати, дренчати, дзиж-
чати.

Дрягать = дригати. С. Аф.

Дрягаться = брикати, ся.

Дряготá, Convulsio = дріготá, корчі, (в
лиці) — мішки.

Дрызгъ = 1. сьмітї, нєчисть.

2. частіше мн. дрызги = шітки, пого-
вір, поговори.

Дряніть = сьміїти.

Дрянной, **дрянный**, **дрянно** = поганій,
паскудний, ледáчий, кєпєський, поганò,
паскудно, кєпєско. — Поганому і честь
погана. п. пр.

Дрянъ = 1. сьмітїя, пєчисть. — Виме-
ти сьмітїя із хати.

2. погань, нєгідь. — Що було доброго
розкупили, зостала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — ледáщо, паскуда, по-
ганєць, погань, посьмітїха. — Чого
ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб.
— Там таке ледáщо, що тільки плюнь.

Кроп. — Посьмітїха яка небудь коман-
дувати. Чайч.

4. казна що, бридія, дурніця. — Лізе
в голову казна що.

Дряхлость = старість, дряглість.

Дряхлый = старий (і немощний), дряг-
лий, хірний.

Дряхлѣть, **дряхнуть** = старіти ся, дряг-
літи, хиріти, упадати на силах (від
старости).

Дубасить = дубасити, лунїти, япцю-
вати, перїцити.

Дубикъ = дубок.

Дубина = 1. дубина, дубець; ломака,
(товца) — дрючок, дрючина (загнута з
булавою) — кий, кийок, гирляга (тон-
ша) — ковїнька. — Треба дубину на твою
спину. п. пр. — Дубцем його, коли не слу-
хав. С. З. — Ломакою по спині оперїцити.
С. З. — А в руки добру взив дрючину, обо-
ропяти злу личину. Кот.

2. (про чоловіка) — ломака, бовдур, лó-
бурь, лобуряка (С. Ш.), убóїще, вбоїще
(С. Ш.). — Йкий довбур виріс. С. Ш. —
Таке убóїще, що ти йому що хоч.

Дубиноватый = пришелєповатий, при-
дурковатий; незручний, незграбний.

Дубить = чинити, вичиняти (шкури), гар-
барювати (Под.).

Дубка = 1. чиньба, вичинка.

2. дуб, дубок (човен, зроблений з дуба).

Дубленіє = д. Дубка 1.

Дублєть = двойняк, другак.

Дубнякъ = дубняк, дубничок (С. З.),
дубїнка.

Дубовка, рос. Veronica Chamaedrys L. =
безвѣршки, блакїтні очки, одхаслик,
прїворотки, клад (укр.), гáдяче зїлля
(гал.). С. Ан.

Дубовый = дубовий. — Д. лѣсъ = ду-
бинá (С. Аф.), дубняк.

Дубрава = дїброва, гай, лїс (густий). —
Гоміп, гоміп по дїброві. п. п. — Ой не пу-
ми, дуже, дїбровою дуже. н. п. — Ой гаю
мій, гаю, густий, не прогляну. п. п.

Дубравистый = лїсний. — То край лїс-
ний, а наш степовий.

Дубравный = лїсовий, гайовий. — Лїсо-
ві орїхи. — Гарца, як квітка гайова. н. пр.

Дубрѣва = д. Дубрава.

Дубрѣвка, рос. Ajuga reptans L. = сухо-
вѣршки, островѣршки, дївчача краса.
С. Ан.

Дубрѣвникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L.
= чебрѣць лїсовий, самосїл, Т. Ро-

Hum L. = сідяч, *T. Scordium L.* = ескордія, дйкий часник. С. Ан.

Дубчикъ = дубочок. — А на тім дубочку сидять голубочки. н. п.

Дубъ, дерево *Quercus robur* = дуб, здр. дубок, дубочок, дубонько, поб. — *Dubary*, *Q. pedunculata Ehrh.* = нелінь, *Q. sessiliflora Sn.* = дуб осенчук, озимий дуб. С. Ан. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний, п. п. — Прихились я до дубонька, а дубонько тай не батенько. п. п. — Дубарі товстезли. Чайч.

Дубьє = ломачця.

Дубанить = д. Добыча (дѣлать).

Дуга = дуга, каблучка (С. З.). — Согнуть, ся вь дугу = зігнути, зігнути, ся як дугу, як дуга. — Ой ти старий дідуга зігнув си як дуга. п. п.

Дуговатий, дугообразный = дужний (С. Л.), каблучковатий, вилукуватий. — Дужня стеля. С. Л.

Дуда = сонілка, сопілочка, дуда, дудка, дудочка, свистілка (С. Пар.). — Коли почав орати, то в сопілку не грати. п. пр. — Заграй міні, дударуку, на дуду, пехай же я своє горе забуду. п. п. — Ти ж було селом ідеш, ти ж було в дуду граєш. н. п.

Дудакъ = д. Државя.

Дудить = в дуду, в сопілку гра́ти.

Дудка = д. Дуда.

Дудки = дзусь, дзуськи, зась, заськи, бали. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. — А дзусь холодно іст! п. пр. — Заськи до моєї запаски! п. пр. — Це вже бали! — Бач який ласий, а заськи не хочеш! С. Аф. **Дудочка** = д. Дуда. — Ни поєкаєть, ни поєкаєть, пи вь дудочку поєгра́ть, п. пр. = ні швєць, ні жнєць, ні в дуду ігрєць. н. пр. — Ні грач, ні помігач. п. пр.

Дудочникъ = 1. рос. *Levisticum officinale* Koch. — любісток, любіста. С. Ан.

2. дударь, дударик. — Заграй міні, дударуку, на дуду, нехай же я своє горе забуду. п. п.

Дудочний = дудковий, сопілковий.

Дудчатый = дудковатий.

Дүло = дүлө, рүра, рүля. — Пропаде, як порошина з дүла тая козацька слава. н. д. — Смершу стрельнув, а потім узяв за рулю, та й почав рушницю по голові бити. Чайч. — Рурка ручнича. Ст. Оп. Київ. Ст.

Дүма = дүма, дүмка, гадка. — Дума души поживає. п. пр. — Узяли мене думки та гадки та журба цесука. М. В. — **Дүму дүмать** = дүмати-гадати, дүмку гадати. — Тільки Бог святий знає, що Хмель-

ницький думає-гадає. н. д. — Дивлюсь я на небо та й думку гадаю, чому я не сокіл, чому не літаю? Петренко.

2. рада. — **Дүма царская** = державна рада. — **Дүма городская** = дүма, радуша.

Дүманіє = дүмання, гадання.

Дүмать, ся = 1. дүмати, ся, гадати, ся, мислити, міркувати, мізкувати, здавати ся, видавати ся. — Сидять, мовчать — і всяк мізкує про себе. Кот. — Міні здаєть ся, що...

2. дбати, клопотати ся. — **И дүмать забыль** = і гадки не має. — **Онъ пи о чѣмъ не дүмаєть** = він ні прощо не дбав, і гадки не має. — Як була я молодю, і гадки не мала, по садочку похажала, квітчалась, причалась. К. Ш.

Дүмный = 1. радний, дүмський.

2. замислений.

Дүновєніє = віяння, повів, нодув, (на руки від холоду або на шибку, щоб відтала) — хукання.

Дүнуть, дуть = дүнути, дүти, дмухнути, дмухати, війнути, віяти, (про великий вітер) — бурхнути, бурхати, (на гаряче, щоб прохололо) — студити, (на холодне, щоб потепліло або обтало) — хукнути, хукати. — Дмухнув вітер і заволокло небо хмарами. — По небу вітерок дмухнув. Греб. — Як опарив ся на мoloці, то й на холодну воду студить. п. пр. — Хукає в руки, щоб нагріти. — Хуки ти, моя дружино, у вікопечко на скло. В. Ш. — Вітри почали бурхати. Кот. — **Дуть гүбы** = конялити, закопюлювати гүби.

Дүпліастый = дүплинастий, дүплинатий, дүпластий, дүпнастий. — Великий дуб, та дүплинастий. н. п.

Дүпліать = довбати, видобувати (дүпло).

Дүплө = дүплө, (широке) — макітра.

Дүпаоватый = дүпчастий. — Стоїть дуб дүпчастий, а в тому дубі... п. к.

Дүпліть = трухлявіти, трухнути, трухлявіти. С. Ш.

Дүпланка, гриб *Agaricus violaceus L.* = синюха, синяк. С. Ан.

Дүпліастый = д. Дүпліастий.

Дүра = дүрйа, дүрка, (поб.) — дүрінда, дүрєна, дүрєна. — Та малюєньке соловитко по деревцю скаче, дүрйа дівка, дүрйа й не розумна, за козаком плаче. н. п. — Велика Федора да дүра, п. пр. = великий до пєба, а дүрийий, як трєба, — великий дуб та дүплинастий. н. пр.

Дуракі (гра в карти) = **дурень**. — **Іграти въ дуракі** = **грати в дурня**, в **кепа**. С. З.

Дураковатый = д. **Глуповатый**.

Дураковъ = **дурнів**.

Дуракъ, дуралей = **дурень**, **здр. дурник**, **йолоп** (С. З.), **кеп** (С. З.), **телепень** (С. Ш.), **дурбило**, **дурба**, **дурйло**, **дурнйло**, **ббвдур** (С. Ш.), **дурбас** (С. Аф. З.), **дурандас** (С. Аф.), **дурний**. — **Дурень** у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. п. пр. — Великий як світ, а дурний як слід. п. пр. — Стояв тепер як пень і, правду мовляши, був дурень телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кланяєш ся пацу возному. Кот. — **Дуракъ дуракомъ, круглый дуракъ, кругомъ д., отпѣтый дуракъ** = **дурний** як **пень**, як **колода**, **великий дурень**. — **Остался въ дуракахъ** = **пошив ся у дурні**, **пиймав облизня**. — **Дурака валать** = **дурника строїти**.

Дуранда = **макуха**, (одварена, не дуже видивлена) — **урда**, **вурда**, **гурда**, (в жарт) — **свинячий спр.** С. Ш. — **Макуха** сім'яна до вареників. С. З.

Дурацкій = **дурний**, **дурнів**, **йолонський**, **кепський**. — **Йолонська пика**.

Дурачскъ = **дурник**. — **Ігра въ дурачки** = **гра в дурня**, в **кепа**. С. З.

Дураченъе = **обдурювання**, **морочення**.

Дураческій = д. **Дурацкій**.

Дурачество = **дурість**, **дур**, **дуріння**, **дурійка**. С. З. — **На його дур папав**.

Дурачина = д. **Дуракъ**.

Дурачить = **дурити**, **морочити**, **туманити** (С. Ш.), **туману пускати**. — **Та він її зовсім не кохає, а так дурить**.

Дурачиться = **і. дурити**, **пустовати**, **жирувати**. — **Добре дурити**, **коли приступає**. п. пр. — **Ой мамо, мамо, москаль у хаті пустує, жартує, не дає спати**. п. п.

2. дурника строїти.

Дурачище = **дурнище**. С. Аф.

Дурсень = **дуриня**.

Дурить = д. **Дурачиться 1**.

Дуріца = **дурлена**, **дурінда**, **дурена**.

Дурманъ, рос. *Datura Stramonium* L. = **будяк**, **дурионін**, **дівдерево**, **піниця**, **корояк**. С. Ап.

Дурсенькій, ко = **поганенькій, ко**.

Дурнишникъ, рос. *Xanthium strumarium* L. = **залучник**, **зобник**, **овечий репашок** (укр.), **свінки** (гал.) С. Ап.

Дурно = **і. погано**, **кепсько**, **зле**, **гид-**

ко, **паскудно**. — **Як погано орати, то краще випрягти**. н. пр.

2. млосно, нудно. — **Міні якось млосно стало ся**. — **Ей дурно сдѣалось** = **вона зомліла**.

Дурноватый, то = **поганенькій, ко**.

Дурной, дурень = **поганій**, **недобрий**, **негарний**, **паскудний**, **лихий**, **злий**, **кепський**, **бридкий**, **гидкий**, **ледячий**. — **Поганий голос**. — **Бридкий на виду**. — **Онъ не дурень, она не дурна** = **він, вона нічого собі, гарненький, гарненька**.

Дурнотѣ = **і. негѣжисть**.

2. млость, нудѣта. — **Як млость пішла по всьому тілу**. С. З.

Дурить = **поганити**, **поганішати**, **бриднути**, **жарніти**. — **Вона що далі то все поганішає**. — **Ні не того міні шкода, а марше моя врода** — **люди не беруть**. К. Ш.

Дурочка = **дурсенька**, **дурка**. — **Раденька, що дурсенька**. н. пр.

Дурінда = д. **Дуракъ і Дуріца**.

Дуръ = **дур**, **дурість**, **дуріння**, **дурійка**. С. З. — **Викинь дур з голови**. — **З дурю, як з дубу**. н. пр. — **Пашла дуръ** = **дур папав**.

Дурѣтъ = **дурити і д. Глухѣтъ**.

Дутикъ = **і. що небудь відуте** (на пр. **бузкове памисто**).

2. повновидий, онецок, никатий. (С. Ш.).

3. гримач, мурміло.

4. чванливий, чванькѣ, чванькуватий.

Дутышъ = д. **Дутикъ 2, 3 і 4**.

Дуть = д. **Дунуть**.

Дуться = **і. надимати ся, дуть ся**. (С. Аф.). — **Ще трохи я надмусь, тоді вже товстою зроблюсь**. Б. Г.

2. д. Важничать.

3. сѣрдити ся, бурмосити ся (С. Ш.), **мурмосити ся**. — **Чого він так намурмосив ся?**

Духі = **пахощі**. С. Л.

Духоборецъ = **духоборець**.

Духовенство = **духовенство**, **духовництво** (С. Л.), **духовні**. — **Духовництво од Бога нам падає**. С. Л.

Духовная = **духовна**, **духовниця** (С. Л.).

Духовникъ = **сповідник** (святильник, перед котрим хто сповідаєт ся).

Духовный = **і. духовний**, **духовий**, **безтілесний**, **безтілний**.

2. духовний, духовницький. — **Духовницького роду**. С. Л. — **Д. отецъ** = д. **Духовникъ**. — **Д. сынъ, д. дочъ** = **спо-**

відальник, ця. — Д. завітчаніе = д. Духовнаа.

Духовъ день = Свѣтото́го дѹха. (Свѣто на другий день Зеленихъ свѣт). — До Свѣтото́го дѹха не скидай кожуха, а по Свѣтимъ дѹсѣ ще в кожусѣ. п. пр.

Духовой = духовый.

Духота́ = за́дѹха, дѹхота́.

Дѹхъ = 1. дѹх. 2. ду́ша. 3. дѹх, пах, па́хощі. 4. на́ра. — Быть на дѹхѹ = на спові́ді бѹти, спові́дати ся, ві́спо-ві́лати ся. — Во́льный дѹхъ = ле́гкий дѹх. — Дѹхомъ = дѹхом, мѣттю, вме́нт, вма́х. — Дѹхомъ упа́сть = поні́кнути, поні́дѣти. — Идти на дѹхъ = до спові́ді, йти. — Испусті́ть дѹхъ = Бо́гові дѹшу відда́ти. — Не вѣ́ дѹхъ = не по со́бі щось, мѹха в по́сѣ. — Не хваті́ло дѹху — не насмі́в, не відва́жив ся. — Прида́ть дѹху = до́дати дѹху, смѣлості. — Пере́вести дѹхъ = віддѣ́хати ся. — Собрáтьсѣ съ дѹхомъ = набра́ти ся смѣлості, відва́ги. — Скака́ть во ве́сь дѹхъ = на ве́і за́ставки.

Душа́ — ду́ша. — Безъ ду́ші = не тѣ́млячи себе́. — Вѣ́ дѹшу не йде́тъ = в дѹшу, в пѣ́нку не лі́зе, з ду́ші ве́рне. — Ду́ша вѣ́ пѣткы ушла́ = ду́ша не на мѣ́стї, на ду́ші похоло́ло, ковалі́ ку́ють, в лі́тках за́стїгло. — На ду́шѣ му́титъ = з ду́ші ве́рне, нѹ́дять, мло́сно. — Отда́ть на́ ду́шу = відда́ти на ві́ру. — Отвесе́ти дѹшу́ = спочі́ти ду́шею, на свѣ́т наро́дитись, свѣ́т поба́чити. — Огъ́ ду́ші = від щі́рого се́рця. — Покриві́ть ду́шею = взя́ти грі́ха на дѹшу, схибну́ти, скрі́вдити. — По ду́шѣ = по се́рцю, до спо́добі, до мѣ́слї. — А хоч знайде́ш в черво́нім паме́стї, та не знайде́ш тако́ї до мѣ́слї. п. п. — Мати́ сына оже́пила, та взяла неві́сточку не під мѣ́слоньки. п. п. — Не до мѣ́слї жінку́ звяз, так я з цею́ жити́ не став. п. п. — Ско́лько ду́шѣ уго́дно = скі́льки ду́ша забажа́є, до схочу́. — Съ ду́ші тѣ́псть = з ду́ші ве́рне, нѹ́дить. — Чу́ть де́рживте́ся ду́ша = тѣ́льки ду́ша в тѣ́лі, тѣ́льки живі́й та тѣ́плий.

Душе́вный = душе́вный; щі́рий, се́рдечный, щиро́сердечный.

Душегѣ́йка = жіно́ча оде́жина без рука́вів.

Душегѹ́бець, бѣ́ца, душегѹ́бникъ, ца́ = ду́могѹ́б, ка́.

Душе́къ, ду́шокъ = ду́шок. — Съ ду́ш-ко́мъ (риба, мѣ́со то́що) — пахнѣ́ть, ду́шїть (С. Аф.) сме́рдѣть, (про чо́лови-ка) — ве́редливий, примхливий, мѹ́ха в по́сѣ.

Душе́ный = дѹ́шений. — Д. мѣ́со = ду́шани́на.

Душе́нька = се́рденько, се́рце, дѹ́шко, дѹ́ся.

Душеприка́зчикъ = ви́новни́тель по ду́ховно́й.

Душе́чка = д. Душе́нька.

Души́стый = запа́шний, духо́вний, па-ху́чий, пахну́чий, духо́вий. — Хре́ста-тий ба́рвінок са́дочок ве́гиле́в, а запа́шний васи́льочок з ти́пом ся́ рі́внен. п. п. — З хре́ста́точо ба́рвінку, з пахну́чого васи́льки. п. п. — Паху́ча кві́тка. — Ду́ховита на́ре-ча. — Ду́ховий цвѣ́т.

Души́стость = паху́чість.

Души́тель = ду́шман. — Там б́рату б́рат і́ рі́дний ба́тько си́ну на ши́ю ду́шманом ли́хим се́дає. К. Б.

Души́тъ = ду́шити.

Души́ца, рос. *Otiganum vulgare* L. = мате-ринка, зі́новка, духо́вий цвѣ́т. С. Ал. — Ой у по́ли пивка, на цї́й мате́ришка. в. п.

Ду́шка = 1. дѹ́ся.

2. дѹ́жка (кві́точка у цтї́ць).

Ду́шпога́ — д. Ду́хота́.

Ду́шний, по́ — ду́шний, парний, дѹ́шно, па́рно, (в жа́рт) — ко́жущо.

Дуэ́ль = поє́динок.

Дѹ́ба = дѹ́ба, дѹ́биця, скри́пиці. — Ой на ру́ки дѹ́би, на ноги́ дѹ́биці́ о́це ж то́бі, дѹ́жиге, гарні́ молоді́ці. п. п. — Що́ на ру́ках ка́йдаши, на ногахъ скри́пиці, поса́дили се́ромахів в те́мніі те́мниці. п. п.

Дѹ́бомъ, дѹ́бы — дѹ́ба, горо́ю, ца́на, ца́пки, ца́ном, (про во́лоси) — до го́ри. — Кі́нь дѹ́ба став. — Бо́дай і́хав, не доі́хав, щоб́ йому́ кі́нь горо́ю став. п. п. — Во́лоси до го́ри ста́ло.

Дѹ́лда = здо́рові́ло, вислю́ган.

Дѹ́мво́локъ = ве́рх (в дѹ́марі). — Мій ве́рх, моє́ й за́тка́ло. п. пр.

Дѹ́ми́тъ, ся́ = дѹ́мити, ку́рїти, ся́, дѹ́міти. (С. Аф.).

Дѹ́мникъ = 1. в ку́рнихъ ха́тах дѹ́рка в се́лѣ, ку́ді́ вихо́дить дѹ́м.

2. ку́рево, ку́рище.

Дѹ́мница = 1. д. Дѹ́мво́локъ.

2. рос. *Fumaria officinalis* Lin. — по́льо-

на рута, житничка, пшчїночна трава.
С. Аф.

Димний, но = димний, курний, но. —
Не топила, не варила, а в свѣтлонці димно
(курно), як поїду з цього села, комусь буде
димно (журно). п. п.

Дымовникъ = димарь. С. Аф.

Дымовое = димовѣ С. Аф.

Дымовой = димовий. — Дымовая труба
= димарь, бовдур. С. Аф. III. — Выгля-
дали у димарь, а він лізе у двері. п. пр.

Дымокуръ = д. Дымникъ 2.

Дымчатый = димовий, (про масть) —
чалій.

Дымъ = дим, курево. — Дымъ коромы-
сло = гармидер, буча.

Дымъ земляной, дымяпка = д. Дымница 2.

Дымный = димчатий. — Димяче пасїння.

Дыня, рос. Cucurbita торо = дыня, різні
породи: бовтуха, бухарка, дрішлявка,
дубівка, зимівка, качанка. петрівка,
татарка. — Внутренность дыни = жа-
бур, жабуриння, животиння.

Дыра = дірка, здр. — дірочка, поб. —
діромѧха.

Дырчатый = дірчатий (С. Аф.), дірчатий.
— Святища дірява.

Дырявый = дірявити, діркувати, дірчити.
— Почав дірявити дошку.

Дыряться = дірявити, дірчатити. — Мі-
шок дірявіє. — Дірчатіє листи на капусті.

Дыряца = діромѧха.

Дырка = д. Дыра.

Дырявый = д. Дырчатый.

Дыханіе = дихання, подих, віддїх. —
Подих почної прохолоди. К. — Тільки від-
дїх підймав груди. Фр.

Дыхательный = дїхальний.

Дыхать = дїхати, (на що холодне, щоб
зіррити) — хукати, (сильно від тяжкої ро-
боти) — хекати. — Як рубає, то хекє. С. III.

Дыхлецъ = идѣшливий, ядѣшливий, за-
дѣшливий.

Дышать = д. Дыхать.

Дышло = (в кіньському возі) — дїшель,
(у воловому) — вїйї, (у волових сапок) —
розкїп, (половина вїйї вдовж) — вїйїна,
(дірка у вїйї для ярма) — хавѣла, (брус
на огрому держит ся вїйї) — крижов-
ниця, (дїшель в плузі) — грядїль, (у ра-
ла) — градка, (у вітрика) — дїшель,
(в гарбі) — арїж. (Ман.).

Дьяволенокъ = чортеня, бісний.

Дьяволъ = дїявол, біс, чорт, сатана, лу-

кавий, печистий, гаспид, дїдько, поб.
— чортїка, бісяка; по місту — дожо-
вік, польовик, лісовик, полісїн, водя-
ник, водяний, болѣтаник. С. Л.

Дьявольскій = д. Бѣсовскій.

Дьявольщина = д. Бѣсовщина 1.

Дьяконица, дьяконъ = д. Дїаконица,
діаконъ.

Дьяконовать = дяконувати.

Дьякъ, дьячокъ = дяк, дячок.

Дьяческій, дьячій, дьячковскій, дьячковъ
дяків, дяківський, дяківський.

Дьячество = дяківство.

Дьячить = дякувати. — Він у нас уже
дєсять років дякує.

Дьячиха = дячиха.

Дѣва = дівчина. — Пресвятая Дѣва =
Пречїста, Дїва Марїя, Бѣжа Мати.

— Стара дѣва = стара дівка, літна.

Дѣвать, ся, дѣтъ, ся = дівати, ся, діти,
ся, подіти, ся, заподіти, ся, подінути,
ся, (не відомо куди) — запроторити, за-
тасувати. — Великий свѣт, та нема де
діти ся. п. пр. — Де ти в свѣті подінеш ся
з малим сиротою. К. III. — Де подїлось ко-
зачество, червоні жунапи, де подїлаєся доля,
воли, бунчуки, гетьмани? К. III. — Віро-
став вас, доглядав вас, де ж мїні вас діти?
К. III.

Дѣвица = дівчина, дівця, ласк. і здр. —
дівча, дівчинонька, дівонька, мн. —
дівчата, зб. — дівоцтво, дівѣта, (пан-
ська) — панна, панночка, панянка, (ду-
же молода) — піддїток, піддївок, пів-
дівка, (з хлосичою вдачою) — парубїй-
ка, (що вінок загубила) — покритка. —
Ой ти дівчино, горди та пишпа, чом ти до
мєнє з вечера не виїшла? п. п. — Сидить
дівча край віконця при великій смутку; по-
кидає козак дівча, як голуб голубку. п. п.
— Прошай серце-дівчинонько, ти моя не бу-
деш, досталеш ся багачеві а мене забудеш.
п. п. — Кому воля, а кому неволи, а дів-
чатам усе воленька: за стрічку та за ві-
почок, на улицю та у таночок. п. п. — Там
покритка по під тишю з байстрим шканди-
бає. К. III.

Дѣвица въ зѣлєнї, рос. Nigella damascena L.
= нечесані панночки, нечѣси панночки.
С. Ан.

Дѣвичинъ = дівчинин. — Козакова мати
пішла терпу рвати, дівчинїва мати калицу
ламати. п. п.

Дѣвическій = дівчатий, дівочий, дівѣ-
цький. С. Аф. Л. — Може пайдеть ся рі-
воче серце, карі очі, що заплачуть на сі
думи — а більше не хочу. Б. III. — Хло-

пича біда — у некрути брати, а дівча ча біда — не рідня мати. п. п. — Дівочка краса, як літня роса. п. п. — Та жаль міні русої коси — дівочої краси. н. п. — Та вже ж міні не ходити у ліс по орішки, та вже ж міні минули ся дівочкїї сьмішки. п. п.

Дѣвичество = дівування, дівобство. С. Л. — Кувала зозула та летячи край віконця: не вернеть ся твое дівування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твое дівування споминати. п. п. — **Быть въ дѣвичествѣ** = дівувати. — Іди, доню, каже мати, не вік дівувати; вік багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Провѣсть въ дѣвичествѣ** = здівувати, віддівувати.

Дѣвичій = д. Дѣвическій.

Дѣвичникъ = дівич-вечір (С. З.), вінко-плетини, дружбини (Вороп. г.). — Слава вечір, дівич-вечір. п. п. — Згадала баба дівич-вечір. п. пр.

Дѣвичья = дівоча (кімната для слуг дівчат).

Дѣвка = дівка, поб. — дівуля, дівоха, дівачка, зар. — д. Дѣвица. — **Въ дѣвкахъ** = дівкою. — **Состарѣться въ дѣвкахъ** = посьвітити дівкою.

Дѣвочка = дівчинка, дівча, дівчатко, дівчиня.

Дѣвочкинъ = дівчинчин, дівчатків.

Дѣвочникъ = дівчур, дівчатник, молодятник.

Дѣвственница = незаймана (Кот.), невинна, чиста, правдива дівка, правщиця.

Дѣвственный = незайманий, непочатий, цілийний.

Дѣвство = 1. д. Дѣвичество.

2. дівство, певнінність. — Которая дівство своє утратила. Б. Н. — **Лишить дѣвства** = зіврати, здійснити вінок (в піснях). — Іхав мати козак молоденький, зіврав з мене вінок зеленелький. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвицький. п. п. — **Потерять дѣвство** = вінок загубити, згубити, потеряти. — А в неділю раю мати дочку була: де ж ти, суко, віночка згубила? — Я на річці біля білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. п. п.

Дѣвствованіе = д. Дѣвичество.

Дѣвствовать = дівувати, дівочити. — Буду дівувати, буду тебе ждати. п. п. — Поки дівувала, як той день була хороша, як мак розцвітала. В. Ш.

Дѣвушка, дѣвужинъ = д. Дѣвица, дѣвичина.

Дѣвчонка = дівчина (зневажливо або здохором). — Ото пустотлива дівчина.

Дѣдина = дідизна, дідівщина. — Се наша дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Дѣдильникъ, ца, рос. Aegor dium Podagria L. = яглиця. С. Ап.

Дѣдинька = дідусь, дідуся, дідусик.

Дѣдинный, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський грунт був. — Писанка був старий, дідизний чоловік. п. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = дідизна, дідівщина. — А дідизни було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Старезний твій замок, дідизни осталою. пч.

Дѣдовъ = дідів, дідовий.

Дѣдушка = дідусь, дідусик. С. Аф. — **Дѣдушка домової** = домовик, домовий, дідько. — Товчеть си, як домовик на горіщі.

Дѣдушкинъ = дідів, дідусів.

Дѣдъ = дід, поб. — дідуган, дідуга, дідіще. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, зігнуй ся як дуга. н. п.

Дѣенісаніе = дієнись (С. З.), історія, сторія. (Укр.).

Дѣенісатель = дієнісатель, історик.

Дѣенісательный = дієнісний, історичний.

Дѣйствительно = справді, дійсне, певно, насправки, справжн. С. Л. — Віп справді такий, як ви казали. — Чи справжн чи на жарт. Гул. Ар.

Дѣйствительность = дійсність, певність. (С. Л.). — Нагадає міні живу, погану дійсність. Фр.

Дѣйствительный = дійсний, справжній, правдивий, певний. — **Дѣйствительная жизнь, цѣна** = правдиве, справжнє життя, справжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учінок, вчінок, сила, справа. — (Ой ти пещ, мене беш за які вчинки? п. п. — Не тожко треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. П. — Не тожко учинком яким супротивство показуючи, але хоти слоном мовчи. Ст. Л. — (Д. Актъ 3). — **Имѣть дѣйствіе** = мати силу. — Закон не має зворотної сили. — **Привесті въ дѣйствіе** = пусти́ти в ход, завести.

Дѣйствователь = діяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чинити, робити. — Дій швидко, так бридко, дій тихо, так тихо. н. пр. — () так чини, як и чиню, ляхи жінку абн чиню. п. п.

2. мати силу.

Дѣйствующій = діючий. — **Дѣйствующія лица** (в драматичному утворі) — діючі особи, дієві люди, лицедії.

Дѣланіє = рѣбленія, робѣта. — Ложок сребених доброго рѣбленія Б. Ст. Оп. Кіев. Ст.
Дѣлать, ся = дѣяти, ся, робѣти, ся, чинѣти, ся, творѣти, ся, (що ляхе) — Кѣти, ся, витворѣти, ся, вирѣбляти, ся, (аби як, не вміло) — бѣаграти, мѣагати, партѣчити, (в одиѣ раз) — разувѣти, (на перекір) — перешкожѣти, (що зайве) — переборщѣти. — Ой я нещасний, що маю дѣяти? полюбив дѣвчину та не можу взяти. п. п. — Ой, дѣвицко, що маю робити, що ці ти тебе забути, ні без тебе жити? п. п. — Скажи мнѣ правду, мій добрий козаче, що дѣпти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся пікого. н. пр. — Слава не поляже, а розкаже, що дѣлось в свѣті. К. III. — Роби те, що піп каже, а не роби того, що він робить. н. пр. — **Дѣлающий** = рѣблений. — **Дѣлающій** = рѣблячий, дѣючий, (за раз кѣльки дѣл) — сімидѣльник. — **А что мнѣ дѣлается**? = а що мнѣ дѣється? — **Дѣлать кругъ** = колувати, крѣгу накидати. — Хто кодує, той дома не почув. п. пр. — Ходім напрямцъ, — чого нам стѣльки кругу накидати. Чайч. — **Дѣлается хуже** = гѣршає. — Слабому гѣршає. — **Отъ нечего дѣлать** = з пічого робѣти, знечевѣ. (С. Аф.).

Дѣлѣжный = роздѣльный, дѣльчий.
Дѣлѣжъ = дѣльбѣ, роздѣл, наюванія.
Дѣленіє = подѣл.
Дѣлѣць = дѣльник, мѣтець, мастѣк. — Дѣльника і дѣло боѣтъ ся п. пр.
Дѣлимость = дѣлимість, подѣльніість. (С. Пар.).

Дѣлимый = дѣлимий, подѣляемый, подѣльный, подѣлистий. С Пар.

Дѣлитель = дѣлитель.

Дѣлѣть, ся = дѣлити, ся, подѣляти, ся, роздѣляти, ся, наювати, (здобич) — дувѣнити, (на два) — двоѣти, (на три) — троѣти, (на мѣрги) — мѣргувѣти. — А буде отецъ — мати помѣрати, будемо худобу на двѣ части наювати. н. д.

Дѣлинко = дѣльцѣ. — Я до вас дѣльце маю.
Дѣло = дѣло, справѣ, учѣнок, вѣйнок, робѣта, праця, пѣранія. — Дивись кѣнда кожний справѣ. н. пр. — Добра воля стане за учѣнок. п. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. II. — Всюди в їх одна розмова про одину справу, що обходила життѣ їх, та їх честь і славу. Пчѣлка. — **Въ самомъ дѣлѣ** = справді, справжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар — **Въ чемъ дѣло** = в чѣм дѣло,

про що рѣч? — Все употребѣть въ дѣло = все зробѣти, всѣма чортѣми заправѣти. — **Дѣло мастера боѣтся** = дѣльника і дѣло боѣтъ ся. н. пр. — **Дѣло естественное, обыкновенное** = свѣтловѣ дѣло (Ман.), свѣтлова рѣч (Пч.), звичайна рѣч. — **Дѣло плохое** = поганѣ, поганѣ дѣло, кѣпська справѣ, не перѣливки. — Я вже бачу, що не перѣливки, та навѣкача. — **Дѣло только въ томъ, что бы...** = рѣч тільки про те, щоб... — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = золотѣрь. — **Мое дѣло сторона** = моя хата зкраю. — Моя хата зкраю — нічого не зпаю. н. пр. — **Не въ томъ дѣло** = не в тѣм рѣч, сѣла. — Не в тѣм рѣч, що в хатѣ піч, дивно-б було, як би не було. — Не в тѣм сила, що кобила сѣва, а в тѣм, що не везе. н. пр. — **Не къ дѣлу** = не до дѣла, не в лѣд. — Коли моє не в лѣд, то я з своѣм назад. н. пр. — **Не считается за дѣло** = не в дѣло. — Помажу комѣ — не бѣло, помню ложки — не в дѣло. п. п. — **Не твоѣ дѣло** = не твоѣ дѣло, зась, заськи. — Игумену дѣло, а братѣ зась. п. пр. — **Пѣвое дѣло** = дурнища, пустѣ, кѣзпа що. — **По дѣломъ** = за дѣло. — **По дѣломъ вѣру и мѣка** = котуви по заслузі. п. пр. — **Поймѣть на дѣлѣ, на мѣстѣ преступленія** = знѣпати, пѣмѣти на горячому вѣйнку. — **Рѣтное дѣло** = вѣйськова справѣ. — В той час була честь, слава, вѣйскован справѣ. н. д. — **Слѣхайное ли, виданное ли дѣло** = чи чѣвано, чи видано? — **Стѣточное ли дѣло** = чи подѣба, чи подобѣнство? — Чи подобѣнство, мій брате, щоб я своє добро на шляху покидав, тебе на копа брав? н. д. — **То ли дѣло** = немѣ кращѣ, як, немѣ як. — **Тѣжебное дѣло** = пѣзов, справѣ. — Тодѣ виграву справу, як лижу на лаву. п. пр. — **Ходѣть по дѣлу** = позивѣти ся, тягѣти ся. — **Что мнѣ за дѣло** = якѣ мнѣ дѣло. — **Что дѣло, то дѣло** = що правѣда, то правѣда. — **Это дѣло** = це добре, гарѣзд! — **Это особое дѣло** = се инша рѣч, се инша статѣ. — **То и дѣло** = те і знѣй, тѣльки те, тѣльки й того, що... — **Жѣнское дѣло** = жѣноча рѣч. — Жѣноча рѣч коло припѣчка. н. пр.

Дѣловой = дѣловий, дѣловитий, вѣліий.
Дѣлопроизводитель = секретѣрь, письмоводѣтель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать**.

Дѣльно = до діла, до речі, до ладу, до пуття. — Не вийтова дочка, а до речі говорити. н. пр. — Хто каже до ладу, то ухо пастаньляй, а хоч і без ладу, то теж не затайкай. п. пр.

Дѣльный = додільний (Ман.), здатний, годящий, п'утній, п'утящий; роботящий, працюючий.

Дѣлянка = ділянка, дільнийця.

Дѣтёнышъ = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня, цуценя і т. д. (птиць) — пискля, голоп'уцьок.

Дѣти = діти, дітки, зб. — дітвора, малеча, (чималі) — дітляхи. Ман. — Незаконнорожденные д. = байстрюкі, байстрята, жирові діти (Ман.), падалишні. — Свободне д. = зведенята, зведенюкі, (удовини, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведенники.

Дѣтина = хлопонець, парубок, парель.

Дѣтище = дитина.

Дѣтородный = дітородний.

Дѣтоубійство = дітогубство.

Дѣточки = дітки, діточкі, дітонькі.

Дѣтская трава, рос. *Neottia Nidus avis* Rich = зуби, миколайці, праворотень. С. Ан.

Дѣтскій = дитячий, дитинячий (С. Л.), дітський, дитинний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих ріс утіх, цурав ся хлопчик той усіх. П'ідка. — **Дѣтское мѣсто**, *Placenta uteri* = дітське місце, послид.

Дѣтство = дитинство, малєство, малєнство. — **Впасть въ дѣтство** = здитинити ся. Чапч. — **Съ дѣтства** = з малку, з малечку, змалєства, з малюго малечку, з дитинства. — Не було з малку, не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр

Дѣтущки = дітки, дітонькі, діточкі.

Дѣтъ, ся = д. **Дѣвать, ся**.

Дѣяніе = 1. дія, діло, учінок, вчінок. — В кождом учинку, за котрий горлом карають, потреба довод в явних і ясних Ст. Л. 2. мп. — діянія.

Дѣятель = діяч.

Дѣятельность = діяльність.

Дѣятельный = діяльний, роботящий, трудящий, працюючий, невсипуший.

Дюже = дуже, сильно.

Дюжестъ = сила, міць, дужість.

Дюжинный = 1. дюжинний (що продаєть ся па дюжину або належить до дюжини чого небудь).

2. абн-який, не значний, абн-що.

Дюжий = дужий, сильний, міцний.

Дюжѣтъ = дужчати.

Дюймівка = цілівка. (Прав.)

Дюймъ = цаль. (Прав.)

Дягиль, рос. *Archangelica officinalis* = дягиль, дзєнгель, д'удошник, рєва. С. Ан.

Дяглица = д. **Дѣдильникъ**.

Дядишъ, дядній, дядюшкншъ = дядьків, дядьківський.

Дядюшка, дядя = дядько, дядичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дядина.

Дятелъ, нг. *Picus* = дятел, жовна, кл'юй-дерево, деревокл'юй, ятіл, ятлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору на липі подовбе. Гул. Ар.

Дятельникъ, дятловникъ, рос. *Trifolium repens* L. = хрєстики, хрєщатий барвінок, сіре-зілля, горішки, лишки. С. Ан.

Дятлица, дятловина, рос. *Trifolium pratense* L. = конючіна, трій-зілля, троян, івасик, дятловина, козіне око, п'онки. С. Ан.

Е.

Евангелистъ = євангеліста.

Евангелический = євангелічвий.

Евангеліе = євангелія.

Евнухъ = євнух, скіп, сконєць, обрізанець (С. Пар.), валах (С. Ж.).

Еврей = жид, жид, жидовін, поб. — жидюга, жидяка, зпеважливо — п'арх, зб. — жидова, здр. — жидок, жидик. С. Аф.

— Не хотіли жиди м'яси їсти, нехай же чорта з'їдять. н. пр. — Наші жидки пеборачки: одні пішки, другі рачки. п. пр. — **Уподобляється єврею** = жидовити.

Еврейка = жидівка, здр. — жидівочка. С. Аф.

Еврейскій = жидівський.

Еврейчикъ = жидок, жидик (С. Аф.), про дитину — жидиня, жидівча, бахур. (С. Ш.).

Евхарістія = Прича́стія.

Егѣй, рос. *Sageh* L. = осока́, тїрса. С. Ап.

Егерь = стрілець, мисливець (С. З.), охотник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикуне́ць.

2. кручений, а, да́йга (спільного р.).

Егозіть = 1. пустува́ти, жирува́ти.

2. крутітись, вертітись.

Едва́ = 1. ледве, ледві, на сі́лу, в сі́лу.

С. Д. З. — Ой я чумак пецасливий, в пужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превелику сі́лу. — **Едва́** не = ма́ло не, ма́ло що не, трóхи, трóхи що не. — Поточив ся — трохи не впав. — З розгону трохи не штурхнув димлем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́** ли = навряд, нава́даку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер нава́дуку чи буде косить ся болото — води багато.

2. тільки що, як тільки, скоро́. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.

Едипеніє = єднанія, поєднанія, з'єднанія; єдність, згода. — Пригоди учать згоди. н. пр

Единіться = єднати ся. С. З.

Едині́ца = їдини́ця.

Едині́чний = їдині́чний, поєди́нчий.

Единобо́рець = боєць, перебієць.

Единобо́рство = поєдинок.

Единовла́стіє = самовла́дство, самовла́да. (С. Пар.).

Единовре́мний, но = разови́й, раз, оди́н раз.

Единовре́нець, ка = 1. однові́рець, ка.

2. старові́р, пили́он, ка. (С. З.).

Единові́рний — однові́рний, одної ві́ри.

Единові́рческі́й = старові́рний.

Единогла́сіє = лад, згода; одностайні́сть, єдностайні́сть.

Единогла́сний, но = згодний, одностайні́ний, єдностайні́ний, но, одноголо́сно. В оди́н голос, в одно́. — Вольними голосами єдиностає обрали на уряд сотницький. Ч. К. — Одноголосно поставлено. Батьк.

Едиподержа́віє = д. Единовла́стіє.

Единоду́шіє = (є)одностайні́сть, односе́рдність.

Единоду́шний, но = одностайні́ний, єдностайні́ний, но, односе́рдний, односе́рдо, односе́рдно. — За віру християн-

ську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — Нема кому порадошки дати, одностайно, односердно на ворога стати. К. Ш.

Еди́ножды = раз, оди́н раз.

Единозе́мець, еди́нозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), крайнин, крайника. (Гал.).

Еди́нокрови́й = кривни́й (С. З.), кривня́к, однокровник. (Чайч.).

Еди́нолі́тний, пий = одні́літок, ровесник.

Еди́номате́рний = одномате́рний.

Еди́номы́слиє = одностайні́сть; одностайні́сть.

Еди́номы́шленни́к = одностайні́ць, односту́м, сумісник. — Односту́м, що чорт їх розсуне. н. пр. — **Еди́номы́шленникомъ** **стать** = порозу́міти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Еди́номы́шленни́й = одностайні́й, односту́мний, сумісний.

Еди́нонача́ліє = д. Еди́новла́стіє.

Еди́нообра́зний, но = одна́ковий, во, одномані́тний, но.

Еди́ноплеме́нни́к, ца = д. Еди́нозе́мець.

Еди́норо́гъ = одноро́г.

Еди́норо́дний = (син) — єди́нець, єди́на́к, єди́ний, оди́на́к, оді́нець, оди́чик, (дочка) — єди́ниця, оди́ниця, (є)оди́на́чка. — З єди́нака рідко що добре бував. н. пр. — А жид старий — ніби теж знає, дочку свою єди́начку в хаті замикає. К. Ш. — Сидить козак, дрібні листи пише, а вдовила єди́ниця дитину колише. н. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці оди́ниця дочка молоденька. Пч.

Еди́ноутро́бний = єди́номате́рний. (Опатович.).

Еди́нственни́й, но = єди́ний, пооди́нокий, одні́єнький, єдине, тільки.

Еди́нство = єди́ність.

Еди́ний = оди́н, іде́н, єди́ний. — **Наеди́нъ** = на самоті, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самото́ю. Як. — **По єди́ной** = по ча́рці.

Е'жа, рос. *Dactylis glomerata* L. = мі́тлиця, вівсю́к, пирі́йка. С. Ап.

Ежева́тий = колю́чий, уші́пливий (С. З.) — Мужика правда колюча, а панська ла всі боки гауча. н. пр.

Ежи́віка, рос. *Rubus fruticosus* L. = ожі́на. С. Ап. — Та не має цві́ту пайси́ншого над ту́ю ожину н. п. — Було личко як облучко, стало — як ожина. н. п.

Ежеви́чний = ожі́новий.

Ежевре́мний, но = д. Всегда́шній, всегда́.

Ежегодный, но = щорочний, що року, що року. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголовка, **ежеголовникъ**, рос. Sparganium L. = їжача головка. С. Ап.

Ежеднёвый, но = щоденний, щоденно, щодня, день у день. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весіллі дочці), а мати щодня, та й дива пема, п. пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі п. п. — І в нісній тай паді всі і муки свої ми видали, сніваючи щоденно і. Чай. — Молобі день у день віп править. Гр.

Ежеш = коли, як, як-що. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жаруй же, н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеснутно = що хвилини.

Ежемѣсячный, но = що місяцьовий, що місяця.

Еженедѣльный, но = тижньовий (С. III.), що тижньовий, потижньовий, потиженний, що тижня, що педілі.

Ежегодно = що нощі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки нощі не засицять чужим піском очі. К. III.

Ежечасный, но = повсякчасний, що-часний, що години, що часу.

Ежикъ = їжачок (див. Ёжъ).

Ежить, ся = корчити, ся, шұлити ся. — Відний багатому певний слуга — корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежовина = шкура їжачова.

Ежовий = їжачовий, їжачий. — Ежовая трава, рос. Echium vulgare L. = синіць, ранняк, громовик, зяччі бурячки, шаріто. С. Ап. — Держать въ ежовыхъ рукавицахъ = до рук прибрати, в руках держати.

Ежъ, зв. Eginaceus Euroraceus = їжак, здр. їжачок, поб. їжачище, самиця — їжачка, їжачиха, мале — їжачиня, тко. — Не з нашим щастим голою рукою їжача вбити. н. пр.

Ей, ей = так, правда, так єсть. — **Ей-Богу** = їй-богу, далєбі, бігмє, присяй Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далєбі під коника кицу. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далєбі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Еле = д. Едвѣ.

Елевый = яліповий.

Елей = оліва. — Правда як оліва — завжди поверх вийде. н. пр. — **Елей святій** = миро.

Елеопомазаніе = мирування.

Елеопомазывать = мирувати.

Елєосвященіе = маслосвятіє, соборовання, мирування. — І маслосвятіє служили. К. III.

Елєосвящать = соборовати маслом, мирувати. — Там такий трудний лежить, що от-от Богові душу віддає, уже його й маслом соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялінка (д. Ель).

2. (деревце ялинове чи соснове, котре квіт чають на різдвипих святках) — ялінка-гільце, сосенка. — Радіють всі, готують мед, вино і ципцками вбірають гильце. Гдібов.

Еловый = д. Елевый.

Ёлочка = д. Ёлка.

Ёлочный = яліновий, гильцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl., Pinus abies L. = яліна, здр. ялінка (укр.), смерека (гал.). С. Ап. — А мій милій при ялині, пасе коні на долині. н. п. — Гильце деревце з ялини та з червоної калини. н. п.

Емѣтъ = д. Вѣзточнѣтъ.

Ёмкій = місткий. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. Вѣзѣтѣльность і Вѣзѣтѣмость.

Епдова = жбан, джбан (С. Аф. З.), кондійка (С. З.). — До часу жбал воду носить. н. пр.

Епотъ, зв. Viverra genetia = янот.

Епанча = опанча, опанчіна (Эв.), керєя (С. З.), бұрка (С. III.). — Епей в керєю заматав ся, на задвірку хронти уклав ся. Кот. **Епархія**, **єпископія** = владичество, єнархія, біскупство. — О посвященія їх на владичество бажали. (Вірші на см. Сагайдашного. Ист. н. малор. пар.).

Епископъ = архирей, владика, (католицький) — біскуп.

Епитимія = покута. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Несті епитимію** = покутувати. — **Масгъ** при церкві покутувати. Ст. Л. — **Понесті, отбѣтъ епитимію** = зпокутувати (С. З.), відпокутувати. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. Безпұтникъ.

Ералажъ, **ералашъ** = 1. розгордійш, гармідер.

2. кісенітниця, бридний.

3. мішанина, частіше мішанина цукерків різних.

4. гра в карти (особлива).

Ересь = ёресь, еретичество. (К. Кр.).
Еретикъ, тицескій = еретик, одщепенецъ, недовіроч, полувіроч, еретичий, еретичькій, еретичний (С. З.). — **Еретикомъ сдѣлаться** = поеретичити. — **Нині князі руські всі поеретичили.** І. Вишенський. (К. Ист. возс. Руси)
Ёрзати, ся = совати, ся, мостити, ся, горзатись. С. Л.
Ерикъ = яроч, балочка (понята водою).
Ерымъ = ярликъ.
Ермакъ = жорен (ручний).
Еромолка = ярмолка.
Ерникъ = д. **Безпутникъ.**
Ерошати, ся = 1. куйовдити, ся, кошлати, кошкати, ся, кудлати, ся, кудовчати, ся, настобурчувати, ся. — **На віщо так настобурчувати волосся?**
 2. кострічити ся, харапудити ся. — **Кінь харапудить ся і не йде.**
Ерошка = кудла, кудлань, кудлач, патлач, кудлатий, патлатий. (С. З.).
Ерофенчъ = травняк, травнячок (горілка, настояна на різних травах). С. III.
Ерунокъ = вугліця. С. Пар.
Ершиться = огризати ся, кострічити ся. (С. Л.).
Ёрша, рыба *Perca serpa* = 1. йорж; до тієї ж породи, здасть ся, належать — **бобірь, борючок і морська р.** — **бичок.**
 2. **Гвіздохъ** (з зубинями до головки).
Ерыга = 1. рибальська сітка (особлива).
 2. гультяй, гульвіса, пняниця, піяк.
Ерыжничать = піячити, гультяювати, пити-гуляти.

Есаулъ = осавул, осавула.
Если = коли, як, як щб. — **Если бы** = коли-б, як-би, бодай, коби, коб (Под.). — **Ой пішла б я на музики, коб дав батько пятака.** п. п. — **Як би міні черевики, то пішла б я на музики.** К. III.
Естєственный, по = свѣтовий, природний, натуральний, звичайний, натурально, звичайно. — **Що випив чарку?** Се ж свѣтове. С. Л.
Естєство = природа, істота, естєство, ествб. — **Природу тяжко одмінити.** п. пр. — **Свѣтло сонця сюди не доходить, піякі живі істоти тут не водять ся.** Фр. — **Сповідати ся такими словами, з котрих би ісрей уразумів естєство грѣха.** Б. Н. — **Як приляже до твоєї груді всім своїм дрібеньким еством.** Фр.
Естєствованіє = природознѣвство.
Естєствовєспытатель = природознѣвця, природоспѣт (Гал.). — **Говорять учепі природознавці, що..** Фр.
Есть = є, єсть. — **Есть ли** = чи є, чи єсть?
Ефєсъ = рѣчка, держак (шаблї, меча то-що).
Ехїдна, Coluber berus = гадюка, змія.
Ехїдничать = лукавити, лютовати.
Ехїдний = лукавий; злий, лютий.
Ехїдство = лукавство; злість, лютість.
Ехїдствовать = д. **Ехїдничать.**
Еще = ще, іще. — **Дай міні ще трохи.** — **Багато ще буде діла.** — **І ще разочок поцілуй.** — **Еще бы** = дѣж-накі, дѣж-нак, а тож пак.
Еѳимопы = поклони (у великий піст).

Ж.

Жаба = 1. *Rana bufo* — жаба, де-які од-міни — **ропѣха, корбставка; поб.** — **жабище, здр.** — **жабка, мале** — **жабенія, тко,** (д. ще **Головастики** З.).
 2. **Жаба.**
Жабєрный = зябровий.
Жабій = жабиний, жабячий. С. Аф.
Жабникъ = рос. 1. *Filago arvensis* L. = **горлянка, грудна травка, полинчик.** С. Ан.
 2. *Ranunculus* = **козѣлець, куряча слїпотѣ.** С. Ан.
Жабовникъ, рос. *Potentilla argentea* L. =

червішник, червічник, червоточник, червєць, деревянка, жовня, нагїдник, *P. reptans* L. = **мохна, пятерник.** С. Ан.
Жабрєй, рос. = *Linaria genistaefolia* Mill. — **дзвіночки, косюрки і** *L. vulgaris* Mill. — **д. Вѣдолыникъ.**
Жабры = зябра, зябри. С. Аф. Л.
Жаворонковъ = жайворонковий, жайворонячий. (С. Аф.).
Жаворонокъ = жайвороня, тко.
Жаворонокъ, пт. *Alauda* = **жайворонок, жайвороншок** (С. Л.), *A. cristata, rustica* =

посьміюха, попліюха. — Жайворонки щечбуть під небесами. Греб.

Жаворопочний = д. **Жаворонковъ**.

Жадничанье = жадання, жадоба.

Жадничать = жадати, ласитись (на що), ханяти ся (до чого).

Жадность = жадоба, хтівость (С. З.); зажерливість, ненажерливість, неситство. (С. З.).

Жадный, но — 1. жадливий, жаденний, хтівий, ласий, жадливо, хтиво, ласо. — А ті бачуть, що він у кешепю хова, та й думають: бач який жаденний. п. о. — Ласий на ковбаси. п. пр.

2. зажерливий, ненажерливий, неситий, зажерливо, жерцём, несито. — Той неситим оком за край світа зазирає, щоб загарбати за собою. К. III.

Жада = жадоба, згага, жадібка (Номис). — Ой дівчино, дай нам, серце, водичі панитись, годі згагою у полі козакам томитись. К. Д.

Жадать = жадати, прагнути. — Це той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. п. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гузь всі тигнуть. Мазепа. — Прагнущого напоїти. В. П.

Жалга, жалга, рос. Potamogeton L. = кушир, кушур. С. А. — Бодай та річка куширом заросла, бопа ж мене молодого за Дунай занесла. п. н.

Жаленіе = жаління.

Жалетый = жалливий, жалкий. (С. Аф.).

Жалить = жалити, кусати. — Жалящий = жалкий, жижкий. — І на жалку крошчу мороз буває. п. пр.

Жалкий = 1. бідолашний, бідний, сердешний.

2. жалісний (С. З.), жалібний (С. Аф.). — Жалісним серцем на тов уболіннячи. Л. В. 3. мізерний, мйршавий, злидінний, нікчемний.

Жалко = 1. жалісно, жалібно, здр. — жалібненько, порів. ст. — жалїніше, жалібніше. — Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. — Головїше, жалібїше, щоб вітри почули. К. III.

2. жаль, жалко, жалько, шкода. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж мій його шкода, чого його жалъ? К. III. — Ой полети жалко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. п. н. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Кров не вода, розсавати шкода. п. пр.

Жало = жало, здр. жалце (С. Аф.), жи-

ло. — На кінці тіла бджоли мають жало товесеньке, але тверденьке. Степаник.

Жалоба = жалоба, скарга. С. Л. Великі скарги доходили до В. Хмельницького зо всіх стороп. Л. С. — Жалобили сторони вини позващій стороні копію з позову жалоби своєї дати. Ст. Л. — Жалоби на судьбу = жаління, бідкання, парікання, скарги. — Без скаргів він кони стоїл пі один з дитячих уст не виліг. П. З.

Жалобливый = жалісливий, жалібливий.

Жалобный, но = жалісний, жалібний, но. — Чого вставш ранешько, чого плачеш жалібненько? н. н. — Жалібна пісня.

Жалобщик = жалобник (Ст. Л.), позовник (С. Пар.). — Такий позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.

Жалованіе = пожакування.

Жалованье = жакування, плата, запла́та (С. Аф.), платня (Гал. С. Пар.).

Жаловать = 1. жалувати, дарувати.

2. шанувати, любити (кого), мати ласку до ко́го. — Онъ не жалуетъ его = він не полюбить його.

3. одвідувати (кого), бувати (у кого). — Добро пожаловать! = про́симо, милости́ про́симо, про́симо до госно́ди.

Жаловаться = жаліти ся, скаргити ся; жалкувати, ся; позивати; (на долю) — бідкати ся, парікати. — Невістка скаргилася, а на лікті не змарїла. п. пр. — Там милій лежить, та скаргити ся на головку, що вона болять. п. н. — Не жалкуй на свою матір, що тебе згубила! Он не буду жалкувати, мон рідна мати, яку мні Бог дасть долю — буду торювати. п. н. — Ой піду як до папа, позивати Івана. п. п.

Жалостливый = д. **Жалобный**.

Жалостный = д. **Жалкий 1 і 2**.

Жалость = жаль, жаління, жалкування, жало́ці. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю до рідної своєї дитини. К. III. — Казна жалю не зна. н. пр.

Жалче, жалче = жалібніше, жалкіше, жалїніше.

Жаль = д. **Жалко 2 і Жалость**.

Жалѣть = жаліти, жалкувати, жакувати, шкодувати; шанувати, берегти. — І всі, хто знав його, сердешно жалкували, а інші — сльози утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не купив коля. С. Аф. — Чужа стороноюшка, це й чужі люди, ой хто ж тебе, моя доно, жакувати буде. п. н. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалєє його. п. н. — І так уже догляда її та шкодує, як оха. п. о. — Не жалїй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. —

Жонапуй худобу раз, вона тебе десять раз понамає. н. пр. — Лихого пічого жалувати. — **Есть о чѣмъ жалѣть!** = жалю по кісілю! (Номис).

Жандармъ = жандар.

Жарá = жарóта, спѣка, спекóта, (дуже сильна) — пѣкло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жарáтокъ = припічок, пригрібник. (Пічурка, куди згрібають жар).

Жáреное = печѣне, печѣня, смáження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. н. п. — Наш дружишко чорнобривий, не жаль йому дати печеню покряти. н. п. — Мабуть сам пап звелів віддати Рябку печене і що zostało ся варене. Гул. Ар.

Жáреный = печѣний, (на маслі) — смáжений, (на салі) — шкварѣний, (про молоко, яєшню, ковбаси) — прѣжѣний. — У мене єсть прѣжена ковбаса, печена курка і палищечка запіканки. Кот.

Жáрить, ся = 1. жáрити, пекті, ся, (н маслі) — смáжити, ся, (на салі) — шкварити, ся (ковбаси, яєшню) — прѣжити, ся, (в закритій посудині) — душити. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сї в огні. Кот.

2. (про сонце) — палѣти, пекті.

3. (різками) — парити, шмагати, чустрити, сікти, шкварити.

4. парити ся.

Жáркий, ко = жаркий, ко, гарячий, гарячѣ, палючий, пекучий, че, шкварний, шкварко, паркий, варко, (про позолоту) — яєний, яєно, блискучий, че, (про цвіт) — жовтогарячий. — Гаряче, пекуче літо. — На сонці так шкварко, що не встійш. — Варко сьогодні, от і тяжко йти.

Жарковáтый, то = жаркѣнький, жарячѣнький, ко.

Жаркóе = д. Жáреное.

Жаркопѣкъ, жаркопѣко = д. Жарковáтый.

Жáрища = пічка в середині казанá парової машини.

Жáровня = жарівня (С. Аф.), жарівниця (С. Л.).

Жаръ = 1. жар, жарóта, жаркість, спѣка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жаріна, (дрібний) — присок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Дажаришу на люльку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жемину приску. Фр.

3. вогонь, пал (в тілі). — Такий вогонь

у голові, що крий Боже! — Підгорнавши псевдичке рученя під біле личко, у колісці, бачу я, спить в палу мале хлопн. В. П. — **Меня какъ бѣдто въ жаръ бросило** = так як на мене жаром сипнуло.

4. пал, палкість, занал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жаръ = спѣка. — Від спеки усе посохло і попалилось.

Жасминъ, рос. Jasminum = ясмин.

Жáтва = жнива́, жни́во. — Се було саме у жнива́. — Прийшли жнива́ — ходи́ть, жі́тка, як не жни́ва (не хоче робити). н. пр. — Буде той голодець, хто жнивами шукає холодо́чку. н. пр. — Добрі жнива́ колись то будуть. К. П. — (Початок жнив) — за́жйи, за́жйи́ки, (кінець жнив і празник у жнива) — об́жйи́ки, (почипати жнива) — за́жйи́ати. — За́жйи́ати найкраще в пшеницю або вівторок. З. Крим. — (кінчати жнива) — об́жйи́ати́ ся, (збір жнивний) — у́жйи́нок. (С. П.).

Жáтвенный = жнивний. — **Жáтвенная порá** = жнива́. — **Ж. маши́на** = жа́лка, жа́тка, саможа́лка, саможа́тка, самоко́ска, женни́чка.

Жáтель, лица = д. Жне́ць, жни́ца.

Жа́ть = 1. (жму, жмѣш) — да́вити, ти́снути, сти́ска́ти, му́лити, ча́вити. — Чого мене так ти́снеш за руку? — Сказав тале́ць грати, а сам Болдарівну за ручку сти́ска́ти. н. п. — І черво́ні чо́боти му́лять. н. пр. — Му́ля́ї чо́боти. Чайч.

2. (жпу, жнѣш) — жа́ти, (за довг) — ви́д-жйи́ати. (Д. під сл. Жáтва).

Жа́ться = 1. д. Ї́житься.

2. ти́снитися, ту́литися. (С. П.).

3. ску́питися.

Жба́шъ = джа́ш, коно́вка. — Хоч у мене жу́пан драп, єсть у мене грошей джа́ш. н. п. — Ку́пи ж ми́лі це́бер меда, копово́чку пива. н. п.

Жва́ка = д. Жва́чка.

Жва́ло, Mandibulum = щѣлени (у комах).

Жва́чка = 1. жу́йка, жвак. — Худоба ли́гла на сно́чивок, жу́є собі жу́йку. п. о. — **Жва́ть жва́чку** = жу́йку жува́ти, реми́гати. — Вози скриплять, я́рма ри́плять, води реми́гають. н. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = боро́вий про́скурник, борода́вник. С. Ап.

Жва́чный = жу́йний.

Жгу́нтъ, рос. Capsicum annuum L. = стрю́чковий, стрю́ковáтий пе́рець, перчи́ця. С. Ап.

Жгу́тъ = джгу́т, бі́тка.

Жгучість = палючість, пекучість.

Жгучий = пекучий, палючий, смалкий, жижкий, (про кропиву) — жалкий. — Жалке, як кропива. н. пр. — І на жалку кропиву мороз буває н. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо — **Жгучий камінь**, *Lapis causticus* = чортів камінь, пекельний камінь. С. Пар.

Жданіє, жданьє = жданнй, жданка, сподівання, сподіванка, тривання, доживання, чекання.

Жданний = жданний, сподіваний, доживаний. — Не вернеться сподівале. К. Ш.

Ждать = ждати, сподівати ся, чекати, тривати (С. Ш.), доживати, ся. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хворий смерті. н. пр. — Скажи міні, дівчинко, як рідна мати, чи маю я женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Заграв мій кінь воронський, пазад сподіватись. н. п. — Ждав тай годі сказав. — Ждали, ждали, та й жданки (жданки) поили, погубили. н. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда же?** = коли ж? — **Приходи послѣ, теперъ же мнѣ некогда** = прихóдь опісля, а (бо) тепер міні ніколи. — **Что же я сдѣлалъ?** = що ж я зробив? — **Ну же** = ну бо, нум, нумо. С. З. — Коли іти, нум скоріше. С. З.

Жвака = жувака, жуваїло.

Жваніє = жування, жвакання, жмакання, (про жуїку) — ремігання.

Жваний = жуваний.

Жвательный = жувальний.

Жвѣтъ, ся = жувати, жмакати, жвакати, (паче жуїку) — ремігати, (трудно) — хамелити, (про старих) — кутуляти. — Пастух сидить собі тай жвакає хліб. н. о. — Як молодю була, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмію. н. пр.

Жебѣкъ = жуваник.

Жегало, жегло = жигало (С. Аф.), джигало, джигайло. — Жигалом пропик дірку в дошці.

Жезъ = палиця, ціпóк, (архирейський, чернецький) — патеріця, (козаської старшини) — булава, бунчóк, (царський) — бєрло. (С. Ш.). — Взяв патерицю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкардибав. К. Ш.

Желаніє = бажання, хотіння, хіть, воля (сиальне) — жадання, жадоба (С. Фр.). — Аби хіть була. н. пр. — Хіті з вола, а сили з комаря. н. пр. — **По собственному**

желанію = по своїй волі, самохіть (К. Ч. Р.). — **Исполнить желаніє** = вволити, вволюити, уволити волю. — Циганочко, вволю мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною, н. п. — Рибалочки, козаченьки, вволю мою волю, ви розкиньте тонкий певід по сильному морю. н. п.

Желанный, ая = бажаний, жаданий, пожаданий (С. Ж.), помисельний, благодійний, бажана, жадана, жаданка. — Вийди, матінко, погляди, що тобі бояре привезли, чи віщо, чи ірку, чи пєвєтку жаданку? н. п. — Невістка паша, жаданко, пєрик ми тебе жадали. н. п.

Желатель = хотій, хтії, охочий.

Желательно = хотілось би, бажалось би; кортїть. — Хотілось би з ним побачитись. — Кортить чепцеві з келї, та ігумен не спить. н. пр.

Желательный = хочачий, бажаючий, часто вживаєть ся і як **Желанный** (д. вище це слово).

Желѣтъ = хотіти, хтіти, воліти, бажати, жадати, жічити, зічити. — Ой чи волиш Бондарівна із мною жити, а чи хочеш в сирій землі жити? н. п. — Волила б я, моя мати, гіркий камінь їсти, а ніж маю із нелюбом обідати сісти. н. п. — Там дівчина стояла, козаченька бажала. н. п. — Калино-малино, чому поchorїла, чи пітру боїш ся, чи дощу бажавш? н. п. — З тюрми на волю рвеш ся ти, бажавш жити, та сили не дано тобі тюрму зламити. Як — А я тебе так жадую, чрез віконце виглядаю. н. п. — Од сьвіта вже давно нічого не жадую, аби стара любов, я про пову не добую. К. Д. Ж. — Умерти вмісті я бажую, а ніж жити сама маю. н. п. — Хто чарки лічить, той добра не зичить. н. пр. — Що тобі не мило, то й людям не зич. н. пр.

Желѣться = хотіти ся, бажати ся, жадати ся; манути ся, кортїти. — Кортить шкоринка Маринку. н. пр. — І хочеть ся, і колить ся. н. пр.

Желѣвъ = жовна (С. Аф.), гўля (С. З.), гўля, моргўля, гургўля. — Розхрістала, простоволоса і, як в намисті, вся в жовнах. Кот. — Від його либуха набігла гўля за ухом. С. З.

Желѣстый = жовнуватий (С. Аф.), гўлявий.

Желѣ = драглї (з ягод, блуків то що); кісієль; павідло. С. Пав.

Железа, Glandula = залóза (С. Аф. З.), здр. залозка. (С. Аф.).

Желкнуть = жовкнути, жовтіти. — Ми нає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Желна́, лт. *Picus martius* = **жовня́** (з породи дятлів, д. **Дятель**). С. Аф.

Желобина = **жолобіна**.

Желобистый, желобоватый, желобчатый = **жолобчастий, жолобуватий, жолобкуватий**. — Пабалакала, паговорила, дайте жолобчастого Давида. н. пр.

Желобить = **жолобити**.

Желобъ, жолобъ = **жолоб**, здр. — **жолобо́к**, (на дереві) — **рівчачо́к**, (в бочці для дна) — **вто́ри**, (для стока води) — **рі́нва**. — З дощу та під ринву. п. пр.

Желтенький = **жовтенький**.

Желтхонёк = **жовтісінний**.

Желтизна́ = 1. **жовтізна**, **жовтина́**.

2. **жовтий цвіт**.

Желтинникъ, желтникъ, желтница, рос. *Rhus Coninus* L. = **ра́й-дерево**, **сқомнія**. С. Ан.

Желтитъ = **жовтити**.

Желто́ = **жовто́**.

Желтобрюхий = **жовточеревий**. (Помис.)

Желтобрюхъ, гад. *Coluber* = **жовтобрюх**. С. Аф.

Желтобрюшка, лт. *Motacilla citreola* = **жовтобрюшка**. С. Аф.

Желтоватый, то = **жовтавий, жовтлявий, во, жовтенький, жовтуватий, прожовтий**. (Чайч.)

Желтогрудый = **жовтогрудий**.

Желтокрасный = **жовтогарячий**. С. Аф. — Кушда жовтогаричу хустку.

Желтокорень, рос. *Statice latifolia* L. = **кермек, кірмак, S. tararica L. — **жовтіло, кермек, кірмак**. С. Ан.**

Желто́к = **жовто́к**, здр. **жовто́чок**. С. Аф.

Желтопу́зь = д. **Желтобрю́х**.

Желтосливникъ = д. **Абрико́ст**.

Желтость = д. **Желтизна́**.

Желтоцвѣтникъ, рос. *Anthoxanthum odoratum* L. = **душиця**. С. Ан.

Желтоцвѣтъ, рос. *Adonis vernalis* L. = **горіщцвіт**. С. Ан.

Желту́ха, хвороба *Icterus* = **жовтяни́ці** (С. Аф.), **жовтячка**.

Желту́шный = **жовтяни́чний**.

Желтый = **жовтий**.

Желтѣть = **жовтіти, жовкнути, жовкнѣти**, (про хліб) — **половіти**. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хліб давно у полі половіє Греб.

Желтйница, рос. *Carthamus tinctorius* L. = **крокіє, свѣтлиця, свѣтлѣха**. С. Ан.

Желудковый = **жолудьовий**.

Желудникъ, рос. *Aesculus* = **каштáн**. С. Ан.

Желудокъ = **жолудик** (д. **Желудь**). С. Аф.

Желудокъ = 1. **живіт, тлѣнок** (С. Ш.), **трѣнок** (С. Ш.), **шлѣнок**. (С. З.). — Аби в тлѣнок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Ђ що їсти, є що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третій чарці скинули на шлѣнок. Макаровський. С. З. — Се надто харч мѣна про шлѣнки молоді й не звари́ть ся вона. Куліш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — **кѣндюх**, (разом з кишками то що) — **тѣлбух, тѣлбухи**. С. З. Ш. — І випав тѣлбухи з кишками, розглядав гарненько їх рядами і пильно кѣндюх розглядав. Кот. — (У жуйпої животини): 1-й **желудокъ** — **рука́в**, 2-й **ж.** — **рубѣць**, 3-й **ж.** — **книжка**, 4-й **ж.** = **сичу́т**.

2. **зруб** (в льодовні).

Желудочный = **животівий, тлунковий, трунковий** (про хвороби), **шлунковий** (ліки своєнародні). — **Желудочная водка** = **животкова**. — А ну, лишень, по чарці животкової.

Желудь, жолудь = **жолудь**.

Желчѣніе = **жовтіння**.

Желчина́ = д. **Желтизна́**.

Желчный = **жовчний**.

Жѣль, жолчь = 1. *Bilis* — **жовч**. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр. 2. **злість**.

Жѣлза́ = д. **Железа́**.

Жѣлза = **заліза, залізо, кайдани́, залко́ви**. — Бути ж міні у леволі, у залізах, у залковах. п. п. — Відвага мед, вино це, відвага і кайдани тре. п. пр.

Жѣлзѣнна = **жѣзелиця** (С. Аф.), **ціндра**.

Жѣлзистый = **залізистий, жѣлзистий**.

Жѣлзистый = **залѣзистий**.

Жѣлзко = **залізце**.

Жѣлзникъ, рос. *Caragana frutescens* Dc. = **дере́за, люкрѣція, сі́бка**. С. Ан.

Жѣлзѣный = **залізний** (С. Аф.), **жѣлзѣний**. — **Жѣлзѣная доро́га** = **чугу́нка, чаву́нка, залізна доро́га, ко́лія, залізни́ця, жѣлзѣни́ця**. — **Жѣ. заводъ** = **ру́дня**. — **Жѣлзѣныя опілки** = **трини**. — **Жѣлзѣная поло́са** = **шта́ба**, (на колеса) — **ші́на**. — **Жѣ. руда́** = **залізня́к, руда́, піскувата** — **бала́ш, (глиниста) — ка́ринь, карни́ста руда́**. З. Сидоренко. Волинь. — **Жѣ. рудни́к** = **ру́дня, рудоко́пи**. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Жѣлзѣный челове́къ** = **залізня́к**. — **Жѣ. ко́-**

рень, рос. *Centaurea Scabiosa* L. = ВО-
лѡшка, наголѡваток. С. Аф.

Желтзійакъ = 1. залізнякъ (камінь і міцна
цегла).

2. рос. *Verbena officinalis* L. — залізнякъ,
порплишник (вживаєть ся на ліки від пор-
плиці), червоні зіркі, суха нехворощ,
кошиця. С. Аф.

Желтзо = залізо. С. Аф. Л. — Листовѡе
ж. = залізо, бляха. — **Куй желтзо**, по-
ка гарячѡ, н. пр. = коваль клѣпле, до-
ки тепле. п. пр.

Желтзодѣлательный, ж. — дѣльный, ж-ла-
вильный заводъ = рудня. С. Л.

Желтзоторговецъ = залізнякъ. С. Аф.

Желтзце = залізде, залізячка, поб залі-
зяка, зб. залізячча. С. Аф.

Жеманистый = манірій, маніжний. —
Манірна дівчина.

Жеманиться = манірити ся, маніжити
ся, вивертати ся, викривляти ся, ви-
хиляти ся. (С. З.).

Жеманіха = манірна, кривляка.

Жеманство = вихилася, викрутася, крив-
ляння.

Жеманный = д. **Жеманистый**.

Жемѡкъ, жемѡлька = 1. грудка, вальѡк,
валька (про що липуче або стиснуте в руці).
2. медяник. (С. З.).

Жемчугъ = перли. — Були коралі, та пі-
шли далі, були перли, та ся стерли. п. пр.
— Зубѡльки, як перлѡльки. н. п.

Жемчужина = перли́на, перли́нка.

Жемчужница = 1. скойка, ракушка (з ко-
трої добувають перли.)
2. жінка, що торгує перлами.

Жемчужный = перлѡвий.

Женá = жінка, дружина, подру́жжя,
дру́жба (К. З. о Ю. Р.), жонá, старá (як
каже чоловік їй, часом називаючи так і зо-
всім ще молоду жінку свою). — Добра
жінка чоловіка на ноги поставить, а злая,
то ще й звалить. н. пр. — Чоловик до дому
мішком, а жінка винесе хвартушком. п. пр.
— Як любá дружина, то люблю й в ридині.
п. пр. — Ой ти милий, голуб синій, вже ж
ти од'їжаєш! На кого ж свою дружину
дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрі-
чати весела дружина і винесе на рученьках
хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як
два міхи мука, а третій пшона. п. пр. —
Жена бочара, дяка, кузнеца н т. д. =
боидаріха, дячіха, коваліха і т. д. —
Ж. діди = дїдина. С. Аф. — **Брошеп-
ная ж.** = лішена, покидачка. — **Вѣр-**

ная ж. = вірна, вірнячка. — **Граждан-
ская женá** = жінка на віру, не він-
чана, приставщина, підлѡжищя (С. З.)
— **Салдатская женá** = москѡвка (С. З.),
салдатка. — **Невѣрная ж.** = не вірна,
жирѡха, гуляща. — **Разведенная ж.** =
рѡзвідка.

Женáтый = жонáтий, ожененный.

Женинь = жінчин. С. Аф. — Усе против,
вже й до жінчиної скрипї добрав ся.

Женить, ся = женіти, ся, оженіти, ся,
поженіти, ся, одружити, ся, спарувá-
ти, ся, побрати ся, брати ся, попа-
рувати, ся, подружити, ся, поняти, ся
(кого, з ким). С. З. Л. — Па що міні же-
нити ся? На що міні братись? Будуть з
мене молодого козака сьмитись. К. Ш. —
Не міні старому з нею паруватись. Ган.
Барв. — Попаруєм діток. К. Д. — Оженим
ся небого, в тебе нема нічого, а у мене й
того. п. пр.

Женитьба = оженіння, одружіння, шлюб.
(Пр. д. під сл. **Бракъ**).

Женіхъ = 1. женіх (С. Аф.), здр. жені-
шенько (К. Д.), заручений або на весіллі
— молодій, молодік, на весіллі в піснях
або обрядових речах — князь. — **Же-
ніхъ и невѣста** = молодій і молода,
молоді, молодята (в піснях та речах на
весіллі) — князь і княгиня. — Десь у
нашого князя, княгині єсть брат. С. Х. —
Дайте міні золотого од князя молодого. н. п.
2. женіло, женілко. — Де там хлоп-
я-женило, пора вже й женити.

Жѣнка = жінка, жіночка, жінонька.

Жѣнолюбивый = бабій, бабійч. С. Аф. Ш.

Жѣночка = жіночка, жінонька.

Жѣнский = жіночий, жіно́цький. С. Аф.
З. — Жіноча річ коло припїчка. п. пр.

Жѣнскій полъ = жінки, жіно́та, жо-
но́та, жінва. С. Л. — На вулиці жінва
черпями (купами) сидить. С. Л.

Жѣнушка = д. **Жѣпочка**.

Жѣнщина = жінка, жіно́щина, (не заму-
ж-ня) — д. **Дѣвица**, (замужня) = д. **Женá**,
(молода) — молоді́ця. — **Жѣнщины** =
д. **Жѣнскій полъ**. — Ой жінки ви, цоко-
тухи, не смачіш же ви сивухи. Кв. — А
государини, сказано жінощина, вона йому
те й простила. п. о. К. З. о Ю. Р.

Жердѡвій = цибáтий, цибáнь, довгáнь.

Жердіна = бантина, лáта, перѣчка. —
Поліз на бантипу, та й обірвав ся. п. к.

Жѣрдочка = жѣртка, жѣрточка. С. Аф. —
Оп там на жѣртці висить одежа. п. о.

Жердь = жердіна, дрюк (С. Л.), (тонка)

— тичка, тичіна (на пр. у млиновому крилі, в бороні то-що) — глиця, (С. Аф.). — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п. (для вишання) — жёртка, жёргочка, (придавлувати снопи на возі) — рубель С. З., (придавлувати стріху) — притуга, півзина, (пабрати солому, замість вил) — рожен, (в будові) — банта, бангина (С. Ш.), лата, латина (С. З.), перечка, (у рибалок, полохати рибу) — бовть С. Ш., (для сушки риби) — бугун, (у колодязя, при відрі) — посмйк, (підвищується в екіпажі для пристяжки) — пристяга, притяга, бичівник С. Ш., (для висмикування або витягання) — кліючка, кліючина.

Жерёбая = д. Берёжая.

Жеребей = 1. жереб, жеребók, (пустій) — яловий. С. Л. — Мегать, брать жеребья = кидати жереб, жеребувати, брати жереб. — Гей збирались в город наші парубки до призиву — розбрати жеребки. В. Ш.

2. пай, пайка, частка (що досталося кожному по жеребу).

Жеребёнок = лошá, лошатко, лошонок, (більший) — лошák, лошиця, (зидстриженою гривною) — стригун, стригунець, стрижча, тко. С. З. Л.

Жеребёць = жеребёць (С. Аф.), óгирь, (в табуні для розплоду) — ста́дник. — Нехай шкана підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жеребѣтся = жеребити́ся, ожеребити́ся.

Жеребѣвый = жеребóвий, жеребкóвий.

Жеребѣта = лошáта.

Жеребѣчий = жеребѣний, жеребѣчий. С. Аф.

Жереві́ка, рос. Vaccinium Oxycoccus L. (Oxycoccus palustris Pers.) — жураві́на, жураві́ха. С. Ап.

Жерло́, жерлові́на = джерелó (С. Аф.), па́нця.

Жерновкі́, lapides sanguium = жиру́шки, ракові́ очі.

Жерновой́ = жорновий.

Жерновъ — жорец, жорна. С. З. — Добрі жорна все верезлюють, н. пр. — (У млині) першій — верхній ка́мінь, верхнійк (спідній) — спідній ка́мінь, спідняк, (8 четв. впоперек) вісьмерик, (налічка, котрою крутять ручник жорна) — жорпівка.

Жертва = жертва, охвіра, офіра. — Яка віра, така і охвіра. н. пр. — Чародійницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая єсть офіра Богу учинена. Б. Н. — На святих місцях молитви отправують ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приносьте бжолі густіи меді, жовтіи воски і частіи роі Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Преда́ть, оста́вить на жертву** = відда́ти, кинути, да́ти на поталу. — Тіло моє поховайте, звівру, птиці на поталу не дайте. н. д. — Семен Па́тій не дав Шве́ду християн на поталу. н. д.

Жертвенникъ = жерто́вник (С. Ж.), жерти́вня. (К. С. П.).

Жертвенный = жертовний, офі́рний.

Жертвовање = жертування, офі́ровання.

Жертвоатель, ница = жертуватель, ка, офі́ровник, ця.

Жертвовать = жертувати, охві́рувати, офі́рувати. — Багацько офі́рує, та нічого не дарує. н. пр.

Жертвоприноше́ние = д. **Жертвовање** і **Жертва**.

Жестеръ, рос. Rhamnus cathartica L. = жобі́тір, круши́на. С. Ап.

Жесткій, ко = твердий, до, цупкий, ко, жорсткий, шерсткий, сутугуватий, шкарубкий, мулький, мулкий, ко. — Цупке суко. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидіти. С. З. — Голому й на сніг мулко. н. пр. — **Мя́тко сте́леть, да жестко спать**, н. пр. = **мя́тко сте́лять, та твёрдо спать**. н. пр.

Жесткнуть = тверді́ти, тверді́шати, шкару́бити, шкару́бнути.

Жесткокры́лый = жорсткокри́лий. Степовик.

Жесто́кий, ко, жестокосе́рдый = жорсто́кий, ко, лю́тий, то, тяжкий, немилосе́рдний, но, зане́кий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жестокость = жорсто́кість, лю́тість. (С. Л.).

Жесточа́йший = лю́тіший, найлю́тіший, пайтя́жчий. — Він міні найлю́тіший ворог.

Жесточа́е, жесточе́, жесточе́е = лю́тіше.

Жестче́ = тверді́ше, жорсткі́ше, жерсткі́ше, мулкі́ше.

Жесть = рух.

Жесть = жереть (Лів. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), бі́ле залізо (на покрівлю). — **Покрива́ть же́стью** = жерсти́ти, бляху́-

вѣти. (С. Ш.). — **Покрѣтый жѣстью** = бляхований.

Жестѣть = д. **Жѣстнуть**.

Жестяникъ = бляхѣрь. С. Ш.

Жестянка = жерстянка, бляшанка. (С. Ш.)
жестяной = жерстяній (С. Аф.), бляшан-
жний. (С. Ш.).

Жестяночный = бляшановий.

Жетонъ = дукѣч (на спомин про яку не-
 будь важну подію).

Жечь, ся = пекти, ся, палити, ся. С. З.
 Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Па-
 лити цеглу. — Горілка пече в роті. —

Жжѣть сердце = печѣ згѣга. — **Кра-
 пѣва жжѣтся** = кропѣва жалить. — **Это
 жжѣтся** (про цѣлу) = кусѣть ся.

Жженіе = паління.

Жженка = палѣнка. — День і ніч вони
 крутились, то ляслає сливянка, варенуха,
 сахарна палѣнка. Макар.

Жжений = палений. С. Л.

Жбець, рос. *Dentaria bulbifera* L. = ясе-
 ниць. С. Ап.

Живать = д. **Жить**.

Живѣхонько = скорѣнько, швидѣнько,
 хутѣнько.

Живительный, но = живущій, цїлющий,
 е. — Може верпѣть ся падіа з тією водою
 — цїлющою, живущою дрібною сльозою.
 К. Ш.

Живить = 1. оживляти, живіти. (С. Аф.).
 2. бадьорити, додавати дѣху.

Живѣться = 1. оживляти ся.

2. живіти ся, поживляти ся, користу-
 вати ся.

Живіца = живіця. С. Аф.

Живность = живність (С. З.), дріб, дро-
 бина. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що
 продають ся живими).

Живо = 1. живо, ясно.

2. щіро, від щірого серця.

3. швидко, хутко, прудко.

Живодѣрь = гицель (С. Аф. З. Л.), кото-
 луп, живолуп; жириод, дряпѣка (С. Пав.),
 лущѣрь. (Фр.).

Живое = живѣ. — **Задѣть когѣ за жи-
 вое** = вразити, допекти до живого.

Живой = 1. живій, живущій. — Він ще
 живий.

2. живій, ясний.

3. жвавий (С. Аф. З.), моторний, швид-
 кий, хваткий. — Он якни то хлопець
 жвавий, ще й до того кучерявий. н. п. —
 Жвавий, як біс у почі. н. пр. — Швидко,

гнука, хвистка, пореѣнька, була із дивола
 лиха. Кот. — **Живая вода** = а) криниш-
 на В. б) живіща, цїлюща В. (Д. під сл.
Живительный). — **Живое серебро** =
 живѣ сріблѣ. — З одного краю дудочки
 видимають із скла бульбашку, паливають
 туди живого срібла. Д. п. Св. Б. — **Жи-
 вой заборъ, живанъ изгородъ** = обсада,
 живопіт. (Гал.). — **Живая віра** = тѣ-
 пла віра. — **На живую нѣтку** = на
 живу нѣтку, на швидку рѣку. — **Жи-
 вое урочище** = живѣ урочище, нату-
 ральна межа (рѣчка, течія).

Живокость, рос. *Delphinium Consolida* L. =
 сокирки, польові сокирки, комарові
 носики, косѣрики, черевички, возуліні
 черевички. С. Ап.

Живокость рос. *Symphytum officinale* L. =
 живокіст, правокіст, костолом, воло-
 вий язик. С. А.

Живописать = малювати.

Живописецъ = малѣрь С. З. (жінка його) —
 малѣриха, (син) — малѣренко, (дочка) —
 малѣрівна, (що малює образи, аби-який) —
 богомѣз. (С. Ш) — Мати ж наша, мати,
 де ж нам тебе взяти? Малѣрів напяти, ма-
 тр змалювати. н. п.

Живописный, но = 1. малюваний.

2. малювничий, чо. — Ганочки поцсу-
 вали ся і почорніли дуже не малювищо. М. Д.

Живописность = малювничість.

Живописецъ = малѣрський.

Живопись = 1. малѣрство (С. З.), ма-
 лювання. — Взяв ся він за малѣрство.
 — **Заниматься живописью** = малѣру-
 вати. — Почав учитись малюванню.

2. картина, малювання, малюнок.
 — По стїнам скрізь було гарне малювання. О. С.

Живородный = живущій.

Живородящий = живородний.

Живородный садокъ = сажалка, сажав-
 ка (С. З.), рібник. (С. Пар.).

Живость = жвавість.

Животворный = живущій, оживляючий.

Животина = животина, скотина, худѣ-
 бина, худѣба, товарина, товар, тварь.
 — І при лихій годині памятай о худѣбині.
 н. пр. — Шия у вовка суцїльна, а не так
 як у прочої тварі н. о. — Гей, яром, яром,
 за товаром. н. п.

Животное = 1. тварь, поб. тварюка, (мо-
 лоде, що годуєть ся молоком) — молош-
 нѣк (Харк. Чайч.). — **Животное пресмы-
 кающееся** = гад, гѣдина, плаз. — До-

машине животное = д. Животина.

2. (лайливо про чоловіка) — звѣр, скотина.

Животный = 1. животный, товарный.

2. животный, животный.

Животрепещущий = живый, живой, живущий; надзвичайно цікавий.

Животъ = живіт, черево, пузо. С. З. — Болит живот. — Ліг черевом на ніч. — Пузо таке, що трохи не волочеть ся. —

Надорвать, надсадить животъ = підірвати ся, підвередити ся. — **Надорвать животики** = кишки порвати. — Ретотали ся, трохи кишок не порвали. —

Не на животъ, а на смерть = до загибну.

Животъ = добрі, мастки, пожитки, збіжжя, манатки.

Живучесть = живучість.

Живучий = живучий, живущий.

Живучка, живучая трава, рос. Ajuga reptans L. = сухверішки, горлянка, гостроверішки, дівчача краса. С. Ап.

Живчикъ = 1. жвавий, жевчик, ферттик, хвѣрттик, финтик, хвѣнттик.

2. живчик (бюца жила).

3. мішка (під оком).

Живѣтъ = живцем. — Вони ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру зняли. п. п. — 800 на аркан звязав, до свого війська живцем примчав. п. п. — Живцем його в руки взяти, в город Килию запродати. п. д. — Спадить його або живцем шкуру злупити. Ч. К. — Той жалъ мене сточив живцем, той жалъ мене спалив вогнем. Пч.

Живѣе = жвавіше, живіше, швидче, хутче, швидчіш, е, хутчіш, е, мерщій.

Жигало = д. Жегало.

Жигало́къ = д. Бересберѣкъ.

Жигальтъ, жигальтъ = 1. опекти, опалити.

2. стьобнути, оперезати. — Оперезав батогом.

3. нашкодити, наробити шкоди.

Жигучесть, жигучий = д. Жгучесть, жгучий.

Жиденький, ко = ріденький, ко.

Жидитъ = розводити, розбавляти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жидкий, ко = 1. рідкий. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке волосен. — Рідка повна. — Рідка каша. — Рідке полотно.

2. безсилый, кволий. — Квола дитина.

Жидкомѣръ = д. Арсомѣръ.

Жидкость = 1. рідкість. (С. Пар.).

2. рідке, рідина (Чайч.), тіч, теч (С. Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої коровки зовуть молоком. Верхратський.

Жидовка = д. Еврейка.

Жидовскій = д. Еврейскій. — **Жидовская смола** = д. Асфальтъ. — **Жидовскіи вишни**, рос. Physalis Alkekengi L. = груші жидівські, моху́нка, моху́рка. С. Ап.

Жидовство = жидівство, жидівська віра.

Жидоморъ = жмѣкрут (С. Аф.); скупердѣ, га, скупиндѣ, скнара. С. З.

Жидъ = д. Еврей.

Жидѣтъ = рідшати.

Жйка = юшка, рідотѣ. — Сорбай, Грицю, юшку — на споді буде рибка. п. пр. — Треба підсипати густі мої локші, а то сама рідота. Полт. Чайч.

Жйке = рідше.

Жизненность = життя, жизность.

Жизнѣночекъ = (ласкаюче) — йсочка. — Ах, ти йсочка моя!

Жизнеописание = життєпис. — Зредактував та життєпис написав В. Чайченко.

Жизнь = життя (С. Аф. Л.), жйтка (Вол.), жилба (С. Аф.), поживання, пробування, вік. — Нехай паню любов згада, наше милування, нехай має в чужій землі добре поживання. п. п. — Ви багато добра зробив на своєму віку. — На мій вік стане. С. Л. — Люблю таку жилбу, що піколи сварки не має. С. Аф. — **Влачить жизнь** = бідувати. — **Жизнь прожить, не поле перейти**, п. пр. = вік прожити, не дощову годину пересидіти; вік ізвікувати — не пальцем nereкивати. п. пр. — **Жизнь безрадостная** — безпросвітна доля. — **Липить жизни** = згубити (кого), стратити, одібрати життя.

— **Укоротить жизнь** = змалити віку.

— Боюся чоловіка, як побагать, буде бити, змалить мій віку. п. п. — **Долговременная жизнь** = вік довгий. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. п. пр.

— **При жизни** = за життя, за животою (К. Краш.). — **Спасти жизнь** = спасти, порятувати від смерті.

Жйла = жйла, поб. жйляка, здр. — жйлка, жйлочка. С. Аф.

Жйлетный = камзоболовий.

Жйлетъ = камзобол, камзоболка.

Жйлецъ = постійник (С. З.), пожилецъ, сусѣда, підсусѣдок. — В кого хата порожня і він пустив кого жити, той вже і сусѣда його; сіх сусѣдів ще іноді і підсусѣдами зовуть. К. Х. — **Онъ уже не жйлецъ на зтомъ свѣтѣ** = йому вже

не живогіти, не топтати рісту, на тонку пряде. — Чую, братіку, що вже міш не живогіти. С. Аф.

Жилистий = жиливий (С. Аф.); жилиний, жилуватий.

Жилить = шахраювати, шатирити.

Жилиться = силкувати ся, намагати ся, пнута ся.

Жилица, жиличка = постояльниця (С. З.), пожилчиха, сусіда. — Ми маємо й пожилчиху, з того живемо. З. Крим.

Жилище = жилий (С. Л.), житло (С. З.), житлице, оселя (С. З.). — По троку перебрали ся туди на нове житло. П. к. — Обирали собі місце на житло. Л. С. — Ідуть з України в слободи на житло. С. З. — То була на ців розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо сяку таку оселю, та й будемо жити. П. к. — Проміж оселями хилив ся, тини перестулав, ховав ся. Кот.

Жилковатий = жилкуватий, волокнуватий.

Жиловатий = д. Жилистий.

Жилой = жилий.

Жилочный, жильный = жилиний.

Жильё = д. Жилище.

Жилить = жалити, кусати.

Жимолость, рос. *Lonicera* = жимолость, козячий листик (С. Ап.), свидь (С. Нар.).

Жирандоль = лихтарь (великий підсвічник).

Жирно = 1. жирно, сито. — Гляди міш, сито галушки садом затовчи. П. к.

2. ласо. — Хто мало спить, той ласо їсть. П. пр.

Жирный = 1. товстий, гладкий, опасистий, гладун, гладуха, гладирь, пухтій. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. П. пр.

2. ситий, жирний, масний. — Щоб само та не було сите. П. пр. — Жирний борщ. — Слова масні, а пироги пісні. П. пр. —

Жирный блеск = масний блиск (в мінералогії). — **Жирно** будець = багато дуже.

Жировикъ = 1. каганець. С. З. Л. — Засвіти каганець. — Живе, як каганець без дою. П. пр.

2. камінь *Stealites Cardites*.

Жировой = жировий.

Жиротония, жиротонный заводъ = салган. С. З.

Жируха = 1. рос. *Lepidium sativum* L. = жеруха, жируха і *Sagina procumbens* L. = мокрець. С. Ап.

2. гладуха, гладка (про жінку).

Жиръ = жир, сало. — Гусиний жиръ (витоплений) = смалець. С. З. — **Зачий ж.** = шкрум. — **Рыбий ж.** = тріп, трону. С. П. — **Топленый ж.** = (птичий, баранячий) — смалець, (що йде на свѣтло) — лій, лою. — Шкода лою, свѣти водою. П. пр. — (До страви) — омасти, (що плава зверху якої страви) — осу́га. — (Свинячий або волячий, нутровий) — здір, здору. Лев. — (В убийстві товариши) — нагул.

Жирѣть = товстѣти, товстѣшати (С. П.), гладшати, гладчати. (С. Аф.).

Жирякъ = гладун, гладирь, пухтій.

Житейскій = свѣтовий.

Житель, ища = житель, ка (С. Аф.), обиватель, ка, мешканець (С. Ж.). — Всі обивателі Великого Князівства Литовського одним правом писаням сужани бути мають. Ст. Л. — **Городской житель** = городянин, містюк. — **Сельскій ж.** = селянин, селюк, хуторянин. — **Слободской ж.** = слобожанин, слободянюк. — **Ж. предметъ** = предміщанин. — **Ж. степной мѣстности** = степовик. — **Ж. лѣсной м.** = лісовик. — **Ж. гористой м.** = гір'як. — **Ж. луговой м.** = лугарь. — **Прибрежный ж.** = бережан, бережак. — **Ж. долинь** = низанин, низовець. — **Исконные жители** = тубільці. (Д. Аборигены). — **Ж. Полѣсья** = Поліщук. — **Ж. Подоліи** = Подолянин, Подоляк. — (Якої частини села, кутка) — кутянин. — (На другому березі) — тогобчанин, бочаник.

Жительство = д. Жилище. — Видь на

жительство = білет, пачпорт.

Жительствоваъ = жити, пробувати.

Житникъ = 1. *Mus agrarius* — миша (що водить ся в скирдах та клунях).

2. хлїб (яшній).

Житница = хлїбниця, комора (з засіками на зерно), шніхлїр (Прав. Гал.); часто теж — клу́ня (Лів.), стодола (Прав.).

Житный = житний або яшній.

Жито = 1. хлїб (всякий, в зерні).

2. жито і ячмінь.

Жить = жити, животіти; пробувати; мати ся, (ціле жити) — вікувати, (літо) — літувати, (аби як або бідуючи) — намагати ся, бідувати, (дома) — домувати, (про між себе по братерськи) — бра-

тати ся, (як сестри) — сестрити ся. — Чую, братіку, що вже міні не животіти. С. Аф. — Заробляв, щоб животіти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живешкі, здоровешкі? — Жили б ми з тобою, вік викували, горенька, нуждоньки по вік не знали б. н. п. — Де пробував у ченських його рідний дядько. К. С. З. — **Живѣть** = а) буває, трапляється ся. — На свѣтѣ всяко живѣть = на свѣті усяково буває. — На віку, як на довгій пиві, усяково трапляється ся: і кукіль і пшениця. п. пр. б) добре, нічого собі. — **Какъ это сдѣлано?** **Живѣть** = Як се зроблено? Нічого собі. — **Живий житъ** = вчащати (куди), невилізати сидіти. — Він не вилізаво сидіти у шипку. — **Живѣтся** = живѣть ся, маєть ся, ведѣть ся, поводить ся. — Йому там добре ведѣть ся. — **Жить какъ бы день къ вечеру** = жити аби дѣнь до вѣчера (аби як, без жадного інтересу в житті). — **Жить припѣваючи** = жити в достатках, в роскошах. — **Здорово живѣмъ** = ні з того, ні з сього, ні за що, ні про що, так собі, з нечѣва. — Чого він так накинув ся? — Ні з того, ні з сього. — Достав Панаас сокиру та брусак, палагодивсь — і полягати дерева... пропав лісок знечѣва. Б. Г. — **Приказаль долого жить** = казав довго жити, віддав Богові дѣшу. — **Ему не дожить до весны** = йому вже не топтати рясту. **Життє** = життя, проживання. **Життєся** = жити ся, поводити ся, вести ся, мати ся. **Жіхарь** = д. **Жітель**. **Жлуди** = жир, жири, хресті (в картах). С. Л. — **Жир козирь**. **Жлудѣвий, жлудѣвый** = жирѣвий, хрестѣвий. — **Жирова масть**. **Жмүрить, ся** = жмүрити, ся (С. З.), мрүжити, ся, пліючити, запліючувати (очи). **Жмүрки** = піжмурки, кұзьмарки, нанас (С. З.), ці-ці баба (С. Ш.), куцю-баба. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дѣтьми гуляю, і з Юрусом Гетьманченком у піжмурки граєм. К. Ш. — Собі очиді завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у куцю-баби. С. З. **Жмѣхи** = (з коноплі) — макұха, (з буряків) — жмѣки, жмѣхи. — **Макуха сімйана** до вареників С. З. **Жмѣчѣкъ** = спіжка. **Жмѣцовъ** = жмѣців. **Жмѣць** = жмѣць, здр. жѣнчик, мн. жѣнці,

жѣнчики. — Ні пѣвень, ні жнѣць, ні в дуду грець. н. пр. — Ой на горі та жѣнці жцуть. п. п. — До двору жѣнчиків займає. н. п. С. З. **Жнѣя** = жніця, жѣнчіха. — Вже ж наші жѣнчихи пополуднували і не спочиваючи вziali за діло. Фр. **Жнивь** = стерня (С. З. Л.), стернѣ (С. З.), стернина. — Хто на стерні спать ліг і од сонця катряжку зробив. С. З. — Пройшло літо, окути ниви стернем опустіли. Шпшацький. С. З. **Жнитво** = жниво, жнива. (Пр. д. під сл. **Жатва**). **Жница** = д. **Жнѣя**. **Жнивьє, жнище** = д. **Жниво**. **Жѣра** = прожѣра, ненажѣра, проїсть (сп. р.). С. Л. **Жранѣ** = лѣпання, тріскання. **Жратъ** = жѣрти, лѣпати, тріскати, жвакувати, (про що рідкѣ) — лигати. С. З. Л. — Наша невѣстка що не дай, то тріска. н. пр. — Ще не найв ся, на вже, лопай. — Ів москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазяйка йому: жері, мѣвчки. — Вот, каже, хорошая штука жерімољчки! Номис. **Жрѣбій** = 1. д. **Жѣребей 1 і 2**. 2. дѣля, талан. — Доле ж моя злая, чом ти не така, як доля чужаї. п. п. — Ікий талан матці, такий і дитятці. п. пр. **Жрець** = жрець, мн. жерці, офіровник (С. Ж.). **Жрѣцескій** = жерѣцький. К. **Жрица** = жриця. К. Ш. **Жрунь, жрунья** = д. **Жѣра**. **Жұжелица** = 1. жұжелиця. 2. ком. Carabus, пор. хрущ. **Жужжаніє** = гудіння (С. Л.), дзижчання, дирчання. **Жужжать** = 1. гудіти, густі, дзижчати (С. З. Л.), бришати (С. Ш.), дирчати (С. З.), хурчати. — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидіть тихо, щоб чути було, як муха бринить. С. Ш. — Бришлі перші мушки та ранні пчолы. Бар. — Струна бринить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчить. н. к. 2. бубоніти, гомоніти. — Чую тільки, що гомонять люди, а де й що, не відомо. **Жуковатый** = трұхий, трұхлявий (С. Ш.), червильий (про дерево). **Жукъ** = 1. (комаха жорсткокрыла Scarabaeus) — **жукъ**, здр. **жучѣкъ**, (самця) — **жучиха**, (молодь) — **жученіа, жученята**. — **Бронзовый жукъ, бронзовка**, *Arhobius fassor* = оленка. — **Майскій жукъ**,

Scarabaeus melolontha = ма́йка, шпанська му́шка. — Як збираєть ся де багато майок, то їх треба оббрати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Навозный жукъ** = гнойовик. — Гнойовики вироблюють з того гною галька, та й котують їх. Степовик. — **Жукъ посоро́гъ**, *Oryctes* = во́лик, (самця) — коро́вка. Ман. — (свѣтящій ся жукъ = свѣтляк, блищак. (С. Ш.). — Темної ночі, поміж травою і у нас трапляєть ся бачити свѣтлючих жу́чків, ці жу́чки звизають ся свѣтлячками. Степовик. — **Олень жу́къ**, *Scarabaeus ceruus* = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, щипу́н, жу́к-о́лень. — **Клещатый жу́къ**, *Forficula* = щипавка. С. З. — **Хлѣбный жу́къ**, *Anisoplia austriaca* = жу́к хлѣбо́їд, ку́зка, красу́лька, красуло́к, житник, наливайко, хру́щик. — Після жита хлѣбо́їд перелітає на ячмінь. — Жу́к хлѣбо́їд або ку́зка тек маленький хру́щик. Степовик.

2. червоточина, трухлѣ, трухлявина, трухлятина. (С. Ш.).

Жуликъ = босик, кадѣт (Одес.), халамидник (Елисавет), ракло́ (Харків).

Жу́пель = сірка (розтоплена).

Жураві́ка, рос. *Oxycocco pallustris* Pers. = жураві́на, жураві́ха, (на Поліссі) — журахві́на. С. Ап.

Журавлі́нокъ = журавлі́, тко.

Журавлі́на = д. Жураві́ка.

Журавле́(н)никъ, рос. *Geranium L'Herit.* = журавельник С. Ап., *Geranium pratense* L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, во́вчу́га, во́вчу́ра. С. Ап.

Журавлі́ный = журавельный. — **Ж. носъ** = д. Журавлі́нникъ.

Журавлі́ха = жураві́ка, журавлі́ця (С. З.).

Жураві́ль = 1. пт. *Ardea grus* — журавель, поб. — журавлю́ка, здр. — журавлі́к, вживаєть ся теж іноді — весѣ́лик.

2. (коло колодез, пристрой до вигитавши) — жураве́ль.

Жура́въ = д. Жура́въ 2.

Жури́тъ = вимовля́ти, картати, ля́яти, гри́мати (на кого) — мі́ляти го́лову.

— А хазяїн його лає, ще й хазяйха вимовляє. п. п. — Покладав до себе, та вже милив, милив йому голову, аж тому душно стало п. о. — **Журмі́ жури́тъ** = по́їдом їсти, гри́зти.

Журналі́стика = газетя́рство.

Журналі́стъ = газетя́р.

Журна́ль = часо́пис, письмѣ́, жури́ал.

Журча́ло, ком. *Bombulus* = шершень. — Шершні́ зовсім похожі на віс. Степовик.

Журча́ніє = дзюрча́ння, дзюркотан́ня, дзюркі́т, жу́ркіт, лелі́ння. — Приятно виспатись під томів голубків, та й задрімати знов під дзюркі́т бурча́ків. К. Д. Ж. — Чути любий журкі́т води на броді. Фр. — Тихе лелі́ння води по камі́нних. Лєв.

Журча́тъ = дзюрча́ти (С. З. Л.), дзюркоті́ти, (С. Л.), дзюркотати́, бурча́ти (С. Л. Ш.), бри́їти (С. Ш.). — Во́да з криши́ти тихесенько дзюркотала. С. З. — Во́да бри́їти по камі́нних. С. Ш. — **Журча́цій** = дзюркотли́вий (К. Д.), буркотли́вий (С. Л.).

Журба́ = буркоті́й, бурча́ння, ла́йка, ля́йня, вимовля́ння, гри́мання (на кого).

Жу́стать, жу́стерять, жу́стерить, жу́стрити, жу́серять = ї́сти; жува́ти, улі́тати (С. Ш.); до́нати, трі́скати.

Жу́стять = полі́ровати́ (металі́чні речі).

Жу́тко = тя́жко, ва́жко, скру́тно, мото́рошно (С. З.). — Дуже заика́лись, исичає мороз за спину полі́з, і всім мото́рошно стало п. о. — Андрі́єві почало ставати якось мото́рошно під дозором тих очей. Фр.

Жу́хнутъ = 1. дивити́, темі́ти, темі́шати, ме́рхнути С. Л. (про олі́йні фарби, полі́ровані речі).

2. шкару́біти, шкару́бнути (про шкуру).

Жу́чина = д. Жу́къ 2.

Жу́чить = ля́яти, картати́ і д. Бити́.

Жу́чки = кісточкі́, бѣ́тї, ска́бки (у бі́луги, сі́рюги, о́сстра і т. д.

З.

За = за, по, по за́, замі́сто, про. — Сонце сховало́сь за хмару. — За сі́м верст кісі́ля ї́сти. н. пр. — Один ве́де за руче́цьку дру́гий за рукав. п. п. — За горами го́ри хмаро́ю пові́ті. К. Ш. — Се було́ за

ти́ждень перед сим. — Посла́ть, ка́же, ко́пей по не́ї. п. к. — **Бѣжа́тъ за до́кторомъ** = бі́гти по лі́каря. — **За исклю́ченіємъ** = окрі́м. — Всі́ були, окрі́м мене — **За**

мною очередь = моя черга. — За нимѣніємъ = не маючи. — За нимъ, ни-
чого не слыхать = про його нічого по-
гано не чути. — За разъ, за оди́нь
разъ = од разу, враз, до разу разом.
— Сѣсть за столъ = до столу, за стіл
сісти. — Уволѣнь за ранами = через
рани. — Послать за собою = замісто се-
бе послати. — За неспособностью = по
нездѣтності. — За старостью = по
старості. — Нога за ногу = а) помалу,
б) слідком, услід.

Заалчничать = зажадати.

Заалѣться = зачервоніти, ся.

Заарендовать, заарендовывать = д. Арен-
довать.

Заарестовать, заарестовывать = д. Арес-
товать.

Заартачиться = зпоровіти ся, запруча-
ти ся, закомезіти ся, забаскалічити
ся, згѣдзати ся, згѣдзькати ся. — Гля-
ди ж, Паталко, не згеджай ся. Кот.

Зааукать = загукати.

Заахать = заохати, заохати.

Забава = втіха (С. З.), утіха (С. III.), у-
тішка (С. Л. III.), забавка (С. Аф. Л.),
потіха, іграшка, виграшка, бавлення.
— Вхопив мене і розтерзав на шматки,
страшенному на іграшку я здав ся. К. П.
— На іграшку дитині дав. Греб. — А я
молода додала ся, та й на тую виграшку
тай погнала ся. п. п.

Забавить, ся, забавлять, ся = забави-
ти ся (С. Аф.), бавити, ся, потішати,
ся, цѣцькати, ся. — Візьми, забав дити-
ну. — Я його малесеньким бавила на ру-
ках. С. III. — І бавити своє маленьке дити.
К. III. — Ніби дитину на руках хита-
ла, бавила, гойдала, до лона тихо пригор-
тала. К. III.

Забавник, ня = кумедник, ня, потіш-
ник, ця; жартун, веселун, ха.

Забавничать = кумедничати, потішати.

Забавный = кумедний, втішний. — Втіш-
ний хлопець.

Забавровѣть = зачервоніти, засиніти.

Забаклушничать = забайдикувати.

Забалагурить, ся = забалакати, ся, за-
базікати, ся.

Забаливать, заболѣть = занедужувати,
слабувати, хорувати, занемогати, (за-
тяжкою хворобою, виспляючись), занепа-
дати (С. Л.), (коростою) — Коростявити,
занедужати, заслабити (С. Л.), заслаб-
нути (С. Л.), заслабити, захорувати,

похворіти, похоріти, занемогти (С. Л.),
занепасти. (С. Л.). — Ой у полі при до-
розі там явір — жито зелененьке, та запе-
дужав та у дорозі чумак молоденький. п. п.
— Сталась йому пригодонька не в день, а
в почі — запедужав чумаченько з Криму
їдучи. н. п. — Воля ж йому похорілись,
сам чумак заслаб. п. п.

Забаловать, ся = забалувати ся, запу-
стувати, ся.

Забаллотировать = не вибрати, чорня-
ками закидати.

Забарабани́ть = забарабанити, заторох-
тити, загуркотити.

Забарабо́шить = закуйовдити, заколо́ш-
кати, закудо́вчити.

Забара́хтаться = заборсати ся, затріпа-
ти ся, завовту́зити ся.

Забари́ться, забаре́тствовать = запаніти,
спаніти. — Сидить мила, запаніла, чортма
дров її погіна. п. п.

Забастовать = помшати.

Забайю́живать, забайю́кать = 1. заколі́ху-
вати, заколихати, залюляти. — Зако-
лихала дитину.

2. улеца́ти, улестити.

Забая́ть, ся = забалакати, ся, загово-
рити, ся.

Забвѣніе = забутті (С. Л.), забúток, за-
бування. (Лев.). — Ні, кожний уміра, і
ряд віків його без жалю забуттям покрив. Сам.

Забвѣнный = забутий.

Забезпоко́нться = затурбувати ся, стур-
бувати ся.

Забезціпствовать = забешкетувати.

Забере́жный = тогобо́чний, тогобо́дький,
(про живущих на тім боці річки) — того-
бо́чанин. С. III.

Забере́жье = забере́жжя (місце за берегом).

Забере́менѣть = заваготіти, заваготніти
(С. Л.), завагоніти (С. Л.), зава́жчати
(С. Л.), важкою, череватою ста́ти, за-
черева́ти (С. Л.), понести. — Ото вона
зараз і заваготіла. н. к. — От вони і по-
несли, а як прийшло уремя, вони й нашли
собі по синові. н. к.

Забесѣ́доваться = забалакати ся. — До
пізньої ночі забалакали ся.

Забива́ніе = забивання, вбивання.

Забива́ть, ся, забить, ся = 1. забивати,
ся, вбивати, ся, забити, вбити, ся. —
Забивати палі. — Забити шпари. — Вбити
вовка. — Треба кілок у землю забить. С. Аф.

2. зату́ркувати, приголо́шувати, глу́д

одбивати, забивати, затуркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почала товкти трохи не щодня, зовсім глузд одбили.

3. залізати, залізати (куди, ховаючись), забивати ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнився на базарь. С. Аф. —

Забить ножъ, топоръ = затупити ніж, сокиру. — Забить тревогу = вдарити на івалт, на сполох, з'являтувати. —

Забитый = приголомшений.

Забівка = забивання.

Забирать, забрать, ся = 1. брати, ся, забирати, ся, забрати, ся, взяти; відбирати, відбрати.

2. брати набір. — Забирасть у купця = бере набір.

3. загорювати, городити. — Забрать сілою = загарбати. — Забрать въ плънь = полонити, у полон, у бран забрати. — Охота забирасть = хочеть ся, кортитъ. — Кортитъ чепцеві з келїї, та ігумен не спить. п. пр. — Хмель забирасть = хміль розбирає. — Ой мою та голівоньку та хміль розбирає. п. п.

Забить, ся = д. Забивать, ся.

Забіяка = забійка (С. Аф.), задирака (С. Аф. З.), задьора, заводяка, колотник.

Забійство = буча, колотнеча (С. З.), колот, ня.

Забійчити = задирати ся, заводити ся, збивати бучу, колотнечу.

Забійчливый = задиракуватий, задьорливий, звадливий і д. Забіяка.

Заблаговременный, по = завчасний, заздалегідний, завчасу, загодя, за годину, за години, зарапця, заздалегідь, заздалігоди. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. п. п. — Треба ханатись за години сіно скидати. С. Аф. — Треба загодя побілити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. п. пр. — Бачил воли заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблаговѣстити = заблаговістити, задрзвонити (до церкви).

Заблагоразсудить = розміркувати.

Заблаженствовать = зараювати.

Заблажить = задурити; завередувати, закомезити ся.

Заблещать, заблещивать = заблювати (С. Аф.), облювати, обригати, забльовувати і т. д.

Заблѣкый = повялий, зівялий, збляклий.

Заблѣкнуть = повянути, зблякнути (С. З.).

Заблещать = заблищати (С. Аф.), заблискотити, блиснути, забліскати (С. Аф.), заліснити. — В руках забліскотіли серпи. Фр. — А в степах України, дай то милий Боже, блисне будава. К. Ш.

Заблещать = замекати, забекати, замемекати, замекекати, замекекекати. — Москаль бодай би не козою замекекав з бороною. Кот.

Заблещать = д. Заблещать.

Заблудить, ся = заблудити, ся, заблудкати. (Чайч.).

Заблуждаться = помилятися.

Заблужденіе = блуд (С. Ш.), помилка.

Забогатѣть = забагатіти, багатіти, багатшати, заможнішати. — Почав багатіти.

Забодать = забучати, забучкати, заколоти, зколоти. — Тупу-тупу погами, зколю тебе рогами. н. к.

Забожиться = забожити ся.

Забой, ка = 1. забивання.

2. для лову риби (із палъ) — кѳт (Аф.), (з хворосту) — яз, із, ізок. (С. З.).

Заболонка = д. Горбыль.

Заболонъ = заболонъ, біль (Alburnum в дереві).

Заболтаться = забалакати ся. — Забалакались до сьвіта.

Заболтанецъ, ка = задріпанецъ, задріпанка (С. З.), задріпа (сп. р.), захвѳданка (Чайч.), забрѳоха (сп. р.) С. Аф.

Заболтаться = задріпати ся, забрѳохати ся, захвѳдати ся.

Заболѣвать, заболѣть = д. Забаливать.

Заборанивать, заборонить = заскорюжувати, заволокувати, заскородити, заволочити, (на пово) — перескородити, переволочити. — Ой там удівонька та ципиченьку сіє; а посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. п. п. — З'орав, носив він горех, заволочив. Гуд. Арт. — Заборонивши посіять = наволоком посіяти.

Заборъ = 1. набір, брання набір. — Въ заборѣ сто рублѣй = набору 100 рублів, набрано на 100 р.

2. баркан (С. З. Ш.), паркан (С. Пав. Л.), діловання (С. Пав. З.), ділування (С. Аф.), (з палъ) — частокіл. — Але і до паркану жеби піхто не приходив. Байт. Кам. С. З. — Ой летіла зозуленька через

дїловання — а вже ж міні докучило в свѣтї горювання. п. п. — Баркан високий. С. Аф.

Забѳта = клопѳт (С. Л.), турбѳта, турбѳання (С. Ш.), неклѳвання. — Не мала баба клопоту (клопѳт), так купила пороси. н. пр. — Нема нікому турбѳоти про мої скорбѳоти. п. пр

Забѳтити, ся = клопотѳти, ся (С. Л.), дѳбѳти (С. Аф. Л.), пе(і)клѳвѳти ся, побиѳвати ся (С. З.), пѳдѳкати ся, пильнуѳати, печѳлувати ся, турбуѳати ся (С. Ш.), (про свою честь) — шапуѳати ся, (невсипѳце) — невисипѳти. — Ой нехай же ви спить, щоб здоров не встав, щоб мовѳ бѳдної головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полі орав і у дома ви дѳбав, мене молодую та хазийкою звав. н. п. — Хто дѳбав, той і має. п. пр. — Тодї то Хмельницький добре дѳбав, козакѳ до сѳх сонця в поход виправляв. н. д. — За тебе дѳбають, як за пѳту погу. н. пр. — Та я не про себе самого дѳбаю, козачку честь оборулю. К. Б. — Хоч воно і пѳдростаю, та все треба коло його пѳклуватись. О. Ст. — Таки треба коло його пѳклуватись. К. Ш — Пильний свого поса, а не мого проса. п. пр. — Купуй сукню шиту, а хату кригу і не турбує. н. пр. — Твої грошї достапуть ся в руки не печѳлованим си в собѳранїї їх. Сірко. С. З.

Забѳтливѳсть = дѳбання (С. Л.), дѳбѳлѳсть, неклѳвання, печѳлування.

Забѳтливий = клопѳтний, дѳбѳлий (С. Л.), дѳбѳливий, клопотливий, печѳлувагий, печѳлливий, товкѳщий (С. Ш.) — Печѳливѳе старанїє ку отчизнї мѳти Орлик. С. З. — Мати тож хазайка добра, чесна і товкѳща. Макар. С. З

Забѳтний = клопотливий, морочливий. — Клопотливѳе дѳло.

Забѳрѳжничать, ся = загульѳти, закурѳити, розийти ся, розгульѳти ся. — Ой на горї барвѳнок прослав ся; молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п.

Забѳраковѳть = забракувати, прикѳннути.

Забѳрало = прилѳбѳца. С. З.

Забѳранїть, ся = лѳяти, ся (почать)

Забѳрасыванїє = закидѳння.

Забѳрасывать, забѳросить, ся, забѳросѳть, ся = 1. закидѳти, закинути, ся. — Закинув на горѳше. — Два рази закидѳли пѳвѳд, та сама мѳльга. — Грай, грай, от закину зараз поти аж за спѳну. п. п. — В спѳру землю законав, лопатами закидав. н. п. 2. занехѳювати, недѳбѳти, занехѳягти, занедѳбѳти, залишити. — Нехай, нехай, та й зовѳсїм занехѳаш. н. пр. — Забрѳ-

сѳть когѳ словѳми = забѳити бѳки. — А ви як почав говорити, так зразу і забив бѳки. — **Забѳрошенный** = закинутий; занедѳбаний, занехѳяний, залишений, (про яку рѳч мало потрібну або мало значну чи й зовѳсїм нѳкчемну) — завалѳющий, завалѳющий, покидь, покидьок. **Забѳратѳ, ся** = д. Забирѳть, ся.

Забѳрѳдить = почать верѳтѳти (д. Брѳдить).

Забѳрѳзживаться, забѳрѳзжиться = на свѳѳт благословѳти ся, засѳрѳити (д. Брѳзжиться 1).

Забѳрѳсѳать = забрязѳчѳти, забрязкогѳти; забринѳчѳати, забринѳкати. — Пѳдѳкѳвки зараз забрязчали, — в кружку дѳвчѳта танцювали. Грѳб.

Забѳрѳть = забрѳити, заголѳити, поголѳити. — Брати на пѳщину ходили, поки лѳбѳ їм погодили. К. Ш.

Забѳродѳть = д. Бродѳть (почать). — О вже почав шведѳдити, зашведѳдив уже. — Пиво зашумувало.

Забѳросѳть, забѳросить, ся = д. Забрѳсывать.

Забѳрѳзгать, забѳрѳзгивать, ся = забрѳизькати, ся, залѳпати, ся, забѳвтѳти, ся, затѳнѳти, ся, задрѳнѳти, ся, забрѳизькувати, ся і т. д. — Тодї пѳдоткала ся, як задрѳпалась. п. пр. — Здасть си й хмар нема, а дощ забрѳзжав. С. Аф.

Забѳрозжѳть = забурмѳѳтѳти, забурѳчѳти, замурмѳѳтѳти, замурѳчѳти.

Забѳрохѳтѳть = д. Забрѳренѳть.

Забѳринѳчѳть, забѳринѳть = д. Забрѳрѳсѳать.

Забѳубѳнный = гульѳщий, гульѳливий.

Забѳубѳнная головѳшка = шибѳй-голова, гульѳтѳй, гульѳвѳса, забѳй-голова.

Забѳудѳи, рос. Artemisia vulgaris L. = забѳудѳки, чорнѳбиль, пѳхворѳщ. С. Ап.

Забѳудѳыга = розпѳтѳтник, гульѳтѳй.

Забѳунтовѳть, ся = д. Бунтовѳть (почати).

Забѳунчѳть = загудѳти, задѳижѳчѳти, забрѳинѳти.

Забѳурлѳть = 1. забушувѳти, заклекотѳти, забурхѳати.

2. загѳласувѳти, забушувѳти, замѳрабѳрити.

Забѳурѳвить = д. Бурѳягѳть (почать).

Забѳурчѳть = д. Бурѳѳать (почать).

Забѳушевѳть, забушѳнѳть = д. Бушевѳть і Буйѳствовѳть (почать).

Забѳыванїє = забуѳвання.

Забѳывать, забыть = забуѳати, забуѳти, ся, запѳмѳтѳти. С. Л. — Хѳба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. н. пр. — **Забѳѳтѳе** = забѳѳток.

Забѳываться, забыться = 1. забуѳати ся.

2. зазнавати ся, зазнати ся.

Забывчивость = забутті. С. Л.

Забывчивый = забутний (С. Л.), забутливий, запам'яталий (С. З.), непамятний, непамятущий, непамятливий (С. Л.), забудько.

Забытіе = д. Забвѣніе.

Збыть, збытъ = д. Дрема́ 1.

Збыть = д. Забывать.

Зачытаться = д. Бычѣться (почать). — Почав чогось вояком дивити ся. — Почав описати ся.

Забѣгать, забѣжать = забігати, забігти, (вперед) — попережати, попередити. — **Забѣгать въ глаза́** = запобігати ласки, дивити ся в вічі.

Забѣгать, ся = забігати, ся.

Забѣглый = прибулудний, прибулда. — Прибулудний собака.

Забѣгъ = 1. забігання.

2. заворотка, поворотка, закрут, затока. — Сані ідуть в затоки.

Забѣдокурить = д. Вѣдокурить (почать).

Забѣдствовать = забідувати, забідкати ся, д. ще Вѣдствовать (почать).

Забѣжати = забігти, (про багатьох) — по-забігати.

Забѣливать, забѣлѣть, ся = забілювати, забіляти, побіляти, забілити, ся, побіліти, ся. — Забіліти борц (сметаною).

Забѣлка = забілювання.

Забѣлѣть = забіліти. — Та забіліли сніги, н. п.

Забѣсѣться, забѣсноваться = д. Бѣсѣться і Бѣсноваться (почать).

Завѣживать, завѣзть = завозити, завезти. — По дорогі завіз.

Завѣживать, завѣсетъ = заводити, завесити. — Завів у двір.

Завѣжничать = зазнати ся (С. Л.), записати (С. З.), записати ся, записати губу, написати ся, наіндічити ся.

Завѣжживать, завѣжжать = завожжувати, накидати віжки.

Завѣксить = заваксувати.

Завалень = ледащо, лега, лежень, ледарь, вайло, валюка, сидень, нероба.

Завалець, рос. *Scrophularia nodosa* L. = рання, шідтінник, смовдь, старовина, кукулярія (С. Ал.), чорна бабка (С. Пар.).

Завалывать, завалѣть, ся = 1. завалювати, засипати, закидати, ся, западати, ся, завалити, ся і т. д. — Нехай тобі памисто порветь ся, а нова хата не-

хай западеть ся н. п. — Хата завадила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодязь.

2. затарасовувати, затамовувати, завалювати, затарасувати (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путем затарасувала. Л. В.

Завалица, завалинка = приспа, присьба, призьба. С. З. Л. — Вони на приспі посідали Кв. — Сусіди сиділи на присьбі коло хати, н. к. — Знати козацьку хату кризь десяту: вона соломою не покрита, присьбою не оснана, н. д. — А мати сидить на призьбі коло хати. К. Ш. (В вимові чується більше з ніж с, але слово не походить від присипати, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба в українській мові не має).

Заваль = завал, завалка.

Заваль = заваліще, вибірки. — Передивляв ся багато, нічого путнього не має — zostали ся самі вибірки.

Завальний = завалічний, завалюющий, залежальний.

Завальщина = д. Заваль.

Завалѣть, ся = 1. д. Валѣть, ся (почать).

2. закаляти, ся, завалѣти, ся, замурзати, ся.

3. завалѣти, ся, залежати, ся.

Заварганить = д. Варганить (почать).

Запаривать, заварить, ся = 1. заварювати, заварити, ся.

2. запарювати, запарити, ся.

Заварка = 1. заварювання, запарювання. 2. запара, під.

Завастривать, заострить, ся = загострювати, ся, загострити, ся.

Завашивать, заощить, ся = заощувати, заощити, ся.

Заведѣніе = 1. завод, заклад. — Богоугодное заведѣніе = богадільня, шпиталь. — Питѣйное заведѣніе = шинок, шинк, корчма. — Красильное з. = красильня. — Трактирное з. = трактир. — Прѣщенное з. = прѣшня. — Ущѣное заведѣніе = заклад науковий, школа.

2. звичай, поведѣння, завод, порядки, заводки. — Така вже в нас поведѣння, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводки, щоб кошини були цегляні. С. Л. — У насъ такѣе заведѣніе = такий звичай у нас, така у нас поведѣння, такі порядки. — У насъ и заведѣнія такого нѣтъ = сього у нас

і в заводі не має, такого і звичаю у нас нема, сього у нас не водить ся.
Завесті, завість = д. **Заваживать**.

Завелико = високо, забагато.

Завеличатися = запишати ся.

Завербовати, ся = завербувати, ся, залучити, ся (С. Л.), пристати до вербу́нку. — Пристань, пристань до вербу́нку, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжати = заверещати, завищати.

Завернути, завертывати, ся = 1. загорнути, угорнути, завиннути, повити, загортувати, ся, угортувати, ся (С. Ш.), завивати, ся, загортати ся, угортати, ся. — Загорнув у хустку і попис. — Пахнючі мила завинуті у срібних паперах. Бар. — Та недужую дитину угортає в кожинину. В. Ш.

2. завернути, завертати, ся.

Завёрстка = заміна, зацітування.

Заверстать, заверстывати = замінити, зацітати, залічити, замінати, зацігувати, залічувати.

Завёртка = 1. загортування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. завёртка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завёртку.

4. завёртні. (Подвійні петлі, котрими привівають ся голубі до санок).

Завёртывание = загортування.

Завёртыватъ = д. **Завернуть**.

Завёрть = д. **Вихрь і Водоворотъ**.

Завертѣть, ся, заверчивати = завертѣти, ся, закрутити, ся, завірчувати, закручувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Завершить = 1. закінчати, покінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляем, н. п.

2. вивершити. — Треба вивершити скирду.

Завести, завість, ся, заводѣть, ся = завести, заводити, ся. — Завів його в ліс. — Завів у селі шкоду. — **Завість річъ** = знати, завести річ. — **Заводѣть часъ** = накручувати, заводити дзигарі. Завів пасіку. — Завелись миші в коморі.

Завѣтшлый = давній, старій.

Завѣтмать = постаріти ся.

Завечерѣть = заіпніти ся, засідіти ся (до пізнього вечера).

Завѣоритъ = засварити ся, загризти ся.

Завивати, ся, завитъ, ся = завивати, ся, закручувати, ся, заплітати, ся, завити, закрутити, заплесті, ся.

Завидливость = завідливість.

Завидливый = завідливий (С. Аф.), завидючий, заздрісний, заздросливий (С. Ж.), заздрівий. — Попівські очі завидючі, руки загрибиці. н. пр. — Відпніть нас робити злими й завидючими, а не зає серце. Фр. — Заздрівому боком вилізе. н. пр.

Завидно = завидно, заздро, заздрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно, н. пр. — Бо заздро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиднѣться = завидніти, ся, замаяти, забованити і т. д. д. **Виднѣться**. — Нехай горе і здалека вам не замаяти! Хотів би я вас щасливих у кушці побачить. Аф.

Завидовати = завидувати, заздрити, ся, заздрувати, заздростити (Б. Н.), поривати очі. — За здорові того, хто любить кого, на погубиє тому, хто завидує кому! н. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має ні любови, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дядько, поміркувавши, що небаж заздрити ся на його бжолі... н. о. — Заздрує на мою худобу. С. Л. — Не повинні єсьмо заздростити. Б. Н. — На чужій коровай очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Завидѣть = забачити (С. Л.), набачити, заглядіти, (С. Аф.), назірити, зазріти (С. Аф.), заздріти, зүздріти. (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутії горі, побачила утітку на тихій воді. н. п. — Стрілець такий, що аби зүздрів на око, то вже й його. п. о. — Заздріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завязжати = завизчати, заверещати, (про цуценят) — заскавучати, (про поросят) — закувікати.

Завилати = завертѣти, ся, закрутити, ся, завилати.

Завинтитъ, завинчивати, ся = загвинтувати, зашрубувати, загвинчувати, зашрубівувати, ся (С. Аф.).

Завинтовати = д. **Винтовати** (почати).

Завиральный = химерний.

Завираться = забріхуватись, брехати багато.

Завироха = брехун, брехунець (д. Враль).

Завирчивый = брехливий.

Зависимость = залежність, підлеглість (С. Л.).

Зависимый = залежний, підлеглий.

Завистливість, завистливый = д. **Завидливость, завидливый**.

Завистникъ, ца = завѣда (сп. р. С. Аф.), завѣдник, ця (К.), заздрѣник, ця.

Завистничать = д. Завѣдовать.

Зависть = завѣсть (С. Аф.), завидки, заздрѣсть (С. З.), зазѣхання. — Нема щастя без заздрости н. пр. — Звѣсно його завидки беруть, що молодший брат та так багатшає. н. к.

Завѣсть = залежати. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волѣ залежить, однак... С. З.

Завиткй, рос. *Agriponia Eupatorium* L. = парійо, парник, кожущка, кожущечки, липник, гладішник, реняшкй. С. Ан.

Завитокъ = 1. почеревина (частина мяса (воловини) коло грудини. Умань.), грудниця. (С. Пар.).

2. анат. *Nelix* — мѣчка (? край уха у людей, спереду закручений).

3. пѣколь, кучерь (часом і ті папѣрки, котрими завивають пуклі або кучері).

4. закрутка (в хлѣбі).

5. (в мережках) — крутик, (в малюнках) — визерунок, (у рослин) — вѣсик.

Завѣть = д. Завивать.

Завихать = захитати.

Завладѣніє = заволодіння, займанщина (С. З.), опанування, овладѣ, здобутті (С. Пар.).

Завладѣть = заволодіти (С. Л.), заняти, опанувати (С. З.), осягти, осягнути (С. З.), посісти, (про рухомі речі) — захопити, загарбати, заграбувати. — Ёже би Турчин опанувати мѣг якєс мѣсто. К. Н.

Завластвовать = запанувати. — Поки у Варшавѣ запанував Понятовскій жвавий. К. Ш.

Завлекательный, но = знадній, знадливый, звабливый, во, принадний, заласний, но, привабний, но. — Печуть мене, рѣжуть знадні твої очі. Стар. — Ніколи ще зори любови не сала для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Завлекать, завлечь = 1. д. Заволакивать.

2. вѣбити, наѣдити, принажувати, манити, приманювати, залучати, звабити, знаѣдити, принаѣдити, приманити, залучити. С. З. Л.

Заводить, ся = д. Завести.

Заводный, но = д. Зажиточный.

Заводскій = завідський, фабрицький. — Завідський кінь. — Фабрицьке сукно. — Ёсть у мене свита, ёсть у мене дві, хвабрицькі обидві. н. п.

Заводчикъ = 1. завідчик (властитель завода).

2. привѣдця (С. З.), привѣдчик, заводчик, привѣдчик. — Через ваших же привѣдців на вас погибѣль. Брюховецький. С. З. — Він до всього приводчик.

Заводъ = 1. завод, фабрика. — Винокуренный заводъ = д. це слово. — Восковой з. = воскобойня. — Дегтирный з. = майдан. С. З. — Желѣзный з. = д. це слово. — Кожевенный з. = гарбарня, (де виробляють козлятипу) — Хабарня. Вол. — Жестяной з. = бляхарня. С. Ш. — Кирпичный з. = цегельня. С. Л. — Лѣсопильный з. = тартак. С. Ш. — Мѣдноплавильный з. = котлярка. — Металоплавильный з. = гармарня. Вол. — Мыльный з. = миловарня. — Пивоваренный з. = пивоварня, бровар, броварня. С. Л. Ш. — Поташный з. = поташня, буда. С. Л. — Селитренный з. = буртй. С. Л. — Стекланный, стекольный з. = гута. С. З. Л. — Пала, як у гуті. н. пр. — Сухарный з. = сухарниця. — Сахарный, свекловично-сахарный з. = сахарня (Лев.), цукерня. — Овчарный з. = вівчарня.

2. наклад, видання (книжки). В Росіі наклад звичайно лічить ся 1200 пр. — Однй заводъ, два завода і т. д. — Накладъ в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

Заводъ = залив (С. Аф.), затока, сага (С. З.). — Над днѣпрового сагою стоїть явір між дозою. К. Ш.

Завоеваніє = завоювання, звоювання, здобутті.

Завоеватель = завойовник. С. Пар.

Завоевать = завоювати, звоювати, (місто, кріпость) — здобути. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нами козаками, Турка звоювати. Та вона ж його та не звоює, тільки роздратує. н. п.

Завѣсокъ = 1. карк, шия (про худѣу).

2. ошійок (шкура з ший).

Завозжать = д. Заважживать.

Завозить = завозити.

Завозиться = 1. завозиться.

2. завовтузити ся, заялѣзити ся і т. д. д. Возиться 2. (почать).

Завозный = завізний, привізний.

Завозня = порѣм, дуб (для перевозки вѣзів з кінями через річку).

Заволакивать, ся, заволѣчь, ся = 1. затиати, заволокіати, тарганити (С. Ш.), затиати, заволокти, потягати, потарганити. — Вовк потарганив вѣзцю в лѣс.

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засу́нь ві́сно.

3. зати́гати, ся, зати́гти, ся. — **Завола́киваеть ра́ну** = зати́гає ра́ну, ра́на заго́юєть ся. — **Заволокло́ небо́** = нахма́рило, сь. — Нехай ви́яснить ся, а то бач як нахмарилось. н. пр.

Завоблгнуть = збо́хкнути, пово́хкнути.

Заволновать, ся = захвилюва́ти, ся (д. Волновать, ся).

Заволочить, ся = Волочить, ся.

Заволхвовать, заволшебничать = Волхвовать (почать).

Завонять, ся = засмерді́ти, ся, заво́няти, ся, затхну́ти, притхну́ти, ся.

Завонить = заголоси́ти, залементувати, завола́ти і т. д. д. **Вонить.** — Дрібненькими сві́знями все поле зросила, та обняла голово́ньку та й заголосила н. п.

Завора́живать, заворожіть = замовля́ти, за́мовити. — Він добре замовляє кров.

Завора́ = за́сув.

Завора́чивать, ся, заворотіть, ся = 1. заверта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберта́ти, ся, заверну́ти, ся і т. д. — Завертай коней. — Та туман поле покриває, мати сина завергає: вернись, синку, до домо́ньку, змию тобі голово́ньку. н. п. — По дорозі завернув до мене на ху́тір

2. заго́ртати, підго́ртати, засу́кувати, за́качувати, заго́рнути, засука́ти, за́качати. — Підгорнув поли. — Засукав рукава. — Закачав штани.

3. запра́вляти, гили́ти, запра́вити, за́гилити (про дуже високу ціну). — Заправив як за батька. н. пр. — Загилив таку ціну, що нічого й торгуватись.

Заворкова́ть = заву́ркотати, заву́ркотіти, забу́ркотіти, зату́ркотати. (д. Воркова́ть).

Заворни́ца = кіл, па́ля.

Заворожіть = заворожити, зачарува́ти, за́мовити. — Він добре уміє кров замовляти.

Заворотень = ва́жниця (піднімати віз, С. Аф. З.), підойма (С. Пар), підвйга. — Против дрюки і ва́жниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Заворотіть, ся = д. Завора́чивать, ся.

Заворо́тъ = поворо́т, поворо́тка. — **Заворо́ты полъ** = припо́ли. С. З.

Заворча́ть = забу́рчати, забу́рмотати, забу́ркотіти і т. д. д. **Ворча́ть.**

Завошчи́ть, ся = д. Заващивать, ся.

Завра́тсся = забре́хати ся. — Забрехав ся так, що вже й не викрутити ся.

Завредіть = зашко́дити, зава́дити. — Слабо́му живо́тові і пере́г зашко́дить. н. пр. — Я не знаю... і раю вам сього не зна́ть, та ні у кого не пита́ть, щоб не зава́дило буває. К. П.

Завсе́гда = за́вжди, за́вше, все, усе́, по всяк ча́с, за́всєгда́, за́всїгді́ (Чайч.). Д. Всєгда́.

Завтрака́не = сні́дання.

Завтрака́ть = сні́дати. — То сні́даю, то обідаю і погуляти пі́коли. н. пр. — Же́нців до схід сонця позбі́рав, по́снідати дав. н. п.

За́втрак = сні́данок, сні́дання. — В чу́жой ма́тинки сні́дання не бу́де, а обід під полуде́нь. н. п. — Ма́ле сні́дання вели́кий обід по́сусе. н. пр. — За́кликав до себе на сні́данок. — **Корми́ть ко́го за́втраками** = відкляда́ти, во́дити, тижні́вками віддава́ти. — Ні́як не ви́дереш у його́: то за́втра, то пі́сля за́втрыго, та так усе і во́дити. — Верну́в він то́бі гро́ші? Де́ж пак верну́в, коли не при́йде́ш: „через тижде́нь“, та так тижні́вками і до́сі оддає.

За́втрешний = за́втрі́шний.

Завши́вѣть = заво́шівити.

Завыва́ть = за́вивати (про вітер, вовка, собаку), заво́дити, го́лосити (про лю́дину) Д. **Выть.**

Завы́екъ = 1. поти́лиця, карк.
2. д. За́вѣекъ.

Завы́ть = за́вити, заголоси́ти, за́квилити. Д. **Выть.**

Завья́лий = за́віяний, за́сі́паний (сні́гом).

Завѣ́вать, за́вѣять = за́вівати, за́мітати, за́вѣсити, за́кида́ти, за́віяти, за́мести́, за́нести́, за́кидати (пі́ском або сні́гом).

Завѣ́дать = зачу́ти, почу́ти. — Ой зачу́ла моя до́ля, що не бу́ти ми́ні́ дома. н. п.

Завѣ́домо = зві́домо, за сьві́дом, зна́ючи.

Завѣ́домый = ві́домий, зві́сний.

Завѣ́дыва́не = за́відува́ння, до́гляда́ння, до́гляд, ору́дува́ння.

Завѣ́дывать = д. Ві́даты 2.

Завѣ́рити, за́вѣря́ть = за́пѣвнити, за́пѣвня́ти (С. Д.), за́вірити, за́віряти. — По́чали його́ розба́лакувати, та й за́вірили, що се пра́вда. н. к.

Завѣ́ре́не = за́пѣвне́ння, за́віре́ння.

Завѣ́рно = спра́вді́, пе́вне, за́пѣвие (С. З.), ді́сне.

Завѣ́са = за́віса, за́слона (С. Ж.).

Завѣ́сити, за́вѣшива́ть = за́вісити, за́вішати, за́пну́ти, за́вішувати, за́пинати.

Завѣ́тны́й = за́вітний, за́повітний; та́ємний.

Завѣ́тренный = за́тишний. С. З.

Зав'їтрен'їть = зав'їтрити ся, зв'янути, змарн'їти (від вітру). — **Зав'їтрен'їлий**, **зав'їтр'їлий** = зав'їлий, пос'їхлий, змарн'їлий. — Ой у полі могила з вітром говорила: не вий, вітре, ти на мене, щоб я не змарн'їла. н. п.

Зав'їтр'їть = (морське) — понасти в за-тишок.

Зав'їть = завіт, заповіт. (С. Ж.).

Зав'їшувать = д. **Зав'їсити**.

Зав'їщан'їе = 1. заповіт. С. Ж.

2. духовна, духівниця.

Зав'їщ'їть = заповідати (С. Ж.), записати, відписати, відказати. — Він по духовній все на неї записав.

Зав'їять = д. **Зав'їв'їть**.

Зав'їд'їть, **зав'їнуть** = в'янути, бл'якнути (С. III), зав'янути, заб'лякнути, зб'лякнути. С. III.

Зав'яз'їть, **зав'язувать**, ся = 1. зав'язати, зав'язувати, ся.

2. зашест'їти, запл'їтати.

3. почати, зачат'ї, розпочати, починати, зачипати, розпочинати, ся. — Почав д'їло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Зав'яз'їть, **зав'язнуть** = 1. гру́знути, за-грузати, угрузати, загрузнути, угрузнути (С. Аф. 3.), вгру́(ю)знути. — Загруз в болоті. — Чий к'їль угруз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по коліа у землю і вгрюзне. н. к.

2. застр'їв'їти, застр'їнути. С. 3. Аф. — Кістка в горлі застр'їла. — Пішов в шинок, та й застр'їв.

Зав'яз'їть = загрузити. С. Аф.

Зав'язка = 1. зав'язка, повор'їзка (для зав'язування), вол'їка (у постолів). — Чи на свої постолі, що волоки повкові, у односталь з валу? н. д.

2. з'їзжка, одклад, провол'їчка. — Д'їло ид'їть в'ї зав'язку = д'їло ид'їть на одклад. — Одклад не йде в лад. н. пр.

3. з'їззка (в пов'їсті або драматичному утвор'ї).

Зав'язник, **зав'язний корень**, рос. Тогмен-тіла erecta = дерев'їнка, в'яз'їль.

Зав'язнуть, **зав'язувать** = д. **Зав'яз'їть**.

З'їзз'їть = 1. д. **Зав'язка** 2.

2. в'яз'ї (С. Аф.), з'їзз'ї (С. Аф.), п'ї-пянок, п'їпяшок.

Зав'яз'їть = д. **В'яз'їть** (почать).

Зав'яз'їть = забрехати ся.

Зав'язлив'їть, **зав'язлив'їть**, ся = в'яз'їти, за-в'яз'їти, ся.

Зав'язлий = пов'язаний. — Пов'язі пош'їшки. **Зав'язнуть** = д. **Зав'яз'їть**.

Заг'їв'їв'їть = заг'їв'їяти.

Заг'їд'їть, **заг'їдувать** = заг'їдати, заг'ї-дувати. — Загадав заг'їдку.

Заг'їд'їть, **заг'їжив'їть**, ся = запог'їнити, зашаскувати (С. Аф.), зашасати (С. Аф. Л.), оброб'їти, зашаскувати, ся, поза-пог'їнувати, ся і т. д.

Заг'їдка = заг'їдка. С. Аф.

Заг'їдочний = заг'їдковий; темний.

Заг'їн'їв'їть, **загон'їть** = 1. заг'їяти, за-гнати, змордувати, замордувати. — Їхали так швидко, зовс'їм змордували колей. — **Заг'їн'їтий** = змордований, шкано-вийтий.

2. затуркувати, замор'їчувати, зашаскувати, забивати п'їмороки, б'їки, затуркати і т. д. — Одно за другим питає, зовс'їм затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в од'їт забиває п'їмороки.

Заг'їрк'їть = загукати, загорлати.

Заг'їр'ї = см'їга. Максимович. — С. о П. Иг.

Заг'їс'їть, **заг'їснуть** = 1. г'їснути, тухнути, пог'їснути, потухнути. — Г'їсне люлька в роті. К. III.

2. зникати, пронад'їти, загибати (без в'їсти), зникнути, пронасти, заг'їнути. — Ой поїхав в Московщину тай там і заг'їнув. н. п.

Заг'їс'їть, **заг'їс'їть**, **заг'їс'їть** = заг'їс'їти, затух'їти, пог'їс'їти, потух'їти, г'їс'їти, туш'їти.

Заг'їт'їть, **заг'їчувать** = заг'їт'їти (С. Аф.), заг'їмувати (С. 3.), заг'їрасувати (С. 3.), заг'їчувати і т. д. — Часть їх заг'їзула і другим путь заг'їрасувала. Л. В.

Заг'їч'їв'їть, **заг'їст'їть** = заг'їстювати ся, заг'їстювати, ся. — Я вже й так заг'їстював ся у вас — пора до дому.

Заг'їзж'їв'їть, **заг'їзж'їть**, ся = забивати г'їзз'їк'ї, заг'їзж'їдувати, заб'їти г'їзз'їк'ї, заг'їзж'їти, ся.

Заг'їзж'їтка = 1. забивання, клинцювання.

2. заг'їзж'їтка, клин, клинок.

3. закарлюка, закарлючка (С. Аф.), за-кавика.

Заг'їб'їть, **заг'їнуть**, ся = заг'їнати, закарлюкувати, закарлюкувати, закарлюкувати, (про тісто) — б'їгати, заг'їнути, ся, закарлючити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закарлюкувалась! Кн. — Закарлюкуй г'їбу: ц'їлувать буду. н. п. — Д'ївки не гу-ть, оро ай та ш ш б ають. н. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас шишки б'вав. н. п.

Загібіна = закрут (С. Пар.), залом (С. З.), карлючка. — Ніс з карлючкою.

Загібка = 1. загинання.

2. д. **Загібіна**.

Загібъ = д. **Загібіна** і **Загібка**. — Сукно потерлось в заломі.

Заглавіє = заголовок, óглав.

Заглавный = заголовний, початковий.

Загладити, заглаждати, заглаживать = вірівняти, загладити, затерти, вірівнювати, заглажувати, затирати.

За глаза = д. під сл. **Глазъ**.

Заглазный = заочний.

Заглазиться = задивити ся, заігавити ся. — Я на неї задивив ся, помудрабок уломив ся. н. п.

Заглохлый = заглушений.

Заглохнуться = заглушити ся.

Заглушати, заглушить = глушити (С. Аф.), заглушати, тлумити, затлумляти, заглушити, затлумити. (С. З.).

Заглушьє = глушина.

Заглядываніє = заглядання, зазірання.

Заглядывать, заглянуть = заглядати; зазірати, заглянути, зазірнути. — Все ходили якісь москалі і у вікна зазірали.

Ч. К. — **Заглянуть къ кому** = павіда-ти ся. — **Заглянуть въ карманъ** = а) украсти б) зробити кому шкоду.

Заглядываться, заглядѣться = задивля-ти ся, заглядати ся, задивити ся, за-глядіти ся. — Задивляеть ся, як кіт в ка-танецъ. н. пр. — Край Дунаю становили ся, на дівчину загляділи ся. н. п.

Заглядѣніє, заглядѣньє = 1. глядіння.

2. діво, дівочище (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загнать, загнойть, ся = гноїти, за-гниювати, ся, загнойти, ся, загнивати ся, загніти ся.

Загнать, загнать = 1. загнати, заняти, залучити, заганяти, займати, залучати. — Зажени свиню у хлів. — Займи й нашу па нашу — пехай попасеть ся. н. пр. — Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в полон займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полон зайнято? н. п. — Треба залучити теля у хлів.

2. д. **Заганивать**.

Загнивать, ся, загнить, ся = загнивати, ся, загнити, ся, (про дерево) — трухля-віги, трухнути (почати).

Загниль = д. **Гниль**.

Загнойтъ, ся = д. **Заганивать, ся**.

Загнусить = загугнявити, загунявити.

Загнуть, ся = д. **Загибать**.

Загнѣта, загнѣтка = припічок (власне та частина, куди загібають жар). — Не то-пила й не варила — на припічку жар, жар. н. п.

Заговаривать, заговорить = 1. заводити, здімати, зімати річ, зачинати мову, замовляти, промовляти, забалакувати, розбалакувати, завести, зняти річ, за-балакати, замовити, промовити, заго-ворити, (про кількох) — загомоніти, (швидко) — зацокотіти, запорощати, (незрозумілою мовою) — загерготати, заджерготати, (тихо, крізь зуби або під ніс) — замішрити і т. д. д. **Говорить**. — Аж ось і він річ ізняв. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсіла вона до чоловіка, та й цу його забалакува-ти. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усіх забалакав.

2. замовляти, замовити. С. Аф. — Умів і триєцю одшептати і кров християнську за-мовляти. Кот.

Заговариваться, заговориться = 1. заба-лакувати ся, забазікувати ся, забала-кати ся, забазікати ся. С. Аф. — Заба-лакалась я з вами, а міні давно до дому час. — Забазікали си, та трохи не до сві-ту сиділи.

2. забрікувати ся, замелювати ся, зби-вати ся в мові, забрехати ся, замо-лоти ся. — Бреши та не забрікуй ся. н. пр. — Він вже замелюєть ся.

Заговляться = загівляти.

Заговоренный = замовлений (Д. **Загова-ривать** 2).

Заговорщикъ, ца = 1. змовник, ця, бун-тарець, ка, бунтовник, ця, баламу́та, ка. 2. шептун, шептуха, чарівник, ця, во-рощиб, ворощка.

Заговоръ = 1. змова, намова. С. З. Л. — Коли би хто змову учинив на здорове на-ше господарское. Ст. Л.

2. замовляння, замо́ва (С. Аф.), шеп-тання.

Заговѣнный = пущальний. — Пущальна неділя. С. З.

Заговѣньє = заговіни (С. Аф. Л.), за-пуск, запуст, пущання. С. З. Л. — На гроші нема пущання. н. пр. — На пущан-ня, як завязано. н. пр.

Заговѣться = заговіти. С. Аф.

Загоготать = зареготати; загукати; загелготати (д. Гоготать).

Заголіть, ся, заголять, ся = заголіти, ся, задубити, ся, заголювати, ся, задублювати, ся. С. Аф. — Коли москаль каже: сухо — задубись по уху. н. пр.

Заголовок = 1. д. **Заглавіє** (цілої книжки або й одділа, а в ділових (урядових) паперах — те місце на початковому листу, де визначаєть ся, відки і куди той папер одсилаєть ся).

2. **узголовія** (деревяне) на лавці або полиці в лавні.

Заголовок = д. **Головашкн**.

Загомозити, ся = завогтүзити ся і т. д. д. **Гомозить, ся**.

Загонищик = 1. загонщик.

2. (на полюванні) — **гучок** (певне від слова: **гүчити**, котре й тепер де-інде вживаєть ся = **гукати**). — Зараз приїхали, оточили ліс і послали гучків виганяти звіра. н. к

Загонъ = 1. **заганяння, займання**.

2. **гніт, үгніт, үтиск**. С. Ш. — **Жить вь загонѣ, вь загоняхъ** = в зневазі жити, поневіряти ся (С. З.).

3. **загін** (С. Аф.), **загорода** (С. Аф.), **обора** (С. З. Л.). — Сімсот воли в оборі. н. п.

4. **загін** (частина ниви, в різних місцях різної міри), **борозна** (на ниві). — Лисичина пивка була мість загонів заширока. Фр. (На Україні **гони** = міра довжини поля, найбільше 120 саж.)

Загонять = д. **Загнать і Заганивать**.

Загораживать, ся, загородить, ся = 1. **загороджувати, ся, обгороджувати, ся, городити, ся, загородити, ся, обгородити, ся** (тином) **тинити, ся, обтинити, ся**. С. Аф. Ш. — Загородив огорід. — Обгородив кругом двір. — Вozами загородили цілу вулицю, що не можна й проїхати. 2. **закривати, ся, затуляти, ся, заступати, заступити, закрити, ся, затуляти, ся**. — Здрастуйте! — Незастуйте! н. пр.

Загорать, загорѣть = **загоряти, засмалювати ся** (С. Аф.), **запикати ся** (на сонці), **загоріти, засмалити ся, запекти ся**. — Засмалила ся, аж чорна стала. — На сонці біде запеклось. К. ПІ.

Загораться, загорѣться = 1. **загоряти ся, займати ся, запалювати ся, загоріти ся, заняти ся, запалити ся**. С. Аф. Л. — Сажа в димарі занялась. — Прибігла, а вже хата згоріла, коморі заняли ся. п. о.

2. **починати ся, повставати, почати ся,**

повстати. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Загорбок = карк (власне частина спини між лопатками). — **Ударилъ вь загорбокъ** = вдарив межі плечі.

Загордиться = **загордіти, зашишатися, зашишити** (С. Аф.) і т. д. д. **Гордиться**.

Загоревать = **зажурити ся, засумувати, засмутити ся, загрузити, в тугу вдати ся**. — Ой сів, запив, зажурих ся, що без долі вродив ся. н. п. — Оттак бува засумую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти мене, мій пане, до дому, затужила дівчина замною. н. п.

Загорланить = **загукати і т. д. д. Горланить**.

Загорный = **загірний**.

Загорода = **загорода**. С. Аф.

Загородить, ся = д. **Загораживать, ся**.

Загородный = **загородній, підгородній, замійський** (С. З.). — 3. **дворъ** = **підворок**. — А підворок свій, Голчарівку, обнести велів валом. Кочубей. С. З.

Загородье = **передмістя, околиці міста, пригородні села**.

Загорокъ, загорье = **загірря**.

Загорѣлый = **засмалений**. (д. **Загорать**).

Загорѣть, ся = д. **Загорать, ся**.

Загоспѣдствовать = **запанувати**. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Загоститься = д. **Загашиваться**.

Заготавливать, заготовлять, заготовить, ся = **готувати, ся, заготовляти, ся** (С. Л.), **запасати, ся, зготувати, зготовити, наготовити, виготовити**.

Заготовка, заготовленіє = **готування, запасання**.

Заграбаздать = **загарбати, захопити**.

Заграбить, заграблывать = 1. **загромадити, загребтіи, загромажувати, загірбати**.

2. **заграбувати, пограбувати, загарбати, грабувати, гарбати**. — Загарбав кіз і жита вилз... бодай подавив ся. Гул. Ар. — А віп руку простягає, мов сьвіт увесь хоче загарбати. К. Ш.

Заградить, заграждать = **загородити, заваляти, заступити, загороджувати, завалявати, заступати**. — **Заградить уста кому** = **заціпити, заціткати**. — Та чо-го ти кричиш, бодай тобі заціпило. С. Аф.

Заграждєніє = **загороджування; загорода**.

Загракать = **загукати**, (про воронів) — **закрякати, загракати, загрузати** (С. Аф.)

Закряче ворон, степом летючи. н. п. — Закряче ворон, закрує, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д.

Заграницьний = загряннийший (укр.), закордонний (Гал).

Загребать, загresti, zagrěst = 1. загромажувати, загірбати, загортати, загромадити, загребті, загорнути. (Д. Гресті).

2. гартати, загартати. — (Д. під сл. Загартать).

Загрэзить = заройти ся, марити, ся, верзти, ся (почати). — Д. Бредить, грэзить, ся. — Заройло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загремѣть = загірміти, загірмотіти, загуркотіти, загрюкотіти (Д. Гремѣть). — Приїхала, загірмотіла, „кобиляча“, мов, голова Кот.

Загрести = д. Загребать.

Загрівокъ = карк, потилиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загрівок. С. Аф. — Ударить по загрівку = потиличника дати, по потилиці, по карку вдарити.

Загробный = тогосьвітній.

Загрозить = похваляти ся (почать) і т. д. д. Грозить.

Загромаживать, загромоздить = завалювати, затарасовувати, завалити, затарасувати. С. З.

Загрохотать = загуркотіти, загрюкотіти, загуркати. С. Аф.

Загрудить, загрудить = загрубіяти. **Загрудный** = загрудий, затверділий, зас(ш)карудий, закарудий.

Загрудный = 1. д. Загрудый.

2. залеклий. С. Аф. — Запекла душа С. З.

Загрудѣть, загруднѣть = загрубіти, загруднѣти, затвердіти, затверднѣти, зас(ш)карудѣти, зас(ш)каруднѣти (С. Аф.), закаруднѣти і д. **Закопѣть, Закопѣть.**

Загружать, загрузить, ся = 1. заважувати, заважати, ся, заважити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затоплювати, затопити, ся. С. Аф. — Затопить у річку.

3. д. Загромаживать.

Загрузить = д. Загоревать.

Загрызть, загрызть = загризати, загризти.

Загрязнить, ся = закаляти, ся (С. Аф. Л.), завалити, ся, забруднити, ся (С. З.),

замазати, ся (С. Л.), задринати, ся (С. З. Л.), затьонати, ся (С. Л.), забовтати, ся (С. Аф. Л.), забрьохати, ся (С. Аф.), захвойдати, ся, запаскудити, ся (С. Аф.), закалужити, ся (Чайч.), заляпати, ся (С. Аф.).

Загрязнить = забруднити, закаляти, замазати, ся і т. д.

Загубить = загубити, занепасти, згубити. — Не топись, козаче, марше душу згубиш. н. п. Д. ще під сл. Губить.

Загудить = загудіти, загустіти, забринькати, зацигикати (Д. Гудить).

Загудѣть = загудіти, загуготіти і т. д. д. Гудѣть. — Сажа загорілась, аж у комині загуготіло. С. Л.

Загуливаться, загулять = загулювати, загуляти, ся; гультювати, запивати; волочити, віяти, ся; розпунчати.

Загуль = гульня, няництво, запій, пиятика.

Загульный = гулящий, гульчійський.

Загумѣнь = пригуменок. (Д. Гумно).

Загустѣвать = д. Густѣть.

Загустѣть = загуснути, загустіти, загужавити.

Загусторить = забалакати, розмовляти (почать) і т. д. д. Густорить.

Задабривать, задобрить = задобряти, задобрювати (С. Л.), вдобряти, піддобрювати, ся, піддещувати, ся, підмощувати, ся, підлазити, підлизувати, ся (до кого), підмаслювати, хлібїти, могричити (кого), догожати (кому), задобрити, вдобрити, піддобрити, ся, підлестити, ся, підмостити, ся, підлизати, ся, підлизти, підмаслити, підхлібїти, підмогрічити. — Треба начальника вдобряти, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив станового, — от його діло і пішло на лад.

Задавать, ся задать, ся = 1. давати, завдавати, видавати (вперед); призначати, загадувати. — Чули та мовчали, бо й їм добре на чужині музи завдавали. К. П. — А музина грає, грає, жалю завдавав. К. П. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — **Задать жару, перцу** = намілити голову, нагріти чуба, чуприну, пінхви дати, дати перцю з маком, залити за шкіру сала. — Бо залили за шкіру сала, трохи не про-

пада. К. Ш. — **Задавати́ тонъ** = перед-
вести. С. Пар.

2. щастити, веєтись, поводитись, по-
щастити, повесті ся. — Вчора йому не
пощастило, не повелось.

Задавати́, задавливати = задавати́, за-
душити, задавлювати, задүшувати.

Задакати = затакати, підтакувати (почати).

Задалбливати, задолбити = задобувати,
завчати і т. д. д. Долбити (почати).

Задаривати, задарити = 1. підкупати,
могричити, підмогричувати, підкупити,
підмогричити.

2. дарувати, надарувати (багато).

Задаромъ = д. Даромъ.

Задатокъ = завдаток. С. Л.

Задаточный = завдатковий.

Задача = 1. завдача, загадка, задання
(Лев.), морька (трудна).

2. щастя, доля, удача (С. Л. Ш.). —
Ему нѣтъ задачи = нема йому щастя,
доби, удачі, не щастить, не ведеть
ся йому.

Задачливый, во = щасливий, во, удаш-
ний, но.

Задвигати, ся, задвинути, ся = засува-
ти, ся, засовувати, ся, засунути, ся.
— Засунь вікно. — Чомусь сей засув не
засовуєть ся.

Задвигати, ся = задвиготіти, здвигну-
ти, ся, рухати, ся (почати), порушити,
заворухити, ся, закинути. Д. Двигати,
ся. — Так увесь склеп і задвиготів, пішло
по льоху аж гуде. н. о. — Здвигнули ся
сіни, як бояре сіли, а ще більше здвигнуть
ся, як горілки напоють ся. н. п. — Завору-
шила ся пустиня. К. Ш.

Задвигивати, ся = д. Задвигати ся.

Задвйжка = засув, засувка. С. Аф. З. Л.
— А сіни у неї були на засуві. н. о. —
Хижку покинула на засувку. С. Л. — Хата
була засунена засувом. Фр.

Задвижной = засувний. — Засувний при-
скринок.

Задвинути, ся = д. Задвигати, ся.

Задвинутый = засунутий, засунений.

Задворка, задворокъ, задворье = задві-
рок, задвірря. — Еней в керю замотав
ся, на задвірку хронти уклав ся. Кот.

Задворянятся = заканіти. — Сидити мила,
запаніла — чортма дров ні поліна. н. п.

Задеселѣть = задебеліти; поглядішати.

Задѣргати = засмікати, засіпати і т. д. д.
Дѣргати (почати). — Засмікали, як циган
сонце. н. пр.

Задѣргивати, ся, задѣрнути, ся = 1. заві-
шувати, ся, запинати, ся, завішати,
запнути, ся. — Запни вікно від сонця. —
Задѣрнуло небо = нахмарилось, заво-
локло хмарами.

2. засмікувати, засіпувати, засмікати,
засіпати. — Не смикай так, так же можна
зовсім коня засмікати.

Задереженѣлый = задубілий, закау́блій.

Задереженѣть = задеревяніти, задубіти,
закау́біти. (С. З.). — Лежить мила, заду-
біла — чортма дров ні поліна.

Задержаніе = задержання, затримання.

— **Личное задержаніе** = арест, орен-
тування.

Задержати, задерживати, ся = задер-
жати, затримати, зупинити, запинити
(С. Аф.), спинити, припинити, збарити,
забарити, загаяти, задержувати, за-
тримувати, зупиняти, запиняти (С. Аф.),
спиняти, ся, гаяти, ся, барити, ся.
— Як свої губи не затримавш, то з чужих
почуеш. н. пр. — Коли б мій, вітре буй-
ний, на час твої крила, тоді б мене людська
воля нічим не спинила. Аф. — Час до до-
му, час — забарили нас. н. п. — А в не-
длю не тай мене, за ранішкя виражай ме-
не. н. п. — Запинити воду. С. Аф.

2. д. Арестовати.

3. загра́чувати, стра́чувати, витра́чу-
вати, зтра́тити, за́тратити, ві́тратити.
— Тих грошей, що ви дали, не стало на
все, я стратив ще з своїх три карбованця.

Задѣржка = задержання, затримання,
впин, упин (С. Ш.), припинка, загаянка,
загаянка. — Нема впину вдвоиному сипу.
н. п. — Ледача пікала скрізь припинки має.
н. пр. — Безь задержки = безупинно,
неви́нно, негайно.

Задѣрнути, ся = д. Задѣргивати, ся.

Задивити, ся = задивувати, зачудовати
ся. — Я дуже зачудовав ся, побачивши... Фр.

Задінка = задок. — Задок зайця.

Задирати, задрати, ся = 1. задирати,
здрати, драти, ся, задрати, ся, здер-
ти, ся.

2. зачіпати, займати, заченіти, заня-
ти, заводити, ся, завести, ся. — Не за-
чіпай мене, бо битиму. — Він раз у раз
заводить ся битись. — **Задирати горло** =
галасувати, вигукувати, репетувати,
гортати. — **Задирати носъ** = кірну
гнүти, пиндіючитись, високо нести ся.
— 3. за живое = до живого.

Зади́ра = приче́на, зади́бо́ра, зади́ра́ка (С. Аф.), заводи́ка, заде́рйха. (С. З.).

Зади́рка = за́чіпка (С. Аф.), на́пасть, при́чіпка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завести́сь.

Зади́рчивий = свари́ливий, зади́ракува́тий, зади́брливий, зади́рливий. — Такий зади́ракува́тий: як наски́пав ся на мене, так і лізе.

Зади́рщикъ = д. Зади́ра.

Задича́ть = здіча́вити. — Садок здічави́в.

Задича́ти = різни́ти (поча́ть, в спі́вах або в грі).

Задича́тися = д. Дича́тися (поча́ть).

Заді́яти, ся = забари́ти, ся, зага́яти, ся, заба́вити, ся. (Д. Длі́тися).

Заді́сва́ть = зади́юва́ти.

Заді́мкь = задо́к. С. Аф.

Заді́шца = за́д, гу́зно (С. Аф. З.), сра́ка (С. З.), ку́пра, ге́на, па́ліста́ра (С. З.), ду́па, (полови́шка) — пі́вду́нка. — В голо́ву ці́люють, а в за́д б'ють. н. пр. — При́йшло́сь у́злом до гу́зна. н. пр. — Чи хо́чеш, щоб я то́бі дав по ка́піста́рі. Кот. — До су́хої сраки не вче́плять ся раки. н. пр.

Заді́ний = за́дній. — **Заді́ним умо́мь крѣ́покъ** = му́дрий по шко́ді. — Му́дрий лях по шко́ді: як ко́лі покра́ли, то він то́ді ста́но зами́кає. н. пр.

Задобри́вати, задо́брити = д. Зада́брива́ть.

Задолби́ть = д. До́лби́ть (поча́ти).

Задолжа́ть = задово́жити ся, вдо́вжити ся, зави́новати́ти (Чайч.), заборгува́ти, на́позича́ти ся, на́бір понаба́рати. — І бачи́мо, що те́ть чорта́ці задово́жи́лись, по горло у грі́хах пекельни́х утопи́лись. К. Д. Ж.

Задори́на = дроска́, треска́. — **Нѣтъ ни сучка́, ни задо́ринки** = чи́сто, го́лки не підто́чиш, не́ма до чо́го приче́нитися.

Задори́ть = дражні́ти, дра́тува́ти, зачі́пати, розпа́ляти.

Задори́тися = розпа́ляти ся.

Задори́ливий, задо́рний = гаря́чий, па́лкий, за́взя́тий (С. Аф.), зади́ливий, заго́ни́стий, зади́ракува́тий, заводи́стий. (Ніс.).

Задорожи́тися = задо́рожіти ся, запра́вити, за́гну́ти вели́ку ці́ну. — Ого, за́правив, як за ба́тька. н. пр.

Задо́рь = за́нал, за́взя́ття, зади́лость. — Вдови́н сину, є́ ще в тебе бра́ття, а в бра́тів твої́х коза́ків бага́цько за́взя́ття. С. Аф.

Задо́хлый = здо́хлий.

Задо́хнутися = зади́хну́ти ся, (про рибу) — при́тхну́ти ся.

Зади́рива́ть = зачі́пати, дражні́ти, дро́чити, дра́тува́ти (поча́ть).

Зади́ра́ть = д. Зади́ра́ти і Дра́ти (поча́ть).

Задребезжа́ть = забря́зчати, забря́зко́ти́ти, заде́ренча́ти і т. д. д. Дребе́зжа́ть.

Задрема́ти = задрі́мати, за́куна́ти, здрі́мати ся.

Задрожа́ть = задрі́жати, затре́мті́ти, ва́труси́ти ся. — Як сльо́за у тебе в о́чах часо́м затре́мтить. Чайч. — Зустрі́ли ся о́чі — Мико́ла увсе́ затре́мтів. Пі́лка.

Задру́жити = д. Задо́брити.

Задри́хну́ть = Дри́хну́ти (поча́ть).

Задри́ба́ть = заде́ренча́ти, зади́вжа́ти.

Задри́га́ти = задрі́гати. — Но́гами за́дри́гав.

Зади́ряхлі́ть, зади́ряхну́ть = віста́рити ся, поста́рити ся.

Задува́ти, заду́ть = 1. за́вiváти, задува́ти, по́вiváти, за́вiváти, заду́ти і д. Ду́ти (поча́ть). — Ге́й та ві́тер за́виває, та ло́зи росхи́ляє. н. п.

2. зади́мати, зади́мухува́ти, туши́ти (дму́хаючи), заду́ти, зади́муха́ти, за́туши́ти. — Зади́мухи сві́чку, чо́го вона ду́рно го́рить. — **Задува́ти во всѣ́ лопа́тки** = на всі за́ставки бі́гти.

Задуди́ть = загра́ти на ду́ду, на со́пілку. — Загра́й ми́ні, ду́дари́ку, на ду́ду — нехай же я сво́є горе забу́ду. н. п.

Задума́ти, заду́мыва́ти, ся = заду́мати, ся, загада́ти, ся, зами́слити, ся, зами́рити ся, заду́мувати, ся, за́гадува́ти, ся, зами́шля́ти, ся, зами́ря́ти ся. — Ме́ту си́ни, та й зага́дала ся, ви́йшла ма́ти во́ди бра́ти, та й до́гадала ся. н. п. — Зага́дають ся орли́ки хи́жі та усе по сво́їх бра́тах, по това́ришах коза́ках. н. д.

Задумчи́вость = думли́вість, заду́ма. (С. Пар.). — Він все ще сиді́в в гли́бокій за́думі. Бар. — **Онѣ́ впа́ль въ заду́мчи́вость** = обня́й його́ ду́мки та га́дки. М. В.

Задумчи́вий = заду́маний, зами́слений, думли́вий; сму́тний, за́смуче́ний. — Я́кийсь він став зами́слений, як поча́в оце ді́ло. — Ді́вчино моє́, за́руче́ная, чо́го ти хо́диш за́смуче́ная? н. п.

Задура́читися, заду́рити = д. Дура́читися (поча́ть).

Заду́ритися = розду́рити ся, розжи́рува́ти ся, пу́стува́ти (ду́же).

Заду́ть = д. Задува́ти.

Заду́ша́ть, ся, заду́шити, ся = ду́шити, ся, заду́шувати, ся, за́да́влюва́ти, за́да́вити, ся, (ди́тину у ві́сні) — при́спа́ти. — Як би була́ зна́ла — у ко́лиси́ 6

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дитину? К. Ш.

Задушевний = щирий, сердечний. — Мій друже, щирй. — Сердешний приятелю! Кот.

Задушення = задущення, удущення.

Задхлесть = затхлість, тухлість (С. Ш.), прітхлість, прітхля. — Одгапаеть ся прітхлю. Ніс.

Задхлий = затхлий (С. Аф.), тухлий (С. Ш.)

Задхнутъся = затхнути ся (С. Аф.), прітхнути ся.

Задъ = зад, задок, потилиця. — **Задомъ** = задом, потилицею, навзник. — **Війти задомъ** = візадкувати. —

Ломать бѣтсе задомъ = кінъ брикається, вихає, хвидає. (С. Ш.).

Задъ = 1. (у чобіт) — закаблѣти. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й перодам. п. п.

2. задок (екипажа).

3. задвірок, задвірря.

4. край села.

5. минуле, що було. — **Твердѣть задъ**

= твердіти початки (що давніше учено).

Задымѣти, ся = закоптити, ся, закурити, ся.

Задыхаться = задихати ся.

Задыхать = задихати.

Задыха = задѣха, ядѣха, дѣхавица.

Задѣвать, задѣтъ = чіпляти, чіпати (С. З. Л.), зачіпати, зачепати, чіпляти ся, зачепити. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣвай меня** = не чіплай ся до мене, не рѣш, не займай мене.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закрити, заложити, забити, (камнем) — замурувати, (що небудь в мур) — вмурувати; закривати, закладати, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. п. п. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щілини глинкою або замазкою) — зашпаглювати, зашпаглювувати, ся.

2. заробити, заробляти, ся, (з горем) — загорювати. — Що в день загорюєш, те в ніч прогаїнуєш. н. п. — Що люде не роблять, та в жунаха ходять, а я заробляю, та й святи не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладання, замурування, забивання.

2. д. Ветѣвка.

Задѣлъ = заробіток, зарібок (від штук).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьований. — **Задѣльная плата** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = панщина.

Задѣтъ = д. **Задѣвать**.

Заезозить = д. **Егозить** (почать).

Заедино = за одно, за гурт, гуртом, спільне, вкуші, разом. — А братія спільне кожного року мають з межі себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заѣжиться = д. **Еѣжиться** (почать).

Заѣмный = 1. позичковий, позичальний. — Позичкова каса.

2. позичений. — Їмо не свій хлѣб, позичений.

Заѣмщикъ = позичальчий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заѣмъ = 1. позичання, 2. позика, позичка.

С. Л. — Була правда та позичка з'їла. п. пр. — Позичка босоніг ходити. н. пр. —

Жінки в приданки не пускай, коня в позичку не давай. н. пр. —

Взять, дати въ заѣмъ = позичити, взяти, дати в позичку. —

Взятый въ заѣмъ = позичений.

— Позиченим волом не паробиш ся. н. пр.

Заерошиться = д. **Ерошиться, ся** (почать).

Заершиться = д. **Ершиться** (почать).

Заехидничать = д. **Ехидничать** (почать).

Зажалить = вжалити.

Зажаривать, жарить, ся = запікати, запекти і д. **Жарить** (почать).

Зажать, зажимать = 1. затуліти, стуліти, затуляти, стуляти, заткнути, затикати, стиснути, стискати. — **Зажать кому ротъ** = заціпити, заціп'ятати. — Стуляв руку. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовити — заціп'явав

2. д. **Жать** (почать)

Зажелклый = пожовклый. — Минає літо, шелестѣть пожовкле листи. К. Ш.

Зажелкнуть = пожовкнути.

Зажелтѣть = пожовтіти.

Зажелтѣть, ся = зажовтіти.

Зажелтѣлый = д. **Зажелклый**.

Зажеманиться = д. **Жеманиться** (почать).

Зажечь, ся, зажигать, ся = запалити (С. Л.), засьвітити, запалювати, ся (С. Аф.), засьвітчувати, ся; підпалити, розпалити, підпалювати, розпалювати, ся. — На престолі положила, усі свѣчі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, свѣт правди засьвітить. К. Ш. — Засьвітнула вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

Запалили у сусіда сусіди злі нову хату.
К. Ш.

Зажива́ти, зажи́ть = 1. **зажива́ти, оджи-
ва́ти, одбува́ти, одробля́ти, зажи́ти, од-
жи́ти, одбу́ти, одробі́ти.** — Дав вперед
сто карбованців за квартиру, та вже не ба-
гато зосталось одживати. — Дайте разом
десять карбованців — я вже вам відроблю.
2. **зажива́ти, заго́ювати ся, зати́гува-
ти, зати́гати, (про рани) — зажи́ти, за-
го́їти ся, зати́гти.** — Рана загоїть ся, а
зле слово ніколи. п. пр. — **До свя́тби за-
живе́ть,** н. пр. = заго́їть ся, поки ве-
сільля ско́їть ся. п. пр.

Заживи́ть, заживля́ть, ся = го́їти, заго-
їти, заго́ювати, ся (С. Аф.), залі-
чити, залі́чувати, ся. — **Зажівле-
ний** = загóбний, залі́чений. — **Зажив-
ляю́чий** = го́ючий. — Го́юча масть. С. Л.
Заживле́ніє = заго́ювання, го́їння (С. Л.).
Заживо = за житт́я, за животá. — Він
ще за життя розділив дітей.
Зажі́га = заводчик, приві́дця, приві́д-
чик. — Він в сьому ділі приві́дця.

Зажига́ле = запáлювання, засвѣчу-
вання.

Зажига́тель, ни́ца = палі́й (С. Л. З.), під-
пáляч, ка.

Зажига́тельный = запáлюючий, запал-
ний. — **Зажига́тельныя спі́чки** = сїр-
никі, сїринчикі.

Зажига́тельство = підпáл. С. Л. — Підпа-
лу жде, як той мстник, часу дожидас. К. Ш.
Зажига́ть, ся = д. **Заже́чь.**

Зажі́ливать, зажі́лить = замотáти, за-
шати́рити (на пр. позичити що і не віддати).

Зажі́лой = зажі́тий, зарóблений, од-
рóблений.

Зажима́ть = д. **Зажáть.**

Зажина́ти, зажа́ть = зажинáти, зажа́ти
(почина́ти жати і заробити жнивом). — За-
жинати найкраще в п'ятницю або ві вто-
рок. З. Крим.

Зажинь = 1. **зажін, зажі́нки** (початок
жнив).

2. **ужі́нок, вжі́нок.** С. З.

Зажи́рлый = гладкі́й, опа́сний, гла-
ду́н, пухті́й.

Зажи́реть = погла́дшати, потовсте́ти,
розгла́дшати, розтовсте́ти.

Зажито́е, зажі́токъ = зарóблені, зажі́ті
гроші. — У мене вже зажитих грошей
рублѣн десять.

Зажиточность = замо́жність, достáтки.
С. Л.

Зажі́точный, но = замо́жний (С. Аф. З.
Л.), багате́нкий, достáтний, засóбний
(С. Л.), з достáтком. С. Л. — Батько мій
був доволі замо́жний селянин. Фр. — Та
вже тебе гарне личко і чорні́ брови коза-
кови замо́жному впали до любови. Пч.

Зажитой = д. **Зажі́лой.**

Зажить = д. **Зажива́ть.**

Зажму́ривать, ся, зажму́рить, ся = за-
жму́рювати, замру́жувати, заплі́щувати
(С. Аф.), зажму́рити, замру́жити, за-
плі́щити, ся. — Хоч я очі і замружу,
смуток пробуджає. н. п.

Зажо́га = 1. запáл, óхват, підпáл (запа-
лення у копі).

2. д. **Зажі́га.**

Зажо́ра, зажо́рина = підта́лина (вода під
снігом в рівчаках), баю́ра. С. Ш. — Там
такі баюри, що й ви́хати трудно. С. Ш.

Зажужжа́ть = загуді́ти, задви́жчати, за-
бри́нѣти. — Чую, якась комахка заджи-
чала. — Забри́нѣли великі польові мухи. Фр.

Зажу́рить = намі́ляти кому́ голо́ву, чу́-
ба, чу́прину, пократи́ти. (Д. Жу́рить).

Зажу́рчати = задзю́рчати, задзю́ркотіти,
забу́рчати, забри́нѣти. (Д. Жу́рчати).

Зажу́хнуть = побля́кнути, збля́кнути (С.
З.), поте́мніти, поли́няти, поме́рхнути
(С. Л.). — Про олі́вні фарби або поме́р-
вані́ речі.

Зазва́нчивать, зазвоні́ть = д. **Ззвоні́ть** (по-
чать).

Зазва́ть, зазыва́ть = закли́кати, покли́-
кати, укли́кати, вкли́кати, запросі́ти,
зазва́ти, закли́кати, клі́кати, у(в)кли́-
кати, запро́шувати, зазива́ти. — Буду
тебе на хлі́б на сіль закли́кати і за здо-
рови питати. н. д. — Зиму провожати, ве-
слу закли́кати. п. п. — Запроше́ні були на
обі́д. С. З. — Покли́ його у хату. — За-
кли́кав гостей, та й ну частувати.

Зазвенѣ́ть = д. **Ззвенѣ́ть** (почать).

Зазвоні́ть = д. **Ззвоні́ть** (почать).

Зазво́нный коло́коль = найменший дзві́н,
в котрий починають дзвонити.

Зазво́нчикъ = дзвона́рь, палама́рь.

Зазвуча́ть = загуча́ти (С. Л.), задзизча́-
ти, забря́зкати, загусті́ти.

Заздра́вный = заздорові́ний. — Служать
службо́нцку все соборну́ю, заздоровну́ю. п. п.

Зазелспі́ть, ся = позелени́ти, ся, зазе-
лені́ти, ся. (С. Аф.). — Весна не при́йде
садо́чок твій позелена́ть. К. Ш.

Зазелене́ть, ся = зазелени́ти. — На полі́,
в лузі́ скрі́зь зазелене́ло.

Зазимова́ть = зазі́мувати. С. Аф.

Зазим'є = заморозки.

Зази́рати, зазр'ї́вати, зазр'ї́ти = до́ріка-ти, докоря́ти, га́нити, гуди́ти.

Зазнава́тися, зазна́тися = горди́ти, пи-шати́ся, зазнава́ти ся, загорди́ти, за-пишати́ся, зазна́ти ся.

Зазна́ємо = д. Заві́домо.

Зазно́ба = 1. за́морозь (одморожене місце на тілі) С. Пар.

2. коха́ння, любо́ші, любо́в. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви мні паробили? н. п.

3. частіше здр. — **зазно́бушка** = коха́нка, коха́ночка, ми́ла, любо́ка, сухо́тенька. — Запрягайте коня в санки, поїду я до коханки. н. п. — Стук, гряк в віконечко, виїди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Дівчинонько, сухотенько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазно́біть, зазно́блять = 1. заморо́зити, поморо́зити, заморо́жувати.

2. прича́рувати, прикоха́ти, прича́рбувати. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Зазо́літь = д. Зо́літь (поча́ти).

Зазо́рний = гане́бний, соромі́тний, соромі́цький (С. З.), соромі́ський, сти́дкий. (С. З.). — Не сльшайте соромі́ської, засьпівайте старо́світської. н. пр. — **Зазо́рний дїти** = д. Дїти незако́нноро́жені.

Зазо́рь = 1. со́ром, соромо́та. — Тапцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр.

2. д. Зазр'ї́не.

Зазр'ї́вати = д. Зази́рати.

Зазр'ї́не = до́кір, дога́на (С. З.), зазо́р. (Фр. Лис.). — Безь зазр'ї́ня = без зазо́ру. — Він сумлі́ня, честь і віру без зазо́ру продає. Фр. Лис.

Зазр'ї́ти = д. Зази́рати.

Зазубри́вати, зазубри́ти, ся = више́рблювати, щерби́ти, ся, пощери́ти, ся, ви-а́блювати, ви́зубити, ся, ви́скєплювати, ви́скєпити. Гей коняку Турки вкрали, Ляхи шаблю пощери́ли. В. Ц.

Зазу́бри́на = щери́на, щери́ба (С. З.); зу-бе́ць, за́зубень.

Зазу́бри́тий = щери́тий, зу́бятий. — Щери́батого горшка не напови́ш. н. пр.

Зазу́бри́ть, ся = д. Зазу́бри́вати.

Зазу́дїть = засве́рбіти. С. Аф.

Зазу́вати = д. Заза́вати.

Зазу́вати, зазу́в = закли́кання, за-про́сини.

Зазу́чати = задзича́ти, загу́чати.

Зазу́вати = д. Зї́вати (поча́ти).

Зазу́ватися, зазу́вуватися = зади́вити ся, зага́вити ся, розга́вити ся, зади-вля́ти ся, зага́влювати ся, га́ви лови́ти. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломин си. н. п. — Загавив ся, та й оцінив ся до дому.

Зазу́бїти, зазу́бнїти = замерза́ти, при-мерза́ти, замерзну́ти, примерзну́ти.

Зазу́блина = приме́рзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазу́бний = замерза́лий, приме́рзлий.

Заигра́ти, ся = загра́ти, ся.

Заигрива́не = заграва́ння, жартува́ння.

Заигрива́ти = 1. заграва́ти; переграва́ти. — Заграв на скрипці. — Він перегравав мене.

2. жартува́ти, пустува́ти. — Він і давай з нею жаргувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жаргувати. н. п.

Заигрива́тися = заграва́ти ся. — Діти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до світу.

Заика = за́йка (С. Аф.), недорі́ка (С. З.). — Бог дав чоловіка: і сопливий і за́йка. н. п. — Були ораторами — недорі́ки. Кот.

Заика́ть = за́йкати.

Заика́тися, заикну́тися = за́йкувати ся, за́йкати ся (С. Аф.), за́пинати ся, за́йк-ну́ти ся, за́пну́ти ся. — Не да́й н за-икну́тися = не да́й і ро́та роззя́вити. — **И не заикну́лся** = а ні сло́ва, а ні па́ри з уст.

За́йкливий, за́йковатий = недорі́кий, за-йкува́тий. (С. Аф.) — І малий й невеликий, шепеля́в й недорі́кий. н. п. (Д. За́йка).

За́йма = 1. за́йма, за́йма́нка.

2. за́ймище. С. З.

За́ймний = д. За́ймний.

За́ймодавець, ви́ца, за́ймода́тель, ни́ца = позича́льник, ця. С. Ж.

За́ймода́тельство = позича́ння, позі́ка, по́зичка (кому).

За́ймообра́зний, но = позичко́вий, позі́чений, в позі́ку, в по́зичку.

За́ймствова́не = позича́ння.

За́ймствова́ти = 1. позича́ти (у кого).

2. пере́йма́ти (що у кого).

За́ймщик = д. За́ймщик.

За́ймдиві́ти = за́пну́ти ся (инесм).

За́йма = за́йчик.

Заинтересоватъ, ся = зацікавити, ся. —

Заинтересованный = зацікавлений; майючий інтерес. — Зацікавлений я почав дивитъ ся. Фр.

Зайскиваніе = запобігання ласки, підлєсливості, підлєшування, (до жінки) — залицяння.

Зайскивать, заискать = запобігати, запобігти ласки, підлєшувати ся, підсипати ся (С. З.), підстилати ся (С. З.), підлабузнювати ся, примазувати ся, підмощувати ся, прилащувати ся, шилити ся, (до жінки) — залицятися, підлєстити ся (С. З.), підсипати ся, підлабузнити ся, примазати ся, підмостити ся, прилащити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підстилались козаки і міщане. Макаровський. — Ой до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Підлабузниць до горлиці горобець. Б. Г. — Залицяв ся козак та до дівчини. н. п.

Зайскриться = заискрити ся.

Зайти, заходитъ = зайти, заходити. — По дорозі зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайти, сісти, лягти, закотитись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — Зайти къ кому лібо = завітати. С. З.

Зайчєнокъ = зайченя.

Зайчина, зячина = зячина (м'ясо і шкура зайця).

Закабалить, закабалить = закріпощати, закріпостити (з рос.), віддавати, віддати, повернути в неволю. — І на нам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закаблѹче = закаблѹк. — Закаблѹкам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

Закаверзить = заковерзувати, закрутити.

Закадычный = д. Задумешный.

Заказать, заказывать = 1. заказати, загадати, замовити, домовити, заказувати, загадувати, за(до)мовляти. — Загадав пару коней їдати. С. З. — Заказав дві пари чобіт.

2. заборонити, заказати, забороняти, заказувати. С. З. Аф. Л. — Мати не пустила, гулять заказала. н. п. — Сидіти аристантам при вікні заборонено. Фр.

Заказъ = 1. заборона (С. Аф.).

2. заказ (на яку роботу).

Заказывать = д. Заказать.

Закалять, закалять = зарікати ся, заріктися. — Зарікала ся свиня г...а не їсти, біжить — купка лежить, вона минає,

біжить — друга лежить, вона й ту минає, біжить — третя лежить, вона не зтершила, та й зїла, та ще схаменулась, до першої і другої вернулась, та й ті поїла. н. пр.

Закалатъ, ся, заклать, ся = заколювати, заколотися.

Закаливаніе = гартування. С. Л.

Закаливать, закалывать, ся = 1. (про залізо) — гартувати, ся (С. Аф. Л.), загартовувати, загартувати, ся. (С. З.). — Ой у тій же у кузніці ковалі кували, білеє залізо гартували. н. п. — Вони в мукках гартували, жартом серце гартували. К. Д. — Окуй свою святую силу, довготерпінням окуй, в слезах кривавих загартуй. К. Ш.

2. (про хлїб) — не допикати, не допекти, ся.

Закалина = закал, частіше здр. закалець. С. З. — Закалець на палець. С. З. —

Хлѣбъ съ закалиною = глевкий хлїб, глевтѹк, глевтѹк. С. Аф.

Закалестый = (про хлїб) — глевкий. Д. Закалина.

Закалка = гартування; гарт, загарт (С. Л.), посудина для гартування — гартіця, хто гартує — гартівничий.

Закалъ = Закалина і Закалка.

Закалывать, заколѹтъ, ся = д. Закалать, ся.

Закалякать, ся = забалакати, ся, забавікати, ся. — Забалакали ся, та й не чули ся, як і вечір настав.

Закалять, ся = д. Закалывать, ся. — В болях серця гартують ся лицарські, в болах росте і кріпне дух козацький. К. В.

Закаменѣлость = скамянїлість.

Закаменѣлый = 1. скамянїлий.

2. запеклий. — В його душа запекла. С. З.

Закаменѣть = скамянїти.

Закапчивать, закопчить, ся = кінчати, ся, закінчувати (С. Аф.), закінчати, покінчати, скінчати, ся. — А ну, хлопці, пора кінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Закапывать, закапывать, ся = закріпати (С. З.), закріпати, ся, забризкати, ся, закріпувати, ся і т. д. — Треба безрівкою закріпати у виразку. Чайч.

Закапчивать, закоптитъ, ся = закріпувати, задимляти, закурювати, закоптити, ся, задимити, ся, закурити ся.

Закапризничать = завередувати, закомезити ся (С. З.), вгїдзати ся. — Гляди ж, Наталко, не згїдзай ся, як старости прийдуть. Кот.

Закашувати = д. **Закапати**.

Закашувати, законати, ся = закопувати, заривати; завалювати, засипати, закопати, зарити, ся, завалити, засипати.

Закаркати = закрікати, закрікати, закрікати. — Закряче ворон, по степу летючи. п. п. — Закрюкали чорні кряки. К. III.

Закармливати, закармити = загодовувати, загодувати (С. Аф.), обгодовувати, обгодувати. — Вже третій день загодовують кабана на сало. — Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хлібити, моґріччати, захлібити, підмоґріччати. — Віш раз у раз до себе старшину то на обід закликає, то на снідання, та так і захлібив його.

Закартавити = загаркати, загаркавити.

Закатати, закатувати, ся = 1. укотити, укочувати ся (рівняти котком землю).

2. закотити, укотити, заточити, уточити, закочувати (С. Аф.), укочувати (С. III.), заточувати, у(в)точувати, ся. — Вточили кадіб до льоху. С. III. — Закоти колоду під повітку.

3. вкачати, закачати, вкачувати, закачувати, ся (що небудь в тісто, каваючи).

4. вибити, одлунити, відшмагати, вишпарити, відчухрати (тяжко, жорстоко). — **Закатати розгами** = відчухрати різками. — **Закатали до смерті** = закатували, забили до смерті.

Закатити, закативати, ся = 1. закотити, у(в)котити, закочувати, у(в)кочувати, ся. — Закотив камінь у двір. — Клубок закотив ся під скриню.

2. заїхати. — По дорозі він заїхав до мене.

Закат = 1. захід. — Свінце на закаті = сонце на заході.

2. гуляка, гульгій, гульвіса.

Закатуватися = д. **Закатати**, (про сонце, місяць) — заходити, лягати, сидати. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. III. — Вже сонечко сіло.

Закачати, закачивати, ся = заколихати (С. Аф.), заколисати; загойдати (С. Аф.), заколихувати, заколисувати, загойдувати, ся. — Заколиши дитину. — Загойдалась, аж голова болить.

Закачивати, ся = д. **Закатити** 1 і **Закачати, ся**.

Закашувати, закосити, ся = закосувати, закосювати, закосити, ся. С. Аф.

Закашляти, ся = закашляти, ся, забухкати, закахкати.

Закаятися = д. **Закаиватися**.

Заквакати = заквакати, закумкати (про жабу), закрікати, закрекотати, закахкати (про качок).

Закваса = рісчина, (з пива або хмелю) — дріжджі, (з тіста, запарена окропом) — опара, (для квасу) — квасило, розквас. С. Жел. — Їсть на рісчину, стане й на заміс. п. пр. — Росте, як на дріжджах. п. пр.

Заквасити, заквашувати = заквасити, заквашувати (С. Аф.), про тісто — рісчинити, вчинити, рісчиняти, вчиняти.

Закваска = д. **Закваса**.

Закіркати = закіркати, закірчати (про крик зайців, валяюнів і курей, коли у їх шиють).

Закивати = закивати.

Закидати, закидувати = Забрассувати.

Закидної = закидний. — **Закидные рукава** = вильоті. С. З.

Закипати, закипѣти = закипати, закипѣти, заклекотіти.

Закисати, закіснуть = закисати, скисати, квасити, закіснути, скиснути.

Закись = закіс.

Закинутися = записати ся, зачванити ся.

Закишѣти = закишити, закомашити ся.

Закладка = 1. закладнина. С. Жел. — Пехай піде, покличе людей на закладини хати. п. к.

2. закладка, замурування.

3. запрягання.

4. заставка, закладка (в книжці). С. З. Л. Жел.

Закладная = заставний лист (С. Нар.), застави́а, закладна́.

Закладовати, ся = бітись об заклад, удрити в заклад, закладати ся (С. Аф.). — Один усе закладав си, та без штанів і зостав ся. п. пр. — Заспорили, та й ударили в заклад на сто цілкових. п. к.

Закладодержатель = заставник. С. Жел.

Закладчик = 1. заставник. С. Жел.

2. той, хто закладаєт ся.

Заклад = застава (С. Аф.), заставщина (К. З. о Ю. Р.), заклад.

Закладувати, закласть, заложити, ся = 1. закладати, закласти, заложити (С. Аф.), загорюжувати, загородити, (камнем, цеглою) — замурувати, замурувати. С. Аф. — Загородив провулочок. — Замуrowав вікно.

2. запрягати, запрягти. — Скажи, щоб запрягали коні.

3. заставляти, застановляти, застави-

ти, застанови́ти, ся. — Як заставлю я свитину, а сам вишу четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. п. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна маєтностей церковних ані заставляти, ані продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засува́ти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись запроторив.

Закля́ніе = закліювання.

Заклева́ть, заклёвывать = задзьобати, задзьобувати, заклова́ти, заклёвывать (С. Аф.), заклёкати, заклёкувати.

Закле́гати́ = заклекотати, забуркотати. — Вилітали орли з за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

Заклѣвати, заклѣть, ся = заклёувати, заклѣти, ся, (карюком) — закаріючувати, закаріючити, ся.

Заклѣйка = 1. заклёування.

2. заклѣне місце.

Заклѣйми́ть = 1. заклѣйніти, поклѣйніти, потаврува́ти, позначи́ти.

2. заплѣмити.

Заклѣна = заклепка, ню́та.

Заклепа́ть, заклѣывать = заклепа́ти, занютовати (С. Жел.), взяти́ у ню́ти, заклѣпувати, занютовувати (про кайдани) — закува́ти, забіти, зако́увати, забива́ти.

Заклѣйка = 1. д. Заклѣна.

2. заклѣпування.

Заклѣнь = д. Заклѣна.

Заклика́ть, заклікати́, заклікива́ть = д. Зазыва́ть, зазвѣть.

Заклипа́ніе = закляття, заклін. С. Аф.

Заклипа́ть, заклѣсть = заклінати, заповіда́ти, заклѣсти, заповісти (з клятьбою). — Вмираючи, він заповідавав дітям, щоб...

Заклипа́тися = заклінати ся, клясти́ ся, заріка́ти ся.

Закли́пывать, закліни́ть, ся = заплішувати, запліши́ти, ся (С. Аф. З.), заклінцюва́ти, заклінува́ти, заклінува́ти, ся. — Треба заплішити топориче, бо спадає сокира. — Запліши піжку в ослові. Чайч.

Закли́пка = заплішування, клінцюва́ння.

Заклокотати́ = заклекотіти, забулькотіти. — Маленька річечка, що так тихенько шпала, заклекотіла, заревла. Гр.

Заклохтати́ = заक्котати.

Заклуби́ть, ся = заклуботати, ся.

Заключа́ть, ся, заклочі́ть, ся = 1. замика́ти, запира́ти, замкну́ти, запѣрти, ся. — **Заключи́ть вѣ тю́рму** = посади́ти в тю́рму. — 3. **вѣ око́вы** = забіти, закува́ти в кайдани.

2. постано́вляти, постано́вити. — **Заключа́ти до́говѣръ** = умовля́ти ся, домо́вляти́ ся, постано́вляти умо́ву. —

3. **ми́ръ** = зами́рати, замири́ти. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учивав, що з Ляхами в Білій Церкві замири́в? н. д.

3. **ма́ти в собі́, місти́ти в собі́**. — Збірник Номиса містить в собі́ більше 14000 приказок.

4. **кінча́ти, закінча́ти, закінчи́ти**.

5. **виводи́ти, вивести́**. — З сього можна вивести, що...

Заключе́ніе = 1. замика́ння, оренштува́ння, (стар.) — вязѣння, (про саме місце) — пево́ля, тю́рма. — 12 недѣль у вязѣнню сидіти маєть. Ст. Л.

2. **кіне́ць, приконче́ння, приконѣччя**.

— **Вѣ за́клуче́ніе** = на послі́док, на прикі́нці, на приконѣ́ччі, на кіне́ць, врѣ́тті. — Вже на приконченні сказав віл...

— Врѣ́тті він додав... — **Заключе́ніе братѣства** = братанія. — 3. **ми́ра** = замире́ння. С. Аф.

Заключе́нникъ, ца = 1. невѣ́льник, ця, рѣшта́нт, ка, (стар.) — вѣзѣнь, (в кайданах) — кайда́ник.

2. пу́стѣльник, скі́тник, самот́ник, ця.

Заключи́тельный = конѣшний, оста́нній.

Заключи́ть = д. Заключа́ть.

Закля́сть = д. Закли́нати.

Закля́тый = заклѣ́тий; залѣ́клій. — Огонь запеклих не бере. К. Ш.

Закобѣ́нить, ся = закорчи́ти, ся, закри́вити, ся, залама́ти, ся.

Зако́вати, зако́вывать = закува́ти, заку́ти, забіти (на пр. в кайдани), зако́увати, забива́ти. — **Зако́ваний** = зако́ваний, заку́тий.

Зако́жпый = підшкúрний, зашкúрний.

Зако́кѣтничать = мані́рити ся, хізува́ти ся (поча́ть).

Зако́кова́ть = закува́ти. — Закувала та сива зозуля. н. п.

Зако́кота́ть = засокотати. — Курка засокотала.

Зако́лачива́ть, зако́лоті́ть = забива́ти, забі́ти.

Зако́лашуватися, зако́ситися = коло́сити ся, викида́ти ко́лос, зако́сити ся.

Зако́лдрвати, зако́лдровувати = зачарува́ти, замо́вити, зашепта́ти, зачаро́увати; і т. д. — **Зако́лдрований** = зачарований, замо́влений.

Зако́лебати, ся = зако́лихати, ся, захи́тати, ся, завага́ти ся. — Зако́лихалось синє море. — Захитав ся човен. — Я з роду ще нікого не лякав ся, а тут чогось мій дух зако́лихав ся. К. Б. — Глянула сумним поглядом, піби завагала ся на хвилю. Бар.

Зако́лосити = зако́лувати, ко́лувати (поча́ти): — Хто ко́лує, той дома не почує. н. пр.

Зако́лобродити = зако́лобродити, витво́ряти, брѝти (С. III.), ко́їти, верза́ти (поча́ти). — О, вже почав бо́зпа що витворяти.

Зако́лоті = зако́лоти, ско́лоти, зашпи́гати, заштрика́ти. — Запудило коло серця, зако́лоло в боці. К. III. — Тупу-тупу погами, ско́лю тебе рогами. н. к.

Зако́лченожити, зако́лчити = зашкандиба́ти, зашкити́ляти. — Чогось кінь зашкандидав, чи може погано підкований.

Зако́ль = д. Забо́й, ка 2.

Зако́лхати, ся = зако́лихати, ся, захи́тати, ся, зако́лисати, ся, заго́йдати, ся.

Зако́лѝти = заме́рзнути, задубі́ти, за́клякнути. — Руки від холоду за́клякли.

Зако́нник = юри́ста (С. З.), правни́к (гал.). — Дере коза лозу, козу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жиди — юриста, а юристу чортів триста. н. пр.

Зако́нноро́жденний = зако́биний (про дітей, що родились від церковного шлюбу).

Зако́бність = зако́бність, правни́сть. (С. Жел.).

Зако́бний = за́кобний (С. Аф.), пра́вний (С. З. Жел.). — Правний спосіб. С. З.

Зако́новѝд = д. Зако́бникъ).

Зако́новѝдніє = правозна́вство. С. Жел.

Зако́нода́тель = зако́нодавець, правода́вець. С. Жел.

Зако́нода́тельний = зако́нода́вчий, правода́вчий. Гал.

Зако́нода́тельство = зако́нода́вство, правода́вство. С. Жел.

Зако́нопа́тити, зако́нопа́чувати = зако́нопа́тити, зашпа́глюва́ти, зако́нопа́чувати, зашпа́глю́увати.

Зако́нопресту́пникъ, ца = винувáтник, ця, злочі́нець, злочі́нниця. С. З.

Зако́нтракто́вати, ся = домо́вити, ся, підра́дити, ся.

Зако́пчити = д. Зака́пчувати.

Зако́нь = 1. за́ко́н (С. Аф.), пра́во. (С. З.). — Хитрий зако́н, що не зна ні чорта, ні піп, ні дякон. н. пр. — До права треба ще грошей і бачности. н. пр. — **Наруша́ти зако́нь** = лама́ти пра́во.

2. Віра.

Зако́няти, ся = д. Зака́пувати, ся.

Зако́нка = зако́пування, зарива́ння.

Зако́пошиться = завору́шити ся, зако́мешити ся, заки́шити. С. З. — Заворушила ся пустиня; мов із тісної домовини на той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. III. — Ач, як зако́мешила ся комахня.

Зако́птити, ся = д. Зака́пчувати, ся.

Зако́пѝти, ся = зако́пѝти, ся, зади́мѝти, ся, заку́рѝти, ся. — **Зако́пѝтий** = зади́млений, зади́млений, заку́рений.

Зако́пъ = ша́нець.

Зако́пошиться = д. Зако́пошиться

Зако́ренѝсть = за́коренѝсть; за́ста-рі́сть; за́дубі́сть; за́пеклі́сть, за́дди́сть.

Зако́ренѝти = 1. за́коренѝти ся. — Грядки за́коренили ся.

2. за́ста́рѝти, за́дубѝти. — **Зако́ренѝлий** = за́ста́рѝлий, за́дубѝлий; за́пеклі́й, за́бѝсований.

Зако́ржа́вѝти = за́дубѝти, за́коржа́вѝти, за́тве́рді́ти, за́шка́рубѝти, за́шка́руб-нути.

Зако́рми́ти = д. Зака́рмлювати.

Зако́рѝти = заси́ді́тись (над яким ділом), за́гми́ряти ся.

Зако́рѝшки = плече́.

Зако́рюка = 1. карлю́чка, закарлю́чка. С. З. — Бач, куди карлю́чка за́ка́ндзю́билась. Кв.

2. за́кови́ка, прити́чина (С. З.), пере-шко́да, зава́да. (С. Аф.). — Коли б не було пам якої притичини. К. С. З.

Зако́рю́чувати, зако́рю́чити, ся = за́ги-нати, за́гнути карлю́чку, закарлю́чу-вати, за́ка́ндзю́лювати, закарлю́чити, за́ка́ндзю́бити, ся.

Зако́рю́чина = закарлю́чене місце (д. За́ги́бина).

Зако́рю́чистий = карлю́чковатий (С. З. Л.); кру́тій. (Перше прикладаєть ся до всякої речі з закарлю́чками і перепосно до чоловіка лукавого, котрий гине карлю́чки, друге тільки до чоловіка).

Зако́рю́чка = д. Зако́рю́ка.

Зако́сити, ся = 1. зако́сити, ся.

2. ко́со диві́ти ся на ко́го (поча́ти).

Закосні́лий = задубі́лий, закау́блій, запеќлий (С. З.), заї́дливий, заля́клий, забі́сований. (С. Л.).

Закосні́ть = задубі́ти, закау́біти (С. З.), заля́кнути.

Закосте́нїлий = скосте́нїлий.

Закосте́нїть = скосте́нїти.

Закось = сіножа́ть. — На одній сіножа́ті і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоу́листий = криві́й (про ули́цю).

Закоу́лок = 1. зау́лок (С. Аф.), глухий, непрохі́дний — за́зубе́нь (С. Л.), в хаті = за́куток, закапе́лок (С. Аф. З.), закамáрок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а за́пика́ка там в за́капелочку. Кот.

2. мн. закау́лки = обиня́кї.

Закочева́ть = 1. за́кочува́ти, таборува́ти (поча́ть). С. Ш.

2. за́жити ся (де довго).

Закоче́нїлий = задубі́лий, заля́клий.

Закоче́нїть = задубі́ти, заля́кнути. — Руки заля́кли від холоду.

Закра́дыва́ться, закра́сться = за́крада́ти ся, прокра́дати ся (куди), за́кра́сти ся.

Закра́ива́ть, за́кройть = за́кріюва́ти, за́крі́іти, за́краюва́ти, за́кра́яти.

Закра́нна = 1. край, бе́рег.

2. крі́га з бе́рега (при перших морозах).

Закра́в'а́ть = за́крї́кати, за́крїю́кати. — За́кряче ворон, запумує, тай полетить у землю́ чужую. н. д. — За́крїюкали чорні́ кро́ки. К. Ш.

Закра́па́ти, за́кра́пыва́ть = за́кра́пати, на́кра́пати; за́бри́зкати, по́бри́зкати. — Насту́пає чорна́ хмара, став дощ на́кра́пать. н. п.

Закра́сить, за́кра́шива́ть = за́краси́ти, за́малюва́ти, за́кра́шу(сю)ва́ти (С. Аф.), за́малю́бува́ти.

Закраси́нь, ся = за́червоні́ти, ся. — Пе́ба край за́червоні́є. К. Ш.

Закрасова́ться = за́красува́ти ся, за́пи́шати ся, за́хороші́ти ся.

Закре́стїть = позначи́ти хре́стом, похре́стїти.

Закривина = д. Загі́бнина і Зако́рю́чнина.

Закриви́ть, ся, за́кривля́ть, ся = за́гну́ти, ся, скриви́ти, ся, за́гина́ти, ся, скривля́ти, ся; криви́ти ся (поча́ть).

Закриводу́шничать = кривди́ти, не по пра́вді робі́ти (поча́ть).

Закритикова́ть = осуди́ти, огу́дити, оха́яти.

Закрича́ть = за́гукати́, гу́кну́ти, за́кри-

ча́ти, (розсе́рдившись на ко́го) — за́гри́мати, гримну́ти, (з верещанням) — за́верещати́, (з плачем) — за́репетува́ти і т. д. д. **Крича́ть.** С. Аф. З. — Гу́ки на його́, щоб ішов. — О, вже за́гукав на всю хату. — Хто не дасть себе за́гукати́ й за́терти помі́ж юрбою, той спра́вді чолові́к. К. Х.

Закро́й = 1. ви́різка по кра́ях до́шки, щоб одна́ за дру́гу до́бре за́ходила.

2. кро́їння, кра́йня.

3. віко́нищя.

Закро́йка = д. Закро́й 2.

Закро́їня = шва́льня.

Закро́їть = за́крі́іти, за́кра́яти.

За́кромъ = за́сі́к, (для ку́курузи) — ко́ш-ни́ця. — Усе́м гара́зд живе́ть ся, як хлі́б у за́сі́ках веде́ть ся. н. пр

Закро́потати́ = д. За́бро́зжати́ і За́ворча́ть.

Закругли́ть, за́кругля́ть, ся = об́круглі́ти, за́круглі́ти, об́круглюва́ти, за́кру́глюва́ти.

Закру́жити, ся = за́круті́ти, за́верті́ти, ся.

За́круте́нь = ві́хор, ви́р, круті́нь.

Закру́тити, ся, за́кру́чива́ть, ся = за́круті́ти, за́верті́ти, за́вину́ти, за́кру́чува́ти, за́ві́рчува́ти, за́вива́ти, ся. — Мі́ні, дівко, та при́шлють кві́тку, тебе́ ж, дівко, за́верта́ти в па́м'ятку. н. п. — **За́круті́ла вью́га** = зі́рва́ла ся за́вірю́ха, схо́пила ся ху́ртовина́ і т. д. д. **Вью́га.** — От схо́пилась ху́ртовина́, за́курила́ ся до́лща. В. Ш.

За́ру́їть = за́ві́на (С. Аф.), за́ві́йна, за́ві́йниця (С. З.), рі́зачка. — Щоб тебе́ за́ві́йна вхо́пила. С. Аф. — Щоб тебе́ рі́зачка по́порі́зала. н. пр.

Закру́чиниться = за́журі́ти ся, за́ту́жїти, за́сумува́ти. — Ой сів, запив, за́журив ся, що́ без до́лі вродив ся. н. п.

Закрива́ть, ся, за́крить, ся = 1. за́крива́ти, за́туля́ти, за́чиня́ти, (сьві́г) — за́ступати́, за́сті́няти, (двері́, ві́кна) — за́чиня́ти, (пі́ч за́слінкою) — за́слоня́ти, (щілью́ або й зама́зати) — за́тушкóвува́ти, ту́шкóва́ти, (очи́) — за́плю́щувати́, за́крї́ти, за́тулі́ти, за́чині́ти, за́сті́ти, за́слоні́ти, за́тушкóва́ти, за́плю́щити, ся. — **Здрастуйте́!** Не за́стуйте́ н. пр. — Чужий рот не за́чиня́й. н. пр. — За́криюсь свито́ю, за́тушку́ю ся так, щоб і щі́лки не було́. н. о. — Бре́ше та й диви́ть ся, хоч би́ очі́ за́лю́щив. н. пр. — **За́крї́лись уста́, гла́за** = скле́пи́ли ся уста́, очі́. — Ой рад би́ я, моя́ до́ню, прибу́ти к то́бі, скле́пи́ли ся очі́ мо́ї, ще́ й уста́ мо́ї. н. п. —

Закрѣтити кому уста = заціпити, заціткати.

2. покривати, покрити. — Він все про його знає, та покриває.

Закрѣтити = закрити, закривання.

Закрѣшка = накріття, покрішка (С. З.). — Своя хата — покрішка. н. пр. — Безь закрѣшки = явне, не криючись, не ховуючись.

Закрѣзна = закрѣпка, (деревяним клинцем) — заплішка. (С. Аф.)

Закрѣпнѣти, закрѣпѣти, ся = закрѣпити, замоцувати, зміцнити, (запліскою) — запліпнѣти, закрѣпѣти, замоцувувати, зміцнѣти, заплішувати, ся. (С. Аф.)

Закрѣпостѣти = закрѣпостити, повернути в неволю, в кріпакі. — І панам на Україні люд закрѣпостили. К. П.

Закрѣчивати, ся = д. Закорѣчивати, ся.

Закрѣчина = д. Загйбина і Закорѣчина.
Закрѣкати = закрѣкати. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки — не одної матки. (н. з. — дзвін церковний).

Закрѣхтѣти = закрѣхтати. — Цибела перше закрѣхтала, а послѣ капляти почала. Кот.

Закувѣркатися = перекидатися, перевертатися (почати або багато).

Закудѣхтати = закудкудѣхтати, закудкудѣкати. — Закудкудѣхтала як квочка. Кот.

Закудрѣвѣти = закучерявѣти.

Закуковати = закувати. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.

Закулѣкати, ся = залітти, загуляти, закурити.

Закулѣсний = залаштунковий.

Закулѣтивѣти = зашкандибати, зашкнтілѣгати.

Закупати, закупити = 1. закупати, скупувати, скупляти, закупити, скупити. — Скупив все на ярмарку.

2. підкупати, підкупити. — Він мабути підкупив сьвідків, що всі за його.

Закупатися = 1. закупати ся. — Пішов купатися, та щось закував ся довго.

2. докупати ся. — Докупав ся, поки аж корчиги стало.

3. д. Закупати.

Закупка = закуп, закупка.

Закупной = закуплений.

Закупоривати, закупорити, ся = 1. затикати, затуляти, (коркою) — корковати, (чопом) — чопувати, заткнути, ся, затуляти, ся, закорковати, зачопувати, ся.

2. затушкувати ся, сидіти певилазно

дѣла. — Сидить дома, нікуди не виходить, як затушкував ся.

Закупорка = 1. затикання.

2. затичка.

Закупщик, ца = скушник, закупень (С. Пар.), перекуп (С. З.), перекунка.

Закуривати, закурити, ся = 1. закурювати, накурювати, задимляти, закурити, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив повну хату.

2. запалювати, закурювати, запалити, закурити, ся. — Та викрешем опно, та запалим люльки, не журн ся н. п.

3. заліпвати, закурювати. — Закурив — вже тяждень що дня пийши.

Закурлякати = закурлюкати. — О, вже журавлі закурлюкали.

Закуролесити = заколобродити, заустовати.

Закурѣвѣти = закучерявѣти.

Закусати = загризти.

Закусити, закусувати = 1. вгризти, вгризати.

2. закусити, заїсти, (трѣшки, приханцем) — перехопити, (солоним чим) — посолонцювати, (при чарці) — причаркнути; закусувати, заїдати, солонцювати, (перед вечерю) — підвечіркувати, (після вечері) — повечіркувати. — Ми так і не сиділи, тільки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І думка то була така, щоб підвечіркувати смаченько. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — **Закусити язик** = прикусити язика. — А що прикусив язика.

Закуска = закуса, заїдка, перекуска, (перед спіданням) — піранок, (перед обідом) — передобідок, (перед вечерю) — підвечірок. — Лихий передобідок і добрий обід поспе.

Закута = будка (собача).

Закутати, закутувати, ся = закутати, обкутати, затушкувати, ся, закутувати, кутати, тушкувати, ся. — Закутують світою, затушкують ся, щоб і щілини не було.

Закутити = загуляти, закурити.

Закути = 1. закуток, закамілок (в хаті). — Той їх у хату увсе і у комору, й на горіщі, і де є який закамілок, усюди усім покаже. Кв.

2. хлів, загорода (для худоби).

Закусать, закушувати = 1. заїсти, заїдати.

2. заліти, залівати.

Зала = зала, світлиця (укр.), сѣля (гал.).

Залавливать, заловить, заловять = ловити (почати).

Залавокъ = коник (донга скрипи, замість лавки).

Залагати = д. Закладувати.

Заладити = 1. залагодити.

2. провадити, торочити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє провадить.

Залаживать = залагожувати.

Залазити = залазити.

Залакировать = залакирувати, полощити.

Залакомить = принадити, приманити (ласощами).

Залакомиться = 1. заласувати.

2. об'їстись (ласощів).

Заламыкать, заломать = заломлювати, заломити.

Заламыкать, заломить = 1. загинати, загнути.

2. загинати, залправляти, загнути, залправити (про ціну). — Заправив, як за батька, н. п.

Заласить, залашивать = залпямити, залпямити, залпямувати (про довгі плями) — Залпямили одержу ягідьми, а в глечиках мало ягід принесли. Чайч.

Залашивать, залощить = лощити, залощувати, залощити.

Залаять = загавкати, забрехати. — Собаки загавкали, забрехали. (Лев.).

Залгати, ся = забрехати, ся.

Залегать, залечь = 1. лягати, залагати, залегти. — З раннього вечера заліг спати.

2. залагати, засідати, захоувати ся, залагати, засісти, заховати ся. — Залегли в кущах, та й чатують. — Засідають два стрільчики, хочуть тебе вбити. н. п.

3. завалювати, закладати, завалити, закласти, заложити. — Груди завалило, дихать тяжко. — Ніс заложило.

Заледенить = заморзнути, покрити; заклакнати, задубити. — Зморз дуже, а руки аж заклакли.

Залезалый = лежалый, злежалый, завалиющийся. — Респродує завалиющийся крам.

Залезиваться, залезаться = 1. залезувати ся, вилезувати ся, залезати ся, вилежати ся. — Вже обідня пора, а він і досі вилежуєть ся

2. залезувати ся, злежувати ся, валляти ся, завалити ся. — Діло завалилось в суді. — Одежа злежалась, треба повісити.

Залежь = 1. заваль, завалюще. — Усе пове розпродан, зостала ся сама заваль.

2. переліг, обліг; голока. — Лани мої несорані, давні перелоги! Доки по вас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тім боці на толоці череда пасеть ся. н. п.

Заленетать = забелькотатися. — Щось забелькотав, що й не розбереш.

Залетать, залетѣть = 1. влітати, влетіти. — Ластівка влетіла в хату.

2. залітати, залінути, залетіти; завіювати ся, завіяти ся. — Кудись далеко він завіяв ся.

Залетный = 1. перелітний, маандрівний. (С. Пар.).

2. голінний (С. З.), хвѣцький (С. Ш.), відважний. — Залетная голова = шибай-голова, зайди-голова. — А Пархім теж парубок голінний хоч куди. Кв.

Залѣть = 1. заліт, переліт.

2. д. Залѣтний 2.

Залетѣть = д. Залетать.

Залечь = д. Залегать.

Заливальный = заливний, поливальный.

Заливать, ся, залить, ся = заливати, ся, обливати, ся; понімати, затоплювати, залити, залити, обліти, поняти, затопити, ся. — Заливъ (облив) згали пилом. — На силу залили пожежу. — Вода поніла всю долину. — Вода затопила (залила) всі городи. — Тесла річка невеличка, таї понілась морем. Гул. Ар. — Заливъ оливою дірку в казані. — Залить за глестухъ = ушити ся, папіти ся, залити очі. (С. Аф.). — Заливаться слезами = заливати ся, обливати ся, умивати ся слезами, гіркими плакатами. — Ой випида я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — слезами залю си н. п. — Подиви си, ще зіронька тільки залила си, а ти, мой голуубонько, слізьми облила си. н. п. — Заливаться соловьемъ = нисивувати як соловейко.

Заливка = заливання, обливання.

Заливное = драглї (С. Аф. З.), холодці. (С. З.). — Піжки з драглими варені на сльву. Мкар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот.

Заливной = 1. заливний. — Заливная труба = пожарна труба. — З. лугъ = лука (С. З.), пійма, затон. (С. З.).

2. захоложенний, застужений.

Заливъ = залів (С. Аф.), затока, заводь (С. Л.), заворот (Ман.), сага. (С. З. Л.). — Пад дніпровую сагою стоїть явір пад водою. К. Ш.

Зализа́ть, зализыва́ть = зализа́ти, зализува́ти.

Заликова́ть = зрадіти.

Зали́ть = д. Залива́ть.

Зали́шек = ли́шка.

Зали́шний = за́йвий (С. Аф.), зали́шний. (С. Аф. 3).

Залови́ть, заловля́ть = д. За́лавливать.

Залогово́й = заста́вний.

Залогода́тель, ни́ца = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержате́ль, ни́ца = заста́вник, закла́дник, ця. С. Пар. Жел. — Ту́ю заста́ву за отда́нем грошей позичених от заста́вника повинен верну́ти той, у кого єсть заста́ва. Б. Н.

Залогъ = 1. заста́ва, заста́но́ва (С. Л.), за́клад. С. Жел. — Хто заста́ву свою у кого вику́пувати буде́ть. Ст. Л. — Ко́ждая заста́ва і до́лг позичений давности не маю́ть. Ст. Л. — **Взя́ть въ залогъ** = Взя́ти у заста́ву. — Взяв. у заста́ву млин, то ви́п не бо́їть ся за сво́ї гроші. — **Отда́ть въ залогъ** = заста́вити, заста́новити, відда́ти під заста́ву. — Сорочку вику́пив, а світу заста́вив. н. пр. — **Осво́бодити изъ подъ зало́га** = вику́пити заста́ву, вику́пити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. За́лежъ 2.

Заложі́ть = д. За́кладыва́ть.

Заложни́къ = д. Амапа́ть.

Зало́й = зато́п (С. 3.), пійма (С. 3.), під мі́стом, як от на пр. під Ки́ївом — оболо́щ.

Залома́ть = д. За́ламыва́ть 1.

Заломати́ся = за́пи́нати ся, за́чванити ся.

Заломі́ть, заломлі́ть = д. За́ламыва́ть.

Заломни́й = мі́цний (про горі́лку та инші на́питки).

Залона́ть = лона́ти, трі́скати, же́рти (поча́ть).

Залона́тися = трі́скати ся, лона́ти ся, ре́пати ся (поча́ть).

Залосни́тися, залосні́ть = залосні́ти, залосні́ти ся, за́блища́ти.

Залови́нь = д. За́лащива́ть.

Залы́ = стрі́л сумі́стний з кілько́х гарма́т або рушні́ць. — Да́ть залы́ = ви́палити ра́зом.

Залуді́ть, залужива́ть = залуді́ти, побі́лити, залужува́ти, побі́ляти.

Залуна́ть, залупи́ти, залу́ливать, ся = залу́плювати, зади́ряти, залупи́ти, заде́рти.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, замá-

нюва́ти, примáнювати, прина́жувати, залучи́ти і т. д.

Залыга́ло = бреху́п.

Залыга́ться = забрі́хуватись.

Зальну́ть = забі́ти ся, заткну́ти ся. — І́ощь ринва заби́ла ся, треба чимсь про́чистити.

Зальза́ть, зальза́ть = залі́зати, залі́зти.

Зальни́тися = заледаци́ти, заледаци́ти, залі́нувати ся (С. Аф.).

Зальни́ть, зальпи́вать, зальпи́ть, ся = залі́пнати, залі́плювати, ся.

Зальто́вать = залі́тува́ти.

Зальчи́вать, зальчи́ть, ся = 1. заго́ювати, за́лічувати, заго́їти, зго́їти, залі́чити. С. Аф. — Ра́па заго́їлась. — Не так ху́тко заго́їть ся, як бі́да ско́їть ся. н. пр. — Висохну́ть всі́ слёзи, зго́їть ся всі́ рани. Пч.

2. мо́рити, заморю́вати, замори́ти (не вмі́лим го́їнци́м). — Ліка́рь замори́в слабо́го.

Залюбе́зничать = ла́щити ся (до кого по́ча́ть), з жі́нками — за́жениха́ти ся, за́лиця́ти ся, умі́зга́ти ся (поча́ть).

Залюби́ть = злю́бити, полю́бити, поко́хати.

Залюбовати́ся = за́дивити ся, за́милува́ти ся, залю́бовати, ся.

Залюбоу́їтствовать = заці́кавитись.

Залюлю́бать = залю́ляти, зако́лиха́ти, за́колиса́ти.

Залыга́ть, ся = забри́кати, ся.

Замáзати, замáзыва́ть, ся = 1. замáзати, (щі́лину) — за́шпарува́ти, (в му́рований буді́ва́ї) — за́мурува́ти, ся; замáзувати, ся і т. д.

2. замáзати, ума́зати, ся, за́каля́ти, ся, за́му́рвати, ся, (сало́м або що) — за́смащцо́вати, ся, за́яло́зити, ся, (ды́отем, смо́лою) — за́шпарува́ти, ся; замáзувати, ся і т. д.

Замáзка = за́мазка, (для дере́в) — ва́р, (для скла́ і металі́в) — кі́т.

Замакáть = мо́чати, в(у)мо́чати (поча́ть).

Замáливати = замоблю́вати, відпокуто́вати.

Замалоду́шничать, замалоду́шествова́ть = по́нікнути ду́хом, засуму́вати.

Замáнивати, замáни́ть = замáнювати, прина́жувати, замáнити, прина́дити.

Замáни́ха, рос. Nitraria Schoberi = зо́лоту́ха. С. Ал.

Замáнка = 1. замáнювання, прина́жування.

2. прина́да. — Чи ти міні прина́ду дала?
п. п.

Заманчивість = знадлі́вість, зваблї́вість.

Заманчивий, во = знадні́й, знадлі́вий, зваблї́вий (С. Л.), прина́дний, ма́нячий.
— Печуть мене, ріжуть знадні твої очі.
Р. Н. Стар.

Замара́ть, зама́ривать, ся = 1. закаля́ти, забрудніти, опогани́ти і д. Зама́зати 2. — Закаляв руки. — Забруднив одержу.
2. ви́черкнути, ви́черкувати, ви́мазати, ви́ма́зувати. — Що було написано, він геть усе ви́черкнув.

3. обре́хати, очорніти, обмови́ти, закаля́ти, обрі́хувати, чорніти, обмовля́ти, каля́ти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закаляв мою честь.

Замара́ха, зама́рашка = замазу́ра (С. Аф. Л.), заму́рза, задрі́па, задрі́панка (С. З.), задрьо́па, затьо́па, захво́йдах (Чапч.), нехлю́я, нечу́па́ра, невмива́ка, невтира́ка. (Задріпанка — жіноч. р., а всі останні спільного р.) — А ти задріпанка шинка́рка, перекупко́ пана. К. Ш. — От замазу́ра: сьогодні наділи сорочку, а подивіть ся яка, та й само, неначе три дні не вмивало́сь. У, ти! невмива́ка — не втира́ка! Кр.

Замари́вать, замори́ть = 1. моріти, заморю́вати, замори́ти (голодом).

2. (про вапну) — гаси́ти, (про одет) — розбавля́ти, (про хрїп) — перебива́ти (щоб зменшити гострість сих речей). — Треба розбавити одет. — Треба перебити хрїп, бо дуже пекти́ме.

Замари́вать = д. Замара́ть.

Замаски́ровать = заличкува́ти. С. Л.

Замасли́вать, замасли́ть, ся = 1. зама́слиувати, замасли́ти. С. Аф.

2. сма́льцюва́ти, я́лоси́ти, засма́льцюва́ти, за́ялоси́ти, ся. С. Аф. — Ні, вам сором буде в хаті з бурсаком таким як я, що в сма́льцювані́ халаті влі́зе в хату, мов свиня. Сніп

Замате́рѣный, замате́рѣлый = застарі́лий, за́давневий; затверді́лий, зашка́рублї́й, задубі́лий; запеклі́й.

Замате́рѣть, замате́рѣть = застарі́ти, ся, затверді́ти, задубі́ти, зашка́рубнути, за́капцубі́ти, за́каля́кнути.

Замату́вать, замота́ть, ся = 1. замóтувати, змóтувати, замотáти, змотáти, ся. — Змотай усі нитки на клубок.

2. замóтувати, замотáти, захитáти, за́кива́ти. — Замотав головою.

3. замóтувати, замотáти, ма́нта́чити, мотáти, ціндри́ти, гайнува́ти, пе́ревóдити (поча́ть). — Він так помотав си, що все по́ціували і продали. — По́нав ма́нтачити худо́бу, бо гроші вже давно про́циндрили.

Замаха́ть, зама́хивать = замаха́ти, за́ма́хувати.

Замáхивать, зама́хну́ться = замі́ряти ся, замі́рити ся, за́ма́хувати ся, за́ма́хну́ти ся. — За́мір ся, та не вда́рь, п. пр. — За́мірив си на мене. Кр.

Зама́хну́ть = за́кінчути.

Зама́хъ = за́мах.

Замáчивать, замочи́ть, ся = 1. замóчувати, замочи́ти, ся, (одежу) — за́брю́хати, за́хлю́пати, ся, (росою) — за́ро́сити ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, за́бродив ся, заросив ся? п. п.

2. на́мочувати, на́мочи́ти. — Треба на́мочити дї́жку, бо розсо́хлась.

Замáчиъ = 1. звича́й, звичка, на́вичка. — Як звичай коза́цький пізнаєш, лу́че тоді по́гуляєш. п. д. — По́гана у його звичка.

2. плóскінь.

Замáщивать, замості́ть = мості́ти, замóшувати, за́стиля́ти, замості́ти, за́слáти (улицю ка́мінем) — забуркува́ти. С. Ш.

Замáяться = зану́дити ся, зато́мити ся, замори́ти ся.

Замедле́ние = забáра, га́яння, га́йка (С. Аф.), га́янка, га́яга́йка. С. Л. — Щоб не було́ нам через тебе га́яйки. — Коли б не га́йка, то може і вистиг би на обід. С. Аф.

Замедли́вать, замедля́ть, замедли́ть, ся = га́яти, ся, ба́рити, ся (С. Ш.), ба́вити, ся, за́га́яти, ся, забари́ти, ся, забави́ти, ся, за́для́ти ся (С. Л.), дога́яти ся. (Эв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в мене пенька не рідная, буде на мене свари́ти си, як я буду ба́рити ся. п. п. — Пішла б сама — бою ся, далекая дорі́женька — забарю́ ся. п. п. — Пусти мене, моя́ мати, я не забарю́ ся, тільки хлопців подро́чу, та й поза́д верну́ ся. п. п. — Ой, матусю, та не гай мене, в далеку дорі́женьку ви́ряжай мене. п. п. — Де ти, в Бога, за́гаи́лась, моя́ небого? К. Ш. — Як поча́в мене ба́вить, то я і не поспів до́ дому. — Я не буду ба́витись: зара́з при́йду. С. Ш.

Замелька́ть = замиті́ти, за́миготі́ти.

Замельгъ = обмі́літи.

Заме́рѣть, за́мирать = заме́рти, обме́рти, замі́рати, обмі́рати, умлі́ти, умлі́вати. — Ві́тер ві́є, за́віває, се́рце з жа́лю за́ми́рає (умлі́ває). п. п.

Замерещитися = замріяти ся, верзті ся, приверзті ся, привиджувати ся (почать), заройти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерзати, замерзнуть = замерзати, замерзнути, (про воду, злегка) — шёрхнути, зашёрхнути, (про грязь) — кацубнути, закацубнути, (про вікна) — забуртити. — Недавно почались морози, а вже вода зашёрхла. — Земля закацубла. Мал. — Звісно вікно забуртило, пічого й не видно. н. к.

Замерзати = 1. забридити, загідити, загидувати.

2. запоганити, запаскудити. (С. Аф.).

Замёрлий = обмёрлий.

Замёртво = як мёртвий. — Упав, як мёртвий.

Замёртвѣлый = помертвілий, обмёрлий.

Замёртвѣть = помертвіти, обмёрти, (від холоду) — задубіти.

Заместі, заместь, заместать = замести, замітати; загребти, загорнути, загрибати, загортати. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замитає. В. Ш. — **Заместать жарь въ печи** = загрибати, загортати жар.

Заметать, заметывать = 1. закидати. — Закидали яму. — Почали закидати нєвід.

2. зашити, зашивати. — **Заметать на живую нитку** = зашити абі як, на пшвидку рўку.

Заметаться = 1. д. **Заметать**.

— Закидати ся; заметушити ся. (С. Л.). — Слабий закидав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазийка заметушила ся, побачивши гостей.

Замѣть = 1. закидування, закидання.

2. залізна штаба з прогоничем або з пробѣм (для запирашия вікон або дверей).

3. нєвід, в різних місцях зоветь ся теж — запамѣт, ворѣта (ведуча сітка вишперек річки, куди заганяють рибу).

4. кучугура (снїгу), замѣт, вагрѣба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замѣти, що й з хати не вийти.

5. баркан, паркан, діловання. (Д. Заборь).

6. хвартух (у екипажів).

Замѣывать = д. **Заметать**.

Замѣть = замѣть, завія, віхало, метелиця (пєвеличка). — Підняв ся вігер, почалась метелиця.

Замечтати, ся = замарити, загадати ся. (С. Л.).

Замігати = заміготіти, замігтіти; заморгати, моргнути.

Заміпати, ся, заміять, ся = 1. місіти, замішувати, замісіти, ся (на пр. глину, тісто).

2. затоптувати, затоптати, ся. — Коні затоптали чоловіка.

3. замипати, затирати, замипати, загамувати, затерти. — Замип річ. — Затер діло. — Тільки через княгиню якось загамували — затерли діло. Кр.

3. замипати ся, запнути ся, запикнути ся. — На першому слові запнув ся. — Інший і на екзамєні і не запикнєть ся. Кр.

5. опинати ся, опирати ся, поровіти ся, опір стати (С. З.), заноровіти ся. — Не хоче йти — опинасть ся. — Кінь поровить ся.

Замінка = 1. замішування, заминання і т. д.

2. заміс. — Глини єтапе на один заміс.

3. норов. — Кінь з норовом.

Замирати = д. **Замереть**.

Замирволити = потурати (почать).

Замиреніє = замирення (С. Аф.), примірок (Л. В.), згѣда (С. З.).

Замирять, замирать, ся = замирати, замирати, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві замирились? н. д.

Замкнути, ся, замыкати, ся = замкнути, заперти, замыкати, запирати, ся. — **Онъ живѣть замкнуто** = він живе одлюдно.

Замковий, замковый = замковий, замковий. — Замкова пружина. — Замковий вал. — Замкова церква. (Д. **Замокъ і Замокъ**).

Замлѣть = замліти, умлівати (почать); заніміти. (С. Аф.).

Замогильний = 1. замогильний. — Он де маячить замогильний стовп (що за могилою).

2. тогосьвітній, тогосьвітний; посьмертний.

Замозгнутъ = 1. загніти, зтрухлявіти.

2. змарніти, зачохнути.

Замокать, замокнуть = замокати, замокнути, набухати, набухнути, набухавати.

Замокъ = замо́к, здр. замо́чок, поб. замчище, (вислий) — колодка.

Замокъ = замо́к. — **Строить воздушные замки** = химери ганяти, у хмарах літати, думкою багатіти.

Замолаживать, ся, замолодить, ся = 1. засолджувати, підсолджувати, засолодити, підсолодити (пиво, квас то-що), грати, шумувати, мусувати (д. Бродити 3).

2. хмарити ся, хмарити. — На небѣ **замолаживать** = небо хмарить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, сгав дощ па-крапати. н. п.

Замолачивать, замолотить = 1. молотити (почать).

2. замолочувати, замолотити. — Моло-тив три дні, та замолотив усього тільки кар-бованця.

Замолвить = замовити, попросити за ко́го.

Замолкать, замолкнуть = замовкати, у-мовкати, замовкнути, умовкнути (С. Ш.), ушхнути (С. Ш.), занішкнути. — За-нишкнѣть, уха наставляйте і слухайте, що и скажу. Кот.

Замолодить, ся = д. **Замолаживать, ся.**

Замолотить = д. **Замолачивать.**

Замолотъ = замолотини, замолочене.

Замолотъ = замолоти.

Замолчать = замовчати, замовкнути, за-нишкнути, принишкнути.

Замораживать, заморозить, ся = заморѝ-жувати, заморозити, ся.

Заморгать = заморгати, замружити, за-лупати, закляпати.

Заморёный = заморенний, охлялий (від недостачі харчів).

Заморить = 1. д. **Замаривать.**

2. заморити, втомити.

Заморозить = д. **Замораживать.**

Заморозь, частіше мн. заморозки, заморозы = заморозок, приморозок, заморозки (С. З.), приморозки.

Заморосить = зайжити, замрячити, ім-жити (почать). — На дворі щось почало імжити.

Заморочить = заморочити, памороки за-бити, баки забити, з пантелику збити.

Заморекій = заморський, (про людей, що живуть за морем) — заморіне. (С. Аф.).

Заморышъ = 1. д. **Заморёнышъ.**

2. вібрудок, віпорток.

Замостить, ся = д. **Замачивать, ся.**

Замотать = д. **Заматывать.**

Замотыга = мотыга, мотыга, марнотра-вець (С. З.), тріп'яло (С. Ш.). — Та-кий мотыга, що скоро мабуть і худобу про-цидирить.

Замохпатъ = поволохатити.

Замочить, ся = д. **Замачивать.**

Замочный = замковий. — **Замочная эква-жипа** = дїрка в замку.

Замошенничать = мошенничати, шахраю-вати (почать); замошенничати, зашахру-вати, зашатирити.

Замудрить, замудреть = замудру-вати.

Замужество, замужество, замужье = за-міжжя. С. Аф.

Замужина = заміжня. С. Аф.

Замуравить, замуравливать = політи, по-ливати (посуду). — **Замуравленный** = поливаний. С. З. — Іди, іди, дощику, зва-рю тобі борщику в поливаним горщику. н. пр.

Замурлыкать, замурыкать = 1. замур-мотати (С. Аф.), замуркотати, замурко-тити (С. Аф.), замурукати. — Кицька за-муркотала.

2. замуригати, захарамаркати. — А віп щось замуригав, та й пішов. — Та по мо-лодечі будеш Богові молитись, а не по чер-неці харамаркати. К. Ш.

Замурчать = загарчати, загаркати. — Пес сей мурий, віп на Енея загарчав. Кот.

Замусливать, замуслить, ся, замусолить, ся = заслішувати, засліняти, ся. —

Замусленный = заслінений.

Замусорить, ся = завалити, закидати (всяким грузом).

Замутить, ся = 1. замутити, закаламү-тити, ся, сколотити. — Та налетіли гу-си в далекого краю, та замутили (скологи-ли) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. замудити. — Замудило коло серця, за-кололо в боці. К. Ш.

3. замутити, бучу збити, колоту на-робити.

Замутить = замутити ся, закаламүти-ти ся.

Замучивать, замучить, ся = замучувати (С. Аф.), замучити, ся, замордувати, ся, закатувати (С. Аф.). — На смерть зака-тували чоловіка. — Прийняв ксьонзи і роз-лили широке море сліз і крови, а сири-іменем Христовим замордували — розпи-ли. К. Ш.

Замучить, ся = заборощити, уборощ-нити, ся. (С. Ш.).

Замчать = замчати, завезти (далеко).

Замша = замша (шкура оленя або лоси, та непелько вичищена). С. Жел. Пар.

Замшарить, ся = скошлатити, законшлатити, покошлатити, скошлатити і т. — Щось сукно закошлатіло.

Замшеникъ = замѣшник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.

Замшений = замшовий.

Замшіть, ся = 1. законопатити, зашпаглювати, забити мохом.

2. д. Замші́рять, ся.

Замывать, замыть, ся = замивати, обмивати, замити, обмити, ся.

Замызгать = 1. замшигляти, замшандяти, засновигати, забігати, заметушити ся.

2. заносити, засмальцювати, заялозити (одежу). — **Замызганный** = засмальцюваний.

Замыкать = д. Замкну́ть.

Замыливать, замылить, ся = замйлювати, замилити, ся.

Замыселъ = замисл, замір (С. Л.), загад, замѣх (С. З.), намір, думка. — Загад діло справує. н. пр. — Пропали всі його заміри.

Замыслить, замыслять, ся = замислити, задумати, замірити ся, наважити ся, замисляти, задумувати, ся, думати-гадати, заміряти ся, наважувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.

Замысловатый, то = метикуватий, узлуватий (С. Ш.), вигадливий, стіпний, здатний на вигадки, мудрий, хитрий; гострий; хитро, мудро, узлувати; гостро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлуває. н. пр.

Замытарить = 1. д. Замошени́чать.

2. мотати, переводити, ціндрити, мантичити, гайнувати (почать).

Замытарничать = д. Замошени́ничать.

Замыть = д. Замывать.

Замычать = заму́кати, заму́гикати, (про бугаю) — забу́тти, (дуже) — заревті. — Чогось там корова замукала — Бугай бугтить. Мац.

Замычка = 1. замикання.

2. засувка, заціпка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув заціпку і одпер двері.

3. кліпка, хліп'ок, хліп'ець, хліпавка (в смокові).

Замыслять = д. Замыслить.

Замѣливать, замѣлять, ся = зати́рати або заці́сувати крейдою.

Замѣна, замѣнъ = заміна, замін. — **Въ замѣнъ** = в заміну, замісць, намісць. — Я став замісць його.

Замѣнить, замѣнять, ся = замі́нити, замі́няти, ся; заступити, заступати.

Замѣсить, замѣшивать, ся = замі́сити, (про тісто) — учини́ти, вчини́ти, замі́слювати, ся, учиня́ти. — На чужий коровий очей не поривай, а свій учиний. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учиняла. н. п.

Замѣска = замішування, заміс.

Замѣстить, замѣщать = замі́стити, замі́щати; заступи́ти, заступати.

Замѣсь = 1. д. Замѣска.

2. заміс. — Як стало на рощину, стане й на заміс. н. пр.

3. за́парка (борошно, запарене окропом, для собак).

Замѣта = замі́та, знак, призна́ка, при́мѣта, при́мѣтка, при́кме́та. С. З. — Це ви примітки в книжечку записуєте? Кр.

Замѣтить, замѣчать = 1. замі́тити, помі́тити, позначи́ти, при́кмітити, назна́чити, замі́чати, помі́чати, зна́чити, при́кмічати, назна́чати. — Позначив усі дубки, що має рубати — **Замѣтить на биркѣ** = накарбувати, закарбувати.

2. завва́жити, постере́гти, спостере́гти, набачи́ти, нагля́нути, нагляді́ти, помі́тити, доба́чити, призна́чити, завва́жати, постере́гати, наглядати́, помі́чати, доба́чати і т. д. — Вони постерігши зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостеріг в неї хоч яку небудь прихильність. — Я вже давно добачаю, що тут щось не добре. С. Л. — Багато, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не добачають. К. Ш. — Старі люди помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не призначиш. Чайч. — Ходив по лісу, та й наглядів яму. н. к.

3. заува́жити, ви́значити, ви́казати, ви́мовити, зав(у)ва́жати, ви́значати́, ви́казувати, ви́мовляти. — Почав ви́казувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всі непорядки.

Замѣтливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.

Замѣтливый = ува́жний, ува́жливий, уня́тливий. С. Ш.

Замѣтный, по = зна́чний, ві́дний, при́мітний, при́кме́тний, помі́тний, зна́ти, зна́ть, ві́дно, при́кмітно, зна́чно, в замі́ту. — Халпнув, аж палый зна́ть. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Міні се не в замі́ту. — О так самому собі не в замі́ту він діямов до... Кр.

Замѣчаніе = 1. замі́та, ува́га (С. Л. Ш.). 2. вимова, докір.

Замѣчательность = 1. д. **Замѣтливость**.

2. **значність, важність**.

Замѣчательный, но = 1. д. **Замѣтливый**.

2. **значний, знаменитий, знакомий, важний, вартий уваги, знаменито, варту уваги, цікаво**. — Глянь на герб сей знаменитий (З стародав. вірнії). — Цікаво, що багато де-які тварі задалегідь чують бурю.

Замѣчать = д. **Замѣтить**.

Замѣшательство = 1. д. **Безпорядок**.

2. **замішання (С. З.), заматія (С. Л.), сум'яття (С. Л.), сум'ятня**.

Замѣшать, замѣшивать = 1. **змішати, змішувати**.

2. **заплутати, вплутати, заплутувати, вплутувати**. — Його заплутали в се діло.

Замѣшивать, ся = 1. д. **Замѣситься, ся**.

2. д. **Замѣшать**.

3. **вплутувати ся, втручати ся, встрявати**. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В тії їх справи не мають втручати ся. С. З.

4. **збивати ся**. — Він збив ся з пантелику.

Замѣшкать, замѣшкивать, ся = **забарити, ся, загаяти, ся, забавити, ся, барити, ся, забарити, ся, гаяти, ся, загаявати, ся, забавляти, ся**. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилась, чи ти, доле, в полі опізнилась. н. п. — Час до дому, час — забарили нас. н. п. (Пр. д. ще під сл. **Замѣдливать**).

Замѣщать = д. **Замѣстить**.

Замѣщеніе = **заміщення**.

Замѣкнуть = **м'якшати, м'якшати (почать)**.

Замѣть = д. **Заметь**.

Замѣть, ся = д. **Заміпати, ся**.

Замѣюкать = **занижкати, заняжкати**. — Книжка запявкала.

Запавѣсить, запавѣшивать = **завісити, завішувати, зашпигти, зашпигти, зашпигати**. С. Аф. — Запи вікно хусткою. С. Аф.

Запавѣска, запавѣсь = **завіса, зашпиг, зашпига, опіона**. — Завіса спускається до самого долу. К. Х.

Запавѣсно = **дарма, дурно, даремне, надаремно, жарно**. Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Як батька покинеш, сам жарно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Запавѣшивать, заносить = **заношувати, затаскувати, засмальцювати, зялбозувати, заносити, затаскати, засмальцювати, зялбозити (одежу)**.

Запавѣлю = по **неволі**.

Запавѣждать = **заремствувати**.

Занемогать, занемочь, ся = **занедужувати, занедужати, заслабнути, захорувати**. (Д. **Заболѣть**).

Занести, занесть, ся, заносить, ся = 1. **завести, заносити**. — По дорозі заїс. — Ой пішов млий за ліс, чорнії брови заїс. н. п.

2. **замірити ся, підняти руку, заміряти ся, підняти руку**. — Він замірів си (підняв руку) і трохи не вдарив його.

3. **засипати, замести, закидати, засипати, замітати, закидати**. — Стежки всі замело снігом. — Не їдь, козаченьку, пизом, — закидана доріженька хмизом. н. п.

Занизять, занизывать = **занизати, занизувати**.

Заниманіе = **позичання**.

Занимательный, по = **займаючий, заманистий, цікавий**. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занимать, занять = 1. **позичати, позичати, позичити, візичити, брати, взяти в позіку, на бір**. — Не позичай у сусіда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до багатого пікולי. н. пр.

2. **переймати, переняти**. — Він цю звичку переняв од панів.

3. **займати, осягати, залагати, осідати, посідати, заняти, осягти, поняти, залагти, осісти**, (порожнє місце в якій посудині) — **запорожнювати, запорожнити**. — Вода поняла всю долину. — Зайнив Гуна займащину. Ї. Д. — Осягати під левади вольні займащину. К. Д. — Татарський берег Славутиці осіло козацтво. К. Кр. — Не залагай мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві кабани усе поле залагли. (н. з. — туман).

4. **звертати увагу, цікавити**.

5. **розважати, забавляти, бавити, розважити, забавити**. — Поливайте доріженьку, щоб не журила ся, розважайте доріженьку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Занимаєть духъ** = **дух захоплює**.

Заниматься, заняться = 1. **займати ся, заняти ся, працювати над чим, (вінчарством) — вівчарювати, гайдарювати, (писарством) — писарювати, (ремесством) — ремесникувати, (рибальством) — рибальчити, (римарством) — римарювати, (скотарством) — скотарювати, (торгашем) — крамарювати, кунцювати, (штвом)**.

— швачкувати, (шановальством) — шаповалити, (шеветвом) — шевицювати, (учительством) — учителювати і т. д. — Вам добре: не займаєтесь хліборобством, то й нема ніякої перепони. Кр. — **Заниматься съ любовью** = кохати ся. — В дорогу не вдавай ся, а в хазяйстві кохай ся. н. пр. — Хто в псах кохаєть ся, сам їм рівняєть ся. я. пр.

2. займати ся, загорати ся, запалати ся, заняти ся, загоріти ся, запалити ся. (Д. під сл. **Загораться**). — **Заря** **занимається** = світає, на світ благословляється, сіріє. — Мов стало розсвітати, мов почало на світ благословлять ся. Греб.

Заново = **наново**. — **Заново** **отдѣльвать** = новити, поновляти.

Заногтица, *Saranitium* = волос. (С. Аф. З. Л.), **занігтиця** (С. Жел.). — Волос **выливати**. С. З.

Запѣва = 1. скálка (С. Л.), скáбка (С. З.), **заскáба** (С. З.), скéпка (С. Л.), **заскáлка**, **дерево**, **шпичка**. — **Запѣв** **дерево**, — треба **выпнати** скабку.

2. **жалѣ**, **біль**, **жалѣ** **сѣрця**, **болість** (сердечна).

Запозѣть, ся = **скалѣти**, **заскалѣти** (С. Л.), **заскабѣти, ся** (С. Аф. З.), **заскелѣти** (С. Л.), **загнати** **дерево**, **шпичку**. — Ноги собі скалѣть, а чоботи на кню носить. п. пр.

Занѣзистый = **суперечливый** і д. **Задорливый**.

Запѣзка, *pos. Festuca L.* = **вісѣюк**, *Festuca elatior L.* = **мітлиця**, *F. ovina L.* = **топконіг**. С. Ан.

Запосѣть = д. **Занесті**.

Запосѣться = **пнати** ся, **гордіти**, **чванити** ся, **бундючити** ся, **пиндючити** ся.

Занѣсный = **запесенный**. — **Занѣсная** **болѣзнь** = **пѣшесть**, **повітря**.

Запѣсчивость = **пиха**, **чвань**. — **Злидні** **без пихи** не **живуть** н. пр. — **Хоч** **депежка** в **кармані**, та на **сто рублів** **чвань**. п. пр.

Занѣсчивый = 1. **пншный**, **пихатий**, **чванливый**, **чванькуватий**, **чванько**, **пиндючний**, **пиндючливый**.

2. д. **Задорливый**.

Занѣсъ = 1. **анат. Mola uterina s. carnea** = **вібрудок**, **віпорток**, **матшиний клубок**.

2. **завірюха**, **метелиця** (Д. **Вьюга**).

3. **замѣт**. — **У** **сяке** **село** **буває** в **замѣті**. н. пр.

Запѣчать = **заночувати**, **підночувати**, **переночувати**.

Зану́кать = **зану́кати**, **зано́кати**, **занбо́кати**. — Та не **нукай**, бо не **поїдеши**. п. пр.

Заныва́ть, заны́ть = **занива́ти**, **замлѣва́ти**, **заніти**, **замлѣти**.

Запы́рять = **пури́нати**, **пі́рнати** (поча́ть).

Запы́житься = **рознѣжити** ся, **розманѣжити** ся.

Занѣмѣть = **зані́міти**; **затѣ́рпнути**. — **Бо** **лю** не **чую** **ніякого**, не **мов** **усе** **тіло** **затѣ́рпло**. Фр.

Заня́тіе = 1. **позича́ння**, **пѣ́зичка**. — **Позича́ня** **грошей**.

2. **перейма́ння**.

3. **заї́мка**, **заї́манка**, **опанова́ння**.

4. **ді́ло**, **робо́та**, **по́рання**, **по́ранка**. — **У** **його** **багато** **діла**. — **Кинемо**, **куме**, **вси́ке** **ді́ло**, **випемо**, **куме**, та **й** в **попеді́лок**. —

Заня́тіе **мастерство́мъ** = **майструва́ння**.

3. **торго́вля** = **крамарюва́ння** і т. д.

Занятой, занять = 1. **позичений**. — **Позиченим** **волоом** не **паробиш** ся. н. пр. — **Занято́е** = **позичене**, **пѣ́зичка**, **винува́те**, **ві́нне**. — **Що** **ви́пне** — **віддати** **повинно**. п. пр.

2. **занятій**, **за ді́лом**, **за робо́тою**.

Занять, ся = д. **Занима́ть, ся**.

Заоблачить = **захма́рити**.

Заоблачный = **надхма́рний**, **понадхма́рний**, **позахма́рний**. — **Нехай** в **раю**, в **святім** **падхма́рнім** **тім** **краю** я **пристано́вище** **зпа́йду**. Пч. — **Що** **попроходи́ла** **всі** **цензоре́скі** **митаре́тва**, **як** **понадхма́рного**, **так** і **хма́рного** **царства**. К. Д. Ж.

Заобы́кать, заобы́кнуть = **звика́ти**, **при́вика́ти**, **призвича́юватись**, **звикну́ти**, **приві́кнути**, **призвича́їтись**. — **Ой** **хоч** не **привика́**, та **треба** **привика́ти**. п. м. — **Привичаю́сь** до **недо́лі**, **що** **один** на **сві́ті**, **як** **билина** в **чистім** **полі**, **остану́сь** **тужи́ти**. Ос.

Заобы́кный = **зві́клий**. С. Л.

Заодно = д. **Заеді́но**.

Заора́ть = 1. **заора́ти**.

2. **загукати**, **заренетува́ти**, **загаласува́ти**.

Заоръ = **обні́жок**.

Заострива́ть, заостря́ть, заостри́ть = **заго́стрювати**, **заго́стрити**.

Заостро́къ = **шпиль**, **наконѣ́чник** (заго́стрений кі́нець).

Заохать = **заохати**, **заохати**, **загогна́ти**.

Заохоти́ть, заохочи́вать, ся = 1. **заохоти́ти**, **під'охоти́ти**, **підбі́ти**, **заохочува́ти**, **під'охочува́ти**, **ся**, **підбива́ти** (до чо́го).

2. **заполюва́ти** ся.

Зачно = **за́ очі**, **поза́ очі** (С. Л.), **поза-**

вiчно, взо́чі. (С. Л.). — Хотiла, щоб її позавiчно сватали. н. к. — Лягть за́ очі. С. Аф.

Забóчний = забóчний, завiчний, поза-вiчний.

Запа́дaть, запа́сть = 1. запада́ти, зава́люватись, запа́сти, завали́ти ся. — Шукай за скринцею, — може туди завалило ся. 2. засiда́ти, заляга́ти, хова́ти ся, при́таювати ся, засiсти, залягти́, схова́ти ся, заховати́ ся, прита́йти ся. — Частина козакiв засiла в лiсi, i зразу кинулась несподiвано на Туркiв. — **Заяць запа́ль** = за́сць прита́всья.

3. захо́дити, сiда́ти, ляга́ти, хова́ти ся (про сьвiтила небесi) — за́йти, сiсти, ляг-ти́, схова́ти ся, заховати́ ся. — Сонце починає заходити, сiда́ти. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Доро́га запáла снiгом** = доро́га засiпана (закiдава, забита) снiгом. — **Дiло запáло** = пропáло дiло. — **Запáла емú ко мнi доро́га** = вже ж йомú до мене не ходити, вже йомú заросла́ сте́жка до мене. — **И слухъ запáль** = i чу́тки не ма́є. — **Вода́ запáла** = вода́ збува́є. — **Онъ крiпко запáль** = охля́в, змар-нiв, запeна́в вiн дуже. — **Гдí ты запáль?** = де́ ти прона́да́в?

Запа́дно́й = ча́товий (той, що на засiдах, на ча́тах).

Запа́дний = за́хiдний. — Захiдний вiтер. **Запа́дний** = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З.), ха́пка, самотря́ска, запа́днiй (С. Аф. З. Л.), сту́пця, (на вовкiв) - вовкiвнiй (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по па́стцi. н. пр. — Пiймав ся в ла́бетi. н. пр.

Запа́дъ = за́хiд. (С. З. Л.). — Захiд сон-ця. С. З. — Як пiдеш на за́хiд сон-ця. — Вiтер з за́ходу.

Запа́здыва́ть, запозда́ть = запiзнювати ся (С. Аф.), пiзнити́ ся (С. Л.), опiзнi-ти ся, спiзнiти́ ся, барити́ ся (С. Л.), запiзнити́ ся (С. Аф.), опiзнити́ ся, спiзнити́ ся, за́гiяти́ ся, забари́ти ся. — Де ж ти, до́ню, забарила ся, що з вече-ра запiзнiла ся? п. н. — Я молода спiзнi-ла ся — лиха доля зустрiла си. п. н.

Запа́ива́ть, запая́ть = залива́ти (ростоп-леним металом), залюто́вувати, зали́ти, залютова́ти. (С. Аф.).

Запа́ива́ть, запои́ть = напо́ювати, обпо́ювати, роспо́ювати, напо́ити i т. д. — Обпо́и коня. — Роспо́и́в мого чоловіка.

Запа́йка = залютова́ння. (Запа́йкою зветь

ся теж — місце залютоване i сама рiч, що вжива́сть ся для залютовання).

Запа́костить, запáкощива́ть, ся = запас-ку́дити, запoгáнити, забрудни́ти, запаску́жувати, запoгáнювати, забрудни́ти, ся.

Запа́коще́нiє = запаску́жування.

Запа́лзывање = залiза́ння, залáзiння. (Чайч.).

Запа́лзыва́ть, запола́зть, заполя́ти, запо́лзть = залiза́ти, залáзити, залiзти́, ула́зити, ули́зти.

Запа́ливать, запали́ть = запáлювати, пiдпа́лювати, запали́ти, пiдпáли́ти.

Запа́ль = 1. запáл (у гармати місце, де кладе́ть ся порох).

2. за́пáл, охвáт, пiдпа́л (у коня, д. **За-жо́га 2).**

Запа́лывать, заполо́ть = запoлювати, за-поло́ти (почина́ть поло́ти).

Запа́льчивость = за́пáл, oпáл. — Вiн се з'oпáлу так зробив.

Запа́льчивый, во = пáлкiй (С. З.), за-пáльний, пáльoний, завзя́тий (С. Л.), пáлко, в за́пáлом, з oпáлом.

Запáлять = д. **Запа́ливать.**

Запа́мятовать, запáмятыва́ть = забу́ти, запáмятáти, забува́ти, ся. — Не знав, та́й забув ся. н. пр.

Запа́нъ = хва́ртух.

Запа́ривать, запáрить = запáрювати, за-па́рити.

Запа́рывать, запорóть, ся = 1. розпóрю-вати, порóти, ся (поча́ть).

2. забивáти, засiка́ти, забити́, засiкти́, за́катува́ти (С. Аф.).

Запаса́ть, ся, запаст́и, ся = запаса́ти, при́паса́ти, на́паса́ти, на́стачáти, запá-сти́, ся, при́запа́ситись, на́стачити́, ся, (про оде́жу) — насправля́ти. — На вас не на́пасеш ся. — При́запа́силась, щоб бу-ло на довго. Чайч. — Хи́ба на вас на́стачи ся?

Запа́сливый = запáслистий, запáспий. (С. Аф.).

Запáсна́я = ко́мiрка, хíжка, хíжка. (С. З.).

Запа́сно́й = запáспий, при́наси́й, по-кла́дний.

Запа́сти, ся = д. **Запаса́ть, ся.**

Запа́сть = д. **Запада́ть.**

Запа́сь = запáс, при́пáс, покáд. — За-пáс бiди не чинить. н. пр. — **Въ запáсь** = про запáс. — При́шов Спа́с, держи рукави́цi про запáс. н. пр.

Запахива́нiє = о́рання, óранка, за́брю-вання.

Запахивать, запахать, ся = **забрювати, заорати, ся; заволобувати, заскоробувати.** (Д. **Заборанивать**).

Запахивать, запахнуть, ся = 1. **загортати, загорнути, ся, запинати, запіути, ся.** (С. Аф.). — Чого ти розкирив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.

2. **загортати, загірбати, замітати, загорнути, загребти, замісти, ся.** — Загортати пшеницю. С. Аф. — Замети сьмітки під припічок.

Запахнуть = **запахнути, запахти.** С. Аф.

Запахъ = **запах** (С. Аф.), **дух** (С. Л.), **пах, пахоші.** (С. З.) — **Идавать запахъ** = **пахнути, пахтіти** (С. З.), **пахіти.**

Запачкать, запачкивать, ся = **закаляти, покаляти, забрудити, вмазати, умастити, замазати, замурзати, ся, (валяючи) уваляти, вкачати, поваляти, (салом, жиром) — заялозити, засмальцювати, (калом) — запаскудити, запоганити, загідити, (рідкою грязю) — задрипати, ся, забрьохати, ся, закалюжити, ся, захвобдати, ся, (вапшою) — уванніти, ся, (хлібом) — похлібити, (помями) — запомийнити; каляти, заляти, закалювати, ся і т. д.** — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млині хоч рукава умастить. н. пр. — Похлібив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задрипала ся? —

Запачканный = **закаляний, покаляний, замазаний, заялозений, засмальцьований, запаскужений, задрипаний і т. д.**

Запашка = 1. **оранка** (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землі пішло під оранку.

2. **забрювання, волочіння.**

Запашникъ = **борона.**

Запашной = **опілістий.** С. З. — Свита оподиста.

Запашть = д. **Запахивать.**

Запеканка = **запиканка; варена, варенуха.**

Запекать, ся = **запикати, ся.**

Запереть, запирать, ся = 1. **заперти, замкнути, зачинити, ся, заперати, замикати, зачиняти, ся, (на заціпку) — заціпнути, заціпати.** — Запер двері. — Зачинив ся в хаті.

2. **заперти, затяти, ся, відперти, ся, заперити, ся, заперати, ся, відперати**

ся. — Затяв ся, що не він, та й годі. — Він запертивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперхать = **запирхати.**

Запестрить = **замережити** (С. Л.), **запестрити.**

Запестрѣть = **зарябіти, запестрити, ся.** — Вигін запестрів ся від худоби, котру гнали на пашу. Фр.

Запечалиться = **зажурити, засмутити, ся, засумувати, загужити.** С. З. Л. — Зажурилась Україна, що нігде ся діти, ви-топтала орда кіньми маленькі діти. н. п. — Ой сів, запив, зажури, ся, що без долі вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопців у некрути, а як списали та попарували, як голуби в парці, засмутилась Україна, як сонечко в хмарці. н. п.

Запечать = **запечатати.**

Запечатлѣвать, ся, запечатлѣть, ся = **вжати, давати, ся, діти, ся в знаки, врізувати, ся, врізати, ся в голову, в пам'ять, запам'ятати.** — Слова його врізались міні в голову і з думки не йдуть.

Запечекъ = **запичок, закапелок.** С. Аф.

Запечь, ся = **запекти, ся, (про губи, від слюки) — засмагнути, посмагнути.** — **Запекшіся губи** = **смажні, пересмагли уста.** — Ой дай, дівко, води пити, смажні уста окропити. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменя О. Мор.

Запивать, запить = **запивати, запіти; заливати, в горілку вкидати, ся.** — Пієся тії тарані так погано в роті, але запив паливкою, то й пічого. — Він щось здорово став в горілку вкидати, ся. — Він знову запив.

Запивоха = **п'яниця, п'яка, оп'яка, п'янога.**

Запильвать, запилить, ся = **запильовати, надпильовати, запиліти, надпиліти, ся.**

Запилькать = **зацигікати, (про цгащепят) — зацьвірінкати, зацьвірінчати, зацискотіти, заципати.** — О, знову він на своїй скринці зацигакав.

Запилка = **запильовання, надпильовання.**

Запинать, запить, запнуть = **перечепляти, підчепляти, перечепити, підчепити.** — Перечепив його, той упав.

Запинаться, запиться, запнуться = 1. **зачепати, ся, зачепляти, ся, зачепіти, ся.** — Зачепив ся за пень, та й стоїв цілий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, тай упав.

2. **запинати, ся, запнути, ся** (в речах).

Запинка = **запіна.** — **Врѣтъ безъ запинки** = **бреше і не оглядаєть, ся.**

Запирать, ся = д. **Запереть.**

Запірка = засувка (що засуваєть ся), заціпка (що заціпаєть ся).

Запировать, ся = загуляти, ся, забенкетувати, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записать, записувать, ся = записати, вписати, дописати, ся, записувати, виписувати, дописувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей ґрунт за цим записано. — Він записав ся в купці. — Доинтав ся до того, аж голова болять.

Записка = 1. записування, виписування.

2. записка. С. Аф.

3. писулька (С. Л.), цидулка, картка (С. Л.). — **Записки** = записи, записки, збірник; дневник, денник.

Записной = 1. записний. — Записна книжка.

2. збісний, явний; завзятий.

Записчик, чина, записыватель, ница = записувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

Запис = запис. С. З. — До запису руки наші підписали. С. З. — Которий то запис послаю. Л. В. — **Мировая запис** = мирова. — Підписали мирову. — **Запродажная з.** = запродажна. — **Рядная з.** = віновий запис. — Той запис віновий до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣльная з.** ділчий лист. — На часті поділили і на то листи ділчий росписали. Ст. Л.

Запять — д. Занивать.

Запахать, запахивать, ся = запахати, захпнути, засунути, вбгати, запахати, ся, впахати, ся, засувати, ся. С. Аф. З. Л.

Запищать = запищати, запискотіти.

Заплавать, заплавлять = заліти, заливати (оливом або що).

Заплавь = заплавень, загатка.

Заплатать = заплакати, (голосно) — заголосіти, затужити, (гірко) — заридіти, (дуже сильно) — заквиляти, (комічно) — зарюмати, зарюмсати.

Заплата = 1. запла́та, відді́лка. — Оце тобі, Грицю, така запла́та — з чотирьох дощок темна хата. п. п.

2. ла́та, ла́тка. — На світі стільки лат, як на сіді хат. п. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких ла́тах не ходила. п. п. — Свита у його — ла́тка на ла́тці.

Заплатать = залатати, полатати, налатати, прилатати, накінути ла́тку, (багато чи багатьох) — облатати, позалатувати, пооблатувати. — Ні пришити, ані прилатати. п. пр. — Треба залатати дірку.

Заплатить, заплачивать = 1. д. **Заплатать.**

2. запла́тити, запла́чувати, (недоїмки) — оплатити ся, (більше як слід) — проплатити ся, переплатити.

Заплата = д. **Заплата** 2.

Заплатник, ца = обідранець, ка, голодра́нець, голодрабець, обшари́ранець, ка. (Д. Голы́нь).

Заплатывание = латання, залатування.

Заплачение = 1. запла́та, платі́к, відда́ча (довгу).

2. латання, залатування.

Заплачивать = д. **Заплатить.**

Заплевать, заплёвывать = заплювати, заплёбувати.

Заплескать, заплёскивать, ся = 1. заплёска́ти, заплёскува́ти. — Заплескав у долоні.

2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлю́постати, захлю́потати, ся, (одежу) — задріпати, забрьо́хати, затіпати, ся, захлю́остати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвиля почала захлю́пувати човен. — Дни захлю́потали у горішку. п. к. — Коні в воді захлю́постали. н. о.

Заплески = плю́скання (хвиля об берег).

Заплесть, заплетать, ся = заплести́, заплі́тати, ся. — **Заплетать ного́ю** = зачі́пляти ся.

Заплесться = 1. д. **Заплесть.**

2. заві́яти ся, замандрува́ти, забрести́, забі́ти ся. — Десь заві́ив ся, що вже давно і чутки про його не має.

Заплётка = 1. заплі́тання.

2. кі́сник, ви́плітка. (Под.). — Забавля́ти кі́сничків. п. пр.

Заплётник = д. **Запаётка** 2.

Заплечный = той, що за плечі́ма. —

Заплечный ма́стерь = бат, поб. — ка́тю́га.

Заплёса, рос. *Solanum Dulcamara* L. = во́вчі ягоди, гли́стник, гли́стя́к, надти́нник, паслі́н, пасльо́н. С. Ап.

Заплёта = 1. плі́т, поро́н.

2. грёбля.

Заплутовать = зашахрува́ти, моше́ничати, шахрува́ти, шати́рити (почать).

Заплутоваться = зашахрува́ти ся, намо́скалити ся, розшахрува́ти ся, розмо́скалітати ся. — Намоска́лив ся так, що с під живого пя́ги рі́же. п. пр.

Заплывать, заплывать = 1. заплива́ти, запли́вти, запли́вети, запли́нути. — За-

плив далеко, що й не видно.

2. забивати ся, зати́гувати ся, заму́ловати ся, забити ся, зату́лити ся. — Ставок замулив ся, крипиця забила ся — треба чистити. — **Заплывають** черийла = чорніло розходити ся. — **Запливають** жіромь = запливати сáлом, глáдшати.

Заплівніть = заповолніти (С. Л.), в полон, в певолю, у бран забрати. — Чи їх порубано, чи у бран забрапо? н. д.

Заплівніть, **заплівніть** = цвѣліть, цвіліть.

Заплівніть, **заплівніть** = зацвѣіти (С. Аф.), заплівніти, цвіліти. — Цвѣліло зацвѣіло. К. Ш.

Заплівніть = залісїти, лісїти (почати).

Заплюснє, anat. Tarsus = пята.

Заплясать, **заплісывать**, ся = затанцювати, затаньчити, затанцювати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробляти танцюванням).

Запшик, рос. Phlomis Herba Venti !. i P. pungens Willd = залізняк, козацький залізняк, перекотиполе. С. Ап.

Запнуть, ся = д. Заппнать, ся.

Заповѣдать, **заповѣдовать**, **заповѣдывать** = наказати, загадати, звеліти, наказувати, загадувати (С. Аф.), веліти.

Заповѣдній = за́казаний, заборонений. — **Заповѣдній** лѣсъ = заказник, за́казний, ці́лний ліс.

Заповѣдь = за́повідь (С. Аф.), на́каз, при́казання. — Православні християне, послухайте приказання, що нам нап Бог приказує, діла наші заказує. н. п.

Заподлинно = справді, справжки, на-всправжки, напевне, запевне.

Заподозрити = підозрити, зазобити (С. Л.). — Підозрили вои, що він краде, тай давай доглядати. н. о. — **Заподозрѣний** = підозрений, зазобнений (С. Л.).

Заподрядить, **заподрядять** = підрядити, домовити, підряджати, домовляти.

Заподчивать = обгодувати, заліштувати, (паптками) — зачастувати, поча-стувати, напоїти.

Запонець = піяка, п'яниця.

Запоздний = пізній, спізнїлий, за-нізній.

Запоздять = д. Запáздывать.

Запой = запій.

Запоить = 1. упоїти, начастувати, напоїти.

2. опоїти. — Опоїв коня.

Заполáскивать, **заполоскать** = запо́ліскувати, замивати, за́полоскати, замити.

Заползать = д. Запáлзывать.

Заползать = лáзити (почати). — Дитина вже почала лазити.

Заполонить = д. Заплівніть.

Запомнить = 1. забути. — Не знав, та й забув. п. пр.

2. запам'ятати. — **Запомнил** хоро́шо = добре міні в тямки воїло ся. Кр.

Запонка = шпóнька. С. З. Л. Нав.

Запонь = хвартух.

Запонь = д. За́плавь.

Запоная = застýкати. — В шинку його застукали.

Запорáшивать, **запоросить** = за́порóшувати, за́поросити. — Не дивись високо, бо за́поросиш око. п. пр

Запорка = д. За́пирка.

Запорожець = за́порожець, низовець, сі-човик.

Запорожний = за́порожський.

Запорожье = за́порожжя.

Запороть, ся = д. За́парывать, ся.

Запорток = д. Болень 2 і Дохлєць.

Запорхать = за́пурхати.

Запорь = 1. засув. — На за́порь, подь за́поромь = на замку́, під замком, на засуві. — Двері па засуві. — Багато у його добра на видюці і під замками.

2. за́креп, (у коней) — че́мер.

Запоститься = за́постити, ся, за́пости-кувати.

Запостничать = за́постувати.

Запостить = спітїти.

Започивать, ся, за́почить = за́спати, ся, за́спати ся, за́спути, спочивати, спочїти.

Запошивать, **запошить** = за́шивати, за-шити.

Заправило = верховод, верховода, орудárь.

Заправить, **заправлять**, **заправлять** = 1. за́правити, впра́вити, за́правляти, виправляти. — Звихнув ногу, але йому нараз же виправили. — Заправ щабель у драбину. С. Аф.

2. ору́дувати, верховодити, перед ве-сті. — З того часу, як почав сей старши-на орудувати... Він уже давно у нас верховодить.

3. (про страву, на пр. салом) — за́терти, за́товкти, (сметаною) — за́біліти, (за-смажкою) — за́смажити.

Запраздничать, ся, запраздновать, ся = запразникувати, запразнувати, за-святкувати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запразнивать, запросить = 1. правити, заправляти, запра́вити, загілювати, за-гилити, закерувати. — Правити таку ціну, що ні приступу. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що пу. — Загилу цілого карбованця.

2. заклика́ти, запро́шувати, закли́кати, запроси́ти. — На могорич закликає, та не, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.

3. за́питувати, за́питати.

Запретительный = заборонний.

Запретить, запрещать = заборонити, за-казати, боронити, забороняти, за́казу-вати. — Рученьки звязала, гулять за-казала. п. п. — Хоч позволяв Хан на пісках новим кошем, та заказав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі бо-ропо? С. Аф.

Запретный = за́казаний, за́казний, за-боронений. — Позичающому грошей на ігру за́казу вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадо Єви, знаходив ласощі на за́казному дереві. К. Д. Ж.

Запреть = за́борона, за́каз (С. Ж.), за-прет. — От він і подожив на їх за́прет, що не будуть вже пакості людям робити. п. к.

Запречь, ся = за́прягти, ся. — Запрі до плуга волів.

Запрещать, запрещеніе = д. **Запретить, Запретъ.**

Запрещенный = д. **Запретный.**

Запримѣта = при́кмета, призна́ка, знак.

Запримѣтить = д. **Замѣтить.**

Запримѣтливый = д. **Замѣтливый.**

Запродавать = за́продавати.

Запрокидывать, запрокинуть, ся = від-хили́ти, захили́ти (назад), закида́ти, од-кида́ти, відхили́ти ся, захили́ти, ся, заки́нути, ся, одки́нути, ся.

Запропасться = пропа́сти, поді́ти ся, за́пасти, ся, за́подіти ся. — В чер-ниці за́пастило ся добро. К. Ш.

Запросить = д. **Запразнивать.**

Запросто = прі́сто, по́просто.

Запробъ = 1. за́права. С. Л. — Запробъ въ карма́н не лѣзеть, н. пр. = за́пра-ва лиха не чіпить, н. пр.

2. за́пита́ння. — Не знаю, що йому й казати на таке за́пита́ння.

Запротівиться = пруча́ти ся, змага́ти ся, опи́рати ся, опи́нати ся (почати). — Стали його вести, почав він опи́нати ся.

Запру́да = 1. за́гачува́ння.

2. гре́бля, га́тка. — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Запруди́ти, запружа́ть, запру́живать = за́гачи́ти, за́тамува́ти (С. Л.), за́гачу-вати. — Ніхто не перепли́в, усі каменем лягли по дну, аж річку за́гачили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай за́тамує. п. п.

Запруже́ніе = за́гачува́ння.

Запру́гать, запру́гивать = за́плігати, за́скака́ти, за́стриба́ти, за́лігувати.

Запру́ска́ть, запру́скивать = за́бри́зка-ти, за́бри́зкувати.

Запру́бвать, запру́бть = за́пріва́ти, за́пріти.

Запряга́ть, ся = за́пряга́ти, ся, упря́га-ти, ся. (С. Ш.).

Запряда́ть = д. **Запру́гать.**

Запряда́ть, запря́живать, запря́ть = 1. за́пряда́ти, за́прясти. (Почина́ти при-сти і заробля́ти).

2. ви́пряда́ти, ви́прясти.

Запря́жка = за́пряга́ння.

Запря́ть = д. **Запряда́ть.**

Запря́тать, запря́чивать, ся = за́хова́ти, схова́ти, за́ховувати, ся, хова́ти, ся. — Спасибі в кишені не за́ховаєш. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий те-реп тай сховала ся. н. п. — Вона його по-била ся, у комірку за́ховала ся. н. п. — За́ховаю змію люту коло сво́го серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьмієть ся. К. Ш. — Нема ні тьми, ні схованки такої, щоб за́ховався ледачий з сво́ім ділом. К. П. — **Запря́тати в тюрму́** = за́сади́ти, по-сади́ти, за́прото́рити, за́пакува́ти в тюрму́.

Запу́гать, запу́гивать, ся = за́ляка́ти, на́страща́ти, вжа́хну́ти, ля́кати, стра-щати, жа́хати, ся, ля́ку, жа́ху, стра́ху за́вда́ти, за́вдава́ти, (криком) — за́грі-мати, за́гю́кати. — Не лякай, бо не зли-каюсь. — За́грімав дитину. Кр.

Запу́ганный = за́ляка́ний, по́ло́ханий, ляка́ний, торо́щений. — Вид якийсь за́ляка́ний. Фр. — Обсрнув за́лякані очі на... Фр. — Поло́ханий за́сеє і пелька боїть ся. н. пр. — Що ти дивиш ся, мов торо́щений?

Запу́гива́ніе = ля́ка́ння (С. Л.), жа́ха́н-ня, по́страх. — Не вірте жа́дним ля́хів-ським по́страхам. К. З. о Ю. Р.

Запу́дრивать, запудри́ть = за́поро́шува-ти, за́пороши́ти (пудро́ю).

Запу́жать, ся = д. **Запу́гать, ся.**

Запуза́тътъ = д. **Забере́менѣтъ.**

Запускать, запустить = 1. гнати, погнати. — Погнав копей павзаводи.

2. закладати, засобувати, закласти, заступити.

3. забивати, забити. — Забив гвіздок у стіну.

4. занехаювати, педбати, залишати, занехати, занедбати, залишити (про болість) — задавнювати, задавнити.

Нехай, та нехай, та й зовсім занехаєш. п. пр.

5. спускати, спустити (про визанку).

6. зава́шувати, зава́сити.

Запукь, у виразі: Бігаль вь запукси = бігати на випередки, наввипередки, на взаводи. — Побіжим на випередки. — С парубками лігати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С.

Запустілий = спустілий, глухий, пустий. — **Запустілий домъ** = пуста. — Хата стоїть пустою.

Запустіть = спустити, відлюдити.

Запустініє = пуста. — Як жінка померла, то й хата його пустою оддає. С. Л.

Запуть, запутувати, ся = 1. заплутати, заплутувати, ся. — Заплутав пилки.

2. зашпурувати, ушпурувати, зашпуровувати, ся і т. д. — Панагатажи стільки, що ледве зашпурували. — Ушпурували біз мотузками. Чайч.

3. у(в)плутати, у(в)плутувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запушати, запушити, ся = 1. покривати, покрити пухом.

2. зашёрхнути, примёрхнути, іпесм взяти ся. — Вода в ставу тільки що примёрхла.

2. застебювати, застебнувати, обшивати, обшити (край оджі).

Запушати = д. Запускати.

Запушеніє = занедбання, занеха́ння.

Запыжывать, запыжить — забивати, забити клі́нтух, клі́нтух. С. З. — Погано забив клі́нтух, від того погано й стріляє рупи́лиці.

Запылатъ = запалати, (дуже сильно) — запалахкотіти.

Запыливать, запылить, ся = запілювати, пілом припа́дати, за́порішувати, за́пилити, ся, за́порішити, ся, пілом, піро́хом припа́сти. — Та вже ж мов біле личе́шко за́пи́лдано п. п. — Уже ж моя пості́ленька пи́лочком при́пала. п. п. — Чи ти, милий, при́пав пи́лом, чи метелицею? п. п. — Ко́лі в їх по́томле́ні, оджа́ й то́рохи не́запи́люва́ні. К. Ч. Р.

Запылить = запаліти ся, розпаліти ся, ски́птіти. — Розпалив ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як ски́птіть..

Запытатъ, запытывать = замордувати, за́катува́ти (до́питуючи́сь чо́го). С. Аф. — Чоло́вика на сме́рть за́мордува́ли, до́питуючи́сь гроше́й.

Запыхаться = заса́пати ся, за́ді́хати ся, за́ха́кати ся, за́хе́кати ся. — Біг, аж за́сана́в ся. — Прибіг Мерку́рій за́сана́в ся, в три ряди пі́т з нього́ котив. Кот. — За́ха́кав ся бі́гши так, що й слова́ не вимо́вити. Чайч. — За́хе́кав ся, паче́ ві́з в боро́зні. п. пр. — „Цу́ц!“ сказа́в Ря́бкові́ тут Я́втух; „цу́ц!“ за́дихавши́сь, мов з його́ перло́ дух. Гул. Ар.

Запыхтеть = засопіти, забухтіти. — Коли́ чу́ю, щось за́сопіло. — За́бухті́ла ма́шина. Чайч.

Запы́ трава́, рос. *Phlomis tuberosa* L. = медо́вик, ме́довник, печу́й-ві́тер, синя́ча ба́бка. С. Ан.

Запы́вала, запы́вала, запы́вальщикъ = за́сьпи́вач.

Запы́вать, запы́ть = за́сьпи́увати, за́пи́вати, за́сьпи́вати, за́птіти; за́тяга́ти, за́тягті́. — Мав ви́дунити́сь чо́рт, та пі́вні за́сьпи́вали, уро́ди́в сі́ чолові́к. п. пр. — Он пі́ду я до́ гаю́, за́сьпи́ваю́ що́ знаю́. м. п. — Ви́йди, Іва́нку, за́сьпи́вай па́м весе́ннику. п. п. — За́сьпи́вав би́, — був го́лосок, та по́зички з'ї́ли. К. Ш. — Як за́сьпи́ває, то аж пла́кати́ сма́чно. п. пр. — Он ра́но, ра́но ку́ри за́пи́ли. п. п. — А ну́, друго́ї за́тигай! — Не́хай ні́н за́сьпи́ває, а я бу́ду під́тягати. — **Друго́е запы́ль** — іншо́ї сьпи́ва́, за́сьпи́ва́в. — Тепе́р уже́ він иншо́ї сьпи́ва, як побачи́в, що́ не́ так.

Запы́въ = за́сьпів.

Запы́нывать, запы́нить, ся = за́пи́нювати, за́пи́нити, ся, за́шумува́ти (С. Аф.), шу́мом укрити́ ся. (Чайч.). — За́пи́нило́сь сине́ море. К. Ш. — За́шуму́вала го́рілка.

Запы́совать = за́пестити, розпестити.

Запы́ть = д. Запы́вать.

Запы́стьє = 1. апат. *Caprus* — 1. плісно́ (ча́стина ру́ки між до́ктем і до́ло́нею).

2. д. Брасе́ть.

3. чо́хла, мн. чо́хли. — Рука́ва в сорочці́ ще до́брі, та тільки чо́хли пови́стрьопува́лись.

Запы́тая = ко́ма, ко́віка. — Не ми́шайте а́ні ті́тли, ні́же ті́ї коми́, все розбе́ріть, та й спита́йте то́ді себе́: що́ ми? К. Ш.

Запы́тки = за́до́к (у е́кипажі́). — Він за́крив хва́ртух і ско́чив на за́док.

Запы́тывать, запы́тывать, ся = 1. за́пи́ля-

м'їти (С. З.), попл'ям'їти, закал'яти, пл'ям'їти, ся.

2. заклеїніти, затаврува́ти, клеїніти, таврува́ти, ся. — Він свої віви́з заклеїнив.

3. сплямува́ти, очорніти, обм'овити, закал'яти честь, спляму́вувати, чорніти, обм'овля́ти, кал'яти честь. — Оце ж її збещено, сплямовано К. Б.

Зап'ятокъ = задб'к (у обуви), кабл'ук, (спідня частина) — закабл'ук. — Задки у чобіт покрили ся. — Закабл'увам лиха дам (тапцюючи), достанеть ся й передам. н. п.

Зап'ячивать, зап'ятитъ = запл'хати, засувати, запхну́ти, засу́нути.

Зап'ячиваться = задк'увати. — Кін' задк'ує.

Зароб'отать, ся, зароб'отывать, ся = 1. заробі́ти, запрацюва́ти, надба́ти, придба́ти, зата́ланити, (тяжко) — за́горува́ти, (пряжою) — за́пр'їсти, (колядуванням) — за́колядува́ти, на́колядува́ти, (бабуванням) — за́ба́бити, на́ба́бити і т. д., заробля́ти, запра́цювувати, зата́ланювати, за́пр'ядати і т. д. — Літом і мале зароб'їти. н. пр. — Бурлака робить, заробляє, аж ніг очі заливає. н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти за́горуєш, то все прогаїнуєш, а що зата́ланити, музики наймаєш. н. п. — За́пр'яла пучками та надбала: ручками. н. пр. — Па́колядували повну торбу.

2. заробі́ти ся, наро́бити ся, запра́цюва́ти ся, заробля́ти ся, запра́цю́вувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Зароб'отанный** = зароблений, запра́цюваний.

Зароб'отка = заробі́ток, зарі́бок, надба́нок. — Сей рік був добрий заробі́ток. — Щож маєш робити, коли зарі́бку не має. — Тамъ хоро́шая зароб'отка = там до́брі заробі́тки, там заробі́тошно. Хар. Чайч. — И́щущій зароб'отки, п'дущій па зароб'отку = заробі́тчанин.

Зароб'отный = заробі́тний, зарі́бний. **Зароб'отывать, ся** = д. Зароб'отать, ся.

Заравнивать, равнять, ся = рівня́ти, ви́рівнювати, за́рівняти, ви́рівняти, ся. — Зага́дує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зарадоваться = зараді́ти.

Заража́ть, ся, зарази́ть, ся = заража́ти, зара́жувати, ся; зарази́ти, ся, (коростою) — ко́ростя́вити, (паршами) — па́рши́вити. — **Зарази́ться ба́рствомъ** = по́паніти, по́паньчити ся.

Зара́за = зара́за, пові́тря, по́шесть. — Бжели би в монастирі пові́трі поста́ло,

можна отдалити ся з монастиря. Б. Н. — Та не тільки од халери, од усноїк поше́сть мужиків мре більше, ніж па́нів. Про холеру.

Заразительность = заразли́вість.

Заразительный = заразли́вий, чи́ткий. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть.

Зара́зь = ра́зом, враз, від ра́зу, вра́зу. — Разом поробили все діло.

Зарани́вать, зарони́ть, ся = гу́бити, за́губля́ти, закида́ти, за́ко́чувати, впу́скати, за́губи́ти, за́кіну́ти, за́ко́тити, впу́стити, ся. — Куди воно закинулось? — Мабу́ть десь за́губи́лось або за́ко́тидо́сь.

Зара́но, зара́нше = за́годя, за́вчасу, за́годи́ну, за́здалегі́дь. (Пр. д. За́благо-вре́менно).

Зарапортоваться = забрехати́ ся.

Зараста́ть, зарос́ти = 1. зароста́ти, за́рос́ти. Са́док зарі́с бу́рином.

2. за́ро́юватися, за́тя́гуватися, за́жива́ти, за́го́їти ся, за́тягн'и́ ся, за́ж'їти. — Ра́на за́гоїла́сь. — Ра́на за́гої́ть ся, але сло́во — пі́к'о́ли. н. пр.

Зард'я́лый = по́черво́нілий.

Зард'я́ть, ся = по́черво́ніти, за́черво́їти, ся (С. Л.), за́п'я́рити ся (С. Л.), за́ні́ти ся, (від сорому) — ра́ків снє́кті. — Я́блука трохи за́черво́їли. — По́черво́нів, аж за́п'я́рив ся.

Заре́во = промі́ття (Харьк. Зап. Чайченко), луна́ (С. З.). — База́рь горить, а па́ море луна́ йде, па́н отама́ коза́ченьків до́ дому ве́де. н. п. — То́ під я́сне небо́ луна́ за́б'ї́гає, а димом по́ полю́ клубка́ми кача́є. н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий“ в Правді за 1891 р.).

Заре́в'єть = 1. заре́в'їти, ре́вну́ти. — Ре́вну́ли во́ли у но́вім ярмі. н. п.

2. за́рюжати, за́рюжсати, заре́в'їти, за́репетува́ти.

Зарєка́ться, зарє́чься = за́ріка́ти ся, за́ре́кти ся. — Ти зе́млю їв — за́ріка́всь. Но́мис.

Зарепортоваться = д. Заранпортоваться.

Заржа́вина = иржа́, ржа. С. Л.

Заржа́в'я́ный = иржа́вий.

Заржа́вьт = заржа́вити, за́пржа́вити. — Та вже шабл'і заржа́віли, мушкети без ку́рків н. п.

Заржа́ть = за́іржа́ти.

За́ри = 1. жа́дання, жа́доба, жа́га.

2. за́пал, за́взя́ття.

За́ри́ться = 1. ла́с'я́тись, ква́нитись, зі́ха́ти, за́зіха́ти, ла́сті очі. — Ла́с'ить ся,

як кіт на сало. п. пр. — Не квап ся проти невода рибу ловити. п. пр. — Своє з'їв та й на моє зіхаш. — На чуже не зазіхай... п. пр. — І все ті очі задрісні на спрові пасе. Стар. Байки.

2. розпаляти ся:

Заркїй — д. Завидливый і Задоривый.

Зарпїца = блискавиця, лискавиця, мигушка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови відщовкнї. н. п.

Зарпий = збранный.

Заровпять = д. Заравнивать.

Зародить, зарождать, ся = зародити, ся; законити, ся, зачати, ся; заклянути ся, зарожувати, ся, зароджувати ся (С. Аф.), законити ся, зачинати ся, заклїбювати ся, (про рослини ще) — кїльчїти ся, завязувати ся, розпукувати ся, пускати кїльця, пїрістки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законяєт ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давнє яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задалене, знов заворушилось, чи ще тільки заклонулось? К. Ш. — Виноград кїльчить ся. — Вєрба розпукуєт ся.

Зародъ = 1. д. Зародышъ.

2. стїг, скїрда, скїрта (сіна або хлїба).

Зародышъ = зародок, зачаток, закон, заживок, (в рослинах) — кїльця, очко (С. Пар.), зязвзок, пунянок. — Там його й закону лема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудик, але заживок є. Киев. Кр. — Жито вже в кїльцях. — **Яйцѣ съ зародышемъ** = зароджене, зарожене яйцє. С. Аф.

Зарожаться, зарождать, ся = д. Зародить, ся. — Зарождєнный = зароджений. С. Аф.

Зарокъ = зарік, зарікання (Лєв.), обрік. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Заропить = д. Заранивать.

Зароптать = заремствувати, нарікати (почать).

Зарослина = буряни, чагарі, чагарник, куці. — А він вхопив, та й подав ся в чагарі. п. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у буринах.

Заростать = д. Зарастать. — Заросшій = зарослий, (буринами) — бурянуватий. — Степок бурянуватий.

Зартачиваться, зартачиться = ушпратити ся, баскалічити ся, наровити ся, уперти ся, знаровити ся, забаскалічити ся (Греб.), затїти ся.

Зарубать, зарубить = 1. рубати (почать). — Почали ліс рубати.

2. зарублювати (С. Аф.), підрублювати, зарубити, підрубити. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

3. закарбувати, зарубати, (завичити карбом).

Зарубєжний = загрянїшний, закордоний.

Зарубина, зарубка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарубивать = д. Зарубать.

Зарубъ = сажалка, сажавка (С. З.), рибник. (С. Пар.).

Заругать, ся = залаяти, ся, почати лаяти ся.

Зарукавье = д. Браслеть.

Заруминиться = 1. зачервонїти, ся. — Яблука зачервонїли ся. Чайч.

2. піднекти ся, запекти ся (про тісто).

Зарушать = завалювати, засинаїти, обвалювати, розвалювати, руйнувати.

Заривать, зарить, ся = заривати, закопувати, закидати, загрибати, загортати, зарїти, ся, закопати, ся і т. д. — Закопати падло в землю. — Закидай хоч сьміттям оці ямки. — Кури позагрибали усе, що пошкодило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыать = блювати (почать).

Зарыдять = заридати, заголосити.

Зарыкать = заревті, загарчати.

Зарыскать = забігати, загасати, запікати, заснувати, ганяти, гасати (почать).

Зарыскаться = забігати ся, загасати ся, заметушити ся.

Зарить = д. Зарывать.

Зарычать = загарчати, загарікати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣзать, зарѣзывать, ся = зарізати, зарізувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарѣзвиться = 1. запустувати, жирувати, вибрикувати, жартувати (почать).

2. розжирувати ся, розжартувати ся, розпустувати ся. — Розжартувались так, що й не спинили.

Зарѣзка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарѣзъ — заріз. — Там Татари позоп ділять. на заріз людей ведуть. н. п.

Зарѣзывать = д. Зарѣзать.

Зарѣчный = зарічний, заберєжний, тогобічний, тогобіцький (С. Ш.), про людей — зарічанн, ка (С. Аф.), зарічанський, тогобічанн, тогобічанка (С. Ш.). — На вечорниці приходили і зарічани. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣчье = заріччя. С. Аф.

Зарюмьть = зарюмати, зарюмсати.

Зарюбѣть, зарюбѣть = зарюбіти. С. Аф.

Зарі = 1. зоря, сьвітання, досьвіток.

Утренняя зарі = рання, ранішня, сьвітотва зоря, вірніця. — Чому не ляжеш, не спочиєш. зирниці сходить, подивись! К. Ш. (Д. під сл. Аврора). — **Вечерняя зарі** = вечірня, вечірова зоря. (Д. під сл. Венера). — **На зарѣ** = у досьвіта.

У досьвіта встав я — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне сьвітло сие. К. Д. — **Ни світѣ, ни зарі** = рано в ранці, дуже рано. — **Зарі занимається** = д. **Заниматься** 2.

2. рос *Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L.* = любісток, любіста. С. Лп.

Зарядѣть, заряджати = 1. набѣти, набивати. — Самонали набивайте, гострих шабелъ добуйте. п. Мазени. — **Заряжѣнный** = набитий. — З набитим огнестим оружьем. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за границю, падибали на степу набиту рушницю. Руд.

2. **учащати** (С. Ш.), **унадитись** (С. Ш.), **занадитись**. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Унадив ся, як свини в моркву. н. пр.

Заридь = набой, набій. С. З. Л. — У ладивниці ні одісієського набою. н. п.

Заряжаніе = набивання.

Заряжати = д. **Зарядѣть** 1.

Засада = засіди, засідка, засідки; чата, залого. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два иподі про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідає.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. н. о. — Гей їхали козаци з залоги. н. п. — І коло Умані часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — **Быть въ засадѣ** = засідати, чатувати. С. З. — **Окончить засаду** = перечатувати. — Ой не літай утку, засідають два стрільники, хочуть тебе вбити н. п. — Чатує на мене. С. З.

Засадити, засаживати = 1. засадити, посадити, розсадити, засажувати, розсажувати, позасажувати, порозсажувати. — Засадив усі грядки огірками. — Розсажує розсаду. — Усю леваду вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби. 2. **забіти, забивати**. — Забив палю. — Позабивай оці кілочки. Чайч.

3. **засадити, посадити, засажувати, сажати**. — Засадив його за роботу.

Засадный = чаговий.

Засадъ = завілка, гўля, гўля.

Засаживать = д. **Засадити**.

Засаливать, засалить, ся = засалювати, засмалцювувати, зайобювати, засалити, ся і т. д.

Засаливать, засолить, ся = засолювати, починати солити, засолити, ся.

Засалювать = ясувати, ясу надавати (почати) С. З.

Засамовольничать = засавобити, засамовольствовати.

Засандаивать, засандаить = закрášувати, закрášити бразолією.

Засапѣть = засопті.

Засаривать, засорить, ся = засмічувати, засмітлювати, ся (смітти), заморювати (порохом), замулювати, ся (мулом), забивати, ся (чим иншим), засмігити, ся, запорошити, ся і т. д. — **Засмігити хату**. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забила ся.

Засасывать, засосать, ся = 1. засисати, засосувати, засмоктувати, засосати, засмоктати, ся.

2. **втягати, затыгати, втягті, затыгті, ся**. — Твашюка так і втягує (затыгає) колеса.

Засватать, ся = засватати, ся, заручити, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербѣть, ся = засвербіти, зачухати, ся. — Де засвербіть, там і почухаєш. н. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверкать = забліскати, замиготіти.

Засверливать, засверлить, ся = засвердлювати, засвердлити, ся.

Засвидѣтельствованіе = засьвідчення, посьвідчення, сьвідѣцтво.

Засвидѣтельствовать = засьвідчити, посьвідчити, висьвідчити (С. Л.), присьвідчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посьвідчити перед Богом церква, наша мати. Котл. — **Засвидѣтельствовать актъ** = у книги завести.

Засвирѣхствовать, засвирѣхѣть = залютувати.

засновигати, тиняти ся, туляти ся, хилати ся, блукати, швэндати (почати або довго).

Заслуга = заслуга, віслуга. — Котузі по заслугі. н. пр.

Заслуживать, заслужить = заслужувати, вислужувати, заробляти, заживати, заслужити, вислужити, заробити, зажити. — Хто за віру умірає, той собі царство заробле н. пр. — Він заробив собі добру память. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоньки зажити, гей зібрав війське, війське запорожське, та й пішов Орду бити. н. п. — Та, батько наш, зажив еси доброї слави. — **Заслуженный** = заслужений, вислужений, зароблений. — **Заслуженное** = заслуга. — Мари вкрили червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуженный** = заслужений. — **Онъ заслуживаетъ того** = він варт того, він заробив, заслужив.

Заслұшать, заслұшивать, ся = розібрати, розбірати, ся. — Його діло вчора розбірало ся в суді.

Заслұшиваться = заслұхувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслұшавъ = зачути, почути, вчути, учути, перечути. — Ой зачула моя доли, що не бути міні дома. н. п. — А як сее дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій мний в гості буде. н. п.

Заслұпнть, ся, заслұплать, ся = засліпнати, засліплити, ся. — Засліпнело йому щастя очі. Чайч.

Заслұпнивать, заслұпнть, ся = д. Засліпнати.

Засмаливать, засмолить, ся = засмолювати, обсмолювати, зашмарювати, засмолити, обсмолити, зашмарувати, ся. — Дай міні смоли засмолити човен. — Зашимарували ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодіраєш.

Засмъркивать, засморкать, ся = зашмаркувати, засоплювати, завіскрювати, зашмаркати, засопліти, завіскрити, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позавіскрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходить, нікому бідолашного й витерти.

Засмъривать = заглядати, зазірати, (гуди й сюди) — нікати (шуваючи) — нишпорити. — Ставок в низу сяє, а у його місяченько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де ще наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Никає скрізь по всім куткам.

Засмъриваться, засморъться = задивляти ся, виглядати ся, заглядати ся,

задивіти ся, заглядіти ся, наісти очі. — Коли ж часом задивив ся на краси дівої. Аф. — Я на всі задивив ся — полудрабон уловив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на пій і пасє очі.

Засмердѣть = засмердіти.

Засмолить, ся = д. Засмаливать.

Засморкать, ся = д. Засмъркивать.

Засморъться = д. Засмъриваться.

Засмугльть = загоріти, засмалити ся, зашмугльвати.

Засмѣять = засьміяти, обсьміяти, вісьміяти. — Чужі люди її засьміють. К. Ш. — Він такий: усіх пообсьміює. Чайч.

Засмѣяться = засьміяти ся, (голосно) — зареготати ся.

Засновать = 1. заснувати.

2. завестати ся, зашмигльати, занікати, засновити.

Заснуровать, заснуровывать, ся = зашнуровати, зашнуровувати, ся.

Заснуть, засыпать = заснути, поснути, позасипати. — Наслав на конопих сон і вони поснули смертельно. н. к

Засовать, засовывать, ся = засувати, засовувати, всовувати, ся, (під що небудь) — підсувати, підсовувати, ся. — Засунав руку в кашню. — Підсунув скриню під ліжко.

Засоваться = заметушити ся, заклопотати ся.

Засовъ = засув, засувка. — Двері на засуві.

Засовѣститься = засоромити ся. — Чого сєти так засоромилась, мов на сватанні? Чайч.

Засолнвать = д. Засаливать, засолить.

Засолоднть = засолодіти.

Засолонѣть = просоліти. — Огірки вже просоліди.

Засоль = розсіл, ропя.

Засопливть, ся = д. Засмъркивать.

Засопливѣть = зашмаркати ся, засоплівити.

Засопѣть = засопті.

Засоривать, засорить, ся = д. Засаривать, ся.

Засосать, ся = д. Засасывать, ся.

Засось = болото, багно, багнюка, твань, тванюка (С. П.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму моточину загрузи — **Цѣловаться въ засось** = дуже міцно цілувати ся (наче смочучи губи).

Засохлый = зсохлий, сухий, засохлий.

Засохнуть, засыхать = засохнути, засхнути, поснути, засихати, сохнути.

— Загинеш... мов рист весною у ночі; захнеш... К. Ш. — Земля без дощу похшла. Б. Г.

Заспати, ся = заспáти, ся. — **Заспати** **младенця** = приспати. — Як би була знала, у колись б задушила, під серцем приспала б. К. Ш.

Заспесивитися, заспесивѣтъ = загордіти, записати ся, зачванити ся, зашидючити ся. — І геть то честію такою записав ся. Гр.

Заспорити = заспорити, засварити ся, засперечати ся, завести ся. — Завели ся, засперечали ся пі за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. п. пр.

Застѣшити = заханати ся, захватати ся, заківати ся, замоторити ся. — Дуже замоторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захавав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамословити = д. **Засквермословити**.

Засебритися = засварити ся, завести ся, загрязити ся.

Застава = застава (С. Жел.), роґатка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — царина. С. З. — На царину збиратись, череду стрічати. п. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть си — коловорот, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зовуть ся — царинний).

Заставати, застать = заставляти, застати. — **Застать враслохъ** = застукати, спиткати (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Заставити, заставляти, заставлятъ = заставити, застановити, загородити, заставляювати, заставляти, застановляти, загороджувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.

Заставити, заставлятъ = всилувати, присилувати, приневолити, зневолити, примусити, змусити, силувати, неволити, приневольовати, примушувати. — Убожество моє і старість силують мене швидче тебе замж оддати. Кот. — **Заставити молчать** = заціпити, заціяткати.

Заставка = заставка, заслона, заслінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла ринвою на млинове колесо. Чайч.

Заставникъ = д. **Амапавъ**.

Заставний = 1. заставний, царинний. — (Д. Застава).

2. заголовний. — Заголовні літерп.

Заставъ = д. **Заставка**.

Заставивати, застоить = затримувати, за-

дѣржувати, барити, гяйти, затримати, задержати, забарити, загяйти (кого на дорозі).

Заставиватися, застоиться = застоювати ся, застоїти ся. — Військо застояло ся в таборі до зими. — Кіль застояв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застоїла ся.

Застанавливать, застановити, застановлять, ся = д. **Заставити 1**.

Застарѣный = застарілий, закоренілий, задрівнений. — Задрівнена хвороба.

Застарѣтъ, ся = застаріти ся, закореніти ся, задрівнитися.

Застать = д. **Заставати**.

Застегать = 1. застѣбвати, стѣбвати (почать). — Застѣбала ковдрю.

2. вибити, випарити, вишмагати, одшмагати, одбатожити, оддубарити. — Одшмагали різками.

Застѣгивать, застегнуть, ся = застѣбати, ся, застѣбнути, ся, заціпати, ся, зацібати, ся, зацібнути, заціпнути, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застѣбай ся гарпешкою. — Заціпи чумарку на всі галлички. — **Застѣгнутый** = застѣбнутий, заціпнутий.

Застѣжка = застѣжка. С. Аф.

Застеклять = заскліти (С. Аф.), зашкліти, пос(ш)кліти, завести під скло. — Скляр посклив вікна, засклив шахву, ще й патреги позаводив під скло. Чайч.

Застенать = застогнати.

Застепенничать = удавати з себе статечного (почать), в розмові — застарувати.

Застигать, застигнуть, застичь = застукувати, захоплювати, застукати, захопити, спиткати. — Завірюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в коморі. — З жопатими, з парубками піла та гулила, поки лихо не спиткало, поки не та стала. К. Ш. — **Застигнутый** = захоплений, застуканий.

Застилать, застлять, ся = слати, застилати, застеляти, заслати, застелити, ся, (про вільки) — позастилати і т. д. — Застела ліжку. — Дим застеляє хмарами ясне небо. Лев.

Застїлка = застѣлюваяня.

Застїтъ = заступати (С. Аф.), заступати. — Здрастуйте! Не заступте. п. пр. — Одйди од вікна, не заступай світа.

Застїчь = д. **Застигати**.

Застлять = д. **Застилать**.

Застой = застій, перестанок (С. Л.), перерва (С. Нар.).

Застойный = 1. стойчий. — Вода стояча.
2. залежаний, завалящий. — Завалящий край.

Застольный = застільний. — Розговорились трапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонать = застогнати.

Засторанивать, засторонять, засторонить, ся = загоробувати, заставляти, загородити, заставити, ся, (про кільки) — позагоробувати і т. д., (про світ) — д. **Застить**.

Застойтсья = д. **Застаниватсья**.

Застранствовать = помандрувати, повіяти ся, піти в мандри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застранствовать = мандрувати (багато, довго), загальти ся, забарити ся в дорозі.

Застрастка = пострах (С. З.), пострашка, застрашка. — Не вірте, брати наша, жадним таким лихвісьним пострахам. Остриця. К. З. о Ю. Р.

Застраховать, застрахоувать = за-с(ш)трахувати, зас(ш)трахувувати.

Застращать, застращивать = застрахати (С. Аф.), залякати, страхати, залякувати.

Застращивалие = д. **Застрастка**.

Застреготать = 1. заскреготіти, заскреготіти. — Сорока па тину заскреготіла. Чайч.
2. зацокотіти, задріботіти. (Д. Говорить).

Застригать = стрігти (починати).

Застругать = застругати, (гемблем) — загемблювати.

Застроивать, застроиць, ся = забудувувати, застроювати, забудувати, застроїти, ся. (С. Аф.). — Замість улиці майдан, і місто його не забудує. К. Ч. Р.

Заструживать, застружить, ся = застругувати, застругати, (про кільки) — позастругувати.

Заструйтьсся = задзюріти (С. Аф.), задзюрчати (С. З.), задзюркотіти. — Тільки доконались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструить = заструнити ся (С. Аф.), поструїти (Чайч.).

Застрѣжка, бот. Sarmentum = в'усики, ўсики.

Застрѣливать, застрѣлить, ся = застрѣлювати, застрѣлити, в(у)стрѣлити, ся. (С. Л.).

Застрѣльщикъ = салдат в передовому війську, що починає стріляти.

Застрѣлять = стріляти, палити (почать).

Застрѣха, застрѣхъ = стріха. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Застрѣшина = піддашня. (С. З.). — Гучно, гучно у світлиці батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашні вітають. К. Д.

Застрѣнать = лоратись (почать). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застрѣнаться = запорати ся.

Застѣда = застѣда. С. Аф.

Застудить, застужать, застуживать, ся = застудіти, заохолодіти, застужувати, ся (С. Аф.), заохоложувати, ся, (про кільки) — позазужувати і т. д. — Сидючи коло вівна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухикає. — Застудити, заохолодити рибу, холодець.

Заступать, заступить, ся = 1. заступати, заступити, загоробувати, загородити. — Заступили, загородили дорогу.

2. заступати, заступити (замість кого). — Благочинний кудись поїхав, то вже його заступає наш пап-отець.

3. заступати ся (С. Аф.), оступати ся, ставати за кого, обставати, обороняти, заступити ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Заступникъ, ца = заступник, ця, оборонець, оборонця (С. З. Ж.).

Заступничество = застѣна (С. Л.), обороная.

Застѣнъ = заступ (С. Аф.), рискаль. Подол, (місце, де ставати погою) — ступак, (ручка) — заступільно (С. Аф.).

Застучать, ся = застукати, застукотіти, загрюкати, загрюкотіти, (дуже, але глухо) — загупати, загепати, забухати, (ногами) — затупати, затупотіти, (про віз) — заторохтїти, про серце — заколотіти ся, (про зуби) — зацокотіти, (совирою) — зацокати.

Застывать, застыть, застынуть = холонути, застигати, заохолонути (С. Л.), застигти, застигнути (С. Аф.).

Застыдѣтьсся = засоромити ся.

Застылый = застиглий, остиглий.

Застѣпивать, застынь = д. **Застить**.

Застѣпокъ = 1. місце, де в старовину допитувано з катуванням обвинувачених людей.

Застѣнчивость = несмѣливість, соромливість.

Застѣнчивый = несмѣливий, соромливий.

Застѣпѣть = д. **Застѣть**.

Засудачить = судити, гудити (почать).

Засудить = засудити, осудити, присудити.

Засудиться = запозивати ся, затягати ся (С. Ш.), засудити ся.

Засується = заслопотати ся, захапати ся, заметушити ся, забігати, зашвѣднати ся. — Ще не пообідали, а вже кажуть їхати. забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то зашвинднеш ся, то й забудеш. Кр.

Засушнить = затягти сушню.

Засушливать, засушить, ся = (слиною) — заслинювати, заслинить, ся, (салом то що) — засмалцьовувати, заллѣзювати, засмалцьовати, заллѣзити, ся, (про кількох) — позаслинювати, ся і т. д.

Засуха = засуха (С. Аф. Л.), посуха (С. Л.), сұша. — Така суша, що крий Боже — усе поскхло.

Засучать, засучивать, засучить = 1. засукувати, засукати. — Засукала литку. 2. засукувати, закачувати, засукати, закачати, (про кільки) — позасукувати, позакачувати. — Позакачував рукава. — По локоть руки засунав. Кот.

Засушивать, засушить, ся = засушувати, засушити, ся, (про кільки) — позасушувати, посушити.

Засушина = сухарь (на пр. хліба), сушій (на пр. овочів) — Купила сушій на узвар.

Засушка = засушування.

Засылать, заслать, ся = засилати, висилати, запроважувати, заслати, вислати, запровадити, запекати, (про кількох) — позасилати і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засылать сватовъ** = слати, ся, присилати ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміяв ся. н. п.

Засылка = всилання; засилання.

Засыльный = засланий, висланий, посланий.

Засыпать, ся, заснуть = засипати, ся, заснути. — **Засыпать летаргическимъ сномъ** = обмірати. — Привели бабу, стару-престарелу, що недавно обмірала. н. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпѣть, ся, засыпать, ся = засипати,

ся, завальювати, ся, закидати, засипати, ся, завалити, ся, закидати. — Ривчак засипали всьмєю. — Жито вже засипають в засіки. — Завалили яну.

Засыпка = засипання, сипання.

Засыхать, засохнуть = засихати, засохти, засохнути.

Засывать, засѣять, ся = засівати, засіяти, посіяти, (багато) — позасівати.

Засѣвъ = сійба, сівба (С. Л.), сіянка. — Ранни сійба хоч не вродить, та з хліба не зводить. п. пр.

Засѣданіе = засідання.

Засѣдатель = засідатель.

Засѣдѣть, засѣтъ = засідати, засісти. — Уридом миським зуполною ланою засіли ми. К. Ст. — Засідали пани Перебийноса вбити н. п.

Засѣка = 1. засіка (С. З.), січа.

2. заказний ліс, заказник.

Засѣкать, засѣчь, ся = 1. сікти, парити, перезати, шпирити, періщити, пужити, батожити, шмагати, піжити, чухрати (почать, див. під сл **Бить**); засікати, забивати, засікти, забити (різками, батогами або що). — Його до смерти засікли.

2. зарубувати, зарубати, карбувати, закарбувати.

3. засікати ся (С. Аф.), засікти ся, стрехувати ся (про коней, як вони зачіпають ногу об ногу).

Засѣсть = д. **Засѣдѣть**.

Засѣчь, ся = д. **Засѣкать, ся**.

Засѣять = д. **Засывать**.

Затаващть = затабащити. С. Ш. — Розігнав човен в саме лататти, та тоді вже давай табанити.

Затаврьть = потаврувати. — Потаврунали волів.

Затаивать, затаить = притаювати, притати, затаювати, затайти. (С. Аф.).

Затаиваться, затаиться = ховати ся, заховувати ся, притаювати ся, таїти ся, заховати ся, притати ся.

Затапливать, затолкать = заштовхувати, заштурхувати, заштовхати, заштурхати.

Затапцовать = танцювати (почать).

Затапцоваться = затапцювати ся, затапцяти ся. — Затапцювали си до сьвіту.

Затапливать, затоплять, затонить, ся = 1. затоплювати, затопляти, розтоплювати, розтоплати, підпалювати, запалювати, затонити, ся і т. д., (про кільки) — позатопляти і т. д. — Уже люди обідають, а вона ще й не затонила. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.

2. топити, затоплювати, затопити. — Затопить у річку. С. Аф.

Зата́птувати, затопта́ти, ся = затопшувати, (про кілки) — позатоптувати, затоптати, ся. — Я заллю недолю дрібними слезами, затопчу неволю босими ногами. К. П.

Зата́ска́ти, зата́скива́ти, ся = 1. заволокти, затагти, затірити, затарабанити, затарганити, заволокіати, затагати, ся і т. д., (про кілки) — позаволокіати, позатагати і т. д. — Заволокли вівцю в кошару. — Затаг мене до шинку. — Кудись він затарганив мішок.

2. затаска́ти, заносити, заяло́вити, засмальцюва́ти (одежу), зата́скувати, зано́шувати, заяло́жувати, засмальцю́увати, ся.

Зата́чива́ти, затача́ти, ся = зашива́ти, зала́тувати, заши́ти, зала́тати, ся, (про кілки) — позашива́ти, позала́тувати, ся. — Позалатувала усі дірки на сорочці. Чайч.

Зата́чива́ти, заточи́ти, ся = загострюва́ти, виточува́ти, загостри́ти, виточити, ся, (про кілки) — позагострюва́ти, повиточува́ти, ся.

Зата́чка = 1. зашива́ння, зала́тування.
2. зашив́ка, ла́тка.

Затащи́ти = д. **Зата́ска́ти** 1.

Затащи́тися = зайти́, забрести́.

Затая́ти = та́нути (поча́ти).

Затве́рдити, затве́ржива́ти, ся = за́вчи́ти, ви́вчи́ти, за́вча́ти, ви́вчува́ти, ся.

Затве́рджа́ти, затве́рджа́ти, ся = тве́рднути, тве́рдити, тве́рдіна́ти, тужа́вити, (виснахаючи) — коржа́вити, (про шкуру) — шка́рубу́нути; затве́рднути, затве́рдіти (С. Аф.), зату́жавити, за́коржа́вити, за́шка́рубу́нути. — Грязюка зату́жавіла. С. Аф. — Чоботи за́шка́рубу́ли.

Затве́рджа́ти, затве́рді́ти = затве́рді́ти.

Затвори́ти, затвори́ти, ся = за́чини́ти, за́чиня́ти, ся, (про кілки) — позачи́ня́ти, ся. — Дома й хлів за́чиня́в, а тепер не хоче й хати. н. пр. — Ждала, ждала, ворітечка не за́чиняла. н. п. — Та й комі́рочку за́чиняла, та трьома замками за́микала. н. п. — А діти в хаті позачи́няли́ ся і до́жидують ма́тері. Чайч. — Ох ли́бонь ми за́блудили́, не до́ сва́та при́їхали: ворітечка позачи́нені́, і дверечки позамика́ні. н. п. — **Затво́ренний** = за́чи́шений.

Затво́рка, затво́рок = за́сувка, за́вертка, за́щипка. (С. Аф.).

Затво́рник = схи́мник, пу́стельник.

Затво́р = 1. д. **Затво́рка**.

2. келі́я пу́стельникова.

Затвори́ти, ся = д. **Затвори́ти**.

Затека́ти, зате́чы = за́тика́ти, за́текти; набу́хати, набу́хнути, буча́вити, набу́ча́вити, (про тіло) — те́рпнути, сте́рпнути.

Зате́к = о́пук, пу́хлина, пу́хля́тина.

Зате́мніти, зате́мня́ти, ся = за́те́мніти, за́те́мніти, за́те́мня́ти, по́те́мня́ти, ся, (небо) — за́хма́рити, ся, (па́мять, ро́зум) — за́морочити, за́паморо́чити, за́тлу́мити; те́мніти (С. П.), за́те́мня́ти, те́мніти (С. П.), те́мніти, те́мня́ти, ся, за́морочува́ти і т. д. — Насина́ли землі́, що́ я вже не вста́ну, оче́нки за́те́мили, що́ й па́сьвіт не гля́ну. н. п. — Та й зно́в очі́ тумано́м за́те́мились і зно́в слю́ви тихо́ по́котились. Пч. — Шо́ на не́бі у́сі зва́зди по́те́мари́ло, по́лови́на ми́сяця у́ хма́ри всту́пила. н. п. — Зо́всім ми́ні за́морочили́ голо́ву.

Зате́мніти = те́мніти, те́мня́ти.

Зате́слива́ти, зате́сли́ти, ся = за́сві́чувати, за́сві́тити, (про кілки) — поза́сві́чувати. — За́сві́ти́ ли́мпа́дку.

Затере́бити, затере́бля́ти, ся = за́ску́бити, за́ша́рпати, за́смі́кати, за́ску́бувати і т. д. — Гу́си за́ску́бли ку́рча.

Затере́ти, затира́ти, ся = за́те́рти, за́тира́ти, ся, (про кілки) — позати́рати, ся. — Кри́га за́тере́ла ду́ба. — За́тер усе́, що́ було́ напи́сано. — **Затере́ти** ква́сь, пи́во = за́вари́ти.

Затере́зати = за́мордува́ти. — До сме́рті за́мордува́ли його́.

Затере́зати, затере́зати, ся = гу́бити, за́гублюва́ти, за́губи́ти, згу́бити, ся, (про кілки) — по́губи́ти, поза́гублюва́ти, по́згублюва́ти, ся. — Ой пи́ла ж я, пи́ла, чи́пчик за́губила, а при́йшла до́ дому — і це́ й му́жа би́ла. н. п. — Не жа́лі́й у́хна́ля, бо́ підкову́ згу́биш. н. пр. — Пі́да ж ти, неща́сна До́ле, в по́лі за́губи́ ся, а за́ мно́ю, мо́лодо́ю, та́ й не во́лочи́ ся. н. п.

Зате́сати, зате́сыва́ти, ся = за́те́сати, за́те́сувати, ся, (про кілки) — позате́сувати, ся. — Позате́сува́в чо́лові́к кли́пчик. Чайч.

Зате́сати = вти́рити ся, впе́рти ся, у́лі́зти, вти́снути ся. — Чо́го ві́л сю́ди вти́рив ся?

Зате́сыва́ти, ся = д. **Зате́сати**.

Зате́чы = д. **Зате́ка́ти**.

Затікати = тукати (почать). — Почав дятися тукати в дерево С. Ш.

Затіра́ннє = д. **Замучити**.

Затіра́ти = д. **Затереть**.

Затіска́ти, затіска́вати, ся = 1. за́тхати, (у)во́гати (С. Ш.), вто́вкма́чити, за́пихати, б́гати, вто́вкма́чувати, (про кілька) — поза́пихати, повто́вкма́чувати. — На силу захвав у торбу.

2. за́терти, за́тира́ти, ся, за́тиска́ти, за́тискува́ти, ся. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затіскали.

Затіска́вати, затіска́тися, за́тисну́тися = вті́скувати ся, впірати ся, вті́скати ся, впе́рти ся.

Затіха́ти, за́тихну́ти = за́тихати, т́хнути (С. Ш.), за́мовка́ти, умо́вка́ти, за́тихнути, за́мовкнути, умо́вкнути, у́щухнути (С. Ш.). — І тихнуть божі слова (молитва). К. Ш. — Ушух вітер.

За́тишіє, за́тишь = 1. за́тишок. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибилися до кошиці, то нам у затішку нічого, а то така бури підлилася, що крий Боже!

2. безві́тря, ти́ша (С. Ш.), тихомі́рря.

Затка́ти = 1. т́кати (почать).

2. за́ткати (заробити ткацям).

Заткну́ти, за́тыка́ти, ся = за́ткну́ти, за́ту́лити, за́стро́мити, за́тика́ти, за́туля́ти, за́стро́млюва́ти, ся, (про кілька) — поза́тика́ти і т. д. — За́тули пальцем. — За́стро́мив у стріху. — За́тикала у намітку зеленої рути. н. п. — За́ткнув чіп.

За́тлі́тися = за́тліти, ся.

За́тлі́тися = за́тліти, ся.

За́тні́ти, ся, за́ти́жва́ти, ся = д. **Затемні́ти**, (про сонце, місяць) — мі́няти ся, відмі́няти ся, відмі́няти ся. — Як сонце міняє ся, то не можна на нього дивитися. Мал. — Як міняє ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закріє. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, міняє ся і місяць. Ід.

За́тні́є = 1. відмі́на (сонця, місяця).

2. те́мьба, ст́ма (С. З. Жел); за́морба.

За́то́к = 1. кра́йка (тканини). С. З.

2. ко́ліно, за́ворот (річки). Ман.

За́то́ла́чива́ти, за́то́ло́чи́ти, ся = ви́то́ло́чувати, ви́то́птува́ти, ви́бива́ти, ви́то́ло́чити, ви́топта́ти, ви́бити, ся. — Ви́то́ло́чили траву.

За́то́лка́ти = д. **За́гала́квати**.

За́то́лкава́ти = ви́ясня́ти, тлу́ма́чити (почать).

За́то́лкава́тися = 1. за́бала́кати ся. — За́бала́кали ся до ранку.

2. спа́нтелі́чити ся, збі́ти ся з па́нтелі́ку, за́плу́тати ся (ви́ясняю́чи що). — Почав ви́ясня́ти, та́й сам спа́нтелі́чив си́.

За́то́ло́чи́ти = д. **За́то́ла́чива́ти**.

За́то́ло́ч = за́то́лвкі́.

За́то́ми́ти, ся, за́то́мля́ти, ся = 1. за́то́ми́ти, вто́мити, змо́рити, сто́ми́ти, ся, підто́пта́ти ся, знемо́гти, вто́мля́ти, за́мо́рюва́ти, ся, знема́гати, (про кілька) — по́томи́ти, ся, по́вто́мля́ти, ся. — Усе́но́то́мили си́, по́приста́вали — ні́як не піді́йдемо. Чайч.

2. за́ну́дити ся.

За́то́ну́ти = по́то́ну́ти.

За́то́нь = за́то́н (С. З.), пла́вня.

За́то́па́ти, за́то́пну́ти, за́то́пи́ти, ся = за́то́пати, за́лива́ти ся, по́німа́ти ся во́дою, за́то́пи́ти, ся, за́то́па́ти, за́ли́ти ся, по́ня́ти ся во́дою. — Від дощів вся низина появилася ся во́дою. — Ді́пра гі́рло за́то́пило. К. Ш. — За́то́плю́ недо́лю дрі́бними́ сло́вами. К. Ш.

За́то́па́ти = за́ту́пати, за́то́поти́ти, за́ту́пцюва́ти. — А він як за́то́поти́ти на його́: ге́ть, ка́же, відсе́ля!

За́то́пи́ти = д. **За́та́плива́ти і За́то́па́ти**.

За́то́пля́ти, за́то́пи́ти = д. **За́та́плива́ти**.

За́то́пта́ти, ся = д. **За́та́птува́ти**.

За́то́п = д. **За́то́нь**.

За́то́пні́тися = на́сто́во́бу́рчити ся. — Диви́сь, як у його́ во́лосся на́сто́вбу́рчи́лось.

За́то́рго́ва́ти = за́то́ргува́ти, сто́ргува́ти.

За́то́рже́ствова́ти = свя́ткува́ти (почать).

За́то́рна́зи́ти = за́гальмува́ти. С. Л. — Ду́же кру́та го́ра, тре́ба за́гальмува́ти.

За́то́рно́ми́ти = за́сі́пати, за́смі́кати, за́ша́рпати, за́тяга́ти. З усі́х бо́ків за́сі́пали.

За́то́рні́к, за́то́рні́й ча́п = бра́гова́р. С. Ш.

За́то́ро́пи́тися = за́хва́тати ся, за́ха́пати ся, за́кві́пати ся, по́сі́ня́ти. — Збі́раю́чись в до́рогу, та́к за́ха́пали ся, що ба́гато де́чого поза́бува́ли.

За́то́ро́то́ри́ти = за́цо́коті́ти, за́по́ро́шати, то́ро́чити, ве́раті́ і т. д. д. **Бо́лта́ти** З. (почать).

За́то́р = 1. за́тір (за́міс хлі́ба чи соло́ду на го́рля́ку або на пиво́, те́ж і са́ма мі́ра по́трі́бного́ для сло́го хлі́ба).

2. ті́сно́ба, тис́к, ті́снява. — Та́ка ті́сно́та, що́ й кі́єм не про́тиснеш. С. Ш. — І хло́пців чо́ртів тис́к бу́ло. С. Ш. — Та́ка ті́снява, що́ й не про́хвеш си́.

За́то́ско́ва́ти, ся = за́жу́рити ся, за́сумува́ти і т. д. д. **За́печа́ли́тися**. — Си́дити ко́зак у нево́лі, тя́жко за́жу́рив си́. н. п.

Заточа́ть, заточи́ть = засила́ти, висила́ти (на засланні), замика́ти (в тюрму), засла́ти, вісла́ти, замкну́ти, (про кільки) — позасила́ти і т. д.

Заточе́ніє = засла́ння; нево́ля, вязе́ння. — Буги ж міні у неволі, у залізах, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до вязення не сажали. С. З.

Заточе́ніє = загострювання.

Заточе́нник = нево́льник, візень. С. З. — А як в вязнях був у Дорошенка. Л. В.

Заточе́нний = засла́ний.

Заточе́нний = загострений.

Зато́чить = 1. д. **Заточа́ть**. 2. д. **Зата́чивать**. 3. **Поточити**. — Черви поточили дерево.

Зато́чник = д. **Заточе́нник**.

Зато́шний, ся = зану́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від куті кому занудить... Сніп. — Занудило кодо серця, закололо в боці. К. Ш. — Щось міні з самого рапку завадило. С. Аф. — Ему **зато́шний**лось = його зава́дило, зану́дило.

Затра́ва = 1. цькува́ння.

2. запáлювання, запáл (пороху в гарматі). 3. панівка (огнепальної зброї).

Затраві́ть, затравли́вать = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацьковува́ти, загна́ти, загана́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами. 2. запáліти, підпа́літи, запáлюва́ти, підпа́люва́ти (порох в гарматі).

Затра́нжі́рть = ціндри́ти, цвїндрити, гайнува́ти, перево́дити (поча́ть). — Поча цвндрити худобу, поки всього не попереводив.

Затра́пезний = 1. пістрьо́вий (зроблений з пістрі). — Пістрьовий халат. — Тепер вживаєть ся тек в знач. — засмальцьо́ваний, зая́лбозений.

2. д. **Засто́льний**.

Затра́пез = пістря́ (тканина).

Затра́та = тра́та, кошт, ви́даток (за другого).

Затра́тити, затра́чивати = ви́тратити, по́тратити, ви́тра́чувати, т́ратити (за кого другого). — Віп чи мало потратив на його.

Затре́пста́ть, ся = затре́мтіти, затрі́пати ся, заті́пати ся, затрі́потіти, затру́сити ся. — Заті́палась, затре́мтіла дівчина з ляку. Чайч.

Затре́щати, затрі́скотати, затрі́скотіти, (в розмові) — за́пороща́ти, за́цокотіти, за́торохтіти, (про масло, сало на вогню) — зашкварча́ти. — На йо-

го грізно закричалала, задала, за́пороща́ла. Кот.

Затре́щина = поті́лишник, стуса́н, шу́рхане́ць, буха́н, ошійо́к. — Да́ть затре́щину = да́ти поті́лишника, стуса́на і т. д., пошійкува́ти.

Затро́гати, затро́нуть, затро́гивати = за́няти, за́ймати, за́чепити, за́чіпати, торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) — поза́ймати, поза́чіпати. — Ой у полі калінонька, на ню вітер віє, козак дівку вірно любить, запя́ти не сьміє. Тим він її не займає, що сватати має. н. п. — На що мене зачіпаєш, коли собі іншу маєш? н. п. — А вже й парубок! усіх тобі дівчат на вулиці поза́чіпає. Чайч.

Затру́біть = засу́рмити, затру́біти. — Лтва на труби засу́рмила. Кот. — Жалібно́нько у сурми засу́рмили. н. д. — Затру́би, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудне́ніє = тру́дність, тру́дність; при́тичина, при́тика (С. Л.), при́тча (С. Л.), пере́шкoда (С. Л.), зава́да (С. Аф.), мо́ро́ка (С. З.), замо́ро́ка. — Великая тру́дність до ісповне́ня обі́тницї. В. Н. — Привик поборювати всі́кі тру́дності. Фр. — Моро́ка міні з цим ділом.

Затрудні́тельность = тру́дність, тру́дність.

Затрудні́тельний, по = утру́дливий, во (С. Ш.), тру́дний, но, тяжкий, ко, су́тужний, но, при́крый, ро, недого́дний, но, моро́чливий, во, моро́чний. — Су́тужна пра́ця. Кр. — Моро́чливе діло.

Затрудні́ть, затрудні́ть, ся = утру́да́яти (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), пере́шкoдити, на пере́шкoді ста́ти, замо́рочити, утру́днати, ся, заважа́ти, пере́шкожа́ти, на пере́шкoді става́ти, мо́рочити, ся, замо́рочува́ти, ся. — Та́я тру́дність не пома́гу заважала. Ст. Л.

Затру́жда́ть, затруді́ть, ся = 1. затру́жувати (С. Аф.), тру́дити (С. Ш.), утру́днати, заважа́ти (роботою), затру́дити (С. Аф.), утру́дити, ся. — На сто́рону ходи́ти, коника́ тру́дити. н. п. 2. набри́дати, обри́дати, докуча́ти, набри́днути, докучи́ти.

Затру́ніть = сьмі́яти ся, глузува́ти, кепкува́ти (з кого або над ним поча́ть).

Затру́сити = бо́яти ся, ляка́ти ся (поча́ть). **Затру́сити, затру́шувати, ся** = затру́сити, заси́пати, заки́дати, затру́шувати, затру́суювати, ся (С. Аф.), заси́пати, за-

кидати, ся. — Затрусив соломою, щоб не знати було. — Засинав стежку піском.

Затрясті, затрясть, ся = **затрясті, ся, трусити, ся.** — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.

Затрісь = **тра́та, кошт, видаток.**

Затуманювати, затуманити, ся = **затуманювати, затуманити, ся, туманити, ся, туманіти, стуманіти; заморочувати, заморочити, ся.** С. Л. — Та туман полем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.

Затупити, затупіяти, ся = **затупити, затуплювати, ся** (С. Аф.), **тупити, ся.** — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Затускний = **помёрхлий.**

Затухати, затухнути = **1. гаснути, затухати, гаснути, загаснути, затухнути.** — Га не люлька в роті. К. Ш. — Згасли очі ті пекучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. тухнути, стухнути, протухнути, затхнути ся (С. Аф.). — Яйця протухли.

Затухлий = **1. згаслий, потухлий.**

2. тухлий (С. Ш.), **протухлий.**

Затупіяти = **погладшати.**

Затхлость, лый = **д. Задхлость, лый.**

Затыкати = **д. Заткати і Затквуть.**

Затылок = **потилиця.** С. З. Л. — Дав драда, аж потилиця луска. — **Почёсывать вь затылкѣ** = **чухати потилицю.**

Затылочный = **потилишний.**

Затыльный = **1. д. Затылочный.**

2. задній.

Затягивать, затянуть, ся = **тинити** (С. Ш.), **робити, ставити тин, загорюжувати тинами, обтинити, ся, поставити тин, загородити, ся.**

Затячка = **затичка, (в бочці або що зверху, куди вливають) — вту́лка, (знизу, де виливаєть ся) — чш, шпунт, (що верх в хаті загинають) — затка́ло.** Мал. — Оттакечки без затички. н. пр.

Затявати, затягати, ся = **1. зачинати, починати, затівати, (що зайве або пусе) — витівати, зачати, почати, затіяти, ся.** — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затів жєнит ся, сам не знаєши на що. н. п. — Таке витівга, що і в борщ не кришуть. н. пр. **2. вигадувати, вигадати. — Затягати на меня напраслину** = **вигадав на мене дурницю.**

Затяги = **вигадки, затіви** (С. З.), **витівки, (примхливі) — витребеньки** (С. Аф.).

Затягивый, во = **1. вигадливий, іропично) — витребенькуватий, вигадливо, в витребеньками, в викрутасами.**

2. втішний, но. — Затягивое дитя = **втішна дитина.**

Затягивик, ца = **вигадник, ця і д. Забавник.**

Затягивать = **вигадувати, витівати.**

Затягивый = **вигаданий.**

Затягивчик, ца = **д. Зачинчик.**

Затягив = **затіг, після сього, після того, потім, врешті, на послідок, відтак** (Гал.) — Потім треба ще згадати, що... — **Затягив что** = **бо, затіг що, через те, що..., тим, що..., позаяк** (Гал.). — Не кінчив роботи, бо занедужав. — Не пішов через те, що до мене гості приїхали. — **Затягив чтобы** = **на те, щоб...**

Затягивать, затягивать, затягивать, ся = **затіяти, заступати, заступати, закривати світ, затіинити, ся, заступити світ.**

Затяжка, затянь = **затінок, холодок.** — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ледве доплуталися до криниці, та спочили в холодку під вербами.

Затягивать, затягивать = **затіснити, затіснити.**

Затяга = **1. д. Затягивик.**

2. вигадка, витівка, витребенька. — Д. Затяги, котре вживаєть ся частіше.

Затягати = **д. Затягивать.**

Затягивать = **задзявкати, загавкати.**

Затягивать, затянуть, ся = **затягати, затягувати, затягити, ся, (про діло, — воложити, воловодити, тягити, проволочити і т. д., (про рани) — затягати, загювати ся, затягити, ся і т. д., (узел, петлю) — зашморгувати, зашморгнути. — Почало йому рани затягати. — Скавав, таї зашморгнув на шії він аркан. Гул Ар.**

Затяжка = **1. затягування.**

2. мотузок, мотузка, поворозка (для затягування), в шталях — **очкур.**

3. мати́я (у невода).

4. тягачина (С. Ш.), **проволочка.**

Заузати = **загузати** (про кільки) — **по-загнудувати.**

Заулок = **заулок, (глухий) — зазубень.**

Зауиничать = **замудрувати.**

Зауинивый, но = **жалібний, но, журний, но** (С. Л.), **журливий, во** (С. З.), **сумний, но.** — Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно гунала. н. д. —

Все я бачив; од усього серце падривалося, — і тоді журливе слово на папір прохалось. В. ІЦ.

Зауны́вность = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тієї пісні багато журливості, а слова ще більше додають туги.

Зауны́ть = д. Запечалитися.

Заунокóйный = поминáльний.

Заупóрствовать, заупря́миться = упéрти ся (С. П.), зятя́ти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, опина́ти ся (поча́ть). — Хоч кременем ухо різ, так зати́в ся. п. пр. — Кого не візьме, як зати́в ся, тому сидіти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркоті́ти.

Заури́дный = зви́чайний, абі́-який.

Заусени́ца = за́дірка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого не поробились у мене за́дірки трохи чи не на всіх пучках.

Зауе́скать = зацькувати. — Зацькували собаками.

Зауе́ска, зауе́сье = д. Зае́ска.

Зауто́рнить = задни́ти. — Треба краще задни́ти діжку.

Зауто́рникъ = долото́ (жолобчасте), жо́лобок.

Зауто́рщикъ = бо́ндарь (котрий робить угори).

Заўтра = за́втра вранці.

Заўтрєня = ўтрєня.

Зауто́живать, зауто́жить = загла́жувати, запра́совувати, загла́дити; запра́сува́ти.

Зауша́ть, зауши́ть = ляпанця́ми годува́ти, ля́паса, ля́щя дава́ти, да́ти, би́ти, вда́рити по що́ках або по що́ці. — Як дам тобі ля́ща я в пи́ку. Кот.

Зау́шина = ля́пас, ля́пане́ць, ля́щ. С. З. Л.

Зау́шина, зау́шина = зау́шинця.

Зафа́льшивить, зафа́льшить = захва́льшувати.

Зафра́нтить = зачепу́рити ся.

Зафы́ркать = запо́рскати.

Заха́живать, заха́дить, заверта́ти (до кого).

Заха́ивать, заха́ять = га́нити (С. Аф.), ганя́бити, гу́дити (С. Аф.), ха́ти (С. П.), гза́нити, гганя́бити, заха́йти. — Попів гудьмо, а з попами́ будьмо. п. пр.

Заха́дрить = зачу́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хаті.

Захми́жить = присвя́тити ся, прима́ткою́жити ся. — Так уже присвятила ся —

жива до Бога лізе. Чайч. — А вже Настя приматкоюжила ся, усе їй гріх та гріх, дивіть ся — „свята та божа, а псиною з душі тхне“.

Заха́нать, заха́ивать = захо́пити, за́га́рбати, заграбува́ти, захо́плювати, га́рбати, грабува́ти.

Заха́пъ = 1. захо́плювання.

2. оберемо́к. С. З. — Взяв оберемо́к сіпа.

Захва́ливать, захва́лить = захва́лювати, вихва́ляти, захва́лити, перехва́лити. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на один бік. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (поча́ть), захва́лити ся, зачва́нити ся, завелича́ти ся.

Захвата́ть = 1. заха́нати, ха́пати (поча́ть).

2. заха́пати, зама́пати, заяло́зити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захваті́ть, захва́тывать = 1. захо́пити, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят заняли на громадському житті.

2. захо́пити, схопі́ти, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморі застукали. — **Захваті́ть по горя́чимъ слѣ́дамъ, на мѣ́стѣ прєступлє́нія** = схопі́ти, пійма́ти, зла́пати на горя́чому вчи́нку.

3. захо́пити, за́га́рбати, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупини́ти, зали́нити (С. Аф.), сши́яти, зупиня́ти, зали́няти, сшине́ти.

5. зачепі́ти, зачі́пляти.

Захва́тливый = хапкй́й, хапчй́вий, хапу́н (С. П.), хапуга.

Захва́тъ = 1. ро́спір. — Сі обце́ньки не годять ся — малий ро́спір.

2. захо́плювання, грабуно́к. — **Въ захва́тъ** = зчепи́вшись.

Захвора́тъ = д. Забо́лѣть.

Захвóстать = хльóстати, хвóськати, шма́гати (поча́ть).

Захи́кать = засьмі́яти ся (по тихе́нько: хі, хі).

Захи́лѣть, захирѣ́ть = марі́ти, змарі́ти, захла́вати, захла́сти (С. Аф.), захі́рити (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на сй́лах, запєнада́ти, запєна́сти. — Захляв, наче три діє не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи запєнали на сйлах. Чайч.

Захир'я́лий = хі́рний, хі́рявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо оті грінки. п. о.

Захитріть — хитрувати (почать).

Захихикать = д. **Захихать**.

Захламляти, **захламлювати** = завалювати, закидати, завалити, закидати, ватлотлювати.

Захлеба́ть = засоборбати.

Захлебну́ть, **захлебыва́ть** = запити, запивати (сборбаючи).

Захлебну́ться, **захлебыва́ться** = захлину́ти ся, похлину́ти ся, захлину́ти ся, зали́ти ся, захлипа́ти ся, заливати ся. — Аж пирхав, аж захлипаєт ся. н. к. З. о Ю. Р. — Пориначи, — не дай Боже, заллеш си водою. К. Д. — Сьмієт ся аж заливаєт ся.

Захлєсну́ть, **захлєсыва́ть**, **ся** = 1. хвїсьнути, хвїськати (С. Ш.), захвїсьнути, захвїськувати.

2. залпну́ти, закру́тити, зашморгу́ти, залпну́вати, закру́чувати, зашморгувати, **ся** (про придиво, питки то що: затягати ся петлею).

2. захлю́пати, захлю́пувати **ся**; зали́ти, залива́ти **ся** (хлюпаючи). — Хвиля захлюпула човен.

Захлєстка = 1. зашморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — **Шить вь захлєстку** = шити ланцюжком.

2. клі́мка, пля́мка. С. З. Л.

Захлєсть = мул, наволо́ка, наволо́к, наплі́нок. (С. З.).

Захлѡна́ть = (батою то що) — заляска́ти, заляца́ти, (в долоні) — заплєска́ти, заля́пати, (очима) — залу́пати, заклі́пати. (Лев.).

Захлѡ́пка = 1. хлі́павка, хлі́пок, хлі́пець. — Треба краще приробить хліпок до смоку.

2. клі́мка, пля́мка, за́сувка, за́щїнка.

Захлѡ́пнуть, **захлѡ́пыва́ть**, **ся** = зачині́ти, зачиня́ти, **ся**, ра́птом, грю́кнувши (двері, хвіртку то що), грю́кнути, грю́кати. — Віп так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.

Захлѡ́татъ, **ся** = заклопо́тати, **ся**.

Захлѡ́снуть = д. **Захлєсну́ть**.

Захлѡ́на́ть, **захлѡ́сыва́ть**, **ся** = задрі́пати, **ся**, за́топати, **ся** (С. Аф.), за́брьохати, **ся**. (С. Аф.). — Задріпав си по колїна. Чайч.

Захлѡ́ба́ть = захита́ти **ся**, заколиха́ти **ся**, заколива́ти **ся**.

Захлѡ́ка́ть = заплі́кати, за́рьмсати.

Заході́ть = 1. захо́дити. — По дорозі зайшов до його. — Місць зайшов за хмару.

2. заходи́ти. — Заходів по хаті.

Заході́ться = те́рпнути, дубі́ти, дере́вняти, кля́кнути. — Писав, писав, аж руки те́рпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клякнуть. — **Руки зашли** (від холоду) — зашпари зайшли. С. Аф.

Заходни́к, **заходчи́к** = д. **Дермоиря́ть**.

Захо́дъ = 1. за́хід. — Се було при заході сонця.

2. паску́дник, срач (С. З.). — Школу жи́дівську на срач подарува́ти. н. д.

Захо́ждєніє = за́хід.

Захо́жий = захо́жий (С. Л.), перехо́жий, мандрі́вний. (С. З.).

Захо́зийнича́ть, **захо́зийствова́ть** = за́хазяйнува́ти, за́господарува́ти.

Захо́лажива́ть, **захо́лоді́ть**, **ся** = холоді́ти, за́холо́жувати, за́холоді́ти, **ся**.

За́холо́дъ = холодо́к, за́тінок. (Д. За́тїнка).

Захо́лоді́ть = за́холо́нути.

Захо́лустє = 1. глуши́на. — Живемо в такій глушині, що до нас і чутка не доходить.

2. гу́щина, гу́щавина (в лісі). — За́ліз у саму гущину.

Захоро́нїть, **ся** = за́ховати, **ся**, по́ховати, **ся**. — Сама хоче мене мати в землю заховати.. а хто ж її голово́ньку буде доглядати? н. п. — Охрімову ма́тір заховали, вмерла, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодні вже її поховали — Рості, рості а клєн-древо, рості в гору високо, поховати пана ота́мана в си́ру землю гли́боко. н. п. — За́ховав десь мою ша́пку. — Нема його пі́де, ма́будь десь за́ховав **ся**.

Захоро́хорятъ = роспрі́ндити **ся**.

Захотѣ́ть, **ся** = за́хоті́ти, **ся**, за́хті́ти, **ся**, схоті́ти, **ся**, за́бажа́ти, **ся**, за́ману́ти **ся**, за́корті́ти, (притьмом) — присні́ти, присні́чити. — Захотіло ся міні й про се дозна́ти **ся**. — За́бажало ся о Пе́трі мерзого. н. пр. — Нам чогось ши́шого замалу́ло **ся**. К. Х. — За́кортіло чо́ловіка за́йти у ши́нок. н. к. — За́кортіло йому ті́ страви покуштувати. Чайч. — Па́влькові присні́ла о́хота до́конче його́ питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й підва́жати не можна!

Захо́хлїть = ї́жити **ся** (поча́ть), на́їжи́ти **ся**, на́їжа́чити **ся**.

Захо́хотатъ, **ся** = за́реготати **ся**.

Захра́бріть = за́храбрува́ти, ба́дьори́ти **ся** (поча́ть). — Ледве ноги во́лочити, а дивись, як поча́в ба́дьорити́сь.

Захра́пѣть = за́хронти.

Захребетникъ = бу́рла́ка, на́йма́т.

Захрипѣть = захрипіти, захарчати. — Одного й другого ударив під бік пожею, — так вони й захарчали. н. к.

Захромѣть = зашкандибати, зашкитильгати, зашкандилити.

Захрустѣть = захрустіти, захрумтіти, захрумчати. (С. З.). — Чую — хрумчати спит, — мабуть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубях у його захрумтіли. С. Л.

Захрюкати = захрюкати, захрюкати, захрюкати. — То собака інде гавкне, то захрюкає свини, то шкодана кішка ливкне, то цвирінькне горобі. Сніп.

Захряслость = 1. завал.

2. затвердість.

Захряслый = 1. завалений, забитий, замулений.

2. затверділий.

Захряснуть = 1. забити ся, замулити ся (С. Аф.). — Ринна чимсь забила ся, от вода й не тіче. — Ставок замулив ся.

2. застрянути, застряти. — Хотів збити пблук, кипув ломаку, а вона й застряла. — Пішла по воду, та десь і застряла. С. Аф.

3. д. Затвердѣть.

Захрястѣть = затріпати, тріснути.

Захуѣть = 1. схуднути, з тіла спасти, змарніти. — Поки багатий схудне, то убогий здожне. н. пр.

2. з'убожіти, звести ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і ні с чого. Чайч.

Захуліть = д. Захланувати.

Захъривати, захърити = зачіркувати (С. Аф.), вичіркувати, зачеркнути, вичеркнути, (багато) — повичіркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Зацѣпати = захопити, загарбати.

Зацѣрѣпати = задріпати, зашкрѣбати.

Зацѣрѣпати, зацѣрѣвувати = зацарювати, зацарювати. — Поки у Варшаві запапував Понитовський жвавий. К. Ш.

Зацѣвісти, зацѣвѣсти, зацѣвѣтати = 1. зацвісти, заквісти, заквітувати, зацвітати, розцвітати. — Ой у полі, ой у полі зацвіли волошки, тим и тебе полюбила, що руманий тропиш. н. п. — Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина. К. Ш. — Ой заквітли фіночки, заквітли, цілі гори і долини закрили. н. п.

2. зацвісти, зацвітати. — Заснула Вкраїна, буряном укрилась, цвілілю зацвіла. К. Ш.

Зацѣкати = зацікати, запицати, запискувати (про курчат).

Зацѣловати, ся = зацілувати, ся.

Зацѣпа = 1. зачѣпа, ключка, гак.

2. причѣпа, зацѣпа і т. д. д. Зацѣпа.

Зацѣпнѣти, зацѣплѣти, ся = 1. зачепити, ціплати, заціпляти, ся. — Зачепив си за поріг, тай упав. — Віда ти й за біду зачепила ся. н. пр.

2. зачепити, заняти, ціпнати, заціпнати. — Не ціпай мене, бо битиму. — На що мене заціпаєш, коли собі иншу маєш. н. п. — Не займай його.

Зацѣпка = 1. д. Зацѣпа.

2. заціплення, заціпання.

3. причепка (С. З.), заціпка. (С. Аф.). — Так і шукає заціпки, щоб завестись.

Зацѣплѣніє = д. Зацѣпка р.

Зацѣплѣти = д. Зацѣпнѣти.

Зацѣпчивый = д. Зацѣрчивый.

Зацѣпы = йкли.

Зацѣврѣти, зацѣврѣти = зав'язнути, зачѣхнути, захіріти (про рослини).

Зацѣвкати = запліямкати, зажв'якати, зачв'якати (Чайч.).

Зацаровати, зацаровувати = зачарувати, заворожити, замовити, зачаровувати і т. д., (про кільки) — позачаровувати і т. д.

Зацародѣйствовати = зачарувати, зачаклувати, заворожити, завідьмувати, почати чарувати і т. д.

Зацѣстити, зацѣщати = 1. унадити ся, унажувати ся (С. Ш.), вцащати, учащати (почати). — Упавши си журавель до бабних копелень. н. п. — Де не люблять — не бувай, а де люблять — не вцащай. н. пр.

2. поспішати ся, задріботити, задробцювати (переважно в мові або в ході).

Зацѣстѣю = часто, частенько, часто-густо (Чайч.).

Зацѣтіє = д. Зарождѣніє.

Зацѣти, зацѣпати, ся = 1. почати, зачати, починати, зачинати, ся.

2. заваготити, заваготяти, зачеревастити, понести, зайти, ваготити, череватити. — У цариці не було дітей зроду. Сказали їй зварити щучину голову. Ізварити ту голову, із'їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. н. к.

3. зародити, зарождати, ся, зарожувати ся, зачати, зачинати, ся, законити, закопати, ся. — Законієть си дитина. Полт. Чайч.

Зацѣхнути = зачѣхнути, захіріти, похиріти, помаріти.

Зацѣкати = д. Зацѣвкати.

Зачіванитися = зачіванити ся, заиндіючити ся, запріндіти ся, заіндічити ся.

Зачервівѣть = зачервівити.

Зачеркивать, зачеркнуъ = д. **Захѣривать.**

Зачерпивать, зачерпнѣть = 1. замѣзувати, калѣти, бруднити, замѣзати, закаляти, забруднити, (про кѣльки) — позамѣзувати і т. д.

2. д. **Захѣривать.**

Зачерпѣть, ся = зачорніти.

Зачерпнѣть, зачерпывать = зачерпнути, зачерпувати, зачерпати.

Зачерствѣлость, лый = чѣрствість, чѣрствий.

Зачерствѣть = зачѣрствіти, почѣрствіти. — Увесь хлѣб почѣрствів. Чайч.

Зачертѣть, зачѣрчивать = зарисувати, означити, позначити, зарисовувати, зазначати, значити.

Зачесать, ся, зачѣсывать, ся = 1. зачесати, зачѣсувати, ся, (про кѣльки) — позачѣсувати. — Усі паші дѣвочки позачѣсували йдуть. н. п.

2. зачѣхати, ся (С. Аф.), зачухмари-ти, ся.

3. засвербіти. С. Ал.

Зачѣска = зачѣсування.

Зачесѣтъ = 1. шанувати, чтити (почать). 2. гаяти, ганьбити, лаяти (почать).

Зачѣсть, зачитать, ся = залѣчити, зачитати, залѣчувати, зачитувати, ся.

Зачѣсывать, ся = д. **Зачесать, ся.**

Зачѣтъ = заміна. — Братъ, давать въ зачѣтъ = брати, давати вперед, на одробіток. — Не въ зачѣтъ = не лічучи, не в щѣт.

Зачивать = чикати, чикріжити (почать).

Зачиликатъ = зацьвірюкати.

Зачипать, ся = д. **Зачать.**

Зачипивать, зачипать, зачипнѣть, ся = лагодити, поправляти, справляти, латати, залатувати, залагодити, полагодити, поправити, справити, залатати, ся.

Зачипнѣсь = загордіти, зачіванити ся.

Зачипка = лагодіння, латання.

Зачипщикъ, ца = привідця (С. З. Л.), приводецъ (С. З.), привѣдчик, ця (С. Л.), призвѣдця, заводчик, ця (С. Л.), причинник, ця. — Через ваших же привѣдців на вас погибель. Брюховецькай. С. З. — Привідця зараз, ся шенгуха, йому шенпула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.

Зачипъ = почип, почѣток, привѣд. — Всюди привѣд дає. Номіс.

Зачипнѣть, ся = д. **Зачипивать.**

Зачиркать, зачипиркать = д. **Зачиликатъ.**

Зачислитъ, зачислѣть, ся = д. **Зачѣсть.**

Зачисто = за готіві гроші.

Зачитать, зачитывать, ся = 1. д. **Зачѣсть.**

2. зачитати, зачитувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемнѣло.

Зачихать, ся = зачхати, ся.

Зачмокать = зацмѣкати.

Зачѣкать = зацѣкати.

Зачумнѣть, зачумалѣть, ся = заразити, заражати джумою, моровійцею.

Зачѣять = почѣти, зачѣти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п. — Почула собака звѣра, почала пошити. Чайч.

Зачѣмъ = чого, чом, на що, на віщо, чому. — Чого тебе туди понесло? — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Навіщо се міні здалось?

Зашавкать = зашамотіти.

Зашагать = заходити, ступати (почать).

Зашалберитъ = 1. д. **Забаклушничать.**

2. замолюти, верзти, торбчити, теревені правити (почать).

Зашаливать, зашалить, ся = 1. пустувати, жирувати (почать).

2. розпустувати ся, розжирувати ся.

Зашамшитъ = 1. д. **Зашавкать.**

2. задеркотіти, задерчати, задзижчати. С. Аф. (Про коласа або мантлик в дзвирях, як воши, черкаються, деркотять).

Зашаркать = зачѣвгати.

Зашасть, зашастѣть = зашамотіти.

Зашатать, зашатывать, ся = захитати, захитувати, ся.

Зашививать, зашивнѣть, зашиврѣть = закидати, шпурляти, швиргати, закинути, зашпурнути, (про кѣльки) — позакидати. — Позакладав хлопець усі свої іграшки, взявши ся нильпо до книжки. Чайч.

Зашевелѣть, ся = заворушити, ся, (про мнѣство) — закишити, закомашити ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тѣсної домовини на той останій страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.

Зашѣсъ = карк, потилиця (власне сніди частина потилиці). — **Ударитъ по зашѣйку** = вдарити по потилиці, потилишника дати.

Зашей, у виразі: Въ зашей = в потилицю, по потилиці, в трини́я, в три вірви. — Вигнав його в трини́я. — В три вірви вигнали. Кот.

Зашейна = 1. карк.

2. потилишник. — Дав йому доброго по-

тилишника. — Геть відсїль к чорту, а то потилишника дам. Кот.

Зашелестіть = зашелестіти, зашамотіти, зашипіхрати, шелеснути, шипіхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — На землю злізла п'ч, підде ані шипіхрне, хіба то де куди крізь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Зашелець = захожий, заволока. — А на чужій на стороні зовуть мене заволокою, велить міні річку брести широкою ще й глибокою. п. п.

Зашелудівить = заразити паршами.

Зашелудівить = занаривіти, спаривіти.

Зашелеліть = зашелелівити.

Зашептати, зашептувати = 1. зашепотіти, зашепотати.

2. замовити, зашептати, заворожити, замовляти, зашептувати, заворожувати.

Зашерошити = 1. зколоскати, скудівчити, скуйовдити, покослати.

2. колоскати і т. д. д. **Ерошити** (почати)

Замершавіть = закудлатіти, закошлатіти, скострубатіти.

Зашибати, зашибіти, ся = 1. забивати, забити, ся, ударити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добувати, заробляти, добути, заробіти. — Він багато грошей заробив.

3. зашивати, вкидати ся в горілку або в яке ледяцтво.

Зашибина, зашиб = місце на тілі, де ударено, (з знаком) — синяк, (довгастим) — смуга, басаман. — Як ударив батогом, так сини смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Зашивати, зашити, ся = зашивати, зашити, ся. — (Починати шити, зашивати подране і заробляти шитвом).

Зашивка = 1. зашивання.

2. зашіте (місце). — Подралось саме на зашитому.

Зашипіть = зашипіти, (про гадюк, гусей) — засичати, (про масло, сало) — зашкварчати. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Зашкварчало сало на сковороді.

Зашипкаться = д. **Замедлять, замѣшкаться.**

Зашлєпати, ся = задріпати, ся, затьопати, ся, захлюпати, ся, забрьохати, забобтати, ся.

Зашлєй = д. **Замелець.**

Зашмигати = 1. зашмигати, засновигати. — Засновигала там по всім куткам. Б. Г. 2. задріпати, затьопати, затаскати. — Задріпав свиту.

Зашпильвати, зашпильти = пришиплювати, пришипилити.

Зашпильніть = закейкувати, заглузувати, закіптити, на глѣм підняти.

Зашуміть = зашуміти, (про юрбу людей) — загомоніти, загаласувати, (про одержу) — зашамотіти, (про вогонь) — заготіти, (про що важке) — загуркотіти. — Загуділо в чорній хмарі, зашумів весь лист. п. п. — Коли чує: загаласували всі люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Заготіло в грубі. — Заготів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.

Зашутіть = зашуткувати, зажартувати.

Зашушкати = зашушкати, ся, затишкувати ся. — Панночки, тишкучись, на сьмї його піднімає. К. Х.

Защєбєнєвать, защєбєнїть = закидати, закидати грувом (грудками цегли, глини то-що).

Защєбетать = защєбетати. — Защєбєтав соловейко. К. Ш.

Защєгольть = хверцювати (С Ш.), ченурити ся (почати).

Защєкотать = 1. залєскотати, залоскотати. — Може виїшла русалопька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.

2. заскрекотати, заскреготати. — Сорока заскрекотала.

Защєлка = клямка, плямка, заціпка (С. Аф.).

Защєлкать, защєлківать, защєлкнути = 1. лускати (почати), залєскати, (зубами) — закіляцати, (про соловейка) — затьохкати (С. Аф.), лускати, лєскати і т. д. (починати).

2. заціпати, заціпнѣти (заціпку або влямку). С. Аф.

Защєміть, защємливать, защємліть, ся = прищємити, прищєкнути, (защєплюючи скриню) — прискринити; прищємляти. — Зачиняв двері та якось і прищєкнув собі пучку.

2. защєміти (С. Аф.), заціпати. — Защєміло серце.

Защємь = 1. місце, де прищєкнуто.

2. кліші, обцєньки.

Защєпать = драти драпку, скалки, лущину (почати).

Защєпина = д. **Задріпина.**

Защєнка = 1. застіжка, заціпка (у книжц).

2. д. Задѣрина.

Защѣпливать, защенить = 1. задира́ти, задрати (тешучи або стругаючи).

2. д. Занозить.

Защѣпный = защічний.

Защипка, щипль = (у пирога) — пружок, (у книши) — лапка.

Защипати, защипывать = 1. защипати, защипувати.

2. защипати, заскубти́, защипувати, заску́бувати. — Гуси заскубили курча.

3. заліпиги, заліплювати (про тісто).

Защита = 1. засло́на (С. З. Л.), захист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту. н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й синього піску. Пч.

2. оборо́на (С. Л.), охоро́на, заступа (С. Л.), зату́ла. — Чоловік як ворона, а все жіпй оборо́на. н. пр. — На оборо́ну Батурина з войском вишедши. Л. В. — Надіючись на милостивую охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защититель, ница = оборо́нець, оборо́нця (С. З. Ж.), заступник, ця.

Защитить, защищать, ся = оборо́нити, одборо́нити, захистити, заступити, ся, порятувати, боро́нити, оборо́няти, захища́ти, заступа́ти, ся, оступа́ти, ся, рятувати, ся. — Поможє чи не поможє, а хоч оборо́нити нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоро́в'я і паса́га, боро́ни його від нещастя. н. п. — Буде мене муж бити, нема кому боро́нити. н. п. — Ти мене од смерти одборо́нив, одборо́ню і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милій Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боро́нила. н. п. — Од татарви безбо́жноі землю захи́стили. К. Д. — Нічим хлі́ва захи́стити. С. З. — Може чвалитесь, що братством ві́ру заступили, що Синопом, Траисзундом галущки вари́ли? К. Ш. — А Бог міні помо́гає, мене заступає. К. Ш. — Заступати немощних і боро́нити без вини погибаючих. Л. В.

Защитительный = оборо́нний. — Орда оборо́нною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защитникъ, ца — д. Защи́тель.

Защипать, ся = д. Защи́тить. — Защи́щенный = оборо́нений, захи́щений. — Мѣсто, защи́щенное отъ непогоды = захи́ст, захи́сток. — М. в. отъ пѣтра = захи́щенє місце, за́тишок. С. Аф.

Защупать = каргати, дорікати, грізнити (почать або дуже).

Защуривать, щурить, ся д. Зажму́ривать.

Защурить, защуривать, ся = зашпрубува́ти, зашпру́бовувати, ся.

Заѣдать, заѣсть = 1. загриза́ти, загри́зти, закусати. — Ки́чка загри́зла па́цюка. — Собака закусали поро́си.

2. розі́дати, я́трити, розі́сти, роз'я́трити. — Пласти́рь тільки розі́дає болячку, а не помо́гає.

3. заі́дати, заі́сти. — Таке гірке, на силу заі́в. — Пі́сля горі́лки треба заі́сти. — Но́жниці заѣ́дають = но́жиці за́тинають ся. — Заѣ́ла сна́сть = залу́та-ла ся.

Заѣдаться, заѣсться = 1. загриза́ти ся, загри́зти ся, почина́ти або поча́ти грі́зти ся.

2. загриза́ти ся, грі́зти ся, сварі́ти ся, заво́дити ся, загри́зти ся, заве́сти ся. — Вона така зубата, що з усіма́ загри́заєть ся. Чайч. — Як випив чарку, то тільки й діла що заво́дити ся. С. Аф.

Заѣдки = заі́дки (С. Аф.), заі́док (С. З.), ла́сощі, лаго́мийни, лаго́мійники. С. З.

Заѣдчивый = зва́дливий, заді́рливий, заде́ракува́тий, сва́рливий.

Заѣды = заі́ди. С. Аф. — Як у горо́бця заі́ди.

Заѣдь = насоси́ (у коней коло зубів). — Треба покля́кати ко́новала — ско́лоти насоси.

Заѣдь = 1. заі́зжання.

2. заі́н. — Козаки заго́нами кину́ли си добивати ля́хів.

Заѣзжатой = доі́зжачий.

Заѣзжать, заѣхать = заі́здити, заі́хати. — Заѣ́зжая = наі́здом. — Заѣ́хать по ро́жѣ, по за́тляку = заги́лти по лі́пці, ля́панця, ля́шкі да́ти, по поти́лиці да́ти.

Заѣзживать, заѣздить = заі́зжувати (С. Аф.), замордо́вувати, заі́здити, заморду́вати. — Заі́здив, заморду́вав ко́ня.

Заѣзжий = приі́зжий.

Заѣсть, ся = д. Заѣ́дать, ся.

Заѣхать = д. Заѣ́зжать.

Законо́мничать = за́купити ся, жи́ти ску́по (почать).

Заолить = завері́ти ся, закру́тити ся, за́метуши́ти ся, лабу́знити ся (коло ко́го поча́ть), захо́дити хо́дором. — За́метушив ся він перед па́ном — так хо́дором і хо́дить. Чайч. — Перед па́ном Фе́дором хо́дить жи́д хо́дором. К. Ш.

Заорить = д. Заспи́шити і За́торопи́ти.

Заорѣдствовать = чу́дасійничати, уда́вати бля́зня (почать).

Заѣркать = пу́ринати (почать).

Заявйть, заявлять = заявйти (С. Аф.), оповістити, ознаймити, заявляти (С. Аф.), оповіщати, ознаймовати (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознаймили? К. Ст.

Заявленіє = заява, заявка, оповістка.

Зайловолая = ялова, ялівка, яловіця (С. З.).

Зайловѣть = стати яловою.

Заярѣжничать = запіичити.

Заяснѣть, ся = заяснѣти, ся.

Заяць, зв *Lepus timidus* — зайць, зяець, зайко, здр. — зайчик, білий — біляк. С. Ш. — **Заяць земляной**, *Dipus jaculus* = земляний зяець.

Заячина = д. Заячина.

Заячий = заячий. — Довгий, як заячий хвіст, н. пр. — **Заячий корень**, рос. *Asarum* — копитень, копѣтник, копѣтник, підлістник, підолітник, підорішник. С. Ан. — **З. молодіць**, рос. *Sedum telephium* L. = заяча канѣста, заяча розсада (укр.), масляне зілля (гал.). С. Ан. — **З. овесъ**, рос. *Avena pubescens* L. = вісвѣог, вісвѣонецъ, мітлиця. С. Ан. — **З. салатъ**, рос. *Sonchus oleraceus* L. = молочак, какиш. С. Ан. — **З. чеснокъ**, рос. *Teucrium Scordium* L. = дікий часник, скордія. С. Ан. — **З. щавель**, рос. *Oxalis acetosella* L. = заячий щавель, щанѣх. С. Ан. — **З. кровця**, рос. *Hypoxis* L. = звѣробой, кривця, заяча кривця, святоїанське зілля, молодецька кроп, кристалки, матері Божої сльози. С. Ан. — **З. ланка, ножка**, рос. *Trifolium argense* L. = котики, огірощна трава, огірощник (укр.), полиця (гал.). С. Ан. — **З. трава** = д. **З. щавель**.

Збитень = гаряч, гарячий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гарячку, тоді трохи зігрів ся.

Збитеньщикъ = той, що продає гаряч.

Збрѣнный = збройний.

Збрѣн = 1. збрѣя. — А Ярина дає зброю, як порозі стон. Степан її надіває та плачуть обоє: і шабляка, мов гадюка, й ратнище-дрючина і самопал семипядений понос за плечима. К. Ш. — Помер козак й тихи його мови, застаєть ся кінь ворожий та пенан збрѣн, н. п.

2. збрѣн, (на пімецький манір) — шѣри. — Кушив коней і разом всю зброю.

3. струмѣнт, справа, справилля (ремесницьке).

Званіє = звання, стан, статъ. — Звання козацьке та життя собацьке. н. пр. — **Зі-**

брали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статі. — У нашій статі такий звичай.

Званый = кліканий, проханий. — А він колись був кликаний, рушники вже дбались. К. Ш. — На прохалих гостей багато треба. н. пр.

Звать, ся = 1. звати, клікати, закликаати, запрошувати. — Тоді, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — **Закликав** його до себе. — А в тій піснї чувш і радість і слюзи, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітєчка сивим конем їхав. н. п.

2. д. Взывать і Восклицать. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Я ж думала, моя нещюко, що в лісі гукає, а тож моя гірка доля мене знов шукає. н. п.

3. звати, ся, називати, ся, прозивати, ся, менувати, ся. — Його звуть Олексієм. — От не згадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Звать собаку** (кличучи: цю-цю!) цюцюкати. — Нехай цюцюкають... мене сим не зведуть. Гул. Ар. — **Звать на судъ** = позивати. — Мислі до суду не позивають. н. пр.

Звенѣ = (у лапцюзі) — кільце, (в огорожі) — прѣсло, (в чому иншому) — шматок. — Ще з шестеро присєл, то й була б огорожа. К.

Звенчатый = кільчастий.

Звєпѣть = дзвенѣти, дзєпѣкати, дзелєнчатѣ, дзвонѣти. — Чую, щось дзвенѣть. — Дзвоник дзєлєнчатѣ. — Дзєлєкнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Звєпѣщій** = дзєлєнчатѣ.

Звонарѣ = дзвонарѣ.

Звонѣло = д. Біло 1.

Звонѣти = дзвонѣти, (кажучи в жарт) — бѣвкати, бѣвкати, (в маленькій дзвоник) — дзєнѣкати, дзєлєнѣкати, дзелєнѣчатѣ, телєнѣкати (С. Ш.), в калатало — калатати. — Чуємо, що бовка дзєнѣ, та не знаємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзєнѣ до сповіді бєвкнув. н. к.

Звѣпкій, ко = дзєвнѣкий, ко (С. Л.), голосний, но, дзєлєнчатѣ, дзєлєнѣчий (С. Л), гучний, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзєвнѣку. Сам. — Наша дума, наша пісня без хитрої мови, а голоси та правдива, як божєє слово. К. Ш. — **Звѣпкая монѣта** = дзєвнѣка монѣта, брязкачі. — Як єсть брязкачі, будуть і послухачі. н. пр.

Звѣнокость = дзвѣнкiсть, гѳлоснiсть, гучнiсть.

Звѣнокъ = дзвѣ́ник (укр.), звiно́к (гал.).

Звѣнцѳвъ = дзвонарiв.

Звѣнчатка = брязкало.

Звѣнь = дзвiн, звiн, (по покiйному) — подзвiння, подзвiн, дзвiн по душi. — Вечiрний звiн, багато дум наводить вiн. Складка. — Сховай собі на подзвiннi! п. пр. — Один дума, як би його достроїть налати, другий дума, як би його на подзвiн придбати. К. Ш.

Звуковѳй = гѳлосовѳй.

Звукъ = гѳлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзик, брязк, ляск, грюк. — На дзвiницi вдарили в дзвiн i тонкий i дзвiнкий гук задрiжав i розлив ся по сiсi на всi долини. Лев.

Звучать = гучати, дзизчати, брязкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. п. пр.

Звучность = д. Звѣнокость.

Звучный = д. Грѳмкий i Звѣнкий.

Звѣда = зоря, здр. зiрка, зiронька, звiзда. — Ой свiти місяцю, ще й ясна зоря, просвiти дорiжку аж на край села. н. п. — У ярмаку мужикiв, як на небi зiр. н. пр. — У гаю, гаю вiтру не має, місяць високо, зiроньки снують. К. Ш. — Що на небi усi звiзди потьмарили, половина місяця у хмари вступила. п. п. — **Утрєння**, вечiрня звѣда = д. Аврѳра, Венѳра i Заря. — Падiючая звѣда = лiтавець. — Хвѳстата звѣда = мiтла. — Кавалѳрекая звѣда = звiзда. — Неподвижны звѣзды = нерухѳмi зѳри. — I сонце i нерухѳмi зiрки свiтять своїм власним свiтлом. Де-що про Сьв. В.

Звѣдистый = зѳрянний, зѳрявий, зiрчатий, зѳрешливий (М. В.). — Чудова зѳрипа нiч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣдiть = зѳрити. — Мiсяць свiтить, зѳри зѳрiв. н. п.

Звѣдный = зѳрянний, зѳрявий.

Звѣдообразный = зѳрястий.

Звѣдоцѳтъ = д. А'стра.

Звѣдоцѳтъ = звiздочѳт, звiздiрь. — Звiздiрь мав звичай, що вечера виходячи, пильцувати зѳри. Зинькiський.

Звѣдочка = I. здр. — зiронька, ляск. до дiвчини — зiронька, ясочка. — Ой тож не зоря, то дiвчина моя, чорнява, чорпобирала, ясочка моя. п. п.

2. рос. Callitriche L. — водѳзвiдка (С. Ан.) i д. Звѣдоцница.

Звѣдочникъ = д. А'стра i Звѣдоцница.

Звѣдоцница = рос. Stellaria L. — привѳртник, мокрѳвник, мокрiнець (гал.),

S. graminea L. — бѳлшiчник, пiяне сiно, пiяна трава (укр.), пiсѳчник, саморiдне зiлля (гал.), S. Holostea L. = грiжник, зiрочник, нехворѳщ, S. media Smith. = мокрѳць, мокрiця. С. Ан.

Звѣдчатка = 1. д. Звѣдоцница.

2. Astrea, з породи полишiв.

Звѣдчатый = д. Звѣдообразный.

Звѣринецъ = звѣрiнець.

Звѣринный = звѣрячий.

Звѣристый, звѣристь, то = звѣрний, но. — У нашѳму лiсi дуже звѣрно. Чайч.

Звѣробѳй, звѣробѳйникъ, рос. Hypericum perforatum, Linn. = д. Зiячя кровцѳ. —

3. сийний, Hyssopus officinalis L. = васильки, юзѳфки. С. Аф.

Звѣровидный = звѣрячий. — У його i погляд якийсь звѣрчий.

Звѣроловство = звѣроловство, ловѳцтво, мислiвство.

Звѣроловъ = звѣролов (К. Б.), лѳвчий (К. Х.), мислiвець (С. З.). — Йшли паньки по сливицi, зустрiли їх мислiвцi. н. п.

Звѣрообразный = д. Звѣровидный.

Звѣрскiй, кн = звѣрячий, нелюдський (С. Л.), лiутий, дiкий, лiуто. — Помста i кривава кара ще нiколи не сповняли душi мнiшими почуваннями, опрiч звѣрячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелюдський.

Звѣрство = звѣрство, звѣрювання, лiутiсть, жоретѳкiсть. — Серед людського звѣрювання. К. Кр.

Звѣрствовать = лiутовати.

Звѣрь = звѣр, звѣрина поб. — звѣрюка, здр. — звѣрѳк (С. Аф.), звѣрючка (С. Л.), звѣрятко, звѣреня, тѳко, зб. — звѣрюря, звѣр. — Не вiрь, бо то звѣр; хоч не вкусить, так злика. н. пр. — Се звѣрюка, а не чоловiк — такий лiутий. — Сеi зiми звѣру дуже багато. С. Л. — **Красный звѣрь** = лисиця, вовк, ведмѳдь i т. д. (за котрими полюють). — **Пушной звѣрь** = що має шерсть, здiтну на хiтро. — **Плотѳдный звѣрь** = хижий звѣр, м'ясоiд.

Звякать, звякнуть = I. брязкати, брязнути, забразчати. — Брязнуло ключами бiля ворiт, — чути було, як вiдмикають. Чайч. — Ой брязнемо кишченѳ з грiшми золотими, де й вiзьмѳть ся рѳдинѳнка, сестри й побратими. К. Х.

2. д. Болѳать 2.

Звяки = д. Брѳдин i Врѳки.

Зги, вживаєть ся тiльки у виразах: а) „темнѳ, зги не видѳть“ — тѳмнѳ, хоч в ѳко

стрель, хоч око віколи, хоч очі по-
виколой. — Глянув у друге — хоч в око
стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколой, —
нічого не видно. н. пр. — б) **зопъ зги не**
видить — він нічого не бачить.

Зданіє = будинок, будова, будівля (С.
Л. Ш.), будовання (С. З. Ж.). — **Камен-**
ное зданіє = кам'яниця, мурований бу-
динок.

Здороватися = здоровкати ся, вітати ся
(С. Л.), на добридень, на день добрий
давати, (скидаючи шапку) — шапкувати,
ся, (стискаючи руку) — рукати ся, чо-
лом давати (цілуючи) — чоломкати ся.
— А де Катри? Нехай іде з чоловіком здо-
ровкатися. К. Х. — Мимо громади пробігав,
шапки не здіймав, на день добрий не давав
н. д. — Тут між собою розпигались, чолом-
калися і обнімались. Кот — Дивлюсь, а наш
Омелько вже й з становим рукасть ся.

Здоровёхонекъ, здоровёшенекъ = здоро-
вісінський. — Чув, що він слабій. Де там
слабій? Здоровісінський.

Здоровёхонько, здоровёшенько = здоро-
вісінько.

Здорово = здорово. — **Здорово!** = здо-
ров був, здорові були! добридень!
— **Здорово ли вы живёте? По добру ли**
живёшь, по здорову? = як ся маєте?
чи щё живенькі, здоровенькі? — **Здо-**
рово живёшь = ні за що, ні про що,
так собі ні с того, ні з сього, за
дарма, дурно, дурнісінько, гарма-дар-
ма, цур дурня. — Причепив ся гарма-
дарма, задивив си, що я гарна. н. п. — Ні
з того, ні з сього давай лангись. — **Уходи**
по добру по здорову = іди, поки цілий.

Здоровость = здоровість.

Здоровый = 1. здоровий (не слабій). —
Недужий смерті, а здоровий хвороби споді-
вай ся н. пр.

2. дужий, міцний, здоровий, кремез-
ний. — Кремезний дідуга.

3. (про воду) — погожий, (про повітря,
їжу і т. д.) — здоровий. — Погожа вода.
С. З.

Здоровье, здоровьеце = здоров'я, здо-
ровля, здоров'ячко, здоровлячко. —
Чарочка у роток, а здоровлячко у животок
н. пр. — **О здоровьи спрашивать** = за
здоров'я, на здоров'я питати. — І на
здоров'я тебе, брате, буду питати. н. д. —
Пей, те на здоровье = здоров нив!
(С. Аф.), пийте здорові. — Ой пийте здо-
рові, в кого чорні брови! Кум-мірошник,
Дмитренко.

Здоровіть = здоровіпати.

Здоровіакъ = здоровіло, здоровець, бец-
ман. С. Л.

Здравіє = д. **Здоровье**. — **Здравія** желію,
желасмъ = здорові були!

Здраво = 1. здорово.

2. розумно, розсудливо.

Здравомысліє = розсудливість.

Здравомыслящій = розсудливий.

Здравствовать = здоровому бути. — **Дай**
Богъ здравствовать = поздоров Божє.

— Поздоров, Божє, батька, то все гаразд
буде н. пр. — **Да здравствует!** = хай,
нехай живе! — А наш Цісарь хай живе,
многі літа хай має! — **Желію здравство-**

вать! = (при зустрічі) — здорові були!
(при прощанні) — бувайте здорові! С.
Л. — По сій мові, бувайте здорові. н. пр.

— **Здравствуй, те!** = здрастуй, те,
здоров був, здорові були, добридень,
добрийвечір!

Здравый = 1. здоровий, при здоровю.

— Він чоловік при здоровю.

2. розсудливий.

Здѣсь = тут, тутки, тутечки, тутеньки,
ось, ось-тут, ось-де, ось-дечки, ось-
день. С. Л. Ш.

Здѣшний = тутешній, тутейший, тутош-
ній. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не ту-
тешній.

Зелёный = зелененький. — Зеленень-
кий барвілочку стели ся низенько. н. п.

Зеленёхонький, зеленёшненький, ко = зе-
ленісенький, зеленісінський, ко. — Ві-
ють вітри ще в буйсенькі, іде дощик грі-
мовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зеленіка, рос. *Lycopodium clavatum* !. =
дереза. С. Ап.

Зеленіакъ, рос. *Sambucus ebulus* = д. Бузина.

Зеленіть, ся = зеленіти, ся, позелені-
ти, ся. — Весна не прийде вже ніколи са-
дочок твій позеленити. К. Ш.

Зеленіца = д. **Зеленікъ**.

Зеленічка, пт. *Motacilla flava* = трясо-
гузка.

Зеленоватый, то = 1. зелененький, по-
зеленуватий, прозеленоватий, зеленіа-
стий. (С. Л. З.).

2. зелений, зеленкуватий, недоспі-
лий, не стиглий. — Зеленкуваті груші.
Хар. Чайч.

Зеленікъ, ца = огорбдінь, ця.

Зелёный = 1. зелений.

2. неспілий, недостиглий, нестиглий.

— Вь зелёномъ состояніи = зеленцемъ (С. З.), усвід. — Жито усвід вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть Гул. Ар.

Зелень = **зелень** (С. Аф.), **зелё** (С. Л.), **зілля** (С. Л.), **городина**, (ранни) — **прозелень**, (для квітчанні на зелені свята) — **кльчання**. — Сонце ж ласкаве не спить, не втава, землю по троху зелём укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелём і древом. Макарь.

Зеленіть, ся = **зеленіти**, **ся**. С. Аф.

Зеліе, зелье = **зілля**, **здр**. — **зіллячко**; **данія**, **отрута**. — Твою долю, моя дошу, позаторік знала. К. Ш. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр.

Земельний = **земельний**, **грунтовий**.

Землевладілець = **власитель** (земельного маєтку), **стар** — **землянин**. С. З.

Земледілець, земледіль = **землероб**, **хлібороб** (С. З. Л. Ш.), **ратай** (С. Л.), **гречкосій** (С. З.); що оре землю — **орач** (С. Л. З.), **плугач** (С. З.), **плугатарь** (С. Л.), що засіває — **сівач** (С. Л.), що заволочує — **волоцільник**, **скородільник** С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлібороб — хліба робить, хліб і їсть. н. пр. — І знову лихуру дерете з братів незрячих гречкосіїв. К. Ш.

Земледіліе, земледільство = **1. хліборобство** (С. Л. Ш.), **землеробство**. — **Занимається земледілієм** = **хліборобити** (Чайч.), **хліба робити** (д. під сл. **Земледілець**), **хліб робіти**, **хліборобствувати**.

2. д. **Агрономія**.

Земледільтвовать = д. **Земледіліе**. (Занимається земледілієм).

Земледільний, земледільческий = **хліборобський** (С. Ш.), **землеробський**.

Землекопный = **грабарський** С. З. Л.

Землекопъ = **грабарь** (С. Аф.), **грабар** (С. З. Л.), **копач**.

Землеміріе = **землемірство**.

Землемірный = **землемірний**, **межовий**.

Землеміръ = **землемір**, **межовий**, **меживщик** (С. З.), **міживщик** (Чайч.), **межовик**, **мірник** (С. З.), **мірчий** (С. Л.). — Скоро приїхав межовий, почали землю межувати.

Землеопиісаніе = **землєпис**.

Землеопиісательный = **землєписний**.

Землеопиішество, землепиішецъ = д. **Земледіліе, земледілець**.

Землеройка, Sorax aganeus = **польова миша**, **руда миша**. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.

Землетрясєніе = **трус** (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був трус, як ізгадаю, то вся здригну ся, мов мала. Кот.

Землеудобрєніе = **угнобювання землі**.

Земліца = **земелька, земліця**. С. Аф.

Землі = **1. земля, грунт, ґрунт**. — **Земля дѣвственная** = **цїлинна земля, цїлина**. — На що тим Німцям цїлини, у їх і так повві гамани. н. пр. — **3. вспаханная** = **рілля**. — Та лучча рілля рапня, а ніж тая пізня, та лучча жінка першая, а ніж тая друга. н. пр. — **3. занасная** = **ваканцова земля, ваканець**. — **3. отдохнўшая** = **переліг**. С. З. — **3. церковная** = **руга**. — Випросив той піп у пана пивку поля, засіває та с того й живе: ні руги не має, нічого... сказало біда церковця. н. к. — **Усадебная з.** = **грунт, ґрунт** (С. З.), **плєць** (Харьк.).

2. край, країна, (чужа) — чужина. — Свій край, як рай, а чужа країна, як домо-вина. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спияла, а тепер зупинила та чужай чужина. н. п.

3. суходіл. — Тоді козаки шаблями суходіл копали, Хому Безридного ховали. н. д.

4. діл, земля, поміст. — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!“ та як мертва, на діл повалилася. К. Ш. — Кинув до долу.

Земляковъ = **земляків, земляцький**.

Землякъ, чка = **земляк, чка, зб. земляцство**, іноді вживається ся теж: **нашенець**. — Позбрало ся все наше земляцство до гурту. Чайч.

Земляника, земляница, рос. Fragaria vesca L. = **сунія, суніці, позьомка, полунишник**. С. Ап. — Коли сунця красна — не сії вівса напрасно. н. пр. — На горі сушчєньки, на долині полуничєньки, пішов милий у жовніри, а дівчина у черничєньки. н. п.

Земляничный = **сунічний**.

Землянка = **1. землянка** (хата в землі або крита землею).

2. землячка.

Земляной = **земляний** (С. Аф.), **зємний** (Кр.). — **Земляної дымъ** = д. **Дымница** **2.** — **3. груша** = д. під сл. **Груша**. — **3. ладопъ, рос. Valeriana officinalis L.** = **оверія, одхасник, чортове ребро, бісове ребро, стояп, маун** (укр.), **дідче ребро** (гал.). С. Ап. — **3. орѣхъ, рос. Lathyrus tuberosus L.** = **красний горошок, ласковиця**. С. Ап. — **Землянія яблоки,**

рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, картоплі, бараболя, барболя, бульба. С. Ан.

Земно = до землі, до долу. — **Земно** кланяться = кланятись до землі.

Земной = 1. земний, світовий. — Світова краса і пишність М. В. — **Земная** поверхність = поверх земний.

2. земляний. — **Земная** глыба = скиба землі. — **Земной** поклѡнъ = уклін до землі.

Земскій = земський.

Зеренчатый = зернятий (С. Аф.), зернистий, зернястий, семенистий.

Зеркало = дзеркало, люстро, люстерко, верцадло, свічадо. С. Л. (Остатнє слово здибалось міні тільки в одній казці, надрукованій в З. о Ю. Р., і у писательки О. Пчілки). — Тепер краси на виді і в дзеркалі не найду. н. п. — Там дівчина умивала ся, в люстечко видивдала ся. н. п. — В ясне люстро виглядала ся, своїм личком красувала ся. н. п. — Достала Галюня свічаде мале, чи скажем „по простому“ дзеркальце тєв. О. Пч. — Тим часом світ почав в верцадлі примеркати і інших став міні приміт кристаль чудовий виявляти В. Пч.

Зеркальный = дзеркаловий. (Чайч.).

Зерликъ, рос. *Polypodium fragrans* і *vulgare* L. = папороть (укр.), солодиш (гал.). С. Ан.

Зернистый = д. **Зеренчатый**.

Зернить = зернити, дробіти.

Зерно = зерно, зернина, насіння, здр. — зернятко, зернінка, зеренце, зб. — зерно, збіжжя, пашня, пашинця, насіння, здр. — насіннячко. — Збіжжя сій, тай ся надій. н. пр. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашинцю. н. п. — **Зерно жемчужное** = перло, перліна. — **З. маковое** = мачина, мачінка. — **З. пшеничное** = пшеничина. (Полт. Чайч.). — **З. просяное** = просіна. — **З. ржаное** = житина. — **З. фасолі** = квасоліна. — **Отборное з.** = чόло. — (Жмеця зерна, як сіють) — сівак, (витрушене, як кладуть снопи) — натрус, підстожик, (дрібно, що багато йде на мірку) — заміркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — суржик, (нечисте, що лишило ся після випикі) — послід, виточки. С. Л. — Оце хліб перевіяла, зостав ся послід — буде чим курей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чόло

Зерновикъ, бот. *Pericarpium* = насінник.

Зерновой = зерновий. — **З. хлѡбъ** =

пашня, пашинця, збіжжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашинцю. н. пр.

Зерноядный, *Granivorus* = зерноїд.

Зернышко = зернятко, зеренце.

Зерцало = верцадло (С. З. Мап.), зверцадло (С. З.).

Зефиръ = легіт (гал.). — Весняний легіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Кочубинський.

Зигзаги = кривульки. — Пописав якісь кривульки. — **Писать зигзаги** = мисліть писати (про пияки).

Зиждатель, ница = 1. Творець, Сотворитель. — Бачить Бог і Творець, що мир погибав, Архангела Гавріїла в Назарет послав. н. п.

2. фундатор, ка. — Він був фундатором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундаш на збудування церкви.

Зима = зіма, (початок) — Взімки, (кінець пізній, власне морози на провесні) — Підзімки. — Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо і істи нема що. н. пр. — Не так ця зіма увірить ця, як підзімки. — **Зимюю** = зимію, узімку (С. Ш.), в зімку, в зімі. — В літі і качка прачка, а в зімі і дівка шмаркачка. н. пр. — В літку піжкою, а в зімку ручкою. н. пр.

Зимний = зимній, зимовий (Лев.). — У вдівонькі серце, як зімнав сонце, хоч воно світити, світати та не гріє, та буйний вітер віє. н. п.

Зимовалый = перезимовалий, зимовий; торішній, (про поросят) — підсвінок, (про телят) — бужімок.

Зимованіе = зімвіля С. Аф.

Зимувати = зімувати. — Діти! діти! добре вам в літі, а зімувати — то горювати. н. пр.

Зимовище = зимовийк. С. Аф.

Зимовка = д. **Зимованіе**.

Зимовье = зимовник.

Зниживей, рос. *Althaea officinalis* L. = калачики, проскурки, прокурняк. С. Ан.

Зинзубель = гѣмбель (котрим роблють жолобки)

Випунъ = сїряк, сїрячина, сїряга, (разом з кожухом одягнений) — паровиця. — Вийду за ворота надівши сїрягу, ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Зіаніе = роззівляння.

Зіать = роззівляти, розкривати пащу.

Злаки = хліб, пашня, пашинця; горбдіна, зелень, зілля (живина і городня рослина).

Злато = золоту, злото. — Візьміть срібло-

злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо вилити. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златовёрхій, златогла́вый = золотовёрхій, золотогла́вий.

Златоза́рний = золотистий, злотистий, позлотистий. — Поглянуть панове з неспокою будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по рынку. К. Д.

Злато́й = золотий.

Златоле́нникъ, рос. *Linosyris vulgaris* Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолюбе́ць, златолю́бный = грошолюб, грошолуп.

Златоселе́зеникъ, рос. *Chrysosplenium aeternifolium* L. = жовтяниця, жовточниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стьй = красномовний.

Златоцвѣ́тъ, рос. *Chrysanthemum Leucanthemum* L. = ромеш, ромаш, ромеш-зілля, романець. С. Ан.

Зла́ный = хлібний, травнийтий.

Злі́ть, ся = зліти, ся, сердити, ся, гнівати ся, лютовати, злувати (на кого) — з піною на губах — пінити ся, (дуже, мов сатана) — сатаніти.

Зло = 1. лихо, кривда, зло, шкода. — На зло = на злість, на лихо. — Зробив йому на злість. — На злість мій жінці нехай мене бють. н. пр.
2. зле, люто.

Злоба = злість, злоба. — Це давній мій зlobитель — він давно на мене зlobу має.

Зло́бный = злий, злісний, злючий (С. Л.), злослівий (С. З.).

Зло́биться = злувати, зlobити ся (С. Аф.), лютовати, важким духом дихати, чортом дивити ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на ревистку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Зло́бный = д. Злобивий.

Зло́бетвовать = д. Злобиться.

Злобо́ние = сморід. — Такий сморід, що аж у носі крутить

Злобо́нный = смердючий, смердїчий, воно́чий.

Зловре́дный = шкодливий. С. З.

Зловѣ́щій = зловіщий.

Злоде́въ = лиходїїв, лиходїйський, злодїїв, злодїйський.

Злодѣ́й = лиходїй, ка, лиходїйник, ця, лиховодник, ця, злочинець, злочинник (С. З.), злодїй, ка, поб. — злодїюга. (Останнє слово найбільше прикладаєть ся

до того злодїя, що краде, але має і спільне значення.) — Він душогубу, лиходїю в раю зустрілись дав надїю. Старицький (Рада).

— Крадене у злочинців в їх схованих понаходили. К. Ст. — Таковий злодїй сам один за тєв злочинство каран бути маєть. Ст. Л. — Нецпотливого Чарлипському, белкартові Литовському, оянкові Польському, злодїю і бездумному зирці Українському, лєдациї, злодоїзї. Л. В.

Злодѣ́йскій = лиходїйський, злодїйський.

Злодѣ́йство = лиходїйство, лихоробство, злочїнство (С. З. Ж.), злодїйство (С. Л.). — Нехай страшно, нечуване злочинство імї моє вікам перенесе. Сам.

Злодѣ́йствовать = лиходїяти, лиховодити, лиховати. С. З.

Злодѣ́ние = д. Злодѣйство.

Зложа́тель = ворог, зlobитель. С. Аф.

Зложа́тельный = ворожий, неж(з)ичливий. (С. З.).

Зложа́тельство = ворогування, злість, незичливість (С. З.), зlobительство.

Зло́й = злий, лихий, злючий, злюка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — шкода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Зліє годы** = лихоліття, злігодні, лиха година. — Як у нашій славній Україні були колїсь престрашні злігодні, бездольні години. н. д. — **Злой ро́къ** = безталання, недоля, лиха доля.

Злока́чественный = лихий, шкодливий, небезпешний.

Злоключе́ние = недоля, пригода, лихо, лиха година, нещастя. — Бодай же вас у полі поблюло три недолї. н. п. — Побила ж мене лиха година та нещаслива. н. п. — Стала ся йому пригода не в день, а в ночі: занедужав чумаченько, з Криму їдучи. н. п.

Злоко́зненный = лукавий, каверзний, пãкосний, кãлосний. — **Злоко́зненный чело́вѣкъ** = каверзник, кãлосник. С. З.

Злона́мѣренный = злоумисний.

Злопра́вный = злослівий, злий.

Злопа́мятный = злослівий, метивий.

Злополу́чие = д. Злоключе́ние.

Злополу́чный = бідолашний, безталанный, бездольний, безщасний, нещасний.

Злора́дный = злорадій.

Злора́дствовать = злорадствувати.

Злорѣ́чивый = лихословний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = лихословити (С. Л.), обмовляти (Кр.), ганити, ганьбити (С. Ж.).

Злосмрадіє, злосмрадіний = д. Зловбіє, ний.

Злостний = 1. д. Злонамѣренный.

2. злий, злючий.

Злость = злість, лютість, мп. лютощі.

— Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злосча́стіє = д. Злоключе́ніє.

Злосча́стний = д. Злополю́чний.

Злоуми́сленний = злоумі́сний.

Злоупотре́бити, злоупотре́блять = над'у-
жати, над'уживати, на зле ужити, ужи-
вати, на лихо поверну́ти, поверта́ти.

— Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.

Злоупотре́бленіє = над'ужива́ння (С. Пар.),
над'ужиті́, над'ужито́к. С. Жел.

Злоу́хищре́ніє = хитро́щі, ка́верзи.

Злоча́стіє = лиха́ доля́, недо́ля.

Злозві́чний = д. Злорѣ́чий.

Змієві́къ = 1. рос. *Rumex aquaticus* L. =
кінський щавель. С. Ап.

2. камінь *Serpentinus*.

Змієго́ловникъ молда́векій, рос. *Dracoccephalum Moldavica* L. = ма́тошник. С. Ап.

Змі́й, змія, Serpens = змія, га́дина, *Vipera Berus* — гадю́ка, здр. гадю́чка, *Coluber trabis* — жовто́брюх, *Boa* — по́-

лоз, *Coluber natrix* або *Tropidonotus natrix*

— уж, ужа́ка, ву́ж, ву́жака, чорна —

па́далиця, що лазить по деревах — жере́-

тія. (С. З.). — Заховаю змію люту коло

свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо

смиєть ся. К. Ш. — Не грій гадюки за на-

зухок, бо вкусьте. н. пр. — Друже — дру-

же, а гадючку вкинув. п. пр. — Зустрічає

вип у члїсі змію — полоза. п. о. — Смокче,

як ву́ж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака

до молока. н. пр.

Змієві́къ ко́рень, рос. *Polygonum bistorta*
= д. Горі́єць.

Змієду́шникъ, рос. *Scorzonera* = ужо́вник,
ра́нник. С. Ап.

Змі́єпо́къ, змі́єнышъ = гадю́чиня, ужо́к,
ужа́чиня.

Змі́й = 1. д. Змі́й. — Змі́й велика́нь,
Boa constrictor — уда́в. С. Ш.

2. Змі́й бу́ма́жний (дитяча іграшка) —

змія, літа́вець, (в йому три нитки, до ко-

трих привязують шнур) — пу́тлице. —

Моя змія краще літає ніж твоє, а твоє все

козпирє — мабу́ть пуглице не вірно зробив

або хвіст малий.

Змі́йка = 1. змі́йка, гадю́чка, ужо́к
(С. Ш.).

2. рос. *Briza media* L. = здрі́жник, тря-

сучка (С. Ш.).

3. у рушниці — бля́шка проти́ замка́.

Змі́йка водяна́я, рос. *Calla palustris* L. =
фія́лковий корінь. С. Ап.

Змі́йна́я тра́ва, рос. *Stachys sylvatica* L. =
ба́бка, бу́ковиця. С. Ап.

Змі́йний = змі́йний, га́довий, га́дючий.

Змі́йний язъ́къ, рос. *Ophioglossum* L. і *O.*

vulgatum L. = язъ́чник, пога́не зі́лля,

без'язъ́чник, ті́хе зі́лля. С. Ап.

Змі́я = д. Змі́й.

Знава́ть = д. Зна́ть.

Зна́ємо = зна́ти, зві́сно, ві́домо. — Ой

знати, знати, в кого єсть мати. н. п.

Зна́смый = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мець = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мити, ся = знайо́мити, знако́мити,

ся, зазнава́ти ся. — Їздить та вже з та-

кими краями та царями зазнаєть ся. н. к.

Знако́мица, знако́мка = знайо́ма, зна-

ко́ма.

Знако́мство = знайо́мість, знако́мість (С.

Л.), сьвідо́мість. — Ви де́сь певне багато

знако́мств маєте. Кр. — Для мене усе

зроблють по сьвідо́мості. Номіс.

Знако́мый = 1. знайо́мий, знако́мий. (С.

Аф.). — Быть знако́мымъ = зна́ти ся.

— Дай, Боже, з добрими людьми знати ся.

п. пр. — **Какъ бу́дто знако́мый** = на́че

по знаку́. — Підходить, здоро́вляєть ся,

так, наче чоловік по знаку, та хто його

зна. Чайч.

2. зві́сний, сьвідо́мий.

Зна́къ = знак, призна́ка (С. Л.), прикме́-

та (С. З.), озна́ка, знаме́но, (після рани)

— шра́м, (від удару бато́гом то-що) —

сму́га, па́смуга, басама́н, (чим твердим)

— синя́к, (після вїспи) — рябо́тиння. —

Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі

басаман. н. п. — Як ударив бато́гом, —

так синя смуга й набігла. Чайч. — **Зна́ки**

досто́инства (у коза́ків) = кле́йно́ди:

булава́, бунчу́к, пірна́ч і т. д. — Візь-

ьми мої гетьманські кле́йно́ди, панове... К.

Ш. — Не на теє, миле браття, я Січ руй-

нувала, ой щоб и вам ваші землі, кле́йно́ди

вертала. н. п. — **Мимі́чеські́ зна́къ** =

миг. — Німий е́же! не умієт писати, по-

винеп на миги спові́дати ся. Б. Н. — **Раз-**

говора́ривать зна́ками = на мїгах гово-

рі́ти. — **Пограни́чний зна́къ** = кля́к

(С. З.), копе́ць. — Границю проводи́ли,

часті́й копці́ висну́ючи. Л. В. — **Цехово́й**

зна́къ = чі́шка.

Знаме́нате́ль = знаме́нник. С. Жел.

Знаме́нате́льный = знаме́нний. С. Жел.

Знаме́нать = 1. значі́ти. — **Знаме́нать-**

ся кресто́мъ = хресті́ти ся.

2. висвящати. — Довго був дяконом, та оце подавдо висвятили його на попа.

Знаменіть = **знаменіть**. С. Пар.

Знаменитий = **знаменитий** (С. Пар.), славний, славетний (С. Л.), значний, знатний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірш.

Знаменник = **печатка** (для проскур), **знаменік** (С. Жел.).

Знаменіе = **знак**, **ознака**, **знамено**. С. Л. — Ото знамено од Бога — мігла на небі.

Знаменовать = **значити**, **визначати**.

Знаменосець, **знаменщик** = **хорунжий**, **хоружий**. — Лучче живий хорунжий, ніж мервий сотник. н. пр. — По середині пан хоружий, під ним вошиченко, під ним воропеший, сильно дужий. н. п.

Знамя = **корогва** (С. З.), **здр.** — **корогівка**, **хорогва**, **хорогов**, **стяг** (С. З. Эв.), **знамено**, (найгодовніше у козаків) — **біла корогва**, (не велике) — **прапір** (С. З.), **прапорець**. (С. Л.). — Бо ті лейстровці виресли у полі: ой не вдержать проти вітру короги у полі. К. Д. — Військо йде, короговики мають, попереду музиченьки грають. п. п. — І з веселим обличчям свій стяг підійми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привели бусурмана до нового знамена. н. п. — Затакають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.

Знаніе = **знання**, **знаття**, **віддання** (С. Л.), **відомість**, **свідомість**, **знайомість**. — Як би знаття, що в кума пиття, то жіпку й діти привів би. н. пр.

Знати = 1. **добре**, **добряче**, **славно**, **знаменито**. — **Добре** погуляли.

2. **знати**, **знать**, **значно**, **відно** (Пр. д. під сл. **Відно** 1).

Знатний = **значний** (С. Л.), **славний**, **знатний** (С. З.)

Знатокъ = **знавець**, **містєць** (С. З.), **містєць**, **мастак** (С. З. Л.).

Знать = 1. **вельможне панство**, **панва**. 2. **знати**, **мабуть**, **дєсь** і т. д. д. **Відно**. — Дєсь він у школи ходив, що все зна.

3. **знати**, **відати**, **розуміти**, **у(в)міти**, **тіямити**. — **Дать знать** = **дати**, **подати вістку**, **оповістити**. — **Дать собі знать** = **в знакі**, **в тяжкі дати ся**. — А шевцєві пан Твардовський в такі знаки дав си, що мабуть і з час московський бариом качав сл. Гул. Ар. — **Знай себя** = **про себе свій** (а в чуже діло не втрувай). — **Знать гримотъ** = **письменним бути**,

вміти письмъ (Чайч.). — **Знать свѣтъ** — **вміти поводитись з людьми**, **звичайним бути**. — **Знать толкъ въ чѣмъ** = **знати ся на чому**. — Теля не знаєть си на пирогах. н. пр.

Знаѣе = **д. Знаіе**.

Знаѣсь = **знати ся**, **водити ся**. — **Знай ся кінь з копом**, а **віл з водом**, а **свини об тин**, **коди нема з ним**. пр. — Він уєс з панами водить ся.

Знахарь, **ка** = **знахо(у)р**, **ка**, **шештун**, **ха**, **знаюка** (Эв.), **чарівник**, **ця**, **чаклун**, **чаклівнийця**, **ворожбит**, **ворожка**, **відьмак**, **відьма**. — Такий був знахор, що було направить або одведе дощ. н. о.

Значѣкъ = 1. **значок** (здр. від сл. **Знакъ**). 2. **корогівка**, **прапорець** (д. **Знамя**).

Значеніе = **значіння**, **сила**, **вага**. — Се слово треба розуміти в політико-економічнім значінні. К. Кр — Се має велику вагу.

Значительно = 1. **багато**, **чимало**, **значіно**, **доволі**. — Води чи мало утікло. К. ПІ. 2. **віразно**, **віразне**.

Значительный = 1. **великий**, **чималий**. — Чи мала вода прибула.

2. **значний**, **поважний**. — Багатих і значних людей ховали дуже щипно. Лев.

3. **віразний**.

Значить = 1. **значити**, **визначати**. — **Что это значитъ?** = **що се значить?** **що се за знак?** **що вопо визначає?** — Ніхто не знав, що воно за **зак**, **про...** н. о.

2. **важити**, **сїлу**, **вагу**, **повагу мати**. — Він у нас на селі велику силу має — Чи важуть добрі учинки без любови? Б. ПІ.

Значиться = **значитись**, **щитати ся**, **лічити ся**.

Знающій = **знаючий** (С. Аф.), **знаючий** (Чайч.), **тямущий**, **тямучий**, **тямкий** (С. ПІ.), **свідомий** і **д. Знатокъ**.

Знобѣтъ = **морозити**, **холодити**. — **Знобѣтъ** = **морозить**, **холодом берє**. — Голова болить, і щось морозить мене.

Знобѣться = **мерзнути**, **мерзти**. — Шолудивє пороси і в Петрівку мерзє. н. пр.

Знобкій = **мерзлякуватий**, **мерзляк**. — Таї мерзлякуватий він — як з хати, так уже й змерз. Чайч.

Знобкость = **мерзлякуватість**.

Знобъ = **дріготя**, **здріги**, **дріжакі** (від холоду). С. Л. З.

Знобъ = **снека** (С. З. Л.), **поб.** **снекота**, **шквара** (С. Л.), **некота**, **пекло**, **жарота**, **вар**, **парня**. — Терпи, Гріццо, хоч яка снека. н. пр. — Така спекота, що криї Бо-

же — усе пошало. — На дворі вар займає дух. Як.

Зно́йний = неку́чий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче літо.

Зно́йть = налити, пекти. — Сонце немилосердно палять. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.

Зоба́стий, зоба́тий = вола́стий. С. Л.

Зоба́ти = дзюба́ти, дзюба́ти (С. Аф.), клюва́ти, клю́кати. — Пташко маленька, де твоє пеня́к? На маківці сиділа, дрібен мачок дзюба́ла. п. п.

Зоба́ний = во́ловий.

Зоба́ний ко́рєнь, рос. *Scrophularia aquatica* L. = ра́нник. С. Ап.

Зобь (у птахів *Ingluvies* і у людей *Struma*) = во́до (С. З. Л.), во́ле (С. Аф.), по́б. во́лице, (здр.) во́лькó. (С. Аф.).

Зовь = клик, клікання (С. Л.), по́клик, за́прóсини. — Кличия, мов не своїми погами, увійшла до світлиці на грізний поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Прийхаль безь зова** = прийхав не кліканий, не про́ханий.

Зб́дчество, зб́дчий = д. Архитекту́ра, архите́кторь.

Зо́ла = зо́ла, по́піл здр. по́пілець, (гаряча з жаром) — при́сок (С. З. Пав.), після зо́лини — ви́зол.

Зо́леніє = зо́ління.

Зо́літь, ся = зо́лити, лу́жити, ся.

Зо́ловка = зо́виця. С. Аф. З. Л. — Навчати мене зо́виці, Семенові сесерціці. п. п. — Зо́виці годи, русу ко́су чеши. п. п.

Зо́ловкинъ = зо́вицін.

Зо́ловушка = зо́вічка. С. Аф.

Зо́лотарь = зо́лотарь, зо́лотник, позо́лòтний. — Ой ходімо ж ми до ковальника, до зо́лотника п. п.

Зо́лотая ро́зга, зо́лотень, рос. *Solidago Virgaurea* L. = зо́лоту́ха, жо́втобрюх. С. Ап.

Зо́лотильщикъ = д. Зо́лотарь.

Зо́лотистка, рос. *Helychrisum* DC. = цмин, *H. aenearium* DC. = жо́вта гаря́чка, жо́вту́шки, жо́втани́ця, цмин, жо́втий цмин, сва́рка, сва́рливець, зо́лоту́ха, головокру́т, ко́тячі ла́пки. С. Ап.

Зо́лотистый = зо́лотистий, зло́тистый, позо́лòтистий. — Сауги в барвах позо́лòтистик гуляють по ринку. К. Д.

Зо́лотить, ся = зо́лотити, позо́лòчувати, ся. — Сонечко гай зо́лотило. К. П.

Зо́лотинкова голова, рос. = д. Бѣлoзoрь. — З. тра́ва = д. Зо́лототісячникъ.

Зо́лотникъ = 1. зо́лотник (вага = 1⁹; ч. хунта і тирьки такої ваги).

2. клі́пка, хли́пок, хлі́павка (в смоках).

Зо́лотникъ полевóй = д. Зо́лототісячникъ.

Зо́лотничка = д. Бѣлoзoрь.

Зо́лото = зо́лото, злòто. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злòто. н. пр. — **Зо́лото сусальное, кни́жное** = су́хозлòтиця (Чай.), су́хозлòтка (Лев.), шумі́ха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обитаний голубами, позолоченими су́хозлòткою. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.

Зо́лотой = 1. черво́нець, дукáч. С. З.

2. зо́лотий, щиро́злòтий, щиро́злòтний, су́тозлòтий. — З мезиного пальця щиро́злòтий перстє́нь знімав. н. п. — Перстє́ньків два: є́дєн щиро́злòтний, а другий є́рі́бний. К. Ст. — **Зо́лоті́хъ дѣ́ль ма́стеръ** = д. Зо́лотарь.

Зо́лототісячникъ, рос. *Erythraea centaureum* L. = зо́лототісячник, се́рдю́шник, се́мисі́льник. С. Ап.

Зо́лотоцвѣтъ = д. Златоцвѣтъ.

Зо́лотошвѣй, ка = гаптарь, гаптарка. С. Аф. З.

Зо́лотошвѣ́йный = гапта́рський.

Зо́лотошвѣ́йство = гаптува́ння; гапта́рство.

Зо́лоту́ха = 1. хвороба *Scrophula* — зо́лоту́ха.

2. рос. *Thalictrum angustifolium* Jacq. — зо́лоту́шник, ме́дуни́ця, ме́дуні́шник, ру́тви́ця, *T. flavum* L. — одхáсник, *T. majus* Jacq. — па́ду́чник, зо́лоту́шник, *T. minus* L. — ка́мчу́г, по́льова́ петру́шка, ру́тка. С. Аф.

Зо́лоту́шливый = зо́лоту́шний.

Зо́лоту́шникъ = д. Зо́лотая ро́зга.

Зо́лочє́ніє = позо́лòчува́ння.

Зо́лочє́нный, зо́лочє́ный = зо́лочє́ний, позо́лòчє́ний, позо́лòчува́ний, позо́лòти́стий. — А в голу́ба сизокрила́ голова, а в голу́бки позо́лòчува́на. п. п. — І з під поли позо́лòти́стий недо́лимoк ви́ймає. п. п.

Зо́льникъ = по́пі́лник.

Зо́льний = по́пі́льний.

Зо́ндъ = 1. хіру́рг. стру́мент *Specillum* — ма́цови́лка, прóтичка.

2. свѣ́рдел, шти́рь, свѣ́дер. (Воли́нь).

Зо́нтикъ = зо́нтик (Лів.), парoсóблик, парoсóлька (Прав.), від до́щу — до́щник (С. Пар.), від сонця — со́нчник (С. Пар. Жел.). — **Зо́нтикъ гла́зної** = кози́рьoк. — Вийшов нан с зеленим кози́рьoком над очима.

Зо́ньт = 1. підда́шня (над га́нком. С. З.), о́стришок (над ворі́тьми).

2. д. Зѳнтикъ.

Зоркії, зорокъ = зіркії (С. З.), бачу-чий, зиркії (С. Л.). — Говірка, зірка, моторна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зоркость = зіркість.

Зорный = любистковий.

Зорочѣкъ, Zupilla = зінка (С. Л. Жел.), зінка, зінця (С. Л. Жел.), чоловічок.

Зорочковий = зінчаний.

Зоря, ros. Levisticum officinale Koch. = любисток, любіста. С. Ал.

Зораной = д. Зѳрний.

Зрачѣкъ, зрачѣкъ, зрачѣковий = д. Зоро-чѣкъ, зорочковий.

Зритель, ница = 1. глядач, ка, глядѣко, видѣць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядачів враження. — Глядько не наглядить ся, хвалько не пахвалить ся. п. пр.

2. свѣдок, свѣдка, свѣдчиця, видѣць. — При сьому ж видѣі були.

Зрительный = глядний. — **Зрительная труба** = прозорна труба. — Вигадали трубу, що зветь ся прозорою, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѣлище = видовище, видовисько. С. Жел. Пар. — Чого я туди їду? От і це не бачила такого видовища!

Зрѣлость = спілість, стиглість, доспілість, достиглість.

Зрѣлый = 1. спілий, стиглий, поспілий, доспілий, достиглий. — Спілий кавун. — Стигли аблука.

2. дороблий, дійшлий. — **Зрѣлый умомъ** = розумом дійшлий. — Ще він малий, розумом не дійшлий. п. д.

Зрѣніе = 1. поспівання, доспівання (про рослини).

2. зрок (С. Аф. Пар. Жел.), зір (С. Пар. Жел.), прозір. — Нема прозору вже два роки (казав сліпий чоловік).

3. глядіння.

Зрѣть = 1. спіти, поспівати, виспівати, стигнути, доспівати, достигати, (про колоски) — зернїти ся, (про овочі) — бри-їти, (про людей) — доходити до зрѣ-сту, до розуму. — Як став же наш мак та спіть, поспівать. п. п. — На калину ві-тер віє, калина не спіє. п. п. — Вишні тільки що стали бриїти. С. Ш. — Ой за-цьвіла маківочка, почала бриїти. п. п.

2. глядіти, дивїти ся, споглядати, бачити.

Зрѣніе = д. Зрѣніе 1.

Зрѣній = видючий, видючий, бачучий. С. Л. — Були прїмі і кривопогі, були ви-

лючі і сліпі. Кот. — Два діди: оден сліпий, а другий видючий. п. к.

Зубанъ = зубань, зубач, зубатий. С. Аф

Зубаръ = гѣмбель с зубцями.

Зубастый = зубатий.

Зубачъ = д. Зубанъ.

Зубатка, рыба Anarhichas lupus = морський пес. С. Пар.

Зубецъ = зубецъ, (в машинних колесах) — палець.

Зубило = 1. шрѣбень (особливе долѣто).

2. зубїло (струмент, котрим визублюють палки, терпуги і набивають жорна).

Зубить = зубїти, визублювати, шрѣбити.

Зубной = зубній.

Зубѣкъ = зубѣк, зубѣчок (С. Аф.) зѣ-бик. — **Поднїать на зубкі** = висьміяти, піднїяти на глѣм.

Зубоскалїть = глузовати, глумовати, кенкувати (з кого, над ким), скалїти зѣби.

Зубоскалѣ = глузівник, скалозѣб.

Зубоскалство = глузування, глумован-ня, кенкування, посьміх.

Зубчишка = 1. щіточка (чистити зуби).

2. шпїчка (колуцати в зубах, на пр. пі-сли їжі).

Зубрило = д. Зубїло.

Зубріна = щербїна, шѣрба. С. З.

Зубрїть = 1. зубити (С. Аф.), визублю-вати; щербїти, вищѣрблювати. — Ой десь мене Бог не против, що и у педїлю серця позубив. п. п.

2. товкти (С. Ш.), товкмачити, зубрїти (вчити від слова до слова).

Зубрь, Bos jubatus = зубр, Bos urus — тур. (С. Ш.). — Сидить, як тур, у горах. п. пр.

Зубчатый = зубатий, зубчастий. — Зуб-частий гребїль у пївни. Чайч. — **Зубчатое колесо** = пальцьовѣ, палешне колесо (у машинах).

Зубчикъ, мн. зубчики = зубецъ, зубці.

Зубъ = зуб, здр. зубик. — **Зѣбы перед-ніе, рѣзцы, Dentes anteriores s. incisores** — передні зѣби, сьміюнці. — **З. боко-віе, клыки, D. canini** — їкли. — **З. ко-ренніе, D. molares** — кутні зѣби. — Сьміє ся, сьміє ся — засьмієш ся на кутні. — **З. молочные, D. lactei s. temporarii** — молшні. — **Зѣбы острїть** = ласитись. — Ласить ся, як кіт на сало. п. пр. — **Поднїать на зѣбы** = висьміяти, піднї-ти на глѣм. — **Сжать зѣбы** = зцїпи-ти зѣби. — **Точїть зѣбы** = гострїти зѣби, мїти зѣби на коро. — **Щѣлать**

зубами = клацати зубами. — Вовк як клацє зубами. Чайч.

Зудь = свербіж (С. Л.), сверб, сверблячка, свербота, чос, чухотка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терішшя не стало.

Зудініє = свербіння.

Зудіть = свербіти. — Де болить, там і торкнеш, де свербити, там і почешеш. н. пр.

Зуніца = д. Земляника.

Зубать = колихати, колисати. — Де хатолька тещесенька, де дитина малесенька, там підемо почувати і дитину колихати. н. п.

Зыба = коліска. — Яке в коліску, таке і в могилку. н. пр.

Зыбкій = 1. хиткий, хибкий, хилкий, хисткий, хилястий. — Хиткий човен. — Через провали кладочка така хистка, що так вся й колишеть ся. н. о.

2. тряский, грузкий. — **Зыбокє мѣсто**, болото = трясовина, трясавина, трясавиця. С. III. — Коло млина трясавина. С. III.

Зыбкость, зыбленость = 1. хиткість, хибкість, хилкість, хисткість. —

2. тряскість, грузкість.

Зыбунъ = д. Зыбкій. (З. мѣсто).

Зыбучій = д. Зыбкій 1. — **Зыбучій песокъ** = сипкий. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої снєги й сипкого піску. О. III.

Зыбъ = 1. брижі, жмурки (хвиля певелика без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясовина і т. д. д. **Зыбкій** (З. мѣсто).

Зыкъ = дзйк, дзвйк, брязк.

Зычать = дзвйкати, дзпчати, брязчати, бризкати, гучати.

Зычный = гучний.

Зывака = роззява (С. З. Л.), поб. роззявляка, гава, гава. С. З. — Я їду провор-

няка, а він їде роззявляка, не мав де дещель встромити, та міні в рот. н. пр.

Зываніє = позіхання.

Зывать, ся = 1. зіхати, ся (С. Аф.), позіхати, ся (С. З. Л.), зівати, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позіхнули кілька раз, тай позасипали. Руд

2. гави, гави ловити, витрішки купувати, продавати.

Зывота = повіхи, зівачка.

Зывуль = зівайло, позіхайло.

Зывъ = апат. Faux — зіво (С. Жел.): паща (С. Л. З.). пелька (С. З.).

Зйпки = очі, банькі. — **Найль зйпки** = заліти очі (дуже напитись). — **Пйль зйпки** = витріщати, вилуплювати очі, банькі. — **Распуститъ зйпки** = загавитись.

Зйзникъ европѣйскій, рос. Lycopus europaeus L. = драголюб. С. Ал.

Зйзя = хлюща. — Напив ся, як хлюща.

Зйбкій, остъ = д. Зйбкій, остъ.

Зйбникъ, самиця — зйблица, зйбловка, ит. Fringilla coelebs = посьмітюха, посьмітюшка. С. З.

Зйбный = помёрзлий, примёрзлий, мёрзлий (про рослини), змёрзлий (про чоловіка).

Зйбнуть = мёрзнути, мёрзти.

Зйтевь = зйтів, швагрів (д. Зйть).

Зйтѣкъ = зйтенько.

Зйтнийъ, зйтній = д. Зйтевь.

Зйть = 1. зйть (чоловік дочкин). — **Зйтьюшка** = зйтенько. — Невістка сорочку полата, а зйть зде. н. пр.

2. шваг(г)ер (чоловік сестрин і зовицін). — Через дорогу кузня, а він міні швагер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможі Боже жонатому, а жонатому й жінка допоможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то пайкраца силка. н. пр. — Тай підняла китаичку тай заголосила. н. п.

2. е (докрикну). — Е, що там балакати!

Ибѣтъ, ит. Tantalus ibis = чапля (особливої породи).

Ибо = бо, затім що, тому що, через те що. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

Ива, рос. Salix alba L. = біла верба, бі-

ла лоза. С. Ал.

Ивановъ цвѣтъ = д. Златоцвѣтъ.

Ивановская, у виразі: во всю Ивановскую = на всі заставки. — Кобенила на всі заставки. С. З. — Сьогодні можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вкупи по братерськи. К. Ч. Р.

Ивалъ-да-Марья, рос. Melampus nemorosus L. = братки, брат і сестра, братішки. С. Ал.

И'верень, и'верешокъ = уламок, відомок, уломок (від чого твердого), під камени —

ска́лка, від дерева як рубують = тріска.

И'вина = вербінна. С. Аф.

Ивня́къ = верби і д. **Вета́вниъкъ**.

И'вовый = вербовий, лозовий.

И'вола, лт. *Oriolus galbula* = **и́віла**, **ві́л-га** (С. Жел.), **виві́лга** (Чайч.), **лі́скоту́-ха** (Полт. Чайч.).

И'вняний = вербовий.

Игла́ = 1. **го́лка**, **здр. го́лочка** (велика) — **ца́ганська**. (без вушка) — **проті́р**,

прото́р С. З., (для плетіння, напизування то-що) — **пру́т**, **дрот**, (дерев'яна) — **глі́-ця**. С. Аф. — **Куди голка, туди й нитка**. н. пр. — **Москва́ і проті́р поковтне та не подави́ть** сд. н. пр. — **Ка́къ на игло́кахъ**

= **як на шпичка́х**, **як на ву́гіллі**.

— **Пла́тьє съ игло́чки** = **новісе́ньке**.

2. (у деяких тварів, на пр. іжака то-що) — **го́лка**, **щети́на**, **колю́чка**, (у рослині) — **го́лка**, **шпичка́**, **колю́чка**, (у хвойних) — **глі́ця**, **хво́їна**, **хво́їнка** (С. Ш.), (у льона, коноплі) — **кострі́ця**.

3. риба *Syngnathus acus* = **звора́ч** (С. Жел.), **сика́вка**.

4. (гори) — **шпиль**.

Иглі́ный = **голковий**.

Иглі́стий = **голчастий**, **голча́тий**, **шпичкува́тий**, **шпичакува́тий**, **колю́чий**, **терни́стий**. — **Колю́чий терен**.

Игла́ца = **глі́ця** (дерев'яна, котрою плетуть сітки).

Иглица́, рос. *Ruscus aculeatus* L. = **миша́чий те́рен**.

Иглова́тий = **колю́чий**, **терви́стий**, **остюкова́тий**.

Игно́рировать = **нехтува́ти**. — **Ти бо таки зовсе́м нехтуєш** ним. О. Ст.

И'то = **яро́м**, **корми́га** (С. З. Л.), **нево́ля**; **тягота́**, **тяга́р(ь)**, **тяжа́р(ь)**. С. Ш. — **С під кормиги лядської визволив**. Л. С. — **Учила ся шляхта, як підданську нахилати шию під кормигу панську**. К. Д. — **Гей заплакали хлопці молодці та у неволі, яро́м**. п. н.

Иго́лка = д. **Игла́**. — **Пуска́ть игло́ки** (про вино́) = **грати́**, **іскрити** ся.

Иго́лочный = **го́лочний**.

Иго́льничъ, **иго́льничекъ** = **гольни́к**, **гольничко́к**.

Иго́льный = д. **Иглі́ный**.

Иго́льчатый = **голча́тий**.

Иго́льничъ, **ца** = **голча́р(ь)**, **ка**, **голни́ка́рь**, **ка**. С. Пар.

Иго́рный = **гра́льний**.

И'готъ = **сту́па**, **сту́пка**, **мушпа́р(ь)**. С. Л. З. Пав. — **Товкти перець в мушпа́р**. С. Л. — **Купила ступку з товчаком**. — **Носить ся, як баба з ступою**. н. пр.

Игра́ = **гра**, **грання́**, **граття́**. **и́грашка**,

и́грище, **гри́ще**, **гу́лянка**, **заба́ва**, **за́-бавка**. — **Гра в карти**. — **З другими дітьми він не знався і в грища з ними не вдавався**.

Бодянский. — **Дідопа вигадав грище**, **Елей щоб веселіший був**. Кот. — **З його граття́ не буде пуття́**. н. пр. — **Дівочі и́грища не забуді**. К. Д. С. — **Яка ж воно й гулянка буде, як кожен нарізно, коли вже грати ся, то вку́пі**. Чайч. — **Дитяча заба́вка**. — **Игра́**

въ жму́рки = д. **під сл. Жму́рки**. — **И'г-ры карто́чные**, **въ ка́рти** = **карта́рство**:

ду́ренъ, **підкидний**, **неві́рний ду́-ренъ**, **ві́дьма**, **конча́на**, **ко́роль**, **віз**, **ла́-ва**, **ме́льник**, **ца́ган**, **пани́ця**, **свиня́**, **па́мфіль**, **хви́лька**, **хлю́ст** і т. д. — **Игра́**

въ мя́чъ = **у мяча́**: **гілка**, **горо́док**, **бара́н**, **висо́кий дуб**, **ка́ша**, **ма́тка**, **ме́-та**, **шпа́чка** і т. д. (Малорос. и́гры Кіев. Ст. 1887—6).

— **Игра́ въ ко́сти** = **ко́сти́рство**. — **Нікому не служачи, а тільки костирством і плянством бавить ся**. Ст. Л.

— **Добра свого на костирство, на танці-музику не прогайнували**. К. Б. — **И'гры въ па́лки**, **въ ко́сти** = **дарови́ще**, **бу́лка**, **го́лий у го́лого**, **ко́ромисло**, **коро́лі**, **па́-ці**, **пу́калка**, **сика́вка**, **скра́клі**, **цу́рка**, **шва́йка**, **шкалу́б** або **ген-ген**, **тика́ло**, **тара́н**, **шкеребе́рть**, **шканди́бки** і т. д. (Малорос. и́гры Кіев. Ст. 1887—6) — **Игра́**

въ кре́мешки = **у кре́ймахі**, **у кре́мня-хи**. — **И. въ по́скі** = **носа́нина**. — **И. въ че́тъ или пе́чень** = **чіт чи ли́шка**.

— **А ну вгадай: чи чіт, чи ли́шка?** — **И. хорово́дная** = **тано́к**: **во́рон**, **гору́бей-ко**, **зеле́ний шум**, **коро́ль**, **хре́щик**, **жа́бляна** і т. д. (Малорос. и́гры. К. Ст. 1887—6).

— **И'гры мо́лодежи** = **гри́ще**, **гри́ща**, **и́грища**: (катаючи яйця або оріхи) — **кітьки**, **по́кирьки**, **котю́чка**, (розбиваючи яйця) — **навбі́тки**, (на льоду коло стовпа) — **круті́лка**, **ко́лесо**, (на скубку за волосся) — **чу́пу́р**, **в скю́бки**, на **скю́бку**, (інші гри) — **до́лга до́за**, **коза́**, **ко́тик**, **ко́и**, **ла́стівка**, **плав**, **ті́сня ба́ба**, **сви́нка** і т. д. — **Къ нему́ пришла́ хоро́-ша** **игра́** = **у його́ до́бра ка́рта**, **до́брі ка́рти**.

Игра́лище = **и́грашка**, **за́бавка**, **ца́цька**.

Игра́ние = **грання́**, **граття́**.

И'гранный = **гра́ний**. — **Грані карти**.

Игранный = **Игра́ть**.

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, веселі́ти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Діти грають ся.

— Весело гуляють ся діти на вулиці. Чайч.
— Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жируй з ведмедем, бо задавить. п. пр. — Коли дівити ся, аж вони за могилою гуляють у карти. п. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. п. пр. — Ой як вийду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та годовольку потуженьку чую. п. п. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. п. п. — Тай уміє танцювати, з козаками жартувати. п. п. — **Будто игра́я, дѣлать что игра́ючи** = на́че за играшки. — **Игра́ть вь жму́рки** = в пана́са гра́ти, жму́рити ся. — **Игра́ть вь че́тъ или пе́четъ** = ця́тати ся, чита́вати ся. — А ну лишень цятати ся: чи́т чи лишка? Кв. — **Судба́ игра́етъ** = до́ля жарту́є. — А доля жартує, помане, помане, тай геть прожесе. Аф.

2. гра́ти, ви́грава́ти. — Бас гуде, скрипка грає, Іван мовить, та все знає. п. пр. — Віп добре на сопілці грає. — В труби та в жоломійки смутно та жалібно ви́гравають. п. д. (На бубоні) = бубні́ти, бубні́ти. — Як бубні бубнять, як сурми сурми́ть. п. к. — Ой заграно міні і забубнено. К. Д. — (На дудці) = дуді́ти, в дуду́, в сопілку гра́ти. (Пр. д. під сл. **Дудка**). — (На трубі) = трубі́ти, сурми́ти. — (На бандурі, гитарі або що, погано або недбало) = брі́шкати, (на скрипці або лірі, погано або недбало) = цигі́кати, тилі́кати, репі́жити. — (Язиком замість музики, до танців) — тринді́кати. — Пропив мужик иди́ка, жі́нка в шинку тринди́ка. п. п. — **Игра́ть вь тактъ** (до танцю) = під по́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грає переважно так звані характерні роді. — Затиркенич найбільше гарно удає сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шумува́ти. С. З. — Брязчать чарки, шумує горілка. Гул. Ар

Игрённый = каштаповатий (про масть коней).

Игривость = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игривый, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. п. п. — Гей козаче уродливий, молоденький та жартовливий. п. п. — Ї жартовливе щось в невірному огні, так весело, немов у літній день міні. К. Д. Ж.

Игрётый = шинистий. С. Пар.

Игрище = гри́ще (С. З. Л.), йгрісько (С. Ж.), ві́гри, ву́лиця, баву́н. — Дівчата пішли на грище.

Игро́къ = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, граль, игре́ць. — Ні грач, ні помігач. п. пр. — Ні пивець, ні жнець, ні в дуду игрець. п. пр. (На бандурі) — бандури́ста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, ду́дник. — Заграй міні, дуднику, на дуду, нехай своє лишенько забуу. К. Ш. — (На лірі) — лі́рник, ліра́ч. — А з вас не поганий лірач. Кр. — **Игро́къ вь ка́рты** = ка́ртник (С. З.), карта́р, карта́вийк. — Ой як був він не жонатий, то-то був гулака! і пняця і карта́вийк, козак забіяка. п. п. — **И. вь ко́сти** = ко́сти́р(ь). — Ознаймив карти́кам. тихо в карти гра́вним. Л. В. — Уподобав карти́вника і костира п'яного К. В.

Игрочі́ха = гра́ля, карта́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. **Игро́къ** (погальський).

Игру́нъ, игру́ня = жиру́н, ха (С. Л.), пу́стун, ха, веселу́н, ха, брику́н, брику́нець.

Игру́шка = йграшка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), забавка, (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що торохтить) — торохтьо́ло, торо́хкало, (що гуркотить) — гу́ркало. — Чужа біда за йграшку. п. пр. — Буцим мала дитина цяцками граєть ся. О. Мор. — **Это для него́ йгру́шка** = це йому́ за йграшку (легко зробити).

Игравать = д. **Игра́ть**.

Игуа́на, Iacerta Iguaña = йшурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́меня, игу́мень = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, ду́мка, га́дка.

Иди́оть = д. Дура́къ.

Идо́лопокло́нникъ = пога́нник, мп. пога́не, болвохва́лець. — Погана, котрій в мнотих богів вірують, місць, неру і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохва́лий, іже идолом кланяються ся. Б. Н. — Комляки чарами бавять ся, болв хваляці. Л. С.

Идо́лопокло́неніє, идо́лопокло́нство, идо́лослуже́ніє = болвохва́льство (С. Ж.), идо́лство.

Идо́ль = и́діл, бова́н, болва́н (С. З.), божо́к.

Идо́льскій = и́до́льський, болвохва́льський, пога́нський.

Идті = 1. іті́, йті́. — Він пивидко йде. — Поганий дух йде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в пайми йти — Нашої пшениці багато за границю йде. — Чай іде з Китаю. — Галуз іде на краски. — **Идті большіи шагами** = цібати. — **И. кружась** = кружляти. — **И. медленно** = плентати ся, пхати ся, плуганити ся, чвалати. — **И. тяжело ступая** = челепати, шелепати. — **И. напряикъ, прямой дорогой, по правдѣ** = прямувати, простувати, просто йти, простати. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи ліском. Б. Р. — Простали ми в Україну вольшми ногами. К. Ш. — **И. поспѣшно** = чимчикувати, тїюпати, тїюпотіти. — **И. прихрамывая** = шкандибати, шкитильгати. — **И. пятами пазадѣ** = задкувати. — **И. семеня погами** = дріботити, дробцювати, тїюпати. — **И. слѣдомъ** = слідкувати, слідком іти. — Так слідком за ним і ходити: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четверенькахъ** = рачкувати, рачки лізти. — **Идѣть слухъ, молва** = чутка йде, чутка ходити, поговір, поголо́са йде. — **Идѣмъ**, идѣмте = ходім, ході́мте, ходіть. — **Идті впередъ** = передувати, поступати ся. — Поступни́ш на товстому вишивати: ятки товсті, — воно й поступаєть ся скоріш. Чайч. — **Екъ чему́ зто идѣтъ** = до чо́го воно йде́тъ ся? — Я вже бачу до чо́го воно йде́тъ ся, та наві́ткача. — **Идѣтъ** = до́бре, гара́зд, нічо́го собі, так собі. — **Пойдѣмте гулять**. **Идѣтъ** = ході́мте гуляти. До́бре. — **Рѣчь идѣтъ** = річ веде́тъ ся, мо́ва мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. п. пр. — **И. куда́ глаза глядять** = сьвіт за очі. — Піду лиш я сьвіт за очі, що буде то й буде. К. Ш. 2. (про щастя) — щастіти, вестісь, пайдиги, таланити (Пр. д. під сл. Весті 2). 3. **Идті къ лицу** = личити, приставати, ладити. — **Идѣтъ къ лицу** = личить, до лиця, пристає. — Що не надіне, їй усе личить, усе до лица. — Не подоба, не пристає очінок до лоба. н. п. — Сива шапка так приста́ла до його чорного, як талка волося. О. Мир. — **Идѣтъ, какъ коровѣ сѣдло** = приста́ло, як свині нарітники. п. пр. 4. **тягтись** (про час і місце). — Яко́сь довго сей тиждень тягнеть ся. — Ліс тягнеть ся на цілу верству. — Година довго тягнеть ся.

5. **улазити, лізти, увіходити**. — Гвіздок не лізе в стіну. — Чоботи не лізуть на ноги.

Ижживеніє = кошт, дѣрживо, наклáд (Гал.). — Своїм коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе підняти, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його дѣрживі живе мати. С. Л. — Накладом наукового Товариства імени Шевченка.

Иза́ = хата, здр. хати́на, хатка, хати́ночка, хати́нонька. — Благов у Бога тільки хату, одну хатиночку в гаю. К. Ш. — **Бѣлая изба** = хата; сьвітлиця. — **Чорная, курная изба** = хата, в котрій піч без комина й димаря. — **Сборная изба** = зборня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жилая изба** = пуста́ка. — Стоїть село, не виросло, не перемінилось, тільки пустака на край села, на бік похилилась. К. Ш. — (З глини) — ліплянка, ма́занка, (без двора) — обіх́дчаста, (хворостяна) — плѣтянка, (літня, без печі) — хі́жа, хі́жка, (з глини з соломкою) — валько́вана, ляміа́чна хата, (з дубків) — ру́блена, (без сіней, в жарт кажуть) — без шта́нів. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. п. п. — Хата моя рубленая, сіни на помості. п. п. — Частини хати: (де піч) — хати́на, (де живе сім'я) — хата́, (про гостей) — сьві́тлиця, горни́ця, (де ліжко) — кімна́та, (де ставлять ся кочерги, рога́чі то-що) — кочере́жник, (передня частина) — сі́ни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — ко́мірка, хі́жа, хижі́на, (бокова стіна) — причі́лок. — Піду до кімнати пості́ль білу слати. н. п. — А в вдовиці дві сьвітлиці, а третя кімната — пості́ль біла переслати, а в дівчини одна хата, тай та не прибрата. п. п.

Иза́вить, лица = визволі́тель, виба́витель, ка (С. Ж.).

Иза́внть, изба́влять, ся = ви́зволити (С. Л.), виба́вити (С. Аф.), ви́рятувати, (о)слобо́нити (С. Л.), одзво́лити, ся (С. Л.), збу́ти ся, ви́крутити ся, зді́хати ся, ви́зволѣти, виба́вляти, ослобо́няти, ся, збу́вати ся. — Визво́лю з біди. н. к. — Визво́лю з нево́лі. — Виба́вив од сме́рти. н. к. — Потім мене пе́щасною виба́в з сього ли́ха. н. п. — Ле́дві ви́рятува́в ся од ви́димой сме́рти. Чайч. — Зра́дува́лась, мов сло́бони́лась од яко́ї напа́сти. К. Ч. Р. — Ти одзво́лив нас од сме́рти. н. к. — Ні́жк їх не зді́хавш ся. — Ко́ли ми їх зді́хавмо́сь. С. Л. — Упро́сились зли́дні на три дні́, а не збу́ти ся до ві́ку. п. п. — Ві́-

да здібас лелко, а трудно їи збу́ти ся. н. пр. — **Изба́ви Бо́же!** = **Боро́нь Бо́же!** Кри́й Бо́же! Хо́вай Бо́же! Не́хай Бог боро́нить! Не́хай Бог одверта́!

Избавленіє = визволення, визви́л (С. Л.), ви́бавлені́я (С. Ж.), ряту́нок, поряту́нок. — Тоді вони потопали, порятунку ні відкіль не мали. н. д.

Избалова́ть, ся = розба́лувати, ся, розпестіти, ся, зледа́шити, розледа́шити. — Хворе коли не вмере, то розпестить ся. н. пр. — Ёсей нам дуже зледа́щів. Кот. — **Избалова́ппый** = розпещений і д. **Балова́нный**, (про їжу) — пундикове́ий. — Чоловік був як чоловік, а став запивати — зледа́щів на віки. С. Аф.

Избезді́льничатьсѧ = розледа́шити, розбестити ся, розопестити, розпаксудити ся, роспога́нити ся, розпа́длючити ся, вхо́пити моско́вської ю́шки. — Козаки дуже вже розопесли. К. Ч. Р. — Роспа́длючили ся наші парубки на тих шахтах. Чайч.

Избе́нка = хати́нка, хати́ночка, хати́нонька.

Избива́ть, избі́ть, ся = 1. вибива́ти, вигу́блювати, повбива́ти, ви́бити, вигу́бити. — Вигу́били усіх жидів. — Усіх людей у городі повбивали. Чайч.

2. побива́ти, побі́ти, ся. — Побив на йому увесь багіг. — **Избі́тый** = побитий, (про одягу) — зно́шений, по́драний, (про обу́в) — сто́птаный, сто́пцований. — Чоботи сто́пцовані. — **Избі́ть до кро́ви** = в кров роз'ю́шити. Кр.

Избра́ніє = ви́біра́ння, обіра́ння.

Избира́тель = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх ви́борців, щоб зда́ти перед ними справу зі своєї роботи в ра́ді державній. Батьківщина.

Избира́тельный = ви́борчий. Гал. — Реформа ви́борча єсть конче потрі́бна. Батьківщина.

Избра́ть, ся, избра́ть, ся = ви́біра́ти, обіра́ти (С. Л.), голо́сува́ти за ко́го, ви́брати, обра́ти (С. З. Л.), обібра́ти, ся, (про кільки) — пови́біра́ти. — Меж себе на уряди судовий обірали. С. Л. — Не вміє ні чагати, ні пшати, а хотять за коро́ли обібра́ти. н. пр. — Пови́бірали у нас таких нача́льников, що й не тямлять нача́льникувати. Чайч.

Избі́ть = д. **Избива́ть.**

Избі́шка = д. **Избе́нка.**

Избі́ща = хати́ще. Чайч.

Избі́щеніє = вигу́блені́я.

Изблева́ніє = блюва́ння, рига́ння, рига́чка.

Изблева́ть, изблева́вать = ви́блювати, ви́ригати, ви́блювувати, ви́ригати.

Изблизн, изблі́зка = збли́зу, збли́зка.

Избро́й = ха́тній. — Ха́тні двері.

Избода́ть = зколо́ти, поколо́ти. — Ту́пу-ту́пу но́гами, зколо́ тебе ро́гами. н. к.

Избо́ина = д. **Ви́боина.**

Избо́йла = д. **Ви́жимки.**

Изборозди́ть = подр́пати, почерка́ти, порисова́ти.

Избоче́питься = ви́бочити ся.

Избра́жничатьсѧ = рози́йти ся, зпи́ти ся, розпи́чати ся. — Ой на горі барви́лок посла́всь, мо́лод ко́зак рози́всь, розгу́лявсь. н. п.

Избра́ніє = ви́бір, обіра́ння. (С. З. Л.)

Избра́нникъ = ви́бранець.

Избра́нный, избра́нный, избра́нно =

1. ви́бранный, обібра́ний, обра́тий (С. Л.).

2. ви́борний, но, до́брний, одбо́рний (С. Л.). — Прошу вас по́корно, всі́х не ви́борно: пи́йте, гу́ляйте, мене не осу́ждайте. н. п. — За те ступи́ть пан на по́кірного і при́йме тебе, як до́брного. Руд.

Избра́ть = д. **Избира́ть.**

Избро́ди́ть = 1. обшве́ндати, ви́ходити, обни́кати, (в жарт або з до́кором) — ви́водити ста́рців.

2. ви́топтати, ви́топочити, ви́товкти, по́толо́чити.

Избу́шка = д. **Избе́нка.**

Изыва́ть, изы́ть = збува́ти, ся, збу́ти ся, позбу́ти ся. — Віл збу́в ся то́го ли́ха. — Позбу́вши ся то́го кло́поту, за́ходили ся вони вже ко́ло ді́ла. Чайч.

Избы́токъ = до́ста́ток, ро́скіш. — **Съ избы́ткомъ** = з ли́шкою, з чо́хом.

Избы́точествова́ть = ма́ти до́ста́ток, до́ста́ткувати (К. Св. п.), ро́скошувати (С. Л.).

Изы́ть = д. **Изыва́ть.**

Избѣга́ть, избѣ́гнутъ і избѣ́жать = ви́дбі́гати (Чайч.), уникати́ (С. Ш.), цура́ти ся, ухи́ляти ся (С. Ш.), ви́дбі́гти, уникну́ти (С. Ш.), ухи́лити ся (С. Л.). — Сво́го ба́тька зма́лку ви́дбі́гаю. К. Д. — Уника́в диму, та́й упав в о́гонь. н. пр. — І чу́жому на́чайте́сь й сво́го не цура́йте́сь. К. Ш.

Избѣга́ть = ви́бігати, ви́ганяти, ви́гасати. — Ви́бігав усе се́ло, поки його зна́йшов. — Скрі́зь ви́гасав

Избѣ́гаться = на́бігати ся.

Избѣ́гнутъ, избѣ́жать = д. **Избѣ́гать.**

Избѣ́жаніє, у ви́разі: **Во избѣ́жаніє** = уникну́ючи, ухи́ляючись від..., щоб не... — Щоб не зу́стрі́ти ся з на́м, пі́шов инши́м шля́хом. Чайч.

Избяно́й = д. **Избно́й**.

Изва́дити, изва́жувати, ся = **привчи́ти, привча́ти, ся, звика́ти** (до чого погального).

Изва́ля́ти, ся = **ви́валяти, ви́качати, ви́каляти, ся**.

Изва́ра, изва́рки = **ви́вар, ви́варки**.

Изва́йніс = **І. різба́, різба́рство**.

2. стату́я.

Изва́ть = **ви́різати, ви́бити, ви́лити** або **ви́ліпшати** (д. **Ва́ять**).

Изверга́ти, изве́ргнути = **викида́ти, скида́ти, викину́ти, скину́ти**.

Изверг = **недо́люд, недо́людок, зьві́р, зьві́рю́ка**, (про чоловіка) — **кат, катю́га**. — І зарівав би, та диво дивне стадець падо мною недолюдом. Ш. — Се зьвірюка, а не чоловік.

Изверже́ніс — **викида́ння, скида́ння** (дим, полом) — **ви́бух**.

Изверну́ти, изве́ртывати = **скрути́ти, скру́чувати**. — Крутив, поки не скрутив.

Изверну́тися, изве́ртыватися = **І. переверну́ти ся, переки́нути ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся**. Човен перевернувся.

2. ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́бrehати ся, ви́верта́ти ся, ви́кручува́ти ся, ви́бріхувати ся. — Віл хоч з якої бідн викрутить ся.

Изверста́ти, изве́рстывати = **ви́рівняти, ви́рівнювати**.

Изверти́ти, изве́рчивати = **поверти́ти, попро́вирчувати, про́вирчувати**.

Изверти́тися = **закрути́ти ся, розпусті́ти ся**. — Закрутив ся наш Грыцько — таке виробле, зовсім неподобне.

Известі́, изводи́ти = **І. ви́вести, ви́води́ти**. — Виведи коня з стані.

2. згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стра́чувати, ни́щити. — Хотів його з сьвіту згубити.

3. потра́тити, стра́тити, переве́сти, тра́тити, перево́дити. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Известі́ся, изводи́тися = **І. зги́нути, зни́щити ся, звести́ ся, переве́сти ся, ги́нути, ни́щитися, зводи́ти ся, перево́дити ся**. — Усе господарство перевелось ні на що.

2. змарі́ти, помари́ти, охля́сти, охля́нути. — Охляв, опустив ся, змарів чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х

Извѣстка = **ва́нна**. С. Аф. З. — **Гаше́на на́вѣстка** = **роспу́щена ва́нна, поші́-**

ну́ха. — Баби паберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашипить і роспустить ся і зробіть ся вже роспущена (ще попілдухою її баби звуть) — то й мажуть нею хати. Чайч.

Известко́вый = **вапни́ний** (С. Л.), **вапни́-стий, вапни́стий**. — Взяти в аптеці розведені вапняної води. Мп-ч. — **Известко́-вая я́ма, печь** = **вапня́рка, горн**. — Позакладали горній, будуть вапну палити. Чайч.

Известни́къ = **вапня́р**.

Извѣстный = д. **Известко́вый**.

Известня́къ = **вапня́к** (камінь, маючий в собі вапну).

Извѣсть = д. **Известі́**.

Извѣсть = д. **Извѣстка**.

Изветша́ти = **зіста́рити ся, зста́рити ся, зно́сити ся**. — **Изветша́лый** = **ста́рий, зно́шений**.

Извива́тися, изви́тися = **І. ви́ти ся, зви́вати ся, повива́ти ся** (С. Л.), **звита́ти ся, повита́ти ся**. — Мов гадиня вить ся. К. Ш. — Річка новилась поміж берегами. С. Л. **2. крути́ти ся, виля́ти, запобіга́ти ла́ски, ла́щити ся**. — Хіба не бачиш, як він крутить ся кого його.

Извиви́на — **кривина́, за́крут, ви́крут** (С. Пар.), **річка** = **колі́но, за́ворот**. Мал. — Саме там річка коліно робить. Чанч.

Извиви́стий = **кривий, кру́чений, покру́чений** (С. Л.), **колі́щуватий, ви́льний**. — Покручена дорога. — На Дуїпрі поріг Вильний. С. Л. Їв.

Извив = **звива́ння**.

Извиви́на, извиви́стий = д. **Извиви́на, Извиви́стий**.

Извинѣ́ніс = **вибаче́ння, проба́чення** (С. Л.), **перепрóсина**. (Фр.). — Вони почали прохати вибачення. Лев. — Вона просила пробачення, що не вмів сьпівати ні одніської українськой пісні. Лев. — Я гарячий був до сварки, звичайно першим був і до перспросин. Фр. — **Попроси́ти изви́ненія** = **перепроси́ти**. — Перепросіть батька. Кр.

Извини́тельный = **І. прости́мий**. С. Пар. — Се не прости́мий гріх.

2. вибачи́ий. — Альфонсо зупинивсь і его-лич мовчав, а потім річ якусь вибачну розпочав. К. Д. Їв.

Извини́ть, извиня́ть = **ви́бачити** (С. Аф. Л.), **проба́чити, дарува́ти** (С. Л.), **вибача́ти, проба́чати** (С. З. Л.), **перебача́ти**. — Будьте ласкаві, мене не лайте, не гри-майте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу милий сей раз вибачати, як приймала пала дяка до своєї хати. н. н. — Ну, прошу вибачить,

гості мої: не скуність, така спроможність. Номіс. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте кому лихе слово сказала. С. Аф. — Вибачай, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Іжте, гостойки, пийте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр.

Извиняться, звиня́ться — перепросіти, перепросіти ся (С. Л.), перепроха́ти (С. З.), перепро́свати. — Била жінка мужа, пішла позивати, присудили мужу жінку перепрохати (по другому варіанту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросіть батька. Кр. — Віп мене перепросював. Кр.

Извиняться = зопсувати ся (про шруб).

Извѣтъ = д. Извѣтъсь.

Извлекать, извлѣчь = витягати, ви́йма-ти, добувати, ви́бірати, ви́тягти (С. Л.), ви́няти, добу́ти, ви́брати. — **Извлѣчь изъ опасности** = вірятувати. — **Извлѣчь пользу** = спожиткувати. — Анї збір, анї чоловік, анї рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Св. Б.

Извлечение = 1. витягання, ви́ймання, добування.

2. вітяг, віписка, ви́бірка. — Замість щоб пізнати Росію з її власних джерел, Галичани визнавали її з витягів, що робило „Слово“ з газет однієї партії у Росії, або з іміцецьких газет. Пр.

Извѣтъ = з середни.

Извѣтъ = з'окола, з верху, з надвору. — З середни вилазала хату, а з бокада ще пі. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Извѣтъ, ся = д. Извѣтъсь, ся.

Извѣтъ = трата, стра́та, згуба. — Мар-па трата грошей. — Чип згуба, в того рі-чей повна губа. н. пр.

Извѣтъ, извѣщичать = хурувати (С. Л.), (ф)хурманувати (С. Ш.), на волах — чу-макувати. С. Л. — Ой я з роду чума-кую, йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Извѣщникъ = фўрман, хўрман (С. Ш.), хурщи́к (С. Л.), підводчи́к (С. Л.), на во-лах — чума́к, при війську — погонѣць, на біржі — біржа, біржа́к (С. Ш.), бір-жані́к (С. З.), звѣщик (С. З. Л.), жид з балагулою — балагу́ла. С. Ш.

Извѣщничій = хўрманський, фўрманський (С. Ш.), (х)фўрманів (С. Ш.), хурщи́ків, чума́цький, чума́чка, балагу́льський.

Извѣтъ = хўра, чума́чка. С. Л. — Напав ся під хуру. — Пішов у чума́ку.

Извѣщение = воля, призовлення. — Як буде на те ваша воля. — За папським при-зволєнням почали ми жити на тій землі. Чайч.

Извѣлить = 1. во́лити, во́іти, хотіти, бажа́ти. — Волимо під Цари восточного. Костомар. Б. Х.

2. зволѣти ся, приво́ліяти ся. С. З. Л. — Зволяйтесь, добродію, вислухати. С. Л. — Всього не можна описати, в Лагії що тоді було, — уже зволили си читати, що в голіві у їх було. Кот. — **Чего изволите?** що? чого? чого треба? — **Изволь, те!** = а) добре, гаразд, сімкісь, б) на, те. — **Извольте, я готовъ такъ сдѣлать** = добре, я так зроблю. — **Извольте кунать** = зволяйтесь, приволяйтесь!

Извольничать = узяти волю, звикнути до स्वाбо́лі, розпутіти ся. — Узада свою волю — куди хоче, туди йде і пічого ти її не питає. Чайч.

Изворачивать, ся, изворотѣть, ся = 1. о-бертати, ся, повертати, ся, оберну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. вивертати ся, викру́чувати ся, ви-вернути ся, вікру́тити ся. С. З. Л. — На силу викрутив ся з цього діла.

Изворотѣть = звикнути до злодійства, злодійкува́тим ста́ти.

Изворотливый = меткий, виверткий, ві-крутень.

Изворотъ = вікру́т, вікру́тка, вікру́тя, виворотка (С. Л.).

Изворочать = переверну́ти, перекуйов-диги, поперевертати. — Усе до гори но-гами поперевертав.

Извѣщникъ, извѣщичать, извѣщичій = д. **Извѣщникъ** і т. д.

Извратѣть, извращать = переверну́ти, переку́тити, переіна́кшити, перебре-хати, перевертати, переку́чувати, пе-реіна́кшувати, перебрі́хувати. — Віп усе перекутив на свій лад. — Перебріхав так, що її не пізнаєш. — **Извращенный** = перевернутий, переку́чений, пере-іна́кшений, перебрéханий.

Извѣдывать, извѣдать = виві́дувати, ви-питувати, визна́вати, дохо́дити; дозна-вати, зазна́вати; виві́дати, ви́питати, ви́знати, ді́йти, дозна́ти, зазна́ти, зві-дати. — Став він ще більше в сім ділі доходити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звідав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извѣдаанный** — дізна-ний (С. Л.).

Извѣковать = звікува́ти, вік звікува́ти.

Извѣриваться, извѣрится = зневі́ряти ся, зневі́рити ся. С. Аф.

Извѣстѣ, извѣщати = звѣстѣти (С. Л.), сповѣстѣти (С. З.), оповѣстѣти (С. З.), подати звѣстку, звѣщати, сповѣщати, оповѣщати, подавати звѣстку. — Як би хто сповѣстив удову безталанну, що от така і така річ. К. Д. С. — Мущу сповѣстити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣстѣся, извѣщати́ся = звѣстѣти ся, дізнати ся, сповѣстѣти ся, осьвідчити ся (С. Л.), одібрати звѣстку, звѣщати ся, дізнавати ся, сповѣщати ся (С. Л.), осьвідчати ся, одібрати звѣстку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣстѣ = звѣстка, здр. звѣсточка, звѣстонька (С. Аф.), вістка, вість, оповість, віда (М. В.). — Вже третє літо, як пішов на війну, та ні чутки, ні звѣстки. п. к. — Ніякої звѣстки про його не має. — Хоч звѣсточку нам передай, чи ще він єсть на світі. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дні риби їсти, та принеси від кошового вісти. п. п. — Та згадай мене та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. п. п.

Извѣстно = звѣсно, відомо, відомо річ, сказано. С. Л. — Всім звѣсно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відомо річ, що... — Не звѣстало за що — не знати за що. К. П.

Извѣстность = звѣсність, відомість, свѣдомість, свѣдом, слава. — Та вже ж та я слава по всім світі стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. п. п. — **Привѣстѣ** віз **извѣстность** = віяснити, осьвідчити.

Извѣстный = звѣсний, відомий, свѣдомий, знаний. С. Л. — С. Руданський єсть досить відомий українській громаді. Пч. — Копицький звѣсний наш письменник. — В знаний кожному Львівській літописі. К. Кр. — Се чоловік свѣдомий. С. Л. — **На скільки мѣ** **извѣстно** = скільки міні відомо.

Извѣтривать, ся = д. **Вывѣтривать, ся**.

Извѣтъ = донѣс, віказ, обмова.

Извѣщати, ся = д. **Извѣстѣти, ся**.

Извѣщѣніе = звѣстка, вістка, вість, оповість, осьвідчѣння, оголо́ска.

Извѣдати, извѣнута = віянути, повіянути.

Извѣлѣть = появляти, звяляти. — Брильонками звяляла, оченьками спалила. Руд.

Изгѣдати, изгѣживать, ся = спаскудіти, споганити, згидити, понаскудіти, ся, наскудіти, поганити, ся, (про кільк) — позапоганювати, понаскужувати. — Кравець спаскудив свигу. — Він усе згидить. Кр.

Изгѣра = занѣ. С. Л. — Вкпиулась занѣ в жито.

Изгѣрица = 1. жу́желиця (С. Аф. З.), жу́жель.

2. цѣгла перепалена.

Изгѣрь = д. **Изгѣра і Изгѣрица**.

Изгѣбати, изгѣнута, ся = згинати (С. Аф.), глѣти, вигнати, ся, згнѣти, ізгнѣти, вігнати, ся. — А ти, старий дідуні, ізгнѣв ся як дуга. п. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Змѣя изгѣбається** = гадюка звиваєть ся, вѣть ся. — **Онѣ хѣдѣти, изгѣбалеся** = він хѣдить вихи́лсом.

Изгѣбѣна = кривина́, закрут, вікрут, залом (Мал.), річка — коліно, заворот (Мал.).

Изгѣбѣстый = 1. кривий, криву́льчатий, колінкува́тий, кру́чений, покру́чений, вильний. (Д. Изгѣбѣстый).

2. гнучкий, гнѣчий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. п. пр

3. д. **Изворотливый**.

Изгѣбѣвый = д. **Изгѣбѣстый 2**.

Изгѣбѣ = д. **Изгѣбѣна**.

Изгѣлѣдѣти, изгѣлѣживати, ся = 1. вірівняти, зрівняти, вірівнювати, ся.

2. зникнути, зникати, згинути, зникнути, ся, в нівець обертати ся.

Изгѣлѣдѣти = обгрізти, згрізти, пообгрізати, позгрізати. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгрізав. Чайч.

Изгѣлѣвати, изгѣлоути, ся = згноювати, згноїти, ся, погноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгѣлѣніе = вигнанія (С. Л.), прогнанія, згон. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону“ кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лівий берег Дніпра, переважно після Прутського миру. С. Л.

Изгѣлѣніице = вигнанець. С. Л. — Прийми мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнанцем оголосив по Польщі і Україні. К. Б. — Вигнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгѣлѣніицтво = вигнанія.

Изгѣнати, изгѣнати = вігнати, вітурити, вигалѣти, вітурювати, (про кількох) — повиганати, повигонити, повітурювати. — Повигонили їх усіх з тієї землі. Чайч.

Изгнѣвати, изгнѣти = згинувати, вигнувати, трѣхнути, згнѣти, зогнѣти, потрѣхнути. — Потрухли чумацькі вози і запози. п. пр. — **Изгнѣлий** = гнилий, потрѣхлий.

Изгнись = д. Гнись.

Изгноить, ся = д. Изгнаивать.

Изголовокъ, **изголовье** = **узголовья** (С. Л. III.), **приголовья** (С. Л.), **приголовач** (С. З.). — **Въ изголовьи** = під голову.

Изгопять = д. Изгнаить.

Изгорбить, ся = **згорбити**, ся, **погорбити**, ся, **перегорбити** ся, **погорбатити**.

Изгорода, **изгородь** = **горожа**, **огорожа**, **перегорожа**, (з хворосту) — **тин**, **ліса**, **пліт**, **плетінъ**, (з палъ або кілків) — **частокіл**, (з тичин) — **вірй**. — Привизавсь, як спіши до тину. п. пр. — Як би мілі не тини, та не перетинки, — ходив би я до дівчини що дня, що годикни. п. п. — Цигал своє за пліт тигне, та й то хвалить. п. пр. — Рості саду, винограду, вище плота, краще злата. п. п. — **Живая изгородь** = **обсада**, **живопліт** (Гал.). — **Ставить изгородь** = **тинити**, **ставити тин**, **лісу** і т. д.

Изгорблый = **підпалений**, **припалений**.

Изгорьтъ = **згоріти**, **погоріти**.

Изготавливать, **изготавливать**, **изготовить** = **готувати**, **лаштувати**, **лагодити**, **зготувати**, **наготувати**, **злаштувати**, **злагодити**, **налаштувати**, **налагодити**, **виготувати**. — Ми побалакаємо, а ти нам спідання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім налаштований. Помис. — Прийдеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. н. п.

Изготовленіе = **зготування**, **злаштування**.

Изгребн, **изгребье** = **клочья**, **пачіски**.

Изгрызать, **изгрызтъ** = **згризати**, **згризти**, **погризти**. — Погризал миші усю кору на молодих яблунках. Чайч.

Изгуль = **гульня**, **гульятиство**, **розпуста**.

Изгуляться = **зледашити**, **розледашити**, **розпустити** ся, **розволочити** ся. — Попаде між паниць та волоцюг, розіметь ся, розволочить ся. О. Мир.

Издавать, ся, **здать**, ся = **видавати**, ся, **вистачати**, ся, **вицускати**, ся, **видати**, **вистачити**, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видаєть ся усякий закон. Де-що про Св. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Осмерска. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издавна = **здавна**, з **давнього давна**, з **давних давн**, з **давньої давнини**, з **давнього часу**, з **давних часів**, з **давнього віку**. — Наша хата була здавна на всім світі славна, з того часу, як впадає король Степан. К. д. — З давних давнй повелось у нас так, що. Чанч.

Издаивать, **издойтъ**, ся = **видобувати**, **здобувати**, **видоїти**, **здоїти**, ся.

Издаבלивать, **издолбйтъ**, ся = **видовбувати**, **видовбати**, **подовбати**, **повидовбувати**, ся.

Издалека, **издалека**, **издалеча**, **издалече**, **издали** = **здалека**, **здаля**, **віддалекі**, **віддалік** (К. М. X.), **оддалік**, **оддалекі**, **оддалеку**, **віддаля**. — Веселі хати! веселі здалека палати. К. III. — Він здалека приїхав. Кр. — Уже коні козацький видно їй здаля, видно ї зброю козацьку, як вона сія. Іч. — Пізнаєш його одалеку. К. З. о Ю. Р. — А лисича оддалік стоїть. п. к. — Ганна одіхнула її і стала оддалекі. Лев. — Щось маячить — віддалік не видно.

Изданіе = **видання**. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. Л. — Рада Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Издатель, **ища** = **видавець** (С. Жел.), **видавник**, **ця**. С Жел Пар.

Издательный = **видавничий**. С Жел.

Издательскій = **видавців**, **видавничький**. С Жел.

Издательство = **видавництво**. С Жел.

Издать = д. **Издавтъ**.

Издѣргать, **издѣргивать**, ся = **пошарпати**, **подрати**, **пошматувати**, **шарпати**, **драти**, **шматувати**, ся. — Одежа пошарпалась.

Издѣржать, **издѣрживать**, ся = **потратити**, **стратити**, **протратити**, **витратити**, ся, **втратити** ся, **покласти** (гроші), **тратити**, **страчувати**, **витрачувати**, (всє) — **повитрачувати**, **позтрачувати**. — Багато грошей потратив. — Протра ин усі гроші. — Іхав чумака таї витратив ся з хліба. н. к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издѣрка = **страта** (С. Л.), **трата** (С. III.), **витрата**, **втрата** (С. Л.), **потрата** (С. Л.), **наклад** (С. Л.), **кошт** (С. З.), **видаток**. — Не хочеш страти — не лїзь ні в куми, ні в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — сдна заплапа. п. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту тре а. п. п. — Кошту і накладу свого не жадаючи. Ст. Л.

Издивйтся = **здивувати** ся.

Издирать, **издирать**, ся = **драти**, **шматувати**, **шарпати**, ся, **подрати**, **пошматувати**, **пошарпати**, ся. — Мати подерпазуху, дітям ховаючи, а діти від матері ховаючи. п. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатані, подрала свитина,

куди не глянть — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одержу.

Издиравить = подірявити, подірчавити.

Издиравѣть = подірявити, подірчавити, здірявити. С. Аф.

Издичалый = здичілий. Чайч.

Издичать = здичіти (про людей і живу тварь), здичавити (про рослини). — Зовсім здичів чабалуючи, бо й людей не бачить Чайч.

Издойки = відойки.

Издойный = малодійний. — Корова малодійна.

Издоить = д. Издаивать.

Издохлый = здохлий. — Облупили здохлого барана п. к.

Издохнуть, издыхать = здохнути, опрягти ся, одубіти, дуба дати, дохнути, здихати, падати, (про кільки) — поздохати, виздохати, повиздохати. — Мабути щось велике у лісі здохло. н. пр. — Чогось у вечері паівсь, та так паів ся, що й опригсь. К. Ш. — Воли та корови усі поздыхають, біле лячко, чорні брови повік не злиняють. п. п. — Виздохав увесь товар у людей. Чайч. — Всі собаки повиздохали. Ноис.

Издрэвле = д. Издавна.

Издыханіе = конання (С. Л.), скопання. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издыхать = д. Издохнуть.

Издѣвательство = глум (С. Л.), глумовання, глуз, глѣзди, глузовання (С. Л.), кешкування, поглумка, посьміх (С. З.), наруга. — Хіба я тобі на глум здав ся? — З посьміху люди бувають. н. пр. — Ні, не хочу більш терпіти па землі неправди злої Хай же смерть мене сховає від наруги нависної Сам. — Тільки колом його гіркими глуздами та посьміхами. О. Мир.

Издѣваться = глумувати (С. Аф. З. Л.), глумити ся (С. Л. З.), глузувати (С. Аф. З. Л.), на глум, на глѣзи підіймати, кешкувати (С. З. Л.), кшити ся (С. З. Л.), шкїлїти (С. Л.), шкїлювати, знущати ся (С. Аф. З.), збиткувати ся. — Голови па шаблі здіймали, довго глумували. н. д. — Бо там з мене будуть глумувати. н. п. — За що глузуєте, сказав наш неборак, за що знущаетесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я клив себе, я з себе глузував, я сам себе соромив ся Сам. — Багатого чубагого дівчина шанує, надо мною сиротою сьмієть ся, кешкує. К. Ш. — Не збиткуй ся чужа мати надо мною, заняжи міні очі, пускай за водою. п. п.

Издѣвка, частіше ми издѣвки = д. Издѣвательство.

Издѣвочникъ, издѣвочивый, во = глумливий, во, глузливий, во (С. З.), насмїшкуватий, глумливець, глузатор (Степан Карпенко).

Издѣлие = віріб, робливо. — Не з кожного дерева добрий віріб буде, треба й дерева добрати. Фр. — Се ложки мого роблива. Харьк. Чайч.

Издѣтска = з дитинства, з малку, з малечку, з малѣства. — Не було з малку, не буде й д'останку. п. пр.

Изжалить = пожаляти.

Изжарить = спекті, посмажити, пересмажити, спрагті, напругті. — Спекти яловичину. — Спрагти яєшню. — Збудив жінку, загадав їй напругти сала. п. п. — Пересмажити сїмми. Чайч.

Изжать, изжимать, ся = д. Выжать, выжимать, ся.

Изжевать, изжѣвывать, ся = жувати, пожувати, пережувати, пережовувати, ся. — **Изжевать жвачку** = переремигати.

Изжелта = жовтенько, жовтѣво.

Изжелтѣть = зажовкнути, пожовкнути. — Зажовкла я вся, як дича. Кр.

Изжечь, изжигать = спалити, попалити, випалити, спялювати, випалювати, (всє) — **повипалювати**. — Спалив одержу. — Попалив усі дрова

Изживать, изжить = проживати, прожити, (цілий вік) — звїкувати. — Отаманя сивоусе! Ви вік звїкували, та гіршого над вік горя любощи не визнає. К. Д.

Изжигать = д. Изжечь.

Изжимать = д. Выжимать.

Изжога = згага (С. Аф. Л.), печія, печей (С. Л.) Нєначе згага запєкла. К. Ш.

Иззелена = зелененько, зеленкувати, зеленасто, в прозелень.

Иззеленить = позеленїти.

Иззобить = поморозити. — Поморозив нас в холодній хатї.

Иззубривать, иззубрить, ся = вищерблювати, щербити, визублювати, вищербити, пощербити, позубити, ся. — Ножі щербили. К. Ш. — Гей копяку Турки взяли, Ляхи шаблю пощербили. В. Ц. — Шабля позубила ся гірше, як од залїза

Иззябъть, иззябнуть = мерзнути, змерзати, измерзати, змерзнути, измерзнути, змерзти, померзти, (про кільки) — **померзати**. — Измок як вовк, измерз як пєс. п. п. — Всі ми здорово померзли. Чайч. — **Иззяблый** = змерзлий.

Излавливать, изловить, ся = ловити, зловлювати, улоблювати (С. Ш.), зло-

вѣти, (в)удовѣти, піймати, спіймати, ся. — Не штука вбѣти крюка, зловѣти по живого. п. пр — Бѣду птанку уловили і в кѣточку засадили п. п

Излагать, изложитъ = викладати (С. Л.), вѣяснати, вѣкласти, вѣяснити. — Та як почав кожний викладати, що він замышляе. п. к — Як по писаному викладає

Излагательный = викладовий, вѣясняющій.

Излагать, излаживать = зладнати, зладпувати, налагодити, зладодити (С. Аф.), налаштувати, спорядити, направити, ладнати, ладнувати, лагодити, лаштувати, направляти, споряжати, ся, налагожувати, налаштувати, ся.

Излагать = вѣязати. — Вѣязив по всій коморі — пігде не зраїшов. Чайч.

Изламывать, изломить, ся, излаживать, изломать, ся = зломлювати, розломлювати, переломлювати, зламлювати, (С. Аф.), зламувати (С. Аф.), ламати, зломити (С. Аф.), зламати, ся, розломити, переломити, ся, поламати. — Повозка зламала ся. — Поламало ся ярмо. — Як так гратъ ся, то я й хатку поламаю п. пр — Листя облетѣло і гілля поламалося. п. к.

Излегка = злѣгка, злѣгенько, помалу, лѣгенько, стѣха. — Вона стѣха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Излегкий = злѣглий, злѣжальий, залѣглий.

Излежаться, излежаться = 1. злѣжати ся, злѣжувати ся.
2. злѣдащити, розлѣдащити, розлінувати ся.

Излетать = 1. вилѣтати, вилѣтати. — Вилѣтали орли з-за крутої гори, вилѣтали, буркотали, розкоші шукали. п. п.
2. облітати, вилѣтати. — Облітав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластівка вилѣтає увесь день, ловлячи мух та усяку комаху дітям Чайч

Изливать, излить, ся = 1. літи, сипати, виливати, висипати, ся, витікати, зліти, вилити, висипати, ся, витікти, (про вес) — повиливати ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здаєть ся усі води з неба повиливали ся Чайч — Течія витікає з крилиці — Висипай увесь борщ
2. виказувати, виявляти, виказати, виявити. — Излить на когó мѣлости = виказати когó ласку.

Излизать, излизывать, ся = вѣлизати, злизати, вѣлизувати, злизувати, ся.

Изливевать = полинювати, пографити. **Излить, ся** = д. Изливать.

Излишек = лишок, лишка (С. Л.), перебрѣи, передаток, верхі. — Съ излишкомъ = з лишкою, з чохом, над міру. **Излишество** = рѣскін, лишкѣ, злишки (С. Л.)

Излишний = зайвий, залішний, лишній. С. Аф. Л. — Излишекъ = залішек, влішку (С. Л.), над міру, надто. — Се вже надто, а що надто — погано. п. пр

Излияние = 1. виливання, витікання, вилив, витік (С. Пар).
2. виявлення.

Изловить = д. Излавливать.

Изловиться = привичити ся, набіти руку (в якому ділі), зручнішим, метким стѣти.

Излогъ = діл, долинка.

Изложение = виклад. С. Л.

Изложитъ = д. Излагать.

Изломать, изломить = д. Излаживать.

Изломъ = злом, перелом.

Изломаться = потріскати ся, порѣпати ся. — Горшки потріскались від жару.

Излучать, излучить = вѣбрѣати, (у)влѣчувати, вѣбрати, (у)влѣчити годину. — Ніколі його не застаєни дома, але якось то і вѣбрав таку годину, що він був

Излучина = д. Изгибна. — Излучистый = д. Изгибистый 1.

Излѣниться = злѣдащити, розлѣдащити, розлінувати ся.

Излѣчать, излѣчивать, излѣчить, ся = вѣлѣчувати, ся, вѣгоювати, загюювати, ся, вѣдѣжувати, одѣжувати, вѣчѣнювати, ся, вѣлѣчити, вѣлѣкувати, ся, загюити ся, вѣдужати, одѣжати, вѣчуняти, (про багатьох) — повѣлѣчувати, повѣгоювати, повѣдѣжувати, повѣчѣнювати. — (Д. Вѣздоравливать і Вѣлѣчивать, ся).

Излѣчение = лічіння, гоїння, вѣлѣчування, вѣгоювання.

Излѣчимый = гоїкий. — Що ж то, каже, кашель варг! Кашель іще гоїкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Руд.

Излюбленный = любий, улюблений. — Це вже у його улюблена дочка. Чайч.

Измѣывать, измѣзывать = 1. вимѣзувати, вимѣшувати, вимѣзати, вимѣстити, вѣшмарувати, повимѣшувати, повимѣзувати, повимѣшарувати. — Вѣшмарував увесь дѣготь.
2. д. Вѣмазывать.

Изм'ялявати, измолот'и, ся = зм'ялявати, змолот'и, помолот'и, ся.

Измар'ати, измар'увати, ся = ви́каляти, закаляти, покаляти, забрудніти, ся, запаску́дити, впаску́дити, (землею або що, валяючись) — ви́валяти, ся, (калею) — задріпати, ся, (глиною, масним чим) — замастіти, ся, (салом то-що) — засмалцюва́ти, заля́зити, ся, (сизною) — заслінити, ся; каляти, ся, забру́днюва́ти, ся, задріпувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задрипав свиту? — Усю чумарку ви́каляв. — Чим сесті закаляв ся? — Впаску́див у глину. Кр. — Ач як рукави заля́злив.

Изм'ячати, ся, измоч'и́ти, ся = моч'и́ти, змочувати, ся, змокати́, змокати́, вимокати́, змоч'и́ти, ся, змокнути́, вимокнути́. — Измок, як вовк. п. н. — Ішов через колоду, та бовт' у воду — вимок, викиє, виліз, висох, заліз на кол'ду, та знов бовт' у воду п. пр.

Измельча́ти = здрі́бніти (С. Аф., про людей) — ізлю́дніти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестись. — **Измельча́вшая поро́да, раса** = перево́дн'я.

Измельчи́ти = подро́бити, покриши́ти.

Измерза́ти, изме́рзнути = змерза́ти, ме́рзнати, ме́рзати, зме́рзнати, изме́рзнати. — Измерз як пес. п. н. — **Изме́рзлий** = ме́рзлий, поме́рзлий. — Мерзла картопля

Измёт'и = по́кидка, по́кидьок.

Измня́ти, измя́ти, ся = 1. мя́ти, мня́ти, (траву то-що) — толо́чити; змя́ти, зімня́ти, помя́ти, помня́ти, потоло́чити, зтоло́чити. — Молод козак розвивсь, розгуляв ся, зтонтав, змінив червону калпугу. п. н. — **Изм'ятое что** = потоло́ча, по́толочы.

2. міси́ти, заміси́ти. — Замісила глину

Измозда́ти, измозди́ти, ся = томи́ти, стомлювати, зморювати, висил'и́ти, ся, виснажа́ти, ся, змордо́вувати, ся, знеси́лювати, ся, стоми́ти, ся, змор'и́ти, ся, висилити, виснажити, змордува́ти, ся, знесилити, ся. — **Измозде́нный** = змор'ений, висилений, виснажений, змордований (С. Ж.), спрацо́ваний, нужде́нный. (Гал.). — Зос'єм змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч.

Измозде́ние = знеси́лення, зморо́га, змордува́ння.

Измозжи́ти = розмі́зчити, на гаму́з по-

біти, потро́щити. — Потрощили їм ноги на гаму́з. п. о.

Измокати́, измокну́ти = змокати́, змокати́, змокнути́, измокну́ти. — Измок як вовк. п. н.

Измолачивати, измолоти́ти = змолочува́ти, вимолочувати, перемолочувати, змолоти́ти і т. д. — Змолотив жито. — Перемолотив увесь хліб.

Измолот'и = умолот'. С. Ш. — Сей рік умолот добрий був.

Измолот'и = д. **Изм'ялявати**.

Измоль = 1. зм'ялювання, молоння.

2. мли́во, (та частина, що припадає мірошникові або мельшикові) — розмір, мірчу́к (Прав.). — Велика там вода, хоч є й багато млива. Греб. — Ще недавно діди сиві млинів доглядали, та з унуків розмір брали, нанові зсинали. К. Д.

Измора́живати, измороз'и́ти, измороз'и́ти. — Понтигав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Измори́ти = 1. ви́губити, виморити (С. Аф.), ви́бавити. — Вигубили усіх мишей — ви́бавили блощиць.

2. замори́ти, змор'и́ти змордува́ти.

Измороз'и́ти = д. **Измора́живати**.

Изморо́з = на́морозь.

Измот'а́ти ся = 1. змот'а́ти, ся. — Придиво все змотало ся.

2. проци́ндрити, ся, розманта́чити, ся, проманта́чити, ся.

Измоч'и́ти = д. **Изм'ячати**.

Измоще́нничат'ся = розшахрува́ти, ся, розмоще́нничати, ся, намоска́лити, ся, вхо́пити моско́вської ю́шки. — Намска́лив ся так, що з під живого п'яти ріже. п. пр. — Та се такий ша́храй, що й батька одури́ти, сказа́ло — вхо́пив моско́вської ю́шки.

Изм'ялявати, изм'яляти, ся = заслі́плювати, заму́рзувати, засмалцю́увати, заля́зити, заслі́нити, заму́рзати, і т. д.

Изм'ячати, изм'ячати, ся = заму́чувати, вим'ячувати, ся, зму́чити, вимучити, наму́чити, змордува́ти, ся, намордува́ти, ся, знемо́чити, ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподіває ся. п. н. — А тимчасом із діброви козак ви́їжає, на коні воронький на силу ступає. „Изм'ячати, товаришу!“. К. Ш. — **Изм'яченний** — заму́чений, змордований, замордований, знемо́жений (К. М. Х.), мов шкана — шканови́тий. (С. З.). — Під ду́бом зеленим ки́нь замордований сто́йти,

а біля його молоденький козак та дівчина лежить. К. Ш.

Измѣзгати, ся = 1. оббігати, обгасати, обнікати.

2. обідрати, ся, обшарпати, ся. — О-дежа вся обшарпалась.

Измѣкати, ся = 1. змѣкати, намѣкати (мичок), перемѣкати.

2. д. **Измѣзгати** 2.

3. зледасити, розледасити, розпустити ся, розбѣстити ся, розопсити, розпаскудити ся, розпадлючити ся. (Д. **Измѣзгальничать**).

Измѣливать, измѣлиять, ся = змѣлювати, змѣлити, ся, — Мило все змѣлилось.

Измѣслить, измѣслить = вгадати, вимислити, змѣслити (С. Л.), вимудрувати (С. Аф.), виміркувати, виметикувати; вигадувати, вимисляти, вимудрувати, виміркувати. — Француз вимислять, а Німець зробити. н. п. — А Васюта... проноза вже добрий: бризнув капшуком перед владикою — той і вимудрував щось на Сомка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Измѣливать, измѣлиять = списувати, списати, написати, пописувати крейдою. — Пописував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Измѣна = зрада (С. Аф. З. Л.), ізрада (С. Л.), зміна. (С. З.). — Ивыша рада гірша зради. н. п. — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Бачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Україні не доймає вірні, заспає Голіцина, щоб не було зміни. п. п. — Вже не буде жаждою зміни межі нами. п. п.

Измѣненіе = зміна, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Св. Б. — Скіл в стремени, давав дра-ла... Аж що за одмінок? — Стріха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Измѣнить, измѣнить, ся = 1. змінити, перемінити, одмінити, переінакшити, ся, змінати, перемінати, одмінати, переінакшувати, ся, міняти ся, міняти ся, (кілька) — позміняти, повідміняти, поперемінати, ся. — Пора, мати, заміж да-ти — голосок змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. п. — Він усе там попереінив по по своєму. Чайч. — Повідмінало ся тепер там усе так, що й не пізнаєш. — **Измѣ-нитъся въ лицѣ** = помінити ся. С. Л. 2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С.

З. Л.), зражувати, (чоловікові) — скака-ти, скочити в гречку. — **Измѣнить вѣ-ру, законъ** = зламати віру, закон. — **Рука измѣнила** = рука схибнула, схи-била. — Не вірь нікому, ніхто й не зра-дить. н. п. — Не зражу своїй дівчині, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж міні зра-дила, та паньча полюбила. н. п. — Моло-дий козаچه, не зражай дівчини, бо тая дів-чина — бідна сиротина. н. п. — І до пів-ночі там гуляли і в гречку де-коли скака-ли. Кот.

Измѣнникъ, ца = зрадник, ця (С. Л.), зрадця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, перекидчик, (народності) — перевертень, перекиньчик (Гал.). С. З. — Коли котторой зрадця до землі непри-ятельскої утечеть. Ст. Л.

Измѣнничать = зражувати.

Измѣнническій, ки = зрадливий, во, зра-дѣцький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливє і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди непрительскіє в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадцько розгромлених. Л. В.

Измѣнничій = зрадницький, зрадників.

Измѣнничество = зрадливість.

Измѣнный = 1. зрадливий, зрадний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати ся, тепер розлучила. п. п. — Що не завжди сонечко виграла, що й воно таке зрадливє, як любі слова. О. Пч. — Гей, гей! не надь рибалко моло-денький на зрадний так ні щуки, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з опалу жахав ся. Гул. Ар.

2. змінний, змінливий, перемінний, хит-кий (С. Пар.), нестатѣчний. (С. Л.).

Измѣнный = д. **Измѣпный**.

Измѣнникъ, ца = д. **Измѣнникъ**.

Измѣнничій = д. **Измѣнничій**.

Измѣняемость = змінність.

Измѣнять, ся = д. **Измѣнить, ся**.

Измѣненіе = міряння, обмір (С. Л.).

Измѣривать, измѣрять, измѣрять, ся = міряти, змѣрати (С. Л.), виміряти, обмі-ряти, ся (С. Л.), змѣрати, виміряти, об-міряти, ся, (глибину) — ґрунтувати, зґрунтувати. С. Л.

Измѣримый = змірний. С. Пар.

Измѣритель = мірник (С. З.) і д. **Земле-мѣръ**.

Измѣклый = змѣклий.

Измѣкнуть = змѣкнути, зробіти ся мняким.

Измѣтъ = д. **Измѣнать**.

Изнанка = спід, низ, виворот (С. Аф. Л.).

— На **изнанку** = на **вिवоріт**. — Надів кожух на **виворіт**. С. Аф.

Изнасилувати, изнасилувати, изнасилити = **знасилувати, присилувати, зівалтувати** (С. З.). — Схотили її та й зівалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К.

Изнашивати, изнасити, ся = **знобовувати, зносити, обдерати, ся, обшарпати, ся, (обуви)** — **стоїтувати, стоїцьовувати, стоїтати, стоїцьовати, ся.** — Обшарпали ся люди в дорозі так, що з одержі саме драптя. Чайч.

Изнемогати, изнемогч = **знемогати, тратити сили, упадати на силах, охлявати, знесилувати, ся, виснажати, ся, висилити, ся, хірити, знемогти, ся, изнемогти, ся, охлясти, охлянути, знесилити, ся, виснажити, ся, висилити, ся, змарити.** Мов орел той приборканий, без кря і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знемігшись, упав без памяти на землю. К. Ч. Р. — Изнеміг ся козаченько, тяжко зажурился, а потятий Конецпольський дуже звеселился. К. Ш. — Але в недугі не змарнів той міцний дух його дідав О. Пч. — **Изнемоглий, папеможенный** = **знемощивий, знемагающий, знесилений, охлялий.** — Лежить Вехір Безрідин, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемагающий. п. д.

Изнеможеніє = **знемоща.** С. Л. — Сьому ко неві й знемоги нема. С. Л.

Изнизати, изнизывать = **винизувати, винизати.**

Изнищати = **знищити, ся, перевестись на злидні, звестись ні на що, з'убогіти.**

Изоравливать, изноровить = 1. д. **Изувать.**

2. **ціліти, націліати, ся, (в)улучати (С. Ш.), націліти, ся, (в)улучити.** — Прямо в око влучив.

Износить, ся = д. **Изнашивати.**

Износок = **обнісок, частіше мн. обпоски.**

Износь = **знос.** — Сороченку до зносу неспить. К. Ш.

Изнуреніє = **знемоща.**

Изнурять, изнурять, ся = **зморити, стомити, змордувати, висилити, виснажити, ся, знесилити, ся, зморювати (С. Аф.), томити (С. Ш.), висилати (С. Л.), виснажати, ся, знесилувати, ся, (про кілька) -- позморювати, постомлювати, ся.** — Зовсім змордував ся чоловік на важ-

кій роботі. Чайч. — **Изнуренный** = **зморений, заморений, спрацьований, висилений, виснажений (С. Л.), трудний.** — Он коню мій, кошу, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий трудний. п. п.

Изнурі = з **середины.**

Изнывать, изныть = **ніти, маяти, ся, нудити, ся, знити, змаяти, ся, знудити, ся.** — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж змудилась, вже ж змалалась милая за мною. п. п.

Изнѣженный = **ніжний, пещений (С. Л.), випечений, розпечений (С. Л.), що до їжі** = **пудиківий, пшенишний.**

Изнѣжить, ся = **розпестити, ся, розбалувати, ся, розніжити, ся, ніжним статт.** — Дуже вже ніжна стала — і за холоду водичку не візьметь ця. Чайч.

Изб — **зі, зо.** — **Изо дня** = **зі дня.**

Избидѣть = **скривдити, образити, зобидити (С. Аф.).**

Изобиліє = **роскіш, достаток, (що до їжі)** — **ласівка, (сигу) -- сийжниця Ів. Сп., (пролість, овоч) -- рясота.** — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскочні пугали. п. п. — Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка. п. пр.

Изобиловать = д. **Избыточествовать.**

Изобильный, но = **достатний, но (С. Пар.), гойний, но, (С. З. Ж.), про пасіяня** = **сімянистий, про лист, овоч** = **рясний, но.** — Он ти дубе кучерявий, лег на тобі рясний. п. п. — Рясні виписи С. Л.

Изобличать = **доказати, висьвідчити.**

Изобличить во лжи = **вивести на чисту воду.**

Изображать, изобразить, ся = **виявляти, виставляти, змальовувати, ся, виявити, виставити, змалювати, ся.** — **Изображать из себя** = **удавати з себе.** — Він удає з себе папа.

Изображеніє = 1. **виявлення, змалювання.** 2. **образ.**

Изобрѣсть, изобрѣтати, ся = **вигадати (С. Л. Жел.), вимислити (С. Л.), змислити (С. Л.), виметикувати, відкрити, винайти (С. Жел. Пар.), вигадувати, вимисляти, змисляти, відкривати, ся, винаходити, (про кілька) -- новигадувати і т. д.** — Та чимало чого новигадували учені люди на користь громад. Де-що про Сьв. Б. — Француз вимислить, а Німець зробить. п. пр. — Якайсь новий плуг

вигадав. — **Изобрѣтѣнный** = вигадавий, вимислений, зміислений. С Л

Изобрѣтатель, ница = вигадчик, ця.

Изобрѣтательность = вигадливість.

Изобрѣтательный = вигадливий. С Пар.

Изобрѣтеніе = вигадка, вигад. (С. Жел.).

Изогнуть, ся = д. **Изгибать**, ся.

Изодрать, ся = **Издирать**, ся.

Изорвать, ся = **подрати**, **порвати**, **пошматувати**, **пошарпати**, ся.

Изоржавѣлый = **поіржавілий**, **поржавілий**.

Изоржавѣть = **поіржавіти**, **поржавіти**.

Изострить, **изоцриять**, ся = **вігострити**, **погострити**, **загострити**, **нагострити**, **гострити**, **ви(за, на)гострювати**, ся.

Изработаться = **випрацювати** ся, **виробити** ся (С. Л.), **спрацювати** ся, **виснажити** (С. Л.) д. **Изнуриться** (від праці).

Изразецъ, частіше мн. **Изразцы** = **кахла**, **кахоль**, мн. **кахлі**. С. З. Л.

Изразцовый, **изразчатый** = **кахельний** (С. З.), **кахляний** (С. Л.). — **Кахля** грубка.

Изранить = **поранити**.

Израсходовать, **израсходывать**, ся = д. **Іздержати**, **іздерживати**, ся. — (Горілку, вино то-що, частуючи) — **вічакувати**, (горілку в шинку) — **вішинкувати**, (харчі або гроші на харчі) — **віхарчувати**, **схарчувати**, ся, (синьку, мило і т. д.) — **вісинити**, **вимишити** і т. д., (нитки в шитві) — **вішити**, (чорнело) — **виписати** і т. д. — Як іздав у горді, то схарчував за тиждень 2 руб. — Випила усею заполох — нема чим пити. Чайч. — Треба їхати по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсходованный** = **страчений**, **потрачений**, **витрачений** і т. д.

Изречь, **изречь** = **мóвити**, **промовляти**, **казати**, **проказувати**, **промовити**, **сказати**, **проказати**. — **Промов**, **промов** сердечко, як ми любились двоечко. н. п. — **Прокказала** вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язык неправди не промовить. К. І.

Изреченіе = 1. **вираз**, **вірок** (С. З. Л.), **реченія**.

2. **приказка**, **приповідка**. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Изрубать, **изрубить** = **порубати**, **посікти**, **сікати**, **покарбувати**. — **Порубати** на дрова. — **Посікти** кадусту. — Він його сік, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безвідного отамана куріного постріляди, порубали. н. д. — **Изрубленный** = по-

рубаний. — Несуть нани-осауди козацьку зброю: литий панцирь порубаний... К. Ш.

Изругать = 1. **вілایти**, **налایти**, (згадуючи батька) — **вібатькувати**. — Одімнути пекло, випустити грішні думи, тільки не випустити одвієї душі, що отця й матір та налаяла. н. п.

2. **ізлایти**, **облایти**. — Не зобута, не зодигнена, така збита та ізлаяна. н. п. — **Облаяла** мене, неспаче остатню паницю. Лев

Изрывать, **изрыть** = **розривати**, **розкопувати**, **скопувати**, **розріти**, **поріти**, **позривати**, **розкопати**, **покопати**, **скопати**, **поскопувати**. — І могли мої милі Москва розриває... Нехай рие, розкопує, не свого шукає. К. Ш. — Сколав увесь горді. Чайч.

Изрыгать, **изрыгнуть** = **виригати**, **виблòувати**, **виригнути**, **виблювати**; **викидати**, **викинути**.

Изрыскать = **оббігати**, **облітати**, **обгасати**, **вібігати**. — Оббігав усе село — нігде його не має.

Изрыть = д. **Изрывать**.

Изрьдить = **прорідити**.

Изрьдка = **рідко**, **зрідка** (Чайч.), **рідко** **колі**, **дє-голі**, **колі** не **колі**, в **ряді-годі**. С. Л. — Вола й горілочка в **ряді-годі** хлєсе. Гул. Ар.

Изрьзать, **изрьзывать** = **порізати**, **покрàяти**, (аби-як) — **почикріжати**, (на шматки) — **пошматувати**, (дрібно) — **покришити**, (карбами) — **покарбувати**, (капусту шатківницею) — **пошаткувати**. — **Изрьзанный** = **порізаний**, **покрàяний**, **покарбований** і т. д. — Вони узали того багатира, та й порізали його на шматки... От брат багатирів пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований... н. к. — **Порізала**, **пошматовала** полотно, а до ладу не довела. Чайч. — **Порізаний** хліб. — **Покраїе** мило. — **Покарбований** на війні чоловік. — **Почикрижив**, тай кинув.

Изрьзывается = **ровпстувати** ся, **розжирувати** ся, **розбàдувати** ся.

Изрьшеть = **подірявити**, **порешетити**.

Изрядный, **по** = **дóбрий**, **ре**, **добрàчий**, **че**, **гарнєнький**, **ко**, **гарàзд**, **незгірший**, **ше** (про кількість) — **чималий**, **чимàло**. — **Добрячий** **кавун**. — **Чималий** **дохід** **має**.

Изсѣлювати, **засѣлять**, ся = 1. **засѣлювати**, **засмальцòувати**, **заялòзювати**, **зашмарòувати**, ся, **засалити**, **засмальцòувати**, ся і т. д., (про кільки) — **позасѣлювати**, **позасмальцòувати**, ся і т. д. — Він увесь **засмальцòує** ся.

2. виса́лювати, висма́льцо́вувати, вишма́рoвувати, ся, виса́лити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Исасываты, исасо́ать = висса́ти, висмо́кувати, виссати, ви́смоктати, ся, (кільки) — повисса́ти, повисмо́кувати. С. Аф.

Исве́рливаты, исве́рліть, ся = висве́рдіювати, виві́рчувати, посве́рдліти, повертіти, попрові́рчувати. — Усю дошку повергів — самі дірки сгали Чайч.

Иско́блѣть = зскре́біти, зшкре́біти, ви́с(ш)кре́бити, ви́шкромадити.

Исло́няться = розволо́чити ся. — Понаде між паниць та волоцюг, розінег ся, розволо́чити ся. О. Мир

Ислѣ́дити = послѣ́дити, наслѣ́дити, наго́нѣти. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслідив

Ислѣ́дованіє = (яко дія) — вислі́жування, дозна́вання, розві́дування, (як послідок) — вислі́д, вислі́дка, розві́дка, ви́відка. С. Л. Жел. Нар.

Ислѣ́дователь = вислі́дник (С. Жел.), розві́дач.

Ислѣ́довать, ислѣ́дывать = ві́слїдити, розві́дати, дізна́ти, ді́йти, вислі́жувати, розві́дувати, дізна́вати, дохо́дити. С. Жел. Нар.

Ислѣ́дннваты, ислѣ́дннѣть, ся = заслі́нювати, заслі́нити, ся, (багато) — поза́слїнювати, ся.

Исцо́ріть = розві́яти, прога́йнувати, про́ціндірити, прома́нтачити. — Розвіяв багато грошей.

Иссо́ать = д. **Исасываты**.

Исо́хлый = зо́хлий, ви́сохлий, ви́хлий.

Исо́хнути, иссо́хнѣть = 1. ви́сохнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, (про кілька) — повисиха́ти, по́свиха́ти, повисиха́ти, по́сохнути. — Були річки — повсихали, були краці — по́вмірали. п. п. — Яблуні всі посохли.

2. зма́рніти, помарні́ти, ви́сохнути, ви́сохти, марні́ти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетіла б я до тебе, та краплєць не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Иста́вляться, исто́яється = ви́диха́ти ся, ви́тхнути ся. — Нуво ві́дихалось, бо стоїло не закрите.

Иста́ри = д. **Издавна**.

Истега́ть = 1. по́біти (хльоскаючи, стьобючи, на пр. батіг, лозину).

2. ви́стьобати. — Вистьобала ко́вдю.

Исто́ялый = ви́тхлий.

Исто́яється = д. **Иста́вляться**.

Истро́гать, иструга́ть = зструга́ти. — Всею палицю зстругав.

Истрѣ́ливаты, истрѣ́лять = 1. прострѣ́лювати, по́прострѣлювати. — Мету зо всім по́прострѣлювали.

2. ви́стрѣлювати, ро́зстрѣлювати, по́вистрѣлювати, ви́стреляти, ро́зстріляти, ро́зпу́кати. — Всі пабо́ї по́вистрѣлювали.

Исту́плєніє = несамо́вітість.

Исту́плєнный = несамо́вітний, ша́лений. — Кричить, мов несамо́внтий. — Хома пачий у млині хропе, мов убитий, а я тебе поцілую, мов несамо́внтий. Кум мірошник, вод Дмитренка.

Ису́чивать, иссу́чить = ви́су́кувати, ви́су́кати, посу́кати. — Посукала всі пилки.

Ису́шить, иссу́шить, ся = 1. ви́су́шувати, ви́сушити, ся. — Висушити хліб. — Висуши сорочку.

2. зо́сушити. — Стопав, зламав червону калину, зо́сушив, звалив дітку Марусину. п. п.

Исчи́тываты, исчи́тѣть = д. **Высчи́тываты** 1.

Иссы́пѣть = д. **Высы́пѣть**.

Иссы́хѣть = д. **Посо́хнѣть**.

Исе́кѣть, исѣ́чь = 1. ви́ру́бувати, зру́бувати, витина́ти, ви́рубати, зруба́ти, зті́яти, (багато або все) — по́зру́бувати, по́вирубу́вати, по́стинати. — Повирубував увесь ліс. Чайч.

2. ви́сікати, ви́тєсувати, ви́сікти, ви́тєсати (з каменю).

3. **Исе́чь розга́ми** = ві́димага́ти, ві́дчу́храти, ви́шпарити. — **Исе́чь мече́м** = по́сікти, поруба́ти. — Козак лежить постреляний, порубаний. п. д. — Шаблі булатні ви́ймайте, тіло коза́цьке поруба́йте, в чи́стїм полі похова́йте. п. д.

Исе́кѣться, исѣ́чься = ви́сікати ся, сі́кти ся, ви́сікти ся (про ткашину і во́лоса). — Від радості кучері вють ся, від журби сі́чуть ся. п. п.

Исе́бра = сі́ренько.

Исе́кѣть, исѣ́кнѣть = 1. висиха́ти, ви́сохнути, ви́сохти. — Висохла уся вода у криниці. Чайч.

2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, ви́хо́дити, зника́ти, зба́вити ся, ви́тратити ся, ви́йти, зникну́ти. — Увесь за́нас ви́шшов, витратив ся.

Исе́кхлый = ви́сохлий.

Изувѣрный = бу́зуві́рний.

Изувѣрство = бузувѣрство.

Изувѣръ, ка = бузувѣр, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣченіе = скалічення.

Изувѣчнати, изувѣчити, ся = калічити (С. З.), скалічити (С. З. Л.), покалічити (С. Л.), знівечити, обезвічити, убезвічити (С. Ш.). — Собаки його обезвічили. — На війні його покалічили.

Изукрасѣть, изукрашнвати, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрати, процвітати, украшати, украшувати (С. Ш.), зукрашати, закрашати, оздобляти, ся, (морежками) — вимережати, вимережувати, (блихами, цвѣтками) — вицвѣхувати, вицвѣткувати, вицвѣховувати і т. д., (квітками) — уквітчати, заквітчати, по(в)уквітчувати, позаквітчувати, ся. — **Изукрашениый** = закрашениый, украшениый, убранный, цвѣткований (С. Л.), цвѣхований, уквітчаний, процвітаний, вицвѣхований. — Червона килима дуги украшає. п. п. — Та ніють вітри з гори все согласні, та ідуть дощі анінжу красні, землю з'оросають, тріною истилють, а квітами зукрашають. п. п. — Ветала весна, чорну землю сонну розбудили, уквітчала її рясом, барвінком укрила. К. Ш. — Галера трьома цвѣтами процвітала, мальована. п. д.

Изумѣтельный, но = дивний, по, дивовиный, чудний, чудно, чудернацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изумѣть, ся, изумѣти, ся = здивувати, ся (С. Аф. Л.), зачудовити ся (С. З.), з'умѣти ся, дивувати, ся (С. Аф.), чудувати ся (С. З.), дивом дивувати (С. З.). — **Изумлѣнный** = здивований, зачудований. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, вигрісав очі. С. З. — І сьому чуду дивуюсь ся. С. З. — З'уміла ся Маріяна, з'уміла ся, а деж її руса коса поділа ся. п. п.

Изумлѣніе = диво, дивовижа (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести, придти въ изумлѣніе** = здивувати, ся.

Измурѣдний, измурѣдовый — с(ш)ма-раг(г)довий (С. Жел.).

Измурѣдъ, кам. Smaragdus = с(ш)ма-раг(г)д. С. Жел.

Изурѣдовати = знівечити, знівечити, по-нівечити, скалічити, покалічити. — Изівечив мене так, що й на ніч не залзу. п. п. — Покалічено йому на війні руку.

Чайч. — **Изурѣдованный** = знівечений, скалічений, покалічений.

Изурѣчивать, изурѣчить = урікати (С. Ш.), урѣчити (С. Ш.), наврѣчити (С. З.), з'урѣчити. — Ого сказала, коли б ще не наврѣчити. — Як глянула, так і з'урѣчила, не вже в неї такі очі урѣчи.

Изустный, но = устний, но. С. Ш.

Изучать, изучи́ть, ся = (в)учити, ся, навчати ся, вивчити, ся, навчити ся (С. Пар.), докладно — зглибити.

Изуче́ніе = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та й ішов чумака з Дону, гей з Дону до дому. п. п. — Він зо всього бере процент. — **Изъ всѣхъ силъ** = яко мога, чим дужч, з усієї сили, що сили. — **Изъ-за** = за, с поза. — За стіни виглядає. — Вийшов с поза хати. — **Изъ за васъ я посорѣлся съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. — **Работать изъ барышъ** = працювати для зиску. — **Изъ-подоу** = з половини.

Изѣдѣть, изѣсть = з'їдати, виїдати, проїдати, з'їсти, виїсти, проїсти, по-з'їдати і т. д. — Іржа проїла залізо. — Міль повиїдала.

Изѣздитъ, ся = 1. обїздити, виїздити. — Обїздив усю Україну. — Скрізь виїздив. 2. з'їздити, ся. — Був кінн, та з'їздив ся. п. пр.

Изъявить, изъявлять, ся = виявити, ви-казати, показати, виявляти, ви́казува-ти, показувати, ся.

Изъявъ = 1. шкода, втрата, утрата, в(у)біток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. п. пр. — Не стої кіп утрати. п. пр. — Спиток не нбиток. п. пр.

2. вада (С. Ш.), ганжа, ганч, еказа, блізна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. п. пр. — Кінь без жадиної вади. — Без сліпоти і иньших вад. Б. Н. — Кінь з ганжю. Лев. — Купець повинен озаймати, ежелі би та я вещь, которую продасть, міла якую казу. Б. Н. — **Съ изьяномъ** = з вадою, з ганжю, з еказою, каліч.

Изыясненіе = вияснення, тлумачення (С. Л. Ш.); виявленія.

Изыяснить, изьяснить, ся = 1. вияснити, витлумачити (С. Л.), ви́класти, ви-ясняти, тлумачити (С. Ш.), ви́кладати, ся.

2. **і́казати, вімовити, висловити, ся, віка́зувати, вимовля́ти, висловля́ти, ся.**

Изя́тіе = 1. **вийма́ння, видуче́ння.**

2. **д. Исключе́ние.**

Изя́ть = **віняти, відлучити.**

Изыска́ние = **вишу́кування, дознава́ння, вислі́жування, розві́дування, розві́дки.**

Изыска́ть, изы́скивать = **ви́шукати, віслі́дити, дійти́, дізна́ти, розві́дати, добрати́ спосо́бу, вишу́кувати, вислі́жувати, дохо́дити, дознава́ти, розві́дувати, добира́ти спосо́бу.**

Изысканный = 1. **вишуканий, вислі́жений, дізнаний, розві́даний.**

2. **вигадливий.**

Изю́брь, зоол. *Cervus capreolus* = **са́рна.** — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изю́мина = **родзи́нка, озю́мина.**

Изю́мный = **родзи́нковий, озю́мовий.** (Лів.).

Изю́м = **родзи́нка** (С. З. Л.), **озю́м** (Лів.). — Свино хоч родзипками годуй, а все буде каплауха. н. пр.

Изя́щество, изы́щность = **краса́, вибо́рність.**

Изы́щный = **дуже га́рний, краси́й** (Гал.), **вибо́рний** (С. Ж.).

Ика́ние = **іка́ння, гика́ння.**

Ика́ть = **іка́ти, гика́ти.**

Ико́на, мн. ико́ны — **образ, мн. образи́, боги́.** С. Л. — Ти йому про образи, а він тобі про лубя. н. пр. — Він добре боги́в малює. С. Лев.

Ико́нник = 1. **маля́р, богома́з** (що малює образи і той, що продає їх). — Такий маля́р, що поки Бога змалює, то чорта з'їсть. н. пр.

2. **божни́ця, божи́ник, здр. божни́чók.** С. Ш. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божник гляну, матір іспомину. н. п.

Ико́нный = **образо́вий.**

Иконома́з = **богома́з.** С. Ш.

Иконопи́сець = **маля́р, (аби-)який** — **богома́з.**

Ико́рный = **ікря́ний.**

Ико́та, ико́тка = **іка́вка, гика́вка, відгі́к.** — Ікавко, ікавко, де ти була? — У Києві — Що ти робила? — Жиди во-зиди. — Покинула? — Покинула. — Покинь же й мене. Н. замовляння від ікавки.

Ико́тная тра́ва, ико́тник = **рос. Berteroa incana** DC. — **баби́шник, іка́вка, борова́ мо́рква, Alyssum montanum** L. = **лі́сний черве́ць.** С. Ан.

Икра́ = 1. **ікра́, (одно зерно) — ікря́на, (осятрова або білужа, солоня) — кавя́р, (ракова) — ка́шка.** — І кавиру везе з Дону, — всього везе, та не знає, що діється дома. К. Ш. — Ого, що товста шийка — то рачика з кашкою.

2. **ікра́, мн. ікря́** = **лі́тка, лі́тки, жи́жка, жи́жки.** С. З. Л. — Драпопув, аж литками креше. — Жижки від танців задріжали, вистрибуючи гоцака. Кот.

3. **кря́га, кря́жина.** — Така велика кряжина, трохі не перевернула човна.

Икря́тый = 1. **ікря́ний.**

2. **литка́тий.**

Икря́ться = **те́рти ся** (С. Ш.), **викида́ти икру́.** — Риба почала вже терти ся. Чайч.

Ику́ша = **ікало, гікало.** — Оце ще гикало! як почне гикати, то й кінця не має.

И́лемъ = **рос Ulmus campestris denudata** — **Вяз, зрубана деревина — вязи́на, U. c. suberosa** — **бе́рест, бересті́на, карага́ч, кара́ч.** С. Ан.

И́ли = 1. **чи, абó.** — Чи роби, чи ходи, а міні догоди. н. пр. — Або пан, або пропав. н. пр. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — **Или то** = **або те́ж.** — **Или то би́шъ** = **чи то́ пак.**

2. **хіба́.** — Хіба тобі про се не казано? — Хіба ти не чув?

И́листый = **му́лкий** (С. Л.), **му́листий, глейкий** (С. Л.), **грузкий** (С. З.). — Грузьке болото. — Му́лке дно.

И́ллюмина́ть = 1. **лю́минувати.**

2. **розма́льовувати.**

И́ловатый = **му́лкова́тий, глеюва́тий** (С. Аф. Л.). — Погано купатись — дно глеювате. С. Л.

И́ловка = **глей** (глина з мулом). С. Аф.

И́ль = **му́л, (глинястий) — глей, (боло-тяний) — твань, тваню́ка, (на дні соляних озер) — кал, калю́ка.** — **Нано́сный и́ль** = **на́мул, наволо́ка.** — **Занести́ и́ломъ** = **заму́лити.** С. Аф. — Набрал ся, як лан мулу. н. пр. — Більше глею, ніж води. К. Ш. Т. — Без призо́ру запліну́в мулом став, і млин молоти перестав. В. Ш.

И́ль = **д. И́лі.**

И́льмовый = **вязо́вий, бересто́вий** (д. **И́лемъ**).

И́льмовра́дъ = **з поро́ди метели́ків.**

И́льный = **му́ловий, глейовий.**

Има́лки = **д. Жму́рки.**

Имени́нникъ, ца = **мені́нник, ця.** С. Л.

Имени́ны = **мені́ни.** С. Л.

Имени́тый = **д. Знамені́тый.**

И́менно = 1. **власне** (С. З.), **дійсне, са́-**

ме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропадський. С. З. — Він так саме наказував, як от ви тепер кажете — Тоді саме, як він приїздив, я педзужав. — Се дійсне так, як ви кажете.

2. саме, а саме, саме як, як-то. — Там було чимало людей, а саме: Іван, Пилип і інші. С. Л.

Именной = **именный**.

Именованіе = **менування**.

Именоватъ, ся = **менувати, ся** (С. Л.), **звати, ся, називати, ся**. — **Именованный** = **менований, менений** (С. З.), **названий**. — **Звиш мелований**. С. З.

Имовитый = **заможний, заміжний**.

Императоръ = **імператор, царь, цісарь** (Гал.).

Императрица = **імператорша, царіця, цісарєва**. (Пр. д. під сл. **Государь, Государыня**).

Имперіаль = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. місце поверх будки в екінках.

Имперія = **імперія, царство**.

Имущество = **добро, худоба, маєток, маєтки, статки, вжитки, майно** (Гал.).

— Буде вжити ці й похмелити ці й чумакові не журить ці, що против добро — Не збирай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маєток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Цехай отець-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволі викупають. н. д. Забирають із собою усі свої вжитки, ще й маленькі дитки. н. н. — **Благопріобрѣтенное имущество** = д. під сл. **Благопріобрѣтённый**. — **Родовое имущество** = **родове**, (після діда) — **дідовщина, дідизна, (після батька) — батьківщина, отцівщина, (після матері) — материзна, (після брата) — братівщина**. — А дідишки було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Спирити ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцівщини в мене нема. Кр. — А если материзна, тоді мають браття з сестрами рівно поділити. Ст. Л. — **Наслѣдственное им.** = **спадкове добро, спадок** (С. З.), **спадщина і д. Родовое им.** — Давати міні уся спадщину, а я за ваші часті буду сплачувати. — **Движимое им.** = **рухоме добро, рухомість** (С. З.), **рухомі речі, (переважно скотина) — худоба, статок, статки, товар, (переважно хліб і хатні речі) — збіжжя, (переважно одяга) — малятки, маяття, (переважно хатні речі) — скарб, (злитине) — мизерія, злидні**.

— Шати і всякі убори і всі інші речі рухомі. Ст. Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізерія наклав дві скриньки, на човен зараз одіслав.

Кот. — **Недвижимое им.** = **маєтність, маєток, нерухоме добро, лежачая маєтність**. — Всякая маєтность материстая маєт іти в рівний діл межі всіх дігий. Ст. Л. — Вся маєтность так лежачую, яко і рухомую. Ст. Л. — Зо всей худоби лежачої і рухомої. Орлик. С. З. — **Государственное, казенное им.** = **державне, скарбовé, казенне**. — **Заповѣдное им.** = **заказне**. — **Общественное им.** = **громадське**. — Не то громадського, а й свого добра не догледів. — **Пожалованное им.** = **дароване**. — Се йому дароване від царя за службу. — **Помѣщичье им.** = **панське, скарбовé** (Прав.).

Имущій = **багатий, можний, заміжний**.

Имѣніе = д. **Имущество**. (Слово **Имѣніе** прикладається ся переважно до нерухомої маєтності, а слово **Имущество** — здебільшого до рухомості).

Имѣть, ся = **мати, ся, міти**. — Людин питає, а свій розум май. н. пр. — Хто сіє по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як маю і журити сі, докучати людям, піду лиш я світ за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Имѣть значеніе** = **мати силу, вагу**. — **Имѣть сердце на кого** = **гнівати ся, сердити ся, рѣшувати**. — **Имѣть на замѣчаніи** = **мати на увазі, на оці, на пеньку**. — **Имѣть основаніе** = **мати рачию**. К. Ч. Р. — **Имѣть дѣлю** = **мати на меті**. — **Имѣющий** = **маючий**. — **Имѣется** = **є, єсть, маєт ся**. — **Не имѣется** = **нема, не має, (в жарг або грубо) — кат'має, чорт'має**. — Тим до тебе не прийшов, що чорт'має підшош. н. пр. — Ой нема, нема ві віру, ні хвилі із нашої України. К. Ш.

Имя = 1. **імєня** (С. Л.), **імєння** (С. З.), **ім'я, назва, назвисько** (С. Ж.). — **Отъ моего имени** = **від мене, моєю губою**. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень. Кр. — **По имени** = **на імєння** (К. З. о Ю. Р.).

2. **слава**. — **Человѣкъ съ именемъ** = **славний, славетний, значний**.

Имянины і т. д. = д. **Именины і т. д.**

Инакій, инаковый = **інший, інакший**.

Инако, инаково, инакъ, иначе = 1. **інше, інше, інакше**. — Хоч гірше, аби інше. н. пр. — **Иначе какъ нибудь** =

як небудь иньче, якось инакше, иньшим способом, робом, друго як.

2. а то. — Цить, а то буду битъ. н. п.

Имбірний = имбиревий.

Имбір = імбір, імбер (корінь *Atomum zingiber*). — Випив з пів квартівки з імбером пійної горілки. Кот.

Индекс = указник. С. Ш.

Индивѣтъ = обмерзати, припадати інешм. — Аж сірий вовк тут опинив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуальный = окрімінний, особистий.

Индиго, индигъ = калія (синя фарба, що добувають ся з рослини *Indigofera argentea*). Ніс.

Индиговый = калієвий.

Индѣ = інде, де-інде, в іньшому місці. — Іди, Рилде, де-інде. н. пр.

Индюкъ = ИНДІК (пт. *Meleagris gallopavo*). — Индик хоч не сьпіва, так багачко думає. н. пр. — Ходить, як индик переселавський. н. пр. — **Ожерелье индюка** = коралі, пабородки.

Индюшка = индічка.

Иней = іней, наморозъ.

Инженеръ = інженір.

Инициатива = привід, призвід, перед, почін. — Він усьомо призвід дає. — Усі пішли за його приводом.

Инициаторъ = привідця, приводець.

Инокогнито = потаємне, нішком.

Иновѣрецъ = чужовірецъ, не нашої віри.

Иновѣрие = чужовірство. (Віра, відмінна від тієї, як напує в державі).

Иновѣрный = чужовірний.

Иногда = іноді, інколи, часом, часами, де-коли, порюю, місцями. — Иноді густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сніпа курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з квасом, порюю з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк Чайч.

Иногдашній = що буває іноді.

Иногородецъ = з іншого города (міста).

Иноземецъ, иноземка = чужоземець, чужоземка. С. Ж.

Иноземный = чужоземний, чужоземський. — А тож ся маєть розуміти і о послех чужоземських. Ст. Л. — Чужоземські звірі. Кр.

Иной = інший, інчий, інкотрий (С. Л.), деякий, де-котрий. — З іншою говорити, до іншої ходити, мене молодую у славоныку вводить. н. п. — Та пехай вопа мене не жде, та за иншого заміж іде. н. п. — Утікали ляхів де-які повки, їли ляхів собаки

і вовки. н. д. — **Иной разъ** = д. Иногда. — **Это иное дѣло** = се іньша річ.

Инокния = черниця, чернічка. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в мясниці, а третя чорнява пішла у черниці. К. Ш.

Инокъ = чернець, ченця, мн. ченці, здр. ченчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця ряса. н. пр.

Иноплеменный, ца, ивородецъ, ка = чужородецъ, ка. Бш.

Иноплеменный, ипородный = чужородний.

Инорѣчіе, иносказаніе = д. Аллегорія.

Иностранецъ, иностранка = чужоземець, ка. С. Ж.

Иностранный = д. Иноземный.

Иноходецъ = ИНОХОД (частіше вимовляють ся ніби виноход), ступак, крочак, шлапак. (С. Пар.). — Кінь виноход. К. З. о Ю. Р.

Ипоческій = чернецій, чернецький. — Чернеца злоба до гроба. н. пр. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернеці харамаркати. К. Ш.

Ипочество = чернецство. С. З. Ж.

Ипочествовать = ченцювати.

Иструкция = наказ.

Инструментальный = струментовий.

Инструментъ, ты = струмент, справа, справілля, начиння (С. Ж.), пристрій, припас. — (*Бондирський*): ковелі (загинати обручі), натягач і набивач (натягати і набивати обручі), затѣрач (виризувати жолобки), розмір (замість циркули). — (*Ковальський*): ковадло, молот (маленький) - однорук, (що на йому чоботи підковують) — стоячка, (тримати або витягати що) — кліщі, обценьки, лещата. — (*Голіснійський*): бгальня (вигинати полози), водило (згинати обід), гладій (виглажувати), лобатень (провірчувати), нарвина (держати обід згинутим), натягач (натягати обід на шпиді), писак (варизувати), різець (обточувати маточину), шмїга (рівняти). — (*Коробничий*): прибійниця (дощечка), забівня (кілочок), оббійниця. — (*Кутігирський*): білик (вчищати мезку), верштабина і пільга (натягати шкуру для вчишки), ключ (розтигати шкуру), ключовік (вірвовка до сього ключа), штриха або штрихоль (вчищати шерсть), юхтарка (вироблювати юхту). — (*Теслярський*): сокира, пілька, долото, свердел, риштак (робити карунки),

шпунд. — (*Ткацький*): а) верстать (див. під сл. **Верстакъ**), б) мотовило, що на його мотують нитки, складається з ріжків та перехрестя, в) витўшка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стільчикові, у його вроблений штомпель, на котрому навхрест два билля, на кіпці їх коніки, що на їх навівають півміток, г) оснівниця, на котрій робить ся основа, вона складається з ряни з кілочками, д) прядка, складається з стільчика на ніжках, під ним підніжок, до його прироблено циганку, вона другим кінцем чіпляє за веретено, на стільчику два стовпчики, між їх колесо, на передньому стовпчику сволочок, на кінці котрого третій стовпчик, в котрому шкураток з дірочкою, до друге верхнє веретено, а на йому вілка з крючками, потім скалка та колісцє, на котрих шнур, е) шінка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) воротило, котрим називають основу. — (*Шевський*): клесачка (рівняти зморшки), книп, книпець (ніж шевський), копид (колодка, на котру натягається чобіг), крючок (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натирачка або товкмачка (рівняти закаблуки), обцанийк (кілочок, котрим забивається колодка, коли на ній чобіг), писачка (паличка, що нею рисують підшви), правило і стріліця (виправляти халяви), рашкуль і терпуг (стирати гвіздки в чоботі), сморщина дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колодці), шварок, (каміньчик, що ним розглажують закаблуки), шніло і швайка (проколювати дірочки), крапниця (дошка, що на їй ріжуть ремінь). — (*Хірургічний*): штрик-кавка (для проколювання), мацовилка, протичка (д. **Зондъ**). — (*Розмаїтий*): вивертачка (що небудь вивертати), кельня (лопатка у мулярів), обценьки і рак (влимати гвіздки), копєць (довбати мед), перечистка (очищати коноплі від костриці), пробій (пробивати дірки), січкаря (різати січку), шатківниця (сікти калусту), шпийця (знімати кору з берези), щипавка (зривати овоц).

Инсургѣнтъ = повстанець.

Интервалъ = перемєжок, перєрва (С. Пар.).

Интересантъ, ка = грошолїб, ка, корисголїбний, на, собїйний (С. Пар.).

Интересный = д. **Занимательный**.

Интересовать, ся = цікавити, ся. — Цікавить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интересъ = 1. корість, зиск, вигода, хосєн (Гал.), інтерєс. — Користі з два шаги, та й ті пербаті. н. пр. — Тоді інтерєс, коли повний черєс. н. пр.

2. цікавість, зацікавлення. Б. Ш.

Интріга = 1. кавєрза (С. Л.), вікрутїї, підкіп (С. З.). — Се вже його кавєрзи — я знаю. — Там ваших кавєрз не вважають. Кот.

2. завязка (в драматичному утворі).

Интриганти, интригантка = кавєрзник, ця (С. З.), крутїї, ка, крутарть, ка, баламуть, ка.

Интриговать = кавєрзувати (С. Л.), крутити, каламутити (С. Л.), баламутити; зачіпати, займати (кого).

Инифатерія = піхота.

Ироническій = іронїчний, глузливий, насмїшкуватий.

Иронія = іронїя, жельцє; глум, обглумка.

Исапки = д. **Бархатець** 2.

Искажать, исказить, ся = 1. псувати, нївечити, зопсувати, попсувати, знівечити, понівечити, ся.

2. перевертати, перекручувати, переінакшувати, перевіриўти, перекрутити, переінакшити, ся. — Що я казав йому — він геть усе перекрутив.

Искаженіє = псування, нївечення; перевертання, перекручування, переінакшування.

Искальвать, исколоть, ся = 1. колоти, сколоті, поколоті, поштрикати, ся. — Поколов руку шпашиною. — Поштрикав ножем.

2. розколювати, розколоти, ся. — Дошка від сонця розколола ся. — Розколов дровеняку на двоє.

Искальчивать, искальчить, ся = калічити, скалічити, покалічити, ся. — Так мене побили, так покалічили. Лев.

Исканіє = шукання, шукання.

Искапывать, ископать = 1. викопувати, викопати. — Викопав я криниченьку в зеленім саду. н. п.

2. покопати. — Увесь горід покопав.

Искатель, лица = шукач, ка, шукальник, ця (Чайч. Поэт.). — **Искатель приключеній** = пройди́сьвіт,

Искательный = (у)влєсливий, підлєсливий, підлиза, лабузник.

Искательство = запобігання ласки, (у)-влєсливість, підлєсливість.

Искать = шукати, (тихенько або й нишком) — шарити, вишпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. н. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. п. пр. — Милый покидає, пиньшой шукає. н. н. —

Искать въ головѣ = ськати. — Лягай, я тобі поськаю. н. к. — **Искать въ судѣ** = позивати, ся, правити судом, доправляти ся. — Була жінка мужика, пішла позивати: присудили мужика ще й жінку прохати. н. н. — **Искать кого глазами** = шукати очима, позирати. — Позирає наввруги, чи не побачить його. — **Искать милости** = запобігати ласки, підсипати ся, підстилати ся, підлабузнювати ся. — **И. ошупью** = шукати помацки, полапки, полапцем, мацати, мацкувати, жарити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Искать предлога** = шукати зачіпки, приключки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напасти. Чайч.

Искодывать = скидати, викидати.

Исклевать, исклёвывать, ся = 1. поклювати, склювати, подзбобати, подзбобати, склюбовувати, ся. — **Исклёванный** = поклюбований, подзбобаний (про овоці, ягоди) — клювак. — Огірки-клюваки. Чайч. Хар.

2. ви́кловати, видзё(ю)бати, ви́кльовувати, видзё(ю)бувати, ся.

Исключать, исключать, ся = виключати (С. Л.), вилучати (С. З. Л.), викидати, вимикати, ви́мати, вираховувати, ви́ключити, вилучити, ви́кинути, ви́няти, вирахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте мое тело споміж ваших. Кр. — Од нижчого до нижчого стану, нікого не ви́ймаючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру вирахувати треба. С. З. — **Исключая** = опріч, окрім. — Всі були окрім його.

Исключёние = вилучка (С. Пар.), ви́мок, ви́мка (С. Пар. Жел. Г. Ог.), ви́няток (С. Жел.), ви́мик. — **Исключёние составить** = винятись. — Тільки одна птиця винялась, що побіла звіврів. н. к. К. З. о Ю. Р.

Исключительный, но = ви́ключний, но (С. Ж.), ви́нятковий, ви́мковий, во (С. Ж.), особливий, во, окремний, но.

Исковать = ви́кувати, скувати.

Исковёркать = покривіти, по́корчити, погну́ти, переку́тити, по́нївечити.

Исковой = позовний.

Исковы́рять = по́колупати, подріпати, по́конирсати (Лев.).

Исколачивать, исколотить, ся = розбивати, розтовкувати, збивати, розт́рошувати, побивати, розбіти, розтовкти, збіти, розт́роцїти, побіти, ся, (про кільки) — порозбивати і т. д. — Побив на йому усею палицю. — Збила ся довбля.

Исколєсїть = об'їздити, обходити, сходи́ти, виї́здити, ви́ходити, (бігаючи) — ви́бігати, обгасати, ви́гасати. — Об'їздив усею Україну. — Виї́здив усе поле, шукаючи. Чайч. — Ви́ходив увесь горід, а не знайшов лопати. Чайч.

Исколоть = д. Искáлывать.

Исколотить = д. Искола́чивать.

Исколоть = 1. д. Изы́ять.

2. по́гіннути, згину́ти, подо́хнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Ви́здихав увесь товар у людей. Чайч.

Искомый = шу́каний.

Искомї = спочátку, спє́рва, спє́ршу, в нервенї, с передві́ку, зда́вна, з давних да́вен, часів, споконві́ку (С. Л.).

Искомный = споконві́чний, предкові́чний, старові́чний, старода́вний.

Ископаемое = копа́льне.

Ископаемый = копа́льний.

Ископать = д. Искáпывать.

Ископить = по́копгати.

Исковить = 1. ко́вини (вивих ноги у коніи).

2. рос. *Gentiana cruciata* L. = ли́хоманник, тїрлич, товстуха. С. Ап.

Исконить, ископывать = звихну́ти, ви́вихнути, звихати, ви́вихати (погу, про коніи).

Искорєніє = ви́корєнення, ви́під. — І ви́паду нема на тих мшшїх.

Искорєнить, искорєнять, ся = ви́корєнити, скорєнити; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, ви́корєняти, скорєняти, ви́водити, ви́губляти, ви́нищувати, зни́щувати, ви́губляти, ся. — Таковий звичай повинен ви́корєняти ся. Б. Н. — Як можна Турна роздрочити, проти Трошнів насталити, щоб ви́корєнив їх до тла. Кот. — Ви́бавив усіх мшшїх.

Искорбят, ся = по́корчити, покривіти, ажоло́бити, спачіти, ся.

Искорка = і́скорця.

И'скоса = косо, з кóса, з'укóса, скрива.
— Не дивись на мене з коса, бо вискочить
бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що
з'укоса мила поглядає. н. п. — Скрива, як
вовк потідає н. д.

Искосить, ся = 1. покривіти, покосіти, ся.
2. кривити ся. — Чогось він кривить ся
на його.

Искра = йскра, здр. йскорця, (як кують
залізо, — циндра, (від камію) — скáл-
ка, (як одбиваєть ся соняшні проміни на
спігу або на воді) — скáлка, гóлка. —
А головешки так і розсипають искри —
І кинула кругом очима, аж искри спинули
з очей. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скал-
ками силе. О. Ст.

Искраивать, искроить = викрóювати, ви-
крóити, покрóити.

Искренний, но = щірий, ро, щиросер-
дий, до, ре́вний, но. — Ой умер старий
батько і старенька мати, та пема кому
щирої тиї радоньки дати. н. п. — Там най-
дете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. —
Приймаю тебе хлібом — сілляю і щирим
серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене
той голубить, котрий мене щиро любить.
н. п. — Искреннимъ быть = щирувá-
ти. — Найбо́льше искренний = щиріший.
Бувай здоров із тією, котору жохаєш, а від
мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

Искренность = щірість, здр. щіронька.
— Йсни ся з другою, помози тобі Боже,
а за мою щірість покарай тебе Боже. н. п.
— Не стій, коню, надо мною, бачу я щі-
роньку твою. н. п.

Искрестить = 1. похрестіти (позначити
хрестами).

2. об'їздити, виїздити. — Об'їздив скрізь
нігде нема.

Искривина = д. Изги́бна.

Искривить, искривлять, ся = покривіти,
викривити, скривити, скарлю́чити, кри-
вити, викривляти, скривля́ти, карлю́-
чити, скарлю́чувати, ся.

Искривленіе = викривленія.

Искристый = искря́вий.

Искриться = искріти ся.

Искроить = д. Искраивать.

Искромётный = искря́вий.

Искромса́ть = почикріжити.

Искропа́ть = позвибати.

Искрошить, ся = покришити, поло́кшити.

Искря́к = крёмінь.

Иску́пать, искуніть, ся = 1. викупáти,
викупля́ти, відкупля́ти, викупити, від-
купіти, ся. — Викупáти з неволі. — Тягли
вже в буцегарню, га по дорозі відкупив ся.

2. покутува́ти, спокутува́ти, відпокуту-
ва́ти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під
водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях
спротою. К. Ш. — Я своєю вару ще перед
гріхом відпокутувала. Фр. — Не святий,
щоб не зогрішив. не чорт, щоб не спокуту-
вав. н. пр. — То я той гріх то сяк то так
спокутувать мущу. К. З. о Ю. Р.

3. заку́пляти, заку́пити, поскупля́ти,
поскупо́вувати. — Усе поскуповав, що
треба.

4. викупати, ску́пати, поку́пати, ся.
— Гарно викупав ся у річці

Иску́нитель = 1. визво́литель, вибави́-
тель (С. Ж.).

2. Спасітель, Спас.

Иску́плєніе = ви́куп, викупле́ння (К. Св.
П.), ви́явіл, визво́лення (С. Л.).

Иску́ривать, иску́рить, ся = вику́рюва-
ти, вику́рити, ся. — Я вику́рив увесь
тютюн.

Искусать = покусáти.

Искуситель, ница = спокóсник, ця. К. Б.

Искусительный = спокóсливий. К. Б.

Иску́сьте, яку́шать, ся = 1. спокóсити,
ся, підку́сити, підвести́, спокóшати,
ся, підводи́ти. — Біда Польку спокусила,
пішла Полька за Русина. н. п. — Лихий
сховок і доброго спокусить. н. пр. — Че-
реваниха боялась, щоб лукавий не підку-
сив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. —
Диявол спокусив Єву, а Єва спокусила Ада-
ма. К. Граматка. — Ой ти ж мене споку-
сула, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене
молодого із розуму ізвела. н. п.

2. ді́йти, дізнати, ся, досвьідчити, ся,
дохóдити, дізнава́ти, ся, досвьідчува́ти
ся. — Досвьідчив ся він у всяких козацьких
справах. Чайч.

Иску́сник, ца = мите́ць (С. Л.), мисте́-
тець, мистко́к, маста́к (С. З. Л.), пере-
важно що до вигадок, жартів то-що —
штука́ймастер, штука́рь, ка. — Як хто
мисток заців стріляти, то тут їх сила.
Хар. Чайч.

Иску́сно = штучно, майстерно, мисте́ць-
ко, вміло; хитро, хитро-мудро. — Ви-
соча рублена комора з чотирьма колоцками,
штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно
опише листи заховав. Кочубей. С. З. — Так
же до його штучно підійшов. Номис. — О-
мофор золоткалий, хитро шитий. К. Ш.

Иску́сный = 1. вмілий, умілий (С. Ш.) і
д. Иску́сник.

2. штучний, майстерний, мисте́цький.
— Ложок визолочуваних майстерної робо-
ти 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искусственность = штучність. С. Жел.

Искусственный = 1. штучний, роблений.
— Роблені квітки.

2. д. **Искусный** 2.

3. вигадливий, мудрований, фигльований (С. Ш.), не прбстий. — Наш коровай фигльований. н. п.

Искусство = умілість, штука. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Искусъ = проба, сироба, іспіт (С. Жел. Пар.), спіток. — Іноки на пробі будучий. Б. Н.

Искусать, ся = д. **Искусить**.

Искусѣніе = спокуса, покуса (С. З.), спокушення, підкус. — Тоді повів Ісуса дух у пустиню на спокусу диявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от грівів, покус сатанинний. Б. Н.

Искъ = позов (С. Л. З.), справа. — Не знайду на свічку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искъ предъявлять, предъявить** = позивати, запозивати, запозвати, позов заложити (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Исламизмъ исламъ = магомѣтова віра.

Испакостить, ся = спаскудити, споганити, знівечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскудить. н. пр. — **Испакощенный** = спаскужений, знівечений.

Испарѣніе = 1. парування, випарування (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пара, випар (С. Жел. Пар.).

Испаривать, ся = випарювати, ся.

Испарина = піт.

Испарить, ся, испарять, ся = випарити, ся, випарувати, ся, парувати, випарювати, ся, випарювати, ся. — Земля трудівниця — аж парує, та нам хліб готує. н. пр. — Вода паруючи, забірає тепло. Де-що про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испяхать = виорати, поорати, з'орати, із'орати, повиорювати, поз'орювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька мислоньками поле. н. п.

Испачкать, испачкивать, ся = покаляти, скаляти, закаляти, забруднити, замазати, ся, (калом або чим поганим) — запаскудити, впаскудити, ся, (землею або що, валяючись) — заваляти, виваляти, ся, уваляти, ся, (калею рідкою) — задрипати, ся, закалюжати, ся, (глиною, чим масним) — замастити, ся, умастити, ся, (салом то-що — засмалцювати, за-

ялбозити, ся, (слиною) — заслиняти, ся, (чим їстовим) — замурзати, ся, (об траву) — визеленити, ся, (у біле) — убилити, ся, (у борошно) — уборошнити, ся, (блюваками) — ублювати, ся, (вапною) — увалинити, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покаліє. н. пр. — Визеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стіни торкаєть ся, от і убілив ся. Чайч.

Испепелить, ся = спопеліти, спопеліти.

Испестрить, испестрять, ся = (мережками) — вимережати, мережати, (усикими фарбами) — вицяцкувати, цяцкувати, (переважно гвіздками, цвяхами) — вицьвяхувати, вицьвяшкувати, цвяхувати, цвяхшкувати, (смути) — вишолосувати, (кралками) — викрапати. — **Испестрѣнный** = мерезаний, вимережаний, цяцкований (С. З.), цвяхований, цвяхшкований, цяткований (С. З.), викрапаний, кралчастий (С. З.). — Мережані прма н. п — Миски поливані, цяцковані. С. З. — Були цвяховані там стіли і вікна всі з морської піни. Кот.

Испечь, ся = спекті, ся, випекти, ся, (про кільки) — повишкіати, ся. — **Испечѣнный** = випечений. — У хаті у неї, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидити, як квіточка. К. З о Ю. Р.

Испивать, испить = випивати, випити.

Испивать, ся = клякати, напивати, ся, спивати, ся. — Оце погано, що він злов почав клякати, та так часом паклякаєть ся, що... — Він зовсім спив ся.

Испилить = попиляти, перепилати, поперепилювати. — Попиляв усі дроба.

Исписать, исписывать, ся = пописати, записати, записувати, ся. — Пописав скрізь. Перо записало ся.

Испитой = охлялий, змарнілий, опійлий.

Испить = д. **Испивать**.

Исплатить = полатати, облатати, позалатувати. — Полатала усі дірки.

Исплевать = поплювати. — Поплював всю долівку.

Исплестъ, исплетать = сплести, сплестати.

Исплечиться = зплечити, ся (звихнути плече, про коний).

Исплутоваться = д. **Измощенничаться**.

Исповѣдальщикъ, ца = сповідальник, ця.

Исповѣданіе = 1. сповідання.

2. сповідь. — Умер без сповіді святої. К. Ш.

3. віра. — Віри християнської на поталу не дайте. п. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідникъ.

2. сповідальникъ.

Исповѣдний = сповідний.

Исповѣдовать, ся = сповіда́ти, ся. — Той моли́ть ся, сповідає гріхи перед братом. К. Ш. — Піп тепер саме сповідає людей. — Піп висповідав уже всіх людей. Чайч. — Новинен всіх гріхів своїх сповідати ся. Б. Н. — Чорт у біса сповідав ся, чорт моргнув, а той догадав си. н. пр.

Исповѣдывальщикъ = д. **Исповѣдникъ** 1.

Исповѣдывать = д. **Исповѣдовать**.

Исповѣдь = спові́дь. — Без спові́ді съвѣсто́ї умирають. К. Ш. — **Окончить исповѣдь** = (що до сповідника) — висповідати, відсповідати, (що до сповідальника) — висповідати ся, відсповідати ся.

Исподволь = помалу, поволі, покрівом, споківолу. — Як би се споківолу купувать. Ніс.

Исподни́ца = спідни́ця, здр. спідничка, спідниченька, (погана́нька) — спідничина. — Се дівки чесні, непорочні, яким спідниці не дуло. Кот.

Исподній = спідній.

Исподти́ха, исподти́шка = нишком, тишком, тишком-нишком, стійку, зтішка, зийшку, спідті́ха. — А той нишком у куточку гострить ніж на брата. К. Ш. — Нахили ся тишком-нишком, над рум'яним білим личком. Руд. — Зять на мене скоєса поглядає, зіп мене нишком лас. н. п. — Нщиз собака зийшку рве. п. пр. — Підкраде́ть ся спідти́ха лихо, запали́ть рай той чарівний. К. Ш.

Исподъ = спід, низ. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому споді. — **Въ исподі** = на споді, на низу. — **Съ исподу** = зі споду, знизу. — **Исподъ печи** = під, черинь (С. З.).

Испоконъ = д. **Издавна**.

Исполать = хвала, слава.

Исползать = вилазити, вирачкувати. — Иноді всю хату стара вирачкує. С. З.

Исполі́нь = вѣлит, вѣлитень, лѣмус (К. З. о Ю. Р.). Пр. д. під сл. **Атлѣть**.

Исполі́ньскій = вѣлитѣ́ньскій.

Исполне́ніе = виповнення, виконання, відбуток (С. Л.), відбуча. — **Привести въ исполне́ніе** = д. **Исполнить**.

Исполнитель, ница = виповнитель, ка (С. Пар.).

Исполнить, ся = 1. виповнити, виконати, сповнити, відбути, справити, зробити, виповняти, виконувати, сповняти, відбувати, відправляти, ся.

— Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Виконати присягу. К. Ч. Р. — Без перепон її закон до віку буду я сповняє. Сам. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповнив мої жадання і дав міні, чого я сподіваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбыває. Чайч. — Діло за його справував, клопотавсь. Чайч. Харьк. — **Исполнять, исполнить волю, желаніе** = чинити, волю, ввѣлити, увѣлити, увольнити волю. — На чім возі сидиш, того й волю чини. п. пр. — Цігачко так волошечко, вводи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — **Исполнить слово** = справдіти, додѣржати слова. — А таки додѣржав слово, прийшов.

2. **справдіти ся, стати ся**. — **Справділо ся** діявольське слово. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосовать = вилососувати, обшмагати.

Исполохать, исполохнуть, ся = сполохати, злякати, ся.

Исполу = з подовини, на пів.

Испорѣть = порѣти, порозпорювати.

Испорѣтити, ся = зопсувати, ся, попсувати, ся (С. Л.), спаску́дити, споганити, знівечити, понівечити, ся (С. Л.), згидити, ся, перенівечити, занепа́стити, ся (С. Л.), (очима) — наврѣчити, з'урѣчити (С. Л.), спристрѣтити, (чарами) — поробіти, (морально) — зледащити, розледащити, розледа́чити ся, розгидити ся, розпаску́дити ся, роспа́длючити ся, (про істовні речі) — проту́хнути. — Доброго корчма не зопсує, а лихого й церква не поправити. н. п. — Старий віл борозни не попсує. н. пр. — Заграв би вам, та бачите — справи нема, справи: учора був на базарі — кобза зопсувалася, розвалила ся... К. Ш. — Жид мовить: хрест ні зопсує, ні направить. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми потянемось, там і попсуємо. н. пр. — Одна паршва овечка цілу отару споганить. н. пр. — Перейшла дорогу, отож вона й спристрѣтила корови. Кр. — **Испорченый** = зіпсований (К. Кр.), зопсований, лопсований, знівечений, понівечений, зледащилий, з'урочений, протухлий.

Испостѣться = випостити ся.

Испоса́бничаться = розпаску́дити ся. — Так розпаскудив си, що вже й сорому не має.

Исправитель, ница = поправитель, ка, поправник, ця (С. Пар.).

Исправить, исправлять, ся = 1. попра-
вити, справити, направити, полагоди-
ти, налагодити, поправляти, справляти,
направляти, лагодити, ся, (морально) —
шапувати ся. — Церкву-домовину нема
кому полагодити па тій Україні. К. III. —
Гляди ж, шапуй ся, стережись, робить так
не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то
леміш полагодить ся. Гул.

2. д. **Исполнить, исполнять**. — **Исправ-
лять** **должность** = заступати когось,
правити за когось. — **Исправляющий**
должность = д. під с.л. **Должность**.

Исправление = 1. **поправа**. — Поставили
мсту — поправу жити своєю. Б. Н. —
Горе нам, як не діждеться ця од нас поправи
той, хто ненавидить усякий гріх. Г. II.

2. **Лагоження, ладнування**. — Почав віз
лагодити, та за тим лагоженням за цілий
день нічого иншого не зробив.

3. д. **Исполнение**.

Исправлять, ся = д. **Исправить, ся**.

Исправник, чиха = **справник, ця**. —
А під справником, он тим, що все з дво-
ником їздить, казав, щоб шляхи рівняли під
губернатора. К. X.

Исправнический, исправничий = **справ-
ницький**.

Исправно = **справно, добре, гаразд**. —
Справно ходить. Г. Стар. — Гляди, щоб
усе гаразд було. С. Л.

Исправность = **справність; вірність**.

Исправный = **справний (С. Л.); вірний**.

Испражнение = 1. **вищорожнення**.

2. **послід, кал**. — Не чіпай посляду, бо
буде смердити. п. пр.

Испражнять, испражняют = **вищорожня-
ти, опорожняти, вищорожнити, опо-
рожнити**.

Испражняются, испражняются = **вищо-
рожняти ся, вищорожнити ся, паску-
дити, вікаляти ся**.

Испрашивать, испрашивать = **просити, про-
хати, попросити, попрохати**. — Поіхали
до столичі прохати милості у царяні. н. п.

Испробовать = **спробувати, поспробувати,
вищробувати, (на смак) — зкуштувати,
покуштувати**. — Ходім спробувати сили
— хто дужчий. н. к. — Перше вищробуй
кося, а тоді купуй. н. о. — Покуштуйте,
яка гарна цалівка

Испровергать, испровергнуть = **переки-
дати, перевертати, перекинути, пере-
вернути**.

Испросить = д. **Испрашивать**.

Испроториться = д. **Исдержаться, израс-
ходоваться**.

Испрыскать, ся = **побрызкати, ся, об-
брызкати, ся**.

Испрясть = **випрясти**. — Випряла увесь
кужіль.

Испугать, ся = **злякати, ізлякати, наля-
кати, перелякати, ся, жажнути ся, вжах-
нути ся, острахнути ся, (про кільки) —
поналикувати, поперелякувати, ся, по-
лякати, ся, (ще й з місця прогнати) —
сполохати**. — Не вірь, бо то звирь, хоч
не вкусить, так зляка. н. пр. — Як пия, то й
копалат, а як проспав ся, то й свині зля-
кав ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й
торба спати не дасть. н. пр. — То дитина
в сні жажнеть ся, як блискавка заблищить.
Сніп. — Петро жажнув ся, назад вернув ся.
н. п. — Черевані із Лесю вжахнулись і
побігли на виду. К. Ч. Р. — Поналякував
усіх дітей своїм криком. Чайч. — Батько
почав розказувати синові, як заслабла ма-
ти, як всі поперелякувались. Лев. — Живе,
як сорока на тину, хто йде — сполохне.
н. пр. — Накричать на його — воно й пе-
релякасть ся. Мир. — **Испуганный** =
зляканий, переляканий, тороплений. —
І стрепенулась, пеначе злякане дитя. К. III.
— Підсочив, озирнувся, мов тороплений
сів. Греб.

Испугъ = **ляк, переляк, жах, переполох,
сполох**. — То від ляку сич стріплеть
ся, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ля-
ку не знав, що й робити. С. I — З пере-
ляку аж у хвості душа оинилась. н. пр.
— А Лях од жаху виірва. н. п. — І неви-
мовий жах повів мене від бою страшного
геть-геть далеко. Сам. — Злякав ся, аж по-
бід з переполоху. н. о. — Серденько щось
рибалоцьчій віщує: чи то тугу, чи то пере-
полох? не зна він, а сумує. Гул. Ар. —
Підкрали ся, щоб ізлякати; копл подивлять
ся, що вбійти, с переполоху лу втікати.
К. III. — А в Марусі з переляку втікла
душа в пия. н. п. — Ляк сили додає, а пе-
реляк відіймає. н. пр.

Испужать, ся = д. **Испугать, ся**.

Испускать, испустить, ся = **випускати,
випустити, ся**. — **Испустить духъ** =
віддати Божого дүшу. — Прибігли до
його, а він уже й дүшу Богові віддав.

Испутать, ся = **заплутати, ся, переплутати,
попереплутувати, позаплутувати,
ся**. — Позаплутував так, що й кіпця не
знайдеши.

Испущать = д. **Испускать**.

Испытание = **проба, спроба, спробунок,
іспїт (С. Жел.), спїток**. — Ілюки на
пробі будущий. Б. Н. — Видержав іспит. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сила на спробунок взяти. Руд.
Испытатель = д. **Исследователь**.

Испытать, испытывать = 1. **визнати, випитати, вивідати, дізнати, визнавати, вивідувати, дознавати, ся**.

2. д. **Испробовать**.

3. **визнати, дізнати, скуштувати, зазнавати, дознавати, куштувати**. — Вже я зазнав того лиха і горя патернів ся. Німц.
 Зазнала я того гласного суда. Лев. —
 Дознавали наші предки тяжкої нарути. К. Д. — Хто лихом жартує, той його куштує. п. пр. — **Испытанный** = дізнаний, спробований, випробований, спиткований, досвідчений. На вигубленні миши, коли се зробиш, всі віддыхають, се досвідчене. Пр.

Испятнать = **виплямити, поплямити**. — Поплямили сорочки тими ягідьми. Хар.

Испятанный = **виплямований, поплямований**.

Иссоп, рос. *Hyssopus officinalis* L. = **васильки, юзэфки**. С. Ал.

Истаевать, истаять = 1. **танути** (С. Ш.), **таяти** (С. Ш.), **топіти ся** (С. Ш.), **розпускати ся, розтаяти, розтанути, розтопіти ся, розпустити ся**. — Свѣчка топить ся. С. Ш. — Сніг розтаив.

2. **охлявати, марніти, висихати ся, охлясти, охланути, змарніти, висилити ся**.

Истапывать, истаптать, ся = **зтоптувати, топтати, толочити, товкти, зтоптати, потоптати, потолочити, потовкти, ся, зтоптати, ся і т. д.**, (про обуви) — **зтопцювати, ся**. — Цуну, босий! не толоч прося! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. п. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаскать, истаскивать, ся = **зносити, подрати, пошарпати, зносковати, дра́ти, шарпати, ся, (обуви)** — **зтоптати, зтопцювати, ся, зтоптувати, зтопцювати, ся**. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — **Истасканный** = **зношений, дра́ний** (про обуви) — **зтоптаний, зтопцюваний**, (про чоловіка) — **підтоптаний, зтоптаний**, (мов шкапа) — **шкапо-вний**.

Истачать = **позшивати**.

Истачивать, источить, ся = 1. **згострювати, зточувати, згострити, зточити, ся**. — Ця сокира так уже згострила ся, що сталии треба. Чайч. — Зовсім зточив пожа.

2. **поточити**. — Черви поточили дошку.

Истаять = д. **Истаевать**.

Истекать, истечь = 1. **витікати, виливати ся, витікти, вилити ся**. — **Истечь кровью** = **зійти кровю**.

2. **минати, проходити, кінчати ся, минути, пройти, скінчити ся**. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шестистя пожовкле листи. К. Ш. — **Истекший** = **мня́улий**. — В минулому році не багато вишло наших книжок.

Истерebить = **відерти, подерти, пошарпати, вискубти, поскубти**.

Истереть, истирать, ся = **стерти, потерти, витерти, стирати, витирати, ся**. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, витираючи шдогу.

Истерзать = **розшарпати, розшматувати**. — Твою яспу долю розшарпав Виговський, що серце мов камінь, а розум бісовський. п. пр.

Истерзаться = **змучити ся, змордувати ся**.
Истерика, Hysterica = **гистерія** (С. Пар.), **плаксивиці**.

Истерять = **згубити, загубити, потратити**. — Багато грошей потратив.

Истесать = **вितесати**.

И'стецъ = **позивальник** (Сп.), **позбвник** (С. Пар.), **позиватель, позивач** (С. Жел.).

Истечение = 1. **витікання, виливання**.

2. **кінєць, скінчання** (С. Л.).

Истечь = д. **Истекать**.

И'стина = **правда**. — **Говорі по истинѣ** = **правду кажучи, правду мовивши**.

И'стинно = **справді, дійсне, певно**. — Він справді такий, як про його кажуть.

И'стинный = **справжній, справжній** (С. З.), **дійсний; правдивий, справдений** (С. З. Л.), **справедливий; певний, щирий**.

Истиранить = **змордувати, помордувати, покатувати**.

Истирать = д. **Истереть**.

И'стица = **позивателька** (С. Жел.).

Истка = **виткати, повитикати**. — І собі виткала і людям полотна новиткала. Чайч.

Истлѣвать, истлѣть = **зотлівати, гнити, згнивати, трухніти, трухлявіти, зотліти, згнити, потрухнути, зпорохніти**. —

Истлѣвший = **зотлілий, трухлий, потрухлий, трухлявий**. — Одежа аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацькі вози і занози. п. пр. — Очі свѣтять ся, як трухляве дерево в осени. Гадка Іеремія.

И'стово = **як слід, як годіть ся**.

Істокъ = джерелó (С. Аф.), верховіна (річки).

Істолкованіє = виясненія, тлумачення, тлумачення. С. III.

Істолкователь, **ица** = товмáч, тлумáч, кá. С. III.

Істолковать, истолковывать = віяснити, витлумачити, розтлумачити, вияснити, товмáчити, тлумáчити (С. III.).

Істолочъ = зтовкті, потовкті.

Істолочить = потолочити, витолочити, потовкті. Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

Істома = утома, знемога.

Істомить, истомить, ся = втомити, потомити, зморити, виморити, ся, знемогти ся, понидіти, втомляти, ся, зморювати ся, знемагати. — **Істомиться оть хотбы** = підбити ся. — **Істомиться оть хлопотъ** = переклопотати ся. — Уже ж ми понидили, сльгопська не виділи, пугти нас погуляти, сльгопська повидати. н. п.

Істопить = потопити, стончити.

Істопчать = потопчати, потопшати.

Істопить = д. Істопить.

Істопи, ся = 1. витопити, ся, напалити. — Так напалив грубку, що не можна в хаті висидіти.

2. розтопити, розпустити, ся. — Розтопши віск.

3. потопити, ся. Погнали їх на греблю і всіх потопили.

Істопи = топління, топлення (С. III.), топіння.

Істопки = шкарбуни (стопцовані чоботи або черевики).

Істопоєво = топливо, наливо.

Істопоєніє = 1. топління (д. Істопить 1).

2. топіння (д. Істопить 3).

Істопить, ца = топільник, ця, грубник, ця. — А до печі куховарочку напав, а до груби та топільницю. н. п. — Одну дочку мала, таї ту утерала: із поля робітницю, од печі топільницю. н. п. — Піду я тому служити, хто виводив мене з пекелі; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Істоптать = д. Істоптывать.

Історгати, исторгнуть, ся = 1. видирати, випирати, вердти, вирвати, ся.

2. визволяти, рятувати, визволити, вирятувати, ся. — Вирятував мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Історикъ = історик, дієписатель.

Історія = 1. історія, дієпис.

2. сторія, окáзия.

Істочать, источить = впливати, вилити.

Істочина = рівчак, прірва.

Істочить = 1. д. Істочать. 2. д. Істачивать.

Істочникъ = джерелó (С. Аф.), здр. джерельце, жерело (С. Л.), джерело (С. Л.), жйла, живець, (роскопаний) — копанка, (оброблений) — криниця, керниця, здр. криничка, криниченька. — Струмочок холодний котив ся, із мерзлого грунту джерелом точив си. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерелом і билá. В. III. — Твои мова, як джерельце, слухаєть ця, леть ця в серце. н. п. — Не погаль криниці, бо схочеш подиці. н. пр. — Не лий в криницю, бо й так вона повна. н. пр. — Пішла до криниці шобірати водиці. н. п.

Істочинчекъ, алат. Fontanella, fontulus pulsans = тімачко. — Досі ще у дитини тімачко не заросло.

Істочальний = змарілий, охлялий, висилений (С. Л.), виснажений, нужденний (Гал.), від праці — виморений, вироблений, випрацьований (С. Л.), спрацьований. — Нічого не везе кінь, бо виморений Хар. Чайч. — Виморений важкою роботою.

Істочать, источить, ся = 1. висилити (С. Л.), виснажати, ся, вироблювати, ся, випрацьовувати, ся, охлявати, маріити, висилити, виснажати, ся, виробити, ся, випрацьовати, ся, спрацьовати, ся, охлянути, охлясти, змаріити, помаріити. — Охляв, опустив ся, змарив чоловік, загубив ці за що молодий свій вік. К. Х. — Кінь зовсім виробив ся. — Ой вже наші сіромахи та без харчів помаріли. н. п. — Водай тобі, господарю, таї на безголові, що виробив свою силу на твоє здорові. н. п.

2. тратити, витрачувати, витратити, ся, (про гроші, в жарі) — вишептати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С. III.

3. вичерпувати, вичерпати, ся.

Істопоєніє = висилення (С. Л.), виснаження; витрата, вичерпання. — Працювати до висилення.

Істратить, истрачивать, ся = д. Издержать, издерживать, ся.

Істребіть, истребить, ся = губити, ка (С. Жел.), згубити, ка, погубити, ка, згубця (С. Ж. З.).

Істребительный = згубний.

Істребить, истреблять, ся = згубити (С. Л.), вигубити (С. Л.), стратити (С. З.),

знищити (С. З.), збавити, звести (С. Л.), викоренити, винищити (С. З.), зруйнувати, стребѣти (К. З. о Ю. Р.), губити, вигубляти, страчувати, збавляти, зводити, винищати, викореняти, стребляти, ся, (отрутою) — витруѣти, витруювати, ся, (мишей, комах, плями) — вибавити, вивести, вибавляти, виводити, ся, (пошестъ) — виповітрити, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змін. н. к. — Вибавив миший — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Як наставили нового становаго, то він за один рік усіх злодѣїв в нашому селі вавищав. — Звести і всіх випищити. Кочубей. С. З.

Истреблѣніе = страта (С. Л.), вигублѣн-
ня (С. Л.), знищення, вибава (С. Л.),
перевѣд. — То тільки перевѣд грошей. С. Л.

Истребовать = виправити. С. З. — На
силу виправив свої гроші.

Истрезвѣть, истрезвѣть, ся = витверѣ-
зити, протверѣзити, витверѣзувати, про-
тверѣзувати, ся.

Истрѣска́ться = потрѣскати ся, порѣсати
ся. — Аж шкура на їх поресалась. К. Х.

Иструхлый = потрухлий, трухливий.

Иструхнуть = потрухнути, попорохніти,
спорохніти, попорохніяти.

Истряса́ть = д. Вытряса́ть.

Истука́нь = иділ, божок, болван, бов-
ван (С. Ш.).

Иступитъ, иступля́ти, ся = витупити, за-
тупити, витупляти, затупляти, ся, (кіль-
ки) — повитупляти, позатуплювати, ся.
— Позатуплювали ся усі пожі так, що ні-
чого не врижеш. Чайч.

Истый = справжній, спражний, дійсний,
щірий, саме той. — Справжній козак. —
Щірий Українець.

Исты́кать = потікати, поштрикати. —
Поштрикав ножем.

Истязаніе = мордування, катування,
(цуркою) — цуркування.

Истязать = мордувати, катувати, мучи-
ти. — Катувала, мордувала, та не помо-
гало. К. Ш. — Кийми побили і поморду-
вали. К. Сг.

Истязатель = кат (С. З.), поб. катюга.

Исха́живать, исходитъ = вихо́жувати, об-
ходити, виходити, обходити, вибродити,
витупати, обшувати. — Скрізь ви-
ходив — нігде нема — Все поле обходив.

Исхитить, исхищати = д. Исторгать.

Исхлестать, исхлыстать, ся = 1. ви-

стьобати, одшмагати. — Одшмагав так,
що всю спину, мов смугами списав.

2. побити. — Побив на йому увесь батіг.

Исходатайствовать = виправити (С. З.),
виклопотати. — Виправив собі паншорт.

Исходитъ = 1. д. Исха́живать.

2. сходити, виходити, витрачуватись.
— Усі гроші вишли.

Исходный = вихідний.

Исходъ = вихід, стар. — ви́йсте (С. З.);
кінєць. — По ви́йсте з церкви. Ханенко.

С. З. — Исходъ душі = конання, скін.

— На скін душі. — Въ исходъ = в кін-
ці, на кінці, на прикінці, на прикон-
ченню, на приконеччю. — Хіба на при-
кінці місяця матиму гроші.

Исхудалый, исхудѣлый = схудлий, змар-
нілий, помарнілий, худорлявий, сухор-
лявий, (про худобу) — сухорѣбрый, го-
локостий.

Исхудать, исхудѣть = схуднути, похуд-
нути, змарніти, помарніти, охлясти,
з тіла, з лиця спасти. — Поки гладкий
схудне, то худий здохне. н. пр. — Нічого
не їв і дуже охляв з голоду. п. о. — Най-
подивлю си милому в очі, чи змарнів м-
лий по світу ходячи. н. п. — Он вже ж
наші сіромахи та без харчів помарніли.
н. п. — Так же ж вона з лиця спала що й
не пізнали.

Исцара́пать = подрятати. — Кицька по-
дрянала руки.

Исцѣдить, исцѣжывать, ся = зцідити, ви-
цідити, вицїжувати, ся, повицїжувати,
ся.

Исцѣленіе = сцілення, цїльба.

Исцѣлительный = цїлющий, сцілющий
(С. З.). — Може вернеть ся надія з тією
водою, цїлющою, живущою дрібною сльо-
зою. К. Ш. — Потекла б по ній золота
річка живущої і сцілющої води. О. С.

Исцѣлитель, ница = сцілитель, ка.

Исцѣлить, исцѣлять, ся = ви́лїчити, ви-
гоїти, зцілити і д. Вылѣчывать і Вы-
здоравливать.

Исчадіе = нащадок, ко́дло (С. Л. З.), лай-
ливо — вилупок, ви́пороток, ві́родок.

Исчлхнуть = зачлхнути, змарніти, по-
марніти.

Исчезать, исчезнуть = счезати, зникати,
гинути, пропадати, счезнути, зникну-
ти, почезнути, слізнути, поїнгути,
пропасти. — Сказали тай зникли, наче їх
не було. н. к. — Постривай бо, рибичонь-
ко! Василько благає, та дівчина, як пташи-

на, в садочку зникає. О. Пч. — А потім Куліш зник кудись, мов і сліду його не стало. Морд. — Так він після того і слиз десь, п. к.

Исчезлый = **счезлий, зниклий.**

Исчезновение = **счезання, зникання.**

Исчеркать, исчертить = **почеркати, порисувати.** — Почеркав усю книгу.

Исчерпывать, исчерпывать = **1. чорнити, каляти, бруднити, почорнити, по(за)-каляти, побруднити.**

2. черкати, вичіркувати, почеркати, по-вичіркувати.

Исчернять, исчерпывать = **вічерпати, вичерпувати.**

Исчертить = **почеркати, порисувати.**

Исчисление = **лічіння, рахування, лік** (С. З.), **лічба.** — Як на моє лічіння, то він три тижні у недугі був. С. Л.

Исчислить, исчислят, ся = **злічити** (С. Аф.), **полічити, вілічити** (С. Л.), **розлічити, вирахувати** (С. Л.), **зрахувати** (С. З.), **порахувати** (С. З.), **лічити, вилічувати, розлічувати, вираховувати, ся.**

Исшальться = **розпустувати ся, розпустити ся, розбалувати ся.**

Ишарить = **вишукати, перешукати, вишарити, перешарити, перерити.** — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Ишаркать = **почовгати, вичовгати.** — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Ишастать = **вишеретувати.**

Ишататься = **розволочити ся, роздедацтіти.** — Понаде між паниць та волоцюг — розіньєт си, розволочити ся. Мир.

Ишелушить = **вілушити.**

Ишенпаться = **вішенпати ся** (про раків).

Ишество = **вихід, стар.** — **вийсте** (С. З.).

Ишивать, ишить = **1. шивати, шити.**

2. вишивати, вишити. — Вишила усю заплоч — нема чим шити. Чайч.

Ишилывичаться = **д. Избездывичать ся.**

Иштопать = **поштопати.**

Ишенать = **падрати, наколоті, поколотіти.** — Надрати скалок. — Поколоті поліно на підпал.

Ищипать = **1. пощипати.** — Пощипав мене всього, аж спинки знати.

2. віскубти, поскубти (волося, піри).

Ищунать = **обмацати, облапати.**

И такъ = **то, виходить, значить.** — То ви згожуетесь? — Виходить, моя правда. —

И такъ далѣе = **то-що** (С. З.) — Купи чого треба на борщ: м'яса, буряків то-що. С. З.

Италианецъ, италианка = **італієць, італійка.**

Италианскій = **італійський.**

Итогъ = **підсумок.** — **Итогъ, въ итогѣ** = **разом.** — Друкарні 100 р., за напір 150 р., дрібні видатки 50 р., разом 300 р.

Иттй = **д. Идті.**

Ишаковъ = **м'улів, осликів.**

Ишагъ = **м'ул, ослик.** — Се не кінь, а ослик — від осла і кобили.

Ишацій = **м'удячий, осликовий.**

Ишь, ишь ты = **ач, бач, чи-ба!** — (Пр. д. пр. сл. **Винь**).

Ищейка, ищей, ищейная собака = **дбй-да** (С. З.), **гонча.**

I.

Иезуитъ = **сзуїта, сзуїт.** — Старих славян діти впились кровю! А хто винен? Ксьондзи, сзуїти. К. П. — З сзуїтою розмова. Л. В.

Иерархъ = **владика.**

Иерей = **святильник, піп.** — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей святинику о. Владимиру та служити не дали. п. п.

Иеродиаконъ = **чернець, вісвятичений на дякона.**

Иеромонахъ = **чернець, вісвятичений на святиченника.**

Иорданъ = **орданъ.** С. З. — Щоб йому провалить ся в ополошку на ордані. н. пр.

Іюль, скій = **ліпонець** (С. З. Л.), **ліпцбовий.**

Іюнь, скій = **червєць** (С. Л.), **червень, червцєвий.**

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

- Ан.* — Казки Андерсена. Переклав М. Стариченко. К. 1873 р.
Бар. О. — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1883—1893 р.
Бш. — Баштовий І. — Українство на літературних позвах. Л. 1891 р.
Г. II. — Гречулевич. — Проповіди на малоросійському языкъ. Спб. 1860 р.
Г. С. — Гамлетъ, Принць Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
Гр. Ог. — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
Гул. Ар. — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в І-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
Де що про св. Б. або *Д. св. Б.* — Де-що про свѣтъ Божій. К. 1863 р.
Зінк. — Писання Т. Зінківського. Л. 1893 р.
Зем. — Короткий нарис земльописи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
Г. Г. — Збірник творів Ієремії Галки (Костомарова) Одеса 1875 р.
К. Ст. або *Кіев. Ст.* — Киевская Старица. Ежемѣсячный историческій журналъ. К.
Кн. — Кониський О. — Оповідання та инші його писання, друковані в галицьких часописах, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщині та Київщині, що шановний письменник прислав нам.
Кр. — Кримський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщині.
К. Д. С. — Куліш П. — Дівоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
К. Г. — Куліш П. — Граматка. Спб. 1857 р.
К. З. о Ю. Р. — Куліш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
К. М. Х. — Куліш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
Лев. — Левницький Іван. — Окрім його творів, згаданих в І-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщині.
Лев. В. — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
Макар. — Макаровський. — Наталя або дві долі разом. Повість. 1848 р.
Мир. або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збірання з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
М. Л. — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Ми. — Ми-ч. — Про обклашки. К. 1881 р.
и. и. Б. — Івсени Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Ніс. — Ніс С. — Слова, записані ним в Черниговщині, з материнлів, добытих нами від Н. Житецького.

- Ніш.* — Ніщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевішував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
- Он.* — Опатович С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.
- Ос.* — Основа, южнорусекій вѣстникъ Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
- Пр.* — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
- Пч.* або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
- Руд.* — Руданський С. — Сьнівожовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, здебільша надрукованих.
- Ряб.* — Розбита бандура. — П. Рябошапки. К. 1893 р.
- Сам.* — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
- Ск.* — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
- Сніп.* — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
- Сп.* — Спідка Іван. — Збірка слів з примірами, записаних ним в Харківщині.
- Ст. он.* — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
- Стен.* — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.
- Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на приконченню I-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список иньших джерел, що маємо з'ужитковати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазі нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всім, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Найважливіші помічені друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

а) В Передмові :

На якій стороні	в якому рядку	надруковано	треба читати
VII	16 рядок	перекладаємо	перекладаємо
VIII	8 р. знизу	В. Назаревського	М. Назаревського
IX	3 р. знизу	Досвідки	Досвідки
X	14 р. зверху	ласкоюче	ласкаючи

б) В Словарі :

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
1	Авдотка	прикріт	прикріт
3	Азімъ	сердягу	сермягу
—	А'истъ	лѣчи	лѣлич
4	Аляповатый	малювання	малювання
5	Аминь	тобѣ	тебѣ
—	Андрогинъ	двоєнастий	двоєнастий
6	Аплодіровать	лящати	лящати
—	Апостатъ	потурнок	потурнак
7	Арестантская	буцегарья	буцегария
—	Арестантскій	рештанський	рештанський
10	Багрѣцовый	полотку	палатку
11	Бакалейникъ	Бакалійщик	Бакалійщик
12	після слова: Бакша	Бакишнъ	Бакишнъ
13	після слова: Балобанъ	Балабой	Балобой
—	Бальзамъ	Г.	?
14	Барѣхтаться	брѣсати ся	брѣсати ся
15	Бѣрщина	пѣнщина	пѣнщина
16	Бастовать	переставити	переставати
—	Бахильщикъ	жиѣ	ниѣ
—	Басурманище	гѣрчити ся	тѣрчити ся
17	Бахромѣ	стрѣпки	стрѣпки
—	Бедренець	брѣбчасте	дрѣбчасте
18	Безбровый	безбровно	безбровко

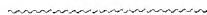
На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
18	Безалаберный	нерозсудливий	нерозсудливий
—	після слова: Безбрюхий	Безбугний	Безбурний
—	Безвремье	Безвремєнниця	Безвремєнниця
19	після слова: Безгнѣвный	Безгѣдця. Безвремєн- ниця	Безгѣдця. Безвремєн- ниця
—	Бездѣльникъ	гультай, гультай	гультай, гультай
20	Беззвонный	бездвѣнний	бездзвѣнний
21	Безначальный	предновѣчний	предковѣчний
—	Безобразный	поломала	поломала
22	Безостный	безосий	безосий
23	після слова: Безподобный	Безпозвалѣчний	Безпозвалѣчний
—	Безпокоить	журбації	турбації
—	Безпортѣчникъ	они	вони
24	Безпробудный	не	не
25	Безсудный	Про-	пронав
—	Безсолнечный	несоняшний	несоняшний
27	після слова: Безызвѣст- ность	Безымѣнко, безымѣнко = безименко.	Безымѣнка, безымѣнка = безименка.
29	Берлога	знайшло	знайшли
30	Бирка	бачили	бачиш
31	Битіюгъ 2	бужакъ	дужакъ
32	Благодѣтельность	дочѣнність	доброчѣнність
—	Благодѣтельствовать	добродѣяти	добро діяти
33	Благопріобрѣтъ	грошенятъ	грошенит
38	Богъ, після виразу Боже храпій і приміра: Крий Боже, як страшно:	пропущено: Благодарѣте Богу	а після того вже треба чи- тати: дяка Богові і т. д.
39	Бой	Бой свой	Бой свай
—	Бѣйна 2	Уманська	Уманська
42	Боровікъ 3	тетерѹп	тетерѹк
43	Боропѣтъ 2	проволѣкати	приволѣкати
44	Бражникъ	гультай	гультай
47	Брѣшность	свою свѣжу	свого свѣту
50	Брюки	галѣнці	галѣнці
51	Бѹдто	з лави ссн	з Лависей
52	Бѹка 2	бундѹк	дундѹк
—	Бултыхъ	шибоветь	шубоветь
53	Бумагомарѣка	тупориним	тупорилим
55	Бѹхалець	в дугу	в дугу
56	Быліе	и те	и тебе
—	Быстрѣхонецъ	кутѣнький	хутѣнький
57	Вѣгаться 2	тѣкати ся	тѣкати ся
—	Вѣгунъ 4	похової	порохової
—	Вѣдѣ, після виразу: Семь бѣдѣ...	батько	батька
60	Вѣдоконѣтникъ	рѣнник	рѣнник
63	Валеть	хвѣлка	хвѣлька
—	Валѣтъ, ся 5	сѹнити	сѹнути
—	валѣій	до свого	до свого

63	після слова: Вальсъ	Валь'яшный	Валь'яжный
64	Василѣкъ	сіява	сіяла
—	Вѣтний	Баволяния	Бавовняна
—	Васі́льєвъ вѣчеръ	кута́	кутя́
—	Вассалъ	голдівник	голдівнийк
65	після слова: Вбра́сываніе	Вбра́сивать	Вбра́сывать
69	після слова: Венері́ческій	Венеціо́нскій	Венеціа́нскій
	Верболѣза	молдаво́нська	молдава́нська
70	Верста́	сяжнів	сяжнів
—	Верста́къ	приходить	проходить
—	Вѣрхній	жар	шар
72	Ветла́	желю́жина	шелю́жина
73	Вза́шеи	в ші́ю	в шію́
75	після: Взгорова́тъ	Вгѣ́рокъ	Взгѣ́рокъ
78	Ві́дно	прубува́в	прибува́в
80	Ви́пѣтка	сковоро́ду	Сковоро́ду
81	Вкоро́ткъ	о́бманъ	о́бмалъ
—	Вко́лачива́тъ	Пача́ли	Поча́ли
84	Вмѣ́стѣ	у гурті́	у гурті́
85	Вогна́тъ 2	забу́в	Забив
90	Возле́дѣа́тъ	Взле́дѣа́тъ	Взле́дѣа́тъ
92	Вѣ́зрасть	На вѣ́зрасть	На вѣ́зрасть
93	Войти́	войде́мъ	войде́шь
—	Волды́рникъ	3.	2.
—	Волды́рь	пиху́рі	пухи́рі
94	Воло́кѣтство	жени́гання	жениха́ння
97	Вопро́съ	В. Н.	Б. Н.
100	Воспро́тѣвѣ́тся	опі́р ста́вити	опі́р ставати́
101	Впа́да́тъ	во уны́ніе	въ уны́ніе
—	Впереді́	идти́	идти́
106	після: Веса́кивать	Веса́кивать	Веса́кивать
—	після: Веса́рмливать	Веса́та́тъ	Веса́та́тъ
109	після: Встрѣпа́тъ, ся	Встрѣне́у́тъ ся	Встрѣнеу́́ться
114	Вы́вихнуть	Звигну́в	Звигну́в
115	Вы́вяза́тъ	вы́вяза́вать	вы́вяза́вать
—	Вы́гадаты́	ви́гадити	ви́гадати
—	після: Вы́гонъ	Вы́ганя́тъ	Вы́гоня́тъ
117	Вы́дува́тъ 2	Пляшлу́	Пляшку́
118	Вы́зеленити́	позеле́и́ти	позеле́ни́ти
121	Вы́купа́тъ, ся 1	ви́купа́яти, са	ви́купа́яти, ся
123	Вы́мыка́тъ	ви́чечати	ви́чесати
125	Вы́па́нвать	пѣ́ло	пѣ́ло
—	Вы́писка 2	К. Н.	Б. Н.
126	Вы́поласки́вать	вы́полоска́тъ	вы́полоска́тъ
127	Вы́прямля́тъ	ви́прямля́ти	ви́прямля́ти
128	Вы́гра́нчива́тъ	кишені́	кишені́
131	Вы́стегаты́ 2	Обстѣ́бни	Одстѣ́бни
137	Вы́яснитъ	ви́тлума́чи	ви́тлума́чити
—	Вы́юнь 1	роба́	риба́

137	Вѣдать 1	Кобѣ	Кабѣ
138	Вѣковѣть	пужденьки	пуждоньки
—	Вѣпчикъ	(степовик.)	(Степовик.)
142	Гадкій	стидний	стидкий
143	Гаркать	(Мон.)	(Мон.)
145	Гибнуть	пропáдати	пропадáти
147	Глазурить	поливаний	поливняний
148	Гліна	у пересі	у перині
149	Глубоковѣтый	глубоченький.	глибочѣнький.
150	Гниловѣтый	Гипловѣться	Гниловѣтыя
152	Говорить	натякати	натякати
—	— — —	шашкати	шашкати
—	Годины	роківщина	роківщина
153	після слова: Головлъ	Голбѣць	Голбѣць
156	Гомоза	дзіча	даїґа
—	Гомонъ	дуброві	діброві
—	Гора	накопало	накопаю
157	Горе	Що день	Що вдень
—	— — —	ліхови	ліхові
160	Господскій 2	панське	панське
162	Гражданскій	статський	штатський
163	Графиня	грапівня	грапівна
—	Гребеніна	ключчя	клóччя
—	Грѣбля 2	стерті	стерні
165	Гроздь	кітя	кітяг
—	— — —	надтінник	надтінник
166	Грубъ	чистецъ, лісовий	чистецъ лісовий
171	Гусиница	зозуліні	зозуліни
174	Дача 4	обшаго	общаго
175	Двосудушничать	може	маже
—	Двойникъ	являсь	являвь
—	Дворъ 2	або	обо
177	Декóхтъ	докóхт	декóхт
—	Дѣнежный 1	гошѣвий	грошѣвий
178	Депутатъ	послянци	посланця
—	Дѣргать	ускубить	ускубле
179	Держать	ержі	Держі
—	Дерябить, ся	брáти, ся	дрáти, ся
—	Дестъ	дествовая	дествован
181	Дитя, після: Грудное дитя =	пропущено:	цицьковá дитина
	далі пропущено: Незакон- норóжденное дитя =	після чого треба читати:	байстрá і т. д.
180	Дирá	Дзносить	Двносить
182	Для	на продаж	на продаж
—	Дно- Ко дну	на спід	на спід
183	Добрый 1	лидачого	ледачого
184	Добыча	за здобычею	за добычею
185	Доглатывать	доглопуть	доглотнуть

186	післи: Доєніе	Доёпкá	Доёнка
187	Дождь	хлю́ша	хлю́ща
—	— — —	нереста́ль	нереста́ль
—	— — —	Четве́рь	Четве́ргь
—	— — —	як відра́	як з відра́
—	Дозна́ніе	визна́ння	визна́ння
189	Долбе́жь 2	Въ долбе́жка	Въ долбе́жку
—	Долбня́	для заби́ння	для заби́вання
—	Долговя́зый	довгі́нь	довга́нь
190	Долготá	довжи́ннй	довжи́ня
193	Допла́кать	поплака́вся	Доплака́вся
—	Допле́сть	приплі́тха	приплі́тка
194	Доро́га	стеж́ =	стежка́
196	Доскака́ть	допли́нувати	допли́гувати
201	Дребезгъ	черені́	череня́
202	Дробь 2	дробови́на	дробі́на
—	Другъ	други́на	други́ня
203	Дуба́сить	люнцюва́ти	лунцюва́ти
—	Дуби́на 2	довбу́р	бовду́р
—	Дубра́ва	дібро́ва	дібро́ва
206	Духъ	до спові́ді, йти́	до спові́ді йти́
—	післи: Души́стый	Души́стость	Души́стость
207	Дымши́ца 2	почіно́чна	печіно́чна
—	Ды́шло	ари́ц	ари́ш
208	Дёдовство	ич.	Іч.
209	Дёланіе	сребени́х	сребрени́х
—	Дёла́ть	знечевя́	знечевя́
210	Дётство	з малечу́	з малечку́
213	Ершъ 1	брючо́к	брючо́к
—	— — — 2	з зуби́нями	з зуби́нями
217	Желудочный	(ліки своєспародні́)	(Ліки своєспародні́)
218	Жема́ниться	виверта́ти са	виверта́ти ся
220	Жестя́нка	есяно́й	жестяно́й
—	— — —	бляшáжний	бляшáний
221	Жи́жа	густі́ мої	густі́шої
222	Жили́ца	пож Жильчи́ху	пожилчи́ху
223	Жи́ть	Здорово́ живёмъ	Здорово́ живёмъ
225	За, заразъ	до ра́зу ра́зом	до ра́зу, ра́зом
—	Забавни́къ, ца	куме́дник, ня	куме́дник, ця
—	Забере́менѣть	нашли́	найшли́
227	Заботли́вость	дба́ння	дба́ння
229	Завидли́вый	загреби́ці	загребу́чі
230	Завладѣ́ть	міг	міл
238	Задѣ́лье	па́нщина́	па́нщина́
241	Закапри́зничать	не зле́дзай́ ся	не збѣ́дай́ ся
246	Закуси́ть 2.	прикуси́ти язи́ка	прикуси́ти язика́
249	Замáтивать 3.	помота́в си	змота́в си
251	післи: Замола́чивать	Гамолáнить	Замолáнить
263	Засвидѣ́тельствовать	Кога́.	Кост.

На якій стор пі	під яким словом	надруковано	треба читати
267	Застóльный	застільний.	застільний.
—	Застывáть	ззетыву́ть	застыну́ть
268	після: Засуді́ться	Засусті́ться	Засуеті́ться
271	Затренета́ть	затріпати ся	затріпати ся
272	Затрясти́	трусіти, ся	затрусіти, ся
—	затывивать	загорóдити, ся	загороді́ти, ся
275	Зацѣленіе	д. Зацѣнка р.	д. Зацѣнка 2.
277	Защелка́ть	закля́цати	закля́цати
278	після: Заѣзжива́ть	Зѣзжі́й	Заѣзжі́й
280	Звонóкъ	звіно́к	дзвіно́к
—	Звяка́ть	забразча́ти	забрызча́ти
282	Зеліе	після: „Твою долю, моя позаторік і зліячка для доню, позаторік знала“	тебе придбала.
		треба дальше:	
284	Злодѣй	бездумному	бездушному
285	Зміеголо́вникъ	ма́тошник	ма́тошник
286	Зна́мя	виросли у полі	виросли в неволі
—	Зна́ніе	відданця	відання
289	Зѣвъ	: па́ща (С. Л. З.)	; па́ща (С. Л. З.),
293	Изба́вить	лелко	легко
—	Избалова́ть	нам	наш
295	Извольни́чатъся	Узала	Узяла
—	Изврати́ть	Перебріхав	Перебрехав
298	Издѣвѣтельство	колом	колоди
300	Измѣ́тъ	покидо́к	покідо́к.
303	Изоржа́вѣтъ	поржавіти	поржавіти
306	И́ли	Чи	Чи
308	Иновѣ́ріе	як	яка
—	Инструме́нтъ	Кутнірський	Кушнірський
310	Иска́ть	жа́рнти	ша́рити
311	Иску́ситъ	спокусула	спокусила
—	Иску́сно	золоткаий	золототкаий
315	Испыта́ніе	сила	сина
—	Иста́тыва́ть	згонцювали	згонцювали
316	Исто́чникъ	джерелом	джерлом

Просимо Шановних Передплатників наших вибачити, що в 1 т. нашої праці вклучуно ся так багато друкарських помилок, особливо в перших листах. Огулом кажучи, без помилок обійти ся не можна, а тим більше, що книжка друковала ся позавічно. Про те мусимо признати й нашу вину, що рукописи спочатку писані були не досить розбірно і читко, то й не дивно, що друкарям і сиравику трудно було оберегти ся від помилок. Коли-ж стали ми постачати рукописи, розбірніше писані, то в дальших листах вбача-

ємо вже що разу менше і менше помилок, а з другої половини сього тому і во-
сїм їх не багато. Тож вважаємо за обов'язок виявити при сїм нашу щиро
сердечну подяку Шановному К. Паньківському, що за-для доброго дїла взяв
на себе тяжку і нудну виправщицьку роботу. Під Його доглядом і далше
друкувати меть ся наша праця і ми певні, що коректа буде виконана як слід
добре. Другий том Словаря від **К** до **П** готуєть ся, незабаром зданий
буде в друкарню і має виходити в 1894 році так саме при „Зорі“, випу-
сками при кожному числі, а всього має бути від 18—20 друкованих аркушів.
Цїна на другий том зостаєть ся та-ж сама 2 р., а після виходу цілого тому
цїна буде побільшена.

Львів 28 листопада 1893.

М. Уманець і А. Спілка.
